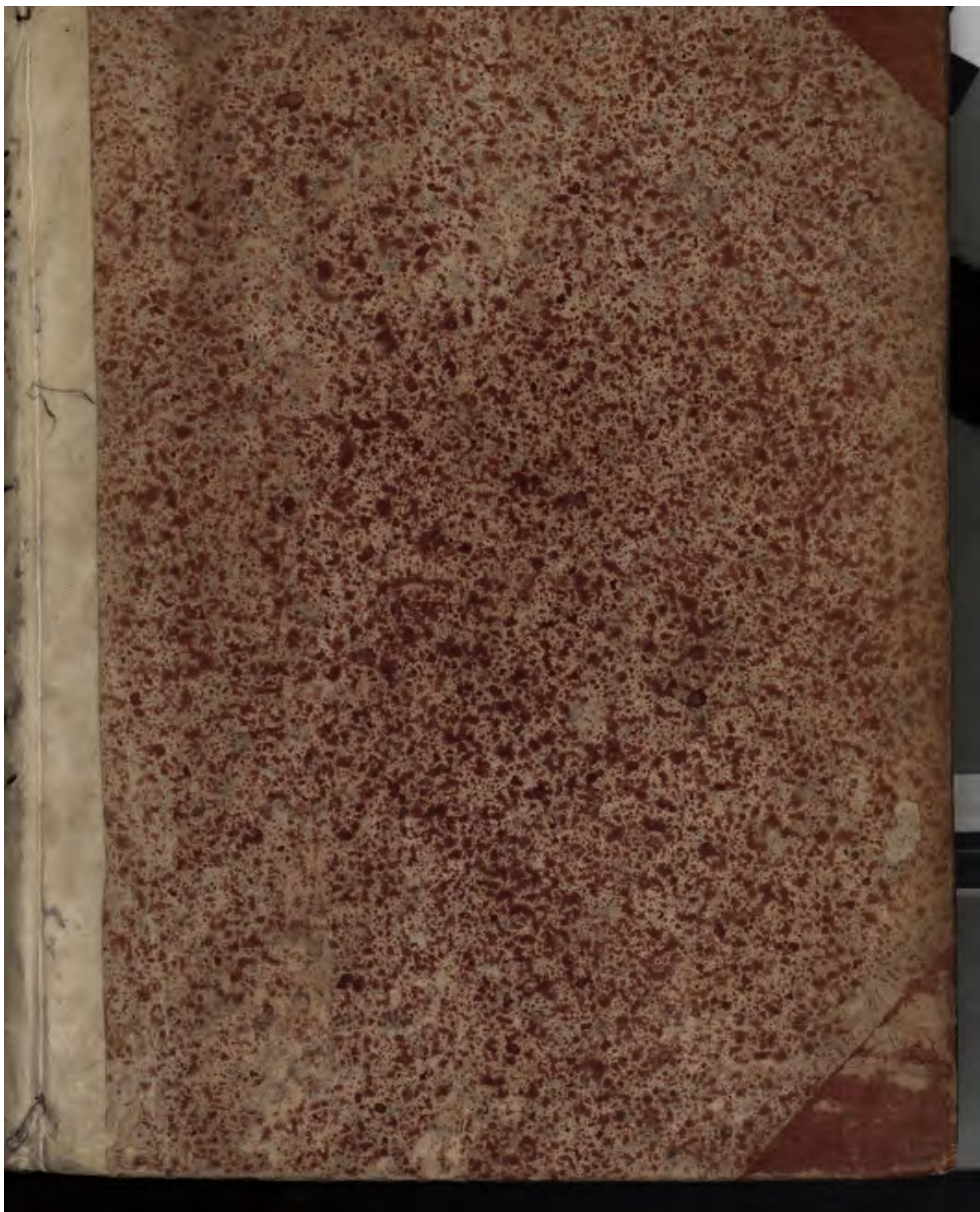
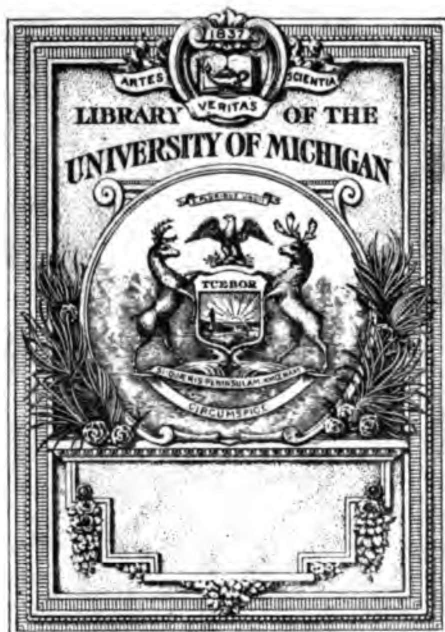

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

[illegible]

M [illegible]

[illegible]

M [illegible]

[illegible]

[illegible]

LECTORI BENEVOLO S.

QVVM anno ſuperiore libros duos priores *originum* ſiue *antiquitatum eccleſiaſticarum* IOSEPHI BINGHAMI latine redditos vnoque volumine comprehenſos in lucem publicam edidi: de reliquorum quidem voluminum ſubſequutura Interpretatione nihil certi pollicitus ſum, quibusdam tamen conditionibus in incepto me perrecturum, declaraui.

QVEMADMODVM igitur, quod ad iſtarum conditionum vltimam attinet, non multo poſt tum priuatis nonnullorum epiſtolis ac ſermonibus, tum publicis aliorum ſcriptis, intellexi, laborem iſtum meum non inutilem haberi; ita, quando DEVS O. M. priores etiam mihi clementiſſime indulſit, Iunio menſe exeunte pedem vlterius promoui, et mediocre aliquod ſpatium, quantum per ordinarias oc-

cupationes licuit, huc vsque emensus sum. Quatuor nimirum sequentes libros, tertium, quartum, quintum & sextum, absolui, quos hoc *secundo volumine* nunc in vulgus exire iubeo.

QVOMODO in hac elaboratione versatus sim, nihil attinet heic exponere, quia eamdem, quam in primo volumine inii, viam sum prosequutus: qua de re in præmissa isti volumini præfatione, quantum necesse fuit, dixi, adeoque beneuolum lectorem eo remitto.

INDICEM ex virorum doctorum desiderio, qui de primo volumine id publice monuerunt, in hosce priores sex libros subiungere, animus mihi initio fuit, sed re magis deliberata mutaui consilium, satius esse ratus, ad totius operis finem hunc ipsum reseruare: vbi lectori hac in re, Deo bene iuuante, cumulatissime satis fiet. Interim in generaliore cuiusque voluminis conspectu præcipuas materias, quisquis quærere volet, reperire facile poterit.

SVPERSVNT adhuc libri septendecim: viginti enim tres de hoc argumento auctor conscripsit, eosque decem voluminibus diuulgauit. Quorum vltimum quum anno MDCCXXII edidisset, proxime insequuto MDCCXXIII * diem suum obiit.

IN huius celeberrimi viri e vita excessum in nouis *Londinensibus* inscriptio quædam publicata, et ab honoratissimo quodam amico inde excerpta, at-

que,

* Quo mense & die mortuus sit, resciscere nondum potui. Aiunt, auctumno inclinato in hiemem id factum esse.

que, vbi primum volumen modo prodierat, *Londino* ad me missa fuit: Quam si nunc etsi paullo serius cum beneuolo lectore communicauero, rem non ingratam ipsi me facturum, confido. Ita vero se habe:

OBSTVPESCE. VIATOR.
VENERANDI. CINERES. HEIC. SVNT. RECONDITI.
IOSEPHI. BINGHAMI. M. A.
COLLEGII. VNIVERSALIS. APVD. OXONIENSES.
QVOMDAM. SOCII.
CVIVS. MVLTIPLICEM. SI. SPECTES. DOCTRINAM.
SI. EXACTAM. VETERIS. DISCIPLINAE.
ET.CONSTETVDINVM.ECCLESIASTICARVM.NOTITIAM.
QVAM. MVLTIS. SCRIPTIS. PRODIDIT.
CYPRIANICA. AETATE. VEL. ETIAM. IGNATIANA.
VIXISSE. AGNOSCAS.
NISI. QVOD. NON. ESSET. EPISCOPVS.
AT. VAE. SAECVLO. MERITORVM. IMMEMORI.
INGRATO.
QVVM. QVI. PATRIARCHATVM. IN. ECCLESIA. MERVIT,
NON. NISI. HAVANTI. IN. AGRO. HANTONIENSI.
* PAROCHVS. OBIIT.

 Quod

* Cl. Binghamus primum *Rector of Headborn - Worthy near Winchester*, & postea inde *Havantum* translatus *Rector of Havant* sese nominauit, quo ipso non ludo litterario (vti quidem ista appellatio in nostris oris eum sensum suppeditat) sed ecclesiæ vtriusque loci præfuisse intelligendus est. In *Anglia* enim, quemadmodum interprete eodem amico didici, inter ecclesiæ alicuius ministros is *Rector* dicitur,

QVOD reliquum eſt, operam me daturum, recipio, vt (ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν) tertium volumen hoc ſecundo paullo amplius vertente anno appareat, & reliqua ſeptem ſuo quodque tempore conſequantur. Scripſi Glauchæ ad Halas Magdeburgicas VIII Kal. Mart. MDCCXXV.

IO. H. GRISCHOVIVS.

tur, qui primus & ordinarius animarum paſtor eſt, & die dominica ſolemniorem ad populum concionem recitat, ſi quidem ſimul maiores recipiat decimas. Quas ſi non ille primarius paſtor, ſed vel patronus eccleſiæ vel eccleſia ipſa colligat, tum non *Rector*, ſed lingua patria *Curate* nuncupatur: licet easdem alioquin, quas *Rector*, functiones obeat. Eamdem appellationem poſtea in HENRICI SPELMANNI *Gloſſario archaiologico, Londini* anno MDCLXXXVII. edito, inueni, vbi p. 480. b. hæc leguntur: Rector Eccleſiæ] Lind. De Abbate dictum. Chart. Alaman. 43. - *Sacroſancta eccleſia S. Galluni, qui* (leg. *quæ*) *eſt constructa in pago Durgania, vbi ipſus in corpore requieſcit & Ioannes Abbas ad præſens* Rector Eccleſiæ *eſſe videtur.* Huc ſpectant etiam, quæ HENRICVS LVDOLPHVS BENTHEMVS habet in libro ſuo germanico de *eccleſiarum & ſcholarum Anglicanarum ſtatu* p. 218. n. 7. *Nun folgen*, inquiens, *die* Rural-Deans, *vor dieſem* Archipresbyteri *genennet* - - - *Hierauf kommen die Prieſter eines ieden Kirchſpiels, welche von ihnen gemeiniglich* Rectores *oder auch* Vicars *genennet werden.* Confer ſis etiam ibid. p. 509. 510. 511. 512. vbi in conſtitutionibus eccleſiæ *Anglicanæ*, quas auctor lingua latina exhibet, frequens *Rectorum* mentio fit. Quæ quum ita ſint, non dubitaui, ad indicandum BINGHAMI noſtri munus, appellationem *Rectoris*, addito vocabulo *Eccleſiæ*, in fronte huius latinae editionis adhibere: Quum alias eccleſiarum noſtrarum ſtilo *paſtorem primarium*, vel ſimpliciter *paſtorem*, dicere ipſum potuiſſem.

SVMME

SVMME REVERENDO DOMINO

AC IN DEO PATRI,

IONATHANI,

DIOECESIS VINTONIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCELIDIS

PRAESVLI,

A DEO SALVTEM ET PROSPERI-

TATEM.

DOMINE SVMME REVERENDE,

VT humanissima illa, qua cum pluribus hominibus aliis primam huius operis partem dignatus es, acceptio me incitavit, vt vlterius progressus sim, publicam quamdam ecclesiae operam me praestare existimans: ita, quum huius secundi voluminis argumentum non nisi prioris narrationis, de primitiuae ecclesiae clericis coeptae, continuatio sit, ad secundam hanc partem TIBI, DOMINE SVMME REVERENDE, *dedicandam iterum me obligat ea nixum spe, fore, vt non minori cum beneuolentia abs* TE *accipiatur atque approbetur. Res, de quibus heic exposui, magnam partem maximi momenti sunt, quae in iustum ordinem redactae & in publicam productae lucem multorum fortasse hoc tempore studium accendere poterunt, vt necessaria ista officia imitatione exprimere studeant, quae dum sedulo praestitit ecclesia primitiua, magnam perfectionem & gloriam consequuta est; et, quod vere dixerim, tot praestantissimis regulis nobilissimisque exemplis ad eamdem perfectionem & gloriam acquirendam etiamnum nos prouocat atque instigat. In quarto & sexto horum librorum non nulla de generaliore primitiuorum clericorum forma tradere conatus sum: ostendendo, quaenam animi dotes & ornamen-*

ta

ta in illis requisita fuerint, antequam sacro ecclesiae ministerio consecrarentur; et quibus legibus postea, cum vitae tum laborum suorum intuitu, in continuo officiorum suorum ac functionis exercitio gubernari debuerint. Ex quibus multae, fateor, in ipsarum consideratione versantem me non mediocriter adfecerunt: ipsasque aliis, qui eas legere non grauabuntur, tales se probaturas sperauerim. Heic enim et praecepta et incitamenta optimae notae reperiuntur, quae industriam nostram exstimulare, studium incendere, nosque in exprimendis effingendisque propositis animo nostro exemplis negotiosos efficere possunt atque indefessos. Si quis cogitauerit, me haec collegisse, vt horum illorumue hominum, qui hac aetate viuunt, existimationi detraherem, ego cum veterum quodam in simili casu dixero:* Ne quis me in sugillationem istius temporis sacerdotum scripsisse, quae scripsi, existimet, sed in ecclesiae vtilitatem. Vt enim oratores et philosophi, describentes, qualem velint esse perfectum oratorem & philosophum, non faciunt iniuriam *Demostheni* et *Platoni*, sed res ipsas absque personis definiunt: sic descriptione episcopi et in eorum expositione quae scripta sunt, quasi speculum sacerdotii proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi adspiciant: vt vel dolere ad deformitatem vel gaudere ad pulchritudinem possint.

NIHIL

* Hieron. epist. LXXXIII. ad Ocean. tom. II. pag. 323. edit. Basil. MDLXV. (tom. II. p. 217. B. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

Nihil heic proponitur niſi regula et exempla nobiliſſimarum virtutum; probitatis et integritatis vitæ; ſtudiorum ac laborum clericalem functionem decentium; pietatis et deuotionis in adſiduis noſtris ad Deum acceſſibus; fidelitatis, diligentiæ ac prudentiæ in prædicando inter homines ipſius verbo, ſollicitudinis ac ſollertiæ coniunctæ cum circumſpectione ac caritate in adminiſtranda publica ac priuata diſciplina; candoris et ingenuitatis in componendis inter viros bonos minus neceſſariis controuerſiis; et zeli in oppugnandis ac committendis inter ſe validis ac doloſis hæreticorum et prauorum hominum conſiliis; iuxta ac magnanimitatis et patientiæ in tolerandis cum manifeſtorum veritatis hoſtium, tum falſorum amicorum, vexationibus, calumniis ac criminationibus; cum multis aliis pariter commendabilium virtutum exemplis, quæ in veterum clericorum vitis ſplenduerunt eorumque ornauere functionem; quorum regulas et actiones, TE, DOMINE SVMME REVERENDE, *et omnes viros bonos cum voluptate lecturos, confido, quia ſuam quisque pulchritudinem in hoc ſpeculo repræſentatam videbitis; et quisquis a delineata heic imagine aberrauerit, lenem quamdam admonitionem et calcar inueniet ad res eas redintegrandas, quæ in ipſius agendi ratione deſiderantur, et maiori cum ſtudio eo connitendum, vt ad antiquum illud exemplar paullo propius accedat.*

PER *excelſam Tuam,* DOMINE, *ſtationem et delegatam* TIBI *prouinciam ad antiquæ diſciplinæ ex-*

ercitium

ercitium inter clericos Tuos efficaciore quadam ratione instauraudum idoneus es: etiam quibusdam euidentissimis documentis declaristi, hoc ipsum statutum cum animo ac deliberatum TE *habere. Cuiusmodi consilia vt hominibus industriis ac virtutum studiosis voluptati sunt, ita dubitandum non est, fore, vt contrarium animum gerentibus iustum terrorem incutiant; et strictior disciplina inter clericos introducta disciplinæ inter laicos etiam introducendæ viam faciliorem reddat; cuius restauratio iam diuturnis votis expetitur, quamquam non nisi lentis gradibus adhuc ad eam itum est. Interim vnumquemque, licet in inferiore quadam positum statione, pro virili parte sua ad obtinendum hunc finem studium atque operam suam conferre decet: quo consilio has obseruationes de veterum clericorum legibus ac disciplina collegi et digessi, vt qui illorum agendi rationem sponte sua sequi velint, magna ac bona exempla sibi proposita habeant; dum cæteri, quos exempla mouere nequeunt, alia ratione eo adducantur, nimirum auctoritate illa, qua* TV, DOMINE, *polles et qua alii in eadem statione in ecclesiæ emolumentum atque ædificationem impertiti sunt; quam ego cupidissime promotum eo, et quoad vixero, iturus sum. Vale.*

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctissimus cliens

IOSEPHVS BINGHAMVS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER TERTIVS

De inferioribus clericorum ordinibus in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM

De prima inferiorum ordinum origine, numeo & vsu: Et quomodo a superioribus episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus distincti fuerint.

CAPVT SECVNDVM

De Hypodiaconis.

CAPUT TERTIUM
De acoluthis.

CAPUT QUARTUM
De Exorcistis.

CAPUT QUINTUM
De lectoribus.

CAPVT SEXTVM
De oſtiariis ſeu ianitoribus.

CAPVT SEPTIMVM
De pſalmiſtis ſeu cantoribus.

CAPVT OCTAVVM
De copiatis ſiue foſſariis.

CAPVT NONVM
De parabolanis.

CAPVT DECIMVM
De catechiſtis.

§. IV.

CAPVT VNDECIMVM

De ecclesiecdicis & defensoribus, seu syndicis ecclesiæ.

CAPVT DVODECIMVM

De oeconomis.

CAPVT DECIMVM TERTIVM

Breuis narratio de quibusdam aliis inferioribus administris in ecclesia.

LIBER

LIBER QVARTVS
De electione & ordinatione clericorum & præcipuis ordinandorum qualitatibus.

CAPVT PRIMVM
De diuersis homines ad ministerium ecclesiasticum designandi modis, apostolico & prisco ecclesiæ æuo vsitatis.

CAPVT SECVNDVM
Specialior antiquæ methodi & ritus clericos eligendi enarratio.

§. IX.

CAPVT TERTIVM

De examinatione & qualitatibus eorum, qui ad officium aliquod clericale ordinandi erant in ecclesia primitiua. Et primum quidem de eorum fide & moribus.

Nihil heic proponitur nisi regula et exempla nobilissimarum virtutum; probitatis et integritatis vitæ; studiorum ac laborum clericalem functionem decentium; pietatis et deuotionis in adsiduis nostris ad Deum accessibus; fidelitatis, diligentiæ ac prudentiæ in prædicando inter homines ipsius verbo, sollicitudinis ac sollertiæ coniunctæ cum circumspectione ac caritate in administranda publica ac priuata disciplina; candoris et ingenuitatis in componendis inter viros bonos minus necessariis controuersiis; et zeli in oppugnandis ac committendis inter se validis ac dolosis hæreticorum et prauorum hominum consiliis; iuxta ac magnanimitatis et patientiæ in tolerandis cum manifestorum veritatis hostium, tum falsorum amicorum, vexationibus, calumniis ac criminationibus; cum multis aliis pariter commendabilium virtutum exemplis, quæ in veterum clericorum vitis splenduerunt eorumque ornauere functionem; quorum regulas et actiones, TE, DOMINE SVMME REVERENDE, *et omnes viros bonos cum voluptate lecturos, confido, quia suam quisque pulchritudinem in hoc speculo repræsentatam videbitis; et quisquis a delineata heic imagine aberrauerit, lenem quamdam admonitionem et calcar inueniet ad res eas redintegrandas, quæ in ipsius agendi ratione desiderantur, et maiori cum studio eo connitendum, vt ad antiquum illud exemplar paullo propius accedat.*

PER *excelsam Tuam,* DOMINE, *stationem et delegatam* TIBI *prouinciam ad antiquæ disciplinæ exercitium*

ercitium inter clericos Tuos efficaciore quadam ratione inſtaurandum idoneus es: et iam quibusdam euidentiſſimis documentis declariſti, hoc ipſum ſtatutum cum animo ac deliberatum TE *habere. Cuiusmodi conſilia vt hominibus induſtriis ac virtutum ſtudioſis voluptati ſunt, ita dubitandum non eſt, fore, vt contrarium animum gerentibus iuſtum terrorem incutiant; et ſtrictior diſciplina inter clericos introducta diſciplinæ inter laicos etiam introducendæ viam faciliorem reddat; cuius reſtauratio iam diuturnis votis expetitur, quamquam non niſi lentis gradibus adhuc ad eam itum eſt. Interim vnumquemque, licet in inferiore quadam poſitum ſtatione, pro virili parte ſua ad obtinendum hunc finem ſtudium atque operam ſuam conferre decet: quo conſilio has obſeruationes de veterum clericorum legibus ac diſciplina collegi et digeſſi, vt qui illorum agendi rationem ſponte ſua ſequi velint, magna ac bona exempla ſibi propoſita habeant; dum cæteri, quos exempla mouere nequeunt, alia ratione eo adducantur, nimirum auctoritate illa, qua* TV, DOMINE, *polles et qua alii in eadem ſtatione in eccleſiæ emolumentum atque ædificationem impertiti ſunt; quam ego cupidiſſime promotum eo, et quoad vixero, iturus ſum. Vale.*

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctiſſimus cliens

IOSEPHVS BINGHAMVS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER TERTIUS

De inferioribus clericorum ordinibus in ecclesia primitiua.

CAPUT PRIMUM

De prima inferiorum ordinum origine, numeo & vsu: Et quomodo a superioribus episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus distincti fuerint.

CAPUT SECUNDUM

De Hypodiaconis.

CAPVT TERTIVM
De acoluthis.

CAPVT QVARTVM
De Exorcistis.

CAPVT QVINTVM
De lectoribus.

CAPVT SEXTVM
De ostiariis seu ianitoribus.

CAPVT SEPTIMVM
De psalmistis seu cantoribus.

CAPVT OCTAVVM
De copiatis siue fossariis.

CAPVT NONVM
De parabolanis.

CAPVT DECIMVM
De catechistis.

CAPVT VNDECIMVM
De ecclesiecdicis & defensoribus, seu syndicis ecclesiæ.

CAPVT DVODECIMVM
De oeconomis.

CAPVT DECIMVM TERTIVM
Breuis narratio de quibusdam aliis inferioribus administris in ecclesia.

LIBER

LIBER QVARTVS
De electione & ordinatione clericorum & præcipuis ordinandorum qualitatibus.

CAPVT PRIMVM
De diuersis homines ad ministerium ecclesiasticum designandi modis, apostolico & prisco ecclesiæ æuo vsitatis.

CAPVT SECVNDVM
Specialior antiquæ methodi & ritus clericos eligendi enarratio.

§. IX.

CAPVT TERTIVM

De examinatione & qualitatibus eorum, qui ad officium aliquod clericale ordinandi erant in ecclesia primitiua. Et primum quidem de eorum fide & moribus.

CAPVT QVARTVM

De requisitis ordinandorum ratione externi ipsorum status & conditionis in mundo.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

De digamia & cælibatu sigillatim, & de legibus, quas de vtroque, ratione veterum clericorum, ecclesia statuit.

CAPVT SEXTVM

De priscorum clericorum ordinatione & legibus inibi generatim obseruatis.

CAPVT SEPTIMVM
De coactis & iteratis ordinationibus.

LIBER QVINTVS
De priuilegiis, immunitatibus & reditibus clericorum in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM
Exempla quædam reuerentiæ, quam sibi mutuo exhibuerunt clerici.

§. I.

CAPVT SECVNDVM

Exempla reuerentiae clericis a ciuili magistratu exhibitae. Vbi speciatim de eorum exemtione a saecularis iudicii in rebus ecclesiasticis cognitione.

CAPVT TERTIVM

De clericorum immunitatibus respectu tributorum & ciuilium munerum aliarumque molestiorum functionum in imperio Romano.

§. XVI.

CAPVT QVARTVM
De veterum clericorum reditibus.

CAPVT

CAPVT QVINTVM
De decimis & primitiis fructuum speciatim.

CAPVT SEXTVM
De redituum veteris ecclesiæ dispensatione & partitione.

LIBER SEXTVS
De diuersis legibus ac regulis, quæ ad munera, vitam & conuersationem veterum clericorum attinent.

CAPVT PRIMVM
De harum regularum excellentia generatim, deque recti exempli moribus, quos ad earum præscriptum clerici conformarunt.

§. I. Chri-

CAPVT SECVNDVM
De legibus ad vitam & conuersationem priscorum clericorum respicientibus.

CAPVT TERTIVM

De legibus, quæ magis ſpeciatim ad officiorum & functionis clericorum exercitium ſpectant.

CAPVT QVARTVM

De quibusdam aliis legibus & regulis, quæ priorum iſtarum quædam quaſi ſepimenta & propugnacula fuerunt.

§. IV.

CAPVT QVINTVM

Obseruationes quaedam ad hactenus dicta. Conclusio cum adlocutione ad clerum praesentis ecclesiae directa.

EMENDANDA.

Pag. 28. lin. 7. leg. catechumenos.
Pag. 316. lin. 19. pro alia leg. alea.

OSIGI-

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

LIBER TERTIVS

DE INFERIORIBVS CLERICORVM ORDINIBVS IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

DE PRIMA INFERIORVM ORDINVM ORIGINE, NVMERO ET VSV: ET QVOMODO A SVPERIORIBVS EPISCOPORVM, PRESBYTERORVM ET DIACONORVM ORDINIBVS DISTINCTI FVERINT.

§. I.

Ordines inferiores non apoſtolicæ ſed eccleſiaſticæ tantum eſſe inſtitutionis, contra Baronium & *concilium* Tridentinum *probatur.*

POSTEAQVAM libro vltimo de ſuperioribus clericorum ordinibus in primitiua eccleſia diſſeruimus, de illis nunc agere inſtituimus, qui vulgo *ordines inferiores* appellantur. Et heic primum in originem & numerum eo-

rum inquirendum est. CAESAR BARONIVS [a] & concilium *Tridentinum* [b], duo illa magna ecclesiæ *Romanensis* oracula, vbi de eorum ortu & numero loquuntur, admodum confidenter statuunt, quod præcise quinque fuerint, nimirum *hypodiaconi*, *acoluthi*, *exorcistæ*, *lectores* & *ostiarii*, & omnes ab apostolis instituti. Quam ipsorum sententiam non tantum ROBERTVS BELLARMINVS [c] & vulgares quique istius partis scriptores sequuntur, sed EMANVEL SCHELSTRATVS etiam [d], qui vtpote maiori luce collustra-

a) Baron. an XLIV. n. LXXVIII. Ignatius eiusmodi numerat ecclesiasticos ordines & officia, sic scribens ad Antiochenos: *Saluto*, inquit, *sanctum presbyterorum collegium, saluto sacros diaconos;* & paullo post: *Saluto hypodiaconos, lectores, cantores, ianitores, laborantes, exorcistas, confessores: saluto custodes sacrorum vestibulorum* cet. hæcque omnia ministeria ex *apostolica institutione fluxisse*, satis demonstrat, dum superius eosdem Antiochenos alloquutus, hæc ait: *Pauli & Petri fuistis discipuli: ne perdatis depositum.* Porro Ignatius inter illa non ordines tantum, sed & officia quædam recensuit ecclesiastica, nempe *cantorum* & *laborantium*.

b) Concil. Trident. sess. XXIII. cap. II. Ab ipso ecclesiæ initio sequentium ordinum nomina, atque vniuscuiusque eorum propria ministeria, *subdiaconi*, scilicet, *acolythi*, *exorcistæ*, *lectoris* & *ostiarii* in vsu fuisse cognoscuntur. It. Catechism. ad parochos tit. de sacramento ordinis p. 222. (p. 275. n XXIV. edit. Lugdun. an. MDCLXXXII.) Docendum igitur erit, hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ita a catholica ecclesia traditum esse, quorum nomina hæc sunt, *ostiarius*, *lector*, *exorcista*, *acolythus*, *subdiaconus*, *diaconus*, *sacerdos*.

c) Bellarm. de clericis lib. I. c. XI. tot.

d) Schelstrat. concil. Antioch. restitut. dissert. IV. c. XVII. art. II. p. 519. 520. Ioannes Morinus exercitatione XIV. acturus de minoribus ordinibus secundum Græcos capite I. hunc titulum præfigit: *Demonstratur, ab annis mille supra centum nullam fuisse apud orientales trium minorum ordinum memoriam. Immo hoc silentium extendi posse ad tempora apostolis vicina.* Per tres illos ordines a græcis sublatos intelligit ostiariorum, exorcistarum & acolythorum. *Vna*, inquit, *est illis ordinatio nempe lectoris, & si quis curiosius agere velit, duas illis tribuet, cantoris nimirum & lectoris iam citati.* Hoc autem vt probet, extendi posse ad tempora apostolis vicina, producit liturgiam antiquam S. Marco tributam, quæ tres ordines minores omittit: *Memento etiam vbique degentium orthodoxorum episcoporum, presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum, lectorum, cantorum, monachorum, viduarum, laicorum.* Canonem item LXIX. Apostolorum: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus, aut lector, aut cantor sanctam quadragesimam non ieiunarit, vel quartam, vel parasceuen, deponitor.* Constitutiones Clementis libri VIII. capitis XXXI. adferentes duntaxat gradus presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum aut cantorum & diaconissarum. Demum S. Ephrem Constantini magni temporibus in sermone parænetico secundo domini aduentu: *Tunc clerici ab aliis diuidentur clericis, episco-*

lustratus per nebulam, ante aliorum oculos obuersantem, prospicere poterat. IOANNES BONA [e] hypodiaconos a reliquis distinguit. Is aperte fatetur, acoluthos, exorcistas, lectores & ostiarios non esse institutionis apostolicæ, vti quidem recentiores scholastici dictitent: de *subdiaconis* autem prorsus idem cum illis sentit, *Subdiaconorum*, inquiens [f], *licet expressa mentio in sacris litteris non reperiatur, eorum tamen institutio vel ad Christum, vt recentiores scholastici existimant, vel ad apostolos referenda est.* Scriptores *Gallicani* non generatim adeo tenaces sunt huius opinionis, vtpote qui patrum *Tridentinorum* decreta fide implicita se recipere numquam iurauerunt; sed eorum multi ingenue fatentur, quod inferiorum ordinum origo soli ecclesiasticæ institutioni debeatur. IOANNES MORINVS [g] probare satagit, non fuisse inter *Græcos* proxima ab apostolis ætate eiusmodi ordinem, qualis fuit *acoluthorum*, *exorcistarum* & *ostiariorum;* neque EMANVEL SCHELSTRATVS illius argumenta conuellit, licet ea confutare præ se ferat. FRANCISCVS DVARENVS [h] tales ordines ab initio in primitiua ecclesia fuisse, negat. IO. BAPT. COTELERIVS [i] eorum originem obscuritate prorsus inuolutam, neque de eorum vllo apud IGNATIVM vel alium quempiam vetustum scriptorem ante CYPRIANVM & TERTVLLIANVM mentionem factam esse, fatetur. Itaque ISAACVS HABERTVS [k] *Consultius*, inquit, *meo quidem iudicio ordines hierarchicis inferiores ipsumque adeo hypodiaconi & a sacramentorum vsu expungere & ad institutionem duntaxat*

pi ab episcopis, diaconi ab aliis diaconis, & subdiaconi, cantores atque lectores a se inuicem. Verum miror, Ioannem Morinum ex hisce testimoniis probare conatum, silentium trium ordinum extendi posse ad tempora apostolis vicina &c.

e) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. 17. Acolythos, exorcistas, lectores & ostiarios, ab apostolis vel immediatis eorum successoribus institutos, doctores scholastici adserunt, sed non probant.

f) Bona ibid. n. 16.

g) Morin. de ordinat. exercitat. XIV. c. I. tot. pag. 188. - 192. conf. not. (d).

h) Duaren. de minister. & beneficiis ecclesiast. lib. I. c. XIV. In veteri ecclesia non erat hæc munerum distinctio, quæ postea in vsum venit, vt alii ostiarii dicerentur, alii lectores, exorcistæ, aut acolythi, sed diaconorum hypodiaconorumque munere coniuncta erant hæc omnia.

i) Coteler. not. in constitut. apost. lib. II. c. XXV. Quo post apostolos tempore minores ordines, diaconatu inferiores, cœperint in ecclesia institui, adeo obscuritate inuoluitur, vt nulla possit certa coniectura deprehendi atque explicari.

k) Habert. archieratic. part. V. obseruat. I. p. 48.

taxat ecclesiasticam cum antiquis theologis referre. Per antiquos theologos intelligit scholasticos, qui generatim idem olim statuerunt. Ad PETRVM LOMBARDVM quod attinet, qui inter eos facile princeps est, ipse declarat l), quod ecclesia primitiua non habuerit ordines presbyterorum & diaconorum ordinibus inferiores; nec apostolus de vllo alio præceperit; sed quod ipsa ecclesia sæculis subsequutis hypodiaconos & acoluthos instituerit. Et hæc etiam THOMAE AQVINATIS m), AMALARII FORTVNATI n) multorumque aliorum est opinio. Ipse EMAN. SCHELSTRATVS o) fatetur, fuisse hanc duorum paparum VRBANI II. & INNOCENTII III. sententiam, quod *subdiaconorum* ordo in primitiua

l) Lombard. sent. lib. IV. distinct. XXIV. p. 348. Hos solos primitiua ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconos vero & acolythos procedente tempore ecclesia sibi constituit.

m) Aquin. supplem. part. III. quæst. XXXVII. art. II. resp. ad 2dum. In primitiua ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet per *Dionysium cap. III. eccles. hierarchiæ*, vbi dicit: *Ministrorum alii stant ad portas clausas, alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem & benedictionis calicem.* Nihilominus erant omnes prædictæ potestates, sed implicite, in vna diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus diuinus, & ecclesia quod implicite habebat in vno ordine, explicite tradidit in diuersis.

n) Amalar. de offic. eccles. lib. II. c. VI. (tom. VI. biblioth. SS. patr p. 933.) Notandum est, eos ordines, qui potissimum necessarii sunt in ecclesia, apostolum Paulum denominasse & eorum mores depinxisse, sine quibus non potest rite immolatio altaris celebrari; scilicet sine sacerdote & diacono. Vt sine retractatione sacerdos vigilet circa hostias, necessarius est diaconus, ad ministranda ea, quæ necessaria sunt sacerdoti: *cæteri ordines his adiecti sunt.* Crescente ecclesia creuit officium ecclesiasticum: vt multitudini ecclesiæ subueniri posset, *adiiciuntur inferiores* in adiutorio præpositorum.

o) Schelstrat. de concil. Antioch. p. 514. 515. Scio Vrbanum secundum in synodo Beneuentana apud Iuonem in decreto parte 5. c. 72. statuisse: *Nullus in episcopatum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose viuens inuentus est, sacros autem ordines dicimus diaconatus, presbyteratus. Hos siquidem solos primitiua ecclesia legitur habuisse: super his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconi vero, quia & ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus sed rarissime, si tamen spectatæ sint religionis & scientiæ &c.* Et Innocentium tertium hæc ita interpretatum fuisse in epistola ad Mutinensem episcopum relata per Gregorium papam IX. libro I. decret. tit. XIV. c. IX. *quod Vrbanus ad statum primitiuæ ecclesiæ se referens, (in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur) instituit, vt de subdiacono (nisi vtilitatis caussa &c.) non posset electio celebrari.* Et ipsum Innocentium addidisse: *vt subdiaconus in episcopum valeat libere eligi, sicut diaconus vel sacerdos* cet.

mitiua ecclesia inter sacros ordines relatus non fuerit. Erat quidem inferior ordo sæculo tertio, sed sacri siue superioris ordinis appellatione ab ecclesia ad duodecimum vsque sæculum non dignatus, vbi, quemadmodum HVGO MENARDVS e quodam PETRI CANTORIS p eius sæculi scriptoris, codice MSCto refert, hoc titulo nouissime fuit ornatus: hoc est tempore, quo episcopi & presbyteri pro vno tantum ordine haberi cœperunt, certæ cuidam hypothesi, *Romanensi* ecclesiæ propriæ, commodandi caussa, *hypodiaconorum* ordo ad superioris ordinis dignitatem increuit. Et quum ecclesia primitiua episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines pro tribus superioribus ordinibus habere consueuisset, ecclesia *Romana* nunc alia loquendi ratione vtens presbyterorum, diaconorum & hypodiaconorum ordines, tres superiores ordines vocare incipiebat: ita vt hic vltimus superior quidem ordo fieret, qui sæculis aliquot ante inferior tantum, & initio nullus plane, ordo fuerat. Ad testimonia quod attinet, quæ ab EMAN. SCHELSTRATO post ROB. BELLARMINVM & CÆS. BARONIVM adlegantur, vt inferiores ordines ab apostolis institutos esse, probent, nullius hac in re auctoritatis sunt, nullius ponderis. Epistolam nomine IGNATII ad *Antiochenos* exaratam & constitutiones CLEMENTI ROMANO tribui solitas, e quibus solis testimonia in hac materia adferri solent, non genuina eorum, sed multo recentiorum auctorum scripta esse, nunc quidem in vulgus notum est. Vt adeo, antequam meliora argumenta proferantur, æquum rectumque sit concludere, quod hi inferiores ordines non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum constitutioni originem suam debeant.

§. II.
Non certus aliquis eorum numerus in ecclesia primitiua.

ET hoc porro non tantum ex plerorumque veterum scriptorum silentio, sed etiam ex narrationibus illorum, qui de ipsis statim post eorum institutionem loquuntur, demonstrari potest. Nam etsi ecclesia *Romana* eos præcise quinque numero esse statuit, in antiqua tamen ecclesia talis regula haud fuit; aliæ

p) Pet. Cantor de verbo mirifico ap. Hug. Menard. p.280. citante Schelstrat. p. 515.) Prima manus impositio debetur diaconibus ordinandis: *de nouo enim institutum est, subdiaconatum esse sacrum ordinem.*

aliæ enim narrationes de pluribus quam quinque, aliæ de paucioribus loquuntur; id quod, eos non apostolicæ institutionis esse, arguit. Auctor sub nomine IGNATII q sex præter *acoluthos* numerat, nimirum *hypodiaconos*, *lectores*, *cantores*, *ostiarios*, *copiatas* & *exorcistas*. Auctor constitutionum sub nomine CLEMENTIS ROMANI r quatuor tantum ex his ordinibus recenset, videlicet, *hypodiaconos*, *lectores*, *psaltes* & *ostiarios*. Nam *copiatarum* vel *acoluthorum* nullam facit mentionem: & licet de *exorcistis* loquatur, tamen ecclesiasticum ordinem fuisse verbis expressis s negat. Canones apostolici t, vt vulgo appellantur, tres tantum nominant, *hypodiaconos*, *lectores* & *cantores*. Et quamuis auctor sub nomine HIERONYMI u quatuor memoret, tamen *copiatas* siue *fossarios* in numerum refert, *acoluthis* & *exorcistis* omissis. EPIPHANIVS x acoluthorum non meminit, sed eorum in locum *copiatas* & *interpretes* substituit. Alii quoque *parabolanos* addunt; & si a CORNELIO y discesseris, vix vllum alium ex

q) Ignat. ep. ad Antioch. n. XII. Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας, ἐπορκιστάς. *Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas.*

r) Constit. apost. lib. III. c. XI. Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις, ἢ μόνοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπηρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. *Sed neque reliquos clericos baptismum conferre volumus; veluti* lectores, *aut* psaltes, *aut* ianitores, *aut* ministros; *nisi solos episcopos & presbyteros, ministrantibus diaconis.*

s) Ibid. lib. VIII. c. XXVI. Ὁ αὐτὸς, περὶ ἐπορκιστοῦ διατάσσομαι· ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. *Ipse egomet, de exorcista constituo:* Exorcista non ordinatur.

t) Canon. apost. c. LXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω. *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut* hypodiaconus, *aut* lector, *aut* cantor *sanctam quadragesimam non ieiunat, vel feriam quartam, vel parasceuen, deponatur.*

u) Hieron. de septem ordin. eccles. tom. IV. p. 81. (edit. Francof. MDCLXXXIV. tom. IV. p. 56. 57. 58. 59.)

x) Epiphan. exposit. fid. n. XXI. Εἶθ' ἑξῆς τούτων, ἐπορκισταὶ, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν, ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις· λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταὶ, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων· καὶ θυρωροὶ, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία. *Post illos omnes ordines deinceps exorcistæ sequuntur, & linguarum* interpretes *tam in lectionibus quam in concionibus. Sequuntur* laborantes, *qui mortuorum corpora curant. Tum* ianitores, *ac reliqui disciplinæ caussa ordines instituti.*

y) Cornel. ep. ad Fab. apud Euseb. lib. VI. c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει· πῶς γάρ; πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ, διακόνους ἑπτά, ὑποδιακόνους ἑπτά, ἀκολούθους δύο καὶ τεσσαράκοντα· ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα. *In qua sciebat (quomodo*

ex scriptoribus antiquis inuenias, qui numero quinario inferiorum ordinum ita inhaereat, vti nunc quidem in ecclesia *Romanensi* computatur.

§. III.

Nec in omnibus ecclesiis eodem tempore instituti.

HVIVS differentiae ratio haec sit, oportet, quod nulla certa regula de istis ordinibus initio relicta fuerit; sed vnaquaeque ecclesia eo tempore & numero eos ipsa instituerit, quemadmodum res eius visae fuerint id postulare. Primum enim pleraeque horum inferiorum ordinum functiones a diaconis peragebantur, quemadmodum alio loco z ostendimus. At numero conuersorum in ampilioribus ecclesiis, qualis *Romana* erat, quae ad numerum septem diaconorum se adligarat, increscente, functiones officii diaconalis subito multiplicabantur & ingrauescebant, vt eis obeundis tam pauci non essent. Quocirca adiutores quidam primum in magnis ecclesiis sub nomine horum inferiorum ordinum eis constituebantur, vt diaconis grauia quaedam onera, quae illis incumbebant, adleuarent. Et haec caussa est, quamobrem in tam amplis & populosis ecclesiis, sicuti *Romana* & *Carthaginensis* erant, saeculo tertio ineunte ordines inferiores deprehendamus; quum contra ea in multis minoribus ecclesiis ipso adhuc quarto & quinto saeculo omnia officia a diaconis administrarentur: id quod ex verbis auctoris, qui sub nomine AVGVSTINI a latet, colligas, qui quum de diaconis *Romanis* loquitur, ita ait: *Vt non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique altare portarent & vasa eius & aquam in manus funderent sacerdoti; sicuti videmus per omnes ecclesias.* Quod euidenter indicare videtur, hos inferiores ordines nondum in omnes ecclesias fuisse receptos, quum auctor ille hanc obseruationem faceret.

§. IV.

Praecipuus eorum vsus in primitiua ecclesia fuit, vt essent quoddam hierarchiae seminarium.

EX ecclesiarum autem eos admittentium institutione diuersa,

enim illud nescire potuisset?) presbyteros quidem esse quatuor & quadraginta, septem autem diaconos totidemque subdiaconos, acoluthos duos & quadraginta, exorcistas & lectores cum ostiariis *quinquaginta duos.*

z) lib. II. c. XX. §. XV.

a) Aug. quaest. vet. & nov. [illegible] tom. IV. c. CI.

so, & bono quidem, fini ac intentioni inseruiebant. Nam præterquam quod diaconos functionibus suis ex aliqua parte releuarent, erant etiam sacræ hierarchiæ siue superiorum ordinum ecclesiæ quoddam seminarium. Ea enim ætate ecclesiæ, quæ istos ordines instituerant, superiores ministros suos, episcopos, presbyteros & diaconos ex illis plerumque cooptabant; & horum minorum ordinum clerici sub probatione & tentamine constituti, maiorum ordinum quidam erant candidati. Ecclesia enim vtilitate christianarum academiarum tunc temporis destituta hanc rationem homines ad ministerium aptandi inibat, vt prius in quibusdam inferioribus officiis eos exerceret, quo disciplinæ beneficio melius instruerentur, & ad superiorum ordinum officia obeunda magis idonei redderentur. Et hac ratione quilibet episcopus omnium clericorum in diœcesi sua tum ingenii facultatem, tum mores perspectos habebat & exploratos. Ante ipsius enim oculos educabantur & sub ipsius cura & inspectione gubernabantur. In quibusdam locis eadem vtebantur domo & mensa: quemadmodum POSSIDIVS [b] speciatim de ecclesia *Hipponensi*, quam AVGVSTINVS moderabatur, & SOZOMENVS [c] de ecclesia *Rinocururensi*, quæ *Palæstinæ* & *Ægypto* confinis erat, memoriæ prodidere, quod clericis domus, mensa & omnia communia fuerint. Hinc in *Hispania* regum *Gothicorum* memoria circa finem sæculi quinti in consuetudinem abiit, vt parentes filios suos ecclesiæ ministerio valde pueros dedicarent: quo in casu in episcopi familiam recipiebantur, & sub ipso a quodam prudenti & graui presbytero educabantur, quem episcopus ad hoc negotium delegabat, eisque præficiebat, nomine *præpositi* & *magistri disciplinæ* salutandum: quia præcipuum eius negotium erat, vitam & mores eorum inspectare, & legibus ac disciplina ecclesiæ eos erudire. Sicut in secundo & quarto conciliis [d] *Toletanis*, quæ de his rebus præcipiunt, videre licet.

§. V.

b) Possid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipso semper *clerici vna etiam domo ac mensa* sumtibusque communibus alebantur & vestiebantur.

c) Sozom. lib. VII. c. XXXI. Κοινὴ δὲ ἦν τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἴκησις καὶ τράπεζα καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Et eius loci clericis *communis domus & mensa*, reliqua denique omnia communia.

d) Concil. Tolet. II. (tom. IV. concil. p. 1733.) De his, quos voluntas parentum a primis infantiæ annis in clericatus officio mancipauit, statuimus, obseruandum, vt mox cum detonsi vel mi-

§. V.

Non licuit illis officio ſuo renuntiare, & ad mere ſæcularem vitam redire.

ET hanc ob cauſſam hi inferiores ordines non minus quam reliqui ad perpetuum eccleſiæ miniſterium obligati erant, poſteaquam ſemel ei ſe deuouiſſent atque dedicaſſent. Non poterant tunc ſtatione ſua decedere & ad mere ſæcularem vitam pro lubitu ſuo reuerti. Concilium *Chalcedonenſe* e in hanc rem hunc decretorium habet canonem: *Eos qui in clero ſemel ordinati ſunt, & itidem monachos ſtatuimus, nec ad militarem expeditionem, nec ad ſæcularem dignitatem poſſe venire. Qui autem hoc audent & non pœnitentia ducti ad id reuertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.* Qui canon in *Turonico* f, *Triburienſi* g & aliis quibusdam conciliis repetitur, vbi ita exponitur, vt inferiores ordines æque ac ſuperiores includantur.

§. VI.

Quomodo a ſuperioribus ordinibus nomine, officio & modo ordinationis, diſtincti fuerint.

ETSI autem in his rebus conueniebant, in aliis tamen reſpectibus a ſe inuicem valde diſcrepabant. 1. Nomine: Superiorum ordinum clerici communiter vocabantur ἱερωμένοι, *ſacrati*, vt a SOCRATE h & aliis. Vnde nomen *hierarchiæ* ab auctore, ſub

niſterio electorum contraditi fuerint, in domo eccleſiæ ſub epiſcopali præſentia a præpoſito ſibi debeant erudiri. It. Conc. Tolet. IV. c. XXIV. (tom. V. conc. p. 1713.) Si qui in clero puberes aut adoleſcentes exſiſtunt, omnes in vno conclaui atrii commorentur, vt lubricæ ætatis annos non in luxuria ſed in diſciplinis eccleſiaſticis agant, deputati probatiſſimo ſeniori, quem & magiſtrum doctrinæ & teſtem vitæ habeant.

e) Concil. Chalced. c. VII. (tom. IV. conc. p. 759.) Τὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ καταλεγμένυς, ἢ καὶ μονάσαντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ ςρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τῦτο τολμῶντας καὶ μὴ μεταμελυμένυς, ὥςε ἐπιςρέψαι ἐπὶ τῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

f) Concil. Turonic. I. c. V (tom. IV. conc. p. 1051.) Si quis clericus relicto officii ordine laicam voluerit agere vitam, vel ſe militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.

g) Concil. Tribur. c. XXVII. (tom. IX. p. 454.) In ſynodo Chalcedonenſi ſtatutum eſt, vt clerici, qui ſemel in clero deputati ſunt, neque ad militiam, neque ad aliquam veniant dignitatem - - - Nos autem eamdem ſequentes canonicam auctoritatem, ſtatuimus, vt clericus ect.

h) Socrat. lib. I. c. XI. ὁ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερω-

re, ſub nomine DIONYSII AREOPAGITAE [i] deliteſcente, vſurpatur, ad ſignificandos peculiariter epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines; quemadmodum FRANCISCVS HALLIERVS, celebris doctor *Sorbonicus*, contra LVDOVICVM CELLOTIVM *Loiolitam* in docta ſua & diligenter elaborata *hierarchiæ eccleſiaſticæ defenſione* [k] abundantiſſime demonſtrauit. Ab altera autem parte inferiores ordines in antiquis canonibus *inſacrati* tantum appellantur; vti in concilio *Agathenſi* [l], in quo quum *miniſtri inſacrati* ſacra vaſa contingere, vel diaconicon ſiue ſacrarium ingredi prohibentur, manifeſtum eſt, inferiores ordines intelligi oportere. II. Alia differentia, quæ priori diſtinctioni ortum dedit, in differentibus cærimoniis, in ordinationis ritu obſeruatis, ſita erat. Alii ſemper coram altari ſacro miniſterio initiabantur, alii non item: alii cum ſolemni manuum impoſitione; alii plerumque ſine iſthoc ritu. Vnde BASILIVS [m] ordinem alterum βαθμὸν, *gradum*: alterum vero ἀχειροτόνητον ὑπηρεσίαν, *inferius miniſterium*, *ſine impoſitis manibus conſecratum*, nuncupat. III. Præcipua differentia in officii ac functionis eorum exercitio verſabatur. Alii ad miniſtrandum coram Deo & ſacerdotibus, ad celebranda eius ſacramenta, ad exponendum publice in eccleſia eius verbum, & ad id genus alia peragenda, ordinabantur. Quo intuitu tres ſuperiores ordines

μένων διὰ τὴν αὐτοῦ συμβολὴν γέγονε, τοῦτο διηγήσομαι. *Illud quod ad vtilitatem eccleſiæ & ad honeſtatem* clericorum *eius (Paphnutii) conſilio geſtum ſit, deinceps exponam.* Id. lib. I. c. XV. Τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον· τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱερωσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. *Hunc (Athanaſium) cum admodum puer eſſet, ſacrum quemdam luſum cum pueris æqualibus luſiſſe Rufinus narrat. Is luſus erat imitatio ſacerdotii & collegii* ſacrorum virorum.

i) Dionyſ. de hierarch. eccleſ. c. V. n. 2. tot.

k) Hallier. defenſio hierarch. eccleſ. lib. I. c. III. lib. III. ſect. II. c. I. & II.

l) Concil. Agath. c. LXVI. (tom. IV. concil. p. 1394.) Non oportet *inſacratos miniſtros* licentiam habere in ſecretarium, quod græci diaconicon appellant, ingredi & contingere vaſa dominica.

m) Baſil. ep. canon. LI. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροτονήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. *Quod aduerſus clericos ſtatutum eſt, canones indefinite ediderunt, vnum in iis, qui lapſi ſunt, ſupplicium decerni iubentes, a miniſterio ſcilicet motionem: ſiue ſint in* gradu, *ſiue etiam in* miniſterio, quod non impoſitis manibus datur, *perſeuerent.*

ordines episcoporum, presbyterorum & diaconorum OPTATO aliisque suam quisque partem & gradum in christiano sacerdotio habere dicuntur, quemadmodum volumine primo n adnotauimus: Inferiores autem ordines ad nullum istiusmodi ministerium, sed tantum ad seruiendum ministris in cultu diuino, & ad obeunda minora quædam & ordinaria officia constituebantur, quæ quiuis christianus, episcopo mandante, perficere poterat. Quænam fuerint hæc officia, capite sequenti sigillatim narrabimus.

LIBRI TERTII
CAPVT SECVNDVM
DE HYPODIACONIS.

§. I.

Hypodiaconorum ad sæculum vsque tertium nulla facta mentio.

PRIMAM huius ordinis notitiam, quæ ab vllo antiquorum scriptorum data fuit, ex sæculo tertio medio accepimus, vbi *Cyprianus* & *Cornelius* vixerunt, qui de *hypodiaconis*, tamquam in ecclesia ætate sua constitutis, loquuntur. CYPRIANVS a ad minimum decies in epistolis suis eorum meminit; & CORNELIVS in celebratissima sua b ad FABIVM episcopum *Antiochensem* epistola, qua clericorum ad ecclesiam *Romanam* spectantium catalogum ei mittit, septem *subdiaconos* inter eos recenset. Nonnulli eos non adeo mature in ecclesia *græca* fuisse existimant: ISAACVS enim HABERTVS c nullum *græcum* scriptorem ante ATHANASIVM d qui seculo quarto vixit, de iis loquutum esse, dicit.

n) Vid. lib. II. c. XIX. §. XV.

a) Cyprian. ep. VIII. XX. XXIX. XXXIV. XXXV. XLV. LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

b) ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. cap. I. §. II. not. (y) pag. 6. & 7.

c) Habert. archierat. p. 49. Apud *græcos* serius auditum *hypodiaconi* nomen - - - Hypodiaconi nomen apud S. Anastasium primum legi epist. ad *solitarios*, vbi Ariani ἥρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιάκονον ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, *rapuerunt Eutychium* hypodiaconum *præclare ecclesiæ ministrantem*. ὑπηρετεῖν *enim hypodiaconorum proprium*.

d) Athan. epist. ad solitar. vit. agent. (tom. I. p. 380. edit. Paris. MDCXCVIII.) vid. in not. antec. (c).

§. II.

Eorum ordinatio ſine manuum impoſitione facta in eccleſia latina.

AVCTOR *conſtitutionum* eos quidem ad originem apoſtolicam refert & huic hypotheſi gratificaturus *Thomam* apoſtolum introducit epiſcopis mandantem, vt eos impoſitis manibus [e] & precibus factis conſecrent, quemadmodum de reliquis etiam inferioribus ordinibus vniuerſis idem præcipit. Sed hac in re auctor ille vnus & ſolus ita ſtatuit: non enim hæc eccleſiæ *græcæ*, cuius conſuetudines præcipue enarrat, praxis videtur fuiſſe. BASILIVS teſtis fide multo dignior de illis & reliquis ordinibus inferioribus vniuerſis dicit, quod ſint [f] *ἀχειροτόνητοι ſine impoſitione manuum conſecrati.* Et quod ad eccleſiam *latinam* attinet, ex quodam concilii quarti *Carthaginenſis* canone id manifeſtum eſt, in quo modus & ratio ordinationis ita exprimitur [g]: *Subdiaconus, qui ordinatur, quia manus impoſitionem non accipit, patinam de epiſcopi manu accipiat vacuam & calicem vacuum. De manu vero archidiaconi vrceolum cum aqua & mantile & manutergium.* Quæ ordinandi formula impoſitionem manuum penitus excludens, ex transuerſo idoneum teſtimonium, vti ISAACVS HABERTVS [h] ingenue confitetur, ſuppeditat, quo hunc ordinem ab apoſtolis non inſtitutum eſſe, probetur: Hi enim in nulla ordinatione hanc cærimoniam omittere conſueuerunt.

§. III.

Breuis officiorum hypodiaconorum enarratio.

QVODNAM fuerit *hypodiaconorum* officium, ex ante memorato canone quodammodo condiſcere poſſumus, nimirum ſacra altaris vaſa & vtenſilia aptare & præparare, eaque diuini cultus tempore diaconis tradere. At vero coram altari miniſtrare, vti

e) Conſtitut. apoſt. lib. VIII. c. XXI. Περὶ τῶν ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις· ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ ἐρεῖς δέσποτα Θεὲ κ. τ. λ. De ſubdiaconis *ego Thomas vobis epiſcopis conſtituo. Quando* ſubdiaconum *ordinas, epiſcope, impones ſuper eum manus & dices; Domine Deus, cætera.*

f) Baſil. epiſt. Can. LI. vid. ſupra in not. (m). p. 10.

g) Concil. Carthag. IV. c. V. (tom. II. p. 1200.)

h) Habert. archierat. p. 48. Quia iſtud eo mihi probabilius, quo apud latinos hypodiacono manus haud quaquam imponatur, quam tamen cærimoniam diuinæ inſtitutionis & apoſtolici temporis ordinatio procul dubio requireret.

vti quidem faciebant diaconi, ipſis non licebat; multo minus circumductos ei cancellos, patinam aut calicem vel oblationes populi in eo collocandi cauſſa, ingredi: quemadmodum ex canone quodam [i] concilii *Laodiceni* apparet, qui ὑπηρέταις, per quos *hypodiaconi* intelliguntur, locum intra diaconicon ſeu ſacrarium habere, vel ſacra vaſa, in menſa nimirum communionis, contingere interdicit. Quamquam hoc nunc quidem eorum officium ſit in eccleſia *Romanenſi*, & hoc ipſo, IOANNE BONA [k] fatente, ab antiquæ eccleſiæ hypodiaconis differant. Aliud eorum officium erat, ad fores eccleſiæ, durante ſacræ communionis celebratione, exſpectare. Huius mentio a concilio *Laodiceno* facta eſt in canone [l] quodam, qui eos ad hanc ſtationem conſtituit. Et HENRICVS VALESIVS *Euſebium* eos putat intelligere, quando templum *Paulini* deſcribens, de quibusdam loquitur [m], quorum officium fuerit θυρωρεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας, h. e. *exſpectare ad ianuas & ingredientes ad ſuam quemque ſedem deducere.* Auctor *conſtitutionum* [n] hanc functionem inter diaconos & hypodiaconos partitur ac diuidit, diaconos ad ianuas, quibus viri, & hypodiaconos ad ianuas, quibus mulieres in templum ingrediuntur, ſtare iubens, ne quis egrediatur, nec tempore oblationis aperiantur ianuæ. Præter has functiones in

i) Concil. Laod. c. XXI. (tom. I. p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. *Quod non oportet miniſtros locum habere in diaconico & ſacra vaſa tangere.*

k) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XVI. Olim nec calicem nec patinam nec oblationes in altari ponebant, ſed hæc omnia porrigebant diaconis, eisque ſeruiebant intra ſanctuarium.

l) Concil. Laodic. c. XXII. (tom. I. concil. p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὀράριον φορεῖν οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. *Quod non oportet miniſtrum ferre orarium, neque fores relinquere.*

m) Euſeb. hiſt. eccleſ. lib. X. c. IV. (p. 315. c. edit. Amſtel. MDCXCV.) οἷς δὲ τὰς ἐπὶ τὸν οἶκον ἐπιτρέπων εἰσόδους θυρωρεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας κατατάττων. *Illis vero aditus in templum permittens; ad portas ſtare & intrantes deducere eos iubet.* Valeſ. in h. l. p. 174. Intelligit Euſebius hypodiaconos, qui portas eccleſiæ ſeruabant, & intrantes ſingulos ad ſua loca deducebant.

n) Conſtit. apoſtol. lib. VIII. c. XI. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας· καὶ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μήτις ἐξέλθῃ· μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. *Diaconi ſtent ad ianuas, quibus viri in templum ingrediuntur.* & hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres, *ne quis egrediatur, nec aperiatur ianua tempore oblationis, quamuis ſit aliquis fidelis.*

in ecclesia aliud eorum erat officium extra ecclesiam, videlicet legationem episcopi, acceptis ab eo litteris & mandatis, ad extraneas ecclesias obire. Ea enim tempestate episcopi ob persequutiones litteras ad extraneam quamdam ecclesiam non nisi per quemdam clericorum suorum mittebant. Vnde CYPRIANVS [o] istiusmodi litteras, *litteras clericas* appellat. Et hypodiaconi plerumque ii erant, quibus hoc negotium dabatur; vt ex omnibus epistolis CYPRIANI, quae de hypodiaconis loquuntur, apparet; inprimis autem ex ea, quae *ad clerum Carthaginensem* in exilio suo scripsit, vbi [p] eis narrat, quod, quum ad ecclesiam *Romanam* epistolam per clericos mittere ipsum oportuerit, novum subdiaconum in hunc finem constituere necesse fuerit, quod ecclesia nullo eorum tum carere potuerit, vix reliquos habens, qui ad quotidiani ministerii partes explendas sufficerent. Hæc antiquitus præcipua *hypodiaconorum* post primam eorum institutionem officia fuerunt.

§. IV.

Quænam officia obire non potuerint.

MAGNA quoque adhibebatur cautio, ne extra terminos suos egrederentur, aut in diaconorum officium falcem suam immitterent. Non licebat ipsis panem [q] vel calicem populo ad mensam Domini distribuendi facultatem sibi arrogare; non poterant preces indicere, nec vllam ministerii partem obire, quam diaconi, tamquam κήρυκες siue sacri præcones ecclesiæ, obibant. Hic sensus est canonis [r] concilii *Laodiceni*, qui hypodiaconis, durante diuino cultu, *horarium* portare interdicit, quod ornamentum erat diaconorum, qui eo tamquam signo vte-

o) Cypr. ep. IV. al. IX. Graue est, si *epistolæ clericæ* veritas mendacio aliquo & fraude corrupta est.

p) Cypr. ep. XXIV. al. XXIX. Quoniam oportuit me per clericos scribere; scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere: necesse fuit *nouos* aliquos *constituere*, qui mitterentur: Fecisse me autem sciatis *lectorem* Saturum & *hypodiaconum* Optatum *confessorem*.

q) Concil. Laod. c. XXV. (tom. I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν, *Non oportet ministros panem dare vel calicem benedicere.*

r) Ibid. can. XXII. Οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν. *Non oportet ministrum orarium ferre.*

vtebantur, quo de faciendis precibus & aliis ecclesiæ ministeriis catechumenos, pœnitentes & cæteros, quos eorum mandato mores gerere decebat, admonebant. Hoc ornamentum igitur hypodiaconis portare non licebat, quod ornamentum esset superiori cuidam ordini peculiare & proprium. Porro idem obsequium eamdemque reuerentiam diaconis præstare debebant, quam diaconi præstabant presbyteris. Alio quodam eiusdem concilii canone [s] præsente diacono sedère prohibentur.

§. V.

Peculiaris ecclesiæ Romanæ *consuetudo in tuendo præcise septenario hypodiaconorum numero.*

VNVM adhuc restat, quod de hoc ordine moneam, nimirum singularis ecclesiæ *Romanæ* consuetudo in seruando *septem hypodiaconorum* numero. In epistola enim CORNELII [t], qui clericorum *Romanorum* nobis exhibet indicem, septem tantum diaconos & septem hypodiaconos offendimus, etsi quadraginta quatuor presbyteri & quadraginta duo acoluthi, exorcistæ autem, lectores & ostiarii ad minimum quinquaginta duo fuerunt. Aliæ autem ecclesiæ ad hoc exemplum sequendum sese non obstrinxerunt. In magna enim ecclesia *Constantinopolitana* & tribus minoribus ad eam spectantibus, nonaginta fuerunt hypodiaconi, vti ex quodam IVSTINIANI *nouella* [u] videre est, vbi clericorum catalogum sistit & certum cuique ordini numerum statuit, supra quingentos in vniuersum complectentem.

LIBRI

s) Ibid. c. XX. Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι· ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους ὑπὸ ὑπηρετῶν καὶ πάντων τῶν κληρικῶν. *Quod non oportet diaconum ante presbyterum sedere, sed sedere cum iussu presbyteri. Similiter autem etiam* haberi honorem diaconis a ministris *&* *omnibus clericis.*

t) Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

u) Iustin. nouell. III. cap. I. Θεσπίζομεν, μὴ περαιτέρω μὲν ἑξήκοντα πρεσβυτέρων, κατὰ τὴν ἁγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι· διακόνους δὲ ἄῤῥενας ἑκατὸν, τεσσαράκοντα δὲ θηλείας· καὶ ὑποδιακόνους ἐνενήκοντα. *Sancimus, non vltra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima maiore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum, & quadraginta feminas.* Subdiaconos *vero* nonaginta.

LIBRI TERTII
CAPVT TERTIVM
DE ACOLVTHIS.

§. I.

Acoluthi ordo erant ecclesiæ latinæ *peculiaris*, *nec vlli scriptori* græco *quatuor prioribus sæculis memoratus.*

HYPODIACONIS scriptores *latini* proxime subiungunt *acoluthos*, qui ordo erant ecclesiæ *latinæ* peculiaris. Non enim talis ordo in ecclesia *græca* ante elapsos quadringentos circiter annos obtinuit, neque ab vllo vmquam scriptore *græco* per vniuersum illud tempus inter ecclesiæ ordines fuit recensitus, quemadmodum IOANNES CABASSVTIVS [a] & EMANVEL SCHELSTRATVS [b] fatentur. Et quamquam in *libris ritualibus græcis* recentioribus aliquoties occurrit, SCHELSTRATVS tamen aliam tantum appellationem ordinis hypodiaconorum esse dicit. In ecclesia autem *latina* hi duo a se inuicem erant distincti. CORNELIVS enim in catalogo suo manifestam inter eos statuit differentiam, cum quadringenta duos acoluthos & septem duntaxat subdiaconos in ecclesia *Romana* fuisse, perhibet. CYPRIANVS quoque in epistolis suis de illis [c] sæpe loquitur, tanquam ab ordine subdiaconorum distinctis, licet qua in re eorum officia discreparint, ex neutro auctore facile possit definiri.

§. II.

Illorum ordinatio & officium.

AT ENIM VERO in concilio *Carthaginensi* quarto canon habetur, qui non nihil lucis in hac materia suppeditat. In eo enim formulam ordinationis nec non aliquam officii ipsorum significatio-

a) Cabassut. notit. concil. c. XLII. p. 249. edit. Lugdun. MDCLXX. (Edit. Venet. MDCCIII. 8uo. p. 176.) Apud veteres Græcos non inuenio acolythorum distinctam mentionem tametsi, vox illa sit plane græca, non apud Dionysium in *hierarch. eccles.* non apud Ignatium *ep. ad Antiochenos*, qui recenset ordines presbyteroum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum, cantorum, ianitorum, laborantium & exorcistarum, *nihil commemorans de acolythis*, vt neque concilium Antiochenum, quod quidem can. X. a chorepiscopis ordinari posse monet, lectores, exorcistas, & hypodiaconos, a solis vero episcopis diaconos & presbyteros. *Nihil* vero *de acolythis loquitur.*

b) Schellstrat. de concil. Antioch. dissert. IV. c. XVII. p. 526. Mirum profecto, si Ioannes VIII. in laudata superius epistola per acolythos intellexisset *ordinem acolythorum*, *qui apud Græcos non exstabat* cet.

c) Cypr. ep. VII. XXXIV. LII. LIX. LXXVII. LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

cationem deprehendimus. Canon [d] iste ita se habet: *Acoluthus, quum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debeat: sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, vt sciat, se ad accendenda luminaria mancipari. Accipiat & vrceolum vacuum ad suggerendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi.* Vt adeo *acoluthorum* officium eo tempore præcipue in his duabus rebus constitisse videatur, vt nimirum luminaria ecclesiæ accenderent, & ministris vinum in eucharistiam suggererent. Ad quod officium qui designabantur, manuum impositione non egebant, sed episcopi tantum monitis & mandato instructi illud auspicabantur, quemadmodum ex canonis modo citati verbis liquet.

§. III.

Etymologia huius nominis.

NON NVLLI [e] aliud illorum officium fuisse existimant, nempe comitari episcopum eique ministrare, quocumque vaderet; eamque ob caussam dictos fuisse putant *acoluthos*. Vel fortassis ideo, quod vna cum feminis *canonicis* & *ascetriis*, quibus in quadam IVSTINIANI *nouella* [f] iunguntur, in exsequiis adseruire obstricti fuerunt. Vocabulum primigenium ἀκόλουθος, HESYCHIO [g] interprete, *seruum iuuenem* siue *pedissequum* significat, qui continuo quem comitatur eique ministrat. Et propterea eis hoc nomen datum esse videtur. Enim vero conclusio ista, quam vir quidam eruditus [h] inde elicit, quod acoluthorum ordo prius in ecclesia *græca* fuerit, quia nomen *græcæ* sit originis, non adeo certa videtur: Difficulter enim sibi quis persuaserit, fuisse ordinem in ecclesia *græca*, cuius tamen nullus e scriptoribus *græcis* ante IVSTINIANI tempora fecerit mentionem.

§. IV.

Num acoluthi iidem sint, qui deputati & ceroferarii *recentiorum sæculorum.*

EQVIDEM HIERONYMVM [i] noui dicere, quod in ecclesiis

d) Concil. Carth. IV. c. VI. (tom. II. conc p. 1200.)

e) Duaren. de minist & benefic. lib. I. c. XIV. Quartus gradus est eorum, qui *acoluthi* græce dicebantur, ideo fortassis, quia episcopum comitabantur, quocumque proficisci vellet.

f) Iustin. Nouell. LIX. tot.

g) Hesych Ἀκόλουθος, ὁ νεώτερος παῖς, θεράπων, ὁ περὶ τὸ σῶμα.

h) Felli not. in Cypr epist. VII. Munus erat (acoluthorum) si quod aliud, per totam ecclesiam hoc sæculo receptissimum. Quod orientales attinet, nomen a græcis haustum ostendit apud illos in vsu fuisse. De Romana ecclesia, litteræ Cornelii ad Fabium Antiochiensem id abunde testantur.

i, Hieron. contr. Vigilant tom. II. p. 123. (epistol. LX. tom. II. p. 85. a edit. Fran-

orien-

orientalibus ad signum lætitiæ demonstandum luminaria accendi consueuerint, quando legendum fuerit euangelium: sed vero ne semel quidem meminit, quod ad hoc negotium peculiarem acoluthorum ordinem habuerint: neque hæc vlla officii eorum pars in ecclesia *latina* videtur fuisse. De quo enim concilium *Carthaginense* loquitur, probabiliter nihil amplius est, quam accendere noctu lumina, quando ecclesia ad *orationem lucernalem* conuenit. Hoc acoluthorum officium, quantumcunque pontificii pro apostolica eius institutione militent, non amplius in ecclesia *Romana* obtinet, sed in ceroferariorum munus transmutatum est, quorum tantum est, ante diaconos cæterosque funale manibus suis gestando ambulare. Quod ab antiquorum acoluthorum officio tantopere differt, vt FRANCISCVS DVARENVS[k] non satis mirari possit, quomodo officium aliud in aliud mutatum sit, & cur doctores eum ecclesiæ veteris *acoluthum* appellitent, qui non nisi *ceroferarius* præsentis ecclesiæ exsistat. IOANNES BONA [l] sententiam paullo curatius explicat, grauiterque queritur, quod inferiores ecclesiæ *Romanæ* ordines nulla similitudine ad ecclesiæ primitiuæ ordines accedant, & quod iam ante quingentos annos vetus disciplina interierit.

LIBRI

cof. MDCLXXXIV.) Absque martyrum reliquiis per totas orientis ecclesias, quando legendum est euangelium, accenduntur luminaria, non vtique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.

k) Duaren. de minist. & benefic. lib. I. c. XIV. p. 74. (pag. 1161. a edit. Francof. MDXCVIII.) Nescio, quomodo tandem factum est, vt hoc munus in luminariorum curam postea conuersum sit, & doctores nostri passim acolythos ceroferarios interpretentur.

l) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. 18. Abiit nunc in desuetudinem hæc distinctio, quæ diaconos, subdiaconos & acolythos tantum comprehendebat. Desierunt quoque minorum ordinum officia, quæ plerumque a pueris & ab hominibus mercede conductis, nullisque ordinibus initiatis exercentur. Priscis temporibus nemo clericus ordinabatur, qui alicui ecclesiæ non esset addictus. Admissi autem pueri in consortium cleri primo litteras, cantum & ritus ecclesiasticos edoceri solebant, vt passim legimus in vitis pontificum: tum ostiarii, deinde lectores ordinabantur, & sic per gradus ad reliquos ordines adscendebant, cum prius singulorum officia exercuissent. Atque hinc oriebatur, vt rerum ecclesiasticarum peritissimi essent, in quibus fuerant ab ipsa prima infantia enutriti. *Collabi cœpit hæc disciplina ante annos circiter quingentos*, donec paullatim ad illos mores deventum est, quibus nunc vtimur & viuimus.

LIBRI TERTII
CAPVT QVARTVM
DE EXORCISTIS.

§. I.

Exorcistæ initio haud peculiarem clericorum ordinem constituerunt.

Nihil certius est, quam quod apostolorum ætate & proxime insequutis temporibus potestas exorcisandi seu eiiciendi dæmonas plenum miraculis spiritus sancti donum fuerit, non clericis, multo minus vni cuidam eorum ordini, peculiare & proprium, sed aliis etiam christianis datum, quemadmodum multa alia extraordinaria Spiritus Sancti dona ea tempestate impertiebantur. ORIGENES [a] dicit, christianos idiotas, hoc est, laicos precando & adiurando eiicere dæmonas. Et de *Gregorio Thaumaturgo* speciatim obseruat SOCRATES [b], quod laicus adhuc multa patrarit miracula, nunc sanans infirmos, nunc dæmonas, missis tantummodo ad obsessos epistolis, eiiciens. Et hanc potestatem omnibus christianorum ordinibus fuisse communem, ex TERTULLIANI [c] aliorumque antiquorum apologetarum scriptis apparet, vbi ethnicos prouocare sustinent, quod si quem a dæmone obsessum in loco publico & in conspectu magistratuum

a) Orig. contr. Cels. lib. VII. p. 334. Οὐ ὀλίγοι χριστιανῶν ἀπελαύνουσι τῶν πασχόντων, σὺν οὐδενὶ περιέργῳ καὶ μαγικῷ ἢ φαρμακευτικῷ πράγματι, ἀλλὰ μόνῃ εὐχῇ καὶ ὁρκώσεσιν ἁπλουστέραις, καὶ ὅσα ἂν δύναιτο προσάγειν ἁπλούστερος ἄνθρωπος· ὡς ἐπίπαν γὰρ ἰδιῶται τὸ τοιοῦτον πράττουσι, παριστάσης τῆς ἐν τῷ λόγῳ χριστοῦ χάριτος τὸ μὲν δαιμόνιον εὐτελὲς καὶ ἀσθενὲς, οὐ πάντως δεόμενον, πρὸς τὸ ἡττηθῆναι, καὶ εἶξαι ὑπεξελθεῖν ἀπὸ ψυχῆς ἀνθρώπου καὶ σώματος, σοφοῦ τινος καὶ δυνατοῦ ἐν ταῖς λογικαῖς περὶ τῆς πίστεως ἀποδείξεσιν. *Non pauci christiani eiiciunt ex obsessis corporibus, idque sine omni curiositate magorum & veneficorum, sed solis precibus adiurationibusque simplicibus. Nam plerumque* plebeii homines hæc faciunt, *per verbum suum coarguente dæmonum infirmitatem Christi gratia, quod non opus sit ad profligandos eos ex anima hominis & corpore sapientibus verbis & validis de fide rationibus.*

b) Socrat. lib. IV. c. XXVII. λαϊκὸς ὢν πολλὰ σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων καὶ δαίμονας δι᾽ ἐπιστολῶν φυγαδεύων, dum *adhuc laicus* esset, multa fecit miracula: nunc ægrotos sanans, nunc *dæmonas* per epistolam *fugans.*

c) Tertull. apol. c. XXIII. Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Iussus a quolibet christiano loqui spiritus, ille tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso.

tuum sistere voluerit, vulgaris quilibet christianus eo illum adacturus sit, vt se dæmonem non deum aliquem esse, confiteatur. MINVCIVS FELIX [d] de hac christianorum potestate loquitur, sed certo cuidam hominum ordini minime eam adsignat; quod nec IVSTINVS [e] MARTYR, nec IRENAEVS [f], nec CYPRIANVS [g], nec ARNOBIVS [h] faciunt, licet sæpissime de hac potestate in ecclesia loquantur.

§. II.

d) Minuc. Octau p. 83. (cap. XXVII. n. 6. p 103 edit. Hall.) Hæc omnia sciunt plerique vestrum, ipsos dæmonas de semet ipsis confiteri, quoties a nobis & tormentis verborum & orationis incendiis de corporibus exiguntur.

e) Iustin. apol. I. p. 45. Δαιμονιολήπτους πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων τῶν χριστιανῶν, ἐπορκίζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν καὶ ἐπαστῶν καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας. ἰάσαντο, καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας. *Complures dæmonum intemperiis correptos homines per orbem omnem & hanc vestram vrbem, quos alii adiuratores & incantatores & venefici vestri curare non potuerunt, permulti hominum nostrorum, christianorum inquam, per nomen Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi adiurantes sanarunt, atque etiam nunc sanant exarmantes atque exigentes ab hominibus, qui illos obsiderunt, dæmones.*

f) Iren. lib. II. c. LVI. Nec enim (qui sunt a Simone & Carpocrate) coecis possunt donare visum, neque surdis auditum, *neque omnes dæmones effugare*, præter eos, qui ab ipsis immittuntur, si tamen & hoc faciunt; cet. Cap. LVII. In illius nomine, qui vere illius sunt discipuli, ab ipso accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum vnusquisque accipit donum ab eo. *Alii enim dæmones excludunt firmissime & vere*, vt etiam sæpissime credant ipsi, qui emundati sunt a nequissimis spiritibus & sint in ecclesia. cætera.

g) Cyprian. ad Donat. p. 4. (p. 3. edit. Paris.) Inde iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, in medelam dolentium, posse venenorum virus exstinguere, animorum desipientium labes reddita sanitate purgare, infestis iubere pacem, violentis quietem; ferocientibus lenitatem: *immundos & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, vt recedant*, claris verberibus vrgere, conflictantes, eiulantes, gementes, incremento pœnæ propagantis extendere, flagis cædere, igne torrere.

h) Arnob. cont. gent. lib. I. (pag. 18. edit. Hamburg. MDCX.) Quid? quod istas virtutes, quæ sunt a nobis summatim non (vt rei poscebat magnitudo) depromtæ, non tantum ipse perfecit vi sua, verum (quod erat sublimius) multos alios experiri & facere sui nominis tum adfectione permisit. Nam cum videret (Christus) futuros vos esse gestarum ab se rerum, diuinique operis abrogatores, ne qua subesset suspicio, magicis se artibus munera illa beneficiaque largitum, ex immensa illa populi multitudine, quæ suam gratiam sectabantur admirans, piscatores, opifices, rusticanos atque id genus delegit imperitorum, qui per varias

§. II.

Episcopi & presbyteri trium primorum saeculorum ordinarii ecclesiae exorcistae.

VT autem hoc donum omnibus hominum ordinibus commune fuit, ita par est, credamus, specialiore ratione episcopis & presbyteris ecclesiae fuisse collatum, qui, subnata exorcismum aliquem in ecclesia adhibendi occasione, ordinarii eius fuerunt administri. Ita IOANNES BONA [i] notissimum illum TERTVLLIANI locum intelligit, vbi de christiana quadam femina a daemone obsessa loquens [k], *Theatrum*, inquit, *adiit & inde cum daemonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi; constanter & iustissime quidem (inquit) feci, in meo enim inueni.* Hunc exorcismum, inquam, BONA a presbytero quodam ecclesiae, mirificum Spiritus S. donum induto, peractum esse existimat. Idem etiam de exorcistis apud CYPRIANVM [l], diuina potestate daemonas eiicientibus, dici potest; itemque de iis, quorum FIRMILIANVS [m] meminit tamquam inspiratorum Dei gratia ad discernendos detegendosque malos spiritus; vti eorum aliquis mulieri *Cappadoci* fecit, quae se inspiratam esse, & diuino mandato miracula patrare, baptizare, sancti-

gentes missi, cuncta illa miracula sine vllis fucis atque adminiculis perpetrarent. Verbo ille compescuit verminantium membrorum cruces, & illi verbo compescuerunt furialium vermina passionum. Imperio *ille* vno *exturbauit a corporibus daemonas* & exanimatis suos restituit sensus: sub eorum portantes *&* *illi* se casibus, *iussione non alia sanitati & constantiae reddiderunt.*

i) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XVII. An isti (Tertullianus & Minucius Felix) de exorcistis loquantur, tamquam de clericis ad hoc officium specialiter ordinatis; *vel potius presbyteri eo tunc munere fungerentur*, sicut reuera sunt episcopi, incertum est.

k) Tertull. de spectat. c. XXVI.

l) Cyprian. ep. LXXVI. al. LXIX. ad Magnum p. 187. (pag. 154. edit. Paris. MDCLXVI.) Quod hodie etiam geritur, vt per Exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur & vratur & torqueatur diabolus.

m) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 223. (p. 146. 147. edit. cit. (Vnus de exorcistis vir probatus & circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum, qui & ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant, exercitatus, erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum: qui subtili fallacia etiam hoc paullo ante praedixerat, venturum quemdam aduersum & tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit.

ſanctificare panem & euchariſtiam facere ſimulabat. Iſti exorciſmi fiebant manifeſto cum miraculo, & nihil probant amplius, quam quod quidam homines iſthoc dono inſtructi fuerint, qui probabiliter præcipui quidam eccleſiæ presbyteri fuerunt; illud certe non probant, quod exorciſtæ iam tum eo tempore diſtinctum inter clericos ordinem in eccleſia conſtituerint.

§. III.

Quo ſenſu quilibet ſuus ipſius ſit exorciſta.

SVNT, qui huius ordinis eamdem, quam TERTVLLIANI ætatem eſſe, autumant, quod VLPIANVS magnus ille iureconſultus, qui TERTVLLIANI tempore vixit, in libro quodam ſuo n de exorciſatione, tamquam re impoſtoribus (per quos probabiliter chriſtianos intelligit) vſitata loquatur. IACOBVS GOTHOFREDVS exorciſtas iudæos ab eo intelligi ſentit, qui quidem plerique impoſtores erant: fac autem, ipſum chriſtianos intelligere (quod vero eſt ſimilius, ſi conſideres, quod LACTANTIVS o de ipſo narrat, publicaſſe videlicet illum nefaria principum in eos reſcripta;) nihilo tamen magis probat, quam quod omnes largiuntur, fuiſſe nimirum exorciſationem ſeu imprecationem rem tunc temporis inter chriſtianos vulgo cognitam & factitatam. Alii ipſius TERTVLLIANI teſtimonium in libro de *corona militis* vrgent, quo autem loco, tantum abeſt, vt peculiarem exorciſtarum ordinem ſtatuat, vt potius vnumquemque ſuum ipſius exorciſtam facere videatur. Nam ibi inter alia argumenta, quibus ad diſſuadendum chriſtianis vitam militarem ſub imperatoribus ethnicis vtitur, hoc etiam adfert p, quod futurum ſit, vt ad cuſtodienda idolorum templa ponantur, atque ita cogantur dæmonas noctu defendere, quos interdiu fugaſſent exorciſmis; per quos preces eorum intelligit, vt IVNIVS recte interpretatur. Ita etiam alio loco diſſuadens chriſtianis earum rerum mercaturam, quæ ad ſuſtentandam idololatriam ſeu cultum dæmonum faciant,

n) Vlpian. lib. VIII. de Tribunal. in digeſt. lib. L. tit. XIII. leg. I. Si incantavit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo impoſtorum vtar) exorciſauit.

o) Lactant inſtit. lib. V. c. XI. Domitius (Vlpianus) de officio Proconſulis libro ſeptimo reſcripta principum nefaria collegit, vt doceret, quibus pœnis adfici oporteret eos, qui ſe cultores Dei confiterentur.

p) Tertull. de coron. milit. c. XI. Quos interdiu exorciſmis fugauit, noctibus defenſabit.

faciant, ita argumentatur, quod alias dæmones ipsorum alumni futuri; hoc est, quod ab ipsis foueri & nutriri censendi sint, quoad materiem aliquam eorum cultui suppeditauerint. *Qua constantia*, inquit q, *exorcisabit alumnos suos*, *quibus domum suam cellarium præstat?* IOSEPHVS VICECOMES r & IOANNES BONA s falso id interpretantur tamquam dictum de exorcismo ante baptismum, vocabulum *alumni* pro catechumenis ecclesiæ accipientes: Cum tamen hoc loco reuera dæmonas significet, qui ita a TERTVLLIANO respectu eorum dicuntur, qui ad eorum cultum sustinendum quidquam conferunt. Isti enim homines eorum quasi nutricii sunt. Vt adeo hic locus recte intellectus pro antiquitate exorcistarum, quatenus peculiarem clericorum ordinem constituere dicitur, non militet, sed solum ostendat, quo sensu christianus quilibet suus ipse debeat esse exorcista, nimirum precibus suis resistendo diabolo, vt fugere necesse habeat.

§. IV.

Exorcistæ sæculo tertio extremo certum ordinem constituere cœperunt.

RELICTA igitur tum extraordinaria exorcisandi potestate, quæ miraculis plena erat, tum etiam ordinaria illa via, qua quilibet suus ipsius erat exorcista: restat, vt inquiramus, quo primum tempore exorcistarum ordo in ecclesia cœperit. Et heic BONAE t sententiam tutissimam esse iudico, quod hac extraordinaria & miraculis plena potestate subtracta ortus sit, quod probabiliter gradatim & non eodem tempore in omnibus locis factum est. CORNELIVS u, qui sæculo tertio vixit, exorcistas inter inferiores ecclesiæ *Romanæ* ordines refert; Auctor tamen *constitutionum*, qui post eum vixit x, non esse certum ordi-

q) Tertull. de idol. c. XI.

r) Vicecom. de ritib. bapt. lib. II. c. XXX. p. 362.

s) Bona rer liturgic. lib. I. c. XXV. n. XVII. Omitto alia Tertulliani loca, quæ a quibusdam adferri solent ad huius ordinis antiquitatem ostendendam, *vt de idololatria* c. XII. *de anima* c. LVII. *de corona militis* c. XI. in his enim *de solemni exorcismo sermo est, qui baptismo præmitti solet.*

t) Bona ibid. Postea subtracta hac potestate constituit ecclesia ordinem, qui dæmonia expelleret.

u) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

x) Constit. apost. lib. VIII. c. XXVI. Ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται· εὐνοίας γὰρ ἑκουσίου τὸ ἔπαθλον, καὶ χάριτος Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος. Exorcista non ordinatur. *Hæc enim certaminis laus pendet a libera & bona*

ordinem dicit, sed Deum exorcisandi donum tanquam liberam gratiam, cuicumque velit, largiri. Et propterea secundum hanc hypothesin nulla inter has *constitutiones* regula habetur, quae vllam ordinationem exorcistis praescribat, vtpote a Deo tantum, non autem ab ecclesia, constitutis. Sed hac in re *constitutionibus* tuto fidere non possumus: Certum enim est, hoc tempore exorcistas, tamquam certum ordinem in plerisque ecclesiae tum graecae tum latinae partibus fuisse institutos: id quod ex concilio *Antiocheno*, ad an. CCCXLI. celebrato, liquido constat, cuius in aliquo canone y chorepiscopis hypodiaconos, lectores, exorcistas promouendi facultas conceditur; quod ipsum hos omnes iam tum constitutos ecclesiae ordines fuisse, arguit. Post hoc exorcistarum inter inferiores ordines crebra a saeculi quarti scriptoribus iniicitur mentio; exempli caussa a concilio *Laodiceno* z, ab EPIPHANIO a, PAVLINO b, SVLPICIO SEVERO c, in rescri-

voluntate, & a gratia Dei per Christum, aduentu Spiritus Sancti.

y) Concil. Antioch. c. X. (tom. II. conc. p. 565.) Τὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τὺς καλυμένυς χωρεπισκόπυς -- ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ -- καθιςᾷν ἀναγνώσας, καὶ ὑποδιακόνυς, καὶ ἐφορκιςάς. *Ii qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur* chorepiscopi -- *visum est* -- *vt* constituant *lectores, hypodiaconos &* exorcistas.

z) Concil. Laodic. c. XXIV. (tom. I. p. 1502.) Ὅτι ὐ δεῖ ἱερατικὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωςῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιςῶν, ἢ θυρωρῶν ἢ τῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. *Quod non oportet sacratos, a presbyteris vsque ad diaconos & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, vel lectores; vel cantores, vel* exorcistas, *vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.* Can. XXVI. vid. infr. not. (h)

a) Epiphan. exposit. fid. n. XXI. vid. supra c. I. §. II. sub not. (x) pag. 6.

b) Paulin. natal. IV. s. Felicis. (biblioth. max. patr. tom. VI. p. 274.)

- - Primis *lector* seruiuit in annis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & sacris pellere verbis.
Quod quia perspicua meriti virtute regebat,
Iure sacerdotis veneranda insignia nactus
Mente loco digna meritum decorauit honorem.

c) Sulpic. vit. S. Martin. c. V. Tentauit idem Hilarius, imposito diaconi officio, sibi eum (Martinum) arctius implicare, & ministerio vincire diuino; sed cum saepissime restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus iniuriae videretur. Itaque *exorcistam* eum esse praecepit. Quam ille ordinationem ne despexisse tamquam humiliorem videretur, non repudiauit.

rescripus THEODOSII [d] & GRATIANI [e] in codice *Theodosiano*, vbi imperatores eamdem, quam reliquis clericorum ordinibus, immunitatem a ciuilibus muneribus ipsis indulgent.

§. V.

Eorum ordinatio & officium.

ORDINATIO & officium eorum a concilio *Carthaginensi* quarto ita describitur [f]: *Exorcista, quum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: Accipe et commenda memoriæ et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* Istæ formulæ certæ preces erant, quibus in nomine CHRISTI adiurabant mandabantque impuro spiritui, vt ex homine ab se obsesso egrederetur: id quod ex verbis PAVLINI, quæ de *Felice* quodam, ad hoc officium prouecto, habet, potest colligi, vbi dicit [g]:

. . . . *Primis lector seruiuit in annis,*
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & sacris pellere verbis.

Non constat, quod ad hoc officium impositis manibus in *græca latinaue* ecclesia fuerint ordinati: attamen nemini illud, siue publice in ecclesia, siue priuatim in vllis ædibus aliis, sine mandato episcopi licebat exercere, vti concilium *Laodicenum* [h] præcepit; certe consentiente chorepiscopo, qui hoc in casu ex episcopi [i] arbitrio auctoritate instructus erat, fieri id debebat.

§. VI.

d) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. CXXI. (tom. III, p. 464. edit. Lugd. MDCLXV.) Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curialis vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel *exorcistæ* suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum.

e) Ibid. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXIV. (tom. V. p 56.) Presbyteros, diaconos, subdiaconos, atque *exorcistas* & lectores, ostiarios etiam, & omnes perinde, qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus.

f) Conc. Carthag. IV. c. VII. (tom. II. p. 1200.)

g) Paulin. natal. IV. Felic. vid. not. (b) p. 24.

h) Conc. Laod. c. XXVI. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις. *Quod eos adiurare non oportet, qui ab episcopis promoti non sunt, neque in ecclesiis neque in ædibus.*

i) Concil. Antioch. c. X. vid. §. IV. not. (y) p. 24.

§. VI.

Breuis energumenorum *ipſorumque nominum & ſtationum in eccleſia enarratio.*

ENERGVMENI, quorum in gratiam hoc officium conſtitutum fuit, ita vocabantur a *græco* vocabulo ἐνεργούμενοι, quod in latiſſimo ſignificatu ſuo homines a mouente ſeu operante quodam ſpiritu, ſiue bono ſiue malo, agitatos denotat; at ſenſu ſtrictiore a ſcriptoribus eccleſiaſticis vſurpatur pro hominibus, quorum corpora a malo ſpiritu oppreſſa poſſidentur. Quam ob cauſſam alias δαιμονιζόμενοι, *dæmoniaci*, & κατεχόμενοι, *obſeſſi* dicebantur. Et quum hoc ſæpiſſime cum magna commotione, vexatione & diſturbatione corporis, eſſet coniunctum, quæ interdum phreneſin & furorem, interdum paroxyſmos epilepticos aliasque violentas conquaſſationes & contorſiones efficiebat; tales homines hoc reſpectu ſæpe χειμαζόμενοι a *græcis*, a *latinis* autem ſcriptoribus *hiemantes*, hoc eſt, hiberna quaſi tempeſtate agitati, appellantur. Ita *conſtitutionum* auctor in quibusdam locis k eos ſimpliciter χειμαζομένους vocat, per quos illum *energumenos* intelligere, planum eſt, quod alio loco l ipſos χειμαζομένους ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου *agitatos* & *vexatos a dæmone* nuncupat; & narrat nobis preces, hoc nomine, quum oblationes fierent in altari, pro vniuerſis hominum ſtatibus & ordinibus fuſas, vt Deus ipſos a violenta iſta agitatione dæmonis vellet liberare. Ita viri docti plerique, excepto ALBASPINAEO, phraſin illam

k) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. XXXV. Ἑσπέρας γινομένης συναθροίσεις τὴν ἐκκλησίαν, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμὸν, προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καὶ χειμαζομένων καὶ τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ. *Congregabis, epiſcope, eccleſiam ad veſperum, & poſt recitatum pſalmum veſpertinum edicat diaconus, quæ precatu ti ſunt pro catechumenis,* energumenis, *baptizatis & pro pœnitentibus.* Can. XXXVII. ὡσαύτως ὄρθρου ὁ διάκονος μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὀρθρινὸν καὶ ἀπολῦσαι αὐτὸν τοὺς κατηχουμένους καὶ χειμαζομένους καὶ βαπτιζομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. *Simili modo mane, poſtquam erit pſalmus matutinus recitatus, & diaconus dimiſerit catechumenos,* energumenos *& eos quibus inſtat baptiſmus, ac pœnitentes.*

l) Conſtit lib. VIII. c. XII. Ἔτι ἐκτενῶς παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου· ὅπως καθαρίσῃς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ. *Adhuc obſecramus te pro catechumenis eccleſiæ & pro iis,* qui vexantur ab alieno ſpiritu, *vt energumenos expulſo actu mali dæmonis repurges.*

illam canonis concilii *Ancyrani* m intelligunt, qui certos quosdam peccatores iubet εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, hoc est, *precari in loco hiemantium*, siue in ea ecclesiæ parte, vbi stabant dæmoniaci, qui locus ab omnibus reliquis erat separatus. Non nulli n etiam nomen χλυδωνιζόμενοι energumenis ex eadem ratione datum esse, putant, quia illud significat homines a spiritu agitatos, quemadmodum fluctus, quum in alto tempestas est, iactantur.

§. VII.

Exorcistis potissimum eorum cura commissa.

HI *energumeni*, siue *dæmoniaci*, vel quocumque alio nomine appellati, erant ii, quibuscum exorcistis præcipue intercedebat negotium. Nam præter preces, in omnibus publicis conuentibus pro ipsis a diaconis & episcopis & tota concione factas, (quarum precum formulæ quædam ab auctore *constitutionum* o recitantur) exorcistarum erat, aliis temporibus p, vbi nullus in templis conuentus erat, impositis manibus pro eis precari eosque innocua quadam occupatione, exempli gratia, verrendis templis q aliisque similibus negotiis distinere, vt violentioribus Satanæ agitationibus anteuerteretur, ne tentator otiosos tentaret; itemque quotidianum r ipsis victum procurare, dum in

 domo

m) Concil. Ancyr. c. XVII. (tom. I. p. 1461.) Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. *Eos, qui rationis expertia animantia inierunt & qui leprosi sunt vel fuerunt, iussit sancta synodus inter* hiemantes (*h. e. energumenos*) *orare.*

n) Vid. Dodwell. dissertat. I, in Cyprian. n. XVII. Propius ad MSS. fidem accedet, si *chlydonizomeni* legamus & de *energumenis* siue *maniacis* intelligamus, qui *lymphatici* latinis, χειμαζόμενοι græcis quoque patribus audiunt. Idem enim valet primaria quoque significatione χειμαζόμενοι quod κλυδωνιζόμενοι.

o) Constit. apost. lib. VIII. c. VI. Εὔξασθε οἱ ἐνεργούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐπιτιμήσῃ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι κ. τ. λ. *Energumeni, quos spiritus immundi agunt, adhibete cuncti preces Deo, intente pro iis precemur, vt summa in homines caritate Deus increpet per Christum immundos & malos spiritus cet.* cap. VII. tot.

p) Concil. Carth. IV. c. XC. (tom. II. p. 1207.) Omni die exorcistæ energumenis manus imponant.

q) Ibid. can. XCI. Pauimenta domorum Dei energumeni verrant.

r) Ibid can. XCII. Energumenis in domo Dei adsidentibus victus quotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur,

§. VI. ... commorationis habita-

Breuis en... gumenorum *ipsorum* ... *in eccles...*

§. VIII.

... *respectu catechumenorum.*

ENERGVMENI, ... tum fuit, ita vocab... tissimo signifi... dam spiri... stricti... qu...

... *exorcistarum* officium respectu *energumenorum;* cui ... fuit exorcistarum ... & IACOBVS GOTHOFREDVS [t] aliam ... VALESIVS [s] ... videlicet catechumenis ante baptismum ... functionem, Quæ res aliquam admittit disputationem. ... exorcismo adiurare. ... semper exorcistarum officium, nisi in altero ho- ... Neque enim id semper ... casuum, fuisse liquet: vel, *primo*, si *catechumenus* et- ... duorum casuum ... *energumenus*, qui casus sæpius exsistebat: & tunc curæ ... esset energumenus erat committendus, quorum erat omnes energu- ... exorcistarum exorcismo percellere, siue iam baptizati essent, siue ad- ... exorcistæ catechumeni, quemadmodum ex canone concilii *Carthagi-* ... iam §. V. adlegato constat. Vel, *secundo*, accidere poterat, vt exorcista etiam factus esset catechista; & hoc in casu dubium nullum est, quin eius officium fuerit, tam exorcismum adhibere, quam instituere catechumenos. Tum autem catechistarum officium ab exorcistarum officio sæpe diuersum erat (quamquam recentiores quidam scriptores vtrumque confundunt:) Interdum presbyter aliquis, vel diaconus vel lector erat catechista: Et hoc in casu verosimilius videtur, quod exorcismus potius a catechista quam exorcista peractus fuerit: eamque ob caussam de officio catechistarum suo loco distincte agemus.

LIBRI

s) Vales. not. in Euseb. de martyr. Palæstin. c. II. Nec [illegible] ex- [illegible] catechumenis [illegible] sed post [illegible] catechesis [illegible] & [illegible] ad exorcistam [illegible] purgarentur.

t) Gothofred. not. in cod. Theod. lib. XVI tit. II leg. XXIV. [illegible] & exorcistas [illegible]

[illegible] catechumenis [illegible] ad baptismum & catechumenis [illegible] in [illegible] Ca- techumenos [illegible] & ba- [illegible] inquirendo [illegible]

LIBRI TERTII
CAPVT QVINTVM
DE LECTORIBVS.

§. I.

Lectorum *ordo non institutus ante saeculum tertium.*

PLVRIMORVM virorum doctorum, in ipsa etiam *Romanensi* ecclesia, hodie opinio est, non fuisse in primitiua ecclesia per duo priora saecula talem ordinem, qualis *lectorum* est, a reliquis distinctum. IO. BONA [a], vnum ex quatuor ordinibus esse, fatetur, quos ecclesiasticae tantum institutionis esse existimat. Et IO. BAPTISTA COTELERIVS [b] dicit, non esse eius vllam factam mentionem ante TERTVLLIANVM, qui scriptor primus est, qui de eo, tanquam ordine in ecclesia instituto, loquitur. Contra enim haereticos scribens [c] ipsis exprobrat, quod eorum ordines desultorii sint & inconstantes: *Hodie*, inquit, *diaconus, qui cras lector.* Quod ostendit, aliam in ecclesia obtinuisse consuetudinem, lectoresque tum non minus, quam diaconos vel vllos alios constitutum fuisse ordinem. CYPRIANVS, qui non multo post TERTVLLIANVM vixit, saepissime de iis, tamquam ordine clericorum loquitur. In loco [d] quodam, fecisse se lectorem *Saturum*, dicit; & alibi *Aurelii*

a) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XVII. Dicendum cum S. Thoma in Supplem. tertiae P. qu. 37. art. 2. quod temporibus apostolorum omnia ministeria, quae ordinibus minoribus competunt, non a distinctis personis, sed ab vno duntaxat ministro exercebantur, qui & ostiarii & lectoris & exorcistae & acoluthi officio fungebatur. Verba Angelici Doctoris haec sunt: *In primitiua ecclesia* caet. (vid. supra c. I. §. I. sub not. (m) p. 4.) Contigit nimirum ecclesiae, quod hominibus solet, quae dum tenue patrimonium habent, vno seruo contenti sunt, qui solus omnia administrat. Si vero reditus augeantur, seruorum etiam augetur numerus; eoque magis crescit familia, quo illi locupletiores euadunt. Sic euangelicae praedicationis initio paruula adhuc & latitans ecclesia paucis indiguit ecclesiasticarum functionum ministris. Crescente autem credentium multitudine, & auctis facultatibus ex fidelium oblationibus, cum soli diaconi non possent omnibus incumbere, diuersa onera & officia diuersis personis distributa sunt; ex quo factum est, vt splendidiori & augustiori apparatu ecclesiasticarum functionum caerimoniae peragerentur.

b) Coteler. not. in constit. ap. lib. II. c. XXV. Primus, quod sciam, lectores nominat Tertullianus libro de praescriptione haereticorum c. XLI.

c) Tertull. de praescript. c. XLI.

d) Cyprian. ep. XXIV. al. XXIX. Fecisse me sciatis *lectorem* Saturum.

Aurelii cuiusdam confessoris meminit, quem ob singularia eius merita & constantiam tempore vexationis [e] lectorem ordinarit. Et ob eamdem caussam *Celerinum*, alium quemdam confessorem, in eumdem ordinem [f] inter clericos cooptauit. Vt adeo lectorem in ecclesia agere non tantum pro officio clericali, sed etiam pro honorifico officio reputatum fuerit, cuius non erat quod confessorem puderet. Nonnumquam summæ dignitatis homines ad hoc officium ordinabantur, quandoquidem IVLIANVS in ecclesia *Nicodemiæ* lector [g] fuisse dicitur, quum christianum se profiteretur. SOZOMENVS [h], ipsum & fratrem eius clericis fuisse adnumeratos & populo scripturas publice legisse, diserte adfirmat. Neque vllus istius ætatis scriptor est, quin de lectoribus, tamquam distincto clericorum ordine in ecclesia, loquatur.

§. II.

A quibus scripturæ, ante institutum hunc ordinem, in ecclesia lectæ fuerint.

QVANDOQVIDEM ordinis lectorum, sæculo tertio & quarto frequenter licet memorati, primis duobus sæculis ne semel quidem mentio facta est, fas fuerit heic inquirere, a quibus scripturæ per ista duo sæcula lectæ fuerint? SAM. BASNAGIVS [i] ecclesiam chri-

e) Cypr. ep. XXXIII. al. XXXVII. Merebatur Aurelius clericæ ordinationis vlteriores gradus & incrementa maiora, non de annis suis sed de meritis æstimandus; sed interim placuit, vt ab officio *lectoris* incipiat, cætera.

f) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXVIII. Referimus ad vos, Celerinum --- clero nostro non humana suffragatione sed diuina dignatione coniunctum, cætera.

g) Socrat. lib III. c. I. καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώστης καθίσταται. Quin etiam in ecclesia Nicomediensi lector est constitutus Iulianus).
Gregor. Nazianz. inuect. I. tom I. p. 58. Τῷ μέν γε κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατέλεξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους κ. τ. λ. *Quin etiam in clerum se ipsos adscripserant, adeo vt diuinos quoque libros plebi lectitarent cætera.*

h) Sozom. lib. V. c. II. Ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἠξιοῦντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλοις καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἁγίων γραφῶν· ὡς καὶ κλήρῳ ἐγκαταλεγῆναι, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους. *Illic ambo (Iulianus & Gallus) regali cultu educati sunt atque instituti: ibi disciplinis & exercitationibus ipsorum ætati conuenientibus imbuti: ibi denique ab humaniorum artium magistris & a doctoribus sacrarum litterarum ita sunt eruditi,* vt in clerum adscriberentur, & ecclesiasticos libros populo prælegerent.

i) Basnag. exercit. in Baron. p. 673. Liceat mihi pauca eruditi Lightfootii

christianam initio ecclesiam iudaicam sequutam, & hac in re synagogæ exemplum sibi propositum imitatam esse, statuit; cui, quemadmodum ex IOANNE LIGHTFOOTO k obseruat, mos fuit singulis diebus sabbathi septem habere lectores, primum quidem sacerdotem, deinde Leuitam & postea quinque Israelitas, quos congregationis minister (quem illi episcopum, vel inspectorem vel angelum ecclesiæ nuncupabant) dignos iudicarat, vt euocatos ad hoc negotium nominaret. Eumdem in ecclesia morem obtinuisse, autumat; officium nulli fuisse perpetuum, sed potissimum a presbyteris & diaconis peractum, ita tamen, vt mandante episcopo quiuis alius illud obire potuerit. At enim res profecto tanta obscuritate est inuoluta, vt nihil certi ex primorum duorum sæculorum scriptoribus possit coniectari; sed quidquid de ea ratiocinari possumus, id ex probabilibus vetustarum consuetudinum reliquiis in sequentibus sæculis petendum est. Nam quum diaconos in multis ecclesiis euangelii lectionem

referre ad perantiquum iuxta ac sanctissimum morem explicandum. „Die sabbathi erant septem lectores legis, die expiationis sex, diebus festis quinque, noviluniis septemque diebus sollemnium festorum quatuor, secundo quintoque septimanæ die tres. Porro lex a paucioribus quam tribus legi non poterat: a tribus, inquam, sibi inuicem succedentibus. Septem sabbatho lectores hoc ordine legebant: primo sacerdos, tum Leuita, deinde quinque Israelitæ sibi inuicem succedentes. Si nullus illic adesset sacerdos, aut Levita, septem tum Israelitæ legebant. Si adesset illic sacerdos nullusque Levita, tunc bis sacerdos legebat - - - שלוח צבור angelus ecclesiæ, aut minister congregationis, euocabat eum, qui lecturus erat, conscendebatque is cathedram (בימה βῆμα) in medio synagogæ positam hunc ad vsum, eique librum legis tradebat, quem aperiebat, inspiciebatque, quis locus legendus esset; sed non incipiebat, donec archisynagogus incipere ipsum iuberet - - priusquam legeret, inchoabat ab oratione, benedictione laudationeque Dei, quod eos in populum suum elegisset, suamque ipsis legem dedisset. Tum incipit; stansque toto tempore legit - - vt legebat, stabat iuxta minister congregationis, quo attenderet, rectene pronuntiaret legeretque, hinc dicebatur חזן episcopus aut superinspector, vt supra obseruatum est. Lightf. harm. p. 479. „Huic exercendo muneri nullus „ordo sacer requirebatur: idcirco Christus, qui nec ortum ducebat a tribu Levitica, nec a popularibus secus habebatur atque homo plebeius, *cum venisset Nazaretham, vbi fuerat nutritus, intrauit vt consueuerat die sabbathi in synagogam,* καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι, *& surrexit vt legeret.* Luc. IV, 16. Hunc in legendo morem a priscis christianis obseruatum fuisse, probabilissimum est.

k) Lightfoot harmon. p. 479. vid. not. anteced. (i)

nem continuasse reperiamus, etiam postquam lectorum ordo institutus fuit, quemadmodum alibi [kk] ex auctore [l] *constitutionum*, HIERONYMO [m] & concilio *Vasensi* [n] ostendimus, iure nostro concludere possumus, quod hæc antea officii eorum pars fuerit. Et quando presbyteri & episcopi, perhibente SOZOMENO [o], in aliis ecclesiis idem fecerunt, non sine ratione concludere licebit, hanc eorum in prioribus sæculis fuisse consuetudinem. An quis vero laicus hoc officium ex speciali episcopi mandato vllo tempore peregerit, quemadmodum Israelitæ in *iudaica* fecerunt ecclesia, id certo definiri non potest. In posterioribus tantum sæculis deprehendimus, quod in celebratissima ecclesia *Alexandrina* catechumeni æque ac fideles [p] ad lectoris officium fungendum admissi fuerint: & hoc ipsum nos induxerit, vt hoc officium in primis duobus sæculis ad solos clericos haud restrictum fuisse, credamus. Enim vero quum hoc ecclesiæ *Alexandrinæ* peculiare fuerit, non potest inde de vniuersalis ecclesiæ praxi aliquid firmiter statui, & propterea hanc materiam, vsque dum plus lucis ei adfusum fuerit, in suspenso relinquimus.

§. III.

Modus ordinandi lectores.

DE hoc autem magis certum nobis est, quod, posteaquam lectorum ordo institutus fuit, generatim etiam inter clericorum ordines

kk) Lib. II. c. XX. §. VI.

l) Constitut. apost. lib. II. c. LVII. *Μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια.* *Postea* diaconus *vel presbyter* legat euangelia.

m) Hieron. ep. XLVIII. in Sabin. (tom. I. p. 150. a. edit. Francof.) Euangelium Christi, quasi diaconus, lectitabat.

n) Concil. Vasens. II. c. II. (tom. IV. p. 1680.) *Si digni sunt diaconi, quæ Christus in euangelio loquutus est legere,* quare indigni iudicentur sanctorum patrum expositiones publice recitare.

o) Sozom. lib. VII. c. XIX. *Ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει· ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος· παρὰ δὲ ἄλλοις διάκονος· ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις οἱ ἱερεῖς μόνοι, ἐν δὲ ἐπισήμοις ἡμέραις ἐπίσκοποι, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου ἑορτῆς.* *Et illic quidem (Alexandriæ) solus archidiaconus sacrum illum codicem legit: alibi vero diaconi. In multis autem ecclesiis* soli *duntaxat* presbyteri. *Alicubi in præcipuis festiuitatibus* episcopi legunt: *vt Constantinopoli primo die paschalis festiuitatis.*

p) Socrat. lib. V. c. XXII. (pag. 287. edit. Amstelod.) *Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν εἴτε πιστοί.* *In eadem vrbe Alexandria* lectores *& psaltæ absque vllo discrimine* fiunt, tam catechumeni quam fideles.

ordines relatus sit; si forte *Alexandriam* exceperis, vbi peculiaris ista consuetudo catechumenos huic officio præficiendi inualuerat. Vix enim credibile est, quod homines nondum baptizatos nec ad sacrorum mysteriorum communionem admissos in numero clericorum suorum habuerint. In omnibus autem aliis locis pro ordine clericali fuit reputatus, & homines huic officio destinati solitis inferiorum ordinum ritibus & cærimoniis initiari consueuerunt. In ecclesia *græca* cum impositione manuum, in *latina* autem sine ea, ordinatos fuisse, IS. HABERTVS [q] iudicat. Auctor *constitutionum* certam precum, cum impositione manuum recitandarum, formam præscribit; an vero hæc totius ecclesiæ *græcæ* praxis fuerit, de eo quidem valde dubitatur. Certe in *latina* ecclesia aliter se res habuit. Concilium *Carthaginense* quartum [r] non de vlla alia cærimonia loquitur, nisi quod episcopus præsente populo sacra biblia manibus eius tradere, & his eum verbis adloqui debeat: *Accipe, & esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministrauerunt.* Et æuo CYPRIANI hic ritus tradendi illis sacrum codicem ne quidem videtur obtinuisse, sed lectores constituebantur, episcopo solum mandante & ad eiusmodi functionem in ecclesia eos delegante.

§. IV.

Ipsorum statio & functio in ecclesia.

HAEC erat *pulpitum* siue *tribunal* ecclesiæ, vt passim vocatur a CYPRIANO, hoc est suggestus siue cathedra in inferiore sacræ ædis parte collocata & a *bemate* seu *tribunali* sanctuarii distincta. Lectoris enim non erat scripturas legere coram altari sed tantum de pulpito. Vnde *super pulpitum imponi*, & *ad pulpitum venire*, phrases *Cyprianicæ* [s] sunt, quibus lectoris denotatur ordinatio.

q) Habert. archierat part. IV. obseruat. I. p. 41. Ordinatur lector absque manus impositione apud latinos, sed a græcis cum ea tamquam communi ordinum materia.

r) Concil. Carthag. IV. c. VIII. Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem, vitam & ingenium. Posthæc spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens, Accipe, cætera.

s) Cypr. ep. XXXVIII. et XXXIX. edit Oxon. (epist XXXIII. edit. Paris. MDCLXVI. p. 47.) Nihil magis congruit voci, quæ Dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis diuinis lectionibus personare: post verba sublimia, quæ Christi martyrium prolocuta sunt, *euangelium Christi legere*, vnde martyres fiunt: *ad pulpitum* post catastam *venire*, cætera.

natio. In hoc loco tempore CYPRIANI euangelia æque ac alias ſcripturæ ſacræ partes lectitabant; id quod ex quadam CYPRIANI [t] epiſtola patet, in qua de *Celerino* confeſſore loquens, quem lectorem ordinauerat, dicit: *Quid aliud quam ſuper pulpitum, id eſt, ſuper tribunal eccleſiæ, oportebat imponi, vt loci altioris celſitate ſubnixus et plebi vniuerſæ pro honoris ſui claritate conſpicuus legat præcepta et euangelium Domini, quæ fortiter & fideliter ſequitur?* GAB. ALBASPINAEVS [u], epiſtolas quoque & euangelia tempore perceptionis euchariſtiæ legiſſe eos, dicit: at prius probare debebat, quod earum lectio aliqua celebrationis euchariſtiæ pars fuerit: Non enim e vetuſtiſſimis liturgiis videtur ita fuiſſe, ſed tantum in *miſſa catechumenorum*, ſiue, vt nos nunc appellamus, *in the firſt ſervice*, in prima cultus ſacri parte, cui catechumeni intererant, legebantur. Et vbicumque ad ſacram communionem recepta fuerunt, diaconorum, non lectorum, fuit ea recitare. Sed de his plura, vbi ad liturgiam & cultum veteris eccleſiæ deueniemus.

§. V.

Ætas, qua quis lector ordinari potuit.

VNVM adhuc reſtat, quod de hoc ordine adnotari meretur, nimirum qua quis ætate lector potuerit ordinari. Hoc ipſum ex quadam IVSTINIANI *nouella* [x] condocemur, quæ lectorem aliquem ordinari ante annos duodeuiginti integros completos, diſerte prohibet. Prius autem, quam iſta lex lata eſſet, mos erat multo iuniores eos ordinare. ENNODIVS enim epiſcopus *Ticini Epiphanium* anteceſſorem [y] ſuum, octauo ætatis anno lectorem ordinatum fuiſſe, adfirmat: ſicut *Cæſarius Arelatenſis* [z] ſeptem tantum annos habuiſſe dicitur. Et inde condiſcere poſſumus, quid SIDONIVS APOLLINARIS intelligat, quum loquens de *Ioanne* epiſcopo *Catalaunenſi*, eum ab infantia lectorem

t) Cyprian Ep. XXXIV. al. XXXIX.

u) Albaſpin. not. in concil. Carth. III. c. IV. (tom II. concil. p. 1185) Vetus ille mos inualuerat, vt non diaconi ſed lectores epiſtolas & euangelia in ſollemni miſſæ ſacrificio pronuntiarent.

x) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. XIII. οὐκ ἐπιτρέπομεν - - ἀναγνώστην ἐλάττονα τῶν ὀκτὼ καὶ δέκα ἐνιαυτῶν. *Fieri non permittimus - - lectorem minorem decem & octo annorum.*

y) Ennod. vit. Epiphan. (bibl. patr. tom. XV. p. 295.) Annorum ferme octo lectoris eccleſiaſtici ſuſcipit officium.

z) Vit. Cæſar. ap. Sur. XXVII. Aug. Clero adſcriptum inter ipſa infantiæ rudimenta, poſt exactæ ætatis ſeptennium.

rem [a] fuisse dicit. Quod de *Felice* etiam perhibet *Paulinus* [b], quod a primis ætatis annis lectoris officio functus sit. Ita VICTOR VTICENSIS persecutionis *Vandalicæ* in *Africa* immanitatem describens, eorum sæuitiam eo modo exaggerat, vt omnes clericos *Carthaginis*, fere quingentos vel amplius, quos inter [c] quamplurimi *lectores infantuli* fuerint, vel gladio vel fame exstinxisse, dicat. Caussa, quamobrem homines tam tenera ætate ad hoc officium ordinarentur, hæc erat, vti iam diximus supra, quod parentes filios suos nonnumquam ab incunabulis Dei ministerio dedicabant, & tum illi educabantur & instituebantur in quibusdam inferioribus officiis, vt experientia edocti ad maiora ecclesiæ officia magis idonei euaderent.

LIBRI TERTII
CAPVT SEXTVM
DE OSTIARIIS SEV IANITORIBVS.

§. I.

Nulla huius ordinis mentio ad tertium vsque quartumue sæculum facta.

Hic vltimus quinque istorum ordinum est, qui hodiernæ ecclesiæ *Romanæ* institutionis apostolicæ esse dicuntur. Enim vero per integra tria sæcula ne nomen quidem in vllo antiquo scriptore inuenimus, si a CORNELII [d] episcopi *Romani* epistolis discesseris, in quibus πυλωϱοὶ seu *ostiarii* cum reliquis memorantur. In CYPRIANO & TERTVLLIANO nulla eorum habetur mentio. Primus & infimus ordo apud eos est ordo *lectorum*, vti nunc quidem est in ecclesia *græca*, in quo ordo *ostiariorum* iam inde a

 conci-

a) Sidon. lib. IV. ep. XXV. *Lector* hic primum, sic minister altaris idque *ab infantia*.

b) Paulin. natal. IV. Felic. Primis *lector* seruiuit in annis.

c) Victor de persecut. Vandal. lib. III. bibl. patr. tom. VII. p. 613. (lib. V. c. IX. p. 78. edit. Ruinarti Paris. MDCXCIX.) Tunc Eugenio pastore iam in exsilio constituto, vniuersus clerus ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius, inter quos quamplurimi erant *lectores infantuli*, qui gaudentes in Domino procul exsilio crudeli funduntur.

d) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. supr. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

concilii *Trullani* tempore, hoc est, ab anno DCXCII. neglectus iacet, vti EMANVEL SCHELSTRATVS e fateri non dubitat, etiamsi IO. MORINVM, quod in extendenda hac abrogatione ad tempora apostolica paullo apertius & liberius egerit, reprehendat, eumque confutandi caussa IGNATII & CLEMENTIS ROMANI f testimonia, pro adserenda huius ordinis vetustate adleget. Sed ad spuria tantum scripta, eorum nominibus edita, nos remittit, quae ante quartum saeculum non innotuerunt, circa quod tempus paucos scriptores *graecos* de hoc ordine loqui coepisse, constat. EPIPHANIVS g enim & concilium *Laodicenum* h θυρωρὸς, hoc est *ostiarios*, inter reliquos clericorum ordines referunt. Et IVSTINIANVS etiam in quadam *nouella* i de eis tanquam in magna ecclesia *Constantinopolitana* constitutis loquitur, vbi eorum numerum in eius & reliquarum trium ecclesiarum vsum ad centum restringit. Hoc, eos in quibusdam ecclesiis *graecis* constitutos fuisse, demonstrat, licet, ISAACO HABERTO k obseruante, non multa saecula durarint, nec vniuerse in omnibus ecclesiis munus aliquod obtinuerint.

§. II.

Modus eos ordinandi in ecclesia latina.

QVODNAM ordinationis genus in ecclesia *graeca* habuerint, relatum non legimus: nullus enim auctor est, qui hac de re loquatur. In ecclesia *latina* nihil nisi episcopi requirebatur delegatio, qui claues ecclesiae manibus initiandi tradens, dicebat: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem de his rebus, quae his clauibus recluduntur;* vti formula in concilio quarto *Carthaginensi* l & in Ordine

e) Schelstrat. conc. Antiochen. dissert. IV. c. XVII. p. 520. citat. supr. c. I. §. I. (d) pag. 2.

f) Ignat. epist. ad Antioch. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6. Clem. constit. lib. III. c. XI. Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν· οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις. *Imo neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus, vt lectoribus, cantoribus,* ianitoribus, *aut ministris.*

g) Epiphan. exposit. fid. n. XXI. vid. c. I. §. II. not. (x) pag. 6.

h) Concil. Laodic. c XXIV. (tom. I. conc p. 150.) vid. c. IV §. IV. not. (n) p. 24.

i) Iust. nouel. III. c. I. καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν, *insuper centum exsistentibus iis, quae vocantur* ostiarii.

k) Habert. archierat. part. V. obs. I. p. 47. Series illa eiusmodi ordinum non omnino constans ac perpetua exstitit.

l) Conc. Carth. IV. c. IX.

Ordine Romano [m] & GRATIANO [n], qui ex isto concilio id habet, præscripta exstat.

§. III.
Eorum officium & functio.

OFFICIVM eorum vulgo in hoc constitisse dicitur, vt ianuas durante diuino cultu custodirent & *fideles* a *catechumenis* & *excommunicatis*, aliisque ab ecclesia excludendis, distinguerent. Sed hæc, fateor, plura sunt, quam vt ex vetusta historia, saltem de multarum ecclesiarum statu & disciplina, possint comprobari. Nam speciatim in ecclesia *Africana*, vt alio loco ostendetur, non tantum cathechumenis & pœnitentibus, sed hæreticis etiam, iudæis & gentilibus libertas dabatur veniendi ad primam cultus diuini partem, quam *missam catechumenorum* vocabant, hoc est, sacræ scripturæ lectionem & homilias seu sermones de ea factos, audire eis licebat; qui vtpote ad erudiendum compositi eorum conuersioni poterant inseruire, vt adeo heic nulla distinctione opus esset. Quæ enim distinctio in altera cultus diuini parte, *missa fidelium* dicta, adhibebatur, ea diaconorum, hypodiaconorum & diaconissarum fiebat ministerio, quemadmodum dictum est supra, vbi de his ordinibus exposuimus. Vt ita, quidquid ab ostiariis hac in re peragi oportuit, nihil fuerit aliud, nisi vt aperirent & clauderent ianuas, tamquam ministri & serui sub aliis constituti, eorumque arbitrio penitus se gubernari paterentur. Eorum quoque erat officii, stata precationum & conuentuum ecclesiasticorum tempora indicere; id quod durante persequutione peculiare requirebat signum, vt ne forte detegerentur. Et hæc fortassis prima hunc ordinem in ecclesia *Romana* instituendi fuit caussa, cuius exemplum aliæ ecclesiæ gradatim sunt sequutæ. Sed quomodocumque res se habeat, illorum officium & statio paullo digniore loco, quam notariorum & æditüum officium in hodiernis nostris ecclesiis, videtur fuisse.

m) Ordo rom. part II. p. 98. (bibl. patr. max. tom. XIII. p. 704.)

n) Gratian. distinct. XXIII. c. XIX.

LIBRI TERTII
CAPVT SEPTIMVM
DE PSALMISTIS SEV CANTORIBVS.

§. I.

Cantores *a lectoribus distinctus fuerunt ordo in antiqua ecclesia.*

HACTENVS quinque istos ordines inferiores enarrauimus, quos ecclesia *Romanensis* a reliquis segregatos sine vlla idonea caussa apostolicae institutionis auctoritate & charactere insigniuit; quum tamen nullam aliorum quorumdam mentionem faciat, qui, quum non minorem antiquitatis famam habeant, distinctus clericorum ordo, aeque ac illi priores, merentur appellari. Inter hos priscae ecclesiae *psalmistas*, *copiatas* & *parabolanos* refero. ISAACVS HABERTVS [a], ROB. BELLARMINVS [b] & alii, qui in ecclesiae *Romanensis*, quinque tantum ordines inferiores admittentis, tuenda fide animum suum occupatum habent, *cantores* & *lectores* vnum eumdemque ordinem esse dictitant. Enim vero quemadmodum *canonistae* de ipsorummet ecclesia generatim pro duobus ordinibus eos habent, ita nihil potest esse manifestius, quam quod a prima eorum institutione in ecclesia primitiua semper ita reputati fuerint. Ab omnibus enim scriptoribus, eorum facientibus mentionem, aeque ac vlli ordines alii distincte recensentur, vti curiosi huius rei lectoris animo satis fieri potest, si loca ex EPHREM SYRO [c], concilio *Laodiceno* [d], & sic dictis apostolicis canonibus [e], & constitutionibus [f], auctore [g] liturgiae S. *Marci*, epistolis

a) Habert. archier. part. IV. obs. IV. p. 44. Diuersum ab lectore non constituit ordinem psaltes.

b) Bellarmin. de clericis lib. I. c. XI. Etsi episcopus & presbyter distinguuntur, tamen quantum ad sacrificium, idem omnino ministerium exhibent, proinde vnum ordinem non duo faciant, *sicut etiam lector & cantor seu psalmista*.

c) Ephrem. XCIII. serm. de secundo aduent.

d) Concil. Laodic. can. XXIV. vid. c. IV. §. IV. not. (z) pag. 24.

e) Can. apost. can. LXIX. vid. c. I. §. II. not. (t) p. 6. Ibid. Can. XLIII. Ὑποδιάκονος, ἢ ψάλτης, ἢ ἀναγνώστης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω. *Hypodiaconus, vel lector, vel cantor similia faciens, vel cesset, vel segregetur.*

f) Constit. apostol. lib. III. c. XI. vid. c. I. §. II. not. (r) pag. 6.

g) Liturg. Marci bibl. patr. gr. latin. tom. II. p. 35. (Io. Fabric. cod. apocr. nou. test. part. III. p. 288.) Μνήσθητι δὲ καὶ τῶν ἁπανταχῆ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, μοναζόντων, ἀει-

epiſtolis ſub nomine IGNATII [h] ſcriptis, IVSTINIANO [i] & concilio *Trullano* [k] ad calcem paginarum huc poſita, velit conſiderare. Speciatim vero IVSTINIANI *nouella* tum eos diſtinguit, tum nos certiores facit, fuiſſe viginti quinque *cantores* & centum ac decem *lectores* in eccleſia *græca Conſtantinopolitana.* Quod eos diverſos fuiſſe ordines, ſatis eſt teſtimonium.

§. II.

Ipſorum inſtitutio & officium.

PRIMA horum *cantorum* origo & conſtitutio, tamquam ordinis clericorum ad initium ſæculi quarti videtur eſſe referenda. Concilium enim *Laodicenum* primam eorum mentionem iniicit, niſi quis forte *canones apoſtolicos* paullo vetuſtiores eſſe exiſtimet. Ratio, ob quam inſtituti ſint, ad antiquam eccleſiæ pſalmodiam moderandam & excitandam videtur ſpectaſſe. Pſalmodia enim a prima & apoſtolica ætate ſemper pars diuini cultus fuit, in qua vniverſum eccleſiæ corpus ſeſe coniunxit: id quod tam euidens eſt, vt, quamuis IO. CABASSVTIVS [l] id neget, & ex acerbo animi in eccleſias *reformatas* adfectu, in quibus generatim iſta pſalmodia obtinet, religioſos earum conuentus *veteris eccleſiæ diſciplinæ diſſentaneos ac profanos* appellet; BONA tamen plus vice ſimplici [m] non

---

παρθένων, χηρῶν, λαϊκῶν. *Memento etiam vbique degentium orthodoxorum epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum*, lectorum, cantorum, *monachorum, ſemper-virginum, viduarum. laicorum*. vid. etiam p. 258. 260. 269. apud eumd. Fabric.

h) Ignat. ep. ad Antioch. n. XII. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6.

i) Iuſtin. nouell. III. c. I. ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα καὶ ψάλτας εἰκοσιπέντε, Lectores *centum & decem*, cantores *viginti quinque*.

k) Concil. Trullan. c. IV. (tom. VI. p. 1144.) Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρὸς, γυναικὶ ἀφιερωμένῃ τῷ Θεῷ μιχθείη, καθαιρείσθω κ. τ. λ. *Si quis Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus*, vel lector, vel cantor, vel *oſtiarius, cum muliere Deo dedicata coierit, deponatur, cætera.*

l) Cabaſſut. notit. concilior c XXXVIII. p. 201. edit Lugd. MDCLXX. 8uo. (edit. Venet. MDCCIII. quo p. 139. 140.) canon, Laodic. XV. declarat, non aliis licere intra eccleſiam canere, quam canonicis cantoribus, qui ambonem adſcendunt, & de membranis legunt. - - - *Quam ſunt ergo veteris eccleſiæ diſciplinæ diſſentanei Calviniſtarum profani conuentus*, in quibus laici omnes, viri & feminæ promiſcue cantant?

m) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. XIX. A primordiis eccleſiæ pſalmos & hymnos in conuentu fidelium decantatos fuiſſe, apoſtolus adſerit ad Epheſ. c. V, cætera. It. de diuin. pſalmod. c. XVII. §. II. n. 3. Ab ipſo Domino & ab apoſtolis, ait Auguſtinus, pſalmos & hymnos canendi habemus documenta, & exempla & præcepta.

non tantum confessus sit, sed solide etiam, hanc ecclesiæ primitivæ fuisse praxin, demonstrarit. De qua re idcirco heic plura non dicam, sed obseruabo tantum, eius diminutionem ordinem *cantorum* in ecclesiam primitiuam inuexisse. Vbi enim experientia docuerat, populum negligentiæ atque ignorantiæ suæ culpa ad peragendam hanc cultus diuini partem haud idoneum exsistere, nisi quis sollertior peritiorque præeundo eum iuuaret; peculiaris hominum ordo institutus eique hoc negotium datum fuit, eo quidem consilio, vt vetus psalmodia restitueretur & emendaretur, non autem vt aboleretur vel euerteretur. Et ab hoc tempore *κανονικοὶ ψαλταὶ cantores canonici*, hoc est, in canonem seu catalogum clericorum recepti, vocari eoque ipso a reliquo ecclesiæ corpore distingui cœperunt. In quibusdam locis consultum videbatur, vt ad certum tempus reliquis omnibus, præter hosce solos, cantare interdiceretur; ea fini sine dubio, vt antiquæ ecclesiasticæ harmoniæ concentus instauraretur, quod alia ratione commode fieri non poterat, nisi reliqui ad certum tempus silere & ab iis, qui artis musicæ peritiores essent, discere iuberentur. Ita canonem concilii *Laodiceni* n) intelligo, dicentem, *non oportere præter canonicos cantores, qui suggestum adscendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia.* Hæc temporaria erat prouisio, eo tantum spectans, vt antiqua psalmodia ad pristinam harmoniam & perfectionem suam reducta & instaurata reuiuisceret. Hoc sensu vt istum canonem accipiam, & prohibitionem ad tempus tantummodo factam esse existimem, eo magis me impellit, quod in sæculis subsequutis populum antiquo suo iure distinctim cantandi priuilegio fruitum esse, deprehendimus; cuius crebra fit mentio apud AVGVSTINVM, CHRYSOSTOMVM, BASILIVM & alios plures, qui de psalmodia & cultu ecclesiastico suorum temporum nos faciunt certiores, qua de re postea loco suo plura dicemus.

§. III.

Cur vocati ὑποβολεῖς.

NOTANDVM heic est, hos canonicos cantores dictos etiam fuisse ὑποβολεῖς *monitores* siue *inspiratores*, ab eorum officio, quod erat plebi cantum præire. In quibusdam enim locis moris erat can-

n) Concil. Laodic. c. XV. *μὴ δεῖν πλέον ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ.*

cantori siue psalmistæ psalmum seu hymnum inchoare & dimidiam versiculi partem sua vnius voce cantare; & tum populus in altera dimidiati versiculi parte respondebat, qui hinc ὑπηχεῖν, hoc est, per modum respondendi *succinere*, dicebatur. Hoc sensu EPIPHANIVS *scholasticus* nomen ὑποβολεῖς in SOCRATE o) intelligit; transfert enim illud *psalmi pronuntiatores*: Atque ita HENR. etiam VALESIVS p) & IO. BAPT. COTELERIVS q) id explicant ISAACVS autem HABERTVS r) contrarium statuit, nomen ὑποβολεῖς non *cantores* sed *lectores* denotare, & ita eos vocatos esse, existimans, quod concionatoribus partem scripturæ sacræ suggererent, de qua sermonem ad populum facerent. Tum enim homiliæ sæpissime in eam scripturæ partem habebantur, quam quis lector modo prælegisset. Controuersia inter hosce duos viros doctos difficilis est & feruida, cuius in rationes non inquiram amplius, sed intelligenti lectori eam relinquo dirimendam.

§. IV.

Quodnam genus ordinationis habuerint.

VNVM adhuc reliquum est, quod de hoc ordine obseruetur, nimirum, quo modo in hoc officium immissi fuerint. Et in hoc quidem cæteris inferioribus ordinibus vniuersis hic ordo conueniebat, vt manuum impositione, siue sollemni consecratione,

o) Socrat lib. V. c. XXII. (pag. 287. B. edit. Amstel.) Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν, εἴτε πιστοί. *In eadem vrbe Alexandria* lectores & psaltæ *absque vllo discrimine fiunt, tam catechumeni quam fideles.*

p) Vales in Socrat. ibid. (p. 71.) Pessime Musculus & Christophorsonus verterunt *interpretes*. Optime vero Epiphanius exposuit *psalmi pronuntiatores*. Horum munus videtur fuisse, prima psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim *monitores*, qui in scena monebant histriones, vt docet Festus Hi suggerebant auctoribus, quoties memoria eos deficiebat. Erant & *monitores* in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico, vbi dicit, christianos *sine monitore orasse*, quia de pectore orabant.

q) Coteler. not. in constit. ap. lib. II. c. LVII. not. 34 Præcinebant cantores, populus vero succinebat. Qui *psaltæ* ideo in Socratis historia ecclesiastica lib. V. c. XXII appellantur ὑποβολεῖς, *monitores*, *suggestores*, *psalmi pronuntiatores ac prænuntiatores*, quemadmodum docuit magnus interpres.

r) Habert archierat part. IV. obs. I. p. 39. Coniicio, lectores ὑποβολεῖς dici, quasi *subiectores* vel *suggestores*, non vero cantores, quod docto theologo placuit.

tione, ei opus non esset. In vna tamen re ab illis discrepabat; quod, quum cæteri ab episcopo vel chorepiscopo conferri solerent, hic a presbytero conferri poterat, hanc verborum formulam, in concilio quarto Carthaginensi [s] præscriptam, adhibendo: *Vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus comprobes.* Et hæc vniuersa est cærimonia, quam in eorum inauguratione vsurpatam deprehendimus.

LIBRI TERTII
CAPVT OCTAVVM
DE COPIATIS SIVE FOSSARIIS.
§. I.
Copiatæ *siue* fossarii *primitiuæ ecclesiæ clericis adnumerati.*

Alivs inferiorum clericorum ordo in primitiua ecclesia erant ii, quos exsequiarum curam agere & mortuis honestam sepulturam prospicere oportebat. Hi ab antiquis scriptoribus plerumque vocantur *copiatæ*, quod nomen CONSTANTIVS imperator in duobus rescriptis in *codice Theodosiano* [a] eis adsignat. EPIPHANIVS [b] de ipsis loquitur eodem eos nomine appellans κοπιάτας, & auctori sub nomine IGNATII [c] κοπιῶντες dicuntur. IACOBVS GOTHOFREDVS [d] id a *græco* vocabulo κοπάζειν deriuat, quod significat *quiescere*; alii ἀπὸ τῦ κοπετῦ, id est *planctu & lamentatione*; generatim autem hoc iis nomen datum esse creditum

s) Concil. Carth. IV. c. X. Psalmista, id est, cantor potest absque scientia episcopi sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: *Vide, vt quod ore cantas,* cætera.

a) Cod. Theod. lib. XIII. tit. de lustrali conlat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: clericos excipi tantum, qui *copiatæ* appellantur, nec alium quemquam esse immunem ab huius conlationis obsequio. It. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XV. Clerici, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari; ita a sordidis muneribus debent immunes atque a conlatione præstari, si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.

b) Epiph. exposit. fid. n. XXI. vide cap. I. §. II. not. (x) pag. 6.

c) Ignat. epist. ad Antioch. n. XII. vide c. I. §. II. not. (q) p. 6.

d) Gothofr. comm. in cod. Theod. lib. XIII. tit. I. leg. I. Dicti *copiatæ* communi sententia hactenus, tanquam diceres operarios, laboratores, ἀπὸ τῦ κόπυ καὶ κοπιᾶσθαι. Ego non minus quoque malim, ἀπὸ τῆς κοπίας seu κοπάζειν, quod significat *quietem & quiescere.*

tur a *κόπος* & *κοπιᾶσθαι*, quod ſignificat *laborare;* vnde a nonnullis *laborantes* appellantur. Auctor ſub nomine HIERONYMI e *foſſarios* eos a *fodiendis* tumulis nuncupat. Et in IVSTINIANI *nouellis* f *lecticarii* vocantur, a portandis emortuis corporibus, vel ſandapilis. IAC. GOTHOFREDVS hos immerito inter g veteris eccleſiæ clericos referri, exiſtimat. Enimuero quando de rebus & ritibus veteris eccleſiæ loquimur, neſcio quomodo magis proprie loqui poſſimus, quam ſi lingua veterum, qui ipſi ita eos appellant, vtamur. Nam non tantum auctor h ſub HIERONYMI nomine eos *primum in clericis ordinem* vocat, ſicuti ſunt hoc reſpectu: ſed HIERONYMVS etiam ipſe eumdem eis titulum tribuit, quum de quopiam, qui terræ mandandus erat, loquens, *Clerici*, inquit i, *quibus id officii erat*, *cruentum linteo cadauer obuoluunt*, & *foſſam humum lapidibus conſtruentes ex more tumulum parant.* Hæc cauſſa eſt, quamobrem EPIPHANIVS k & IGNATIUS perſonatus inferioribus ordinibus eos adnumerent. Neque GOTHOFRE-

F 2 DVS

e) Hieron. de ſeptem ordin. eccleſ. tom. IV. p. 81. (p. 56. A. edit. Francof.) *Primus in clericis foſſariorum ordo eſt*, qui in ſimilitudinem Tobiæ ſancti ſepelire mortuos admonentur.

f) Iuſtin. nouell. XLIII. ἐπειδὴ τοῦτο μὲν Κωνσταντῖνος ὁ τῆς θείας μνήμης, ὁ τῆς μεγάλης ἡμῶν ταύτης πόλεως οἰκιστὴς, τοῦτο δὲ Ἀναστάσιος, ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, τὸν τῶν καλουμένων λεκτικαρίων, ἤτοι δεκανῶν ἀριθμὸν περιέστησαν εἰς ἓν μέτρον, χιλίους ἑκατὸν εἶναι δεκανοὺς. (ἤτοι ἐργαστήρια τοσαῦτα διορίσαντες, ἐφ' ᾧ τε ἐν μηδενὶ χρόνῳ μηδεμίαν δέχεσθαι προσθήκην διὰ τὸ καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ διατυπώσει τοῦ τῆς θείας μνήμης Ἀναστασίου τὸ μέτρον τῶν ἐξ ἑκάστου συστήματος εἶναι προσηκόντων λεκτικαρίων). ἡμεῖς μὲν ταῦτα βέβαια μένειν βουλόμεθα. *Quia tam diuæ memoriæ Conſtantinus, amplæ huius noſtræ vrbis conditor, quam etiam pientiſſimus princeps Anaſtaſius*, lecticariorum *ſeu* decanorum, (*vt vocat*) *numerum ad certam menſuram redegerunt*, *mille & centum tantummodo* decanis *totidemque officinis definitis*, *vt nullo hæ vmquam tempore augmentum reciperent: propterea ſane cupientes*, *vt numerus eorum*, *quos ex vno quoque collegio conuenit eſſe* lecticarios, *diuæ memoriæ Anaſtaſii formulæ ſubiaceat*, *firma ea & fixa manere volumus.* Item nouel. LIX. vid. infr. §. IV. ſub not. (t) p. 46.

g) Gothofred. not. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XV. De *copiatis* obſeruandum, eos ſeparari hac lege a clericis, cum tamen alias clericorum numero cenſeantur.

h) Hieron. de ſeptem ordin. eccleſ. vid. anteced. not. (e)

i) Hieron. ep. ad Innocent. de muliere ſepties icta tom. I. p. 235. (epiſt. XLIX. p. 153. A edit. Francof.)

k) Epiphan. vid. ſupra c. I. §. II. not. (x) pag. 6. Ignat. ibid. not. (q)

DVS in has leges imperatorias l in *codice Theodosiano* emendationes scribere necesse habebat, quæ *copiatis* nomen clericorum concedunt, eoque intuitu easdem ipsis immunitates & priuilegia indulgent. Hoc enim ideo tantum factum esse intelligitur, vt lingua & stilo aliorum ecclesiasticorum scriptorum vterentur.

§. II.

Tempore Constantini *primum instituti.*

HIC ordo tempore CONSTANTINI primum institutus esse videtur. Nam CONSTANTIVS, eius filius, in vna legum istarum, quas modo adlegauimus, de eo, tamquam nouissime instituto, loquitur; nec vllus priorum trium sæculorum scriptor reperitur, qui vllam vmquam eius iniecerit mentionem, sed per omne illud tempus cura sepeliendi mortuos officium tantummodo caritatis erat, ad quod perficiendum christianus quisque, occasione ita ferente, sese obligatum esse, credebat. Et hæc ratio est, cur tot tantasque huiuscemodi caritatis laudes in istorum sæculorum scriptoribus, nullum autem alicuius in hunc finem instituti ordinis vestigium, offendamus. *Constantinus* enim ad imperatoriam euectus dignitatem, quum in noua sede, *Constantinopoli* posita, quiete viueret, homines mille & centum nomine *copiatarum* ad hoc peculiare ministerium in istam ciuitatem cooptabat: Atque ita ad tempus vsque *Honorii* & *Theodosii iunioris* durauerunt, qui eos m ad nongentos & quinquaginta reduxerunt. *Anastasius* autem ad primum numerum eos rursus auxit, quod *Iustinianus* duabus *nouellis* n, in hanc rem publicatis, confirmauit. Atque ex hoc ecclesiæ *Constantinopolitanæ* exemplo in reliquis populosis ecclesiis ortum suum eos traxisse, autumo.

§. III.

Cur decani *&* collegiati *dicti.*

AT VERO heic non nihil discriminis probabiliter intercessit inter eos, qui in ecclesia *Constantinopolitana* & illos, qui in aliis mino-

l) Cod. Theod lib VII. tit. XX. de veteranis leg. XII. Dum se quidam vocabulo *clericorum* & infaustis defunctorum obsequiis occupatos - defendunt, cætera. Ibid lib. XIII. tit. I de lustrali collat leg. I. *Clericos* excipi tantum, qui *copiatæ* appellantur cet. Ibid lib. XVI. tit. II de episcop. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari, cætera.

m) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de SS. eccles. leg. IV. Non plures, quam nongenti quinquaginta *decani* sacrosanctæ huius amplissimæ vrbis deputentur ecclesiæ.

n) Iustin. nouel XLIII. vid. p. antec. not. (f) Nouel. LIX. vid. sub sequ. not. (r)

minoribus ecclesii fuerunt. Nam *Constantinopoli* in ciuilem quamdam societatem *collegium* lingua Romana dictam, recepti erant; vnde leges *collegiatos* & *decanos* interdum eos vocant. Quemadmodum in ante memoratis *Honorii* & *Theodosii Iunioris* & *Iustiniani* legibus videre est. Et alia *Theodosii Magni* o lex, quae vacationem ab aliis quibusdam muneribus ciuilibus ipsis indulget, cauet, ne sub fictitio & praetexto nomine agant, sed reuera in ecclesiae ministerio constituti sint. Cur vero *decani* fuerint appellati, id non facile est ad hariolandum. Fortassis caussa haec est, quod quaedam ipsis cum *decanis palatii* esset similitudo, qui militares erant administri ad imperatoris spectantes palatium, & *corpus decanorum* in vtroque codice p dicuntur, CHRYSOSTOMO q aliisque *graecis* scriptoribus memorati nomine δεκανῶν ἐν τοῖς βασιλείοις, *decanorum palatii*, ad distinguendum eos ab his aliis *decanis ecclesiae*, quos nonnulli imprudenter confundunt. Sed vero non satis persuasum mihi est, hanc huius nominis fuisse rationem, adeoque solum vt coniecturam propono, donec quis meliorem eius rationem attulerit.

§. IV.

Eorum officium & priuilegia.

OFFICIVM eorum erat, vniuersam exsequiarum curam habere & dare operam, vt omnes decenter & honeste sepelirentur. Speciatim hoc vltimum officium pauperibus sine vlla mercedis, hoc intuitu ab eorum cognatis sibi soluendae, exactione praesta-

o) Cod. Iust lib. XI. tit. XVII. de collegiatis leg. vnica. Qui sub praetextu *decanorum* seu *collegiatorum*, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus esse obuiandum.

p) Vid. cod. Theod. lib. VI. tit. XXXIII. de decanis leg. I. Qui ex *corpore decanorum* ad primum militiae gradum peruenerint, biennii spatio primiceriatus gerant officia cet. It. Cod. Iustin. lib. XII. tit. XXVII leg. I. Qui ex *corpore decanorum* cet. Leg. II. *Nostrae pietatis famulationibus adhaerentes decanos* non [illegible] pro desiderio pulsantium ad alia [illegible] iudicia.

q) Chrysostom. hom. XIII. in Hebr. p. 1849. (pag. 817. tom. VI. edit. Francof.) Εἰ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὁ ὕπαρχος καὶ πάντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ σφόδρα καταδεέστεροι, καὶ τὸν τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσὶ, καί τοι τοσούτου ὄντος τοῦ μέσου τοῦ ὑπάρχου καὶ δεκανοῦ· πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω βασιλείοις τοῦτο ἔσται. *Si heic sunt & praefectus & omnes qui regi adsistunt, & qui sunt his longe inferiores & tenent locum eorum, qui dicuntur* decani, *sunt in regia, etiamsi multum intersit inter praefectum &* decanum: *multo magis hoc erit in superna regia.*

præstare debebant. Ita *Constantinopoli* obtinuisse ex quadam IVSTINIANI *nouella* r liquet, quæ nos certiores facit, *Anastasium* imperatorem certa prædia huic societati adsignasse, certumque tabernarum & officinarum numerum in ciuitate constituisse, quæ omnis generis tributis solutæ essent & huic vsui propriæ: quarum ex mercedibus & prædiorum vectigalibus *defensores* & *curatores ecclesiæ*, supremam huius rei curam & inspectionem habentes, *his decanis* soluere & eiusmodi exsequiis impensas subministrare oportebat. *Iustinianus* non solum hanc constitutionem confirmauit, sed etiam facta de abusu quodam querimonia, quod lege *Anastasii* non obstante stipendium pro exsequiis exigeretur, publicata *nouella* sua abusum istum corrigi iussit. Non reperimus autem, eiusmodi constitutionem in reliquis ecclesiis omnibus factam esse, sed verosimilius est, hos *copiatas* partim ex communi ærario ecclesiæ fuisse sustentatos, partim ex suo ipsorum labore & mercatura, quæ animos eis addendi caussa generatim vectigalium & tributorum munere soluta erat, vitæ subsidia sibi comparasse, quemadmodum postea videbimus.

LIBRI

r) Iustin. nouel. LIX. Singula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut si qua, ea quæ ab aliis facta sunt bona, sequuta est corruptio, hanc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Vt nos aut factione rei aut correctione ad bonos actus studeamus habere semper participium. Quale videlicet aliquid & super exsequiis defunctorum factum non recte perspeximus emendare & donare omnibus, ne duplicem sustineant difficultatem, simul quidem vt quæ sua sunt amittant, simul autem vt pro se damnificentur. Sed quod Constantinus piæ memoriæ recte cogitans disposuit & posthac Anastasius piæ memoriæ firmauit, adiiciens etiam reditus caussæ, hoc nos ipsi, cum periculum patiatur cadere, reparare & dare cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Constantino enim piæ memoriæ nongentis quinquaginta ergasteriis, ex diuersis corporibus felicissimæ huius vrbis, sine tributis dante sanctissimæ maiori ecclesiæ; Anastasio vero p m. non solum ergasteriis illis quinquaginta & centum adiiciente, sed & reditum certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod ex ipso reditu colligitur aurum, proficiat ad ea, quæ dantur a Deo amabilibus oeconomis his, qui ad hoc laborant: plurimi plerumque adierunt nos, dicentes non similiter caussam procedere, neque sine mercede fieri defunctorum exsequias, sed exigi amare, & inueniri plurima foris nomina & corpora, quæ etiam inuitos exigunt lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia iustum iudicauimus competenti correctione digna facere. cætera.

LIBRI TERTII
CAPVT NONVM
DE PARABOLANIS.

§. I.

Parabolani *a quibusdam inter clericos relati.*

ALIVS hominum, a nonnullis inter veteris ecclesiæ clericos relatorum, ordo erant, quos *parabolanos* nominabant. *Theodosius Iunior* in quadam lege sua ad eos spectante in *codice Theodosiano* a in clericis eos ponit & sub hoc titulo euidenter comprehendit, quemadmodum in huius loci expositione recte obseruauit IACOBVS GOTHOFREDVS. Ipse CAESAR BARONIVS e clericorum grege eos fuisse, non negat, sed lectori suo persuadere satagit, quod non distinctus aliquis ordo, sed ex inferioribus clericorum b ordinibus electi fuerint: qua de re nihil in hac lege dicitur, sed contrarium potius adfirmatur, quod e pauperibus *Alexandriæ* eligi debuerint.

§. II.

Eorum constitutio & officium.

OFFICIVM eorum in proxime sequenti lege describitur, in qua ad curanda debilium corpora deputati esse dicuntur c. *Alexandriæ* in societatem quamdam quingenti vel sexcenti numero cooptati, ad arbitrium episcopi loci ex quouis hominum genere eligi debebant, si ab *honoratis* & *curialibus* discesseris, quos in ciuilibus patriæ suæ muneribus seruire oportebat, & quibus adeo

a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XLII. Quia inter cætera Alexandrinæ legationis inutilia, hoc etiam decretis scriptum est, *vt reuerendissimus episcopus de Alexandrina ciuitate aliquos non exire* (quod quidem terrore eorum, qui *parabolani* nuncupantur, legationi insertum est,) placet nostræ clementiæ, vt nihil commune clerici cum publicis actibus vel ad curiam pertinentibus habeant. Gothofred. not. in loc. Sane clericorum eos numero fuisse, tum huius legis principium, tum vtraque hæc lex & sequens, sub hoc titulo collectæ, ostendunt.

b) Baron an. CCCCXVI p 400. (tom. V. p. 406.) Fuisse hos (parabolanos) minoris ordinis clericos allectos exordium dati hoc anno rescripti insinuare videtur.

c) Cod. Theod. ibid. leg. XLIII. *Parabolani* (qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur) quingentos esse ante præcepimus: sed quia hoc minus sufficere in præsenti cognouimus, pro quingentis sexcentos constitui præcipimus.

adeo nulla in eccleſiaſticum aliquod officium ſeſe immittendi venia concedebatur. Gubernationi & mandato epiſcopi ſubeſſe iuſſi erant, vt ex eadem lege, quæ prioris legis emendatio eſt, apparet. Per iſtam enim iurisdictioni *præfecti Auguſtalis* (quemadmodum ſummus magiſtratus ciuilis *Alexandriæ* vocabatur;) ſubiiciebantur, per hanc autem legem *Theodoſius* priſtino decreto ſuo reuocato, curæ & arbitrio eos in totum ſubiiciebat epiſcopi, ſeu (vt *græcus* auctor, qui eccleſiaſticas conſtitutiones e lege ciuili [d] collegit, eum nuncupat) *papæ;* intelligens non pontificem *Romanum*, vt nonnulli ex ignorantia falſo exiſtimant, ſed papam ſeu epiſcopum *Alexandrinum*. Tunc enim quemuis epiſcopum *papam* appellare moris erat, quomodo alibi [dd] oſtendimus. Quo tempore hic ordo cœperit, certo definiri non poteſt. Prima eius notitia in his *Theodoſii Iunioris* legibus an. CCCCXV. habetur, quæ tamen de eo, non tanquam recens orto ſed iam ante in eccleſia inſtituto, loquuntur. Circa idem tempus, quo *copiatæ* ſub *Conſtantino* orti ſunt, probabiliter inſtitutus eſt, quando quædam humanitatis officia, a chriſtianis ante voluntarie, prout ſua quemque pietas inſtigabat, peracta iam in ordinarium abierant munus, & certus hominum ordo ad eiusmodi officia ſpeciatim erat delegatus. Non peculiarem eccleſiæ *Alexandrinæ* ordinem fuiſſe, ex eo patet, quod mentio facta eſt *parabolanorum*, qui *Epheſi* tempore concilii ſecundi an. CCCCXLIX. heic celebrati, fuerint. Nam BASILIVS *Seleucienſis*, qui *Flauiani* damnationi & abſolutioni *Eutychis* hæretici heic ſubſcripſerat, quum ad palinodiam canendam in concilio *Chalcedonenſi* adduceretur, cauſſam ſuam ita tuebatur, vt ab armatis militibus vna cum *Barſuma* eiusque monachis & *parabolanis* e magnaque

d) Collect. conſtit. eccleſ. lib. I. tit. III. c. XVIII. (apud Iuſtell. p 1255.) παραβολᾶνοι γίνονται καὶ κατὰ δοκιμασίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας μὴ ὄντες ἀξιωματικοὶ καὶ βουλευταί, ὀφείλοντες ἐπιμελεῖσθαι τῶν λελωβημένων, καὶ ταῖς κελεύσεσι τοῦ πάπα πειθαρχεῖν. *Parabolani ex epiſcopi Alexandrini arbitrio fiunt, qui non ſunt in dignitate conſtituti, vel curiales: & confectorum morbis curam gerere debent, eiusque* papæ iuſſis obſequi.

dd) Lib. II. c. II. §. VII. pag. 76. 77.

e) Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. concil. p. 252.) εἰσέτρεχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὅπλων, καὶ εἰσήεσαν οἱ μονάζοντες μετὰ Βαρσουμᾶ, καὶ οἱ παραβολανεῖς, καὶ πλῆθος ἄλλο πολύ, κ. τ. λ. *Irruebant in eccleſiam milites*

gnaque aliorum hominum turba ecclesiam ingressis ad subscribendum se adactum esse, diceret. Vocabulum primigenium est παραβαλανεῖς, quod vetus interpres recte reddidit *parabalanos*, quod idem est cum *parabolanis;* vtroque enim modo in antiquis auctoribus scriptum legitur. SEVERINVS autem BINIVS in *græca* sua conciliorum editione vocabulum ab se non intellectum vertit *ii, qui circa balnea versantur*, quasi *parabolani* homines essent, publicorum balneorum curam gerentes; quum tamen nunc nemo ignoret, officium eorum alius plane fuisse indolis, nomenque eis datum esse ex ratione ab ea, quæ a balneorum inspectione petitur, multum discrepante.

§. III.
Ratio nominis parabalanorum.

QVOD ad rationem nominis eorum attinet, vt miras ALCIATI & FRANCISCI ACCVRSII interpretationes, a IAC. GOTHOFREDO satis explosas, prætermittamus, FRANC. DVARENI f & GOTHOFREDI opinio optima esse mihi videtur, quod vocati sint *parabolani*, quia παράβολον ἔργον, id est, rem periculosissimam tractabant, ministrando videlicet ægrotis, speciatim contagioso morbo & graui pestilentia conflictantibus. *Græci* παραβόλους nominare consueuerunt, qui mercedis caussa ad certamen cum bestiis in amphitheatro seipsi offerrent. Atque ita SOCRATES historicus g hac voce vtitur, quum de *Theodosio*, aliquando venationis spectaculum præbente *Constantinopoli*, loquens, *Populus*, inquit, *vociferari cœpit: Cum fera bestia audax quidam parabolus pugnet!* Hi erant ii; quos *Romani bestiarios* & interdum *parabolos* & *parabolarios* vocabant, a græco vocabulo παραβάλλεσθαι, quod significat, vitam hominis periculo exponere, vti illi faciebant, qui certabant bestiis. Hoc sensu christianos, quum ad vitam suam pro CHRISTO profundendam adeo parati essent, generatim *parabolarios* ab ethnicis vocatos fuisse, supra gg ostendimus. Et GOTHOFREDVS

cum armis instabant monachi, qui cum Barsuma & *parabalani* & multitudo alia grandis.

f) Duaren. de minist & benefic. lib. I. c. XIX. Parabolani ideo fortassis dicebantur, quia παράβολον ἔργον, rem periculi & discriminis plenam, tractabant.

g) Socrat. lib. VII. c. XXII. ὁ δῆμος κατεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων μάχεσθαι.

gg) lib. I. c. II. §. IX. pag. 25.

DVS [h] ac alii quidam [i] viri docti sentiunt, antiquam *graeci* exemplaris lectionem in epistola *Pauli* ad *Philippenses* cap. II, 30. habuisse: παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ *vitam periculo exponens*, quemadmodum vetustus quidam apud *Fratres Puteanos* interpres id reddidit: *Parabolatus de anima sua* Eodem sensu hi primitivae ecclesiae *parabolani*, de quibus nunc sermo nobis est, nomen suum habuerunt ab exponendo vitam suam periculo, dum aegrotis in quibusuis contagiosis & exitiabilibus morbis ministrabant.

§. IV.

Leges & regulae quaedam ad vitam & mores eorum attinentes.

HOC solum adhuc de iis adnotabo, quod, quum plerumque

h) Gothofr. not. in cod. Th. lib. XVI. tit. II. leg. XLII. Apostolus *Philipp. II. com. vlt.* διὰ τὸ ἔργον τοῦ χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ vbi vetustissimus etiam interpres, qui apud clarissimos mihique coniunctissimos fratres Puteanos optimae notae, *parabolatus de anima sua*, vertit: & male qui in παραβουλευσάμενος id vertunt. Et rursum παραβουλευσάμενος, ad locum Pauli respiciens, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδοὺς: sed ibi restituendum, παραβολευσάμενος: in veteri glossario *desperatus* παράβολος: item παράβολον, παράδοξον. Denique παραβολεύσασθαι idem est quod ῥιψοκινδυνεῖν: Glossae Philoxenii, παραβολεύσασθαι *periculum facere*. Valeant itaque iam Accursii nugae, adierentis medicos contemtim *parabolanos* vocari solitos, eo quod multas haberent parabolas, quodque vt quisque loquacior est, ita & doctior medicus vulgi sententia & opinione existimetur: Immo valeant etiam Alciati deducentis a voce παρὰ & βῶλος, quasi *glebae adscriptos*, dicas

i) Grotius in Phil. II, 30 Omnino legendum est παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ, id est, vitam *obiectans periculis*, quomodo viri magni Scaliger & Salmasius monuere. Plinius in epistolis, *periculosa vsque graeci melius exponunt* παράβολα. Latinus interpres recepto vetustior posuerat heic *parabolatus est animam suam*. Nam latine *parabolani* dicuntur, qui cum vitae periculo aegrotis adsunt. Hammond. in Phil. II, 30 Vox παραβουλευσάμενος nuspiam occurrit, nisi apud *Hesychium*, *Phauorinum* & alios glossographos; qui non modo videntur eam hinc desumsisse, sed legisse παραβολευσάμενος, quamuis editiones aliter habeant. Nam ea vox collocatur inter παραβολὴ & παραβόλιον, inter quae litterarum ordo non patitur collocari παραβουλευσάμενος. Itaque verisimillimum est, heic quoque legendum esse παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ. Sic παράβολος apud Aristophanem, & ῥιψοκίνδυνος, *qui se in periculum conicit*; quo sensu habemus παραβεβλημένος 2 Macch. XIV, 38. Haec autem est ipsa notio vocis apud *Hesychium*, qui eam interpretatur εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδοὺς, *qui se ipse in mortis periculum conicit*, caetera.

que, vt nominis fert ratio, expertæ audaciæ & confidentiæ essent homines, quauis occasione ad immiscendum sese dissidiis, in ecclesia vel republica obortis, parati fuerint. Quemadmodum in controuersia inter *Cyrillum* episcopum & *Orestem* moderatorem *Alexandriæ* videntur fecisse. Quæ caussa fuit, quamobrem *Theodosius* eorum numerum ad quingentos reduxerit, eisque *præfecti Augustalis* inspectioni submissis seuere interdixerit, ne in vllis spectaculis publicis vel communi ciuitatis concilio, vel foro comparerent, nisi quis suam ipsius, vel tamquam procurator totius societatis caussam heic agendam haberet. Atque tunc sine vllo sui ordinis in subsidium adsumto solus in iudicium venire debebat. Et quamquam hanc legem, quantum ad primam eius partem, non multo post abrogauit, sexcentos eos esse & episcopum electionem & cognitionem eorum habere permittens; tamen in cæteris partibus vniuersis saluam & inuiolatam manere iussit, & denuo occasionibus & modis supra dictis in vnum coire k) eis interdixit. Et *Iustinianus* hanc legem codici suo eam inscribens perpetuam fecit. Id quod ostendit, magistratus ciuiles hos *parabolanos* pro formidabili hominum cœtu semper reputasse, adeoque vigili animo & oculis obseruasse & habuisse arctius, vt ne, dum ecclesiæ seruirent, detrimentum adferrent reipublicæ, sed intra demandati sibi muneris limites sese tenerent.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM
DE CATECHISTIS.

§. I.

Catechistæ *non distinctus clericorum ordo, sed ex quouis alio ordine electi.*

HACTENVS de singularibus ordinibus ecclesiasticis in primitiua ecclesia disseruimus, qui ad singularia quædam officia & functiones obeundas fuerunt instituti. Erant autem officia

k) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XVIII. Hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent: reliquis, quæ dudum latæ legis forma complectitur super his *parabolanis*, vel de spectaculis, vel de iudiciis, cæterisque (sicut iam statutum est) custodiendis.

cia quædam alia, quæ non diſtincti cuiusdam ordinis homines requirebant, ſed a cuiusuis ordinis hominibus peragi poterant, de quibus etiam non nihil monendum, quando iam in enarrandis eccleſiæ clericis ſumus occupati. De *catechiſtis* primo loco dicemus, quorum erat, catechumenos primis religionis elementis inſtituere & hoc modo ad recipiendum baptiſmum præparare. Hoc officium interdum ab ipſo epiſcopo peragebatur, quemadmodum ex loco quodam AMBROSII [a] apparet, vbi certa quadam die dominica poſt lectas ſacras ſcripturas & habitum in eas ſermonem, dimiſſis catechumenis, nonnullis competentibus, hoc eſt, baptiſmi candidatis, in baptiſteriis ſymbolum ſe tradidiſſe, narrat. Hoc factum eſt *dominica palmarum*, vbi ipſe epiſcopus catechumenos, pridie paſchatis baptizandos, erudire conſueuit. THEODORVS LECTOR [b] eiusdem conſuetudinis meminit, cum perhibet, ante tempus *Timothei* epiſcopi *Conſtantinopolitani* ſymbolum *Nicænum* numquam in eccleſia publice recitari ſolitum, niſi ſemel in anno, nimirum die paraſceues, hoc eſt, paſſionis & mortis Domini noſtri IESV CHRISTI, quo epiſcopo moris fuit catechiſare. Aliis temporibus presbyteri & diaconi erant catechiſtæ. CHRYSOSTOMVS hanc functionem obiit, quum eſſet presbyter *Antiochiæ*, vti ex ipſius quadam homilia [c] patet, quæ inſcripta eſt *κατήχησις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι*, *catecheſis ad illuminandos*, h. e. *ad candidatos baptiſmi*. *Deogratias* catechiſtes erat, quum eſſet diaconus *Carthagine*, quemadmodum ex libro AVGVSTINI [d] *de catechiſandis rudibus*

a) Ambroſ. ep. XXXIII. Poſt lectiones atque tractatum, dimiſſis catechumenis ſymbolum aliquibus competentibus in baptiſteriis tradebant baſilicæ.

b) Theodor. lector collectan. lib. II. p. 563. *Τιμόθεος τὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων τῆς πίστεως σύμβολον, καθ᾽ ἑκάστην σύναξιν λέγεσθαι παρεσκεύασεν, ἐπὶ διαβολῇ δῆθεν Μακεδονίου, ὡς αὐτοῦ μὴ δεχομένου τὸ σύμβολον, ἅπαξ τοῦ ἔτους λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ θείου πάθους τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κατηχήσεων.* Tom. XXVI. Bibl. Patr. p. 86. b. hæc latine ita habent: *Timotheus ab amicis rogatus ſymbolum fidei trecentorum & octo decies patrum per ſingulas ſynaxes dici curauit, ad reprehenſionem videlicet Macedonii, quaſi ille ſymbolum hoc non receperit, cum antea ſemel tantum in anno in paraſceue ſcilicet dominicæ paſſionis*, tempore, quo epiſcopus catechizabat, *recitatum eſſet.*

c) Chryſoſt. hom. XXI. ad popul. Ant.

d) Auguſt. de catechiz. rudibus c. I. tom. IV. p. 295. edit. Pariſ. MDCXXXVII.

rudibus discimus, quem isto rogante scripsit, subsidium quoddam in hoc peragendo officio ei subministraturus.

§. II.

Lectores non numquam catechistæ facti.

NEQVE VERO soli superiores ordines hoc officio functi sunt, sed interdum etiam aliqui ex inferioribus ordinibus ad illud obeundum fuerunt selecti. *Optatus* lector duntaxat ecclesiæ *Carthaginensis* erat & *Cyprianus* tamen catechistam, siue vt ille loquitur [e], *doctorem audientium*, h. e. infimi ordinis cathechumenorum, eum faciebat. *Origenes* haud sublimiorem gradum habuisse in ecclesia videtur, quum catechista *Alexandriæ* constitutus fuit. Nam & EVSEBIVS [f] & HIERONYMVS [g] eum duodeviginti tantum annos natum fuisse, dicunt, quum hoc ei officium demandaretur, id quod fuit ad minimum septem annis ante, quam per canones ecclesiæ diaconus ordinari potuit.

§. III.

Cur vocati sint a quibusdam græcis *scriptoribus* ναυτολόγοι.

SVB nomine *Clementis Romani* qui delitescit, auctor hoc videtur respexisse, quando ecclesiam cum naue & clericos cum nautis comparans, catechistas ab episcopis, presbyteris & diaconis manifesto distinguit. *Adsimilentur*, inquit [h], *proreta episcopo, nautæ presbyteris, præfecti laterum diaconis, nautologi*, (quorum officium erat in nauem recipere vectores, cum illisque de naulo pacisci) *catechistis.* Hoc erat proprium catechistarum officium, docere catechumenos, quodnam esset pactum, quod facere,

(Tom IV. p. 893. edit. Basil. MDLXIX.) Dixisti, quod sæpe apud Carthaginem, vbi diaconus es, ad te adducantur, qui fide christiana imbuendi sunt, cæt.

e) Cypr. ep. XXIV. al. XXXIX. Optatum inter lectores *doctorem audientium constituimus.*

f) Euseb. lib. VI. c. III. Ἔτος ἦγεν ὀκτωκαιδέκατον, καθ' ὃ τοῦ τῆς κατηχήσεως προέστη διδασκαλείου. Annum ætatis octauum decimum agebat *tunc, cum catechumenis instituendis præfectus est.*

g) Hieron. de scriptor. in Origene: *Decimo octauo* ætatis suæ *anno* κατηχήσεων opus adgressus. cætera.

h) Clem. ep. ad Iacob. n. XIV. (apud Coteler. tom. I. p. 609.) παρεικάσθω ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ; οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχάρχοι διακόνοις, οἱ ναυστολόγοι τοῖς κατηχοῦσιν.

facere, & quænam essent conditiones, quas implere deberent, nimirum pœnitentia, fides & noua obedientia, si in nauem christianam, hoc est ecclesiam, recipi vellent, in qua per hunc modum in regnum cœlorum traiicere eos oporteret. Hoc intuitu catechistæ appellabantur ναυστολόγοι, & vt tales ab episcopis, presbyteris & diaconis distinguebantur. IO. BAPT. COTELERVS [i] in bibliotheca quadam regis *Galliarum* codicem manuscriptum se inuenisse dicit, in quo eadem comparatio facta, & ex constitutionibus citata sit, his verbis: *Similis est ecclesia naui. Rector nauis Christus est; proreta episcopus; nautæ presbyteri; præfecti laterum diaconi; naustologi lectorum & ministrorum ordo.* Vt adeo in propatulo sit, catechistas non numquam ex inferioribus ordinibus fuisse electos, si qui eorum ad digne obeundum huius functionis partes idonei inuenti fuerint. Et hoc eo minus mirabitur, qui considerauerit, diaconissas, durante earum ordine, priuatum catechistarum officium, rudiores & rusticas feminas domi erudiendo, implere iussas fuisse: Quod heic nihil attinet euincere, quia iam supra de huius ordinis officiis loquentes [ii] illud demonstrauimus.

§. IV.

Num omnes catechistæ publice in ecclesia docuerint?

SED in his casibus vniuersis vnum illud diligenter notandum est, non licuisse istis catechistis catechumenos suos publice in ecclesia instituere, sed tantum in priuatis auditoriis, huic rei speciatim destinatis. HENR. VALESIVS [k] hoc de *Origene* obseruat, & recte

i) Cotel. not. in constit. apostol. lib. II. c. LVII. p. 263. n. 40. Erant ναυστολόγοι seu ναυτολόγοι, qui in prora constituti, tum nauem intrantes recipiebant, tum vero cum nauigaturis de futuro itinere colloquebantur, de naulo paciscebantur. Quo circa *naustologos referunt* partim ianitores, ratione videlicet primi nautologorum officii; partim *catechistæ*, ratione posterioris. Quam secundam comparationem videre est inferius epistola dicta Clementis ad Iacobum c. XIV. & XV. In MS. Regio 2392. hæc nactus sum. Ἐκ τῶν διατάξεων· Ὅτι ἔοικεν ἡ ἐκκλησία νηΐ· ὁ μὲν κυβερνήτης ἐστὶν ὁ Χριστός· ὁ δὲ πρωρεὺς, ὁ ἐπίσκοπος· οἱ ναῦται, οἱ πρεσβύτεροι· οἱ τοίταρχοι, οἱ διάκονοι· οἱ ναυτολόγοι, τὸ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ὑπηρετῶν τάγμα.

ii) Lib. II. c. XXII. §. IX. p. 353.

k) Vales. not. in Euseb lib. VI. c. XIX. ad verba ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας: Hinc colligitur, Origenem, qui catechetes fuerat Alexandriæ, *in priuato auditorio, non autem in ecclesia, catechumenos instituisse.* Neque enim Alexandro &

& recte hoc colligit ex *inuectiua* DEMETRII episcopi *Alexandrini*, in *Alexandrum* episcopum *Hierosolymitanum* & *Theoctistum* episcopum *Caesareensem*, qui *Origeni* publice in ecclesia concionandi impertierant auctoritatem, quum tamen nondum esset presbyter. Haec ridicula fuisset accusatio, si ipse eamdem *Origeni* potestatem antea dedisset, quando duodeuicesimo aetatis anno catechista fuit *Alexandriae*. RVFFINVS quidem in versione EVSEBII diserte adfirmat, *Demetrium* catechisandi & publice docendi in ecclesia ei dedisse auctoritatem [l]. Sed haec interpolatio est & falsa verborum EVSEBII interpretatio, quae id non dicunt, sed tantum [m], quod a *Demetrio* ecclesiae episcopo catechumenorum institutio, siue, vti nos id reddiderimus, schola catechetica ipsi demandata fuerit, vbi probabiliter ante aliquod tempus etiam grammaticam & alias humaniores litteras docuerat. Eiusmodi scholas catecheticas ecclesiae multis in locis coniunctas exstitisse, ex *nouella* quadam [n] LEONIS imperatoris palam est, qui loca ista sacra κατηχȣ́μενα vocat;

Theoctisto episcopis id obiiceret, si Alexandriae idem ab Origene factum fuisset. Item Hallier. de hierarch. eccles. lib. I. c. VII. p. 66.

l) Ruffin. lib. VI. c. III. Videns Demetrius episcopus, quod ad ipsum praecipue doctrinae gratia & praedicationis verbi Dei, multitudines plurimae conuolarent, *catechizandi ei*, id est docendi *magisterium in ecclesia tribuit*.

m) Euseb. lib. VI. c. III. ἐπειδὴ δὲ ἑώρα φοιτητὰς ἤδη πλείȣς προσιόντας, αὐτῷ μόνῳ τῆς τȣ̃ κατηχεῖν διατριβῆς ὑπὸ Δημητρίȣ τȣ̃ τῆς ἐκκλησίας προεστῶτος ἐπιτετραμμένης, ἀσύμφωνον ἡγησάμενος τὴν τῶν γραμματικῶν λόγων διδασκαλίαν τῇ πρὸς τὰ θεῖα παιδεύματα ἀσκήσει, ἀπορρήγνυσιν ἅτε ἀνωφελῆ καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐναντίαν τὴν τῶν γραμματικῶν διατριβήν. *Cum plures quotidie discipulos accedentes videret, propterea quod catechumenorum institutio ipsi soli mandata fuerat a* Demetrio episcopo: *ratus grammaticae artis professionem cum diuinae si ei institutione minime consentire, scholam grammaticae litteraturae vtpote inutilem & sacris disciplinis contrariam sine vlla cunctatione abiecit.*

n) Leo nouel LXXIII. Πρᾶγμα κακῶς μὲν καὶ πρὸ τῶν κωλυόντων αὐτὸ δικαίων γενόμενον χεῖρον δὲ μετὰ τὸ κωλυθῆναι τολμώμενον (φημὶ δὲ, τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχȣ́μενα καλεῖν ἔγνω συνοικεῖν τινὰς γυναιξὶν) ȣ̓κ ἄξιον παριδεῖν. *Quae res etiam antequam iure prohibita esset, detestabiliter committebatur, at vero post prohibitionem multo detestabilius audetur* (*quod nempe* in ecclesiarum coenaculis, quae promiscuum vulgus κατηχȣ́μενα vocare solet, *quidam cum mulieribus habitant*) *eam neglectim habere aequum non est.*

Vid Concil. Trullan. c. XCVII. Τȣ̀ς ἀδιακρίτως τȣ̀ς ἱερȣ̀ς τόπȣς κοινοποιȣ̃ντας ἐν

vocat, & ad ecclesiam ſpectauiſſe, dicit. Fortaſſis baptiſteria, vt AMBROSIO dicuntur, aut alia quædam loca huic inſtituto adhibita fuerunt.

§. V.

De ſucceſſione in ſchola catechetica Alexandrina.

EIVSMODI ſcholam, de qua diximus, eam fuiſſe, par eſt, credamus, in qua *Origenes* & tot alii viri celebres *Alexandriæ* prælectiones catecheticas habuerunt. *Pantænum* in hac ſchola an. CLXXXI. docuiſſe eamque ex antiqua conſuetudine doctrinæ ſacræ officinam fuiſſe & ad ætatem vſque ſuam duraſſe, auctor eſt EVSEBIVS o. HIERONYMVS originem eius a S. *Marco*, primo eccleſiæ *Alexandrinæ* fundatore, deducit, *Pantænum* p philoſophiam chriſtianam *Alexandriæ* docuiſſe, adſerens, vbi conſuetudo fuerit antiquitus a S. *Marci* inde temporibus, ſemper habere *doctores eccleſiaſticos*. Vbi per doctores eccleſiaſticos non epiſcopos & presbyteros eccleſiæ, (qui in omnibus eccleſiis æque ac *A-*

τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχουμένων προστάσσομεν ἐξωθεῖσθαι. *Eos, qui - - indiſcriminatim loca ſacra communia faciunt, etiam ex* catechumeniis, *quæ ſunt in venerabilibus templis, extrudi iubemus.*

Balſam. in h. l. ἱεροὶ τόποι λέγονται οἱ ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ, ἤγουν οἱ θεῖοι ναοὶ, οἱ πρόναοι, κατηχουμενεῖα, καὶ τὰ περὶ αὐτά. *Sacra loca dicuntur, quæ ſunt Deo dicata, ædes ſcilicet diuinæ, & diuinarum ædium porticus ſeu veſtibula &* catechumenia, *& quæ circa ea ſunt.*

Zonar. h. l. Ἱεροὺς τόπους οὐ τοὺς θείους ναοὺς ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὰς περὶ αὐτοὺς κατοικίας, οἷά εἰσι τὰ λεγόμενα κατηχούμενα. *Sacrorum locorum nomine non heic templa, ſed adiunctas templis habitation s, qualia ſunt*, quæ catechumena *appellantur, intelligit.*

o) Euſeb lib. V. c. X. Ἡγεῖτο τηνικαῦτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς, τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἐπιδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πάνταινος· ἐξ ἀρχαίου ἔθους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ᾽ αὐτοῖς συνεστῶτος· ὃ καὶ εἰς ἡμᾶς παρατείνεται· καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφαμεν. *Per idem tempus fi elium ſcholæ præerat vir doctrinæ cauſſa celeberrimus, nomine* Pantænus, *quippe iam* inde a priſcis temporibus, *ſacrarum litterarum ſchola in ea ciuitate fuerat inſtituta: quæ qui iem* noſtra adhuc ætate *perſeuerat & ab hominibus tum eloquentia, tum aiuinarum litterarum ſtudio inſtructiſſimis obtineri dicitur.*

p) Hieron. de ſcriptor. c. XXXVI. Pantænus Stoicæ ſectæ philoſophus, iuxta quamdam veterum in Alexandria conſuetudinem, *vbi a Marco euangeliſta ſemper eccleſiaſtici fuerunt doctores - -* docuit ſub Seuero principe & Antonino cognomento Caracalla.

ac Alexandria ab initio fuerunt,) ſed philoſophiæ chriſtianæ doctores in ludo catechetico intelligit, quorum ibi ſucceſſio a primis iactis eccleſiæ fundamentis fuit. Et iſta ſucceſſio aliquot ſæculis poſt fuit continuata. Nam *Pantæno* ſucceſſit *Clemens Alexandrinus* [q]; *Clementi Origenes* [r]; *Origeni Heraclas* [s]; *Heraclæ Dionyſius* [t]. Quibus nonnulli [u] *Athenodorum*, *Malchionem*, *Athanaſium* & *Didymum* ſubiungunt. Et auctor *ſynodici græci* a PAPPO publicati [w] *Arium* in eadem ſchola, antequam hæreſin ſuam diſſeminaret, docuiſſe adfirmat. Facile eſſet, plures alias iſtius-

q) Euſeb. lib. VI. c. VI. Πανταινὸν Κλήμης διαδεξάμενος τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κατηχήσεως εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καθηγεῖτο. *Per idem tempus* Clemens, qui Pantæno ſucceſſerat, *apud Alexandriam catechumenorum inſtitutioni adhuc præerat.*

r) Hieronym. de ſcriptor. in Origene: *Hic* Alexandriæ diſperſa eccleſia decimo octauo ætatis ſuæ anno κατηχήσεως opus adgreſſus, poſtea a Demetrio eius vrbis epiſcopo *in locum Clementis* presbyteri confirmatus per multos annos floruit.

s) Hieron. ibid. Conſtat, eum - Alexandriam reuerſum *Heraclam* presbyterum - - adiutorem ſibi feciſſe κατηχήσεως.

Euſeb. lib. VI. c. XXVI. Ἔτος ἦν τοῦτο δέκατον τῆς δηλουμένης ἡγεμονίας, καθ' ὃ τὴν ἀπ' Ἀλεξανδρείας μετανάστασιν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ὁ Ὠριγένης ποιησάμενος, Ἡρακλᾷ τὸ τῆς κατηχήσεως τῶν αὐτόθι διδασκαλεῖον καταλείπει. *Decimus hic erat annus iam dicti imperatoris Alexandri, cum* Origenes *ab vrbe Alexandria migraturus* ſcholam *ad fideles eius loci inſtituendos* Heraclæ dereliquit.

t) Euſeb. lib. VI. c. XXIX. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ Δημήτριον ἐπὶ τρισὶ καὶ τεσσαράκοντα ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἐκτελέσαντα, Ἡρακλᾶς τὴν λειτουργίαν παρείληφεν. τῆς δὲ τῶν αὐτόθι κατηχήσεως τὴν διατριβὴν διαδέχεται Διονύσιος, εἷς καὶ οὗτος τῶν Ὠριγένους γενόμενος φοιτητῶν. *Alexandriæ cum poſt mortem Demetrii, qui annos tres & quadraginta ſacerdotio perfunctus fuerat, Heraclas miniſterium ſuſcepiſſet eccleſiæ,* ſcholam ad ciues inſtituendos obtinuit Dionyſius, *qui & ipſe vnus e diſcipulis fuerat Origenis.*

u) Hoſpin. de templis lib. III. c. V. p. 352. b. Quem (Origenem) poſtea in eodem docendi munere *Heraclas*, *Dionyſius*, *Athenodorus*, *Malchion*, *Didymus*, *Athanaſius* aliique inſequuti ſunt, viri non in ſacris tantum ſed & profanis ſcientiis doctiſſimi, quos *catechiſtas* vocabant a præcipua & maxime neceſſaria parte inſtitutionis.

w) Synodic. tom. I. concil. p. 1494. (p. 24. edit. Argentorat. MDCXXI. 4to) Πέτρου ἐν κυρίῳ τελειωθέντος Ἀχιλλᾶς διαδέχεται, καὶ Ἄρειον τῇ αἱρέσει καὶ φιλαρχίᾳ κρατούμενον, καὶ τοῖς Μελιτίου τολμήμασιν ἀντιθέως συμπράττοντα, δελεασθεὶς χειροτονεῖ πρεσβύτερον καὶ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλείου προΐστησιν. *Petro in Domino defuncto Achillas ſucceſſit: qui* Arium *ipſa hæreſi & dominandi cupiditate victum & Meletii auſis nefarie cooperantem deceptus preſbyterum conſtituit &* ſcholæ Alexandrinæ præfecit.

istiusmodi scholas, quae *Romae*, *Caesareae*, *Antiochiae* & alibi locorum fuerunt, recensere; sed de his loquendi alia nobis sese offeret occasio, quando christianorum imperatorum inuitamenta ad aperiundos bonarum litterarum ludos & constituendos liberalium artium & scientiarum magistros sumus consideraturi. Quae de hoc argumento in medium heic adtulimus, ea in praesenti sufficere possunt, vt, quodnam catechistarum officium & quis scholarum catecheticarum in ecclesia vsus fuerit, inde condiscamus.

LIBRI TERTII
CAPVT VNDECIMVM
DE ECCLESIECDICIS ET DEFENSORIBVS, SEV SYNDICIS ECCLESIAE.

§. I.

Quinque genera defensorum *notantur*, *quorum duo tantum ad ecclesiam spectant.*

ALIVD officium, de quo heic fas est dicere, quia interdum, etsi non semper, a clericis administratum fuit, est officium *defensorum*. Quod vt intelligatur, primum necesse est distinguere inter *ciuiles* & *ecclesiasticos defensores*. Enim IACOBVS GOTHOFREDVS generatim quatuor eorum genera fuisse existimat, videlicet *defensores senatus*, *defensores vrbium*, *defensores ecclesiarum* & *defensores pauperum*. Sed vnum adhuc addere potuisset eorum, quos VLPIANVS a) *defensores rerumpublicarum* nuncupat, quorum officium erat, in gerendis publicis corporis seu societatis, ad quam pertinebant, negotiis procuratores seu syndicos agere: quod genus *defensorum* primum ab *Alexandro Seuero*, vt LAMPRIDIVS b) in vita eius commemorat, institutum est. *Defensores ciuitatum*, siue, vt alias vocantur, *defensores plebis*, genus quoddam tribunorum plebis erant, quorum inter officia hoc erat praecipuum, vt plebeia conditione homines ab insultibus & oppressione magnorum & diuitum defenderent. Horum ad imitationem *ecclesiasti-* co-

a) Digest. lib. XLIX. tit. IV. leg. I. §. 13. Tutores, item *defensores rerumpublicarum* & curatores adolescentium vel furiosi tertium diem habere debent, idcirco quia alieno nomine appellant.

b) Lamprid. vit. Alexand. Corpora omnium constituit, vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omnino omnium artium: hisque ex sese *defensores* dedit.

eos defensores institutos fuisse autumo, quemadmodum eorum tum appellatio tum officium aperte indicare mihi videtur.

§. II.

De defensoribus pauperum.

DEFENSORES *pauperum* idem prorsus in ecclesia, quod *defensores plebis* in republica, gerebant officium. Si quis enim vel ex pauperibus, vel virginibus, vel viduis ad ecclesiam pertinentibus a diuite quodam iniuriam pateretur vel opprimeretur, horum defensorum, tamquam curatorum & aduocatorum illarum erat, eis succurrere & ad magistratus de attribuendo illis iure adire. Hoc ex decreto, in concilio quinto [c] *Carthaginensi* an. CCCCI. facto, patet, quod etiam codici *Africano* insertum est, & ita habet: *Ab imperatoribus vniuersis visum est postulandum, propter adflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, vt defensores eis, aduersus potentias diuitum, cum episcoporum prouisione delegentur.*

§. III.

De defensoribus ecclesiæ, *eorum officio & functione.*

QVOD ad aliud defensorum genus attinet, qui dicuntur *defensores ecclesiæ* (de quibus separatim loquor, quia GOTHOFREDVS inter eos distinguit, aliis licet eos vnos eosdemque esse statuentibus) istorum officium cum alius generis ciuilium defensorum, quos *defensores rerumpublicarum* nuncupant, officio prorsus idem videtur fuisse. Sicut enim hi procuratores & syndici suæ quisque societatis erant, ad publica collegiorum suorum negotia in ciuili foro gerenda obligati, quotiescumque sese offerret occasio: ita isti pro ecclesia, cuius erant procuratores, idem faciebant. Caussam ecclesiæ vel cuiusuis ecclesiastici agere eos oportebat, si quis iniuria adfectus vel oppressus a ciuili quodam iudicio in integrum restitui necesse haberet. Quod si caussa illic decidi non posset, ad ipsos imperatores nomine ecclesiæ eam deferre ab eisque peculiare mandatum in oppressi gratiam

 procu-

c) Conc. Carth. V. c. IX. (tom. II. p. 1217.) Vid. cod. eccles. African. c. LXXV. (tom. II. conc. p. 1095. 1096.) Σύμπασιν ἔδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων διὰ τὴν πενήτων κάκωσιν, ὧν ταῖς ἐπαχθείαις ἀπαύστως ἡ ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος.

procurare debebant. Ita POSSIDIVS [d] in vita *Augustini* narrat, quod, quum circumcelliones effrenata & furiosa animi cupiditate rapti ex clericis catholicis nonnullos spoliassent & occidissent, *defensor ecclesiae* has iniurias vltus & persequutus fuerit, ne pax ecclesiae amplius turbaretur vel impediretur. Similiter in concilio *Carthaginensi* primo [e] legimus, quod, quum sit contra leges imperatorias, si quis laicus clerico officium saeculare demandare sustineat, talis iniuria ecclesiae illata, vindicari possit, si *ecclesiae defensores* officio suo non desint. Quod aperte indicat, defensorum officium fuisse, iura ecclesiae legibus concessa fideliter tueri, & si qua eorum violatio fieret, violatores coram magistratibus persequi, & sententiam, quam in ecclesiae gratiam ferrent, exsequi. Porro ex lege quadam *Arcadii* & *Honorii* proxime sequenti paragrapho recitanda, obseruari potest, in casu necessitatis similiter ad imperatores adire, eorumque mandata ad iudices inferiores deferre debuisse, si aliter ius obtinere non possent. Per canonem quemdam concilii *Chalcedonensis* defensores potestate etiam instruuntur otiosos monachos & clericos admonendi, qui sine venia vel mandato episcopi sui in regiam ciuitatem *Constantinopolin* commeabant: et si admoniti nihilo secius ibi commorari pergerent, iidem defensores vi inde expellere [f] & ad lares suos repetendos adigere eos poterant. Ex legibus etiam *Iustiniani* [g] patet, defensores vna cum oeconomis inspectores fuisse quosdam *copiatarum* siue magnae societatis *decanorum*, quorum erat in exsequiis mini-

d) Possid. vit. Aug c. XII. De qua re, ne pacis ecclesiae amplius impediretur profectus, *defensor ecclesiae* inter leges non siluit: caetera.

e) Conc. Carth I. c. IX. (tom. II. p. 616.) Ipsis non liceat clericos nostros eligere apothecarios vel ratiocinatores. Quod si iniuria constitutionis imperatoriae clericos inquietandos putauerint, si *defensio ecclesiastica* nos non deridet, pudor publicus vindicabitur.

f) Concil. Chalced. c. XXIII ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκβάλλεσθαι καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους. *Statuit sancta synodus, vt ii prius a* sanctissimae ecclesiae defensore *admoneantur, vt imperatoria vrbe excedant; si autem in iisdem negotiis impudenter perseuerent, vt* per eumdem defensorem eiiciantur, *& in propria loca reuertantur.*

g) Iustin. nouel. LIX. c. I. seqq.

ministrare, vt antea ostendimus. Horum cura, tum quod ad eos ipsos, tum quod ad eorum reditus, defensoribus commissa erat. Inquirere itidem debebant, num singuli clerici, ad ecclesiam pertinentes, matutinæ pariter & vespertinæ liturgiæ in ecclesia sedulo interessent, & ad episcopum referre, si quis eam neglexisset, vt censura ecclesiastica [h] animaduertere in eum posset. Hæc fuere præcipua, si non sola, defensorum in primitiua ecclesia officia. Spiritualem enim potestatem seu iurisdictionem in clericos habebant nullam; neque ad caussas criminales, grauiores leuioresue essent, episcopi nomine audiendas tum admitti consueuerunt; sed hæc ad eos posterioribus sæculis deuoluta sunt, vti IOANNES MORINVS [i] longa quadam dissertatione de hoc argumento fuse ostendit, quo lectorem huius rei cupidum remitto, satis habens de officio defensorum ea tradidisse, quæ proximis post eorum institutionem temporibus in vsu fuisse, reperi.

§. IV.

De eorum natura & qualitate. Vtrum clerici fuerint an laici.

SEQVITVR nunc, vt in naturam & qualitatem eorum inquiramus, vtrum de clericis fuerint, vel laicis? In hoc enim viri docti non consentiunt. DIONYSIVS PETAVIVS [k] eos semper laicos fuisse dicit. IO. MORINVS [l] autem & IAC. GOTHOFREDVS

h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XLII. n. 10. Διὸ παντὶ τρόπῳ τοὺς κληρικοὺς ψάλλειν κελεύομεν, καὶ καταζητεῖσθαι αὐτοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων ἑκάστης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστου ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι. *Quapropter omnimodo clericos psallere iubemus, & ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis & duobus presbyteris in singulis ecclesiis, & ab eo, qui vocatur archos vel exarchos & ab* ecdico *siue* defensore *cuiusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos, qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perseuerantes, extra clerum constitui.*

i) Morin. de ordinat. eccles. part. III. exercit. XVI. c. VII. tot. p. 236-239.

k) Petav. not. in Epiphan. hæres. LXII. n. X. Fuit defensor non ordinis sed officii nomen, *quod laici gerebant*, qui ecclesiæ iura in ciuili foro propugnabant.

l) Morin. ibid. exercit XVI c. VI. n. XVI. Dico ex antiquis monumentis constare, *illos ecclesiarum defensores potissimum fuisse clericos.* Dicit enim synodus Chalced. *Si œconomum aut defensorem aut paramonarium promoueat episcopus, cætera.* Sed œconomus erat clericus, ergo & defensor. Deinde dignita-

DVS m ex meliore ratione contrarium tuentur, quod initio generatim ex clericis selecti fuerint, vsque dum ex peculiaribus quibusdam rationibus satius esse visum sit, habere legis peritos, qui hoc munere in ecclesiis *Africanis* fungerentur. Hæc mutatio circa annum CCCCVII. facta est, quando patres *Africani* in concilio *Carthaginensi* n hac de re ita statuerunt: *Placuit, vt petant legati a gloriosissimis imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES constituendi SCHOLASTICOS, qui in actu sunt vel in munere defensionis caussarum, vt more sacerdotum prouinciæ, iidem ipsi, qui defensionem ecclesiarum susceperunt, habeant facultatem pro negotiis ecclesiarum, quoties necessitas flagitauerit, vel ad vbsistendum obrepentibus vel ad necessaria suggerenda, ingredi iudicum secretaria.* Huic petitioni gratificaturus HONORIVS post paullo legem publicauit, qua libertatem eis concessit pro lubitu aduocatum sibi eligendi defensorem. Lex ea ita habet o: *Priuilegia, quæ ecclesiis & clericis legum decreuit auctoritas, hoc quoque præceptione sancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipsis præcipuum ac singulare deferimus, vt quæcumque ad ecclesiam tantum pertinentia specialiter fuerint impetrata non per coronatos* (hoc est, GOTHOFREDO recte explicante, non per clericos) *sed ab aduocatis, eorum arbitratu & iudicibus inno-*

tem illam conferebet episcopus: Probabilissimum est igitur, nulli alii quam clerico illam contulisse. Præterea eiusdem concilii c. XXIII. auctoritatem dat defensori Constantinopolitano vrbe eiiciendi clericos & monachos in ea sine episcopi mandato diuersantes, eosque domum repetere cogendi. Sane non videntur patres laico homini potestatem istam in clericos & monachos concessuri. Hoc confirmat eiusdem concilii actio I. in qua sæpius refertur Ioannes quidam presbyter & defensor; & infra videbimus quemdam Romanum defensorem sacerdotali dignitate insignitum. Solebat enim Gregorius defensores & rectores patrimoniorum ecclesiæ presbyteros, diaconos & subdiaconos constituere, vt legere est in eius vita apud Ioannem diaconum lib. I. c. LIII. Immo & episcopos, vt ipse testatur lib. X. ep. XLVI.

m) Gothofred. not. in codic. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXVIII. p. 77. Clerici hactenus ipsi ad ecclesiarum defensionem iudiciis sese stitisse videntur: id quod tandem ipsis ecclesiasticis indecens visum: visumque satius, per aduocatos, & sic laicos, simul & forensium rerum peritos, ecclesiam & ecclesiastica priuilegia in ciuili foro defendi.

n) Concil. African. vulgo dictum can. LXIV. conf. in eamdem sententiam cod. can. afr. gr. lat. c. XCVII. (tom. II. conc. pag. 1113.) & concil. Milevitan. II. c. XVI. (tom. II. conc. p. 1541.)

o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXVIII.

innotescant & sortiantur effectum. Vt adeo iam non amplius defensores de clericis esse necesse esset, sed hoc officium frequenter laicis demandaretur. Quod ipsum porro ex ZOSIMI papæ [p], qui circa illud tempus vixit, quadam epistola manifestum est, vbi *Defensores*, inquit, *ecclesiæ*, *qui ex laicis fiunt*, *supra dicta obseruatione teneantur*, *si meruerint esse in ordine clericatus.* Verumtamen in quibusdam locis etiam postea defensores ex clericis fuisse, deprehendimus. Enim IO. MORINVS ostendit, in prima concilii *Chalcedonensis* sessione crebram *Ioannis* cuiusdam presbyteri ac [q] *defensoris* fieri mentionem; quemadmodum etiam in multis GREGORII MAGNI epistolis ecclesiæ *Romanæ* defensores ex clericis fuisse dicuntur. Quibus fragmentum aliquod THEODORI LECTORIS ex DAMASCENO [r] sumtum addam, qui de *Ioanne* quodam loquitur, qui ecclesiæ *S. Stephani Constantinopoli*, imperante *Anastasio*, hoc est, sæculo sexto ineunte, diaconus & defensor fuerit. Ex quibus omnibus aduersus DIONYSIVM PETAVIVM clarissime euincitur, defensores interdum ex clericis non semper ex caussidicis & laicis, fuisse adoptatos.

§. V.

Ἔκδικοι & ἐκκλησιέκδικοι inter græcos *iidem cum ecclesiæ* latinæ *defensoribus.*

NON prætermittam, oportet, lectorem heic monere, quos *latini* defensores nominauerint, eos a *græcis* plerumque ἐκδίκους & ἐκκλησιεκδίκους appellatos esse, quod idem ac defensores significat; licet IAC. GOTHOFREDVS [s] sine vlla idonea caussa distinctionem

p) Zosim. ep. I. c. III. (tom. III. conc. p. 1557.)

q) Concil. Chalced. act. I. (tom. IV. p. 156. a.) Ἰωάννης ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ ἔκδικος, *Ioannes religiosissimus* presbyter & defensor. it. p. 249. a d. p. 252. a. p. 253. b. cætera.

r) Damascen. orat. III. de imagin. p. 799. vid. quæ sequuntur ex Theodoro. Fragm. Theodor. Lect. edit. a Vales. p. 583. Ἰωάννης δέ τις διάκονος καὶ ἔκδικος τοῦ προλεχθέντος εὐαγοῦς οἴκου Στεφάνου τοῦ τῶν μαρτύρων πρώτου κ. τ. λ. *Ioannes quidam* diaconus ac defensor *supra memoratæ sanctæ ecclesiæ protomartyris* Stephani. *cætera.*

s) Gothofr. not. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVIII. Vt ad istos de foro seu *laicos defensores* reuertamur, *cum bis perperam misceri video* προστάτας *seu* ἐκδίκους, de quibus Epiphanius ante hanc legem hæresi LXXII. & can. I. Chalced. Hi enim inter clericos vel clericis proximi censentur.

nem inter eos ſtatuat. Nam non tantum functiones & poteſtas eorum eædem eſſe perhibentur, ſed etiam vbi *græci* de *latinis* defenſoribus loquuntur, ἐκδίκους eos nuncupant, quemadmodum vel in codice eccleſiæ *Africanæ* t ab HENR. IVSTELLO edito, vel a *græcis* vulgo ſic dicto concilio *Carthaginenſi*, ab ELIA EHINGERO u & GVIL. BEVEREGIO x in pandectis publicato, videre eſt. An vero προστάτης aliud *græcum* nomen defenſoris ſit, non adeo liquet. Vocabulum illud ſemel ab EPIPHANIO y adhibitum legitur, qui loquens de quodam *Cyriaco*, Κυριακὸν προστάτην eum appellat, quod DION. PETAVIVS reddit *Cyriacum defenſorem*. Videtur quidem officium quoddam in eccleſia habuiſſe, quia in epiſtolæ cuiusdam ſubſcriptione clericis, presbyteris, diaconis, hypodiaconis & lectoribus iungitur: an vero hæc idonea faciendi eum defenſorem ratio ſit, id prudenti lectori diiudicandum relinquo.

§. VI.

Cancellarii & defenſores *vni iidemque in eccleſia primitiua.*

RES vna adhuc diſcutienda eſt, antequam huius argumenti tractationem ſeponamus; nimirum num *cancellarii* & *defenſores* vni & iidem in eccleſia primitiua fuerint? Ad quod vt reſpondeam,

t) Cod. can. eccleſ. Afric. c. LXXV. ap. Iuſtellum p. 368. ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. *Vt* defenſores *eis aduerſus potentias diuitum cum epiſcoporum prouiſione delegentur.*

Ibid. can. XCVII. p. 383. ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς - *vt dent facultatem* defenſores *conſtituendi* ſcholaſticos.

u) Concil. Carth. gr. ap. Ehinger. c. LXXVI. (pag. 265.) ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κ. τ. λ. vt ſub not. antec. (t).

Can. XCIX. αἰτήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς κ. τ. λ.

x) Concil. Carth. ap. Beuereg. c. LXXVIII. Περὶ ἐκδίκων τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὀφειλόντων παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτηθῆναι - - ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλέγεσθαι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. *De* defenſoribus *eccleſiarum, quæ ab imperatoribus peti debent. - - vt iis* defenſores *cum epiſcoporum prouidentia eligantur aduerſus diuitum tyrannidem.*

Can. C. αἰτήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς κ. τ. λ. petant a glorioſiſſimis imperatoribus, vt detur facultas conſtituendi *defenſores ſcholaſticos.* cætera.

y) Epiphan. hæreſ. LXXII. Marcel. n. X.

deam, manifestum esse, dico, quod non fuerint; quia quamprimum vllam officii *cancellariorum* in ecclesia mentionem inuenimus, expresse ab ἐκδίκοις seu defensoribus distinguuntur. In *nouella Heraclii* saeculo septimo ineunte facta, qua administrorum ecclesiasticorum, qui in magna ecclesia *Constantinopolitana* esse permittebantur, numerus circumscriptus est, dicitur, debere ibi esse *duos syncellos*, *defensores* z *decem*, referendarios duodecim, notarios quadraginta, sceuophylaces, qui presbyteri sint, quatuor, qui diaconi, sex, qui lectores, duos. Non facile est ad definiendum, quodnam *cancellariorum* officium eo tempore fuerit; sed qualecumque demum illud fuerit, ex hoc ipso tamen patet, illos non eosdem fuisse cum defensoribus. Qui legis ciuilis periti sunt, *cancellarios* in foro ciuili non iudices, sed ministros, iudici in inferiore quadam statione apparentes, fuisse norunt. Quod ex titulo quodam, in codice tum *Theodosiano* tum *Iustinianeo* a *de adsessoribus & domesticis & cancellariis iudicum*, luculenter patet. FRANCISCVS HOTTOMANNVS & FRANC. ACCVRSIVS pro scribis & tabellionibus eos habent; at IAC. GOTHOFREDVS in eruditis adnotationibus suis b in *codicem Theodosianum* ex CASSIODORO & AGATHIA fuse probat, fuisse custodes secretarii & *cancellarios* dictos, quod steterint ad cancellos, qui secretum a reliquo foro separabant. Ita vt eorum officium tum non fuerit, sedere tamquam iudices & adsessores, sed iudicibus apparere & pacem & bonum ordinem sub ipsis tueri. Et si haec cancellariorum conditio in republica fuit, eiusmodi aliquod officium in ecclesia tempore *Heraclii*, qui primus eorum meminit, habuisse, credibile est; sed quodnam illud officium praecipue fuerit, ego vlterius definire mihi non sumo, quam quod non idem fuerit cum officio defensorum ecclesiae.

§. VII.

z) Heracl. nouel. II. ap. Leunclav. iur. gr. rom. tom. I. p. 79. τοὺς μὲν θεοφιλεῖς συγκέλλους εἰς δύο τὸν ἀριθμὸν περιστάντας, καγκελαρίους δὲ εἰς ιβ, ἐκδίκους δὲ εἰς ι, ῥεφερενδαρίους δὲ εἰς ιβ, νοταρίους δὲ εἰς μ, σκευοφύλακας δέ, πρεσβυτέρους μὲν δ, διακόνους δὲ ς, ἀναγνώστας δὲ δύο.

a) Cod. Theod. lib. I. tit. XII. De adsessoribus, domesticis & *cancellariis*.

Cod. Iustin. lib. I. tit. LI. De adsessoribus, & domesticis & *cancellariis* iudicum.

b) Gothofred. comment. in cod. Th. lib. I. tit. XII. de adsessor. leg. III. pag. 70. 71. 72. 73.

§. VII.

Num defenſorum officium idem fuerit, quod hodiernorum noſtrorum cancellariorum officium?

QVAERI igitur poterit, an hodiernorum noſtrorum cancellariorum officium ſimilitudinem quamdam cum defenſorum in eccleſia antiqua officio habeat? Sunt viri quidam eruditi, qui eos prorſus eosdem eſſe ſtatuunt. GVILIELMVS BEVEREGIVS vtrorumque auctoritatem ex eodem fonte deriuat: Dicit enim c), defenſores cauſſas non ſuo ſed epiſcopi nomine examinaſſe; neque vero eas tantum, quæ ad pauperes, patrocinium eccleſiæ implorantes, attinerent; „ſed etiam presbyteris & diaconis, „cum quocumque vel clerico vel laico litem habentibus, eam„dem licuiſſe apud πρωτέκδικον ſeu defenſorem mouere. Vnde „concludit, hoſce nullos alios eſſe eccleſiaſticos officiales, quam „qui olim ἔκδικοι, πρωτέκδικοι, ἐκκλησιέκδικοι & defenſores ec„cleſiæ nuncupati ſint. Optandum erat, vt vir iſte doctus antiqua documenta adtuliſſet pro poteſtate, quam vetuſtis illis defenſoribus adſcribit. Tunc enim ſimilitudine ad cancellarios ſub alio nomine propius accedere viderentur. Sed vero teſtimonia, quæ adducit, noua omnia ſunt, videlicet PAPIAE *gloſſarium*: THEOD. BALSAMONIS *meditata* & catalogi adminiſtrorum in eccleſia *Conſtantinopolitana*, vtpote qui libri aliquot ſæculis poſt primam defenſorum inſtitutionem, & iis temporibus ſcripti ſunt, vbi *protecdicus* inter *græcos* magnæ auctoritatis & poteſtatis miniſter euaſerat. Vt adeo, etiamſi cancellariorum poteſtas eadem fuerit, quæ poteſtas ἐκδίκων inter recentiores *græcos*; adhuc tamen non ſatis ſolide probatum eſſe videatur, quod cum poteſtate veterum defenſorum prorſus conueniat: ſiquidem veterum defenſorum negotium non fuit, iudicum ſed aduocatorum explere officium, nimirum iura pauperum & priuilegia eccleſiæ aduerſus quoſuis in ea inuolantes defendere. Si quis vero ex antiquis monimentis oſtendere potuerit, defenſoribus ampliorem fuiſſe poteſtatem, orbem eruditum huius rei patefactione maximopere ſibi deuinxerit. Interim lector veniam mihi dabit, quod non maiorem eis poteſtatem adſignauerim, quam faciendi habui auctoritatem. Res obſeruatu digna eſt, & viro-

c) Beuereg. not. in can. concil. Chalced. p. 122. 123.

& virorum doctorum ingenia exercere & amplioris disquisitionis argumentum esse poterit.

LIBRI TERTII
CAPVT DVODECIMVM
DE OECONOMIS.
§. I.

Oeconomi *sæculo quarto instituti. Institutionis eorum caussæ.*

IN sæculi quarti & quinti scriptoribus frequenter ministrum quemdam ecclesiæ offendimus, a *græcis* [a] οἰκονόμον & *latinis* [b] oeconomum vel, vt in AVGVSTINO [c] habetur, *præpositum domus* appellatum. Huius officium erat, totius diœcesis reditus, inspectante episcopo, administrare. Antiquitus enim, vti alio loco [cc] ostendimus, omnes ecclesiæ reditus episcopi fidei concrediti erant, vt ipso mandante & dirigente clericis & pauperibus ecclesiæ distribuerentur. Qua in re gerenda archidiaconi sui opera plerumque vtebatur, quippe quem in ferundo magno onere, quod ipsi incumbebat, socium sibi adsciuerat. Sed gentilibus vndiquaque ad fidem christianam sese conuertentibus, & diœcesi qualibet & reditibus ecclesiasticis augescentibus, episcopus ipsiusque archidiaconus alius generis sat multis negotiis implicabantur, quibus maximam temporis sui partem impendere debebant: atque hinc ministros in hunc finem constituere eisque sub nomine *oeconomorum* ecclesiæ hoc negotium demandare,

a) Conc. Chalced. c. II. (tom. IV. conc. p. 755. Εἴ τις ἐπίσκοπος -- προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον κ. τ. λ. Can. XXV. τὴν μέν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας. *Viduæ ecclesiæ reditus apud ecclesiæ* oeconomum *saluus custoditor.*

Can. XXVI. Ἐπειδὴ δὲ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα κ. τ. λ. *Quoniam in nonnullis ecclesiis, vt sæpe a nobis auditum est; episcopi absque* oeconomo *tractant res ecclesiasticas cæt.*

b) Liberat. breuiar. c. XVI. (tom. V. concil. p. 765. c.) Cum quibus erat Ioannes ex *oeconomo* presbyter factus Tabennesiotis cet. -- Factusque est iterum *oeconomus* habens caussas omnium ecclesiarum.

c) Possid. vit. Augustin. c. XXIV. vid. sequent. not. (i) pag. 69.

cc) Lib. II. c. IV. §. VI. vol. I. p. 108 seqq.

re, neceſſarium credebatur. IO. MORINVS [d] ad deuitandam ſuſpicionem inſtitutos eos fuiſſe, exiſtimat; neque dubium eſt, quin in quibusdam eccleſiis hoc conſilio inſtituti fuerint. Nam in reſiduis fragmentis concilii *Tyrii*, an. CCCCXLVIII. habiti, quæ actis concilii *Chalcedonenſis* [e] inſerta ſunt, legimus, *Ibam* epiſcopum *Edeſſæ*, quum a nonnullis diſſipatorum eccleſiæ redituum accuſaretur, promiſiſſe, ſe in poſterum reditus per oeconomos ex clero ordinatos ad formam eccleſiæ maximæ *Antiochenæ* adminiſtrandos curaturum. Neque fere dubium eſt, quin ſimilis accuſatio, in concilio *Chalcedonenſi* aduerſus *Dioſcorum* epiſcopum *Alexandrinum* facta, ratio fuerit, quæ concilii iſtius patres induxerit ad generale aliquod decretum hac in cauſſa in hanc quidem ſententiam faciendum [f]: *Quoniam in nonnullis eccleſiis, vt ſæpe a nobis auditum eſt, epiſcopi abſque oeconomo tractant res eccleſiaſticas; placuit, omnem eccleſiam epiſcopum habentem, ex proprio clero oeconomum habere, vt nec ſine teſtibus ſit eccleſiæ adminiſtratio, nec ideo res eius diſſipentur & probrum & dedecus ſacerdotio inuratur.* Sed iſtum caſum in omnibus eccleſiis exſtitiſſe, perſuadere mihi non poſſum. Hi enim canones manifeſto contra eos epiſcopos facti ſunt, qui res eccleſiæ adminiſtrabant ἀμάρτυροι *ſine teſtibus*, vt verba

d) Morin. de ordinat. eccleſ. part. III. exercit. XVI. c. V. n. III. Cum bona tam immobilia quam quotidianæ fidelium oblationes ad omnem clerum pertinerent, nec eſſet deſignata aliqua pars, quæ huius vel illius eſſet clerici, his bonis curandis, adminiſtrandis, & diſtribuendis deputatus erat e clero aliquis, quem *oeconomum* canones appellant, *ne* ſi *epiſcopus* ea ſolus adminiſtraſſet, excepiſſet, diſtribuiſſet, *ſuſpectus aliquando fieret rei communis male adminiſtratæ, ſurreptæ, ſibi vindicatæ*, atque eo nomine apud clerum & laicos male audiret.

e) Concil. Chalced. act. IX. (tom. IV. p. 631.) Ἔδοξε τῷ αὐτῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἴβᾳ, ἐξ οἰκείας γνώμης ἐπαγγείλασθαι, ὅτι δὴ τοῦ λοιποῦ κατὰ τύπον τὸν ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ διοικεῖται τὰ πράγματα διὰ οἰκονόμων ἐκ τοῦ κλήρου προβαλλομένων ὑπὸ τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας. *Placuit eidem religioſiſſimo epiſcopo Ibæ ex propria voluntate promittere, quod de cætero ſecundum formam Antiochenæ maximæ ciuitatis* gubernarentur res per oeconomos ex clero ordinatos *ab eius religioſitate*.

f) Concil. Chalced. c. XXVI. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα· ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς ἐκκλησίας σκορπίζεσθαι πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι.

verba canonis habent; hoc eſt, ſine archidiacono vel oeconomo, de fideli eorum adminiſtratione teſtaturis. At in iſtis eccleſiis, vbi epiſcopi archidiaconum ſuum in auxilium adhibuerunt, iſta cauſſa conſtituendi oeconomum locum habere non potuit, quia ſuſpicioni malæ adminiſtrationis, æque bene archidiaconi ac alius cuiusdam miniſtri, cui hæc res committi poterat, teſtimonio prouiſum fuit. Et propterea generaliorem &, vt ego quidem exiſtimo, certiorem huius officii in eccleſia inſtitutioni rationem adſignaui.

§. II.

Semper ex clero eligendi.

HANC meam opinionem porro confirmat, quod oeconomi æque ac archidiaconi ſemper ex clero debuerunt adoptari. Ita enim canones conciliorum *Tyrii* & *Chalcedonenſis* iam citati expreſſis verbis præcipiunt. Cui opinioni etiamſi quid vel maxime contrarium videatur, fuit tamen hæc conſtans praxis eccleſiæ. In actis concilii *Epheſini* g, quæ etiam concilio *Chalcedonenſi* inſerta ſunt, offendimus quemdam *Chariſium*, qui & presbyter & oeconomus eccleſiæ *Philadelphienſis* vocatur. Et LIBERATVS h de *Ioanne* quodam loquitur, qui oeconomus *Alexandriæ* & presbyter in *Tabenneſo*, regione ad *Alexandriam* ſpectante, fuerit. POSSIDIVS in vita AVGVSTINI i narrat, quod ſemper vnum ex clericis ſuis *præpoſitum domus*, vti eum vocat, conſtituerit, cuius officium eſſet, curam redituum eccleſiaſticorum agere, & rationem acceptorum expenſorumque reddere, ſi ab eo requireretur. Et in eamdem ſententiam SOCRATES k de *Theophilo* epiſcopo *Alexandriæ* dicit,

g) Concil. Epheſin. act. I. in conc. Chalced. (tom. IV. p. 292. b.) Sanctiſſimo & vniuerſali concilio Deo amabili congregato in Epheſina ciuitate metropoli a *Chariſio presbytero* & *oeconomo* Philadelphiæ.

h) Liberat. breuiar. c. XVI. Vid. not. antec. (b) p. 67.

i) Poſſid. vit. Aug. c. XXIV. Domus eccleſiæ curam, omnemque ſubſtantiam ad vices valentioribus clericis delegabat & credebat: numquam clauem, numquam annulum in manu habens, ſed ab eisdem *domus præpoſitis* cuncta accepta & erogata notabantur.

k) Socrat. lib. VI. c. VII. Δύο ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν· ὡς ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προσηνάγκασεν, καὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας, τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. *Duos ex illis rogauit, vt ſecum manere vellent. Et ægre quidem illis perſuaſit: verum vt epiſcopus tandem compulit.* Cum *igitur* eos clericos ordinaſſet, diſpenſationem rerum eccleſiæ eis commiſit.

dicit, quod, quum aliquando duos monachos ad honorem clericalem euexiſſet, diſpenſationem rerum eccleſiæ eis commiſerit. Vt adeo & lex & praxis eccleſiæ fuerit, oeconomos ex clericorum ordine eligere, nec vllum exemplum vel præceptum in contrarium deprehendamus. Quod aperte indicat, veram cauſſam, cur hoc munus, quod antea ad archidiaconos ſpectavit, in eos deuolutum ſit, non fuiſſe aliam, niſi quod ob negotiorum multitudinem archidiaconi illud curare non potuerint.

§. III.

Officium eorum, curam redituum eccleſiæ gerere, ſpeciatim ſede epiſcopali vacante.

QVODNAM officium ipſum fuerit, ex iis conſtare poteſt, quæ iam diximus, quibus hoc vnum tantummodo addam, quod ex auctoritate concilii *Chalcedonenſis* [l] oeconomus, quoad ſedes epiſcopi vacaret, functionem ſuam continuare & eccleſiæ reditus curare atque proſpicere debuerit, vt ſuccedenti epiſcopo integri reſeruarentur. Qui canon eo ſpectaſſe quibusdam non ſine ratione videtur, vt moræ in explendis ſedibus vacantibus anteuerteret, vt ne quis metropolitanus vel interuentor, cuius curæ eccleſia viduata ſuberat, ſpe diteſcendi ex bonis eccleſiæ noui epiſcopi electionem differre animum induceret. Verum enim vero ſiue hæc cauſſa fuerit, ſiue non fuerit, id certe indicat, fuiſſe hos homines generatim ſingulari fide & recte factorum laude illuſtres, ſiquidem eccleſia in illis tantopere confidere potuit.

§. IV.

Conſenſus clericorum in eorum electione neceſſarius.

ET ſane nulla non cura in eorum electione adhibebatur, vt eſſent iſtiusmodi notæ homines. Quam in rem nonnulli canones ab vniuerſo clero eos eligi iubent; quemadmodum ſpeciatim THEOPHILVS epiſcopus *Alexandriæ* [m] in epiſtolis ſuis canoni-

l) Concil. Chalced. c. XXV. vid. ſupra §. I. not. (a) p. 67.

m) Theophil. can. IX. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 173. ὥστε γνώμῃ παντὸς ἱερατείου οἰκονόμον ἀποδειχθῆναι ἕτερον, ἐφ' ᾧ συντίθεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀπόλλων, πρὸς τὸ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς δέον ἀναλίσκεσθαι. *Vt* totius ſacerdotalis ordinis ſententia *alius* renuntietur oeconomus, *in quo Apollo quoque epiſcopus conſenſit, vt bona eccleſiæ in ea quæ oportet impendantur.*

nonicis hac in re præcipit. Quod conſtitutum non niſi æquum & iuſtum erat. Quum enim ad vniuerſum clerum reditus eccleſiæ attinerent, quippe e quibus victum & amictum neceſſarium habebant, fas erat, oeconomum, cuius curæ reditus iſti committerentur, communi ſuffragio eligi, vt eo fine vllius contradictione admiſſo, nullus conquerendi cauſſam haberet, quod portione ſua eſſet defraudatus.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM TERTIVM
BREVIS NARRATIO DE QVIBVSDAM ALIIS INFERIORIBVS ADMINISTRIS IN ECCLESIA.

§. I.

De παραμοναρίοις ſeu manſionariis.

PRAETER hos iam commemoratos adminiſtros ſæculo quarto & quinto pauci quidem alii fuerunt, quorum nomina vulgo non adeo obuia ſunt, adeoque vel verbo eos indicabo, neque accuratiori officiorum & functionum ipſorum diſquiſitioni tempus meum impendam. Idem canon [a] concilii *Chalcedonenſis*, qui de oeconomis & defenſoribus loquitur, alius etiam ad eccleſiam ſpectantis miniſtri facit mentionem, qui iſtius concilii lingua vocatur *παραμονάριος*. Sed interpretes & critici de huius vocabuli ſignificatu non concordant. In vetuſta DIONYSII EXIGVI verſione redditur *manſionarius* & in lectione ad marginem explicatur per vocabulum *oſtiarii*. Et certe in eccleſia *Romana* viuente *Dionyſio Exiguo* hoc erat *manſionarii* officium. Nam GREGORIVS MAGNVS non multo poſt in dialogo quodam ſuo [b] loquens de *Abundio manſionario*, *cuſtodem* etiam *eccleſiæ* eum appellat; & in alio dialogo *manſionarii* [c] officium eſſe dicit, accende-

a) Concil. Chalced. c. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος - - προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον (ita lego in edit. Labb. tom. IV. p. 755) κ. τ. λ. *Si quis epiſcopus - - propter pecunias promouerit oeconomum, vel defenſorem, vel* paramonarium *cæt.*

b) Gregor. M. dial. lib. III. c. XXV. Inſcriptio capitis ſic habet: *De Abundio manſionario eccleſiæ beati Petri.* Ipſum caput ita incipit: Alius hic non ante longa tempora (ſicut noſtri ſeniores referunt) *cuſtos eccleſiæ Abundius* dictus eſt, magnæ humilitatis atque grauitatis vir. cæt.

c) Ib. dial. lib. I. c. V. *Conſtantius manſionarius* quadam die, dum in eadem eccleſia oleum deeſſet, & vnde *lampades accenderet* omnino non haberet, omnes lampades eccleſiæ impleuit aqua. cæt.

cendere lampades siue candelas ecclesiæ. Attamen hoc non obstante doctissimi ex recentioribus criticis *græco* vocabulo παραμονάριος alium plane sensum dant. HENR. IVSTELLO d idem est ac *villicus* siue *actor possessionum*. GVIL. BEVEREGIVS episcopus e *rerum ecclesiasticarum administratorem* reddit, quod idem est. Et eorum sententia a IAC. GOTHOFREDO, IAC. CVIACIO, IO. CASP. SVICERO, GERH. IO. VOSSIO & aliis compluribus confirmatur, quorum iudicium hac in re ad decidendam controuersiam suffecerit, vsque dum lector meliorem aliter eam dirimendi rationem viderit.

§. II.

De custodibus ecclesiarum & custodibus locorum sanctorum; & *quomodo hi ab se inuicem fuerint distincti.*

ALIVS generis ministrorum lex ciuilis meminit, qui vocati sunt *custodes ecclesiarum* & *custodes locorum sanctorum*: Quos etsi scriptores nonnulli confundunt, GOTHOFREDVS tamen inter eos distinguit. *Custodes ecclesiarum* vel iidem fuerunt cum *ostiariis*; vel cum sic dictis *senioribus ecclesiæ*, qui, vt alio loco ee ostendimus, cum nostris *Church-wardens* & *Vestry-men*, hoc est, æditui & præcipuis conuentus in sacrario membris, comparari possunt. *Custodes* autem *locorum sanctorum* ea potissimum loca custodiebant, quæ, GOTHOFREDO recte iudicante, specialiore locorum sanctorum titulo gaudebant, quod essent monumenta quædam nostri Seruatoris; vti *Bethlehemum* locus natiuitatis eius; *Golgatha* mons, locus crucifixionis; & sepulcrum, locus resurrectionis; mons olearum, locus adscensionis ipsius. Hæc loca a christianis istorum temporum frequentissime visebantur, quemadmodum ex EVSEBIO, GREGORIO NYSSENO, HIERONYMO & diuersis aliis apparet, quos lector huius rei studiosus apud GOTHOFREDVM f con-

d) Iustell. biblioth. iur. can. tom. I. p. 91. *Paramonarii* sunt *villici* siue actores possessionum.

e) Beuereg. not. in conc. Chalced. c. II. p. 109. Παραμονάριος omni procul dubio aliquem *rerum ecclesiasticarum administratorem* significat.

ee) Lib. II. c. XIX. §. XIX.

f) Gothofr. not. in codic. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXVI. *Loca sancta* heic sunt, *quæ in Palæstina* inter alia sub comite orientis, cui hæc lex ideo inscribitur, atque Hierosolymis nominatim *sita erant*. Nempe loca sancta, quæ Hierosolymis erant, & in vicinis Palæstinæ partibus, hoc sæculo adiri iam certatim solita, quibus hæc ad pietatem irritamenta visa, μελέται πρὸς ἀρετὴν seu γυμνάσια πρὸς θεοσέβειαν, & abducendam mentem ab humanis rebus & cogitationes suas ad Deum transferendas. cet.

consulere potest, qui loca ista hanc ob caussam custodes quosdam sibi adsignatos habuisse, quos *custodes locorum sanctorum* dixerint, adfirmat. Sed quomodocumque res se habeat, certum est, eiusmodi officium in ecclesia eos obiisse, quod in lege pro ministerio religioso reputatum sit; & consequenter eodem priuilegio g), quo clerici, fruiti sunt, vt nimirum huius muneris sui intuitu immunitatem a tributis haberent: quemadmodum ex lege *Theodosii Magni*, qua hæc eis immunitas concessa est, constat.

§. III.

De sceuophylacibus *siue* ceimeliarchis.

PROXIME ab his propter nominis & officii similitudinem *sceuophylaces* commemoramus, siue, vt alias vocantur, *κειμηλίων φύλακας*, hoc est *custodes vasorum sacrorum*, vtensilium & rerum pretiosarum, quæ in scriniis ecclesiæ reponebantur. Hic sceuophylax plerumque erat presbyter aliquis: Nam THEODORVS LECTOR h), *Macedonium* & presbyterum & *sceuophylacem* ecclesiæ *Constantinopolitanæ* fuisse, adfirmat; & ante eum SOZOMENVS i) de celebri *Theodoro* presbytero *Antiochiæ*, qui christianæ fidei caussa *Iuliani* ætate interfectus est, loquens, *φύλακα τῶν κειμηλίων sacrorum vasorum custodem* eum appellat; & ideo occisum dicit, quod persequutoribus tradere noluerit, quæ custodiæ suæ credita haberet. Non inepte etiam hic minister dici potest *chartophylax & custos archiuorum*, quod codicilli & archiua pars sacrorum

g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVI. Vniuersos quos constituerit custodes ecclesiarum esse, vel sanctorum locorum, ac religiosis obsequiis deseruire, nullius adtentationis molestiam sustinere decernimus. Quis enim eos capite censos patiatur esse deuinctos, quos necessario intelligit supra memorato obsequio mancipatos?

h) Theodor. Lect. lib. II. (p. 559. edit. Vales.) προχειρίζετο ὁ βασιλεὺς εἰς ἐπίσκοπον Μακεδόνιόν τινα τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερον καὶ σκευοφύλακα. *Imperator Macedonium quemdam CP. ecclesiæ* presbyterum & vasorum custodem *ad episcopatum promouit.*

i) Sozom. lib. V. c. VIII. Μόνον Θεόδωρον τὸν πρεσβύτερον, μὴ ὑποχωρῆσαι τῆς πόλεως, ὃν ὡς φύλακα τῶν κειμηλίων τὴν τούτων γνῶσιν καταμηνύσαι δυνάμενον, συλλαβὼν, δεινῶς ᾐκίσατο. *Solus Theodorus presbyter remansit in ciuitate. Quem ille vtpote* sacrorum vasorum custodem, *qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum grauissime cruciauit.*

rum ecclesiæ scriniorum erant. Vnde IO. CASP. SVICERVS [k] obseruat, quod apud PHOTIVM vnus idemque homo *sceuophylax* & *chartophylax* nuncupetur. Sed notandum est, recentiores *graecos* hoc officium paullulum immutasse, concessa ei, quæ in ecclesia primitiua ad illud non spectauit, potestate. Iam enim, vti BALSAMON [l] narrat, chartophylax agit tamquam patriarchæ substitutus, excommunicando, animæ delicta coarguendo, & presbyteros & diaconos ordinari permittendo, sedetque tamquam supremus iudex ecclesiasticus sub patriarcha, in multis aliis casibus ad ecclesiam attinentibus; quas res autem ad officium *sceuophylacis* non reperimus primis temporibus spectauisse.

§. IV.

De hermeneutis *seu interpretibus.*

EPIPHANIVS alius generis ministrorum in ecclesia meminit, quos *ἑρμηνευτὰς* [m], *interpretes*, vocat, eorumque id officii esse, dicit, vt linguam aliam in aliam transferant, tam in lectionibus scripturarum, quam concionibus ad populum habitis. Eiusmodi officium in ecclesia fuisse, porro ex actis passionis *Procopii* martyris a VALESIO [n] publicatis liquet, vbi tria officia in ecclesia *Scythopolitana* obiisse dicitur. Erat nimirum *lector*, *exorcista* & *syri* sermonis *interpres*. Istud officium præcipue in iis ecclesiis fuisse, existimo, vbi populus diuersas linguas loquebatur; vt in ecclesiis

k) Suicer. thes. tom. II. p. 972. Σκευοφύλαξ dictus, qui sacra ecclesiæ vasa custodiebat. -- Dicebatur interdum & χαρτοφύλαξ. Vnde iste Eulampius, ad quem Photius scripsit, alibi vocatur χαρτοφύλαξ.

l) Balsam. not. ad can. IX. concil. Nicæn. II. p. 299. Ἰδικῶς ἀφωρίσθησαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια καὶ ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιροὺς ἁγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζει γὰρ, διορθοῦται ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πιττάκια ἐκτίθεται, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα. *Chartophylacii seu tabularii secreto seorsum deputata sunt iura episcopalia, & qui pro tempore est* chartophylax, *sanctissimi tempore patriarchæ iura omnia, quæ ad eum pertinent vt episcopum, exercet; etenim excommunicat, animæ delicta corrigit, diaconos & sacerdotes ordinari permittit, sacrorum ministeriorum pittacia exponit & quædam huiusmodi alia.*

m) Epiphan. exposit. fid. n. XXI. ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις.

n) Acta Procop. ap. Vales. not. in Euseb. de martyr Palæstin. c. I. Ibi ecclesiæ tria ministeria præbebat: Vnum in legendi officio, alterum in syri interpretatione sermonis, & tertium aduersus dæmones manus impositione consummans.

siis *Palaestinae*, vbi alios *syriace*, *graece* alios loquutos esse, probabile est; & in ecclesiis *Africae*, vbi *latina* alii, alii *punica* lingua vtebantur. In talibus ecclesiis interpretis officium necessarium erat, vt ii, qui linguam, qua scripturae legebantur vel conciones recitabantur, non intelligerent, his e vestigio in linguam cognitam translatis, aedificationem reciperent. Tantum igitur abest, vt ecclesia primitiua, scripturas ignota quadam lingua praecludendo ignorantiam promotum iuerit, vt potius ipsas in omnes linguas transtulerit, immo peculiare etiam officium *interpretum* instituerit, qui viua voce homines de iis, quae lecta erant, erudirent, nec eos in cultu diuino barbaros esse paterentur; quae tyrannis est saeculis prioribus ignorata.

§. V.

De notariis.

ALIVD officium, quod non prorsus silentio praeteriri oportet, dum in hoc argumento versamur, est officium *notariorum*, siue *exceptorum*, vt *latini* eos appellant; qui iidem sunt, quos *graeci* ὀξυγράφυς & ταχυγράφυς dicunt, ideo quia per notas & compendia celeriter scribebant, quod in ministerio, cui praecipue adhibebantur, necesse erat. Primus enim eorum vsus erat, ea, quae ab ethnicis iudicibus contra christianos martyres essent gesta, in acta referre & quasuis circumstantias, in ipsorum examinatione & passione obseruatas, litteris sigillatim consignare; quaenam quaestiones eis propositae; quae responsiones datae; & quaecumque gesta essent, dum caussa eorum audiretur, & de ipsis pro confessione Christi sumeretur supplicium. Vnde istae consignationes *gesta martyrum* appellabantur; quae monimenta autographa de martyrum suorum passione quaelibet ecclesia adseruabat. Primam huius *notariorum* officii in ecclesia *Romana* institutionem IOANNES PEARSONIVS o) & alii quidam viri eruditi sub *Fabianum*, qui *Deciana* persecutionis tempore vixit, referendam esse, autumant. Nam in antiquissimo quodam episcoporum *Romanorum*

o) Pearson. de success. episc. Rom. dissert. I. c. IV. n. III. Fell. not. in Cyprian. ep. XII. Hoc fere tempore, sub initiis Decii, Fabianus Romae septem instituisse dicitur subdiaconos, quae septem *notariis* imminerent & gesta martyrum in integro colligerent.

norum catalogo p *Fabianus* ſeptem ſubdiaconos feciſſe dicitur, qui ſeptem *notariis* attenderent, vt geſta martyrum fideliter colligerent. Enim vero etſi hoc antea non erat ordinarium aliquod officium, res ipſa tamen ab hominibus ad hoc negotium aptis peragebatur; vti ex antiquis IGNATII & POLYCARPI & diuerſorum aliorum actis liquet, quæ litteris conſignata fuerunt ante, quam *Fabianus* publicum & peculiarem *notariorum* munus *Romæ* inſtituiſſe dicitur. Sequentibus temporibus hi *notarii* ad ſcribenda conciliorum acta, & excipiendas orationes & diſputationes, & quæcumque in ſynodis gererentur, adhibebantur. Ita EVSEBIVS q diſputationem *Malchionis* cum *Paulo Samoſatenſi* in concilio *Antiocheno* a *notariis*, cuncta ex eorum ore excipientibus, in commentarios relatam eſſe, adnotat. Et SOCRATES r de diſputatione inter *Baſilium Ancyranum* & *Photinum* in concilio *Sirmienſi* idem memoriæ prodidit. Legimus etiam de quodam genere *notariorum* in conciliis, quorum id erat officii tabulas publicas, citata teſtimonia, petitorias diſceptationes, libellos ſupplices, & quæcunque id genus alia in concilio offerri legiue ſolebant, recitare. Et hi vulgo erant diaconi & interdum presbyter eorum caput erat, hinc *primicerius notariorum* appellatus; vti in actis conciliorum generalium *Epheſini* & *Chalcedonenſis* s frequens *Aëtii* diaconi & *notarii* & *Petri* presbyteri *Alexandrini*, *primicerii notariorum* fit mentio. Erant enim *notarii*, qui ad ſermones ex celebrium & facundorum concionatorum ore excipiendos

p) Catalog. Rom. pontif. in Fabian. Hic fecit ſex vel ſeptem ſubdiaconos, qui ſeptem *notariis* imminerent, vt geſta martyrum fideliter colligerent.

q) Euſeb. lib. VII. c. XXIX. ὑπὸ ἐπισημειουμένων ταχυγράφων, ζήτησιν πρὸς αὐτὸν ἐνστησάμενος ἣν καὶ εἰς δεῦρο φερομένην ἴσμεν, μόνος ἴσχυσε τῶν ἄλλων κρυψίνουν ὄντα καὶ ἀπατηλὸν φωρᾶσαι τὸν ἄνθρωπον. *Hic (Malchion) aduerſus Paulum ſuſcepta diſputatione*, excipientibus cuncta notariis, (*quæ quidem diſputatio etiamnum exſtat*) *occultos hominis ſenſus fraudeſque detegere ſolus omnium valuit.*

r) Socrat. lib. II. c. XXX. Ἐφ' ὧν ἀντικατέστη τῷ Φωτεινῷ Βασίλειος ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε προεστὼς ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων. *Coram illis Baſilius, Ancyranæ tum eccleſiæ præſul, in certamen deſcendit cum Photino*, notariis verba eorum excipientibus.

s) Concil. Epheſ. act. I. in actione I. concil Chalced. tom. IV. pag. 206 d. Αἴτιος διάκονος καὶ νοτάριος εἶπεν. *Aetius diaconus & notarius dixit.*

Ibid. pag. 291. d. *Petrus presbyter Alexandriæ &* primicerius notariorum dixit.

piendos adhibebantur. Quo pacto multas *Chrysostomi* & non nullas etiam *Attici* successoris eius conciones conseruatas esse, auctor est SOCRATES [t]. Episcopi etiam priuatos suos habebant ὑπογραφεῖς, quos non nulli *notarios* appellant: HENRICVS VALESIVS [u] autem in censum lectorum eos refert. Quicumque autem fuerint, *Athanasius* in hoc munere tamquam ὑπογραφεὺς *Alexandro* & *Proclus Attico* operam suam, vti narrat SOCRATES [w], præstiterunt.

§. VI.

De apocrisariis *seu responsalibus.*

FORTASSIS alia quædam minora officia deprehendet curiosus lector, quæ in hunc catalogum referri posse, existimet: at vero ne res leuioris momenti nimis exigue & exiliter ad calculos reuocare videar, vnum tantum *apocrisariorum* seu *responsalium* munus addam. Hi delegati quidam erant extranearum ecclesiarum & episcoporum nomine in ciuitate imperatoria habitantes, quorum id erat officii, vt tamquam procuratores omnes caussas ecclesiasticas ad eos, a quibus mandatum acceperant, attinentes, in aula imperatoris agerent. Munus eorum tempore *Constantini* vel certe non multo post institutum videtur, vbi imperatoribus christianam religionem amplexis peregrinæ ec-

 clesiæ

t) Socrat. lib. VI. c. V. ὁποῖοι δέ εἰσιν οἵ, τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι, καὶ οἱ λέγοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες, τί δεῖ νῦν λέγειν. *Quales porro fuerint eius conciones, seu quæ ab ipso editæ, seu* quæ ex ore dicentis a notariis exceptæ sunt, *quæ illustres, & ad alliciendos auditorum animos accommodatæ, quid nunc attinet dicere.*

It. lib. VII. c. II. οὐ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι. *Nec tamen eius conciones eiusmodi fuerunt, vt ab auditoribus vel plausu exciperentur vel* scriptis mandarentur.

u) Vales. not. in Socrat. lib. V. c. XXII. In actione prima synodi Ephesinæ, Epaphroditus dicitur *lector & notarius* Hellanici episcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuisse notarii, quod lectoris, vt scilicet psalmos, aut alios sacræ scripturæ libros, vel in ecclesia vel coram episcopo legeret.

w) Sozom. lib. II. c. XVII. Μετ' οὐ πολὺ ὁμοδίαιτον καὶ ὑπογραφέα τὸν Ἀθανάσιον εἶχεν. *Non multo post Athanasium in contubernium suum adsciuit (Alexander) eumque* notarium *deinceps habuit.*

Socrat. lib. VII. c. XLI. τὰ πολλὰ παρῆν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων γενόμενος. *Versabatur adsidue cum Attico episcopo (Proclus) eiusdemque* notarius *fuit.*

clesiæ in aula imperatoria caussas suas promouendi ampliorem, quam antea, nactæ fuerant occasionem. Sed quomodocumque res se habeat, tempore *Iustiniani* illud lege quadam stabilitum deprehendimus. Nam in quadam *nouella* sua x) ipse definit, vt episcoporum nullus diu ab sua ecclesia abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem: Si vero aliquando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas caussam aliquam in aula persequendi, vel per ecclesiarum suarum *apocrisarios*, quorum sit, res ecclesiæ administrare, vel per oeconomos vel per aliquos clericos petitiones ad imperium dirigi iubet. Ex hac quidem lege non apparet, quod *apocrisarii* de clero fuerint, ex aliis autem scriptoribus facile id colligere possumus. LIBERATVS enim y) *Anatolium* diaconum *Alexandrinum* *Constantinopoli Dioscori* fuisse *apocrisarium* adfirmat, quo pacto commodam occasionem nactus sit, vt mortuo *Flauiano Constantinopoli* episcopus eligeretur. Et EVAGRIVS z) idem de *Eutychio* obseruat, quod quum episcopi *Amasenorum apocrisarius* esset, statim post *Mennam* ad regiæ ciuitatis episcopatum euectus sit. Quod aperte indicare videtur, fuisse eum antea de clero, siquidem per saltum promotum eum esse, non constat. Porro heic obseruandum fuerit, quod in horum *apocrisariorum ecclesiæ* similitudinem pleraque fere monasteria suos itidem habuerint apocrisarios, quorum non erat, in ciuitate regia habitare, quemadmodum isti quidem faciebant; sed procuratorum more caussam monasterii vel cuiusdam membri agere, si ante episcopum, cuius iurisdi-

x) Iustin. nouel. VI. c. II. Sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos, qui res agunt sanctarum ecclesiarum (quos *apocrisarios* vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos aut oeconomos suos notam imperio facere. cætera.

y) Liberat. breuiar. c. XII. (tom. V. conc. p. 750.) Ordinatus est pro eo (Flauiano) Anatolius diaconus, qui fuit Constantinopoli *apocrisarius* Dioscori.

z) Euagr. lib. IV. c. XXXVIII. Εὐτύχιον παρὼν τὴν θείαν ἐς ἄκρον ἐξησκημένος γραφὴν, ἔτι ζῶντος Μηνᾶ, οὐδὲ τῶν διαφανῶν ὤν. ταῖς γὰρ ἀποκρίσεσι τοῦ Ἀμασείας ἐπισκόπου διηκονεῖτο — ὅπερ καὶ Ἰουστινιανὸς ἐγνωκὼς, ἐς τὸν τῆς βασιλευούσης αὐτὸν ἀνεβίβασε θρόνον, παραυτίκα Μηνᾶ τελευτήσαντος. *Eutychius, qui illic aderat in sacris scripturis apprime exercitatus, superstite adhuc Mena, nondum valde illustris,* erat enim *etiam tum* apocrisarius *episcopi Amasenorum: — Quod cum Iustinianus intellexisset, Eutychium paullo post ad pontificalem vrbis regiæ sedem promouit, Mena ex viuis sublato.*

risdictioni ſuberant, in ius ire neceſſe eſſet. Hoc ex alia quadam *Iuſtiniani nouella* patet, quæ [a] in iſtiusmodi caſibus aſcetas per *apocriſarios* ſeu *reſponſales* ſuos reſpondere iubet. Et hi non numquam etiam de clericorum erant numero, quemadmodum ex concilii generalis quinti actis liquet, vbi *Theonas* quidam [b] ſemetipſum presbyterum & *apocriſarium monaſterii montis Sinai* appellat. Interpres *latinus ambaſiatorem* eum vocat, quod non adeo accommodum eſt, quodam tamen modo rem exprimit. SVICERO enim [c] obſeruante ſucceſſu temporis imperatores legatis ſuis nomen apocriſariorum dederunt, immo quemuis legatum ἀποκρισάριον vocarunt. Quod tanto magis heic noto, vt lector hæc diſtinguat, nec ciuilem & eccleſiaſticam nominis *apocriſarii* acceptionem confundat. Et tantum de inferioribus clericorum in primitiua eccleſia ordinibus atque officiis!

LIBER

a) Iuſtin. nouell. LXXIX. c. I. Θεσπίζομεν, εἴ τις οἱανοῦν ἔχοι δίκην πρός τινας τῶν εὐλαβεστάτων ἀσκητῶν, ἢ τῶν ἱερωμένων παρθένων, ἢ γυναικῶν ἐν μοναστηρίοις ὅλως οὐσῶν, τῷ θεοφιλεστάτῳ πόλεως ἑκάστης ἐπισκόπῳ προσιέναι· τὸν δὲ πέμπειν, καὶ μετὰ πάσης σεμνότητός τε καὶ εὐσχημοσύνης τὰ περὶ τῆς τῶν προσώπων παρουσίας διατάττειν, εἴτε δέοι διὰ τῶν ἡγουμένων εἴτε διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων, εἴτε δὲ ἑτέρων τινῶν παραγίνεσθαι. *Sancimus, ſi quis quamcumque habuerit cauſſam cum aliquibus venerabilibus ſanctimonialibus, aut ſacris virginibus, aut mulieribus omnino in monaſteriis conſiſtentibus; Deo amabilem ciuitatis illius epiſcopum interpellet: ille vero mittat & cum omni honeſtate quæ ſunt de perſonarum præſentia diſponat: ſiue oportet per abbates, ſiue* per reſponſales, *ſiue per alios quoslibet hoc fieri.*

b) Concil. V. general. act. I. (tom. V. p. 116. a.) Θεωνᾶς ἐλέῳ Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἀποκρισάριος τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ. *Theonas Dei miſericordia* presbyter & apocriſarius ſancti montis Sinai.

c) Suicer. theſ. tom. I. p. 456. Succeſſu temporis quemuis legatum ἀποκρισάριον vocabant. Nicetas in Manuele Comneno lib. VI. πέμψας ἀποκρισαρίους πρὸς βασιλέα πάλιν περὶ εἰρήνης διαλέγεται. *Miſſis ad imperatorem apocriſariis*, rurſus de pace loquitur.

Iſidorus Peluſiota epiſt. CXLIII. lib. IV. τὴν τιμίαν κέλευσιν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν μεγάλου βασιλέως, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀποκρισαρίου μαθόντες. *Cum venerandum mandatum pii & a Deo nobis præfecti magni imperatoris noſtri primum quidem per* imperatorium apocriſarium *cognouiſſemus, cætera.*

LIBER QVARTVS
DE ELECTIONE ET ORDINATIONE CLERICORVM ET PRAECIPVIS ORDINANDORVM QVALITATIBVS.

CAPVT PRIMVM
DE DIVERSIS HOMINES AD MINISTERIVM ECCLESIASTICVM DESIGNANDI MODIS, APOSTOLICO ET PRISCO ECCLESIAE AEVO VSITATIS.

§. I.

Quatuor diuersi modi homines ad ministerium designandi. De primo modo per sortes.

POSTQVAM hactenus omnes tum superiores tum inferiores ordines cleri in ecclesia primitiua, nec non diuersa officia diuersasque eis adnexas functiones recensuimus, iam ad regularum & methodorum progredimur considerationem, quas in seligendis idoneis hominibus ad ministerium, speciatim pro tribus superioribus ordinibus, quorum semper præcipua ratio habita fuit, obseruarunt. Et heic primo loco notandum fuerit, apostolica & proxime insequuta ætate quatuor diuersos modos fuisse homines ad ministerium designandi, siue declarandi, quinam præ reliquis digni esset, quos muneri ecclesiastico initiarent. Horum primus fiebat sortitione; secundus selectione primitiarum ex conuersis gentilibus; tertius speciali mandato & inspiratione spiritus sancti; & quartus via ordinaria examinationis & electionis. Primus modus in designatione *Matthiæ* ad apostolatum obseruatus est, quemadmodum legimus Act. I, 23. 26. vbi dicitur, discipulos ipsos statuisse duos, *Josephum* vocatum *Barsabam* & *Matthiam;* & precatos Deum, vt ostenderet, vtrum ex istis duobus elegisset, iecisse sortes eorum & cecidisse sortem super *Matthiam*. CHRYSOSTOMVS [a] hac eos methodo ideo vsos esse dicit, quod

a) Chrysostom. tom. V. in 1 Tim. ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι πνεύματος μετεῖχον, ὅτι

quod nondum spiritus gratiam adepti essent, nec potestatem eligendi per inspirationem tunc haberent; adeoque negotium orationi permittentes Deum hac in re definire siuisse. *Ecclesiasticae hierarchiae* auctor sub nomine DIONYSII [b] Deum per visibile aliquod signum precibus eorum respondisse, existimat: quod autem si verum est, ista electio non per sortem facta est, vt scriptura eam factam esse adfirmat, sed prorsus diuersa eligendi methodus fuit. Quomodocumque autem res se habuerit, in hoc certe interpretes generatim concordant, fuisse in ea aliquid extraordinarii. IOANNES LIGHTFOOTVS [c] putat, non habuisse *Matthiam* vllam aliam ad apostolatum suum ordinationem; apostolos enim non ordinasse eum postea impositis manibus, vt presbyteros deinceps ordinarunt. Quod si ita est, omnino extraordinarium quid fuit. Alii extraordinariam huius rei rationem in peculiari illius ad hoc munus electione & designatione per sortes constitisse, sentiunt. In vniuersa enim historia ecclesiastica vix vllum aliud eiusmodi exemplum reperiri [d], aiunt. Et certe non adeo multa ibi occurrere, fateor: dantur tamen pauca quaedam, quae hanc eligendi methodum non prorsus ita singularem, vt vulgo creditur, fuisse ostendunt. Nam in *Hispania* aliquando haec communis consuetudo fuit, vti e quodam concilii *Barcinonensis* an. DXCIX. celebrati canone [e] colligere possumus,

τὸν Ματθίαν ἐξελέξαντο. ἀλλ' εὐχῇ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψαντες, ἐγκατέλεξαν αὐτὸν τῷ ἀποστόλων ἀριθμῷ. *Quippe ne apostoli quidem tunc spiritus gratiam adepti erant, cum Matthiam elegerunt;* sed orationi negotium permittentes, *ipsum apostolorum numero adiecerunt.*

b) Dyonis. eccles. hier. c. V. p. 367. Δοκεῖ μοι τὰ λόγια κλῆρον ὀνομάσαι θεαρχικόν τι δῶρον, ὑποδηλοῦν ἐκείνῳ τῷ ἱεραρχικῷ χορῷ τὸν ὑπὸ τῆς θείας ἐκλογῆς ἀναδεδειγμένον. Mihi videtur scriptura sortem appellare diuinum illud munus, quo declarabatur choro hierarchico, quisnam diuino suffragio electus erat.

c) Lightfoot. in act. I, 21. (p. 758. n. III. edit. Franequ. MDCIC.) Apostolis non licuit se inuicem ordinare per impositionem manuum, pro more initiandi presbyteros; quin id eis sorte obtinere necesse fuit, vtpote qui gradus apostolicos immediata quasi Christi manuductione adierint.

d) Dodw. dissert. I. in Cyprian. §. XVII. Huius *sortium* in sacrorum ministrorum *electione* vsus post tempora apostolorum vel nulla exstant omnino, vel quam paucissima, vestigia. - - Meminerunt & alii episcoporum manifestissimis Dei suffragiis constitutorum, *Gregorii Thaumaturgi* & *Alexandri* carbonarii *Gregorius Nyssenus*, *Alexandri Hierosolymitani*, *Eusebius* & *Fabiani Romani*. De sortitione tamen altissimum vbique silentium. caet.

e) Concil. Barcinon. c. III. (tom. V. p. 1606.

sumus, in hunc modum praecipiente: *Hoc innouandum custodiendumque in omnibus sancta statuit synodus, vt secundum priscorum canonum constituta, vel synodalium epistolas praesulum praemonentes, nulli deinceps laicorum liceat ad ecclesiasticos ordines, praetermisso canonum praefixo tempore, aut per sacra regalia, aut per consensionem cleri, vel plebis, vel per electionem assensionemque pontificum, ad summum sacerdotium adspirare ac prouehi; sed cum per canonum conscripta tempora ecclesiasticos per ordinem, speciali opere desudando, probata vita adminiculo comitante, conscenderit gradus, ad summum sacerdotium, si dignitati vita responderit, auctore domino prouehatur. Ita tamen, vt duobus aut tribus, quos ante consensus cleri & plebis elegerit, metropolitani iudicio eiusque coepiscopis praesentatis, QVEM SORS, praeeunte episcoporum ieiunio, CHRISTO DOMINO TERMINANTE, monstrauerit benedictio consecrationis adcumulet.* Nihil heic est, quod a primo illo exemplo discrepet, nisi quod consecrationis postea factae mentio iniiciatur, quae in historia *Matthiae* abest. Fortassis in hoc etiam casu consecratio intercessit, etiamsi verbis expressis non memorata. Sed hoc accuratiori disquisitioni relinquo.

§. II.

Secundus modus primitiarum ex conuersis gentilibus selectione.

SECVNDVS designationis modus erat selectio primitiarum ex conuersis gentilibus, vt ad ministerium ordinarentur. Hi enim, vti maiorem prae reliquis zelum, promto & alacri animo euangelium suscipiendo, ostendebant; ita ab apostolis, tamquam ad religionem christianam in orbe terrarum propagandam apprime idonei, generatim eligebantur. CLEMENS ROMANVS in epistola sua [f] ad *Corinthios*, apostolos *per regiones & vrbes verbum praedicantes primitias eorum, spiritu probantes, episcopos & diaconos eorum, qui credituri erant, constituisse*, scribit. Et hinc auctor, qui sub huius ipsius CLEMENTIS nomine delitescit, in fictitia sua ad *Iacobum* episcopum *Hierosolymitanum* epistola, rationes, quibus *Petrus* ad ipsum ordinandum inductus sit, ei commemorans, dicit

f) Clem. Rom. ep. I. n. XLII. κατὰ χώρας καὶ πόλεις κηρύσσοντες, καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.

cit g, id factum esse ideo, quod inter eos, qui per ipsum ex gentibus seruati sint, locum optimarum primitiarum obtinuerit. Non nulli hoc cum primogeniturae inter veteres patriarchas iure comparant, quod primogenitis sacerdotium adsignat: nec ego ad illud quodammodo heic alludi, negauerim: sed tunc non in omnibus partibus isthaec comparatio valet. In vltimo enim casu non erat vllum ius naturale, sed personale meritum, eorum primogenituram efficiens, quae primis conuersis ius christiani sacerdotii conferebat.

§. III.

Tertius modus per speciale spiritus sancti mandatum.

QVOD porro patebit, si considerauerimus, multos eorum ex speciali quodam spiritus sancti mandato fuisse ordinatos. Ita enim verba δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι in CLEMENTE ROMANO intelligi possunt; vt significent factum a spiritu certorum hominum indicium, quos ordinatos voluerit; quem ego tertium homines ad ministerium designandi modum, primis hisce temporibus in ecclesia valde vsitatum, dixi. Ita *Timotheus* electus erat & ordinatus secundum praegressas de ipso prophetias 1 Tim. I,18. Vnde ordinatio eius etiam vocatur donum, quod datum sit ei per prophetiam. 1 Tim. IV,14. Quo intuitu antiqui interpretes CHRYSOSTOMVS h & THEODORETVS dicunt, non habuisse eum vllam huma-

g) Pseudo-Clem. ep. ad Iacob. ap. Coteler. tom. I. p. 606. n. III. σὺ γὰρ δι᾽ ἐμοῦ τῶν σωζομένων ἐθνῶν εἶ κρείττων ἀπαρχή.

h) Chrysostom. in 1 Tim. I, 18. Τί ἐστιν, ἀπὸ προφητείας; ἀπὸ πνεύματος ἁγίου· προφητεία γάρ ἐστιν, οὐ τὸ τὰ μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρόντα, ἐπεὶ καὶ ὁ Σαοὺλ κατὰ προφητείαν ἐδείχθη ἐν τοῖς σκεύεσι κρυπτόμενος· ὁ γὰρ Θεὸς τοῖς δικαίοις ἀποκαλύπτει· προφητεία ἦν καὶ τὸ λέγειν· ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν· οὕτως καὶ ὁ Τιμόθεος ᾑρέθη. *Quid est, ex prophetia? Ex spiritu sancto. Quippe munus est prophetiae, non modo futura praedicere; verum & praesentia dicere: quoniam & Saul prophetia ostensus est, qui inter vasa latebat. Deus enim reuelat iustis.* Prophetia itidem fuit, cum dicit spiritus sanctus: Separate mihi Saulum & Barnabam; Ita & Timotheus electus est.

Theodoret. ibid. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης, φησὶ, τετύχηκας κλήσεως· ἀλλὰ κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν τὴν χειροτονίαν ἐδέξω· εἰκὸς δὲ οὐ μόνον αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως προβληθῆναι διδάσκαλον· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς κλήσεως ἀπολαῦσαι. *Non enim, inquit, humanam sortitus es vocationum: sed* per diuinam reuelationem manus impositionem suscepisti. *Verisi-*

humanam vocationem, ſed per diuinam reuelationem electum & ex ſpiritus ſancti mandato ordinatum fuiſſe. CLEMENS ALEXANDRINVS in peruagata ſua homilia, quam inſcripſit *Quis diues ſaluetur*, de eccleſiarum *Aſiaticarum* clericis, quos *S. Ioannes ex Patmo* inſula redux factus ordinarit, idem obſeruat, a ſpiritu deſignatos [i] eos fuiſſe, adfirmans. Noui equidem FRANC. COMBEFISIVM [k] plane diuerſum his verbis ſenſum dare & dicere, quod per deſignationem, de qua hic ſermo eſt, non nouam aliquam & diſtinctam reuelationem intelligat, ſed, neſcio quam, diuinam hominum prædeſtinationem, vel ipſam etiam eorum ordinationem, quæ fuerit ſigillum ſeu conſignatio ſpiritus, & quod heic nullum teſtimonium pro communi ſenſu, quem interpretes huic loco adſignent, reperiatur. Verum vti hanc ſuam interpretationem ſingularem & reliquorum virorum doctorum omnium ſententiæ contrariam eſſe fatetur; ita cum rebus facti & antiqua hiſtoria manifeſto pugnat, quæ diuerſa alia eiusdem deſignationis exempla ſequentibus ſæculis ſuppeditat. Ex multis vnum alterumue exemplum adferam. EVSEBIVS [l], *Alexandrum* epiſcopum

mile eſt autem, illum non ſolum ex reuelatione fuiſſe ad docendi munus prouectum; ſed aliqua etiam ſimili ratione vocatum fuiſſe ab initio.

i) Clem. Alex. ap. Euſeb. lib. III. c. XXIII. κλήρῳ ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένων.

k) Combefiſ. not. in loc. p. 192. (p. 120. edit. Ittigian.) Quos ſpiritus deſignaſſet diuina potius prædeſtinatione, quam noua aliqua & diſtincta reuelatione, quam nec Clemens ſignificauit, nec vlla probat auctoritas, quicquid interpretes, a quibus non diſcedit Valeſius, leuius certe ſuppleant & detorqueant. cæt.

l) Euſeb. lib. VI. c. XI. Μηκέθ' οὕτω ὄντος λειτουργεῖν διὰ λιπαρὸν γῆρας, τὸν εἰρημένον Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον ἑτέρας ὑπάρχοντα παροικίας, οἰκονομία θεοῦ ἐπὶ τὴν ἅμα τῷ Ναρκίσσῳ λειτουργίαν ἐκάλει, κατὰ ἀποκάλυψιν νύκτωρ αὐτῷ δι' ὁράματος φανεῖσαν· ταύτῃ δ' οὖν ὥσπερ κατά τι θεοπρόπιον ἐκ τῆς τῶν Καππαδακῶν γῆς ἔνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἠξίωτο, τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἕνεκεν πεποιημένον, φιλοφρονέστατα οἱ τῇδε ὑπολαβόντες ἀδελφοί· οὐκέτ' οἴκαδε αὐτῷ παλινοστεῖν ἐπιτρέπουσι, καθ' ἑτέραν ἀποκάλυψιν καὶ αὐτοῖς νύκτωρ ὀφθεῖσαν, μίαν τε φωνὴν σαφεστάτην τοῖς μάλιστα αὐτῶν σπουδαίοις χρήσασαν· ἐδήλου γὰρ προελθόντας ἔξω πυλῶν, τὸν ἐκ θεοῦ προωρισμένον αὐτοῖς ἐπίσκοπον ὑποδέξασθαι. *Quum propter extremam ſenectutem miniſterium ſuum obire amplius non poſſet (Narciſſus) ſupra dictum Alexandrum alterius eccleſiæ epiſcopum* diuina diſpenſatio per reuelationem quamdam, *quæ illis in ſomnis apparuerat*, ad participandum cum Narciſſo ſacerdotis officium euocauit. *Hac igitur viſione tamquam diuino admonitus oraculo Alexander, quum*

pum *Hierosolymitanum* electum esse, dicit, *κατὰ ἀποκάλυψιν ex revelatione* & diuina voce, quæ quibusdam ecclesiæ ascetis significarit, vt extra portas ciuitatis egressi destinatum sibi a Deo episcopum susciperent; & hunc fuisse *Alexandrum* peregrinum ex *Cappadocia*, ob aliud negotium *Hierosolymas* profectum. Fuisse quidem eum antea alio loco episcopum; translationem autem ipsius ad sedem *Hierosolymitanam* diuina prorsus directione contigisse; & hæc res est, cuius caussa hoc adlego. Aliud eiusmodi exemplum habemus in electione *Alexandri* sic dicti *carbonarii*, episcopi *Comanæ*, cuius mentionem in vita *Gregorii Thaumaturgi* facit GREGORIVS NYSSENVS. Hic *Alexander* philosophus ethnicus & vir admodum eruditus erat, qui religionem amplexus christianam, vt celebritatem fugeret & studia sua philosophica occultius prosequeretur, ex profunda animi submissione ad carbonarium negotium exercendum sese applicabat, nomen inde *carbonarii* sortitus. Accidit igitur episcopatu *Comanæ* vacante, vt ciues ad *Gregorium Thaumaturgum* legationem mitterent, vt ad se veniret & ecclesiæ episcopum constitueret. Quum autem in multas partes suffragiis scinderentur, quidam cauillans & cum quadam irrisione *Alexandrum carbonarium* proponebat; qui quum per specialem [m] quamdam reuelationem *Gregorio Thaumaturgo* tamquam vir extraordinariis virtutibus & dignitate repræsentatus, qui, vt talis esse ignoraretur, contemtiore isto vitæ genere se occultasset, & facta iusta inquisitione talis quoque inuentus esset, qualis repræsentatus fuerat, ab vniuersa ecclesia episcopus concorditer electus & a *Gregorio* statim ordinatus fuit. CYPRIANVS de hac diuina designatione sæpe loquitur in caussa *Celereni* [n]

ex Cappadocia, in qua primum episcopus fuerat ordinatus, Hierosolyma profectus fuisset, tum orandi tum locorum visendorum gratia: fratres illius ecclesiæ humanissime eum excipientes, reuerti posthac in patriam non siuerunt. Alia quippe reuelatio etiam ipsis per somnium visa fuerat; & vox quædam euidentissima ab iis, qui sanctitate inter ipsos eminebant, audita. Significabat enim ipsis, vt extra portas ciuitatis egressi, destinatum sibi a Deo episcopum susciperent.

m) Nyssen. tom. III. p. 561. 562.

n) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXIX. ad cler. Carthagin. Referimus ad vos, Celerinum fratrem nostrum virtutibus pariter & moribus gloriosum *clero nostro non humana suffragatione, sed diuina dignatione coniunctum.* Qui quum consentire dubitaret, ecclesiæ ipsius admonitu & hortatu *in visione per noctem com-*

& *Aurelii* o, vbi lectores tantum debebant ordinari. Diuinitus etiam se admonitum & instructum fuisse p adfirmat, vt *Numidicus* ab alia ecclesia ad ecclesiam *Carthaginensem* transferretur. Et SOZOMENVS q ex APOLLINARIO *Syro* narrat, quod *Alexander* episcopus *Alexandriæ Athanasium* successorem reliquerit diuinis iussionibus ad eum designandum impulsus. Aliquanto enim ante ipsius obitum diuinis indiciis præmonstratum ei fuerat, non alium nisi hunc successorem ipsius fore. Hinc quum ex hac vita vocaretur iam morti vicinus *Athanasium* tunc absentem (fuga enim vtebatur, veritus, ne episcopus constitueretur) nominatim vocare cœpit. Et quum alter eiusdem nominis, qui illic aderat, vocanti respondisset, isti quidem nihil dixit, quippe quem non vocarat. Rursus vero vocare perstitit. Quumque id sæpius fieret; is quidem qui aderat, silentio transmittebatur; designabatur vero is, qui aberat. Quem, absentem licet, prophetico spiritu sic adloquebatur: *Effugisse te credis, Athanasi? Non effugies.* Facile foret, plura alia eiusdem generis exempla istis addere, sed hæc suffecerint ad demonstrandum contra COMBEFISIVM, quod prioribus illis sæculis homines nonnumquam ex speciali diuina reuelatione & prophetia ad ministerium designati fuerint, vel alioquin, ipsos veteres mirifice delusos esse, statuendum sit. Dum in hoc argumento versor, duo adhuc monere habeo. Primum quidem, quod, si qua columba in cuiuspiam capite, dum fieret electio, resideret, hoc ipsum pro diuino aliquo omine haberi consueuerit, & is, qui istud signum haberet,

---

pulsus est, ne negaret nobis suadentibus. Cui plus licuit, hæc coëgit, quia nec fas fuerat, nec decebat sine honore ecclesiastico esse, quem sic dominus honorauit cælestis gloriæ dignitate.

o) Id. ep. XXXIII. al. XXXVIII. In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare; sed exspectanda non sunt testimonia humana, *cum præcedunt diuina suffragia*, *Amelius* frater noster, illustris adolescens, *a Domino iam probatus* & in Deo suo carus. cætera.

p) Id. ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & instructos sciatis *dignatione diuina*, vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis illustris & virtutis ac fidei honore sublimis.

q) Sozom. lib. II. c. XVII. Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διάδοχον αὐτοῦ κατέλιπεν Ἀθανάσιον, θείαις προστάξεσιν, ὡς ἡγοῦμαι, ἐπὶ αὐτὸν ἀναγαγὼν τὴν ψῆφον.

beret, spectatus sit tamquam a Spiritu designatus, adeoque prae ceteris omnibus electus fuerit, tamquam emblemate quodam spiritus sancti insignitus. Hæc, obseruante EVSEBIO r, caussa erat, quamobrem *Fabianus* episcopus *Romæ* eligeretur & reliquis vniuersis quantumuis peregrinus anteferretur. *De Fabiano*, inquit ille, *qui tum præsens erat, nemo ne tantisper quidem cogitabat: columbam tamen repente e sublimi delapsam capiti illius insedisse narrant, quæ spiritus sancti, qui olim sub columbæ specie in seruatorem descenderat, imaginem referre videbatur. Quo spectaculo permotus populus, ac diuino spiritu incitatus summa cum alacritate vno consensu simul omnis exclamare cœpit, dignum esse: statimque comprehensum sacerdotali cathedræ imposuit. Seueri* episcopi *Rauennæ* & *Euortii* episcopi *Aureliæ* electio eodem modo facta est, vt DAVID BLONDELLVS s ex eorum vitis

r) Euseb. lib. VI. c. XXIX. Ὁ Φαβιανὸς παρὼν, ὐδενὸς μὲν ἀνθρώπων εἰς διάνοιαν ἧκε· ὅμως δ' ὖν ἀθρόως ἐκ μετεώρυ περιστερὰν καταπτᾶσαν ἐπικαθεσθῆναι τῇ αὐτῦ κεφαλῇ μνημονεύυσι, μίμημα ἐνδεικνυμένην τῆς ἐπὶ τὸν σωτῆρα τῦ ἁγίυ πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς καθόδυ· ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν, ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείυ κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι· καὶ ἀμελλήτως ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς λαβόντας αὐτὸν ἐπιθεῖναι.

s) Blondel. apol. p. 426. Surius vit. sanctor. Febr. I. (p. 25. edit. Colon. MDCXVIII.) Accidit, vt Rauennæ episcopus ex hac vita migraret, & ecclesia illa pastore orbaretur. Conueniunt igitur frequentes episcopi & ex propinquis & remotis locis, vt tantæ ciuitati pontificem solito more præficerent atque consecrarent. Illis vero congregatis, Seuerus domi laborans vxori dicit: Vadam ocyus & videbo, quis sit futurus antistes noster. Cui vxor: Sede heic, inquit, & tuum negotium age. Nam si velis vacare otio, non erit in rem nostram. Siue vero tu illic adsis, siue domo resideas, te pontificem non creabunt. Ille porro, liceat mihi, ait, cum bona pace tua illuc ire. Respondit coniunx: Fac vt lubet, nam sine dubio, simulatque fueris ingressus, episcopus ordinaberis. Dixit hoc illa salse & irridicule: sed vir Dei illico abiit, & veniens in ecclesiam, vbi erat populus cum sacerdotibus congregatus, quod esset vili & deformi opertus habitu, post templi ostium latitabat. Precibus vero pro more absolutis, *ecce columba niue candidior e cælo descendens, eius capiti insidet.* Id ille conspicatus, columbam a se abigit: at illa per aëra circumuolitans, *tertio rediit super caput eius*, tamquam in columba diceret spiritus sanctus: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Ea autem res stuporem attulit omnibus, qui ibi tum aderant e clero & populo, & in commune laudes gratesque egerunt Deo bonorum omnium largitori. *Mox* igitur *productus est e suo latibulo vir sanctus, & vel inuitus raptus ad sedem pontificiam*, vnctusque oleo exsultationis & vnguento sacri charismatis, vt fieri solet ad eam dignitatem vocatis.

vitis a SVRIO descriptis, adnotauit; & lector curiosus alia exempla ex sua ipsius obseruatione proponere sibi poterit: Alterum quod monebo est, quod non numquam fortuitus quidam casus & peculiaris quædam circumstantia, diuina prouidentia ita dispensante, intercesserit, vt pro diuinæ voluntatis significatio-

Sur. ibid. sept. VII. p. 83. Vbi eo (ad ecclesiam S: Stephani Aureliæ) ventum est, Euortius tamquam ignotus stat iuxta ostiarium. Paullo post iubent episcopi obserari fores & ipsi humi prostrati, cum multo gemitu & lacrimis rogant Deum, vt indicet, quem velit ordinari episcopum. Coniungebat vero etiam suos gemitus populus vniuersus, iurgiorum finem petens a Domino, & exspectans quid dicturi essent episcopi. Illis ergo sic orantibus & plangentibus, *columba diuinitus missa*, per fenestram mirabili splendore radiat: atque in ecclesiam inuolans, cum claro strepitu totam fere ædem peruagatur, tamquam inuestigans quippiam. *Cernens* autem beatum *Euortium* ianuæ inhærentem, *in eius capite resides.* Ille vero manibus eam abigit. Eo signo valde permotus populus, tanto instantius orabat Dominum, vt illum spiritum mitteret, qui in columba in Christum baptizatum descendit. Columba autem, vt se suo functam ministerio ostenderet, per ostium, quo ingressa erat, rursus auolauit. Tum vero perstrepens populus, lætitia effertur: Episcopi vero & ordines omnes accurate perquirunt, quisnam ille sit, in cuius capite columba sederit. Ibi rursus quædam exstitit & sermonum & hominum discrepantia, aliis dicentibus, ostiarium esse: aliis vero non ostiarium, sed eius similem quemdam. Iterum ergo ad preces redeunt sacerdotes, rogantque Dominum, vt iubeat redire denuo columbam. Non spreuit Deus illorum preces: *columba redit*, per omnem fere ecclesiam circumuolitat, & tandem *in caput beati Euortii aduolat*. Ille rei nouitate perterritus rursus eam repellit, eaque repulsa exit e templo. Exoritur populi strepitus, iubent episcopi hominem, in quo tantum miraculum visum esset, ad se accedere, rogant ab eo, quibus ex locis eo venerit, aut quo proficisci velit. Respondet ille, quemadmodum iam ante responderat ostiario. Illi igitur se exauditos a Domino sentientes, gratias ei agunt, quod ex ea vrbe ad ipsos pastorem miserit, ex qua priscis temporibus religionis propagandæ caussa piissimos prædicatores misisset. Deinde præcipiunt beatissimo Euortio, vt cum ipsis ad orationem se submittat, & in altare caput immittat: orantque Dominum, vt tertio miraculo ostendere velit, num ille sit, quem elegit ad ecclesiam illam tuendam ac fouendam. Nondum finierunt preces, & *ecce columba* plausu ingenti alas concutiens, *ad locum, in quo prius vir Dei steterat, se confert*, & eum non inueniens, tamquam inquirens vbi sit, coram omnibus circumuolitat. Erant tum ibi non pauci episcopi, qui dicerent acciri debere etiam eos, quorum electio ecclesiam illam vulnerasset, vt viderent, num illis præsentibus ad Euortium columba se reciperet. Acciti sunt igitur, & cum starent cum Euortio inter episcopos, columba circumuolitans sensim ferebatur in sublime, tandemque se submittens, in vnius Euortii capite, requieuit. Tum omnes acclamarunt, dignum illum esse sacerdotio, quippe quem ipse Dominus eligeret. cætera.

ficatione & electionis cuiusdam comprobatione id ipsum habitum fuerit. SVLPICIVS SEVERVS hoc speciatim de circumstantia quadam adnotauit, quae in electione *Martini*, episcopi ecclesiae *Turonicae*, accidit. Nonnulli ex episcopis prouincialibus, qui ad antistitem constituendum fuerant euocati, sine vlla idonea ratione electioni eius repugnabant; praecipue autem *Defensor* quidam nomine acerrime resistebat. Accidit autem fortuito, vt, quum lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus a populo deesset, turbatis ministris, dum exspectabatur, qui non aderat, vnus e circumstantibus sumto libro, quem primum versum inueniebat, arriperet, haec psalmi octaui verba exhibentem: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & DEFENSOREM.* ita enim vulgata versio *Gallicana* tunc legisse videtur. Quibus verbis lectis e vestigio clamor populi tollebatur & pars aduersa confundebatur. *Atque ita*, inquit auctor noster [t], *habitum est, diuino nutu hunc psalmum lectum fuisse, vt testimonium operis sui defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta & ostensus pariter & destructus est inimicus.* Ex his igitur, quae dicta sunt, lector de veterum opinione iudicare poterit, quando de specialiore hominum ad ecclesiae ministerium designatione loquuntur.

§. IV.

Quartus modus per communia suffragia & electionem.

QVARTVS & vltimus designationis modus erat, per ordinaria suffragia & electionem ecclesiae. Quae methodus generatim tam accurata erat & tantopere approbata, vt ex imperatoribus *Romanis* aliquis, licet gentilis, laudibus eam extollere sibique exemplum imitandum in ciuilium ministrorum ad publicum imperii vsum electione proponere non dubitauerit. Ita enim LAMPRIDIVS [u] morem *Alexandri Seueri* nobis repraesentat, *vbi* inquiens, *aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel praepositos facere, vel procuratores, id est, rationales, ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, vt si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret poenam capitis: dicebatque, graue*

t) Sulpic. Seuer. vit. Martin. c. VII. p. 225. (c. IX. p. 314. edit. Lips. MDCCIII.)

u) Lamprid. vit. Alex. Seuer. c. XLV. (edit. Paris. MDCXX. p. 130.)

graue esse, quum id christiani & iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunae hominum committerentur & capita. Quod ipsum indicat, quod in ministrorum christianorum electione omnis cura adhibita fuerit, quum eorum praxis hoc respectu tam amplum testimonium ab ipsis ethnicis habeat. Et certe scriptores recentiores vniuersi in hac re generatim consentiunt, quod electiones summa cum cautione & diligentia olim factae sint. In enarrandis autem methodis, quibus hac in re vsi sint veteres, in alia omnia abeunt; vt adeo argumentum nullum tam intricatum sit tamque perplexum, quam quod ad ministrorum ecclesiae attinet electionem, quae res non nullos etiam ab eius commemoratione deterruit. Verum enim vero committendum mihi non est, vt ista formidine abreptus lectores meos penitus heic destituam, & idcirco diuersas recentiorum auctorum, qui de hoc argumento exposuerunt, sententias paucis indicabo ostendamque, quid de vera huius rei ratione ex perspicuis antiquae historiae documentis statuere possis, id quod proxime sequenti capite facere animus est.

LIBRI QVARTI

CAPVT SECVNDVM

SPECIALIOR ANTIQVAE METHODI ET RITVS CLERICOS ELIGENDI ENARRATIO.

§. I.

Diuersae virorum doctorum opiniones de plebis in electionibus clericorum potestate.

MAGNA illa quaestio, circa quam viri docti hac in re tantopere inter se dissident atque discordant, ad personas attinet, quae ius suffragandi in clericorum electione habebant. Sunt, qui plebi nullam aliam potestatem vmquam concessam fuisse, statuunt, nisi dandi testimonium electae parti, vel contradicendi, si quas iustas & idoneas exceptiones haberent. Ita ISAACVS HABERTVS a), sic

a) Habert. archierat. p. 436. Plena illa & absoluta per populum electio, numquam ecclesiae praesertim graecae placuit, bene quidem consensus plebis & approbatio, vel etiam postulatio, sed electio neutiquam.

SIXTVS[b] SENENSIS & ROBERTVS BELLARMINVS[c] sentiunt. Alii dicunt, populum absolutam sibique propriam eligendi habuisse potestatem, idque iure apostolico, quo per multorum saeculorum decursum semper gauisus sit. Hanc sententiam accurate tractauit & cum magnae eruditionis laude contra FRANCISCVM A SANCTA CLARA & reliquos secus sentientes adseruit DAVID BLONDELLVS[d]. PETRVS *de* MARCA[e] inter haec duo extrema medium tenet. Dicit enim, populum tantumdem potestatis antiquitus habuisse ac vllum de clericis infra episcopos; hoc est eorum consensum in prouehendo aliquo episcopo non minus necessarium fuisse, quam ipsorum testimonium, hoc ipsum tamen electionem vocare non vult: nam designationem, siue electionem & iudicium soli metropolitano vna cum synodo prouincialium episcoporum adsignat. Et licet nonnumquam de populi suffragatione legamus, illud tamen de suffragatione tantum consensus non electionis intelligendum esse, statuit. FRANCISCVS autem MASONIVS[f] in responsione ad IACOBVM PAMELIVM, qui hoc argumentum iam ante MARCAM quodammodo tractauit,

 hoc

b) Sixt. Senens. biblioth. lib. V. adnot. CXVIII. Si recte vtriusque doctoris (Origenis & Cypriani) verba expendantur, neuter eorum ius eligendi episcopum populo attribuit, sed hoc tantum fuisse indicant a rectoribus ecclesiae plebi concessum, vt ipsi, *populo praesente*, sub oculis omnium deligerentur, vt digni atque idonei publico iudicio comprobarentur, ne vlla post ordinationem retractandi occasio remaneret, vnde & Lampridius, scriptor a nostra religione alienus, in vita Alexandri Aug. refert, consueuisse prius nomina eorum, qui ecclesiae praeficiendi erant, proponi palam, *vt si quid contra eum populus haberet, id in medium proferret.* caetera.

c) Bellarm. de clericis lib. I. c. VII. Ius eligendi sacrum pontificem caterosque ecclesiae pastores & ministros, *non convenit populo iure diuino.* Sed si quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conniuentia vel concessione pontificum. caetera.

d) Blondel. apol. p. 379. seqq.

e) Marca de concord. lib. VIII. c. II. n. II. Si negotium istud referatur ad primam originem, merumque vetustae ecclesiae & antiquorum canonum ratio habeatur, constans est illa sententia, quae *solum testimonium & consensum designandi episcopi clero & populo tribuit*, ipsam vero designationem siue electionem & iudicium metropolitano vna cum synodo prouincialium episcoporum. In quo testimonio dando non reperio discrimen aliquod constitutum a veteribus inter clerum ciuitatis & populum. Aequo enim iure hac in parte vtebantur & vtriusque consensus ad suscipiendum episcopum exspectandus erat. Tota quippe, vt iam dixi, auctoritas erat penes episcopos & praecipue penes metropolitanum, qui rebus gestis τὸ κῦρος adhibebat, vt loquitur synodus Nicaena.

f) Mason's *consecrat. of bishops* lib. IV. c. IV. p. 159. 160.

hoc reiicit, tamquam distinctionem, quae errorem imprudentibus obtrudat, adseritque, quod populo proprie suffragium in electione competat, & episcopum LANCELOTVM ANDREWS [g] pro eadem sententia adlegat: hoc tamen non adeo feruide persequitur, vt cum BLONDELLO illud ius immutabile fuisse, contendat; sed a Deo liberum relictum esse dicit, vt pro arbitrio ecclesiae ordinaretur, atque ita omnia decenter & secundum ordinem fierent. Et haec MARC. ANT. de DOMINIS [h], EDMVNDI RICHERII [i], HENR. IVSTELLI [k], IO. CASP. SVICERI alio-

g) Andrews resp. ad apol. Bell. c. XIII. p. 355. praesentia plebis apud Cyprianum includit testimonium de vita, non excludit *suffragium de persona.*

h) Spalat. de rep. eccles. lib. III. c. III. n. XLII. Quoniam qui excludunt plebem nostri ab electionibus episcoporum, plebis partes non alias ponunt antiquitus, nisi vt testimonium redderet de vita & moribus promouendi: vt errare se cognoscant, si non sine istis tot testimonia iam adlata, in quibus multo plus tribuitur plebi quam tale testimonium; legant acta concilii Chalcedonensis --- legant etiam Alcuinum (de diuin. offic. c. XXXVI.) vbi sic scribit: Quorum episcopus ciuitatis fuerit defunctus, eligatur alius a clero seu populo. caetera

i) Richer. histor. concil. lib. I. c. XII. n. XVIII. p. [illegible] edit. Colon. MDCLXXXIII. (p. [illegible] edit. MDCLXXX.) Canon XXII. (concil. IV. Constantinop.) sic habet: *Promotiones atque consecrationes,* caetera - Huic canoni concordat XII. ad cuius intelligentiam cardinalis Cusanus lib. II. de concordantia c. XXX. demonstrat [illegible] non posse episcopum: quam in rem [illegible] can. de Nuptiis XXXII. quaest. II. quo dicitur, *[illegible] ex [illegible] ecclesiae [illegible] ex episcopo & plebe, ac [illegible] & [illegible] matrimonium esse* III. quaest. I. can. *[illegible].* [illegible] I. quaest. I. can. *Ordinationes, [illegible] Ordinationes, quae non fiunt communi consensu cleri & populi [illegible] sanctiones, & ab iis, ad quos consecratio pertinet, non comprobari & falsas [illegible]; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium, id est, per Christum intrant, sed, vt ipsa Veritas testatur, fures sunt & latrones. [illegible] est, [illegible] matrimonium est. [illegible] praepositorum & [illegible] pro conseruatione reipublicae [illegible] est, vt [illegible] exclusis [illegible] & [illegible] contra [illegible] contraheretur, [illegible] ecclesiarum [illegible] arbitrario.* vt LXXIX Dist. can. *[illegible].* & Distinct. XLV. can. *[illegible] sententia [illegible]* QVARE INVITIS PRAESES NON RECTE PRAEPONVNTVR. *[illegible] Distinct. XCV. can. [illegible] Sed [illegible] QVI PRAEEST, AB OMNIBVS, QVIBVS PRAEEST,* CONSTITVATVR, *[illegible] expressi [illegible] fuerit, [illegible] debent [illegible], quia [illegible] Distinct. LXVI can. Archiepiscopus: [illegible]* OPORTET VT ILLE, QVI OMNIBVS PRAEESSE DEBET, AB OMNIBVS ELIGATVR caetera

k) [illegible] can. VI. concil.

aliorumque quorumdam doctorum virorum in vtrisque ecclesiis opinio videtur fuisse. Sunt alii: qui distinguunt inter tempora, quae concilium *Nicaenum* antegressa, & inter ea, quae illud consequuta sunt. Putant enim, quidquid potestatis in prioribus tribus seculis populo concessum fuerit, id hoc ipso concilio nec non *Antiocheno* & *Laodiceno*, quod vtrumque non multo post insequutum est, ei rursus ereptum. Ita EMANVEL SCHELSTRATVS [l] in dissertationibus suis in concilium *Antiochenum* statuit, vbi CHRISTIANVM LVPVM & IAC. SIRMONDVM in eamdem sententiam citat. Sed hoc, tamquam fictio omni destituta fundamento, explosum est non tantum a SPALATENSI [m] & IOANNE PEARSONIO [n], sed etiam ab EDMVNDO RICHERIO [o] IOANNE CABASSVTIO [p], HENRIC. VALESIO

Chalced. (tom. I. p. 92. b.) Is fuit vetus mos ecclesiae in episcopis ordinandis, vt rogarentur suffragia non modo cleri, sed etiam populi, atque vt omnium, de eo qui ordinandus erat, iudicia sciscitarentur, illius nomen ecclesiae publice proponebatur, facta omnibus potestate quidquid vellent eis obiiciendi. &c.

l) Schelstrat. not. in can. XIX. concil. Antioch. (p. 599.) Canon innouat quartum Nicaenum & eadem statuit cum duodecimo Laodiceno: id quod statuit, vbique obseruatum fuit a tempore Nicaeni concilii, a quo omnes fatentur *plebis suffragia non amplius fuisse in vsu.*

m) Spalat. de rep. ecclesi. lib. III. c. III. n. XII. Post concilium Nicaenum in electionibus eumdem prorsus veterem morem perpetuo ecclesiam ad nostra pene tempora seruasse, vt *a clero & populo* fieret, ex patribus & rebus gestis; ex conciliis & iuribus; ex Rom. pont. attestationibus & decretis iam supra probandum. caetera.

n) Pearson. vindic. Ignat. part. I. c. XI. p. 324. tot.

o) Richer. histor. concil. tom. I. c. II. n. VII. (p. 20. lin. vlt. edit. Colon. MDCLXXX.) Notandum contra Valesium tertia parte libri de suprema potestate papae quaest. sexta circa medium, vbi canonem quartum Nicaenum explicat, patres Nicaenos non abstulisse populo ius eligendorum episcoporum, sed tantum praecepisse electionem populi & cleri a metropolitano confirmari, & ab episcopis prouinciae fieri oportere. Nam dehinc semper populus in sua possessione eligendi pastores continuauit, idque hac synodali epistola clare ostenditur, vbi nominatim habetur, *episcopum Alexandriae debere populi electionem confirmare.*

p) Cabassut. notit. concil. c. XVII. ad can. IV. Nicaen. p. 83. edit. Lugdun. MDCLXX. 8uo. (p. 50. edit. Venet. MDCCIII. 8uo.) Nullatenus heic audiendus Theodorus Balsamon scribens in hunc can. IV. episcopos olim quidem fuisse ab vniuersa plebe electos. Quia tamen in hisce popularibus comitiis multa iactabantur indecora in eos, quorum proponebatur electio, fuisse Nicaeno isto canone consuetudinem illam abrogatam statutumque, vt soli episcopi eligerentur. Sed errat Balsamon, cum nullum heic appareat abrogationis vestigium, & constet, fuisse pleraque post

SIO q, DION. PETAVIO r, PETRO A MARCA s, aliisque eruditis ecclesiæ *Romanensis* scriptoribus, qui patres *Nicænos* hac in re nihil immutasse, sed omnia ita, vt inuenerint, reliquisse, statuunt. Alii rursus distinguunt inter electionem episcoporum & reliquorum clericorum, populi consensum ad episcoporum quidem electionem, non autem ad inferiorum clericorum promotionem, necessarium fuisse, dictitantes. Ita CABASSVTIVS t, & GVILIELMVS BEVE-

Nicænum concilium admisisse vbique in episcopis eligendis populi suffragia: sic tamen vt moderationi & regimini subesset episcoporum: quemadmodum Athenis πρόεδροι popularibus suffragiis præerant, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. cætera.

q) Valesf. not. in Euseb. lib. VI. c. XLIII. p. 121. Presbyteri olim ab episcopo ordinari non poterant *sine consensu* cleri & *populi*. Ac de populi quidem suffragio in electione presbyterorum testantur patres concilii Nicæni in epistola synodica ad episcopos Ægypti - - - Denique adeo necessarium fuit plebis suffragium in electione presbyterorum, vt sæpenumero in ecclesia plebs tumultuosis vociferationibus presbyterum aliquem fieri postularet & cogeret. cætera.

r) Petau. not. in Synes. p. 56. Quo in canone (Nicæno IV.) de episcopi creatione ipsa, siue electione agitur; quæ ita *populi suffragiis permitti solebat*, vt iis moderandis ac gubernandis adessent, immo præessent episcopi. *Nec audiendus Balsamo, qui ad hunc canonem obseruat*, olim quidem episcopos a populo consueuisse deligi, sed quod in suffragiis ferendis, de eorum vita quædam interdum minus decora & honesta iactarentur, *morem illum hoc canone abrogatum fuisse*, ac deinceps statutum, vt ab episcopis ea fieret electio. Quo nihil dici potest absurdius. Non enim popularia suffragia iste canon sustulit, sed his, vt dixi, moderandis, vel cum illis etiam episcoporum auctoritatem iussit adhiberi. Quemadmodum Athenis popularibus concionibus aderant πρόεδροι, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. & Harpocratio. Quin etiam multo post Nicænum concilium tempore perseuerauit in ecclesia, *vt a populo crearentur episcopi*; idque & pontificum Romanorum & conciliorum decreta sanxerunt.

s) Marca de concord. lib. VIII. c. III. n. IV. Ex quibus canonibus (can. Nic. IV. Antioch. XIX. Laodicen. XIII.) aperte conficitur, episcoporum promotionem iudicio synodi plenissime permissam. Et ne consultatio, quæ cum *clero & plebe* habenda est auctoritate canonis fulta, contumaces redderet ciuium animos episcoporum iudicio, eius mentio omissa est in canonibus; relicta interim consuetudine iam recepta de tractatu electionis habendo cum *clero & plebe* ciuitatis. Ius itaque episcoporum canone firmatum est: Quod pertinet ad populum, consuetudini relictum est.

t) Cabassut. notit. concil. c. XXXII. p. 196. (p. 136. 137. edit. Venet. MDCC[illegible].) Probatum inuictis testimoniis fuit superius ad Nicænum canonem quartum, ad episcoporum electionem admissa solita fuisse plebis suffragia. Secus tamen fieri solitum fuit circa minorum sacerdotum & inferiorum ecclesiæ ministrorum electionem, vt ex isto canone decimo tertio perspicuum fit. Populi quidem testimonium de vita & moribus ordinandi requirebatur. Iuxta illud I Tim. III.

BEVEREGIVS [u], qui hoc argumentum notius esse, putat, quam vt in controuersiam vocari possit. HENR. VALESIVS nihilo secius de eo disputat, & contrarium [w] adserit, nimirum presbyteros olim ab episcopo ordinari non potuisse sine consensu cleri & populi. EDVARDVS STILLINGFLEETVS, qui ex nouissimis scriptoribus est, qui hoc argumentum tractauerunt, mentem suam sequentibus obseruationibus declarat: „*Primo* quidem, quod præcipuum fundamentum, quo plebis ius [x] nitatur, situm sit in regula illa apostolica, quod episcopum oporteat irreprehensum esse, & bonum habere testimonium: adeoque [y] populi curam & negotium in electionibus, ipsa etiam CYPRIANI ætate, non ad suffragia, sed tantum ad testimonia sua de bona vel mala vitæ candidati ratione danda, spectauisse dicit. *Secundo*, quod populus tamen hac occasione potestatem electionis sibi arrogauerit, & hoc ipso magnos tumultus & turbas dederit in ecclesia. *Tertio*, quod ad occurrendum istis tumultibus multi episcopi inconsulta plebe constituti & canones ad eam melius compescendam con-

oportet illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt. Quin immo nonnumquam populus ipse aliquem proponebat, & postulabat ordinari: Testatur enim Paulinus ep. XLV. se Barcinone in Hispania fuisse ab episcopo Lampio initiatum clero & *sacratum ad illius populi postulationem.* Item refert Aug. ep. CCXXV. *fuisse Pinianum ab Hipponensi populo* instanter postulatum, vt ad clerum promoueretur. Insuper (ne quid huc pertinens omittatur) actuum apost. I. non soli apostoli, sed tota ecclesia Matthiam elegit, & Ioseph Barsabam, vt ex eis vnus adsumeretur. Et act. VI. credentium conuocata multitudo septem diacónos elegit. Verum ad illud primum caput testatur Chrysostomus, Petrum potuisse quidem per se ipsum merito eligere, sed maluisse per modestiam & prudentiam vniuersæ ecclesiæ gratificari. Postulationes autem, quæ fiebant episcopis a populo, nihil habuisse præter supplicationes: neque ius vllum, aut obligationem induxisse, certum est.

u) Bevereg. not. in can. VI. concil. Chalced. ad vocab. ἐπικηρύττοιτο: Non quidem inficias éam, quin ἐπικηρύττω sæpius, palam & per præconem aliquid denuntiare & prædicare significet, neque etiam me latet, suffragia olim cleri populique publice rogata esse, priusquam episcopus ordinaretur: sed qua tamen ratione Christophorus Iustellus hanc vocem eo sensu heic vsurpari adseruerit, non video. Etiamsi enim episcoporum nomina publice proposita fuerint, priusquam antiquitus ordinarentur; idem *tamen in presbyterorum, aliorumque inferiorum clericorum ordinationibus numquam obtinuisse*, notius est, quam vt probatione indigeat, cætera.

w) Vales. in Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. not. q) supra p. 94.

x) Stillingfl. *Unreason. of Separat.* Par. III. n. XXV. p. 312. 313. §. 25. n. 1. 2. 3. 4. 5.

y) Ibid. p. 316. 317.

„conditi ſint. *Quarto*, quod vbi magiſtratus fuerint chriſtiani, „ipſi non obſtante, quod populus ſibi arrogarit, iure in tanti „momenti cauſſa id egerint, quod ad pacem eccleſiæ & reipublicæ conſeruandam facere crediderunt. *Quinto*, quod quum eccleſiæ gubernatio mutaretur, populo ius ſuum per ipſorum „conſenſum in popularis ſenatus collegiis, *parlamentorum* nomine „inſignitis, ſeruatum, & quod conſenſu iſto epiſcoporum nominatio principibus, inferior autem beneficiorum *patronatus* „hominibus priuatis vindicatus ſit.„ In tanta ſententiarum ac opinionum virorum doctorum varietate haud nefas erit a quibusdam diſſentire, & idcirco opiniones eorum recognoſcendi mihi ſumam libertatem, & ſine partium ſtudio indicabo, quidquid in illis cum antiqua hiſtoria & regulis ac conſuetudine eccleſiæ vel congruere vel pugnare exiſtimem.

§ II.

In epiſcopi cuiusdam electione populus æqualem cum clero inferiore habebat poteſtatem.

HEIC ante omnia notandum eſt, non vniuerſalem quamdam & immutabilem regulam circa hoc negotium ſemper & vbique obſeruatam fuiſſe, ſed praxin pro diuerſa rerum & circumſtantiarum eccleſiæ conditione diſcrepaſſe; quemadmodum ex iis, quæ in hac hiſtoria ſubſequuntur, euidenter apparebit. Interim obſeruationem a PETRO A MARCA factam eatenus veram eſſe, reor, quod quidquid poteſtatis in epiſcopi ſui electione clerus inferior habuit, idem populo, ſiue vniuerſo eccleſiæ corpori, generatim conceſſum fuerit, metropolitano quidem & ſynodo prouincialium epiſcoporum rem omnem moderante. Nam de plebis poteſtate, quæcumque tandem ea fuerit, prorſus eædem locutiones & verba eadem adhibentur. Non nulli conſenſum, alii ſuffragium, electionem alii vocant; in hoc autem conſentiunt omnes, quod conſenſus, ſuffragium & electio tum cleri tum populi omnino æqualis fuerit. Ita *Cornelius* CYPRIANO [z], de clerico-

z) Cypr. epiſt. LII. al. LV. p. 104. (p. 69. edit. Pariſ. MDCLXVI.) Factus eſt Cornelius epiſcopus de Dei & Chriſti eius iudicio, *de clericorum* pene omnium *teſtimonio*, *de plebis* quæ tunc adfuit *ſuffragio* & de ſacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio.

ricorum teſtimonio & plebis ſuffragio epiſcopus factus eſſe, obſeruatur. Vbi manifeſtum eſt, vocabula *teſtimonium* & *ſuffragium* & clero & populo adſcribi. SOCRATES [a] de *Chryſoſtomi* loquens electione, communi omnium ſuffragio, cleri videlicet ac populi, eum electum eſſe dicit. Et THEODORETVS [b] *Euſtathii*, eccleſiæ *Antiochenſis* epiſcopi, electionem eadem ratione deſcribit, quando ad ſuſcipiendum epiſcopatum communi epiſcoporum, clericorum & vniuerſæ plebis ſuffragio compulſum eum eſſe, ſcribit. SIRICIVS [c] hoc clerici ac plebis electionem nominat; & CELESTINVS [d] cleri ac plebis conſenſum & deſiderium; LEO autem [e] conſenſum & electionem & vota populi; qui etiam addit, *ſi in aliam forte perſonam partium ſe vota diuiſerint, metropolitani iudicio eum alteri præferendum eſſe, qui maioribus & ſtudiis iuuetur & meritis.* Ex quibus omnibus, & compluribus locis aliis, quæ in eamdem hanc ſententiam adferri poterant, perſpicue apparet, poteſtatem cleri & populi hac in re fuiſſe æqualem, nec alterutrum ſibi quidquam arrogaſſe, quod alteri non perinde licuerit.

§. III.

Hæc poteſtas non mere teſtimonialis ſed iudicialis erat & vim habebat electionis.

ET hinc porro liquet, hanc coniunctam cleri ac populi poteſtatem non mere teſtimonialem, ſed, vt LANCELLOTVS ANDREAS &

a) Socrat. lib. VI. c. II. ὀλίγου διαδράσαντος χρόνου ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ πάντων κλήρου τέ φημι καὶ λαοῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μεταπέμπεται.

b) Theod. lib. I. c. VII. ὁ μέγας Ευστάθιος, ὁ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὴν προεδρίαν λαχὼν - - τοῦτον δὲ ἄκοντα, ποιμαίνειν ἀντ' ἐκείνου τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ψήφῳ κοινῇ κατηνάγκασαν, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἅπας ὁ λεὼς ὁ φιλόχριστος. *Magnus Euſtathius eccleſiæ Antiochenſis epiſcopus* - - communi conſenſu epiſcoporum & clericorum DEIque amantiſſimæ plebis *inuitus ad eccleſiæ illius adminiſtrationem euectus fuit.*

c) Siric. ep. I. ad Himerium Tarracon. c. X. (Tom. II. concil. p. 1021.) Presbyterio vel epiſcopatui, ſi eum *cleri ac plebis* euocauerit *electio*, non inmerito ſocietur.

d) Celeſtin. ep. II. c. V. (tom II. concil. p. 1621.) Nullus inuitis detur epiſcopus. *Cleri, plebis, & ordinis conſenſus* & *deſiderium* requiratur.

e) Leo M. ep. LXXXIV. ad Anaſtaſ. c. V. (tom. III. concil. p. 1385.) Cum de ſummi ſacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, *quem cleri plebisque conſenſus concorditer poſtularit;* ita vt ſi in aliam forte perſonam partium ſe vota diuiſerint, metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui maioribus & ſtudiis iuuatur & meritis: cætera.

& FRANCISCVS MASONIVS adſerunt, iudicialem & efficacem fuiſſe poteſtatem, per modum proprii ſuffragii & electionis; idque tam ætate *Cyprianica*, quam poſtea. CYPRIANVS enim tum teſtimonii tum ſuffragii meminit, quod & clero & populo competat; eamque ordinationem iuſtam & legitimam eſſe dicit [f], quæ omnium, tam cleri quam plebis, ſuffragio & iudicio fuerit examinata: ita vt electioni epiſcopi ſui, non propter nudum de ipſius vita dandum teſtimonium, ſed, quemadmodum modo nominatus ANDREAS id interpretatur, ad ferenda ſuffragia ipſius perſonæ intuitu tunc adfuerint. Quæ obſeruatio porro diuerſarum regularum & rituum, qui in his electionibus generatim adhiberi conſueuerunt, commemoratione probari poterit atque confirmari.

§. IV.

Teſtimonia de hac poteſtate e quibusdam vetuſtis regulis ac conſuetudinibus eccleſiæ petita. Primum *quidem*, *Quod nullus epiſcopus vlli plebi orthodoxæ inuitæ obtrudi debuerit.*

VNA ex his regulis erat, quod nullus epiſcopus orthodoxo populo inuito nec conſentienti obtrudi debebat. Orthodoxo, inquam, populo. Si enim maior populi pars hæretica eſſet vel ſchiſmatica, praxis alia erat, vt deinceps oſtendetur; ſin autem omnes eſſent catholici, & de catholico beneque merito epiſcopo inter eos conueniret, ipſorum electio plerumque rata habebatur, nec quempiam, a quo eorum abalienatæ eſſent voluntates, fas erat conſtitui. Interdum epiſcopi in ſynodo aliquem proponebant, populusque eum recipiebat: interdum populus proponebat, & conſentiebant epiſcopi, & ſi in digna quadam electione ciuium concordarent animi, vix vmquam eam reiectam fuiſſe, inuenias. Si vero diuiſi eſſent & diſcordes, metropolitani erat, conciliare eorum animos & in electione ſua figere, neque vero haud electum eis obtrudere poterat. Hoc e quadam LEONIS epi-

f) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. ad fratr. Hiſpan. p. 172. (p. 113. edit. Pariſ. MDCLXVI.) Coram omni ſynagoga iubet Deus conſtitui ſacerdotem, id eſt, inſtruit & oſtendit, ordinationes ſacerdotales non niſi ſub populi adſiſtentis conſcientia fieri oportere, vt plebe præſente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & ſit ordinatio iuſta & legitima, quæ *omnium ſuffragio & iudicio* fuerit examinata.

epistola g discimus, vbi simul & regulam & praxin ecclesiæ, eiusque rationes nobis tradit. *Quum*, inquit, *de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem cleri plebisque consensus concorditer postularit; ita vt si in aliam forte personam partium se vota diuiserint; metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui maioribus & studiis iuuatur & meritis: tantum vt nullus inuitis & non petentibus ordinetur, ne plebs inuita episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit & fiat minus religiosa, quam conuenit, cui non licuerit habere, quem voluit.* Huius regulæ violationem, tamquam grande crimen *Hilario Arelatensi Valentinianus* III. imperator obiectabat, *Indecenter*, inquiens h, *alios inuitis & repugnantibus ciuibus ordinauit. Qui quidem, quoniam non facile ab his, qui non elegerant, recipiebantur, manum sibi contrahebat armatam - - & ad sedem quietis pacem prædicaturos per bella ducebat.* LEO i idem ei exprobrabat aliaque ipsum via incedere oportuisse, monebat, *Exspectarentur*, inquiens, *certa vota ciuium, testimonia populorum; quæreretur honoratorum arbitrium, electio clericorum: - - Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Hoc manifesto ostendit, populi suffragium tunc temporis amplius quid, quam mere testimoniale, fuisse.

§. V.

Secundo: *Hoc porro exemplis confirmatur episcoporum, qui contra ipsam animi sui propensionem ad suffragia plebis se conformarunt.*

SECVNDO: Aliud argumentum est, quod in multis casibus populi suffragia ipsis episcopis præualuerint, si in primis suis consiliis inter se essent diuisi. Hoc in celebratissima illa *Martini* episcopi *Turonici* electione accidit, cuius mentio capite superiore §. III. facta est. Populus concordissime eum desiderabat episcopum. *Defensor* cum magna episcoporum parte initio repugnabat: sed populi suffragium præualebat, & episcopi ad eius se accommodabant arbitrium, *Martinumque* ordinabant. Aliud simule exemplum suppeditat PHILOSTORGIVS, *Demophilus* episcopus *Constantinopolitanus*, quum episcopi ordinandi caussa vna cum aliis quibusdam episcopis, *Arianismi* suspectis, *Cyzicum* venisset, populus

 inter-

g) Leo ep. LXXXIV. c. V. conf. not. anteced. e)

h) Nouell. XXIV. ad calc. cod. Theod.

i) Leo epist. LXXXIX. ad episc. Vien.

interposita contestatione id nolebat concedere, nisi prius *Aëtium* & *Eunomium* tum orationibus tum scriptis publice anathemate damnassent: quam contestationem quum illi admisissent, suo tamen *Cyziceni* inhærebant priuilegio, neminemque alium ad episcopatum promoueri patiebantur, nisi quem ipsorum suffragia k prætulissent. Qui quum esset ordinatus, illico *τὸ ὁμοούσιον*, doctrinam illam catholicam, quod filius eiusdem cum patre sit substantiæ, prædicabat. Antiquæ historiæ monimenta lectori plura istiusmodi exempla alia suppeditabunt.

§. VI.

Tertio: *Ex ratione suffragandi & eligendi, quam populus inibat.*

TERTIO: Aliud testimonium de potestate populari in electionibus perhibet modus suffragandi seu testandi adsensum vel dissensum in alicuius ordinatione: qui erat triplex. Vel enim *primo* vnanimes erant in suffragando pro quopiam vel contra eum, & tunc mentem suam vniuersali quadam acclamatione declarare solebant, vna omnes voce clamantes, *ἄξιος*, *dignus*, vel *ἀνάξιος*, *indignus*. Cuius rei exempla in AMBROSIO [l], AVGVSTINO [m], EVSEBIO [n], PHILOSTORGIO [o], PHOTIO [p], auctore *constitutionum* [q] & diuersis aliis reperire lector potest. Vel *secundo* diuisi

k) Philostorg. lib. IX. c. XIII. οὐκ ἕτερόν τινα ταύτην ἐλθεῖν ἀναχόμενοι, ἀλλ' ὃν αὐτῶν αἱ ψῆφοι προσέταττον.

l) Ambros. de dignit. sacerd. c. V. In ordinationibus eorum clamant & dicunt: *Dignus es*, & *iustus es.*

m) Aug. ep. CX. Dignus & iustus est, dictum est vicies.

n) Euseb. lib. VI. c. XXIX. Ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείου κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι. *Quo spectaculo permotus populus ac diuino spiritu incitatus summa cum alacritate vno consensu simul omnis* exclamare cœpit dignum esse.

o) Philostorg. lib. IX. c. X. πολλοὶ τοῦ παρόντος ὄχλου, ἐν τῇ Δημοφίλου καθιδρύσει, ἀντὶ τοῦ ἄξιος ἀνεβόων τὸ ἀνάξιος. *Dum Demophilus in episcopali sede collocaretur, multi ex populo, qui tum aderant, non* dignus *acclamarunt, sed* indignus.

p) Phot. cod. CCLVI. p. 1414. ὁ λαὸς μιᾷ φωνῇ σὺν αὐτῷ βασιλεῖ ἐπὶ πλείους ὥρας ἐβόα τὸ ἄξιος. *Populus vno ore cum ipso imperatore horis aliquot exclamauit:* Dignus est.

q) Constit. apost. lib. VIII. c. IV. - - ἐκ τρίτου πάλιν πυνθανέσθωσαν εἰ ἄξιός ἐστιν ἀληθῶς τῆς λειτουργίας - καὶ συνθεμένων αὐτῶν ἐκ τρίτου ἄξιον εἶναι, ἀπαιτείσθωσαν σ

diuisi in electione sua erant & tum dissensum suum specialioribus propositæ partis accusationibus, coitionibus factionibusque & interdum cruentis tumultibus significabant. IO. CHRYSOSTOMVS [r] ad hunc eligendi modum respicit, quando in libro suo de sacerdotio ita scribit: *Vis & aliud tibi pugnæ huius genus aperiam, periculis mille plenum? Ito hinc iam, & publica festa spectato: ea dico, in quibus dignitatum ecclesiasticarum electiones de more fiunt, & tam multis videbis inibi criminationibus lacerari episcopum, quanta est tota illa subditorum multitudo, quibus eligendi potestas concessa est. Hos omnes tam in multas factiones scindi neque inter se consentire, neque cum eo, cui sorte episcopatus delatus sit, presbyterorum congregationem conuenire videas; sed vnusquisque a suis partibus stat, alius hunc alius illum eligens.* Et relatio non tantum ab AMMIANO MARCELLINO [s] sed SOCRATE [t] etiam aliisque historicis data de tumultu, *Romæ* in electione *Damasi* oborto, ostendit, quod populo nonnumquam plus concessum fuerit, quam nudum dare testimonium, alioquin in tam effrenatum ac indomitum tumultum vix fuisset concitatus. Erat etiam *tertius* aliquis consensum suum testandi modus, vt decreto electionis maioris securitatis gratia subscriberent, ne qua pars postea se in electionem consensisse negare posset. Ita in electione *Meletii* episcopi *Antiocheni* factum est, qui communi *Catholicorum* & *Arianorum* consensu eligebatur, vtraque parte suæ opinioni eum addictum esse existimante. Decretum electionis

πάντες σύνθημα. κ. τ. λ. - *Rursus tertio interrogent*, vtrum sit *ministerio* dignus - - *& cum tertio annuerint &* dignum esse *assensi fuerint, petatur ab omnibus, vt præbeant signum adsensus.*

r) Chrysostom. de sacerdot. lib. III. c. XV. (tom. IV. edit. Francof. p. 41.) Βούλει σοι καὶ ἕτερον ἐπιδείξω ταύτης τῆς μάχης εἶδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; ἴθι δὴ καὶ διάκυψον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς, ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἱρέσεις ποιεῖσθαι νόμος, καὶ τοσαύταις ὄψει κατηγορίαις τὸν ἱερέα βαλλόμενον, ὅσοι τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθός ἐστι. πάντες γὰρ οἱ δοῦναι κύριοι τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη· καὶ οὔτε πρὸς ἀλλήλους, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν, τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον ὁμογνωμονοῦν ἴδοι τις ἄν, ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ἑστήκασιν, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον αἱρούμενος.

s) Ammian. lib. XXVII. c. III. Damasus & Vrsinus supra humanum modum ad rapiendam episcopatus sedem ardentes, scissis studiis asperrime conflictabantur, ad vsque mortis vulnerumque discrimina adiumentis vtriusque progressis: quæ nec corrigere sufficiens Iuuentius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum. Et in concertatione superauerat Damasus, parte quæ ei fauebat, instante, cætera.

t) Socrat. lib. IV. c. XXIX. tot.

nis; vt THEODORETVS auctor est [u], perscriptum & cunctorum subscriptionibus firmatum tum hi tum illi tamquam commune pactum *Eusebio Samosatensi* episcopo seruandum tradebant, quod quum *Constantius*, catholicum sese praebente *Meletio*, ab *Eusebio* repeteret, nullis comminationibus ab eo extorquere illud poterat. AVGVSTINVS idem [w] de *Eradii*, successoris sui *Hippone*, electione narrat, quam certis de caussis se viuo fieri volebat. Primum ecclesiae notarios acclamationes populi excipere calamo iubebat, deinde vt gestis subscriberent, qui poterant, omnes rogabat. Et haec ordinaria erat via, si metropolitanus in electione adesse coram non posset, decretum totius ecclesiae litteris consignabatur ad eumque deferebatur, vt ratam & firmum illud esse iuberet. Cuius consuetudinis reliquias etiamnum videre licet in antiquo *ordine Romano* [x], vbi formula quaedam decreti habetur, cui clerus & populus, quum episcopum eligerent, subscribere, illudque metropolitano ac synodo exhibere debebant, vt electus consecraretur. Quo in casu si metropolitanus in examine electum talem deprehenderet, qualem ipsi ei scripto repraesentauerant, confirmabat ratamque habebat eorum electionem, atque illico ipsum ordinabat. Quae omnia innuunt, populum decretoriam quamdam in electionibus habuisse potestatem, nec mere testimoniale eius fuisse suffragium.

§. VII.

Quarto: *Ex vsu & officio interuentorum.*

QVARTO: Hoc porro ex vsu & officio *interuentorum* in ecclesia *latina* manifestum est, quorum erat, maturam noui episcopi in vacantem sedem electionem promouere atque procurare, quem-

u) Theodor. lib. II. c. XXXI. & XXXII.

w) Augult. ep. CX. A notariis ecclesiae, sicut cernitis, excipiuntur quae dicimus, excipiuntur quae dicitis, & meus sermo & vestrae acclamationes in terram non cadunt - Hoc ad vltimum rogo, vt gestis istis dignemini subscribere, qui potestis.

x) Ordo Rom. (bibliothec. patr. tom. X. p. 104.) Decretum, quod clerus & populus firmare (al. formare) debet de electo episcopo - - *vt omnium nostrorum vota in hanc electionem convenire noscatis, huic decreto canonico promtissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscripsimus.*

quemadmodum alio loco xx ostendimus. In *Romana* enim & *Africana* ecclesiis, vacante quodam episcopatu, moris erat, vt metropolitanus prouincialium suorum episcoporum cuidam daret negotium, vt ad vacantem ecclesiam se conferret, clerique ac populi animos ad concordiam in noui episcopi electione præpararet; qua de re vbi inter eos conuenerat, metropolitanum per interuentorem rogabant, vt electionem suam confirmaret, & vna cum synodo quadam episcoporum prouincialium veniret & ordinaret eum, quem elegissent; vel alioquin decretum litteris consignabant, tum ab interuentore tum a semetipsis subscriptum, nouumque electum episcopum metropolitano exhibebant, qui eum in propria ipsius ecclesia ordinabat. Hæc fuit praxis prouinciæ *Romanæ* tempore SYMMACHI & GREGORII MAGNI, vti ex epistolis eorum apparet, quibus interuentores, siue, vt eos vocant, visitatores instruuntur, quemadmodum in præsenti casu se gerere debeant. *Decretum*, inquit SYMMACHVS y, *sine visitatoris præsentia nemo conficiat, cuius testimonio clericorum ac ciuium possit vnanimitas declarari.* Et GREGORIVS *Barbaro* episcopo *Beneuentano* & visitatori ecclesiæ *Panormitanæ* mittens, ita præcipit: *Dilectio tua ad prædictam ecclesiam (Panormitanam) properabit & adsiduis adhortationibus clerum plebemque eiusmodi ecclesiæ admonere festinet; vt remoto studio vno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem: qui & tanto ministerio dignus valeat reperiri, & a venerandis canonibus nullatenus* z *respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum sollemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, & dilectionis tuæ testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat.* Nihil potest esse euidentius, quam quod clerus & populus episcoporum suorum electionem, adhibito in rei societatem visitatore quodam siue interuentore, confecerint, & tunc a se electum metropolitano repræsentauerint, qui si nihil haberet, quod vi canonum aduersus ipsum exciperet, confirmata eorum electione ad ordinandum illum illico se componebat.

§ VIII.

xx) Lib. II. c. XV. Vol I. p. 205. 206.

y) Symmach. epist. V. c. VI. (tom. IV. concil. p. 2696.)

z) Gregor. lib. XI. ep. XVI. (tom. V. concil. p. 1521.)

§. VIII.

Quinto: *Ex consuetudine, qua populus homines correptos vi quadam illata episcopo ordinandos exhibuit.*

QVINTO: Nouum datæ populo poteſtatis & priuilegii documentum ſimiliter ſpectari poteſt, quod hiſce temporibus plebs multis in locis homines violentis illatis manibus corripere eorumque ordinationem ab epiſcopo aperta vi depoſcere conſueuit. Ita in AVGVSTINI conſecratione vſu veniſſe, auctor nobis eſt POSSIDIVS [a], *Eum*, inquiens, *tenuerunt &, vt in talibus conſuetum eſt, epiſcopo ordinandum intulerunt, omnibus id vno conſenſu & deſiderio fieri perficique petentibus magnoque ſtudio & clamore flagitantibus, vbertim eo flente.* Idem de ſemetipſo narrat PAVLINVS [b], quod *per vim inflammatæ plebis* presbyter ordinatus fuerit. Et ſunt plura alia eiusdem generis exempla.

§. IX.

Sexto: *Ex appellatione parentum, qua nonnulli epiſcopi ex quodam vrbanitatis officio populum ſuum hoc intuitu ſalutarunt.*

SEXTO: Vnum duntaxat adhuc noto, quod ad hoc ſpectat argumentum, quod eſt vrbanitatis & officii plena ſalutatio, qua nonnulli epiſcopi erga populum ſuum vtebantur, *parentes* ob hanc cauſſam eos appellando, reſpectu videlicet curæ ac poteſtatis, quam in eorum deſignatione atque electione habebant. Ipſe AMBROSIVS [c] loquens ad plebem ſuam his vtitur verbis: *Vos mihi eſtis PARENTES, qui ſacerdotium detuliſtis: Vos, inquam, filii vel PARENTES, filii ſinguli, vniuerſi PARENTES.* Quibus verbis manifeſto reſpicit ad factam diuina prouidentia ciuium *Mediolanenſium* conſenſionem, qui quum antea in multas ſciſſi eſſent factiones, AMBROSII audito nomine, illico in eius electionem concordiſſime conſpirarant. Hæc ſunt quædam teſtimonia, quæ ex transuerſo adlata probare poſſunt, quod clerus & populus in epiſcoporum ſuorum electione commune quoddam habuerint ſuffragium; & quod ſuffragium ciuium amplius quid quam vim teſtimonii

a) Poſſid vit. Auguſtin. c. IV.

b) Paulin. epiſt. XXXV. inter epiſtol. Auguſt. A Lampio apud Barcinoam in Hiſpania *per vim* inflammatæ ſubito plebis *ſacratus ſum.* Vid. Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101.

c) Ambroſ. comment. in Luc. lib. VIII. c. XVII.

monii habuerit, ſpeciatim ſæculo quarto & quinto, in eccleſia *latina*, vbi, fatente PETRO *de* MARCA, præcipua deſideriorum plebis habita fuit ratio.

§. X.

Quam poteſtatem in presbyterorum deſignatione habuerit populus.

NEQVE vero hoc priuilegium tantummodo in epiſcoporum ſuorum electione, ſed nonnumquam in presbyterorum etiam deſignatione illis datum fuit. Nam *Auguſtinus* & *Paulinus* presbyteri ſolum conſecrabantur, quum vis illa, de qua modo loquuti ſumus, a populo eis inferretur. Præterea HIERONYMVS d presbyteros & reliquos clericos non minus a populo, quam ab epiſcopis electos eſſe, verbis expreſſis adfirmat. Et POSSIDIVS e hanc ipſam eccleſiæ conſuetudinem fuiſſe, atque *Auguſtinum*, *in ordinandis ſacerdotibus & clericis conſenſum maiorem chriſtianorum & conſuetudinem eccleſiæ ſequendam eſſe*, *arbitratum*, obſeruat. Et SIRICIVS, qui de ſenſu & praxi eccleſiæ *Romanæ* loquitur, dicit f, quod, ſi quis diaconus ordinandus ſit presbyter vel epiſcopus, is prius a clero & plebe eligi debeat. Et idcirco iſtis viris doctis non facile poſſum adſentire, qui epiſcopos quidem ante ordinationem ſuam, non autem presbyteros vel vllos alios inferiores clericos, plebi proponi ſolitos eſſe, adſerunt.

§. XI.

An concilium Nicænum *hac in re quidquam immutauerit.*

QVI populum olim hac in re ante concilium *Nicænum* aliquid valuiſſe, nouo autem quodam huius concilii decreto eius poteſtatem abrogatam eſſe, ſtatuunt, euidentiſſime falluntur opinione. Certum enim eſt, patres *Nicænos* hac in re nihil immutaſſe, ſed rem omnem ita reliquiſſe, quemadmodum eam invenerunt. Etſi enim in quodam eorum canone g dicitur, quod

d) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. Cum te vel populus vel pontifex ciuitatis in clerum elegerit, agito quæ clerici ſunt.

Id. in Ezech. XXXIII. Speculator eccleſiæ vel epiſcopus vel presbyter, qui a populo electus eſt.

e) Poſſid. vit. Aug. c. XXI.

f) Siric. ep. 1. ad Himer. Tarracon. c. X. Exinde iam acceſſu temporum presbyterium vel epiſcopatum, *ſi eum cleri ac plebis euocauerit electio*, non immerito ſortietur.

g) Concil. Nicæn. c. IV. (tom. II. conc. p. 29.) Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ

quod præſentia aut certe conſenſus omnium, qui in prouincia ſint, epiſcoporum, nec non confirmatio & approbatio metropolitani ad epiſcopi cuiusdam electionem & ordinationem neceſſario requiratur; tamen hoc eo non valet, vt vllum antiquum priuilegium, quo populus gauiſus ſit, excludatur, ſed vt tantummodo metropolitanorum & epiſcoporum prouincialium iura ſtabiliantur, in quæ *Meletius*, epiſcopus ſchiſmaticus *Aegyptius*, ſpeciatim inuaſerat, ſine metropolitani ſui auctoritate & coëpiſcoporum ſuorum in prouinciis *Aegypti* conſenſu epiſcopos conſecrare auſus. Nihil præterea hoc canone deſignari, inde patet, quod idem illud concilium in epiſtola ſynodica, ad eccleſiam *Alexandrinam* ſcripta, electionis populi expreſſam faciat mentionem, eamque tamquam canonicæ electionis conditionem requirat. De iſtis enim epiſcopis *Meletianis* loquens, qui in catholicæ eccleſiæ gremium redire volebant, ait: *Quod ſi quempiam eorum, qui in eccleſia cenſentur, diem ſuum obire contigerit; tum in defuncti locum atque honorem proueluntur ii, qui nuper adſciti ſunt, modo digni videantur, & modo populus eos eligat* h, *ſuffragante nihilominus plebisque iudicium confirmante Alexandriæ vrbis epiſcopo.* IOANNES PEARSONIVS, doctus epiſcopus noſtras, ipſum *Athanaſium* i poſt finitum concilium *Nicænum* hoc modo electum fuiſſe, recte obſeruauit. Quod certiſſimo eſt argumento, quod ius plebis hoc concilio non fuerit abrogatum. *Euſebiani* creationem *Athanaſii* irritam fieri cupientes, defectum popularis electionis obiiciebant:

πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. *Epiſcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui ſunt in prouincia, conſtitui. Si autem ſit hoc difficile, vel propter vrgentem neceſſitatem, vel viæ longitudinem, tres omnino eumdem in locum congregatos, abſentibus quoque ſuffragium ferentibus, ſcriptisque aſſentientibus, tunc electionem fieri, eorum autem quæ fiunt, confirmationem in vnaquaque prouincia a metropolitano fieri.*

h) Conc. Nic. ep. ſynod. apud Theodor. lib. I. c. IX. & Socrat. lib. I. c. IX. εἰ δέ τινα ποτὲ συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα συναναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

i) Pearſon. vindic. Ignat. par. I. n. XI. (apud Cotel. tom. II. p. 324.)

bant: ſed epiſcopi *Aegypti* in ſynodo congregati, epiſtola ad omnes eccleſiæ catholicæ epiſcopos ſcripta, contrarium magna animi contentione adſerebant, teſtantes [k] „quod omnis multitudo omnisque populus catholicæ eccleſiæ, tamquam ex vna „anima & corpore congregati clamoribus vociferationibusque poſtularint *Athanaſium* eccleſiæ epiſcopum dari.„ Vnde GREGORIVS NAZIANZENVS [l] quoque eum ψήφῳ τȣ̃ λαȣ̃ παντὸς, *totius populi ſuffragiis*, ad *Marci* thronum euectum eſſe, dicit. Facile eſſet, compiura alia eiusmodi exempla & documenta addere, ad tempus vſque concilii *Chalcedonenſis*, vbi plebs *Alexandrina* adhuc vetuſto ſuo vſa fuit priuilegio, vti ex diuerſis LIBERATI locis apparet, qui de *Pomerio* & aliis quibusdam eorum epiſcopis dicit, quod a nobilibus ciuitatis & omnium ſententia electi fuerint [m]: Sed nihil amplius hac de re dicam, ſed duos ſolum concilii *Carthaginenſis* quarti canones adlegabo, qui omnem eccleſiæ praxin, quod ad hanc attinet materiam, complectuntur. Horum alter ſic habet [n]: *Cum conſenſu clericorum & laicorum & conuentu totius prouinciæ epiſcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate vel præſentia ordinetur epiſcopus.* Alter canon [o] præcipit, *vt epiſcopus ſine conſilio clericorum ſuorum clericos non ordinet; ita vt ciuium adſenſum & conniuentiam & teſtimonium quærat.*

O 2

k) Epiſt. ſynod. concil. Alex. ap. Athan. apol. II tom. II. p. 726. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 129. edit. Par. MDCXCVIII.) ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνεληλυθότες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτȣ̃ντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ.

l) Nazianz. orat. XXI. tom. I. p. 377. ȣ̃τω μὲν ȣ̃ν καὶ διὰ ταῦτα, ψήφῳ τȣ̃ λαȣ̃ παντὸς, ȣ̓ κατὰ τὸν ὕστερον νικήσαντα πονηρὸν τύπον, ȣ̓δὲ φονικῶς τε καὶ τυραννικῶς, ἀλλ᾽ ἀποστολικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐπὶ τὸν Μάρκȣ θρόνον ἀνάγεται, ȣ̓χ ἧττον τῆς εὐσεβείας ἢ τῆς προεδρίας διάδοχος. *Sic igitur, atque ob eas cauſſas* totius populi ſuffragiis. *non autem ſecundum prauum exemplum, quod poſtea inualuit, neque per vim ac cædem, ſed apoſtolico & ſpirituali modo ad Marci thronum euehitur. non minus pietatis quam principatus ſucceſſor.*

m) Liberat. breuiar. c. XIV. (tom. V. concil. p. 763) Collecti ſunt *nobiles* ciuitatis, vt eum, qui eſſet vita & ſermone pontificatu dignus, eligerent - - nouiſſime in Proterium *vniuerſorum ſententia* declinauit

Id. c. XV. Scripſit imperator Leo duci Alexandriæ Stilæ, vt pelleret quidem ab epiſcopatu modis omnibus Timotheum inthronizaret autem alium *decreto populi*, qui ſynodum vindicaret.

n) Concil. Carthag. IV. c. I. (tom. II. concil. p. 1199.)

o) Ibid. c. XXII. p. 1201.

rat. Hæc communiſſima & ordinaria eccleſiæ praxis videtur fuiſſe.

§. XII.

Exceptiones quædam generalis iſtius regulæ. Primo, ſi *maxima eccleſiæ pars eſſet hæretica vel ſchiſmatica.*

VERVM ENIM VERO vt omnes regulæ generales ſuas patiuntur exceptiones, ita inficias ire nemo poteſt, hanc regulam interdum variaſſe, aut minimum quasdam limitationes & reſtrictiones admiſiſſe. Neque ego lectori me probauero, nec huic argumento fecero ſatis, niſi eos quoque enumerem. Heic igitur *primo* loco nobis obſeruandum eſt, hanc regulam non valuiſſe, ſi cuiusdam eccleſiæ pars maxima vel in hæreſin vel ſchiſma incidiſſet. Hoc enim in caſu, ſi generali plebis ſuffragio electiones factæ eſſent, non niſi hæretici vel ſchiſmatici epiſcopi ordinari debuiſſent. Quamobrem *Arianiſmi* longe lateque prævalentis & diuturni *Donatiſtarum* ſchiſmatis temporibus eccleſia non ſemper ad hanc regulam præciſe ſe adſtrinxit. In collatione *Carthaginenſi* p catholicis a *Donatiſtis* exprobratum legimus, quod epiſcopos multis in locis fecerint, vbi non habuerint populum; hoc eſt, populum catholicum; erant enim vniverſi *Donatiſtæ*: & conſequenter iſti epiſcopi non tantum ſine conſenſu populi, ſed eo etiam contradicente ordinati fuerunt. Et hanc iſtorum epiſcoporum conditionem fuiſſe, autumo, qui in concilii *Antiocheni* canone decimo ſeptimo & duodeuiceſimo memorantur; quorum canonum alter pp ita habet: *Si quis epiſcopus accepta ordinatione & manuum impoſitione epiſcopi, & populo præeſſe iuſſus, munus non ſuſceperit, nec, vt ad ſibi concreditam eccleſiam proficiſcatur, perſuaderi poſſit, is ſit excommunicatus, donec coactus ſuſcipiat, vel perfecta ſynodus epiſcoporum prouincialium de ipſo aliquid decernat.* Et alter q dicit: *Si quis ordinatus non ierit in parochiam, ad quam*

p) Collat. Carth. c. CLXXXII. (tom. II. concil. p. 1399) Petilianus epiſcopus dixit (Alypio epiſcopo eccleſiæ catholicæ): Sic etiam tu multos habes per omnes agros diſperſos: immo crebros vbi habes, ſane & *ſine populis* habes.

pp) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. conc. p. 569.) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

q) Ibid. c. XVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν, μὴ ἀπέλθοι εἰς ἣν ἐχει-

quam est ordinatus, *non sua quidem culpa*, *sed* διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, *propter populi recusationem*, *vel aliquam aliam caussam*, *is sit & honoris & muneris particeps*, cætera. Hi canones eo tempore conditi sunt, quo factio *Ariana* multas turbas in ecclesia excitarat, quæ res probabiliter fecit, vt episcopi quidam ad ecclesias suas proficisci grauarentur, & alii, factione acriter repugnante, ad mitti non possent. In vtroque autem canone ordinationes sine experito populi consensu factæ esse perhibentur; cuius consuetudinis crebra exempla historiæ ecclesiasticæ monimenta in istiusmodi casibus exhibent.

§. XIII.

Secundo. *Si episcopi ordinarentur pro locis dissitis vel nationibus barbaris.*

SECVNDO: Alia huius regulæ exceptio erat, si episcopos ordinari oporteret pro longe dissitis regionibus, vel nationibus barbaris. Quando *Athanasius Frumentium* episcopum *Indorum* ordinauit *Alexandriæ*, vt historici qq referunt, nemo sibi persua-

 serit,

ροτονήθη, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας κ. τ. λ.

qq) Ruffin. lib. I. c. IX. Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non esse opus occultare dominicum. Igitur rem omnem, vt gesta est, exponit episcopo, & monet, vt prouideat virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis christianis & ecclesiis constructis in barbarico solo episcopum mittat. Tum vero *Athanasius* (nam is nuper sacerdotium susceperat) attentius & propensius Frumentii dicta gestaque considerans, in concilio sacerdotum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo sit spiritus Dei in ipso, sicut in te, qui hæc ita possit implere? Et *tradito ei sacerdotio*, *redire eum cum domini gratia*, *vnde venerat*, *iubet*.

Socrat. lib. I. c. XIX. Ἀθανάσιος αὐτὸν Φρουμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεκάλεσεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἐπιτηδειότερον· ἐγένετο δὴ τοῦτο· καὶ Φρουμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς αὖθις ἐπὶ τὴν ἐν ᾗ παραγίνεται χώραν κ. τ. λ. *Athanasius ipsum Frumentium episcopatum suscipere hortatur*, *adserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo episcopali apice decoratus ad regionem Indorum reuertitur. cætera.*

Theodoret. lib. I. c. XXIII Φρουμέντιος τὴν Ἀλεξάνδρου καταλαβὼν πόλιν, τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐδίδαξε πρόεδρον, ὡς Ἰνδοὶ λίαν ποθοῦσι τὸ νοερὸν ἐκδέξασθαι φῶς. Ἀθανάσιος δὲ τηνικαῦτα τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης κατεῖχε τοὺς οἴακας· ὃς τῶν διηγημάτων ἐκείνων ἀκούσας, καὶ τίς σοῦ, ἔφη, ἄμεινον καὶ τὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ἀποσκεδάσει τοῦ ἔθνους, καὶ τοῦ θείου κηρύγματος αὐτοῖς ἀποίσει τὴν αἴγλην· ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτῷ χάριτος μεταδοὺς, εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἐξέπεμψε γεωργίαν. *Frumentius Alexandriam profectus*, *ecclesiæ illius antistitem certiorem fecit*, *quan-*

ſerit, quod formalem conſenſum habuerit, etiamſi de vniuerſæ totius gentis approbatione potuerit præſumere. Sicuti nec cogitare poſſumus, epiſcopum *Tomitarum* in *Scythia* a populo ſuo eligi debuiſſe, quandoquidem ille vnus vniuerſæ iſtius regionis epiſcopus [r] erat, *Conſtantinopoli* plerumque ordinari ſolitus, quemadmodum canone viceſimo octauo concilii *Chalcedonenſis* [rr] barbararum gentium epiſcopi ordinari iubentur.

§. XIV.

Tertio: *Si quis interuentor vel alius aliquis epiſcopus ſine ſynodi prouincialis conſenſu ſemetipſum in ſedem aliquam intruderet.*

TERTIO: Si quis interuentor vel viſitator, qui in vacantem aliquam ſedem ad procurandam inibi maturam electionem miſſus fuerat, in hanc ſedem ſemetipſum intrudere adlaboraret, nixus populi, quæ durante adminiſtratione ſua ſibi conciliarat, ſtudiis; non tamen in huius ſedis poſſeſſione manere permittebatur, etiamſi maximam multitudinis partem ſibi fauentem haberet, vel vniuerſi etiam in eius electionem conſentirent. Quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginenſis* quinti [s], qui codici etiam eccleſiæ *Africanæ* inſertus legitur, apparet. Caſus

---

topere optarent Indi diuinæ fidei radiis illuſtrari. Eo tempore Athanaſius eccleſiæ illius clauum regebat. Qui quum eas res audiſſet: Ecquis, inquit melius quam tu ab animis huius gentis caliginem ignorantiæ depellere & diuinæ prædicationis lucem inferre poſſit. His dictis cum ſacerdotalem gratiam ei impertitus eſſet, ad gentis illius culturam eum dimiſit.

r) Sozom. lib. VIII. c. XIX. Σκύθαι πολλαὶ πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχουσιν. *In prouincia Scythia, quamuis multæ vrbes ſint, vnus eſt omnium epiſcopus.*

rr) Concil. Chalced. c. XXVIII. (tom. IV. conc. p. 770.) ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ασιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ἀπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας. *Ponticæ & Aſianæ & Thracicæ diœceſis metropolitæ ſoli, præterea* epiſcopi *prædictorum dioeceſium, quæ ſunt* inter barbaros, a *prædicto* throno *ſanctiſſimæ* Conſtantinopolitanæ eccleſiæ ordinentur.

s) Conc. Carth. V. c. VIII. (tom. II. p. 1216.) Conſtitutum eſt, vt nulli interceſſori licitum ſit cathedram, cui interceſſor datus eſt, quibuslibet populorum ſtudiis vel ſeditionibus retinere, ſed dare operam, vt intra annum eisdem epiſcopum prouideat. Quod ſi neglexerit, anno exeunte, interuentor alius tribuatur. Vid. Cod. can. eccleſ. Afric. c. LXXIV. ibid. p. 1093.

ſus iſte idem erat, qui quorumdam vacantium epiſcoporum, (ἐπισκόπων σχολαζόντων, vti dicuntur in canonibus) qui ordinati erant pro iſtiusmodi locis, qui recipere eos nolebant. Horum ſi quis in vacantem ſeſe ingereret eccleſiam, ſine metropolitani & ſynodi prouincialis conſenſu, reiiciendus erat, etiamſi vniuerſus populus vna mente in eius electionem conſpiraſſet; quemadmodum concilium *Antiochenum* expreſſis verbis [t] contra eiusmodi inuaſores decreuit, *Si quis*, inquiens, *epiſcopus vacans in vacantem eccleſiam irrumpens ſedem arripuerit absque perfecta ſynodo, is ſit eiectus, ETIAMSI OMNIS POPVLVS, QVEM INVASIT, EVM ELEGERIT.* Idem concilium alium habet canonem [u] præcipientem, vt *epiſcopus ab alia parochia in aliam ne tranſeat, nec ſe ſua ſponte ingerens, nec a populis vi adactus.* Quod ipſum manifeſto indicat, in omnibus iſtiusmodi caſibus nullam electionis popularis habitam fuiſſe rationem, ſi ſine prouinciali cuiusdam ſynodi conſenſu eam peragere ſibi ſumſiſſent.

§. XV.

Quarto: *Si in factiones diuiſionesque ſciſſus eſſet populus.*

QVARTO: Si populus in electione ſua in partes eſſet diuiſus, nec de quopiam eorum concordarent opiniones, tunc nouis diſceptationibus & noxiis factionis diuiſionisque conſequutionibus anteuertendi cauſſa vſitati moris erat, vt metropolitanus & ſynodus perſonam aliquam mediam, nec ab vlla parte nominatam, eligerent, eamque omnibus competitoribus populi præferrent. Et hoc plerumque felici cum ſucceſſu fieri ſolebat. Populus enim vt plurimum ſua ipſius electione pudefactus generatim in hoc acquieſcebat. SIDONIVS APOLLINARIS illuſtre exemplum huius rei in *Ioannis* epiſcopi *Cabillonenſis* ordinatione exhibet, in epiſtola ad *Domnulum* quemdam ſcribens in hanc ſententiam: *Poſtquam epiſcopus Paulus iunior diſceſſerat deceſſeratque, exceperunt pontificale conſilium variæ voluntates oppidanorum, nec non & illa,*

t) Conc. Antioch. c. XVI. (tom. II. conc p. 568.) Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπάζοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφήρπασεν, ἕλοιτο αὐτόν.

u) Ibid. c. XXI. ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον.

illa, quæ bonum publicum semper euertunt, studia priuata, quæ quidam triumuiratus accenderat competitorum: quorum hic antiquam natalium prærogatiuam reliqua destitutus morum dote ructabat: hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur, hic apice votiuo si potiretur, tacita pactione promiserat, ecclesiastica plosoribus suis prædæ prædia fore. Quod vbi viderunt sanctus Patiens & sanctus Euphronius, qui rigorem firmitatemque sententiæ sanioris, præter odium gratiamque, primi tenebant, consilio cum coëpiscopis prius clam communicato, quam palam prodito, STREPITVQVE FVRENTIS TVRBAE w) *DESPECTO, iunctis repente manibus arreptum nihilque tum minus, quam quæ machinabantur, optantem suspicantemque, sanctum Ioannem, virum honestate, humanitate insignem -- stupentibus factiosis, erubescentibus malis, acclamantibus bonis, reclamantibus nullis, collegam sibi consecrauere.* Et hæc vsitata erat agendi methodus, populo in factiones insanabiles diuiso.

§. XVI.

Quinto: *Imperatores interdum suam interponebant auctoritatem, vt tumultibus in similibus casibus occurrerent.*

QVINTO: Nonnumquam imperatores auctoritatem suam interponebant & ipsimet, quem episcopum ordinatum cuperent, nominabant, experientia edocti, quam periculosos tumultus istæ electiones populares inter ciues solerent excitare. Ita in *Nectarii* episcopi *Constantinopolitani* factum est electione, qui a *Theodosio* solo nominatus fuit. Vix enim populus hac de re consultare cœperat, quum, SOZOMENO perhibente x), imperator mandaret episcopis, vt nomina eorum, quos quisque episcopatu dignos iudicaret, in charta perscriberent, vnum ex omnibus eligendi facultate sibi ipsi reseruata. Immo, quum episcopi quidam refragarentur, *Nectarium* tantum catechumenum, nec dum sacro quidem lauacro initiatum esse, dictitantes, imperator tamen in electione sua persistebat; & episcopi, sententia imperatoris comprobata, illico eum baptizabant atque episcopum consecrabant. SOCRATES eiusdem prærogatiuæ mentionem facit, qua simili in casu vsus est *Theodosius Iunior*, qui *Nestorium* sedi *Constantinopolitanæ* nominauit, διὰ τῆς κενοσπουδιστάς, propter homi-

w) Sidon. Apoll. lib. IV. ep. XXV. x) Sozom. lib. VII. c. VIII. tot.

homines factiosos & inanem gloriam y in ecclesia aucupantes. Et eamdem ob caussam, vt idem auctor z narrat, vbi episcopus fato functus fuerat, ne rursus de eligendo nouo episcopo ambigeretur, episcopis mandauit, vt *Proclum* in episcopali solio collocarent. PETRVS *de* MARCA a alia quaedam, plura autem huc spectantia, exempla historia ecclesiastica lectori suppeditabit.

§. XVII.

Sexto: *Populus nonnumquam ad vnum aliquem ex tribus, quos episcopi nominauerant, eligendum adstrictus erat.*

INTERDVM populum & clericos in electione sua ad vnum ex tribus, quos episcopi in concilio prius nominassent, adsciscendum adstrictos fuisse, relatum legimus. Hic mos tempore con-

y) Socrat. lib. VII. c. XXIX. Μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου ἔδοξε τοῖς κρατοῦσι, μηδένα μὴν διὰ τοὺς κενοσπουδιστὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι. καίτοι πολλῶν μὲν τὸν Φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν Πρόκλον χειροτονηθῆναι σπευδόντων. ἐπήλυδα δὲ ἐκ τῆς Αντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· --- τριμήνου οὖν διαδραμόντος ἄγεται ἐκ τῆς Αντιοχείας ὁ Νεστόριος. *Post obitum Sisinnii*, propter homines inanis gloriae studiosos, *placuit imperatoribus neminem ex ecclesia Constantinopolitana ad episcopatum promouere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia euocare satius visum est. Elapso igitur trium mensium spatio Nestorius Antiochia adducitur.*

z) Id. lib. VII. c. XL. Ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος προενόησεν, ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ᾽ ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν.

a) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. n. XVIII. Quandoque contentionum subortarum occasione reges, necessario veluti remedio, ad ecclesiae quietem electione sua palatina vtebantur. Quod probatur diserte ex auctore antiquo vitae sancti Leodegarii. *Incubuit*, inquit, *caussa necessitatis, vt in Augustodunensi vrbe Leodegarium ordinare deberent episcopum. Siquidem nuper inter duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat, & vsque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque vnus ibidem occubuisset in morte & alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii trusionem, tunc Bathildis regina, quae cum Clothario filio Francorum regebat palatium, diuino, vt credimus, inspirato consilio, ad memoratam vrbem hunc direxit virum, vt ibidem esset episcopus.* Circa idem tempus, id est anno DCLXIV. *optimates & rectores palatii* consilium dederunt Childerico regi, vt Landebertum praeficeret ecclesiae Traiectensi: *cui regis imperio plebs omnis consensit*, inquit auctor vitae. caetera.

re concilii ſecundi *Arelatenſis*, anno CCCCLII. celebrati, obtinuit in *Gallia*, quandoquidem concilium illud canone quodam de electionibus ſic ſtatuit [b]: *Placuit in ordinatione epiſcopi hunc ordinem cuſtodiri, vt primo loco venalitate, vel ambitione ſubmota tres ab epiſcopis nominentur, de quibus clerici vel ciues erga vnum habeant eligendi poteſtatem.* Aliæ leges [c] clerum & populum tres nominare, metropolitanum autem & epiſcopos prouinciales ſorte iacta experiri iubent, quem ex tribus iſtis ordinari oporteat; quæ regula in eccleſia *Hiſpanica* tempore concilii *Barcinonenſis* anno DXCIX. obſeruata fuit.

§. XVIII.

Septimo: *Legibus* Iuſtiniani *electiones optimatibus confirmatæ, inferiore plebe prorſus excluſa.*

DENIQVE in legibus IVSTINIANI imperatoris inſignem huius rei mutationem factam deprehendimus, vbicumque hæ leges locum inuenerunt. Nam vi earum inferior ciuium vulgus ab vniuerſo electionis negotio, clericis & optimatibus in vnaquaque eccleſia iam delegato, penitus erat excluſus. Duabus enim *nouellis* [d] ſuis diſerte loquitur in hanc ſententiam: *Sancimus,*

b) Concil. Arelat. II. c. LIV. (tom. IV. conc. p. 1017.)

c) Conc. Barcinon. c. III. (tom. V. p. 1606.) - - ad ſummum ſacerdotium prouehatur, ita tamen, vt *duobus aut tribus*, quos ante *conſenſus cleri & plebis* elegerit, metropolitani iudicio eiusque coëpiſcopis præſentatis, quem ſors præeunte epiſcoporum ieiunio, Chriſto domino terminante, monſtrauerit, benedictio conſecrationis accumulet.

d) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. Et nouell. CXXXVII. c. II. θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι, τὰς κληρικὰς καὶ τὰς πρώτας τῆς πόλεως, ἧς μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, κινδύνῳ τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνῦσαι κατὰ τῶν θείων λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν, ὅτι οὔτε διά τινα δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν, ἢ φιλίαν, ἢ δι' ἄλλην οἱανδήποτε αἰτίαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτὰς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνοῦ εἶναι βίου, καὶ γράμματα εἰδέναι, τούτους ἐπελέξαντο· - - - ἵνα ἐκ τῶν τριῶν προσώπων, ὑπὲρ ὧν τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα γέγονεν, ὁ βελτίων χειροτονηθῇ τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῷ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος.

Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſcop. leg. XLII. διὰ τοῦ παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν ἐν οἱᾳδήποτε πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβαίῃ, ψήφισμα γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ τρισὶ τοῖς ἐπὶ ὀρθῇ πίστει, καὶ βίου σεμνότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι. *Præſenti lege ſancimus, vt quoties in qualicumque ciuitate ſacerdotalem ſedem vacare contigerit, decretum fiat ab his, qui eam ciuitatem incolunt, ſuper tribus perſonis rectæ fidei & honeſtæ vitæ aliorumque*

mus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & primates ciuitatis, cui episcopus ordinandus est, mox in tribus personis decreta facere, propositis sacrosanctis euangeliis, periculo suarum animarum dicentes in ipsis decretis, quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eos rectae & catholicae fidei & honestae esse vitae, & litteras nosse, hos elegerunt -- Vt ex tribus illis personis melior ordinetur, electione & iudicio ordinantis. MARCA putat, concilium *Laodicenum* diu ante in eamdem sententiam fecisse canonem, eorum, qui sint in sacerdotio constituendi, electiones *τοῖς ὄχλοις, vili plebeculae*, vt MARCA e reddit, permitti vetantem. At certo non constat, canonem istum hanc prohibitionem isthoc sensu intendere; plebs enim vetustam praxin suam aliquot saeculis post hoc concilium adhuc exercuit. Quidquid vero huius sit, ex tota hac materia dispalescit, hanc populi potestatem non ita vniuerse obtinuisse, sed variis in casibus certis limitibus fuisse circumscriptam, atque pro diuersa temporum ac nationum conditione variasse.

§. XIX.

Quomodo & quando princeps ac patroni praecipuam electionis potestatem nacti sint.

TANDEM labefactato imperio *Romano* reges *Gothorum* in *Gallia* & *Hispania* generatim in harum electionum societatem honoris caussa adsciscebantur, eorumque consensus aeque necessario ac vllius alius ad ordinationem episcoporum, qui sub eorum imperio ditioneque erant, requirebatur. Quo pacto eorum potestas subito in praerogatiuam quamdam increuit, vt ius nominandi sibi solis arrogarent, caeteris vero omnibus in hoc negotio nihil fere reliquum esset, quam nominationem eorum accepta-

honorum, & virtutum testimonium habentibus, vt ex ipsis idoneior ad episcopatum promoueatur.

e) Concil. Laodic. c. XIII. *Μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον.*

Marc. de concord. lib. VIII. c. VI. n. VIII. Quare canonis istius (Laodiceni decimi tertii) decretum sequutus Iustinianus suis legibus diserte clerum & primates populi solos ad electiones episcoporum admisit neglectis turbis: quarum adsensus non erat negligendus, sed inter suffragia legitima non censebatur. Sic enim accipienda sunt verba canonis, vt plebis interuentio prohibeatur, non autem vt sola eius violentia arceatur.

acceptare. Id quod studiosus huius rei lector fusius expositum invenire potest apud PETRVM *de* MARCA [f], vbi de mutatione, posterioribus temporibus in ecclesiis *Gallicanis* & *Hispanicis* facta, agit, quod pluribus heic persequi instituti mei ratio non permittit. Quod vero ad nominationis potestatem, inferioribus patronis concessam, attinet, communis est & concordans virorum eruditorum sententia [g], quod dioecesibus in distinctas prouincias diuisis fundatisque ruri ecclesiis originem nacta sit. Nam ad pium istud atque vtile opus eo melius promouendum ecclesiae cuius-

f) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. & X.

g) Stillingfl. *Unreas. of Separat.* p. 326. 327. As to the inferiour *Right of Patronage:* it is justly thought to bear equal date with the *first settlements* of *christianity* in peace and quietness. For when it began to spread into *remoter Villages* and places distant from the *Cathedral Churches*, where the *Bishop* resided with *Presbyters*, as in *Colledge* together; a necessity was soon apprehended of having *Presbyters fixed* among them. For the *Council* of *Neocaesarea* mentions the ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, the *Countrey Presbyters* c. 13. whom the *Greek Canonists* interpret to be such as then were *fixed* in *Countrey Cures*, and this *Council* was held ten years before the *Council* of *Nice*. In the time of the first *Council* of *Orange*, A. D. 441. express mention is made of the *Right of Patronage* reserved to the *first Founders* of *churches* c. 10. *viz. If a Bishop built a church on his own Land in another Bishops Diocese, yet the Right of presenting the Clerk was reserued to him.* And this was confirmed by the *second Council* of *Arles*, c. 36. A. D. 452. By the *Constitution* of the *Emperour Zeno*, A. D. 479. the *Rights of Patronage* are *established*, upon the *agreements* at *first* made in the *endowments* of *Churches*. This *Constitution* was confirmed by *Iustinian* A. D. 541. and he allows the *nomination* and *praesentation* of a fit *Clerk:* And the same were settled in the *Western Church;* as appears by the *ninth Council* of *Toledo*, about A. D. 650. and many *Canons* were made in several *Councils* about *regulating* the *Rights* of *Patronage*, and the *endowments* of *churches*, till at last it obtained by *general consent*, that the *Patron* might transmit the *right* of *presentation* to his *heirs*, and the *Bishops* were to approve of the *Persons* presented, and to give *institution* to the *Benefice*. The *Barons* of *England* in the *Epistle* to *Gregory* IX. plead, *that their Ancestors had the Right of Patronage from the first planting of christianity here.* For those, upon whose Lands the *Churches* were built, and at whose cost charges were endowed, thought they had great *Reason* to reserve the *Nomination* of the *Clerks* to themselves. *And this, Joh. Sarisburiensis* saith, *was receiued by a general custom of this whole kingdom.* So that the *Right of Patronage* was at first built upon a *very reasonable consideration;* and hath been ever since received by as *universal a Consent* as any *Law* or *Custom* among us. caetera.

cuiusdam fundatori, qui annuos ei constituebat reditus, ius præsentandi sibimetipsi reseruare concedebatur, vt idoneum quemdam clericum episcopo nominare, eiusque approbationi exhibere posset. Viam huic praxi strauit decretum aliquod concilii *Arausicani* primi an. CCCCXLI quo hæc potestas & priuilegium episcopis primum tribuitur, vt, *si quis episcoporum in alius cuiusdam episcopi territorio ecclesiam ædificare disponat, episcopus, in cuius territorio ecclesia adsurgat, eam* quidem *consecret, reseruata* tamen *ædificatori* [h] *episcopo hac gratia, vt quos desideret clericos in re sua videre, ipsos ordinet is, cuius territorium sit; vel si ordinati iam sint, ipsos habere acquiescat.* Et hic canon repetitus est in concilio *Arelatensi* [i] secundo, in editionibus IAC. SIRMONDI ac PHILIPPI LABBEI, quamquam in aliis quibusdam desideretur. Postea in legibus *Iustiniani* omnibus ecclesiarum fundatoribus eorumque heredibus facultas data est, ex iure, quod vocant, patronatus hisce ecclesiis suos nominandi clericos. *Si quis*, inquit quædam ipsius *nouella* [k], *oratorii domum ædificauerit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse aut eius heredes: Si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant, denominatos ordinari* iubemus. Neque episcopus alium quempiam ordinandi habebat potestatem, nisi forte eos, qui ab ipsis electi fuerant, tamquam indignos sacræ regulæ ordinari prohiberent. Alia *nouella* [l] episcopo eos examinandi deque eorum doctrinæ & vitæ

h) Concil. Arausic. I. c. X. (tom. III. p. 1449)

i) Conc. Arelat. II. can. XXXVI. (tom. IV. p. 1015.)

k) Iustin. nouell. CXXIII. c. XVIII. *Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι, εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι, καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι· εἰ δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπιλεγέντας, ὡς ἀναξίους κωλύσουσιν οἱ θεῖοι κανόνες χειροτονηθῆναι, τηνικαῦτα ὁ τῶν τόπων θειότατος ἐπίσκοπος, οὓς ἂν νομίσοι καλλίονας, προβάλλεσθαι φροντιζέτω.*

l) Nouell VII c II. *Διορίζομεν, ὥστε εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾶν αὐτῇ, μὴ εἶναι αὐτῷ παρρησίαν μηδεμίαν οὓς βούλεται κατ' ἐξουσίαν προσάγειν τῇ σῇ θεοφιλίᾳ, ἐφ' ᾧτε χειροτονεῖν αὐτοὺς ἀκρίτως καὶ ἀνεξετάστως· ἀλλὰ προσαγομένους αὐτοὺς ἐξετάζεσθαι παρὰ τῆς σῆς ἁγιωσύνης, γνώμῃ τε τῇ σῇ καὶ τοῦ τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐπιτροπεύοντος, ἀεὶ τούτους δέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, οἵπερ ἂν τῇ τε σῇ μακαριότητι καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἐπιτήδειοι δόξαιεν καθεστάναι καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας ἄξιοι. Decernimus, si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere, non esse ei fiduciam vllam, quos vult per potestatem deducere tuæ reuerentiæ ad ordinandos eos, sed examinari a tua sanctitate, sententiaque*

vitæ ratione iudicandi impertit libertatem; at si dignos eos deprehendisset, ordinare eos debebat, non habens in tali casu arcendi eos potestatem. Qui plura hac de re legere auet, is EDVARDVM STILLINGFLEETVM m) eruditum episcopum consulat, qui de huius rei progressione ad sequentia tempora ipsum erudiet; quod quum ab instituto nostro alienum sit, redimus ad negotium electionis in veteri ecclesia, & ad enarrandas diuersas proprietates, quæ in iis, qui ad aliquod munus siue dignitatem in ecclesia eligendi erant atque ordinandi, necessario requirebantur, progredimur.

LIBRI QVARTI
CAPVT TERTIVM
DE EXAMINATIONE ET QVALITATIBVS EORVM, QVI AD OFFICIVM ALIQVOD CLERICALE ORDINANDI ERANT IN ECCLESIA PRIMITIVA. ET PRIMVM QVIDEM DE EORVM FIDE ET MORIBVS.

§. I.

Triplex disquisitio de ordinandis instituta I. ratione fidei II. ratione morum III. ratione externi status & conditionis eorum.

ANTEQVAM legitimo modo quis eligi vel ordinari ad officium aliquod clericale in ecclesia posset, electoribus & consecratoribus diuersæ intuitu eius faciendæ erant disquisitiones, quas ad hæc tria genera referri posse, existimo. Instituebatur videlicet disquisitio ratione *fidei*, *morum* & *externi status ac conditionis* eius in mundo. Duo priora inquirendi ac examinandi genera strictissime adhibebantur, propterea quod magis essentialia essent & ad ministerium necessaria: neque vero tertium omittebatur, quia peculiaris horum temporum ratio specialius id requirebat. Tunc enim homines legibus imperii ad obeunda, pro rerum ac fortunarum suarum conditione, reipublicæ officia tenebantur, & hæc officia plerumque cum officiis ecclesiæ vna consi-

tua, & qui pontificalem sedem rexerit, semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea opportuni videbuntur exsistere & Dei ministerio digni.

m) Stillingfl. *Unreasonableness of Separation* par. III. p. 327. vid. sub not. anteced. (g) p. 116.

consistere non poterant. Vnde necesse erat inquirere, antequam quis ordinaretur, an statui publico aliquo modo obligatus, vel vlli distinctae potestati obnoxius esset, ne ecclesia in aliorum hominum iura inuadere videretur, vel molestiam in semetipsam deriuaret, si clerici ipsius ad vitam saecularem reuocarentur.

§. II.

Regula ac methodus in fidem & eruditionem eorum inquirendi.

PROBATIO fidei & orthodoxiae eorum, sub qua ipsorum quoque eruditionem comprehendimus, triplici fiebat ratione; dum partim eligentes ad publicum de ipsis testimonium exhibendum obstringebantur; partim electi ad certas quaestiones, de doctrina sua sibi propositas, respondere; partim etiam certis fidei capitibus eo tempore, quo ordinandi erant, subscribere iubebantur. Secundum legem quamdam *Iustiniani* [a] illi, qui episcopum elegerant, decretum electionis scripto consignare & iureiurando adseuerare debebant, quod *scientes ipsum rectae & catholicae fidei & honestae vitae esse ipsum elegerint.* Et eadem lex iubet *exigi etiam ante omnia ab eo episcopo, qui ordinandus est, libellum eius propria subscriptione complectentem, quae ad rectam eius fidem pertinent; enuntiari etiam ab ipso & sanctam oblationis formulam, quae in sancta communione fit & eam, quae fit in baptismate precationem, & reliquas deprecationes.* Hoc ipso significabat ordinandus, se liturgiam, siue publicum ecclesiae cultum, agnoscere atque comprobare. Concilium *Carthaginense* quartum specialiorem examinandi formulam per interrogationes episcopo, qui ordinandus sit, proponendas praescribit, quae longior est, quam vt heic inseri possit; complectitur autem potissimum eas quaestiones, quae ad symbolum fidei eorum & ad doctrinas attinebant, quae contra notissimas haereses [b], tum quidem adhuc serpentes vel nouissi-

a) Iustin. nouell. CXXXVII. c. II. (vid. supra c. II. §. XVIII. not. (d) pag. 114.)

Ibid. *Ἀπαιτεῖσθαι δὲ πρότερον τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι παρὰ τοῦ χειροτονοῦντος λίβελλον μεθ' ὑπογραφῆς ἰδίας, περιέχοντα τὰ περὶ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ πίστεως· ἀπαγγέλλειν δὲ τοῦτον καὶ τὴν θείαν προσκομιδὴν τὴν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ γινομένην, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι εὐχὴν, καὶ τὰς λοιπὰς προσευχάς.*

b) Conc Carth. IV. c. I. (tom. II. conc. p. 1198.) Qui episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura sit prudens, si docibilis, si moribus temperatus, si vi-

nouissime in ecclesia longe lateque dominatas, erant directæ; Examinari etiam iubetur candidatus, an in lege domini bene instructus, an ad exponendum sacræ scripturæ sensum idoneus & in dogmatibus ecclesiasticis omnino exercitatus sit. Ex quibus iudicare poterimus, quantopere præcauere studuerint veteres, ne qui nisi spectatæ fidei & orthodoxiæ, ad præcipuas ecclesiæ functiones admitterentur.

§. III.

Synesii *ordinatio, quæ a præscripta regula deflexit, consideratur.*

QVAM ob caussam viris quibusdam doctis admodum difficile visum est decernere, quo loco habenda sit illa agendi ratio, quam in *Synesii* ordinatione iniit *Theophilus Alexandrinus*, eo quidem tempore, vbi doctrinam de resurrectione aliaque christianæ fidei capita se non posse credere, professus erat. CAES. BARONIVS c, ISAACVS HABERTVS d & IEREMIAS TAYLORIVS e, eruditus ille episcopus nostras, hoc ipsum eum tantum simulasse & isthoc strategemate vsum fuisse putant, vt impediret, quo minus ordinaretur. Quæ res vero si ita se habuit, vere canonica aduersus eum excipiendi caussa fuit. Canones enim vllum ordinari vetant f, qui detestandi cuiusdam criminis reum semetipsum accusasset, siue ista accusatio vera esset, siue falsa. Istum enim se reum probare dicunt, vel veritatem confitendo, vel circa istud negotium

ta castus, si sobrius, si semper suis negotiis vacans, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, *si in lege Domini instructus, si in scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus* cætera.

c) Baron. an. CCCCX. tom. V. p. 315. ed. MDCX. (p. 318 edit. Antw. MDCLVIII.) Errore maxime labuntur, qui putant hæc serio fuisse a Synesio inculcata. cæt.

d) Habert. archierat. p. 500. Ad hoc etiam meo iudicio non nihil facit illa quamuis *simulata Synesii*, cum ad Cyrenensem episcopatum posceretur, *contestatio*, qua minabatur, se palam facturum, quid in mente haberet de animæ ante corpus exsistentia. cæt.

e) Taylor. duct. dubit. book 3. c. 2. p. 495. Edit. germanic. Brem. 1705. pag. 180. ita habet: Diesen allen ohngeachtet, weihete ihn doch der Bischoff zu *Alexandria*, *Theophilus*, zum Bischoffe ein, wohl wissende, dass alles dieses sein vorgeben nichts als ein griff und fund wäre einer alten albernen phantastischen demuth.

f) Conc. Valent. c. IV. (tom. II. concil p. 905.) Quicunque sub ordinatione vel diaconatus vel presbyterii vel episcopatus, mortali crimine se dixerint esse pollutos, a supradictis ordinationibus esse submouendos, reos scilicet *vel veri confessione vel mendacio falsitatis.*

tium mentiendo. Quæ quidem de ſe *Syneſius* dicebat, non ficta erant & commentitia, ſed ipſe ingenue & ex animi ſui ſententia loquebatur; vt non tantum ex iis, quæ EVAGRIVS g historicus hac de re memoriæ prodidit, ſed ex narratione, quam ipſe in epiſtola quadam h ad *Euoptium* fratrem ſuum fecit, apparet: *Scis*, inquit, *philoſophiam cum plerisque ex peruulgatis iſtis pugnare decretis. Etenim numquam profecto mihi perſuaſero, animam origine eſſe poſteriorem corpore. Mundum ac cæteras eius partes vna interire numquam dixero. Tritam illam ac decantatam reſurrectionem ſacrum quidpiam atque arcanum* (ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον) *arbitror; longeque abſum ab vulgi comprobandis opinionibus -- ſed ſi ad epiſcopale munus vocer, nolo ementiri dogmata. Horum Deum, horum homines teſtes facio.* Hæc conteſtatio apertior videtur & firmior, quam vt a quopiam, qui omnium horarum hominem agit & ſenſa mentis ac conſilia callide diſſimulat, fieri poſſit; eamque ob cauſſam vero eſt ſimilius, ſerio & ex animo hæc eum dixiſſe, quemadmodum LVCAS HOLSTENIVS i peculiari quadam diſſertatione de hoc argu-

g) Euagr lib. I. c. XV. οὗτος μὲν Συνέσιος ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος· φιλοσοφίαν δὲ οὗτος ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὡς καὶ παρὰ χριστιανῶν θαυμασθῆναι, τῶν μὴ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ κρινόντων τὰ ὁρώμενα· πείθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης ὑπελθεῖν, οὔπω τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως παραδεχόμενον, οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα, εὐθυβόλως, οὐ μάλα στοχασάμενοι, ὡς ταῖς ἄλλαις τ' ἀνδρὸς ἀρεταῖς ἕψεται καὶ ταῦτα τῆς θείας χάριτος μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν ἀνεχομένης. καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος. κ. τ. λ. *Hic Syneſius cum reliquis diſciplinis excultus fuit, tum in philoſophia adeo excelluit, vt admirationi eſſet etiam chriſtianis, his ſcilicet, qui neque odio, neque gratia adducti de rebus iudicare ſolent. Perſuadent igitur illi, vt ſalutaris regenerationis lauacrum perciperet, & ſacerdotii iugum ſubiret*, tametſi reſurrectionis doctrinam nondum ſuſcepiſſet, *neque ita ſentire vellet: recte omnino coniicientes, ad reliquas eius viri virtutes iſta acceſſura, cum diuina gratia nihil imperfectum habere ſuſtineat. Nec ſpes eos fefellit. cætera.*

h) Syneſ. ep. CV. p. 397. edit. Par. MDCV. 8uo. (p. 249. edit. Par. MDCXXX. fol.) Οἶδα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρυλλομένοις τούτοις ἀντίδια τάττεται δόγμασιν. ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιώσω ποτὲ σώματος ὑστερογενῆ νομίζειν· τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τ' ἄλλα μέρη συνδιαφθείρεσθαι· τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον ἥγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι, καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἀξιῶ προσποιεῖσθαι δόγματα· ταῦτα θεὸν, ταῦτα ἀνθρώπους μαρτύρομαι.

i) Holſten diſſert. tert. de Syneſio, ap. Valeſ. not. in Theodor. p. 203. Ipſa Syneſii verba adeo quidem perſpicua ſunt, adeo certa & manifeſta, vt qua ratione in du-

argumento contra BARONIVM id fusius demonstrat. HENRICVS VALESIVS ad defendendum *Theophilum*, *Synesium*, antequam episcopus fieret, opiniones suas mutasse dicit, [k]: sed hoc ipso plus adfirmat, quam probari potest. Optima huius rei ratio ab HOLSTENIO data est, quod tum admirabiles virtutes, & excellentissimae animi dotes in eo elucentes, tum magna hominum penuria in istis calamitosis temporibus *Theophilum* ad eum ordinandum induxerint, ea spe nixum, fore, vt Deus eius mentem illuminaret, nec tam excellentem hominem istiusmodi erroribus in religione diu inhaerere pateretur. Sed quicumque colores isti rei dati fuerint, innocentiam facti, regulis ecclesiae adeo contrarii, difficulter probabunt. Exemplum prorsus singulare fuit, quod nullum ante se habuit nec imitatione expressum est vmquam: quandoquidem vniuersalis ecclesiae consuetudo erat, vti ostensum est, hominum examinare orthodoxiam, ab eisque postulare, vt ante, quam ordinarentur, regulae fidei adsentirent atque subscriberent.

§. IV.

De moribus ordinandorum curate instituta inquisitio.

DEINDE in mores hominum ordinandorum inquirebatur, atque haec inquisitio studiose diligenterque fiebat. Moris enim tunc generatim erat, eos solum ordinare, quos plebs vniuersa nosset, & quorum vitae rationem comprobaret, adeoque de ipsis testimonium posset dicere. *Praesident apud nos* inquit TERTVLLIANVS [l], *probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti*. CYPRIANVS [m] ait, *Episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum*

bium vocari possint, plane non videam Contestationes vero adeo sanctis ac religiosis verbis sunt conceptae, vt qui iis ludere, aut eludere alios voluerit, cum & conscientiam fidemque profligasse, & veritatem, Deumque veritatis praesidem ludibrio habuisse iure merito credas. c t.

k) Valesf. not. in Euagr p 120. lib I c. XV Baronius cuncta illa non serio dici censet, sed ficte atque simulate, vt episcopatus onus declinaret Verum hanc Baronii sententiam merito improbauit Petauius Multo enim verisimilius esse dixit, Synesium haec ad fratrem suum scripsisse, sicut tunc sentiebat. *Postea vero a Theophilo aut aliis sacerdotibus edoctum, antequam episcopus fieret, veram de resurrectione sententiam amplexum esse.*

Petau. vit. Synes. p. 4. Multo verisimilius est, hoc illum initio ita, vt in animo habebat, adseuerasse; ac paullo post ab Theophilo, aliisue doctis viris persuasum veritati cessisse, antequam episcopus fieret.

l) Tertull apol. c XXXIX.

m) Cyprian ep LXVIII. al. LXVII. p. 172. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

lorum vitam plenissime nouit & vniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit.

§. V.

Cur nullum peregrinum in extranea quadam ecclesia ordinari oportuerit.

QVAM ob caussam leges peregrinorum ordinationem in ecclesia, ad quam illi non pertinebant, fieri vetabant. OPTATVS n) Donatistis praxin contrariam obiiciebat, *Quid est hoc*, inquiens, *quod pars vestra in vrbe Roma episcopum ciuem habere non potuit? Quid est, quod toti Afri & peregrini in illa ciuitate sibi successisse noscuntur?* E contrario autem ipsos prouocabat o), idem ab ecclesia factum esse, vt ostenderent, dicens: *Numquid nos aliquem adduximus Hispanum aut Gallum? Aut nos ordinauimus ignorantibus peregrinum?* In lege ciuili constitutionem aliquam HONORII imperatoris p) habemus in eamdem hanc sententiam: *Clerici non ex alia possessione, vel vico, sed ex eo, vbi ecclesiam esse constiterit, ordinentur.* Si quis vero hoc decretum potius ex ratione status factum esse putet, idem illud in canonibus ecclesiæ legere poterit e. g. in concilo *Illiberritano* q) ita decernente: *Omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit, ad clerum non esse promouendos in aliis prouinciis.* Et hæc regula generatim obseruata fuit, si a casibus quibusdam extraordinariis discesseris, nimirum, si quis vel publica fama iam vbique inclaruisset, vel specialiores quædam rationes hanc legem migrari iuberent, qua de re alio loco qq) egimus.

§. VI.

Nec vllum, qui publicam pœnitentiam in ecclesia egisset.

INQVISITIONIS huius ad mores hominum spectantis seueritas inde porro constare potest, quod criminis cuiusdam publicam offensionem habentis patratio, cuius caussa quis ad pœnitentiam coram ecclesia agendam obligatus erat, secundum regulas & disciplinam horum temporum eiusmodi hominem ad sacra ministeria perpetuo inhabilem reddebat. Licet enim veniam

n) Optat. lib. II. p. 48. edit. Par. MDCXXXI. fol. (p. 38. edit. Par. MDCLXXIX)

o) Ibid. p. 51. (p. 43)

p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXIII.

q) Concil. Illiber. c. XXIV. (tom. I. p. 973.)

qq) Vid. lib. II. c. X. §. III. vol. I. p. 149.

niam impetrarent & ad communionem rursus admitterentur laicorum homines malefici ac scelerati, qui publicæ pœnitentiæ disciplinam admittebant; tamen ad dignitates clericales eos prouehere consultum non videbatur, sed ordinibus & officiis ecclesiasticis arcebantur. Certe in plerisque ecclesiis occidentalibus sæculo quarto & quinto ita obtinuit, quemadmodum ex *latinis* horum temporum scriptoribus apparet. SIRICII ac INNOCENTII epistolæ hanc ipsorum ætate consuetudinem ecclesiæ *Romanæ* fuisse, ostendunt. SIRICIVS [r] enim, *Post pœnitudinem*, inquit, *ac reconciliationem nulli vmquam laico liceat honorem clericatus adipisci, quia quamuis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum.* Epistolæ INNOCENTII [s] eiusdem sunt argumenti, & quod ad ecclesias *Gallicanas* attinet, testimonium habemus GENNADII [t] & concilii secundi *Arelatensis* [u] & *Agathensis* [w]. Pro ecclesiis *Hispanicis* habetur canon in concilio [x] *Toletano* primo, qui nullum pœnitentem ordinari permittit, nisi necessitate ita exigente, & tunc ad inferiorem tantum ordinem, ianitorum vel lectorum, officia admitti iubet. Ecclesiarum *Africanarum* agendi ratio ex concilio *Carthaginensi* quarto manifesta est, quod ita decernit [y]: *Ex pœnitentibus (quamuis sit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur clero, quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse pœnitentem. Si autem sciens episcopus ordinauerit talem, etiam ab episcopatus sui ordinandi duntaxat*

r) Siric. ep. I ad Himer. Tarracon. c. XIV. (tom. II. concil p. 1022.)

s) Innoc. ep. XXII. c. III. (ibid. p 1274.) Vbi pœnitentiæ remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum habere non posse decernimus.

t) Gennad. de eccles. dogmatic. c. LXXII (apud Augustin. tom III. edit. Frob. fol. p. 146.) Monitum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum -- *neque eum, qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet.*

u) Concil Arelat. II. c. XXV. (tom. IV. p. 1014.) Hi qui post sanctam religionis professionem apostatant & ad sæculum redeunt & postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, sine pœnitentia communionem penitus non accipiant, *quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti.*

w) Conc. Agath. c. XLIII. (ibid. p. 1390.) De pœnitentibus id placuit obseruare, quod sancti patres nostri synodali sententia censuerunt, *vt nullus de his clericus ordinetur.* cætera.

x) Concil. Tolet. I. c. II. (tom. II. conc. p 1223.) Placuit, vt *pœnitentes non admittantur ad clerum*, nisi tantum necessitas aut vsus exegerit, & tunc inter ostiarios deputentur vel inter lectores.

y) Conc. Carth. IV. c. LXVIII. (ibid. p. 1205.)

duntaxat potestate priuetur. Ex quibus intelligi potest, quid sibi velit OPTATVS, quando de *Donatistis*, qui pueros quosdam de ecclesia catholica ad publicam pœnitentiam in ecclesia agendam compulerant, loquens z dicit: *Inuenistis pueros, de pœnitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent.* Manifesto enim ad hanc regulam ecclesiæ respicit, quod qui publicam pœnitentiam egissent, ad officium clericale gerendum inhabiles hoc ipso facti sint. Quæ etiam AVGVSTINI opinio videtur esse, cum de christiano quodam astrologo, qui errati sui pœnitentiam egerat, loquens a, *Posset videri*, inquit, *quia sic conuersus est, clericatum quærere in ecclesia. Pœnitens est: Non quærit nisi solam misericordiam;* ratus, quod homo in tali rerum statu constitutus per regulas & canones ecclesiæ ordines ambire non posset. Sed notandum est, hoc semper de publica non priuata pœnitentia intelligendum esse. Concilium enim *Gerundense* b in *Catalonia* inter publicam pœnitentiam, quæ in ecclesia, & priuatam, quæ domi ab ægrotante fit, expressis verbis distinguit; illam, non hanc, homines ad recipiendos ordines inhabiles efficere, pronuntians. Et in reliquis canonibus vniversis, vbi hæc distinctio expressa non est, semper tamen intelligi debet. Nam pœnitentia signa quædam publica offensionis hominibus relinquebat, quæ eos minus dignos esse prodebant, qui clero ecclesiæ adscriberentur. At enim vero hæc

 lex

z) Optat. lib. II. p. 59. (p. 55. edit. MDCLXXIX.)

a) Augustin. append. enarrat. psalm. LXI. Vid. August. epist. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 232. ed. Altdorf. MDCLXVIII. 4to) Si ergo, inquiunt, oportet, vt nos extra ecclesiam & aduersus ecclesiam fuisse pœniteat, vt salui esse possimus; quomodo post illam pœnitentiam apud nos clerici, vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam reuera, quod fatendum est, fieri non deberet -- Vt enim constitueretur in ecclesia, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ -- ne forsitan etiam de cæteris criminibus, spe honoris ecclesiastici, animus intumescens superbe ageret pœnitentiam, seuerissime placuit, vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo sit clericus, vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis.

b) Conc. Gerundens. an. DXVII. c. IX. (tom. IV. p. 1569.) Qui ægritudinis languore depressus, pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit; & postmodum reconualescens caput pœnitentiæ in ecclesia publice non subdiderit, si prohibitis vitiis non detinetur obnoxius, admittatur ad clerum.

lex in extraordinariis casibus migrari poterat, & sunt viri quidam docti, qui eam tribus prioribus sæculis ecclesiæ non adeo stricte obseruatam fuisse, arbitrantur.

§. VII.

Nullum homicidam, nullum adulterum, nullum, qui tempore persecutionis fidem abnegauerat, ordinari licebat.

QVOD ad specialia crimina attinet, ingens eorum multitudo erat, quæ homines inhabiles ad sacra ministeria reddebant, siue publice pœnitentiam illi egissent, siue non egissent; cuiusmodi sunt tria grandia crimina, *homicidium, adulterium* & *lapsus* tempore persequutionis. Concilium *Toletanum* [c] inter peccata, quæ homines a sacris ordinibus excludunt, primo loco nominat homicidium. Crimen fornicationis & adulterii eamdem ob rationem a sic dictis *canonibus apostolicis* [d], conciliis *Neo-cæsareensi* [e], *Nicæno* [f], *Illiberitano* [g], aliisque nonnullis notatum est. Quid? quod con-

c) Concil. Tolet. I. can. II. (tom. II. p. 1223.) Pœnitentem dicimus, qui post baptismum, aut pro *homicidio*, aut pro diuersis criminibus, grauissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio (al. concilio) diuino fuerit reconciliatus altario.

d) Canon. apostol. c. LXI. Εἴ τις κατηγορία γίνηται κατὰ πιστοῦ πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθείη, εἰς κλῆρον μὴ ἀγέσθω. *Si aduersus fidelem aliqua accusatio intendatur, vt* fornicationis, *vel* adulterii, *vel alicuius alius prohibitæ actionis, & conuictus fuerit*, ad clerum ne prouehatur.

e) Concil. Neocæs. c. IX. (tom. I. p. 1481.) Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. κ. τ. λ. *Si presbyter, qui corpore prius* peccauerat, *promotus fuerit, & si ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bonæ vitæ studium.* c. X. Ὁμοίως ὁ διάκονος, ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω. *Similiter & diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.*

f) Conc. Nicæn. c. II. (tom. II. p. 29.) Εἰ προϊόντος τοῦ χρόνου ψυχικόν τι ἁμάρτημα εὑρεθῇ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου, *si procedente tempore*, animale *aliquod* peccatum *circa personam inuentum fuerit, & a duabus vel tribus personis conuincatur*, cesset qui talis est a clero.

g) Conc. Eliber. c. XXX. (tom. I p. 974.) *Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint moechati;* eo quod postmodum, per subreptio-

concilium *Neo-Caesareense* paullo vlterius progreditur & decernit h: *Si alicuius vxor, quum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere: sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere: quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.* De lapsus & sacrificationis crimine tempore persequutionis admisso ORIGENES i tradit, moris aetate sua fuisse in ecclesia, vt, qui ei obnoxii essent, ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis excluderentur. Et ATHANASIVS k idem adfirmat, *Id ipsum*, inquiens, *heic & vbique placuit, nimirum vt iis, qui lapsi sunt, si impietatis fuerint praefecti, venia concedatur, si resipiscant, nec detur tamen locus in clero.* Si qui vero per

nem, ad altiorem gradum promoueantur: vel si qui sunt in praeteritum ordinati, amoueantur.

h) Conc. Neo-Caes. c. VIII. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν, ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

i) Origin. contr. Cels. lib. III. p. 143. Οἵα δ' ἐστὶν αὐτοῖς ἀγωγὴ καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολασταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις; καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδασκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς γεγονέναι· οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ Θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἤ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὕστερόν ποτε προσίενται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας, μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ἐπταικέναι. *Iam ergo peccantes quam seuera est disciplina, praecipue contaminatos libidine, quos e sua communione reiiciunt nostri, quantumuis Celsus eos nugacibus circulatoribus similes faciat? Et Pythagoreorum quidem reuerenda schola ponebat cenotaphia disciplinae suae desertoribus, nimirum, quod haberet eos pro mortuis: hi vero vt perditos Deoque mortuos lugent eos, qui libidine aliaue simili malo victi fuerint: ac rursum resipiscentes, haud secus quam redivivos recipiunt tandem, post longiorem melioris mentis approbationem, quamquam primum ad religionem discendam admitterentur, ea tamen conditione, vt,* quoniam lapsi sunt, excludantur in posterum ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis.

k) Athan. ep. ad Rufinian. tom. II. p. 41. edit. Par MDCXXVII. (tom. I. p. 963. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἤρεσεν ὅπερ ὧδε καὶ πανταχοῦ, ὥστε τοῖς μὲν καταπεπτωκόσι καὶ προϊσταμένοις τῆς ἀσεβείας, συγγινώσκειν μὲν μετανοοῦσι, μὴ διδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου.

per ignorantiam ordinati essent, simulatque cognoscerentur, secundum canonem quemdam magni illius concilii *Nicæni* [l] remoueri debebant. Quæ regula non noua, sed antiqua totius ecclesiæ catholicæ regula erat. CYPRIANVS [m] enim *Romæ* & in *Africa* & ab omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis decretum esse, dicit, *eiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.* Quam ob caussam ipsi etiam *Ariani*, quibus alioquin secundum regulas agere non adeo placebat, nonnumquam ordinationem alicui denegare consultum duxerunt; quemadmodum ATHANASIVS [n] & SOCRARES [o] *Asterio* sophistæ eos fecisse perhibent, quem ad clerum admittere non voluerint, eo quod persequutionis tempore sacrificasset. Enim vero in huius regulæ obseruatione non perstiterunt. Nam si PHILOSTORGIVS [p] vera narrat, præcipui sectæ *Arianæ* episcopi, *Eusebius Nicomediensis*, *Maris Chalcedonensis*, *Theognis Nicænus*, *Leontius Antiochenus*, *Antonius Tarsensis*, *Menophantus Ephesinus*, *Numenius*, *Eudoxius*, *Alexander* & *Asterius*

l) Conc. Nic. c. X. (tom. II. conc. p 33.) Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται. *Quicumque ex iis, qui lapsi sunt, vel per ignorantiam, vel scientibus iis, qui promouerunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non praeiudicat;* li *enim* cogniti deponuntur.

m) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. p. 174. edit. Par. MDCXLVIII. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

n) Athan. de synod. Arim. & Seleuc. tom. I. p. 887. edit. Par MDCXXVII. (tom. I. p. 731. E. edit. MDCXCVIII.) Ἀστέριος δέ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστὴς, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντίου, οὐκ ἠδύνατο παρὰ αὐτῶν εἰς κλῆρον προαχθῆναι κ. τ. λ. *Quidam Asterius ex Cappadocia, multiceps Sophista, vnus ex Eusebianis, cum in priore persecutione sub Constantii auo diis sacrificasset, nec posset ab illis in clerum cooptari*, cætera

o) Socrat. lib. I. c. XXXVI. Συνῆν δὲ ὁ Ἀστέριος συνεχῶς καὶ τοῖς ἐπισκόποις, τοῖς μάλιστα τὴν Ἀρειανῶν δόξαν μὴ ἀθετοῦσι· καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς συνόδους ἀπήντα, ὑποδῦναι μιᾶς πόλεως ἐπισκοπὴν προθυμούμενος· ἀλλ' ἱερωσύνης μὲν ἠστόχησε, διὰ τὸ ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν. *Versabatur autem adsidue idem Asterius cum episcopis, ac præcipue cum illis, qui opinionem Arii minime reiiciebant. Quin etiam ad synodos frequens ventitabat, ad episcopatum cuiuspiam ciuitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minime est adsequutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset.*

p) Philostorg. lib. II. c. XIV.

Asterius Cappadox persequutionis *Diocletianae* tempore omnes diis gentilium sacrificarunt. Sed vero fatendum tunc est, quosdam ex hisce episcopis in ecclesia consecratos fuisse ante, quam haeresis *Ariana* apparere coepisset: vnde concludi oportet, vel episcopis, qui eos ordinarunt, de eorum lapsu non innotuisse, vel ecclesiam nonnumquam in hoc etiam casu ab ordinaria regula discedendi vsam esse libertate. CAESAR BARONIVS q & alii quidam EVSEBIVM historicum incusant, quod persecutionis tempore sacrificauerit: DION. PETAVIVS r, PETRVS DANIEL HVETIVS s & ANTONIVS PAGIVS t eamdem labeculam *Origeni* ex EPIPHANIO, primo huius historiae narratore, adspergunt; HENR. interim VALESIO u & LVD. ELLIES DVPINIO

q) Baron. ad an. CCCXXXV. n. VIII. Potamon inuectus est voce magna contra Eusebium & dixit: Tu sedes, Eusebi, & Athanasius innocens stans a te iudicatur? quis tulerit talia! Dic mihi tu: Nonne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? Et ego quidem oculum amisi pro veritate; tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris, neque testimonium propter confessionem tribuisti, sed stetisti viuens, nulla parte detruncata. Quomodo discessisti e carcere? *nisi quod promisisti* iis, qui necessitatem nobis persecutionis intulerunt, *id quod nefarium est, te facturum esse, aut sane fecisti!*

r) Petau. animaduers. in Epiphan. haeres. LXIV. n. II. p. 259. Verisimile est, Originem, cum in Decii persecutione adfecta iam aetate *lapsus esset*, in Palaestinam recessisse ac Tyri mortuum esse.

s) Huet. Origenian. lib. I. c. IV. p. 21. 22. 23.

t) Pagi critic. in Baron. A. CCLI. n. VI. Negat Baronius, Origenem in hac Decii persecutione lapsum, eiusque sententiam Valesius in notis Eusebianis sequutus est. Praeferenda tamen sententia Petauii in animaduersionibus ad Epiphanium haeres. LXIV. n. II. & ad librum eiusdem de ponderibus & mensuris c. XVIII. atque Huetii lib. I. Origenianorum c. IV. sancto Epiphanio id adserenti fidem adhibendam censentium. Haec Epiphanii verba: *ob eximiam sanctitatem & eruditionem summam in inuidiam est adductus*. caetera. Quae verba licet ab aliquo Origeniani nominis hoste in Epiphanii textum intrusa dicat Baronius, tamen vel ipsa stili similitudo, vt inquit Petauius, satis Epiphanio adiudicat. Facti illius etiam meminerunt Nemesius cap. XX. Leontius Byzantius, & Iustinianus imperator aduersus Origenis errores, qui a synodo quinta probatus est. Et profecto incredibile videtur, hunc imperatorem in encyclica epistola ad vniuersos episcopos destinata, quae in concilii quinti acta refertur, vel qui nomine eius eamdem scripsit, mendacium re nulla postulante confictum, patribus in os obiecisse viris non illiteratis, & rei inauditae nouitatem procul dubio miraturis eiusque falsitatem facile perspecturis.

u) Vales. not. in Euseb. VI. c. XXXIX. De Aethiope aduersus Origenem subornato & de abrogata fide nihil heic dicit Eusebius: sed & Baronius cuncta haec fabulosa esse merito censuit. Nemesius tamen in libro de natura hominis

NIO [w] *Origenis* famam ab hac tetra macula vindicare conantibus. Eamdem operam *Eusebio* MARTINVS HANCKIVS [x] & GVILIELMVS CAVEVS [y] commodarunt. Nihil in his controuersiis definiam, sed obseruabo solum, quod si accusationes contra hosce duos viros factæ iustæ fuerunt, consequatur necesse sit, vt homines lapsi potuerint ordinari, aut certe in clericatu manere, de gradu suo minime deturbati, vbi ecclesia ordinariam legem migrare consultum duxisset; quæ probabiliter non ita rigida fuit, quin admitteret exceptionem aliquam, si idoneæ caussæ & casus extraordinarii ipsam requirere viderentur.

§. VIII.

c. XXX. narrationem illam Epiphanii confirmat.

w) Du Pin bibliotheque tom. I. p. 444. (edit. anglic. Lond. MDCXCII. fol. (tom. I. p. 225. edit. latin. Colon. MDCXCII. 4to.) Ab Epiphanio accusatur, quod ad altaria accesserit, simularitque tus diis offerre, quæ Epiphanius de Origene narrat, sunt falsa, fictaque a quodam Origenis inimico, a quo Epiphanius, vir satis credulus, deceptus est. Ad ostendendum hanc historiam esse commentitiam, sufficit obseruasse Origenis inimicos infensissimos, vti Theophilum, Hieronymum, Iustinianum &c. qui nihil eorum præterierunt, quibus eius fama minueretur, nihil de ea dixisse; eiusque defensores Eusebium & Pamphilum tantum abest vt eum ab hac culpa exemerint, vt contra illius firmitatem ac constantiam deprædicauerint. Fateor, Epiphanium non dicere sicut Nicephorum, id sub Decii persecutione euenisse; at quibusuis temporibus adsignes, pariter ruit iis, quæ a nobis obseruata sunt. Immo minus verisimiliter ad persecutionis Maximini tempora refertur; quis enim crediderit Origenem, post tam ineptam culpam, ita fuisse a Palæstinæ episcopis laudatum?

x) Hanckius de scriptor. Byzantin. par. I. c. I. n. CLVIII. Crimen illud, quod ab inimicis Eusebio per altercationes obiectum quidem, cuius autem conuictus non fuit, in dubium merito venit. Quin, cum credibile non sit, Eusebio si gentilium diis sacrificasset, per istius rei conscios Cæsareensem episcopatum postea vel collatum vel permissum fuisse; potius vero simile, quoniam Eusebius ex carcere saluus emissus erat, alios ea gratia non dimissos, suspicionis materiam consequutos, illum non sine culpa, vel sacrificantis, vel sacrificaturi, custodia digressum: cum tamen ex eo potuerit alio modo liberari.

y) Caue histor. litter. vol. I. p 128. edit. Lond. (p. 112. edit. Genev. MDCCX. fol.) Postea nata aduersariis eius calumniandi materia, ipsum nempe carceri inclusum idolis immolasse. Obiecerunt id ei anno CCCXXXV. synodo Tyriæ inter alios præsidenti confessores Ægyptii & in his præcipue Potamo episcopus Heracliensis. Verum si accusasse sufficiat, quis erit innocens? odio & liuore ducti tela in illum vndique arripiebant, neque vllum hac in re testem proferunt, præter leuem quemdam rumusculum, seu rumoris potius suspicionem, quod nec ipse diffitetur Potamo, nulla alia ex caussa ortum, quam quod Eusebius ex carcere saluus & illæsus euaserat. Quid? quod si immolasset, ex rigida istius tem-

§. VIII.

Nullum fœneratorem vel hominem seditiosum.

ALIVD flagitium, quod homines hisce temporibus a clericali excludebat honore, erat seditio siue rebellio. Qui enim in rerum nouarum studio conuictus erat, eum numquam ordinari licebat. Hoc ex concilio *Carthaginensi* quarto [z], homines seditiosos & vsurarios coniungente & vtrisque ordinationem abiudicante, videre est. Quod ad crimen vsuræ attinet, eius naturam hoc loco non explanabo, id quod commodiore loco [zz] fiet, sed animaduertam tantum, quod hoc crimen eo sensu, quo veteres illud damnauere, tam odiosum fuerit tamque grauem apud omnes habuerit offensionem, vt obnoxium sibi hominem honore ac priuilegio ordinationis priuarit. Vnde GENNADIVS de praxi loquens ecclesiæ *latinæ* & de proprietatibus, in hominibus ordinandis requisitis, dicit, non debere esse tales, qui vsuras accepisse conuincantur [a]. In ecclesia *græca*, certe in *Cappadocia*, hæc regula non in vniuersum tam stricte obseruata videtur. Canones enim BASILII [b] tales homines non absolute a ministerio ecclesiastico arcent, *qui vsuras accipit*, inquientes, *si iniustum lucrum in pauperes consumere voluerit & ab auaritiæ morbo deinceps liberari: ad sacerdotium admitti potest.*

§. IX.

Neque eum, qui sibimetipsi aliquod corporis sui membrum voluntarie prætruncasset.

ALIVD crimen, quod quem a priuilegio ordinationis repellebat, erat proprii corporis deformatio vel laceratio. Equidem si quis fortassis eunuchus natus esset, nulla lex eius ordinationem prohibebat: EVSEBIVS [c] enim *Dorotheum* presbyterum

 Antio-

poris disciplina, omni clericali gradu excidisset, certe ad superiorem ordinem neutiquam promouendus.

z) Conc. Carth. IV. c. LXVII. (tom. II. p. 1205.) *Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec vsurarios, nec iniuriarum suarum vltores.*

zz) Infra lib. VI. c. II. §. VI.

a) Gennad. de eccl. dogmat. CLXXII. (ap. Aug. tom. III. p. 146.) Neque illum, qui vsuras accepisse conuincitur.

b) Basil. can. XIV. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 71. (vel tom. II. concil. p. 1729.) Ὁ τόκους λαμβάνων, ἐὰν καταδέξηται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ, τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

c) Euseb. lib. VII. c. XXXII. (p. 323. edit. Vales.) Τὴν φύσιν εὐνοῦχος, οὕτω πεφυκὼς ἐξ αὐτῆς γενέσεως.

Antiochenum ab ipſo matris vtero eunuchum fuiſſe dicit; & SOCRATES [d] ac SOZOMENVS, *Tigrim* presbyterum *Conſtantinopolitanum* a barbaro quodam domino caſtratum, perhibent. Vel ſi quis a perſecutorum crudelitate membro aliquo orbatus eſſet; vti multis confeſſoribus ſub perſequutione *Deciana* dexter oculus effoſſus & femur ſiniſtrum infirmatum fuerat; hoc in caſu nulla lex ordinationem eorum prohibebat, niſi muneri miniſtrorum obeundo prorſus impares eſſent, cæci videlicet vel ſurdi vel muti redditi. *Canones* enim ſic dicti *apoſtolici* [e] decernunt: *Si quis vel oculo orbatus, vel femore oblæſus epiſcopatu autem dignus ſit, fiat. Non enim corporis damnum eum polluit, ſed animæ inquinatio. Qui autem eſt ſurdus & cæcus, ne ſit epiſcopus: non vt pollutus, ſed ne eccleſiaſtica impediantur.* Concilium *Nicænum* tertiam ſubiungit conditionem, qua hominem membro corporis truncatum ordinari licitum erat, ſi videlicet in periculoſiore quodam morbo medici regulam iſtam:

- - - Immedicabile vulnus
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur,

ſequendam eſſe duxiſſent. Iſtiusmodi omnes excepti erant, nec ad eos canonum ſpectabat prohibitio. Crimen autem erat, ſi quis, quum eſſet ſanus, ſe ipſum exſecuiſſet, vt canon *Nicænus* [f] id

d) Socrat. lib. VI. c. XV. ἐκέλευον δὲ παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην. *Simul Serapionem diaconum &* Tigrim ennuchum presbyterum, *& Paulum lectorem adeſſe iubet.*

Sozomen. lib. VIII. c. XXIV. Ἐν τῷ τότε καιρῷ καὶ Τίγριος πρεσβύτερος τῆς ἐσθῆτος γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαταθεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα· ἐγένετο δὲ οὗτος βάρβαρος τὸ γένος, οὐκ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχος. ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα δουλεύσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μετέχειν ἐλευθερίας. *Tunc etiam* Tigrius presbyter *veſtimentis exutus & tergo flagris cæſus, vinctisque pedibus ac manibus in equuleo extenſus, membris diſſolutus eſt. Erat hic barbarus natione,* eunuchus *quidem ſed* non ab origine. *Qui cum in domo cuiusdam potentis ſervus fuiſſet, domino ſuo probatus, libertatem meruerat.*

e) Can. apoſt. c. LXXVI. LXXVII. Εἴ τις ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δέ ἐστιν, ἐπίσκοπος γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός· Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος. οὐχ ὡς βεβλαμμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

f) Concil. Nicæn. c. I. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι

id reddit; neque eum in clerum cooptari conueniebat: vel si iam ordinatus illud facinus admisisset, honore clericali priuandus erat. *Canones apostolici* g hanc huius rei dant rationem, quod sit sui homicida & opificii Dei hostis. Neque vllam habebat excusationem, si quis ex quodam pietatis vel vitandæ fornicationis obtentu semetipsum exsecuisset. Isti enim statutæ canonibus pœnæ non minus quam alii vlli obnoxii erant; id quod a GENNADIO h & a concilio i *Arelatensi* obseruatum est, & prima quidem hunc canonem faciendi caussa erat, vt falsæ isti pietatis opinioni anteuerterent, quæ ORIGENIS k quondam

dam

προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι· ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν, εἴρηται. οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών. *Si quis a medicis in morbo excisus, vel a barbaris exsectus est, is in clero maneat.* Si quis *autem*, quum esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare conuenit, *& deinceps nullum talem oportet promoueri. Quemadmodum autem hoc manifestum est, quod de iis, qui de industria hoc agant, & se ipsos audent excidere, dictum est: ita si aliqui a barbaris vel dominis castrati sint, inuenientur autem & ii alioqui digni, tales in clerum admittit canon.*

g) Can. apost. c. XXI. ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γενέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. *Qui se ipsum mutilauit, ne sit clericus:* est sui homicida & Dei opificii hostis.

h) Gennad. de eccles. dogm. c. LXXII. Neque eum (ordinandum) qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua vel iusto iniustoue timore superatus truncauerit.

i) Conc. Arelat. II. c. VII. (tom. IV. p. 1101.) Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscindunt, ad clerum peruenire non posse.

k) Euseb. lib. VI. c. VIII. Ἐν τούτῳ δὲ τῆς κατηχήσεως ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοὔργον ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμά τι διαπέπρακται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανικῆς· πίστεως γε μὴν ὁμοῦ καὶ σωφροσύνης μέγιστον δεῖγμα περιέχον. τὸ γὰρ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἁπλούστερον καὶ νεανικώτερον καὶ ἐκλαβὼν, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνὴν ἀποπληροῦν οἰόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τὸ νέον τὴν ἡλικίαν ὄντα, μὴ ἀνδράσι μόνον καὶ γυναιξὶ δὲ τὰ θεῖα προσομιλεῖν· ὡς ἂν πᾶσαν τὴν παρὰ τοῖς ἀπίστοις αἰσχρᾶς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειε, τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὡρμήθη. *Origenes dum catechumenis apud Alexandriam instituendis vacaret, facinus adgreditur, quod minus perfecti sensus & iuuenilis cuiusdam audaciæ possit videri: fidei tamen & continentiæ maximum in se specimen continet. Nam cum verba illa,* sunt quidam eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum, *simplicius ac iuuenilius accepisset, partim vt seruatoris nostri verbum adimpleret, partim vt omnem obsceni rumoris & calumniæ occasionem infidelibus adimeret, eo quod ipsa ætate iuuenis non solum*

Antiochenum ab ipſo matris vtero eunuchum fuiſſe dicit; & SOCRATES [d] ac SOZOMENVS, *Tigrim* presbyterum *Conſtantinopolitanum* a barbaro quodam domino caſtratum, perhibent. Vel ſi quis a perſecutorum crudelitate membro aliquo orbatus eſſet; vti multis confeſſoribus ſub perſequutione *Deciana* dexter oculus effoſſus & femur ſiniſtrum infirmatum fuerat; hoc in caſu nulla lex ordinationem eorum prohibebat, niſi muneri miniſtrorum obeundo prorſus impares eſſent, cæci videlicet vel ſurdi vel muti redditi. *Canones* enim ſic dicti *apoſtolici* [e] decernunt: *Si quis vel oculo orbatus, vel femore oblaſus epiſcopatu autem dignus ſit, fiat. Non enim corporis damnum eum polluit, ſed animæ inquinatio. Qui autem eſt ſurdus & cæcus, ne ſit epiſcopus: non vt pollutus, ſed ne eccleſiaſtica impediantur.* Concilium *Nicænum* tertiam ſubiungit conditionem, qua hominem membro corporis truncatum ordinari licitum erat, ſi videlicet in periculoſiore quodam morbo medici regulam iſtam:

- - - *Immedicabile vulnus*
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur,

ſequendam eſſe duxiſſent. Iſtiusmodi omnes excepti erant, nec ad eos canonum ſpectabat prohibitio. Crimen autem erat, ſi quis, quum eſſet ſanus, ſe ipſum exſecuiſſet, vt canon *Nicænus* [f] id

d) Socrat. lib. VI. c. XV. ἐκέλευον δὲ παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην. *Simul Serapionem diaconum &* Tigrim ennuchum presbyterum, *& Paulum lectorem adeſſe iubet.*

Sozomen. lib. VIII. c. XXIV. Ἐν τῷ τότε καιρῷ καὶ Τίγριος πρεσβύτερος τῆς ἐσθῆτος γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαταθεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα· ἐγένετο δὲ οὗτος βάρβαρος τὸ γένος, οὐκ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχος. ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα δουλεύσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μετέχειν ἐλευθερίας. *Tunc etiam* Tigrius presbyter *veſtimentis exutus & tergo flagris cæſus, vinctisque pedibus ac manibus in equuleo extenſus, membris diſſolutus eſt. Erat hic barbarus natione,* eunuchus *quidem ſed* non ab origine. *Qui cum in domo cuiusdam potentis ſervus fuiſſet, domino ſuo probatus, libertatem meruerat.*

e) Can. apoſt. c. LXXVI. LXXVII. Εἴ τις ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δέ ἐστιν, ἐπίσκοπος γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σωμάτων μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός· Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος. οὐχ ὡς βεβλαμμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

f) Concil. Nicæn. c. I. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι

id reddit; neque eum in clerum cooptari conueniebat: vel si iam ordinatus illud facinus admisisset, honore clericali priuandus erat. *Canones apostolici* g hanc huius rei dant rationem, quod sit sui homicida & opificii Dei hostis. Neque vllam habebat excusationem, si quis ex quodam pietatis vel vitandæ fornicationis obtentu semetipsum exsecuisset. Isti enim statutæ canonibus pœnæ non minus quam alii vlli obnoxii erant; id quod a GENNADIO h & a concilio i *Arelatensi* obseruatum est, & prima quidem hunc canonem faciendi caussa erat, vt falsæ isti pietatis opinioni anteuerterent, quæ ORIGENIS k quondam

 dam

προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι· ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν, εἴρηται. οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών. *Si quis a medicis in morbo excisus, vel a barbaris exsectus est, is in clero maneat.* Si quis *autem*, quum esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare conuenit, *& deinceps nullum talem oportet promoueri. Quemadmodum autem hoc manifestum est, quod de iis, qui de industria hoc agant, & se ipsos audent excidere, dictum est: ita si aliqui a barbaris vel dominis castrati sint, inuenientur autem & ii alioqui digni, tales in clerum admittit canon.*

g) Can. apost. c. XXI. ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γενέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. *Qui se ipsum mutilauit, ne sit clericus:* est sui homicida & Dei opificii hostis.

h) Gennad. de eccles. dogm. c. LXXII. Neque eum (ordinandum) qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua vel iusto iniustoue timore superatus truncauerit.

i) Conc. Arelat. II. c. VII. (tom. IV. p. 1101.) Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscindunt, ad clerum peruenire non posse.

k) Euseb. lib. VI. c. VIII. Ἐν τούτῳ δὲ τῆς κατηχήσεως ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοὔργον ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμά τι διαπέπρακται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανικῆς· πίστεως γε μὴν ὁμοῦ καὶ σωφροσύνης μέγιστον δεῖγμα περιέχον. τὸ γὰρ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἁπλούστερον καὶ νεανικώτερον καὶ ἐκλαβὼν, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνὴν ἀποπληροῦν οἰόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τὸ νέον τὴν ἡλικίαν ὄντα, μὴ ἀνδράσι μόνον καὶ γυναιξὶ δὲ τὰ θεῖα προσομιλεῖν· ὡς ἂν πᾶσαν τὴν παρὰ τοῖς ἀπίστοις αἰσχρᾶς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειε, τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὡρμήθη. *Origenes dum catechumenis apud Alexandriam instituendis vacaret, facinus adgreditur, quod minus perfecti sensus & iuuenilis cuiusdam audaciæ possit videri: fidei tamen & continentiæ maximum in se specimen continet. Nam cum verba illa,* sunt quidam eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum, *simplicius ac iuuenilius accepisset, partim vt seruatoris nostri verbum adimpleret, partim vt omnem obsceni rumoris & calumniæ occasionem infidelibus adimeret, eo quod ipsa ætate iuuenis non solum*

dam occupauerat animum, qui hæc seruatoris verba, *sunt eunuchi, qui se ipsos castrarunt propter regnum cœlorum*, erroneo quodam sensu accepta secundum litteram in semetipso impleuerat. Et *Valesii* hæretici paullo longius progrediebantur, hoc modo hominem Deo seruire oportere existimantes; eamque ob caussam tum semetipsos, tum omnes ad partes ipsorum transeuntes castrabant, quemadmodum AVGVSTINVS[l] auctor nobis est. Ad corrigendas impediendasque has erroneas opiniones & consuetudines ecclesia hanc regulam primum dedit; quæ adeo stricte obseruata fuit, vt vix duo exempla in contrarium sæculis subsequutis deprehendas. *Leontius* se ipsum exsecuerat, suspicionem ex consuetudine cum *Eustolio* virgine vitaturus; sed propter id facinus presbyteri officium ei abrogatum, & concilio *Nicæno* occasio hinc data est, antiquum canonem contra istas praxes renouandi; ita, vt quum postea *Ariani* episcopum *Antiochiæ* eum ordinassent, catholici, quemadmodum narrant historici[m], in ordinationem eius tamquam minus canonicam generatim declami-

viris sed & fœminis diuinæ fidei præcepta tradebat, dictum seruatoris reipsa exsequi adortus est.

Epiphan. hæres. LXIV. n. III. φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὠριγένην ἐπινενοηκέναι ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωμάτιον· οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτετμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι, μηδὲ ἐν ταῖς κινήσεσι ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαί τε καὶ πυρβολεῖσθαι. ἄλλοι δὲ οὐχί φησιν, ἀλλὰ ἐπινενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις, καὶ ἀποξηρᾶναι. *Eumdem illum Origenem narrant quiddam in corpusculum excogitasse suum; siue nervum sibi, vt quidam existimant, inciderit, quo se illecebrarum molestia liberaret, neque turpibus corporis motibus velut incendio quodam æstuaret. Siue, quod alii malunt, medicamento aliquo partibus illis imposito resiccarit.*

l) August de hæres. c. XXXVII. Valesii & se ipsos castrant, & hospites suos, hoc modo existimantes Deo se debere seruire.

m) Socrat. lib. II. c. XXVI. - - Λεόντιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τότε προεστώς· ὅστις ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν, ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας, ὅτι γυναικὶ συνδιημερεύων Εὐστολίῳ ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ἀποκρύψαι σπουδάσας, τῶν γεννητικῶν ἐξέτεμεν ἑαυτὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ παῤῥησιαίτερον τῇ γυναικὶ συνδιῆγεν, ὡς μὴ ἔχων δι' ἃ εἰς αὐτὴν διεβάλλετο· γνώμῃ δὲ καὶ σπουδῇ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας προεβλήθη ἐπίσκοπος μετὰ Στέφανον, ὃς Πλάκιτον διεδέξατο πρότερον. - - *Leontius, qui Antiochenæ ecclesiæ tunc temporis præsidebat. Qui quum esset presbyter, eo dignitatis gradu deiectus fuerat, propterea quod cum muliere quadam, Eustolio nomine, perpetuo degens, vt omnem turpis cum illa consuetudinis suspicionem adimeret, genitalia sibi membra præciderat: atque exinde liberius cum ea versabatur, vtque iam carens illis, propter quæ antea in suspicionem criminis vocabatur. Postea tamen sententia ac studio imperatoris Constantii, ad Antiochensis ecclesiæ episcopatum promotus*

clamitauerint. Vnicum exemplum, quod ab hac regula exemtum videtur, habemus apud CAESAREM BARONIVM in *Timotheo* episcopo *Alexandrino*, *Ammonem* monachum *Aegyptium* ordinante, quippe qui, vt ordinationem effugeret, ipse sibi auriculam dextram praeciderat, hoc modo se ipsum inhabilem redditurus; quem vero, BARONIO [n] adfirmante, nihilominus *Timotheus* episcopum ordinauit, factum illud his verbis defendens: *A iudaeis lex ista seruatur. Ego, si dederitis mihi aliquem etiam naribus truncum, sed moribus probum, non eum dubitabo episcopum facere.* Sed datur ratio quaedam de huius narrationis veritate dubitandi; nam non tantum PALLADIVS; quem citat BARONIVS, sed SOCRATES [o] etiam & SOZOMENVS hanc historiam commemorantes, potius significare videntur, quod non fuerit ordinatus. Sed quidquid verum esse statuamus, singulare hoc fuit exemplum, & vix aliud simile in vniuersa historia ecclesiastica obuium. Quod ostendit, quam caute in huius regulae obseruatione versati fuerint veteres, ne qua ignominia vel offendiculi culpa in ecclesiam redundaret.

§. X.

Tantummodo de criminibus post baptismum commissis respondere debebant, qui ad ordinationem admittendi erant.

VERVM in his omnibus & similibus casibus hoc inprimis notandum est, quod crimina, quae quem recipiendo ordini ecclesiastico inhabilem fecerint, generatim ea tantum fuisse intelligenda sint, quae post baptismum fuerint commissa. Omnia enim crimina ante baptismum designata, lauacro baptismi ita depur-

fuerat post obitum Stephani, qui Flaccillo successerat

Theodoret. lib. II. c. XXIV. Ἐν Ἀντιοχείᾳ μετὰ Στέφανον, ὃς Φλάκιλλον διαδεξάμενος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηλάθη συλλόγων, Λεόντιος τὴν προεδρίαν ἐδέξατο, παρὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ γραφέντας ὅρους ταύτην λαβών· ἐκτομίας γὰρ ἦν, αὐτουργὸς γενόμενος τῆς τόλμης. *Antiochiae post Stephanum Flaccilli successorem, qui ecclesia eiectus fuerat, Leontius episcopatum obtinuit*, contra Nicaenos canones *eum honorem sortitus.* Erat enim eunuchus, suaque manu se ipsum absciderat.

n) Baron. ann. CCCLXXXV. n. XXX. p. 523.

o) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Sozom. lib. I. c. XIV. Pallad. histor. Lausiac. c. XII.

depurgata esse credebantur, vt vniuersali eorum interposita obliuione, homo nihilosecius ad ordinationem recipiendam idoneus esset. Ita vt non tantum, quæ quis gentilitatis superstitioni adhuc addictus perpetrauerat, sed in quæ etiam, dum catechumenus esset, inciderat, in hoc examine, vbi in mores eorum ante ordinationem inquirebatur, condonarentur. Hoc non tantum ex iis patet, quæ cum *Augustino* acta sunt, cuius vitia tempore ordinationis numquam ei exprobrata fuerunt, quia baptismum eius antecesserant; sed etiam ex canone in concilio *Ancyrano* facto, de iis, qui in idololatriam prolapsi erant, quum essent solum catechumeni. Sic enim dicit p canon: *Eos, qui ante baptismum sacrificarunt, & postea baptizati sunt, visum est ad ordinem promoueri, vt qui abluti sunt.* Verum quidem est, vnius tantum criminis sacrificationis, heic fieri mentionem; at ex eadem ratione hoc ad cætera crimina istius modi omnia extendi debet: atque hanc consuetudinem ecclesia plerumque sequuta est.

§. XI.

Excepto, si quid in ipso eorum baptismo regulæ minus conuenienter factum esset. Et quod ad baptismum attinet clinicorum.

VERVMTAMEN heic rursus obseruandum est, quod si in ipso alicuius baptismo aliquid regulæ ecclesiæ contrarium factum esset, eiusmodi crimen ei semper obiectum fuerit, vt ab ordinatione prohiberetur. Ita sæpissime iis accidit, qui baptismum tantum *clinicorum*, morbo vel alia necessitate vrgente, receperant, si baptismum suum ad tam periculosum vsque temporis momentum secure distulissent, & maturius potuissent admitti, nisi sua ipsorum culpa neglexissent. Hæc baptismi dilatio in magnis semper criminibus posita dignaque habita fuit, in quam pœna quadam ecclesiastica animaduerteretur. Eamque ob caussam ecclesia inter alia remedia, quibus ad hanc consuetudinem impediendam vtebatur, eos, qui istius criminis rei essent, & sibimetipsis fatalem baptismi clinici necessitatem imposuissent, puniendos esse statuebat, denegando ipsis ordinationem. Canonem hunc in finem factum in concilio *Neo-Cæsareensi* q habemus:

p) Conc. Ancyr. c. XII. (tom. I. p. 1460) Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι, ὡς ἀπολουσαμένους.

q) Conc. Neo-cæsar. c. XII. (tom. I. p. 1483.) Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβυ-

bemus: *Si quis aegrotans fuerit baptizatus, non potest in presbyterum euehi. Fides enim eius non est ex instituto sed ex necessitate: nisi forte propter consequens eius studium & fidem hominumque raritatem talis possit admitti.* Et hanc antiquam ecclesiae regulam fuisse, ex iis apparet, quae de *Nouati* in presbyterorum ordinem euectione narrat CORNELIVS[r]. Vniuersum clerum multosque ex populo refragatos esse dicit, eo quod non liceret quemquam ex iis, qui vrgenti vi morbi in lectulo, perinde ac ille, perfusi essent, in clerum adsumi; & postulasse ab iis episcopum, vt hunc solum ordinari a se paterentur. Quod, istiusmodi hominum ordinationem cum communi regula & consuetudine ecclesiae pugnauisse, indicat.

§. XII.

Nec non ad baptismum ab haereticis datum.

SIMILITER, qui ab haereticis baptizati erant, ad clericalem promotionem ordinarie non admittebantur, quum in sinum ecclesiae catholicae rediissent. Concilium *Illiberritanum*[s] hac de re absolute decernit: *Ex omni haeresi*, inquiens, *qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promouendus: vel si qui sunt in praeteritum ordinati, sine dubio deponentur.* INNOCENTIVS papa de[t] eadem consuetudine in ecclesia *Romana* testatur, cum ait: *Nostrae lex ecclesiae est, venientibus ab haereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.* Fatendum tamen est, concilium *Nicaenum* hac lege *Nouatianos*[u] exemisse, permittendo

---

τερον ἄγεσθαι ϰ δύναται· Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτȣ͂, ἀλλ᾽ ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτȣ͂ σπȣδὴν καὶ πίστιν, ἢ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

r) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. (p 199. edit. Amstelod.) ὃς ϰωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τȣ͂ ϰλήρȣ, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν· ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐπὶ κλίνης διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ ȣ̃τος, εἰς κλῆρον τινὰ γενέσθαι, ἠξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τȣ͂τον μόνον χειροτονῆσαι.

s) Concil. Illiberrit. can. LI. (tom. I. conc. p. 976.)

t) Innocent. ep. XXII. n. IV. (tom. II. conc. p. 1274.)

u) Conc. Nic. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτȣ̀ς καθαρȣ̀ς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ. ὥστε χειροθετȣμένȣς αὐτȣ̀ς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *De his qui se Catharos, id est, puros, quandoque nominant, ad catholicam autem ecclesiam accedunt, sanctae magnae synodo visum est*, vt impositis eis manibus sic in clero maneant.

tendo clericis eorum, vt baptizati tamen & ordinati inter ipſos impoſitis manibus reciperentur, & ſic in clero manerent. Et patres *Africani* eamdem *Donatiſtis* gratiam indulſerunt, hoc modo eos, vt ad eccleſiæ catholicæ communionem redirent, allecturi. In concilio enim, *Carthagine* ann. CCCXCVII. habito, quod codici *Africano* w) inſertum eſt, quæſtio proponebatur, annon qui infantes parentum ſuorum errore, non ſuo iudicio & conſenſu, penes *Donatiſtas* baptizati eſſent, ſi ad eccleſiam redirent, ad ordinationis priuilegium admitti poſſent? Et in proxime ſequenti concilio x) hæc propoſitio acceptabatur, fiebatque in gratiam eorum decretum, *debere talibus ſuſcipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris*, cætera. Ex quibus intelligi poteſt, fuiſſe hanc talem partem diſciplinæ, quæ obſeruari vel etiam negligi potuerit, prout rectores eccleſiaſtici pro ſua

w) Cod. can. Afric. c. XLVIII. al. XLVII. (tom. II. concil. p. 1071.) Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν περὶ μόνων τῶν νηπίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μήπως τοῦτο, ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ ἐμποδίσῃ αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν σωτηριώδει προθέσει ἐπιστρέψωσι. *De Donatiſtis placuit, vt conſulamus fratres & conſacerdotes noſtros Siricium & Simplicianum de ſolis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne quod ſuo non fecerunt iudicio, cum ad eccleſiam Dei ſalubri propoſito fuerunt conuerſi, parentum illos error impediat, ne promoueantur ſacri altaris miniſtri.*

x) Ib. c. LVIII. al. LVII. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς πεῖραν λογισμοῦ δεκτικὸν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι, τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπότε τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο. *Quoniam ſuperiori concilio ſtatutum eſſe mecum recognoſcit vnanimitas veſtra, vt hi, qui apud Donatiſtas paruuli baptizati ſunt, nondum ſcire valentes erroris eorum interitum: & poſteaquam ad ætatem rationis capacem peruenerunt, agnita veritate falſitatem eorum abhorrentes, ad eccleſiam Dei catholicam per vniuerſum mundum diffuſam, ordine antiquo, per manus impoſitionem recepti ſunt*, debere talibus ſuſcipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris, *cum veram eccleſiam illorum putauerint, ad fidem accedendo, & ibi Chriſto crediderint; & trinitatis ſacramenta perceperint,*

sua sapientia ecclesiæ maxime profuturum iudicarint. At vero si, qui ad ecclesiam redibant, ab istis hæreticis baptizati essent, quorum baptismus nullus adeoque in ecclesia iterandus erat, qualis *Paulianistarum* siue *Samosatenianorum* hæreticorum baptismus erat; eos magnum concilium *Nicænum* statuebat rebaptizatos ordinari y posse. Baptismus enim, vt notauimus supra, homines ab omnibus criminibus ablutos exhibet: & quum pristinus eorum baptismus nullus esset, hic ipsorum tantum baptismus esse reputabatur, quem reuersi ad ecclesiam catholicam susceperant; neque vllum flagitium, quod antea commiserant, eorum in ecclesia ordinationi fraudi esse poterat.

§. XIII.

Nullum ordinari licebat, nisi qui omnem familiam suam christianos catholicos fecisset.

NON possum, quin heic alius conditionis faciam mentionem, in illis, qui ordinandi erant, requisitæ, eo quod magni vsus fuit in ecclesia; nimirum, quod neminem ad superiores saltem episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordines admitti licuerit, priusquam omnes, qui in domo eius erant, ad ecclesiæ catholicæ communionem perduxisset. Hanc regulam in concilio *Carthaginensi* tertio inuenimus z, quæ ad *paganorum*, *iudæorum*, *hæreticorum* & *schismaticorum*, qui omnes christianis catholicis opponebantur, conuersionem promouendam æquabiliter collineabat. Et sane apta & conueniens regula hac in re erat, siquidem nihil iniquius inhonestiusue religioni accidere poterat, quam si fulcrum aliquod atque occultum incitamentum aduersariis illius ab iis daretur, qui ad ministerium altaris erant

y) Concil. Nic. c. XIX. Περὶ Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος. εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανῶσιν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονίσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. *De Paulianistis, qui deinde ad ecclesiam confugerunt, statutum est, vt ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa & reprehensione alieni visi fuerint*, rebaptizati ordinentur *a catholicæ ecclesiæ episcopo.*

z) Concil. Carth. III. can. XVIII. (tom. II. p. 1170.) Vt episcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

erant deſignati. Accedit, quod hæc commoda eſſet aduerſus gentilitatis ſuperſtitionem talione vtendi ratio: IVLIANVS enim chriſtianis ſeſe opponendi ſtudio pro ſacerdotibus ſuis paganis ſimile decretum fecerat, *Arſacium Galatiæ* ſacerdotem cohortatus, „vt a ſacerdotali miniſterio remoueret [a], qui cum vxoribus „& liberis ac familiis ſuis ad deos non accederent, ſed aut ſer„vos, aut filios aut coniuges *Galilæas* ſuſtinerent, qui & impii eſ„ſent erga deos, & impietatem religioni præponerent.„ Ingens certe negligentia atque imprudentia in eccleſiæ chriſtianæ rectoribus fuiſſet, ſi non eamdem in tuenda vera religione adhibuiſſent ſollicitudinem, quam hic princeps paganus ad falſam religionem inter idolorum flamines in tuto collocandam impendit: adeoque etiamſi nihil niſi quædam æmulatio hac in re fuerit, fuit tamen idonea ratio, cur hoc omnibus chriſtiani ſacerdotii candidatis iniungeretur.

§. XIV.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendum promotiones Simoniacas.

VNVM ſupereſt, quod ſub hoc capite memorem, nempe, honeſto & legitimo modo ad munera ſua prouehi, nec obliquis ac ſiniſtris artibus quamdam ordinationem ſibi procurare eos oportuiſſe. Meritum, non largitio, aduocatus eorum eſſe, & in omnibus electionibus vnice ſpectari debebat. In tribus prioribus ſæculis; vbi munera exilia, perſecutiones autem magnæ erant, ab ambitioſis ingeniis haud multum periculi extimeſcendum, nec magna aduerſus promotiones *Simoniacas* ferendi leges neceſſitas erat. Tum enim martyrium quaſi res annexa erat epiſcopatui; & eccleſiæ doctores ac rectores, vt plurimum primi erant, quos petebat oppugnabatque aduerſariorum furor. At in poſterioribus ſæculis ambitio largitionesque inter alia vitia inualeſcebant & tunc ſeueræ leges tam in eccleſia, quam republica ad crimina iſta reprimenda ac præuertenda conſtituebantur. SVLPICIVS SEVERVS huius differentiæ inter tempora

a) Iulian. ep. ad Arſac. ap Sozomen. lib. V. c. XVI. τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀποστησοι, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν, ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων.

pora persequutionis, & inter ea, quae eam sunt insequuta, facit mentionem, cum *Certatim*, inquit [b], *gloriosa in certamina ruebatur multoque auidius tum martyria gloriosis mortibus quaerebantur, quam nunc episcopatus prauis ambitionibus appetuntur.* Quod ipsum aetate SVLPICII, nimirum saeculo quinto, a quibusdam artes illicitas, ad ingerendum sese in officia ecclesiastica, adhibitas fuisse, indicat. Quam ambitionem & mala consilia ecclesia emendatura seuere in omnes eos animaduertebat, qui *Simoniae*, siue, vt tunc quidam [c] nominabant, *χριστεμπορείας*, hoc est, *impiae ex Christo nundinationis*, rei erant. Concilium *Chalcedonense* decretum habet [d], vt, si quis episcopus ordinationem fecerit, siue vllum officium ecclesiasticum propter pecunias contulerit, de proprio gradu in periculum veniat, & qui ordinatus fuerit, de dignitate deiiciatur. Et lector diuersas alias eiusdem argumenti constitu-

b) Seuer. histor. lib. II. p. 99. edit. Amstelod. MDCLVI. 8uo. (lib. II. c. XXXII. p. 248. edit. Lips. MDCCIII.)

c) Epist. Alexandri Alexandrini ap. Theodoret. lib. I. c. IV. Οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορείαν θεωροῦντες, οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν. *Isti vero* impiam *illius ex* Christo nundinationem *cernentes, non amplius ecclesiae subiacere voluerunt.*

d) Concil. Chalced. c. II. (tom. IV. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν· εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτω αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. *Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quaestus gratia: qui hoc tentasse conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quae instar mercatorum venundatur, nihil iuuetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus est. Si quis autem sequester & intercessor adeo turpibus & nefariis lucris apparuit, hic quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidat, si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.*

ſtitutiones in ſic dictis] *canonibus apoſtolicis* e, in concilio *Conſtantinopolitano* f, ſub *Gennadio* ann. CCCCLIX. celebrato, *Aurelianenſi* ſecundo g, *Bracarenſi* h & multis aliis reperire poteſt. Leges etiam imperatoriæ ad hanc præcipue fraudem impediendam datæ exſtant. Nam lege quadam *Iuſtiniani* i ſancitur, vt quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clerici & primates ciuitatis, cuius futurus ſit epiſcopus, mox in tribus perſonis decreta faciant, propoſitisque eis ſacroſanctis euangeliis periculo ſuarum animarum dicant, „quod neque propter aliquam donatio„nem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut „aliam quamlibet cauſſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fi„dei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, hos elegerint.„ Et alia eiusdem imperatoris lex k, poſtquam eamdem conſtitutionem

e) Canon. apoſt. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι᾽ αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. *Si quis epiſcopus ſæcularibus principibus vſus, per eos eccleſiam adeptus ſit, deponatur, & ſegregetur, & omnes qui illi communicant.*

f) Conc. CP. epiſt. ſynod. (tom. IV. p. 1025.) Ὁ δεσπότης ἡμῶν καὶ θεὸς καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα καὶ διδασκάλους τούτους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαῤῥήδην, ἣν εἰλήφασι παρ᾽ αὐτοῦ δωρεὰν, ταύτης καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδιδόναι δωρεὰν, μὴ κλωμένους ὑπὲρ αὐτῆς χαλκὸν ἢ ἄργυρον, ἢ χρυσὸν, ἤ τινα περιουσίαν, ἄλλως ὅλως ὑλικὴν ἢ γεώδη - - ταύτην τὴν ἐντολὴν, οὐ μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι᾽ ἐκείνων ἐνετείλατο κ. τ. λ. *Cum Dominus & Deus ſaluator noſter Ieſus Chriſtus ſuis diſcipulis euangelii prædicationem credidiſſet, eosque per vniuerſum terrarum orbem inter homines ad docendum miſiſſet, aperte iuſſit vt quod gratis accepiſſent, eis quoque gratis darent, non aurum vel argentum, aut alias omnino materiales & terrenas facultates pro eis acquirentes - - Hoc autem præceptum non ſolum illis, ſed etiam nobis per illos dedit, cætera.*

g) Conc. Aurel. II. c. III. (ib. p. 1780.) Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationem, cæterorumque clericorum, aliquid præſumat accipere: quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Ibid. can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum exſecrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

h) Conc. Bracar. III, c. III. (tom. V. p. 897.) Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi *munera nulla ſuſcipiant*, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venumdetur.

i) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. I, vid. ſupra lib. IV. c. II. §. 18. not. (d) pag. 114.

k) Nouel. CXXXVII. c. II. Ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι᾽ ἑαυτοῦ οὔτε δι᾽ ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ

tionem repetiit, iubet, „iusiurandum suscipere eum, qui ordi„natur, per diuinas scripturas, quod neque posthac daturus si „vel ordinanti ipsum, vel his, qui sacra pro eo suffragia fece„runt, vel alii cuiquam ordinationis de ipso faciendæ nomine.„ Quibus dictis lex eadem statim subiungit: „Si quis autem præ„ter memoratam obseruationem episcopus ordinetur, iubemus „& ipsum omnibus modis episcopatu deiici & eum qui contra „talem obseruationem eum ordinare ausus fuerit.„ Hæ erant quædam ex antiquis istis regulis, quae in examinandis hominum vitis & moribus obseruari debebant, antequam ad sacram functionem ordinarentur, vel ad vllum præcipuum officium in ecclesia obeundum admitterentur.

LIBRI QVARTI
CAPVT QVARTVM
DE REQVISITIS ORDINANDORVM, RATIONE EXTERNI IPSORVM STATVS ET CONDITIONIS IN MVNDO.

§. I.

Nullum militem ordinari fas erat.

Tertia inquisitio in externum hominum statum ac conditionem instituebatur. Erant enim quædam vocationes & vitæ genera, quæ homines ab ordinationis priuilegio excludebant, non quod vocationes absolute vitiosæ haberentur, sed quia officia ad eas spectantia cum officiis clericorum plerumque sociari haud poterant, nec simul cum eis consistere Huiusmodi erant omnia ista officia, quæ sub generali nomine *militiæ Romanæ* comprehenduntur. Hac enim appellatione quæcumque officia, tam ciuilia quam militaria, intelligebant *Romani*, omnia inferiora officia nomine *militiæ* nuncupantes, quemadmodum IACOBVS GOTHOFREDVS & alii viri docti a) obseruarunt. Huius militiæ tria

ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ χειροτονοῦντι αὐτὸν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν ποιησαμένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γινομένης χειροτονίας. Εἴ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

a) Gothofred. comment. in cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. LXIII. p. 414. a. Militiæ appellatione

tria genera erant; *militia palatina*, *militia castrensis* seu *armata*, & *militia praesidialis* seu *cohortalis*. Prima ministros palatii imperatoris; secunda milites armatos seu castrenses; & tertia apparitores & ministros praesidum & praefectorum in prouinciis complectebatur; qui vniuersi officiis suis ita adstricti erant, vt de statione sua decedere non possent: eamque ob caussam leges imperii eorum quempiam tamquam ecclesiasticum tractari & inter clericos cooptari interdicunt. *Honorius* b imperator speciatim hunc in finem legem tulit, *Quoniam*, inquiens, *plurimos vel ante militiam vel post inchoatam vel peractam latere obiectu piae religionis agnouimus*, *dum se quidem vocabulo clericorum & infaustis defunctorum obsequiis occupatos*, *non tam obseruatione cultus*, *quam otii & socordiae amore defendunt*, *nulli omnino tali excusari obiectione permittimus*. Canones ecclesiae hanc rem paullo longius extendisse videntur. Ordinationem enim eorum, qui post baptismum milites fuerant, prohibent, eo quod fortassis manus suas cruore infecerint. Hoc ex epistola INNOCENTII *primi* perspicimus, ecclesias *Hispanicas* c reprehendentis, quod eiusmodi homines in ordinem clericorum admiserint, & contra hoc factum ecclesiae canones adlegantis. Concilium *Toletanum* primum eorum vllos diaconos ordinari vetat, etiamsi fundendo sanguini numquam interfuerint; quod d, licet re ipsa sanguinem non fudissent, tamen

hoc aeuo omne officium & obsequium publicum dictum est. Valesʃ. not. in Sozom. lib. V. c. IV. Triplex fuit militia apud Romanos. Prima & honoratissima est palatina: eorum scilicet, qui in palatio militabant. Secunda fuit castrensis siue armata. Tertia fuit cohortalis; eorum scilicet, qui in officio praefectorum & praesidum militabant.

Pagi critic. in Baron. ann. CCCLXXV. n XII. Obseruat Gothofredus, hoc aeuo *militiae* & *militandi*, στρατείας καὶ στρατεύεσθαι voce designari quaecumque officia muniaque publica: vnde militia non tantum armata, sed etiam togata, palatina, officialium aduocatorum militia, λειτουργία, tandem omne publicum ministerium, atque adeo municipalia quoque seu curialia officia, muniaque pro patria.

b) Cod. Theod. lib. VII. tit. XX. de veteranis leg. XII.

c) Innocent. ep. XXIII. c. IV. (tom. II. conc p. 1281.) Quantos ex aliqua militia adscitos ad sacerdotium esse comperimus, qui quum potestatibus obedirent, seuera necessario praecepta sunt exsequuti. Ibid. c. VI. Ne quispiam qui post baptismum militauerit, ad ordinem debeat clericatus admitti. Epist. II. ad Victricium Rothomag. c. II. p. 1250. Si quis post remissionem peccatorum cingulum militiae saecularis habuerit, ad clericatum omnino admitti non debet.

d) Concil. Tolet. I. c. VIII. (tom. II. p. 1224.) Si quis post baptismum milita-

tamen in militiæ disciplinam profecti ad hoc faciendum, occasione ita requirente, semetipsos obstrinxissent. Quod significare videtur, quod milites ad inferiora quidem officia, non autem ad sacros & superiores ecclesiæ ordines, admitti licuerit.

§. II.

Nec vllum seruum vel libertum sine domini consensu.

Alivd hominum genus, qui a priuilegio arcebantur ordinationis, erant serui & clientes beneficiarii in imperio *Romano*; qui quum antiquitus ex ipso ortu vel emtione dominorum suorum ministerio obligati essent, legitimo modo ordinari non poterant, propterea quod ecclesiæ ministerium cum reliquis eorum officiis haud posset sociari; nec quempiam obtutu ordinationis iure suo priuari conueniret. Hinc in tali casu patronus semper consulendus erat ante, quam seruus ordinaretur. Sic in ita dictis *canonibus* e *apostolicis* decretum inuenimus in hanc sententiam: *Seruos in clerum prouehi sine voluntate dominorum, non permittimus, ad eorum, qui possident, molestiam. Domorum enim euersionem talia efficiunt. Si quando autem etiam dignus seruus visus sit, qui ad gradum eligatur, qualis noster quoque Onesimus visus est, & domini concesserint, ac liberauerint & ædibus emiserint, fiat.* Concilium *Toletanum* f canonem eiusdem argumenti habet. Et concilium *Illiberritanum* g paullo longius progreditur & dicit, quod, etiamsi quis dominus sæcularis, hoc est, ALBASPINAEO interprete, gentilis seruum suum libertate donarit, ordinari tamen non conueniat. Cuius rei ratio hæc fuisse creditur, quod isti domini sub certa conditione eos manu emittebant, ius certa quædam officia ac operas ab eis exigendi sibi reseruantes, quæ ab illis

verit, chlamydem sumserit, aut cingulum; etiamsi grauiora non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconii non accipiat dignitatem.

e) Can. apost LXXXI. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης, ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεσθαι· εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη ὁ οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ συγχωρῶσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερώσωσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστείλωσι, γινέσθω.

f) Concil. Tolet I. c. X. Clericos, si quidem obligati sint vel pro æquatione, vel de genere alicuius domus, non ordinandos, nisi probatum fuerit, & patroni consensus accesserit.

g) Concil. Eliber. c LXXX. (tom. I. conc p. 979.) Prohibendum est, vt liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum prouehantur.

illis præſtari ſaluo eccleſiæ miniſterio non poterant. Leges imperatoriæ [h] etiam hac in re cauent, ne qui eum in modum obligati ad vllum munus clericale admittantur; vel ſi admiſſi fuerint, ideo tantummodo vt vinculum obligationis ſuæ euadant, dominis eorum poteſtatem concedunt in ſeruitium eos ſuum repetendi, niſi forte epiſcopi vel presbyteri fuerint vel triginta annos in alio quodam eccleſiæ miniſterio transegerint. Vnde patet, eiusmodi hominum ordinationem ex ciuili tantum ratione fuiſſe prohibitam; non quod iſtud vitæ genus vitioſum eſſet, vel inhonorificum & iniurioſum functioni, eiusmodi homines ordinatos habere, ſed quod ciuilis & eccleſiaſtici ſtatus munia conſiſtere vna non poſſent.

§. IIII.

Nec vllum ex ciuili ſocietate, vel ſodalitio opificum, qui apud rempublicam locatas habebant operas.

EX eadem ratione leges ordinationem eorum fieri vetant, qui collegio cuidam ad operam ſuam reipublicæ præſtandam inſcripti erant, niſi prius veniam a collegio & principe, ſub quo miniſterium obibant, nacti eſſent. Hæc legis [i] *Iuſtiniani* ſententia eſt, quæ ſic dictos ταξεώτας ſeu *cohortales*, hoc eſt miniſtros & apparitores iudicum, ordinari interdicit, niſi forſan monaſticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuiſſet. Et concilium primum *Aurelianenſe* [k] expreſſis verbis aut regis iuſſionem aut iudicis voluntatem requirit ante, quam quis miniſtrorum ſæcularium ad clericatus officium prouehatur. Leges *Theodoſii iunioris* [l] & *Valentiniani tertii*

h) Valent. III. nouel. XII. ad calcem cod. Theod. p. 26. Nullus originarius, inquilinus, ſeruus, vel colonus ad clericale munus accedat --- vt vinculum debitæ conditionis euadat. --- Originarii ſane vel *ſerui*, qui iugum natalium declinantes, ad eccleſiaſticum ſe ordinem transtulerunt, exceptis epiſcopis & presbyteris, *ad dominorum iura recedant, ſi non in eodem officio annum triceſimum compleuerunt.*

i) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. XV. Ἀλλὰ μηδὲ βουλευτὰς ἢ ταξεώτας κληρικοὺς γίνεσθαι -- πλὴν εἰ μὴ, ὡς εἰκὸς, μοναχικὸν βίον τὶς ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔλαττον δεκαπέντε ἐνιαυτῶν διήνυσε.

k) Concil. Aurelian. I. c. IV. (tom. IV. conc. p. 1405.) De ordinationibus clericorum id obſeruandum eſſe decreuimus, vt *nullus ſæcularium ad clericatus officium præſumatur, niſi aut cum regis iuſſione aut cum iudicis voluntate.*

l) Theod. nouel. XXVI. de corporatis vrbis Romæ ad calcem cod. Theod. p. 13. Inluſtris magnificentia tua pragmatici noſtri tenore comperto ſciat, *corporatum*

tertii m quemcunque ex corporatis ordinari prohibent, & si qui forte in inferiorem clerum adoptati fuerint, a competenti collegio suo reuocandos esse, dicunt; si qui autem in superiorem aliquem gradum episcoporum, presbyterorum vel diaconorum sint adlecti, illi vicarios pro se reddere eosque de facultatibus suis instruere iubentur ad praestandam operam suam in collegio, vnde ipsi adsumti sint. Curiosus huius rei lector diversas alias leges inuenire potest in *codice Theodosiano* n, a *Valentiniano seniore* & *Theodosio magno* specialiorum ciuilium societatum, ad vsum publicum institutarum, respectu factas; ex quibus nullus ordinari poterat, quin aut facultates suas relinquere, aut ad pristinam stationem, quam inexcusabili ratione deseruerat, redire cogeretur.

§. IV.

Neque vllum ex imperii Romani *curialibus, siue decurionibus.*

EX similibus rationibus canones quempiam de sic appellatis in imperio *Romano curialibus* siue *decurionibus*, hoc est, curiae seu

vrbis Romae, qui non expleto ordine coepti officii, priusquam ad primum iter favos ad locum emeritus peruenerit ad militiae cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, corporibus cui nomen suum ante dicauerat, *oportere reuocari:* siue etiam in clericorum numero reperitur, vsque ad diaconi locum similis praecepti conditio teneatur. caet.

m) Valent. nouel. XII. ibid. p. 27. Ii qui diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Ceteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahenda: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quae de patrimonio talium personarum legum praecedentium statuta sanxerunt - - Ita vt huius conditionis *diaconus domino pro se vicarium reddat, omni pariter peculio restituto.*

n) Cod. Theod. lib. XIV. tit. IV. de suariis leg. VIII. Eos qui ad clericatus se priuilegia contulerunt, aut agnoscere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprii patrimonii facere cessionem.

Ibid. lib. XIV tit. III. de pistoribus leg. XI. Hac sanctione generaliter edicimus, nulli omnino ad ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quod si quis ingressus fuerit amputato priuilegio christianitatis sciant, se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari

It lib VIII. tit V. de cursu publico leg. XLVI. In his, qui non terrena sed caelestia priuilegia quaesiuerunt, hoc custodiendum esse sancimus, vt si quemquam ex huiusmodi genere hominum iam tenet religio sacrosancta, eiusque operam non potest accipere mancipatus, facultates memorati cursus publicus consequatur.

ſeu communis concilii in vna quaque ciuitate membris, ordinari ſeuere interdicunt. Hi *curiales* ſiue *decuriones* erant homines, per facultates, quas poſſidebant, ad munia in patria ſua ſuſtinenda obſtricti; ita vt omnes adminiſtri ciuiles, cuiusque ciuitatis magiſtratus, publicorum redituum collectores, operum publicorum inſpectores, pontifices ſeu flamines, qui ludos publicos & ſpectacula præbebant populo, cum multis aliis, quorum officia numero viginti duo IACOBVS GOTHOFREDVS o recenſet, ex collegio eorum adſciſcerentur. Hi plerumque facultatibus diuites erant, quorum ſubſtantia ad trecentorum ſolidorum valorem adſcendebat; quæ ſumma a *Theodoſio iuniore* p definita eſt, vtpote ad efficiendum aliquem curiæ membrum neceſſaria. Et tum ipſimet, tum eorum facultates functionibus municipalibus ita tenebantur, vt nullum iſtius corporis membrum ad aliquod officium eccleſiaſticum admitti liceret, niſi prius propriæ vrbis

o) Gothofred. paratitlon. cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus (tom. IV. p. 339.) Inter alia (curialium) munera hæc erant. (1.) Curæ publicæ iis committebantur. (2.) Ad proſequutiones deſtinabantur. (3.) Pecuniarum ciuitatis publicarum adminiſtratio eis committebatur. (4.) Exactio item annonarum. (5.) Adſcriptio. (6) Suſceptores in aliis prouinciis creabantur, compulſores. (7.) Suſceptores ſuo periculo nominabant. (8.) Iudicum præcepta exſequebantur. (9.) Geſta municipalia coram his fiebant. (10.) Manſiones, horrea, pagi his committebantur. (11.) Præpoſiti manſionum horreorum pagis creabantur. (12.) Procuratores metallorum ex his fiebant. (13.) Deſcriptionibus, contributionibus facultates eorum ſubiectæ erant. (14.) Calefaciendis thermis apud Antiochiam aliquid præſtabant. (15.) Adde & alia munera, veluti legationis. etc. (16.) Vt poſtliminio reuerſi ſuis ſedibus redderentur, auxilium ſuum deferre debebant. (17.) Palatiorum a tranſeuntium iniuriis ſe[illegible] indicandorum cura ad eos quoque pertinebat, operum publicorum curam geſſere & reipublicæ pecuniæ. (18.) Periculo ordinis complurima erant; Aurum coronarium ab his præſtabatur. (19.) Curſus publici mancipatus ad hos aliquando pertinuit, aliquando non. (20.) Non ſufficientibus his, qui ad curſus clabularis procurationem eligendi erant, curiales ad hoc munus vocati. (21.) Prouidebant, quo pacto paſtui militarium animalium ſine læſione prouincialium conſuleretur. (22) Curialium munera inferiora fuere prototypiæ & exactiones: Scribæ & logographi curiarum munera.

p) Theod. nouel. XXXVIII. ad calcem cod. Theod. p. 17. a. Illam quoque partem diſpoſitio noſtra non præterit, vt quiſquis ciuis vel incola deinceps in nullo obnoxius (cuius tamen ſubſtantia trecentorum ſolidorum non exſuperet quantitatem) fuerit repertus, habeat adipiſcendi clericatus liberam facultatem. Eu[illegible] vero, cuius patrimonium maiore qu[illegible] definiuimus æſtimatione cenſebitur, [illegible]ceat curiæ ſecundum vera ſtatuta ſo[illegible]

vrbis munia & munera expleuiſſet, aut certe per ſuffectum tam perſonalia quam patrimonialia officia & onera ſuſtineret; alias homo ita ordinatus ſecundum leges imperii (de quibus libro proxime ſequenti pp agemus ſpecialius) ab eccleſiaſtica ad ſæcularem rurſus vitam per curiam reuocandus erat. Quod eccleſiæ adeo erat incommodum, vt ad cuiusuis ex his curialibus ordinationem prohibendam, turbasque ſimul & moleſtias, quæ iſtiusmodi ordinationem plerumque conſequebantur, præuertendas ipſa ſibi leges ferret. AMBROSIVS q presbyteros & diaconos ex curialibus ordinatos poſt triginta & plurium annorum miniſterium eccleſiaſticum ad officia curialia nonnumquam retractos fuiſſe, adfirmat. Huic igitur calamitati vt occurreret concilium *Illyricum*, THEODORETO r memoratum, decretum faciebat, vt presbyteri & diaconi ſemper ex inferiore clero, non autem ex curia aut militari officio, adſumerentur. INNOCENTIVS epiſcopus *Romanus* in epiſtolis ſuis frequenter ad hanc eccleſiæ s regulam reſpicit, vbi duas contra eorum ordinationem adfert rationes: *Primo*, quod ſæpius a curia repoſcantur ad ſeruiendum in officiis ciuilibus, quæ res eccleſiæ calamitatem importare ſoleat. *Secundo*, quod multi eorum officia flaminum t poſt baptiſmum functi & coronati fuerint, ſicut gentilium ſacerdotes, dum ludos publicos & ſpectacula populo exhiberent. Quod ipſum licet chriſtianis magiſtratibus a lege ciuili permiſſum eſſet, eccleſia tamen in criminibus ponebat, cuius cauſſa homines non numquam ad publicam pœnitentiam agendam obliga-

pp) Vid. infra lib. V. cap. III. §. XV.

q) Ambroſ. ep. XXIX. Per triginta & innumeros annos presbyteri quidam gradu functi, vel miniſtri eccleſiæ retrahuntur a munere ſacro & curiæ deputantur.

r) Ap. Theodoret. lib. IV. c. IX. (it. tom. II. conc. p. 831.) ὁμοίως πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐξ αὐτοῦ ἱερατικοῦ τάγματος — καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς.

s) Innocent. ep. IV. c. III. (tom. II. conc. p. 1261.) De curialibus manifeſta ratio eſt, quoniam etſi inueniantur huiusmodi viri, qui debeant clerici fieri, tamen quoniam ſæpius ad curiam repetuntur, *cauendum ab his eſt, propter tribulationem, quæ ſæpe de his eccleſiæ prouenit.*

t) Innocent. ep. XXIII. c. VI. (ibid. p. 1282.) *Neque de curialibus aliquem venire ad eccleſiaſticum ordinem poſſe*, qui poſt baptiſmum vel coronati fuerint, vel ſacerdotium ſuſtinuerint, & editiones publicas celebrauerint. Nam & hoc de curialibus eſt cauendum, ne iidem qui ex curialibus fuerint, aliquando a ſuis curiis, quod frequenter videmus accidere, repoſcantur.

obligabantur, vti ex concilii *Illiberritani* [u] canonibus liquet; & consequenter pro tali flagitio reputabatur, quod hominem ad ordinationem recipiendam inhabilem redderet. Vt adeo vtroque intuitu hi curiales ab ecclesiasticis ordinibus excludendi fuerint. Quae regula etsi hominum importunitate interdum violabatur, leges tamen tum ecclesiasticæ, tum ciuiles istis ordinationibus acriter aduersabantur; nec raro in illos ipsos, qui eiusmodi ordinationem confecerant, pœnis ecclesiasticis animadvertebatur. Cuius rei illustre exemplum a SOZOMENO [w] narratur, qui *Neonæ* a concilio *Constantinopolitano* munus episcopale abrogatum, dicit, quod nonnullos ex his curialibus ordinasset. SOZOMENVS quidem eos πολιτευομένους appellat, sed id aliud duntaxat curialium nomen est, quos *græci* alias βουλευτὰς, & *latini municipes* & *minorem senatum* [x] nominant, vt ab senatu maiore *Constantinopolitano* ac *Romano* eos distinguant. Isti homines, quocumque venerint nomine, officiis reipublicæ ita erant obnoxii, vt nisi aliqua ratione ea expleuissent, non possent ad vllum officium in ecclesia obeundum admitti.

§. V.

Nec vllum procuratorem, vsque dum officium eius exspirasset.

SANE vniuersaliter hac in re statutum erat, vti ex concilio quodam *Carthaginensi* [y] condiscimus, vt sæcularibus officiis obnoxii ne ordinarentur. Eamque ob caussam ab eodem concilio, ad minimum pro ecclesiis *Africanis*, decretum fuit, procuratores & actores pupillorum non debere ordinari antequam eorum

u) Concil. Elib. c. III. Flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se funestis abstinuerunt sacrificiis, placuit, in fine eis præstari communionem; *acta tamen legitima pœnitentia.*

w) Sozom. lib. IV. c. XXIV. Νέωνα δὲ (καθαιρεῦσι) ὡς αἰτίους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν ἐκκλησίας, ἀπειροσκέπτως πολιτευομένους ὄντας, ἐπισκόπους καταστήσαντα. Neonam *ideo* deposuerunt, quod *nonnullos sacrarum scripturarum & ecclesiæ legum penitus ignaros, cum* decuriones *essent*, *inconsiderate* episcopos ordinasset.

x) Maiorian nouell. I. ad calcem cod. Theod. pag. 32. b. Curiales seruos esse reipublicæ ac viscera ciuitatum nullus ignorat, quorum cœtum recte appellauit antiquitas *minorem senatum.*

y) Concil. Carth. I. c. IX. (t... p. 1825.) Recte statutum est, vt ob... xii ... nis negotiis non ordinent

rum officium & administratio perfecte exspirasset; quod alias futurum esset, vt si ordinati z ab aliquo fuerint, ecclesia infamaretur. At vero, nisi me omnia fallunt, hæc prohibitio ad inferiores gradus extendenda haud est, sed ad eos duntaxat referenda, quorum erat ad altare ministrare.

§. VI.

Caussidicis ordinatio denegata in ecclesia Romana.

IN quibusdam ecclesiis absoluta quædam prohibitio & regula contra aduocatos siue caussidicos videtur facta, non tantum quoad in isto vitæ genere persisterent, sed etiam in perpetuum. Hæc consuetudo in *Romana* & *Hispanicis* ecclesiis videtur obtinuisse. INNOCENTIVS enim episcopus *Romanus* in epistola a quadam ad concilium *Toletanum* de praua quadam consuetudine, in ecclesias *Hispanicas* irrepente, conqueritur, quod videlicet multi in forensi exercitatione versati ad sacerdotium admittantur. Ad quam prauam consuetudinem, vti eam vocat, corrigendam hanc regulam obseruandam proponit: *Ne quispiam ad ordinem debeat clericatus admitti, qui caussas post acceptum* b *baptismum egerit.* Quas caussas huius interdicti speciatim tum habuerit ecclesia *Romana*, ego quidem ignoro, neque vero hæc totius ecclesiæ catholicæ regula videtur fuisse. Nam concilium *Sardicense* c aduocatum etiam episcopum permittit ordinari, si prius

z) Ibid. c. VIII. Magnus episcopus Aprungensis dixit: Quid dilectioni vestræ videtur, procuratores & actores, tutores etiam seu curatores pupillorum, si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit: Si post deposita vniuersa & reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent & cum laude, cleri, si postulati fuerint, honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Vniuersi dixerunt: Recte omnia statuit sanctitas tua: ideoque tua, nostra est quoque

a) Innoc. ep. X II. p. 1281.) Quant c- ptam baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt, accitos ad sacerdotium esse comperimus.

b) Ibid. c. VI. p. 1282. b.

c) Conc. Sardic. c. X. (tom. II. p. 636.) Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε ἐάν τις πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ· ἵνα καθ' ἕκαστον β ἐάνπερ νομισθῇ

ptorum suorum partibus frequenter c repetit. Neque inficias iri potest, multos ex scriptoribus antiquis, AMBROSIVM d, HIERONYMVM e, GENNADIVM f, EPIPHANIVM g, & concilium *Agathen-*

c) Tertull. de poenit. c. IX. † De exhortat. castit. c. VII. In veteri lege animaduerto castratam licentiam saepius nubendi - - apud nos plenius, atque instructius praescribitur, vnius matrimonii esse oportere, qui alleguntur in ordinem sacerdotalem. Vsque adeo memini digamos loco deiectos. Id. ad vxor. lib. I. c. VII.

d) Ambros. de offic. lib. I. c. L. De castimonia quid dicam, quando *vna tantum, nec repetita permittitur copula*, & in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundae coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis praerogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento: Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa sed lex est. Quod culpae est igitur, in baptismo relaxatur, quod legis est, in coniugio non soluitur.

e) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (tom. I. p. 11. b. edit. Francof.) Praedicator continentiae nuptias ne conciliet. Qui apostolum legit, *superest, vt qui habent vxores, sic sint, quasi non habeant*; cur virginem cogit vt nubat? *Qui de monogamia sacerdos est*, quare viduam hortatur, vt digama sit? Epist. XI. ad Geront. p. 58. edit. cit. Considera, quod vidua non eligatur, nisi vnius viri vxor, & nos putamus, sacerdotum hoc tantum esse priuilegium, *vt non admittatur ad altare, nisi qui vnam habuerit vxorem*. Non solum enim ab officio sacerdotis digamus excluditur, sed & ab eleemosyna ecclesiae, dum indigna putatur stipe, quae ad secunda coniugia deuoluta est: quamquam lege sacerdotali teneatur & laicus, qui talem praebere se debet, vt possit eligi in sacerdotium. *Non* enim *eligitur, si digamus fuerit.* Porro eliguntur ex laicis sacerdotes: *Ergo & laicus tenetur mandato, per quod ad sacerdotium peruenitur.* Id. epist. LXXXIII. (tom. II. p. 215. b. edit. cit.) In vtraque epistola (Timothei & Titi) siue episcopi, siue presbyteri - iubentur *monogami in clerum eligi.*

f) Gennad. de eccles. dogmat. c. LXXII. (ap. August. tom. III. p. 146. edit. Basil. MDXXVIII. pag. 207. edit. MDLXIX.) Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum.

g) Epiph. exposit. fid. n. XXI. Δευτερόγαμον οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι ἐν αὐτῇ (ἐκκλησίᾳ) εἰς ἱερωσύνην, κἄντι ἐγκρατευόμενος εἴη, χῆρος, ἀπείργεται τάξεως ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ διακόνου, καὶ ὑποδιακόνου· μετὰ ταύτην τὴν ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων, τουτέστι παρθένων, καὶ μοναζόντων, καὶ ἐγκρατευομένων, καὶ χηρευσάντων, καὶ τῶν ἔτι ἐν σεμνῷ γάμῳ. Secundis nuptiis implicitus in ecclesia ad sacerdotium non admittitur; *tametsi aut sese ab vxore contineat, aut sit viduus: Eiusmodi, inquam, ab episcopi, presbyteri, diaconi, & subdiaconi gradu reiicitur. Secundum hoc gradum lectorum ordo ex omnibus ordinibus eligi potest: hoc est, e virginibus, monachis, continentibus viduis, & iis, qui honestis matrimoniis alligantur.*

Agathense h ac *Carthaginense* i eumdem verbis apostoli sensum dedisse. Modo EPIPHANIVS inter superiores ac inferiores ordines distinxit, regulamque hoc sensu illos non hosce obligare statuit.

§. III.

II. Alii hanc regulam ad omnes, qui vel ante vel post baptismum bis coniugium inierant, extenderunt.

ERANT rursus alii, qui hanc regulam sensu strictiore accipiebant, eam non illos tantum ab ordinatione excludere, existimantes, qui post baptismum ad secundas nuptias transiissent, sed etiam eos, qui bis ante, vel semel ante & semel post, acceptum baptismum contraxissent matrimonium: qualiter multi gentiles & catechumeni illis temporibus, quando baptismus hominibus adultis dabatur, fecisse deprehensi sunt. AMBROSIVS k, hos ipsos ad ordinationem non admittendos esse, sentiebat: atque ita ab INNOCENTIO episcopo *Romano* l & concilio *Valentino*

h) Concil. Agath. c. I. (tom. IV. conc. p. 1383.) Placuit de *bigamis* aut internuptarum maritis, quamquam aliud patrum statuta decreuerint, vt qui huc vsque ordinati sunt, habita miseratione, presbyterii vel diaconatus *nomen tantum obtineant; officium vero presbyteri consecrandi, & ministrandi huiusmodi diaconus non praesumat.*

i) Conc. Carth. IV. c. LXIX. (tom. II. p. 1205.) Simili sententiae subiacebit episcopus, si sciens ordinauerit *clericum eum, qui* viduam aut repudiatam *vxorem habuit*, aut *secundam.*

k) Ambros. epist. LXXXII. ad Vercellenses (tom. V. pag. 121. C. edit. Colon. MDCXVI.) Plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitae, eo quod baptismo vitium sit ablatum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum pluribus, quas nulla coniugii lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugii, sed lex est. Ideo & apostolus legem posuit, dicens: *Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir:* Ergo qui sine crimine & *vnius vxoris vir*, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi: *qui* autem *iterauerit coniugium*, culpam quidem non habet coinquinati, sed *praerogatiua exuitur sacerdotis.*

l) Innocent. epist. II. c. VI. (tom. II. concil. p. 1251.) Ne ab aliquibus existimetur, ante baptismum si forte quis accepit vxorem, & ea de saeculo recedente alteram duxerit, in baptismo esse dimissum, satis errat a regula; quia in baptismo peccata remittuntur, non acceptarum vxorum numerus aboletur. Id. epist. XXIII. c. VI. Nec illud debet admitti, quod aliquanti pro defensione praui erroris opponunt, & adserunt, quod ante baptismum vxor accepta non debeat imputari, quia in ba-

timo m) in *Gallia* decretum fuit. Sed hæc opinio, tamquam a sententia apostoli alienissima, ab aliis generatim reiecta fuit.

§. IV.

III. *Maxime probabilis eorum opinio, qui apostolum per digamos polygamos & tales, qui post diuortium aliam vxorem duxissent, intelligere existimarunt.*

MAXIME probabilis istorum veterum scriptorum est opinio, qui regulam apostolicam interpretantur, tamquam quæ polygamorum, siue eorum prohibeat ordinationem, qui plures eodem tempore vxores haberent, & qui sine caussa vxoribus suis repudiatis alias post prioris diuortium sibi iunxissent; quæ res *iudæis* pariter & *gentilibus* tum valde vsitata, in se autem plena offensionis & ab apostolo digna habita fuerit, quæ inter iusta ordinationis impedimenta referretur. Hunc sensum CHRYSOSTOMVS n) & THEO-

ptismo omnia dimittuntur. Non intelligentes huiusmodi, quod sola in baptismo peccata dimittuntur, nec vxorum numerus aboletur.

m) Concil. Valent. c. I. (tom. II. conc. p. 905. Sedit, *neminem post hanc synodum*, qua eiusmodi illicitis vel sero succurritur, *de digamis*, aut interruptarum maritis, *ordinari clericum posse.* Nec requirendum, vtrumne initiati sacramentis diuinis, an ne gentiles, hac se infelicis sortis necessitate macularint, cum diuini præcepti casta sit forma.

n) Chrysostom. homil. X. in 1 Timoth. III, 2. (tom. VI p. 464. c. d. edit. Franc.) - - μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταὐτὸν γυναῖκας· τίμιος γὰρ ὁ γάμος· τινὲς δὲ, ἵνα μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ ᾖ, φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. Vnius vxoris virum. *Non hoc veluti sanciens dixit, quasi non liceat absque vxore episcopum fieri; sed eius rei modum constituens. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidem simul habere vxores*: honorabiles enim nuptiæ. *Quidam vero hoc ita intelligunt, vt scilicet ad episcopatum is adsumatur, qui vnius fuerit vxoris vir.*

Id. homil. II. in Tit. I, 6. (tom. VI. p. 629.) ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζων, καὶ οὐκ ἀφεὶς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐχ ὑποσταίη κατηγορίαν; ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας, οὐδεμίαν ἂν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται. *Obstruere intendit hæreticorum ora, qui nuptias damnant, ostendens eam rem culpa carere, immo ita esse pretiosam, vt cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium subvehi. Castigat hoc ipso etiam*

& THEODORETVS [o] proponunt & defendunt, vtpote qui menti apostoli maxime omnium conueniat. Et certum est, secundas nuptias, vllo a io sensu acceptas, non semper inseparabile aliquod impedimentum hominum in ecclesia christiana ordinationi intulisse. TERTVLLIANVS [p] enim fatetur, inter catholicos fuisse episcopos digamos; licet ipsi *insultantes apostolo* dicantur. Et ex epistolis SIRICII [q] atque INNOCENTII [r] constat, *Hispaniæ* & *Græciæ* episcopos non dubitasse digamos inter clericos suos generatim adlegere; huius enim rei caussa ipsos reprehendere sibi sumunt. THEODORETVS, pro eo atque ipsemet hac in re sentiebat, *Irenæum* digamum consecrabat episcopum: quam consecrationem quum nonnulli ex hoc capite illegitimam dicerent, communi aliarum ecclesiarum consuetudine eum defendebat.

V 3 *Quod*

impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesiæ regimen dignitatemque pastoris adsumi. Nam qui defunctæ vxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesiæ præceptor esse optimus poterit? Immo quibus criminibus non subiicietur indies? Nostis enim profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accusationibus patet; nullam ergo occasionem præbere subiectis præsulem vult.

o) Theod. in 1 Tim. III, 2. Πάλαι εἰώθεισαν καὶ ἕλληνες καὶ ἰουδαῖοι, καὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ πλείοσι γυναιξὶ νόμῳ γάμου κατὰ ταυτὸν συνοικεῖν· τινὲς δὲ καὶ νῦν, καίτοι τῶν βασιλικῶν νόμων δύο κατὰ ταυτὸν ἄγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλλακαῖς μίγνυνται καὶ ἑταίραις· ἔφασαν τοίνυν, τὸν θεῖον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸν μιᾷ μόνῃ γυναικὶ συνοικοῦντα σωφρόνως, τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιον εἶναι χειροτονίας· οὐ γὰρ τὸν δεύτερον, φησιν, ἐξέβαλε γάμον, ὅς γε πολλάκις τοῦτο γενέσθαι κελεύσας. *Olim consueuerant & græci & iudæi cum duabus & tribus & pluribus etiam vxoribus simul iungi lege matrimonii. Quin nunc etiam nonnulli, tametsi leges imperatoriæ prohibeant duas simul vxores ducere, rem habent cum concubinis & meretricibus. Dixerunt ergo, diuinum apostolum dixisse, eum qui cum vna sola vxore pudice cohabitat, dignum esse qui ordinetur episcopus. Neque enim secundum, inquiunt, reiecit matrimonium, qui illud sæpe iussit fieri.*

p) Tertull. de monogam. c. XII. Quot enim & *digami præsident* apud vos, *insultantes* vtique apostolo?

q) Siric. epist. I. ad Himer. Tarrac. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1021.) Apostolus vnius vxoris virum tam sacerdotem, quam diaconum fieri debere mandauit. Quæ omnia ita a vestrarum regionum despiciuntur episcopis, quasi in contrarium magis fuerint constituta.

r) Innocent. epist. XXII. ad episc. Maced. c. I. (ibid. p. 1272.) Eos qui viduas accepisse suggeruntur vxores, non solum clericos effectos agnoui, verum etiam vsque ad infulas summi sacerdotii peruenisse: quod contra legis esse præcepta, nullus ignorat.

Quod ad digamiam, inquiebat, *attinet* s, *maiorum vestigiis inhaesimus. Nam & beatae sanctaeque memoriae Alexander, qui apostolicam hanc sedem* (Antiochenam) *rexit, vna cum beatissimo Acacio Beroeae episcopo beatae memoriae Diogenem digamum ordinauit, eodemque modo beatus Praylius Domninum Caesareae, qui digamus item erat. Consuetudinem ergo sequuti sumus & viros illustres scientiaque & vita celeberrimos. Ac multa etiam alia huiusmodi minime ignorans beatae memoriae Proclus, Constantinopolitanorum episcopus & ordinationem ipse admisit & laudans admiransque rescripsit. Similiter etiam Ponticae dioeceseos primarii Deo carissimi episcopi & Palaestini omnes, neque vlla orta est hac de re controversia.* Ex quibus intelligimus, diuersam hac in re fuisse ecclesiae consuetudinem; adeoque ROBERTVS BELLARMINVS & alii *Romanenses* lectoribus suis nimium quantum imponunt, quando ordinationem digamorum, intelligentes per eos duarum legitimarum vxorum maritos, tum regulae apostoli tum vniuersali consensioni & consuetudini ecclesiae contrariam esse, dictitant.

§. V.

Nullum caelibatus votum a clericis, tamquam ordinationis suae conditio, tribus prioribus saeculis requisitum.

SED adhuc magis lectores suos deludunt, qui perpetui caelibatus votum, seu abstinentiam coniugalis societatis a clericis, tamquam ordinationis suae conditionem, ab apostolicis inde temporibus, requisitam esse, ementiuntur. Contrarium enim ex innumeris episcoporum & presbyterorum exemplis manifestum est, qui in matrimonio sine vllo ordinationis vel functionis suae impedimento vixerunt. In hoc vetusti scriptores generatim concordant, quod apostolorum plerique vxores habuerint.

s) Theodor. epist. CX. ad Domnum. Εἰς τὸ τῆς διγαμίας, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἠκολουθήσαμεν· καὶ γὰρ ὁ τῆς μακαρίας καὶ ὁσίας μνήμης Ἀλέξανδρος, ὁ τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον διακοσμήσας θρόνον, σὺν τῷ μακαριωτάτῳ Ἀκακίῳ τῆς Βεροίας ἐπισκόπῳ, τὸν τῆς μακαρίας μνήμης Διογένην ἐχειροτόνησεν δίγαμον ὄντα· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Πραΰλιος Δομνῖνον τὸν Καισαρείας, δίγαμον ὄντα· ἔθει τοίνυν ἠκολουθήσαμεν, καὶ ἀνδράσιν ἐπισήμοις, καὶ ἐπὶ γνώσει καὶ βίῳ πολυθρυλλήτοις· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα δεδιδαγμένος ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Πρόκλος, ὁ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν ἐπίσκοπος, καὶ αὐτὸς τὴν χειροτονίαν ἐδέξατο, καὶ ἔγραψεν ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ πρωτεύοντες τῆς ποντικῆς διοικήσεως θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, καὶ οἱ παλαιστῖνοι πάντες, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τούτου γεγένηται.

rint. Nonnulli, omnes habuisse, dicunt, præter [t] *Paulum* & *Ioannem.* Alii *Paulum* itidem maritum fuisse statuunt, quod scripserit ad σύζυγον γνήσιον, quod *germanam comparem* reddentes vxorem eius intelligunt. Phil. IV, 3. Hæc CLEMENTIS ALEXANDRINI [u] erat opinio, quam ex eo adsumsisse videntur EVSEBIVS [w] & ORIGENES [x] atque interpolatæ epistolæ [y] ad ecclesiam *Philadelphiensem* auctor, sub nomine IGNATII; quem recentiores quidam *Romanenses* genuinum *Ignatium* esse, falso sibi persuadentes minus sincere mutilarunt, expuncto ex ipso textu *Pauli* nomine; quam turpem agendi rationem IACOBVS VSSERIVS [z] detexit, & IO. BAPT. COTELERIVS [a] re ipsa hoc fatetur, quando

t) Ambros. ad Hilar. in 2 Cor. XI. Omnes apostoli, excepto Ioanne & Paulo, vxores habuerunt.

Epiphan. hæres. LXXVIII. n. X. Εἰ ἦσαν τέκνα τῇ Μαρίᾳ, καὶ εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνήρ, τίνι λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ Μαρίᾳ; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον οὐ παρεδίδου; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε, καὶ Βαρθολομαίῳ; ἀλλὰ δῆλον ὅτι Ἰωάννῃ διὰ τὴν παρθενίαν. *Si Maria liberos habuisset, aut superstes vir eius fuisset, cur illam Ioanni, Ioannem illi commendaret? Verum cur non Petro potius, vel Andreæ, vel Matthæo, Bartholomæoue commendat? Nimirum* Ioanni propter virginitatem *hoc tribuit.*

Cotelerius citat Eusebium, Basilium & alios quosdam in eamdem sententiam not. in Ignat. epist. ad Philadelph. interpolat. n. IV. vid. sequ. not. (a)

u) Clem. Alex. stromat. III p. 448. edit. Paris. MDCXLI. (p. 535. edit. Oxon. MDCCXV.) Καὶ ὅγε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν, διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. *Et Paulus quidem certe non veretur in quadam epistola* suam appellare coniugem, *quam non circumferebat, quod non magna ei esset opus ministerio.*

w) Euseb. lib. III. c. XXX. vbi hæc Clementis verba recitantur.

x) Origen. com. in Roman. I. p. 459. edit. Basil. (p. 296. L. edit. Paris. MDCIV.) Paulus ergo (sicut quidam tradunt) cum vxore vocatus est: de qua dicit ad Philippenses scribens: *Rogo te etiam, germana compar, adiuua illas, quæ cum ipsa sunt.*

y) Pseudo-Ignat. ep. ad Philad. n. IV. Ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων τῶν γάμοις προσομιλησάντων. *Sicut Petri & Pauli & aliorum apostolorum, qui in nuptiis versati sunt.*

z) Vsser. dissert. in Ignat. c. XVII. tot. (apud Coteler. tom. II. p. 226. 227. 228.)

a) Coteler. not. in loc. (tom. II. patr. apostolic. p. 80. n. 43.) Amplectitur Ignatiaster opinionem Clementis Alexandrini στρωματέων III. p. 448. & aliorum quorumdam, ortam ex prauo intellectu Paulinorum textuum Philipp. IV, 3. & 1 Cor. V, 9. quam refert etiam nec refellit Eusebius histor. lib. III. c. XXX. vt modeste fit a Nicephoro c. XLIV. lib. II. quæque per Origenem initio *explanationum* in epistolam ad Romanos simpliciter cum opposita sententia proponitur.

do auctorem hoc scripsisse & in eo CLEMENTIS ALEXANDRINI, ORIGENIS & EVSEBII opinionem amplexum esse dicit. Sed praetermissis illis, quae ad *Pauli* coniugium attinent, (quippe de quo viri eruditi inter se controuersantur atque concertant, plerisque eorum perpetuum ipsius caelibatum defendentibus,) negari nequit, alios quosdam ex apostolis vxores habuisse. Et in proxime insequutis saeculis episcopos, presbyteros ac diaconos, sine vlla reprehensione vel dignitatis imminutione, vxoribus iunctos deprehendimus. Tales erant, vt pauca quaedam exempla adferamus, *Valens* presbyter *Philippensis* POLYCARPO [b] memoratus, *Chaeremon Nili* vrbis episcopus grandaeuus, qui vna cum coniuge in *Arabicum* montem tempore persecutionis fugit, vbi ambo simul periere, vti auctor est EVSEBIVS [c]. *Nouatus* presbyter erat *Carthaginensis* illigatus coniugio, quemadmodum ex epistolis CYPRIANI [d] discimus. *Cyprianus* ipse, fatente ANTONIO PAGIO [e], in matrimonio vixit. Ita etiam *Caecilius* [f] presbyter, qui eum ad agnitionem verae diuinitatis ex gentili errore perduxerat. Sicut & *Numidicus*, alius presbyter *Carthaginensis*, de quo CYPRIANVS [g] historiam notatu dignam narrat, quae *Deciana*

b) Polycarp. epist. ad Philipp. n. XI. (apud Coteler. tom. II. p. 189.) Valde contristor pro eo (Valente) & pro coniuge eius.

c) Euseb. lib. VI. c. XLII. Χαιρήμων ἦν ὑπεργήρως τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως, οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν, οὐκ ἐπανελήλυθεν.

d) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Corn. Vterus *vxoris* (Nouati) calce percussus & abortione properante in parricidium partus expressus, & damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius, qui nascebatur, occisus est.

e) Pagi critic. in Baron. ad ann. CCXLVIII. n. IV. ed. Par. MDCLXXXIX. (NB. in edit. Antwerp. MDCCV. tom. I. p. 231. n. V. Baronio, Caecilium coniugatum fuisse, adfirmanti, contradicit, adeoque erronea haec est adlegatio.)

f) Pontic. vit. Cyprian. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri iusti & laudabilis memoriae Caecilii, & aetate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veram diuinitatis a saeculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum animae coaequalem, sed tamquam nouae vitae parentem. Denique ille demulsus eius obsequiis, in tantum dilectionis immensae merito prouocatus est, vt de saeculo excedens, accersitione iam proxima *commendaret illi coniugem ac liberos suos*, & quem fecerat de sectae communione participem, postmodum faceret pietatis heredem.

g) Cypr. epist. XXXV. al. XL.

ciana persecutionis tempore contigit. *Numidicus presbyter*, inquit, *vxorem adhaerentem lateri suo, concrematam simul cum ceteris, (vel conseruatam magis dixerim) laetus adspexit. Ipse semiustulatus & lapidibus obrutus & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicita pietatis obsequio cadauer patris inquireret, semianimis inuentus & extractus & refocillatus est.* *Phileas* ecclesiae *Thmuitarum* episcopus & *Philoromus*, perhibente EVSEBIO [h], vxores habuerunt & liberos. Ex hoc enim capite, vt nimirum vxoribus ac liberis suis consulere vellent, sub persequutione *Diocletianea* ad abnegandam religionem suam vrgebantur; sed virili animo hoc argumentum contemnentes leges CHRISTI eis omnibus praeponebant. EPIPHANIVS [i], *Marcionem* haereticum, episcopi filium fuisse & ab ipso parente ob incestum ecclesia pulsum, dicit. *Domnus* etiam episcopus *Antiochiae* [k] *Demetriani*, eiusdem ciuitatis quondam episco-

h) Euseb. lib. VIII. c. IX. Οἷος φιλόρωμος ἦν. - - Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος - - οἱ δὲ μυρίων ὅσων πρὸς αἱμαλός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὐτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδώ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσοιντο· οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἑλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν. *Huiusmodi fuit Philoromus. - - Huiusmodi etiam fuit Phileas ecclesiae Thmuitarum episcopus - - qui cum innumeri cognati atque amici, quidam etiam ex magistratibus atque honoratis eos rogarent; cum iudex ipse eos cohortaretur, vt sui ipsorum misereri &* vxoribus ac liberis suis *consulere vellent: numquam his omnibus adduci potuerunt, vt vitae suae conseruandae caussa diuinas leges de confessione & negatione nomine Christi latas contemnerent.*

i) Epiphan. haer. XLII. n. I. τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος ἐξεῶται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός· ἦν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ διὰ ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. *Ob hunc incestum ecclesia* ab ipso parente *pulsus est (Marcion); viro cum primis religioso & veritatis amore flagrantissimo, & in hac episcopalis muneris administratione praestanti.*

k) Euseb. lib. VII. c. XXX. Ἠναγκάσθημεν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ θεῷ καὶ μὴ εἴκοντα ἐκκηρύξαντες, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καταστῆσαι ἐπίσκοπον θεοῦ προνοίᾳ ὡς πεπείσμεθα, τὸν τοῦ μακαρίου Δημητριανοῦ καὶ ἐπιφανῶς προστάντος πρὸ τούτου τῆς αὐτῆς παροικίας υἱὸν Δόμνον ἅπασι τοῖς πρέπουσιν ἐπισκόπῳ καλοῖς κεκοσμημένον. *Hunc Deo bellum indicentem nec cedere volentem, cum a communione nostra abdicassemus, necesse habuimus, alium eius loco ecclesiae catholicae episcopum ordinare, non absque diuina vt credimus prouidentia:* Demetriani *scilicet beatae memoriae* episcopi, *qui ante hunc magna cum laude eam-*

do auctorem hoc scripsisse & in eo CLEMENTIS ALEXANDRINI, ORIGENIS & EVSEBII opinionem amplexum esse dicit. Sed prætermissis illis, quæ ad *Pauli* coniugium attinent, (quippe de quo viri eruditi inter se controuersantur atque concertant, plerisque eorum perpetuum ipsius cælibatum defendentibus,) negari nequit, alios quosdam ex apostolis vxores habuisse. Et in proxime insequutis sæculis episcopos, presbyteros ac diaconos, sine vlla reprehensione vel dignitatis imminutione, vxoribus iunctos deprehendimus. Tales erant, vt pauca quædam exempla adferamus, *Valens* presbyter *Philippensis* POLYCARPO [b] memoratus, *Chæremon Nili* vrbis episcopus grandæuus, qui vna cum coniuge in *Arabicum* montem tempore persecutionis fugit, vbi ambo simul periere, vti auctor est EVSEBIVS [c]. *Nouatus* presbyter erat *Carthaginensis* illigatus coniugio, quemadmodum ex epistolis CYPRIANI [d] discimus. *Cyprianus* ipse, fatente ANTONIO PAGIO [e], in matrimonio vixit. Ita etiam *Cæcilius* [f] presbyter, qui eum ad agnitionem veræ diuinitatis ex gentili errore perduxerat. Sicut & *Numidicus*, alius presbyter *Carthaginensis*, de quo CYPRIANVS [g] historiam notatu dignam narrat, quæ *Deciana*

b) Polycarp. epist. ad Philipp. n. XI. (apud Coteler. tom. II. p. 189.) Valde contristor pro eo (Valente) & pro coniuge eius.

c) Euseb. lib. VI. c. XLII. Χαιρήμων ἦν ὑπεργήρως τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως, οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν, οὐκ ἐπανελήλυθεν.

d) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Corn. Vterus *vxoris* (Nouati) calce percussus & abortione properante in parricidium partus expressus, & damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius, qui nascebatur, occisus est.

e) Pagi critic. in Baron. ad ann. CCXLVIII. n. IV. ed. Par. MDCLXXXIX. (NB. in edit. Antwerp. MDCCV. tom. I. p. 231. n. V. Baronio, Cæcilium coniugatum fuisse, adfirmanti, contradicit, adeoque erronea hæc est adlegatio.)

f) Pontic. vit. Cyprian. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri iusti & laudabilis memoriæ Cæcilii, & ætate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veram diuinitatis a sæculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum animæ coæqualem, sed tamquam nouæ vitæ parentem. Denique ille demulsus eius obsequiis, in tantum dilectionis immensæ merito prouocatus est, vt de sæculo excedens, accessitione iam proxima *commendaret illi coniugem ac liberos suos*, & quem fecerat de sectæ communione participem, postmodum faceret pietatis heredem.

g) Cypr. epist. XXXV. al. XL.

cianæ perſecutionis tempore contigit. *Numidicus presbyter*, inquit, *vxorem adhærentem lateri ſuo, concrematam ſimul cum cæteris, (vel conſeruatam magis dixerim) lætus adſpexit. Ipſe ſemiuſtulatus & lapidibus obrutus & pro mortuo derelictus, dum poſtmodum filia ſollicita pietatis obſequio cadauer patris inquireret, ſemianimis inuentus & extractus & refocillatus eſt. Phileas* eccleſiæ *Thmuitarum* epiſcopus & *Philoromus*, perhibente EVSEBIO [h], vxores habuerunt & liberos. Ex hoc enim capite, vt nimirum vxoribus ac liberis ſuis conſulere vellent, ſub perſequutione *Diocletianea* ad abnegandam religionem ſuam vrgebantur; ſed virili animo hoc argumentum contemnentes leges CHRISTI eis omnibus præponebant. EPIPHANIVS [i], *Marcionem* hæreticum, epiſcopi filium fuiſſe & ab ipſo parente ob inceſtum eccleſia pulſum, dicit. *Domnus* etiam epiſcopus *Antiochiæ* [k] *Demetriani*, eiuſdem ciuitatis quondam epiſco-

h) Euſeb. lib. VIII. c. IX. Οἷος φιλόρωμος ἦν. - - Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος - - οἱ δὲ μυρίων ὅσων πρὸς αἱμαῖός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὑτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδώ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσοιντο· οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἑλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν. *Huiusmodi fuit Philoromus. - - Huiusmodi etiam fuit Phileas eccleſiæ Thmuitarum epiſcopus - - qui cum innumeri cognati atque amici, quidam etiam ex magiſtratibus atque honoratis eos rogarent; cum iudex ipſe eos cohortaretur, vt ſui ipſorum miſereri &* vxoribus ac liberis ſuis *conſulere vellent: numquam his omnibus adduci potuerunt, vt vitæ ſuæ conſeruandæ cauſſa diuinas leges de confeſſione & negatione nomine Chriſti latas contemnerent.*

i) Epiphan. hær. XLII. n. I. τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος ἐξεῶται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός· ἦν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ διʼ ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. *Ob hunc inceſtum eccleſia* ab ipſo parente *pulſus eſt (Marcion); viro cum primis religioſo & veritatis amore flagrantiſſimo, & in hac epiſcopalis muneris adminiſtratione præſtanti.*

k) Euſeb. lib. VII. c. XXX. Ἠναγκάσθημεν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ θεῷ καὶ μὴ εἴκοντα ἐκκηρύξαντες, ἕτερον ἀντʼ αὐτοῦ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καταστῆσαι ἐπίσκοπον θεοῦ προνοίᾳ ὡς πεπείσμεθα, τὸν τοῦ μακαρίου Δημητριανοῦ καὶ ἐπιφανῶς προστάντος πρὸ τούτου τῆς αὐτῆς παροικίας υἱὸν Δόμνον ἅπασι τοῖς πρέπουσιν ἐπισκόπῳ καλοῖς κεκοσμημένον. *Hunc Deo bellum indicentem nec cedere volentem, cum a communione noſtra abdicaſſemus, neceſſe habuimus, alium eius loco eccleſiæ catholicæ epiſcopum ordinare, non abſque diuina vt credimus prouidentia:* Demetriani *ſcilicet beatæ memoriæ* epiſcopi, *qui ante hunc magna cum laude eam-*

episcopi, filius fuisse perhibetur. Facile esset, innummera exempla alia subiungere; sed hæc sufficiunt ad ostendendum, quod cuiuslibet conditionis homines primis ecclesiæ temporibus ad episcoporum & presbyterorum dignitatem euecti fuerint.

§. VI.

Contrariarum opinionum vanitas.

DOCTISSIMI quique ecclesiæ *Romanensis* aduocati non habuerunt vmquam, quod his omnibus opponerent, nisi suam, quam animo ipsimet finxerunt, omni fundamento destitutam opinationem, quod omnes coniugati, vbi ordinandi essent, promiserint, se ab vxoribus ex compacto separatos vitam in posterum acturos, id quod voto cælibatus ab aliis facto responderit. Hoc omne est, quidquid ANT. PAGIVS [l] aut EMAN. SCHELSTRATVS [m] hac in caussa post scriptores omnes alios, qui ipsis præiuere, dicere potuerunt. Quod vero non tantum sine probatione, sed & aduersus euidentissima antiquorum historicorum documenta, contrarium manifesto demonstrantia, statuitur. *Nouato* enim presbytero *Carthaginensi*, cuius caussam examinat PAGIVS, certe post ordinationem cum vxore procreandis liberis operam dare licuit: vt ex querimonia constat, quam de ipso habet CYPRIANVS [n], quod vterum vxoris calce percusserit atque ita abortionem ei importarit. ob quod crimen ille certe non presbyterio tantum sed ecclesia etiam pulsus fuisset, nisi subito exorta persequutio examinationi & condemnationi illius anteuertisset. *Cyprianus* interim eum non accusat, quod post ordinationem matrimonio vsus liberos procreasset; sed quod liberos a se genitos occidisset; quod posterius certe scelus erat, quo eiectionem tam ex officio

dem rexit ecclesiam, filium Domnum; *virum omnibus, quæ episcopum decent, dotibus exornatum.*

l) Pagi critic. in Baron. an. CCXLVIII. n. VI. (p. 232. edit Antuerp. MDCCV.) Hæc similiaue exempla aliud non probant, quam ex matrimonio iunctis ad sacerdotium fuisse promotos, quos postea matrimonio vsos ostendere debuisset Pearsonius, vt eius argumentum vim haberet.

m) Schelstrat. ecclesf. Afric. dissert. III. c. IV. p. 157. edit. Paris. MDLXXIX.) Hos omnes nihil aliud voluisse, quam ex matrimonio iunctis ad sacerdotium fuisse promotos. recte adnotat Pamelius addens, nullibi scriptum reperiri, hos postea matrimonio vsos: quod omnis antiquitas semper tradiderat, continentiæ legem sacris illis ordinibus esse adnexam, vnde & canon: *Pudicitiæ custodes etiam ab vxoribus se abstineant.*

n) Cypr. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. vid. supra not. (d) pag. 160.

officio quam ecclesia commeruerat: prius autem nulla lege, quæ tum in *Africana* vel in vniuersa ecclesia obtinuit, pro crimine fuit reputatum. In nonnullis quidem locis ad introducendam eiusmodi legem vnius & alterius zelotæ animus paullulum videtur inclinasse; sed simulac res ista vrgeri cœpisset, illico sapientum virorum consilio atque auctoritate supressa fuit. Ita obseruat EVSEBIVS, *Pinytum*, ecclesiæ *Gnossiorum* in *Creta* insula episcopum, ad legem cælibatus fratribus suis imponendam fuisse propensum: *Dionysium* autem episcopum *Corinthiorum* missa epistola eum admonuisse o), *ne graue onus castitatis fratrum ceruicibus tamquam necessarium imponeret, sed eius, quæ in plerisque hominibus insit, infirmitatis rationem haberet.* Atque ita res per tria sæcula durauit sine vlla lege, qua cælibatum clericorum tempore ordinationis eorum requisitum fuisse, constet.

§. VII.

Clericis sua libertas relicta a concilio Nicæno.

IN concilio *Nicæno* ann. CCCXXV. repetebatur huius rei propositio, legem videlicet ferendam esse, vt quicumque in sacrum ordinem adlecti essent, ab omni vxorum, quas ante ordinationem matrimonii iure sibi sociassent, coniugali commercio abstinerent. Sed vix hæc propositio facta erat, quum *Paphnutius* celebratissimus episcopus *Ægyptiacus*, ipse non modo coniugii sed muliebris etiam congressus penitus expers, vehementer vociferaretur, „non esse imponendum clericis & sacerdotibus graue hoc iugum; honorabiles nuptias & torum immaculatum esse, dicens; ne ex nimia seueritate damnum potius inferrent ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam: ac forsitan inde eueuturum esse, vt cuiusque vxoris castitas minime custodiretur. Congressum viri cum vxore legitima castitatem esse, adserens. Satis esse, vt qui in clerum fuissent adscripti, iuxta veterem ecclesiæ traditionem iam non amplius vxores ducerent: non tamen quem-

 „quam

o) Dyonys. epist. ad Pinytum ap. Euseb. lib. IV. c. XXIII. Ταύταις ἄλλη ἐγκατείλεκται πρὸς Κνωσσίους ἐπιστολή, ἐν ᾗ Πίνυτον τῆς παροικίας ἐπίσκοπον παρακαλεῖ, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἁγνείας τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας. *In eodem volumine continetur etiam epistola ad Gnossios, in qua Pinytum ecclesiæ illius episcopum monet, (Dionysius) ne graue onus castitatis, cetera.*

„quam seiungendum esse ab ea, quam antehac tunc, quum esset „laicus, legitime duxisset.„ Quibus dictis vniuersus sacerdotum cœtus adsensus est, & suppressa, quae facta erat, motione, pristinam suam cuique libertatem reliquit. Ita SOCRATES & SOZOMENVS p rem narrant. Contra quam narrationem post ROB. BELLARMINVM nihil aliud monet HENR. VALESIVS q, quam quod eam sibi suspectam videri dicat, & ab historicis suis dissentiendi veniam expetat. Quod autem merum effugium est ex ipsius LVDOV. ELLIES DVPINII iudicio, ob hanc rem ita in eos r animaduertentis: *Non nulli de veritate illius historiæ dubitant. Credo, eos ad eam in dubium reuocandam potius adductos esse, quia verentur, ne factum illud hodiernæ disciplinæ aliquantum noceat, quam quia solido aliquo argumento ad id adserendum inducuntur. Verum qui ita adfecti sunt, cogitare deberent, totum huiusmodi præscriptum ad disciplinam pertinere, & ecclesiæ disciplinam secundum tempora mutari posse, nec necesse esse ad eam adserendam probare, illam semper in omnibus locis eamdem fuisse.* Vt adeo ex huius docti scriptoris pontificii sententia non sit fas dubitare, concilium *Nicænum* in clericorum coniugatorum gratiam decreuisse, quemadmodum historici illi tradunt; & istius æui consuetudinem a præsentis ecclesiæ *Romanæ* consuetudine fuisse diuersam: qua de re orbi erudito persuasum esse, alii tam ægre ferunt.

§. VIII.

Et ab aliis istius æui conciliis.

EX aliis istius æui conciliis patet, quod clericis matrimonio iunctis in ministerio ecclesiæ manere permissum nec vllum abstinentiæ votum in ipsorum ordinatione ab aliis requisitum sit. SOCRATES memoriæ prodidit, in concilio *Gangrensi* condemnatum esse *Eustathium* hæreticum, eo quod homines se separare s doceret ab illis presbyteris, qui vxores suas retinebant, quas, dum essent laici, legitimo modo sibi copulauerant, eorum benedictionem & communionem instar piaculi declinandam esse, dictitans.

p) Socrat. lib. I. c. XI. Sozom. lib. I. c. XXIII.

q) Vales. not. in Socrat. lib. I. c. XI. Tota hæc narratio de Paphnutio & de cælibatu clericorum prorsus suspecta mihi videtur.

r) Du Pin. bibliotheque vol. II. p. 253. edit. Lond. MDCXCII. (pag. 555. edit. Colon. MDCLXXXIII.)

s) Socrat. lib. II. c. XLIII. πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς μύσος, ἐκκλίνειν ἐκέλευεν.

dictitans. Decretum illud etiamnum inter illius concilii canones [t] reperitur, his verbis expressum: *Si quis de presbytero, qui vxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.* Concilium *Ancyranum* diaconis post ordinationem vxorem ducere permittit; *Quicumque*, inquiens, *diaconi constituti* [u], *in ipsa ordinatione testificati sunt, & dixerunt, oportere se vxores ducere, quum non possint sic manere, ii si vxorem postea duxerint, sint in ministerio, eo quod hoc sit illis ab episcopo concessum.* Et quamquam concilium *Neo-Caesareense* canone quodam [w] presbyteros, si post ordinationem vxorem duxerint, ordine suo moveri iubet; eos tamen, qui ante ordinationem matrimonium inierint, alio quodam canone in officio [x] sine vlla censura manere sinit, separationem ab vxoribus tantum exigens, si adulteratae fuisse conuictae fuerint. Concilium quidem *Illiberitanum* [y] & quaedam istius temporis alia paullo seuerius contra clericorum matrimonium agere coeperunt: Sed eorum leges non adeo magnam vim habuisse videntur. Nam SOCRATES [z], sua

X 3 aetate

t) Conc. Gangrens. c. IV. (tom. II. p. 419) Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

u) Conc. Ancyran. c. X. (tom. I. p. 1460.) Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτως μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

w) Conc. Neo-Caes. can. I. (tom. I. p. 1480.) Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. *Presbyter si vxorem duxerit, ordine suo moueatur.*

x) Ibid. c. VIII. Γυνή τις μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας. *Si alicuius vxor, cum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.*

y) Concil. Illiberrit. c. XXXIII. (tom. I. concil. p. 974.) Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris & diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, *abstinere se a coniugibus suis & non generare filios*: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Conc. Arelat. II. c. II. (tom. IV. p. 1011.) Adsumi aliquem ad sacerdotium non posse in coniugii vinculo constitutum, nisi fuerit praemissa (al. promissa) conuersio.

z) Socrat. lib. V. c. XXII. (p. 287. c. edit. Amstelod. MDXCVI.) Ἔγνων ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ, γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς

aetate in ecclesiis orientalibus multos, episcopatus etiam sui tempore, liberos ex legitimo coniugio suscepisse, & qui ab vxoribus abstinuerint, nulla lege aut necessitate constrictos sed sua sponte id fecisse, perhibet. Tantummodo in *Thessalia*, *Macedonia* & *Achaia* clericos ad abstinendum ab vxoribus suis sub poena ecclesiastica obligatos fuisse; cuius consuetudinis auctorem dicit fuisse HELIODORVM episcopum, dum libros *Aethiopicos* inscriptos composuerit. Vt ita eo tempore nondum vniuersale aliquod decretum aduersus episcopos, multo minus aduersus presbyteros & diaconos in coniugio constitutos, in ecclesia *graeca* exstitisse, certum sit. Concilium autem *Trullanum* ann. DCXCII. differentiam inter episcopos & presbyteros statuit, presbyteris, diaconis & cunctis inferiorum ordinum clericis post ordinationem cum vxoribus suis cohabitandi [a] concedendo libertatem; & ec-

---

γέννηται, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ, ἀποκήρυκτος γίνεται· τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων· πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους, ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος, Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. *Aliam consuetudinem in Thessalia esse cognoui. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum vxore, quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulauerat, abdicatur: cum in oriente cuncti sua sponte, etiam episcopi, ab vxoribus suis abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant.* Multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore liberos ex legitimo coniugio susceperunt. *Huius porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Tricae, quae eius regionis vrbs est, episcopus: cuius nomine circumferuntur amatorii libri, quos ille, dum inuenis esset, composuit & Aethiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicae & in Macedonia atque Achaia obseruatur.*

a) Concil. Trull. c. XIII. (tom. VI. conc. p. 1147.) Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς. ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐῤῥῶσθαι βουλόμεθα· μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας κ. τ. λ. *Quoniam Romanae ecclesiae pro canone traditum esse cognouimus, vt promouendi ad diaconatum, vel presbyteratum, profiteantur, se non amplius vxoribus suis coniungendos; nos antiquum canonem apostolicae perfectionis ordinisque seruantes, hominum, qui simul in sacris legitima coniugia deinceps quoque firma & stabilia esse volumus,* nequaquam eorum cum vxoribus con-

& eccleſiam *Romanam* ob contrariam conſuetudinem grauiter reprehendendo, ſed tamen epiſcopis [b] iniungendo, vt ab vxoribus ſuis ſeparati vitam agant, de vxoribus [c] autem præcipiendo, vt monaſterium ingrediantur, vel etiam ad diaconatus in eccleſia dignitatem prouehantur. Atque ita res in eccleſia *græca*, quod ad epiſcopos, non autem vllos alios, mutata eſt. In eccleſia *latina* etiam mutatio, ſed lentis gradibus multis in locis, facta eſt. Nam in *Africa* ipſo concilii *Trullani* tempore ipſi epiſcopi cum vxoribus ſuis cohabitarunt, vt ex modo memoratorum canonum aliquo iſtius concilii [d] conſtat. Sed in hanc diſquiſitionem vlterius deſcendere non fert inſtituti mei ratio; quum, quæ iam dicta ſunt, ad demonſtrandum ſufficiant, quod clericis vxores habentibus in prioribus ſæculis miniſterio ſuo fungi licuerit; & quod cælibatus hiſce temporibus non fuerit neceſſaria quædam ordinationis conditio, vti quidem præſentis eccleſiæ *Romanæ* ſcriptores polemici falſo dictitant. Atque ita diuerſas veterum clericorum qualitates & requiſita, de quibus ante ipſorum ordinationem diſquiſitio facta fuit, hactenus perſtrinximus. Nunc proximo loco ad ſollemnium rituum rei ipſius nec non legum ac conſuetudinum, ordinationis tempore obſervatarum, conſiderationem progredimur.

LIBRI

iunctionem diſſoluentes, *vel eos mutua tempore conuenienti conſuetudine priuantes. cætera.*

b) Ibid. can. XII. Καὶ τοῦτο εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἔν τε Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν οὐ παραιτοῦνται - - - ἔδοξεν ὥστε μηδαμῶς τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεσθαι. κ. τ. λ. *Porro hoc quoque ad cognitionem noſtram peruenit, quod in Africa & Lybia & aliis locis quidam ex iis, qui illic ſunt, religioſiſſimi præſules cum propriis vxoribus, etiam poſtquam ad eos proceſſit ordinatio, vna habitare non recuſant - - nobis viſum eſt, vt nihil eiuſmodi deinceps vllo modo fiat. cætera.*

c) Ibid. c. XLVIII. Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω, πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβασθήσεται ἀξίωμα. *Vxor eius, qui ad epiſcopalem dignitatem promouetur, communi viri ſui conſenſu prius ſeparata, poſtquam in epiſcopum ordinatus eſt ac conſecratus,* monaſterium ingrediatur, *& epiſcopi prouidentia fruatur. Sin autem digna viſa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem proueh atur.*

d) Concil. Trull. c. XII. vid. not antecced. (b).

LIBRI QVARTI
CAPVT SEXTVM
DE PRISCORVM CLERICORVM ORDINATIONE ET LEGIBVS INIBI GENERATIM OBSERVATIS.

§. I.

Statuta ecclesiæ auribus clerici inculcari oportebat, antequam episcopus eum ordinaret.

ELECTIONE cuiusdam debitis dotibus instructi, secundum ante memoratas regulas facta, episcopi vel etiam metropolitani, si electus ipse esset episcopus, officium erat, ipsum ordinare. Qui antequam ad ordinationem adgrederetur, aliæ quædam leges & regulæ obseruandæ erant. Nam vt ne iurisiurandi contra *Simoniam* & subscriptionum, quas antiquitus ab ordinandis requisitas fuisse, supra [e] ostendi, denuo faciam mentionem: non committendum mihi est, vt monere obliuiscar, in ecclesia *Africana* regulam a patribus concilii *Carthaginensis* [a] tertii factam & inde in codicem [b] *Africanum* translatam esse, *vt ordinandis episcopis vel clericis prius ab ordinatoribus suis decreta conciliorum auribus eorum inculcarentur, ne se deinde aliquid contra statuta concilii fecisse peniteret.* Hæc regula efflagitante & satagente *Augustino* facta est, vti POSSIDIVS in vita eius [c] memoriæ prodidit. Quum enim viuo adhuc *Valerio* episcopus *Hipponis* ordinatus esset, quod contra concilii *Nicæni* statuta, ipsi quidem tempore ordinationis adhuc ignota, factum erat; a patribus *Africanis* supplicando impetrauit, vt canones ecclesiæ in cuiusuis ordinatione legi oportere decernerent. Hæc regula tacitum inuoluebat promissum, quod ordinatus

e) Vid. cap. III. §. II. p. 119. & §. XIV. p. 140.

a) Concil. Carthag. III. cap. III. (tom. II. p. 1167.)

b) Cod. Afric. can. XVIII. (ib. p. 1057.) Ἤρεσεν, ὥστε χειροτονουμένους ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς, πρότερον ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς τὰ δεδογμένα ταῖς συνόδοις εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἐντίθεσθαι, ἵνα μὴ ποιοῦντες κατὰ τῶν ὅρων συνόδου μεταμεληθῶσιν.

c) Possid. vit. Aug. c. VIII. Quod in se ipso fieri non debuisse, vt viuo suo episcopo ordinaretur, postea & dixit & scripsit, propter concilii vniuersalis vetitum, quod iam ordinatus didicit: Nec quod sibi factum esse doluit, aliis fieri voluit. Vnde etiam sategit, vt conciliis constitueretur episcoporum, ab ordinatoribus deberi ordinandis, vel ordinatis, omnia statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda.

natus canones sibi prælectos vellet obseruare: sed maioris securitatis gratia deinceps in explicitum promissum commutatum est lege quadam *Iustinianea* [d], qua vnusquisque clericus post regularum lectionem profiteri iubetur, se, quantum ab homine præstari possit, completurum hæc, quæ his contineantur. Vnde sine vllo dubio orta est recentior illa obedientiæ, septem generalium conciliorum canonibus præstandæ; professio in ecclesia *græca:* & iusiurandum *S. Petro* apostolo ab episcopis *Romanis* praestandum in ecclesia *latina*, quo octo vniuersalium conciliorum decreta sese obseruaturos, promittunt. Prioris istius professionis formulam in amplitudine sua apud ISAACVM HABERTVM [e], posterius autem apud CAESAREM BARONIVM [f] & in sic dicto *libro diurno*

d) Iustin. nouell. C. cap. I. n. VIII. Οὕτως αὐτὸν διακείμενον καὶ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν παρασκευαζόμενον προσῆκόν ἐστι τοὺς εὐαγεῖς καὶ πανταχόθεν ἐκκεκριμένους ἀναγινώσκειν κανόνας πρὸ τῆς χειροτονίας, οὓς ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἡμῶν ἐδέξατο πίστις, καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικὴ προθήκατό τε καὶ παραδίδωσιν ἐκκλησία. - - Εἰ καταδέξοιτο, καὶ φήσειεν ὡς καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν πληρώσει τὰ τούτοις περιεχόμενα, τηνικαῦτα νουθετεῖν αὐτὸν, καὶ λέγειν ὡς, εἰ μὴ ταῦτα φυλάξοι, Θεοῦτε ἀλλότριος ἔσται, καὶ ἐκπεσεῖται τῆς δοθείσης τιμῆς. *Sic eum constitutum & ad episcopatum præparatum, competens est venerabiles & vndique probatas legere regulas ante ordinationem, quas recta & inuiolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia. - - Si susceperit & dixerit, quia quantum homini est possibile, complebit hæc, quæ his continentur, tunc monere eum & dicere, quia nisi hæc obseruauerit, & a Deo alienus erit & cadet a iam dato honore.*

e) Habert. archierat. pag. 496. Πρὸς τούτοις ἀποδέχομαι τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, αἵτινες ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἀπταίστων δογμάτων συνηθροίσθησαν, καθομολογῶν τοὺς ὑπ' αὐτῶν διωρισμένους στέργειν καὶ φυλάττειν κανόνας καὶ τὰς ἁγίας διατάξεις, ὅσαι τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν πατράσι κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ἐτυπώθησαν, πάντας οὓς ἀποδέχονται, συναποδεχόμενος, καὶ οὓς ἀποστρέφονται συναποστρεφόμενος. κ. τ. λ. *Præter hæc* recipio sanctas & vniuersales septem synodos, *quæ conseruationis sanctorum dogmatum caussa fuere coactæ, promittens me statutos ab eis canones amplexurum & seruaturum: ibidemque sanctas constitutiones, quæcumque a sanctis patribus nostris promulgatæ sunt diuersis occasionibus & temporibus, omnes quas ipsi recipiunt, cum eis recipio, & quas auersantur, cum eis auersor.*

f) Baron. an. DCCCLXIX. tom. X. p. 433. (p. 421. 422. num. LXXII. ed. MDCXVIII.) Ego N. sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconus, vel presbyter, aut episcopus cardinalis electus, vt fiam per Dei gratiam huius sanctæ apostolicæ sedis humilis ministter, profiteor tibi beate Petre apostolorum princeps *cætera* - - De cæteris ecclesiæ dogmatibus sicut in vniuersalibus conciliis & constitutionibus apostolicorum pontificum, probatissimorumque ecclesiæ doctorum scriptis sunt

no ff IOANNIS GARNERI lector, qui eos consulere voluerit, videre potest.

§. II.

Nullum clericum ἀπολελυμένως *licebat ordinari.*

SECVNDO: Alia regula, quam in hoc negotio oportebat obseruari, erat, vt quilibet in ordinatione sua ad certam quandam ecclesiam designaretur, nec libertas ei, vbicumque vellet, ministrandi relinqueretur, ad deuitandum diuersa incommoda, quae ex isthac consuetudine solebant oboriri. Hæc regula ad episcopos æque atque inferiores clericos spectabat. Nam *nullatenses* recentiorum temporum, quemadmodum *titulares* & *vtopicos* episcopos appellat PANORMITANVS, in primitiua ecclesia rarius noti erant. Etsi enim quilibet episcopus certo sensu totius ecclesiæ catholicæ episcopus ordinatus erat, vti antehac g ostendimus; ordinis tamen caussa certæ cuidam regioni, quod ad ordinarium potestatis suæ exercitium attinebat, semper adstringebatur. Atque ita etiam presbyteri & reliqui inferiores clerici omnes episcopi sui diœcesi adstricti erant, neque poterant ordinari, nisi locum quemdam haberent, in quo functionem exercere suam possent. Hæc vetusta erat ecclesiæ consuetudo, quam concilium *Chalcedonense* canone quodam confirmauit, ita habente gg: *Nullum absolute ordinari* (conuenit), *nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia ciuitatis, vel pagi, vel martyrio, vel monasterio, is qui ordinetur, designetur. Eos autem, qui absolute ordinantur, decreuit sancta synodus, irritam ac inualidam*

commendata, id est, quæ ad rectitudinem nostræ vestræque orthodoxæ fidei a te traditionem recipiunt, conseruare, *sanctaque octo vniuersalia concilia*, id est Nicænum, Constantinopolitanum, & Ephesinum primum, Chalcedonense, quintum quoque, & sextum item Constantinopolitana, & septimum item Nicænum, octauum quoque Constantinopolitanum vsque ad vnum apicem immutilate seruare, & pari honore ac veneratione digna habere. cætera.

ff) Garneri liber diurn. Romanor. pontific. Par. MDCLXXX. 4to pag. 29. vbi eadem verba leguntur.

g) Vid. lib. II. cap. V. tot. vol. I. pag. 111. sqq.

gg) Conc. Chalced. c. VI. (tom. IV. p. 758.) Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι· εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο· τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

dam habere eiusmodi manuum impositionem, & nusquam exercere ac operari posse ad eius, qui ordinauit, iniuriam. Hanc ordinationem *latini localem*, & homines, qui ita ordinati erant, *locales* appellabant, quod ad certum aliquem locum essent designati. Ita in concilio, *Valentiae* [h] in *Hispania* habito, canonem reperimus, quempiam ordinari prohibentem, *qui localem se futurum primitus non spoponderit: vt per hoc nullus a regula vel disciplina ecclesiastica deviare permittatur impune*, quod facile possent facere, si de loco in locum transire eis liceret. *Leonis* episcopi *Romani* stilo hæc est *ordinatio* [i] *loco fundata*, siue, vt nos iam dixerimus, *titulus;* cuiusmodi quæ non sit ordinatio, vanam nec auctoritate munitam dicit. Obseruandum autem est, quod *titulus* tum non semper denotet ecclesiam quamdam parochialem, siue distinctum beneficium curiale; hæc enim regula erat, antequam diœceses in parœcias dispescerentur: sed coarctatio clericorum, in ordinatione eorum facta, eo spectabat, vt episcopi sui diœcesi alligati in adsignato sibi loco sacris operarentur.

§. III.

Exceptiones huius regulæ admodum raræ.

ERANT quædam paucæ huius regulæ exceptiones, sed admodum raræ & non nisi extraordinariis occasionibus admissæ. PAVLINVS [k] diserte hoc de se ipse testatur, *Ea conditione*, inquiens, *in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, vt ipsi ecclesiæ non alligarer; in sacerdotium tantum Domini, non in locum ecclesiæ dedicatus.* Et HIERONYMVS [kk] de ordinatione sua *Antiochiæ* eadem narrat; quod presbyter consecratus fuerit ea conditione, vt monacho porro esse, & ad monasterium suum reuerti sibi liceret. Eadem de *Barse* & *Eulogio* duobus monachis *Edessæ* commemorat SOZOMENVS [l], quod ambo episcopi fuerint, non alicuius vrbis sed honoris

h) Concil. Valent. c. VI. (tom. IV. conc. p. 1620.)

i) Leo epist. XCII. ad Rustic. cap. I. (tom. III. concil. p. 1405.) Vana habenda est ordinatio, quæ nec *loco fundata* est nec *auctoritate munita.*

k) Paulin. epist. VI. ad Seuer. p. 101.

kk) Hieron. epist. LXI. ad Pammach. tom. II. p. 181 edit. Basil. MDLXV. (p 123 c. edit. Francof. MDLXXXIV.) *Si sic presbyterium tribuis, vt monachum non auferas:* tu videris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod sæculum dereliqui: ego habeo, quod semper habui,

l) Sozom lib. VI. c. XXXIV. Βάρσης τε καὶ Εὐλόγιος, οἵ καὶ ἐπισκόπω ἄμφω ὑπε-

noris duntaxat caussa, tamquam ad repensanda praeclara ipsorum facinora, in suis monasteriis ordinati. Istiusmodi ordinatio erat, quam, teste THEODORETO[m], *Flauianus* episcopus *Antiochenus Macedonio*, notissimo anachoretae *Syro*, tribuit, quem ille e cella, quam in deserto incolebat, abduxit ideo tantum, vt in numerum sacerdotum eum cooptaret, postmodum in desertum eum reuerti passus. Haec exempla huius generis omnia sunt, quae in antiquae historiae monimentis me inuenire memini. Nondum iste mos obtinebat, secundum quem partibus infidelium ordinantur episcopi, qui episcopatus suos numquam videre animum

ρον ἐγκειμένην, ἢ πόλεως τινὸς, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν, ἀνταμοιβῆς ὥσπερ τῶν αὐτοῖς πεπολιτευμένων, χειροτονηθέντες ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις.

m) Theod. hist. relig. c. XIII. (tom. III. pag 835. d. edit. Par. MDCXLII.) Ἐπειδὰν ὁ μέγας Φλαβιανὸς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ ποίμνην ποιμαίνειν ἐτάχϑη, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἔμαϑεν ἀρετὴν, ᾔδετο γὰρ, καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἐφέρετο στόμασιν· ἄγει μὲν αὐτὸν ἐκ τῆς τοῦ ὄρους κορυφῆς ὡς γραφῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης· τῆς δὲ μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης, προσάγει τῷ ϑυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι ἐγκαταλέγει· ὡς δὲ τέλος ἔλαβεν ἡ λειτουργία, καί τις αὐτῷ τοῦτο μεμήνυκε, πάμπαν γὰρ ἠγνόει τὸ γεγονὸς, τὰ μὲν πρῶτα ἐλοιδορεῖτο, καὶ λόγοις ἔβαλλεν ἅπαντας: ὕστερον δὲ τὴν βακτηρίαν λαβὼν, εἰώϑει γὰρ ἐπερειδόμενος διὰ τὸ γῆρας βαδίζειν, ἐδίωκεν αὐτόν τε τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι παρῆσαν· ὑπελάμβανε γὰρ τὴν χειροτονίαν τῆς τοῦ ὄρους αὐτὸν κορυφῆς, καὶ τῆς ποϑουμένης διαίτης ἀποστερήσειν· ἀλλὰ τότε μὲν αὐτὸν μόλις τινὲς τῶν συνήϑων ἀγανακτοῦντα κατέπαυσαν. ἐπειδὰν δὲ ὁ τῆς ἑβδομάδος συνεπεράνϑη κύκλος, καὶ ἧκε πάλιν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς ἡ ἡμέρα, αὖϑις αὐτὸν ὁ μέγας Φλαβιανὸς μετεπέμψατο, τῆς πανηγύρεως κοινωνῆσαι σφίσι παρακαλῶν, ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀφικομένους, οὐκ ἀπόχρη ὑμῖν, ἔφη, τὰ ἤδη γεγενημένα, ἀλλὰ πάλιν με βούλεσϑε προβάλλεσϑαι πρεσβύτερον; τῶν δὲ λεγόντων, ὡς οὐ δυνατὸν εἴη δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεϑῆναι χειροτονίαν, οὐκ εἶξεν, οὐδὲ ἀφῖκεν, ἕως αὐτὸν ὁ χρόνος καὶ οἱ συνήϑεις τοῦτο πολλάκις ἐδίδαξαν. *Postquam magnus Flauianus magno Dei gregi pastor est ordinatus, & viri* (Macedonii) *virtutem cognouit, praedicabatur enim & per omnium ora ferebatur, de montis illum vertice per speciem obiectae accusationis abduxit, & sub mysticum sacrificium altari admouit, cooptauitque in numerum sacerdotum. Cumque peracta liturgia hoc illi quidam indicasset, ignorabat enim prorsus, quid egissent, primum quidem conuiciis verbisque asperis proscidit vniuersos: deinde arrepto baculo, quo innixus propter senium incedebat, pontificem ipsum, & alios qui aderant, insequutus est, ordinationem hanc ratus montis verticem sibi optatamque habitationem erepturam. Sed tum quidem sic indignantem aegre tandem amici quidam sedauerunt. Expleto autem hebdomadis circulo, cum rediisset dies dominicus, iterum euocat illum magnus Flauianus; rogatque vt celebritati cum ipsis interfit. Tum ille ad eos qui venerant, An vobis, ait, non sufficiunt, quae iam acta sunt, sed iterum me presbyterum creare vultis? Et respondentibus illis, fieri non posse, vt bis eadem fiat manuum impositio, non acquieuit, nec profectus est, donec illum tempus & familiares hoc saepius edocuerunt.*

animum inducunt. Quamquam posterioribus temporibus hæc regula neglecta est, vti IOANNES ZONARAS n) de ecclesia *græca* queritur, & ISAACVS HABERTVS o) non potest, quin id æque lugeat in *latina:* prisca tamen ecclesia in legibus obseruandis accuratior fuit, vix vllum vmquam vel episcopum vel inferiorem aliquem clericum ordinans, quin eos certæ cuidam diœcesi addiceret, ex qua sine consensu superiorum in aliam transferri non poterant.

§. IV.

Nulli episcopo alienum clericum, nisi consentiente eius episcopo, licebat consecrare.

TERTIO: Alia hinc circa ordinationes enata est regula, vt nulli episcopo ordinare vel admittere in ecclesiam suam clericum quempiam liceret, qui ad aliam spectaret ecclesiam, sine istius episcopi consensu, cui antea addictus fuerat. Concilia p) seueram hac de re in decretis suis sententiam pronuntiant; inprimis

n) Zonar. not. in conc. Chalced. c. VI. ὥσπερ νῦν ἕκαστοι τῶν ἀρχιερέων τῆσδε τῆς πόλεως ἐπίσκοποι ὁ χειροτονῶν αὐτὸν προβληθῆναι λέγει, οὕτως τὸ παλαιὸν πᾶς χειροτονούμενος τῆσδε τῆς ἐκκλησίας ἱερεὺς, ἢ διάκονος, ἢ κληρικὸς ἁπλῶς ὠνομάζετο, εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται. *Vt nunc dierum quemlibet antistitum certæ cuiusdam ciuitatis episcopum; qui eum ordinat, promoueri dicit, sic quicumque olim ordinibus insignitus esset, certæ cuiusdam ecclesiæ sacerdos, diaconus, clericusue* (quamuis hæc postea tota ratio sit neglecta) *simpliciter nuncupabatur.*

o) Habert. archierat. ad can. VI. Chalced. p. 351. Hanc ecclesiæ legem ac disciplinam antiquam esse, recte in eum canonem Zonaras animaduertit, εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται, *quamuis*, inquit, *ea nunc plane in contemtum abierit*, quod nobis peræque lugendum est.

p) Concil. Carthag. III. cap. XXI. (tom. II. pag. 1170.) Vt clericum alienum, *nisi concedente eius episcopo*, nemo audeat vel retinere vel promouere in ecclesia sibi credita.

Concil. Chalced. cap. XX. (tom. IV. pag. 766.) Κληρικοὺς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς ἤδη ὡρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν. κ. τ. λ. *Clericos in ecclesiis ministerio fungentes, quemadmodum iam statuimus*, non licere in alius ciuitatis ecclesia ordinari.

Concil. Arausionens. I. cap. VIII. (tom. III. pag. 1449.) Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putauerit, prius definiat, vt cum ipso habitet. Sic quoque *non sine consultatione eius episcopi, cum quo ante habitauit*, eum, qui fortasse non sine caussa diu ab alio ordinatus non est, ordinare præsumat.

primis magnum illud concilium *Nicænum* q, *Sardicense* r & *Arelatense* secundum s vniuersas eiusmodi ordinationes vanas & irritas declarant. Concilium *Carthaginense* t primum ad ipsos etiam laicos, ad aliam ecclesiam spectantes, istam prohibitionem extendit. Sic enim statuit: *Non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum vsurpare sibi de plebe aliena, vt eum ordinet sine conscientia eius episcopi, de cuius plebe est.* Quarum legum hæc erat ratio, quod quilibet episcopus peculiare aliquod & proprium ius in vniuersum diœceseos suæ clerum ac populum habere credebatur; atque ad pacem & bonum ordinem in ecclesia custodiendum apprime faciebat, tales regulas tueri atque obseruare. Tantum in ecclesia *Africana* episcopus *Carthaginensis* hac in re quodam gaudebat priuilegio, quia exarchus & primas omnium prouinciarum *Africanarum* erat. Ex antiqua enim consuetudine, canone quodam concilii *Carthaginensis* tertii u, qui codici *Africano* w etiam insertus est, confirmata episcopo *Carthaginensi* ex alia ecclesia clericum

q) Concil. Nicæn. cap. XVI. (tom. II. pag. 36) Εἰ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. *Si ausus fuerit quispiam eum, qui ad alium pertinet, surripere, & in sua ecclesia,* non consentiente proprio episcopo, *a quo recessit, qui in canone censetur,* irrita sit ordinatio.

r) Concil. Sardic. cap. XV. (tom. II. pag. 640.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο. *Si quis episcopus ex alia parochia velit alienum ministrum* sine consensu proprii episcopi *in aliquo gradu constituere,* irrita & infirma eiusmodi constitutio *existimetur.*

s) Concil. Arelat. II. c. XIII. (tom. IV. p. 1012) Quod si, aliquo commorationis tempore, *inuito episcopo suo*, in aliena ecclesia habitans, ab episcopo loci clericus fuerit ordinatus, *huiusmodi ordinatio irrita* habeatur.

t) Concil. Carthaginens. I. cap. V. (tom. II. p. 1824.)

u) Conc. Carth. III. cap. XLV. (ibid. p. 1176.) Fuit semper hæc licentia huic sedi, vnde vellet, & de cuius nomine fuisset conuentum, pro desiderio cuiusque ecclesiæ ordinare episcopum.

w) Cod. can Afric. cap. LV (ibid. p. 1078.) Περὶ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος ὅθεν θέλει, κληρικὸν χειροτονεῖν. *Vt Carthaginensi episcopo, vnde voluerit, clericum liceat ordinare.* Ibid. p. 1079. b. Ἀεὶ ὑπῆρξεν ἡ αὐθεντία αὕτη τῷ θρόνῳ τούτῳ, ἵνα ὅθεν ἦλθε, (ἤθελε) καὶ περὶ οὗ δήποτε προετράπη ὀνόματος κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστης ἐκκλησίας ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπον. *Fuit semper hæc licentia &c.* vid. not. (u).

clericum aliquem adſumere, eumque in eccleſiæ cuiusdam, iurisdictioni ſuæ ſubiacentis, miniſterium ordinare licitum erat. Enimuero exceptio in ſpeciali ipſius caſu regulam in reliquis omnibus confirmat.

§. V.

Nulli epiſcopo permiſſum erat, vt in aliena diœceſi aliquem ordinaret.

QVARTO: Alia regula ad ſeruandum bonum ordinem hac in re erat, vt quilibet epiſcopus in ſua ipſius eccleſia ſe contineret, nec ſibi poteſtatem in aliena diœceſi quempiam ordinandi arrogaret. Ita concilium *Antiochenum* x & ſic dicti *canones apoſtolici* y præcipiunt, *ne quis epiſcopus audeat extra ſuos fines facere ordinationes in vrbibus & pagis ei non ſubiectis.* AVGVSTINVS huic regulæ inſiſtere neceſſe habebat, quum ciues *Hipponenſes Pinianum* etiam inuitum ab ipſo ordinari vellent presbyterum, minitantes, ſi id facere detrectaret, ſeſe alium poſtulaturos epiſcopum, a quo ordinaretur. AVGVSTINVS illis indicabat z, ab alio epiſcopo in eccleſia ſibi tradita, niſi ſe interrogato ac permittente, eum ordinari haud poſſe; & quum promiſſione de illo inuito non ordinando detineretur, ſe a promiſſi fide non poſſe deflectere, nec permittere, vt ab alio epiſcopo ordinaretur. *Epiphanius*, teſte SOCRATE a, diaconum in diœceſi *Chryſoſtomi*

x) Concil. Antioch. c. XXII. (tom. II. p. 572.) Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ ἐπὶ χειροτονίᾳ τινὸς, μηδὲ καθιςᾷν πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου· εἰ δὲ τολμήσειέν τις τοιοῦτο, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν. *Epiſcopus in alienam ciuitatem, quæ ei ſubiecta non eſt, non adſcendat, nec in regionem, quæ ad eum non pertinet, ad alicuius ordinationem,* nec presbyterum vel diaconum conſtituat in locis alii epiſcopo ſubiectis, *niſi cum voluntate proprii illius regionis epiſcopi. Si quis autem tale quid auſus fuerit, infirma ſit ordinatio & ipſe a ſynodo puniatur.*

y) Can. apoſt. c. XXXV. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας.

z) Aug. epiſt. CCXXV. ad Albinam. Dicebam ego, quibus poteram, qui ad nos in abſidem honoratiores & grauiores adſcenderant, nec a promiſſi fide me poſſe dimoueri, *nec ab alio epiſcopo in eccleſia mihi tradita, niſi me interrogato ac permittente, poſſe ordinari.*

a) Socrat. lib. VI. c. XII. Προσορμήσας τῷ ἐπὶ Ἰωάννου μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ τοῦτο

ſoſtomi Conſtantinopolitana ordinare auſus fuerat: *Chryſoſtomus* vero ei dicebat, quod contra regulas egiſſet, dum in eccleſiis, iurisdictioni ſuæ non ſubiectis, ordinationem feciſſet. Quod ipſum oſtendit, fuiſſe hanc vniuerſalem legem, quæ tam in orientalibus quam occidentalibus eccleſiis inualuerit. Et ſecundum eamdem regulam omnes metropolitani cum epiſcopis ſuis prouincialibus ſuæ ipſorum prouinciæ adligati erant, nec vllum epiſcopum in alia prouincia poterant ordinare, niſi ab iſtius prouinciæ epiſcopis, vt ſibi ſubſidio venirent, inuitati. Quæ regula in concilio generali *Conſtantinopolitano* [b] ſtatuta & in concilio *Epheſino* [c] confirmata fuit, occaſione controuerſiæ, inter eccleſias *Cypricas* & patriarcham *Antiochenum* ortæ, vtpote qui poteſtatem ordinandi in his eccleſiis ſibi ſtudebat adſerere, quod autem illius ſtudium reiiciebatur, propterea quod extra eius diœceſin ſub alius iurisdictione eſſent conſtitutæ. Sed vero obſeruandum eſt, has regulas de ordinariis caſibus, pacis & concordiæ inter eccleſiæ antiſtites conſeruandæ gratia, factas eſſe, vnoquoque interim in ſuo ipſius circuitu res ſuas agente & fines ac limites, quibus eum leges circumſcripſerant, tuente. Alias enim, vti antehac oſtendimus [cc], quilibet epiſcopus vniuerſæ catholicæ eccleſiæ erat epiſcopus, & hoc intuitu ordinandi, alioſue officii epiſcopalis actus in quacumque mundi parte, neceſſitate atque extraordinaria occaſione ita fe-

ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς πρωὸς, σύναξίν τε ἐπιτελέσας καὶ διάκονον χειροτονήσας αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται. *Qui (Epiphanius) cum ad baſilicam S. Ioannis appuliſſet, quæ ſeptem paſſuum millibus ab vrbe diſtat, mane egreſſus, collectam ibi celebrauit: &* ordinato diacono *ciuitatem ingreſſus eſt.* Cap. XIV. Παρὰ κανόνας πράττεις πολλὰ, ὦ Ἐπιφάνιε, πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος. κ. τ. λ. *Multa contra regulas, agis, o Epiphani, qui primum quidem* in eccleſiis ſub diſpoſitione mea conſtitutis ordinationem feceris &c.

b) Concil. Conſtant. cap. II. (tom. II. p. 947.) Ἀκλήτους ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίαις, ἤ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. Non vocati epiſcopi vltra diœceſin ne tranſeant ad ordinationem *vel aliquam aliam adminiſtrationem eccleſiaſticam.*

c) Concil. Epheſ. act. VII. decret. de epiſc. Cypr. (tom. III. pag. 801.) Vid. lib. II. cap. XVII. §. IX. not. (g) vol. I. p. 250.

cc) Lib. II. cap. V. vol. I. pag. 111. ſeqq.

ferente, peragendi habebat auctoritatem. Quemadmodum *Athanasius* & *Eusebius Samosatensis Arianæ* hæresis longe lateque dominantis tempore fecerunt, ordinantes episcopos & presbyteros in quacumque prouincia vel diœcesi, (licet cum littera huius legis id pugnaret,) eum quidem in finem, vt fides catholica & orthodoxorum hominum successio conseruaretur. Vt adeo hæc regula tantummodo fuerit pro communibus & ordinariis casibus. Et in *Cypro*, EPIPHANIO testante d), hæc regula plane non fuit obseruata, sed quiuis episcopus in quacunque alia diœcesi ordinabat, prout necessitas hoc requireret, & id quidem caritatis vinculis minime ruptis. Nam generalem quamdam veniam sibi inuicem indulserant, vt, quemadmodum ecclesiæ istius prouinciæ omnium maxime expediret, eiusmodi libertate inter sese mutuo vterentur; etsi priuilegia sua aduersus omnium peregrinarum sedium, & speciatim *Antiochenæ*, inuasiones strenue tuebantur.

§. VI.

Quatuor sollemnium temporum ordinationis origo.

PROXIME nunc in hoc negotio considerandum est tempus & locus ordinationis. De tempore varie potest institui quæstio I. An ecclesia antiquitus certa & statuta ordinationis tempora habuerit, vti nunc quatuor tempora per annum habet? II. An dies dominicus semper fuerit ordinationi constitutus? III. An ordinationes semper ad matutinam liturgiam fuerint adligatæ? Ad primam quæstionem quod attinet, non liquet, ecclesiam ante sæculum quartum certa anni tempora ordinationi statuisse. ISAACO enim HABERTO recte obseruante e), vsitatius tum erat, singulos ordinare, prout cuiusque ecclesiæ necessitas postulabat. LEO f) quidem papa *ieiunia quatuor temporum*, quæ apud nos in *Britannia* nunc vulgo dicuntur *Ember-weeks*, ab apostolica deriuat tradi-

d) Epiph. epist. ad Ioan. Hierosolym. tom. II. p. 313. Multi episcopi communionis nostræ presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia. cætera.

e) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. pag. 130. Tunc *singuli, &* *quidem rari*, non vero tam multi ac hodie, *ordinabantur.*

f) Leo serm. I. de ieiun. pentecost. p. 77. Item serm. IX. de ieiun. 7 mensis, siue de ieiunio quatuor temporum p. 88. Item serm. VII.

traditione. At vero, vti ANTONIVS PAGIVS[g] & IOSEPHVS QVESNELLVS[h] in animaduersionibus in hunc auctorem obseruant, nihil ei familiarius est, quam legem apostolicam appellare, quæ ipse vel in sua ipsius ecclesia vsitata, vel in *Damasi* & *Siricii*, antecessorum suorum decretis sancita inuenit. Vt adeo, quum omnes ante LEONEM auctores hac de re sileant, illius auctoritate valde niti haud possimus. Accedit, quod ne semel quidem indicet, ieiunia ista statutorum & sollemnium ordinationis temporum intuitu, sed ex alia quadam generaliore ratione, fuisse indicta. Adeoque certum non est, ecclesiam tunc, quum LEO scriberet, ann. CCCCL. vlla fixa ordinationis tempora habuisse. Et in sæculis antegressis non habuisse, magis liquet. De episcopis enim certum est, ecclesiam ordinationi eorum certum tempus non præstituisse; sed simul ac episcopus aliquis mortuus esset, alius in eius locum omni adhibita festinatione eligebatur atque ordinabatur; & in quibusdam locis secundo vel tertio die ab eius obitu hoc fiebat, quemadmodum iam antea[hh] ostendimus. De presbyteris & diaconis aliisque hisce inferioribus itidem manifestum est, quod in tribus prioribus sæculis quouis tempore ordinati fuerint, prout res ecclesiæ id exegit. *Cyprianus Aurelium* lectorem ipsis calendis *decembribus* ordinauit, quemadmodum IO. PEARSONIVS[i] secundum criticas supputandi regulas iudicat, & *Optatum* hypodiaconum mense *augusto*[k]; quorum

g) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XV. Per canones, inquit Quesnellus, nil aliud Leo intelligit, quam regulam ecclesiasticam solo vsu & traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpius vsurpare videtur. - - - Familiare est Leoni, vt cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex b. Petri traditione descendere existimauit, quæ & olim obseruata & decretis sancita inueniebat eorum ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate

h) Quesnell. ap. Pagium vid. not. antec.

hh) Lib. II. cap. XI. §. II. volum. I. p. 359.

i) Pearson. annal. Cyprian. ann. CCL. n. XX. p. 25. (p. 20. edit. Amstel. MDCC.) Mense decembri ineunte, Cyprianus cum collegis suis, inconsulto clero suo, Aurelium confessorem ordinauit lectorem, & quidem, vt opinor, ipsis calendis decembribus. cætera.

k) Pearson. ibid. n. XV. *Scripsit epistolam XXVII mense Augusto* ineunte ad clerum Romanum. Scripsit etiam eodem tempore ad Moysem & Maximum reliquosque confessores Romæ in carcere constitutos epistolam XXVIII. -- Vt autem hæ litteræ sollemniter, iuxta morem ecclesiæ, mitterentur; Cypria-

rum neutrum sollemne ordinationis tempus fuit. *Paulinus*, qui saeculo quarto vixit, die nati seruatoris memoriae sacro ordinatus est, vti ipse [l] nos facit certiores. Neque tamen is vnus ex quatuor diebus fuit, quos deinceps stata ordinationis tempora fecerunt. *Pontificale Romanum* sub nomine DAMASI in plerorumque episcoporum vitis memorat, quas in prouincia *Romana* episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinationes per totam quisque vitam suam fecerint; & ordinationes semper mense *decembri* factae dicuntur. Quod ipsum, si liber iste magnae cuiusdam auctoritatis esset, probaret, vnum fixum ordinationis tempus *Romae* fuisse, non quatuor. Sed huius libri fides, fateor, nulla ratione primorum saeculorum historiae innititur, quia multo recentioris aeui est, quam quidem inscriptio prae se fert. Et auctor fortassis de rebus vetustis loquitur ex sui ipsius temporis consuetudine, vbi vnum ex his quatuor temporibus in vsum exiit: quod ante tempus *Simplicii* an. CCCCLXVII. factum videtur. *Liber* enim *pontificalis* in vita eius [m] *decembri* addit *februarium;* quemadmodum hoc etiam in vita *Gelasii* facit. Et in decreto quodam *Gelasii* [n] quinque tempora ordinationi praestituuntur. Dicitur enim ibi: *Ordinationes presbyterorum & diaconorum nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id est, quarti mensis ieiunio, septimi, & decimi, sed & etiam quadragesimalis initii ac mediana quadragesimae die, sabbathi ieiunio circa vesperam nouerint celebrandas.* AMALARIVS FORTVNATVS [o] mutationis, tempore *Simplicii* factae, meminit, cum *Primi apostoli*, inquit, *semper in decembrio mense, in quo natiuitas domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant vsque ad Simplicium, qui fuit a Petro quadragesimus nonus. Ipse primus sacrauit in Februario.* Quod ille sine dubio ex ante memoratis locis *libri pontificalis* adsumsit, quippe qui inter-

nus *fecit lectorem Saturum & hypodiaconum Optatum* confessorem, easque per eosdem misit, cuius rei statim clerum suum certiorem fecit epistola XXIX.

l) Paulin. epist. VI. ad Seuer. p. 101. *Die Domini, quod nasci carne dignatus est*, repentina vi multitudinis - - *presbyteratu initiatus sum.*

m) Pontifical. vit. Gelas. (tom. IV. concil. p. 1155.) Hic *fecit ordinationes* duas in vrbe Roma per *menses februarium & decembrem*, presbyteros triginta duos, diaconos duos, episcopos per diversa loca numero sexaginta septem.

n) Gelas. epist. IX. ad episc. Lucaniae c. XI. al. XIII. (ibid p 1191.)

o) Amalar. de offic. eccles. lib. II. cap. I. (Bibl. SS. patr. tom. VI. p. 927. edit. Paris. MDLXXXIX.)

interdum de vno, interdum vero de duobus ſollemnibus temporibus ordinationis, numquam vero de quatuor, loquitur. Quod argumento eſt, quatuor iſta nondum fuiſſe conſtituta, quum liber ille conficeretur, qui cum interpolatione, quam nunc habet, non niſi poſt *Iuſtiniani* tempora exſtitit, vti virorum doctorum concordans eſt opinio. Atque adeo ampliori aliorum disquiſitioni id relinquimus, an vlla eiusmodi ſtatuta ordinationis tempora, cuiusmodi hi auctores memorant, quatuor vel quinque, prioribus ſæculis in eccleſia *Romana* fuerint. In aliis eccleſiis de nullo relatum legimus, ſed exempla producta contrarium potius demonſtrant. Studioſus huius rei lector plura iſtiusmodi exempla alia in promtu facile habebit, ex quibus colligi poterit, tempora ordinationis prioribus quatuor ſæculis non fuiſſe certa & ſtata, ſiquidem nullus antiquus ſcriptor intra hoc interuallum vllam eorum mentionem iniicit. Quocirca neceſſe haud eſt, vt cum CAESARE BARONIO [p] & ROBERTO BELLARMINO [q] *ieiunia quatuor temporum* apoſtolicæ traditioni adſcribamus, ſed ſufficit, de iis loqui tamquam vſitato eccleſiæ more, qui eccleſiaſtica inſtitutione, aliquot ſæculis poſt facta, fundetur.

§. VII.

Ordinationes quolibet hebdomadis die indiſcriminatim factæ per tria priora ſæcula.

IDEM ad ſecundum quæſtionem reſponderi oportet, An dies dominicus ſemper fuerit dies ordinationis? Manifeſtum eſt, quod per tria priora ſæcula haud fuerit. PAGIVS [r] enim ante *Conſtantini*

p) Baron. ann. LXII. n. CCIX. Ipſa *quatuor anni temporum ieiunia*, quæ in eccleſia ſeruari ſolent, *ex apoſtolica inſtitutione* ſumſiſſe principium, ſanctus Leo absque vlla dubitatione confirmat. cætera.

q) Bellarm. de verbo Dei non ſcripto lib. IV. cap. III. p. 206. (pag. 67. H. edit. Colon. MDCXV.) Sextum mendacium eſt: *Calixtus ieiunia quatuor temporum inſtituit, ergo falſum eſt, quod ſint ex apoſtolica traditione.* Mendacium eſt, quod Calixtus omnia inſtituerit quatuor temporum ieiunia. Ipſe enim in epiſt. I. dicit, ſe tantum addidiſſe vnum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quo circa quod ſanctus Leo ſermon. II. de ieiunio pentecoſtes, & ſerm. VIII. de ieiunio ſeptimi menſis dicit, illa ieiunia eſſe ex apoſtolica traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

r) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XIV. edit. Pariſ. MDCLXXXIX. (n. XVIII. edit. Antuerp. MDCCV.) Ante conſtitutam a Conſtantino magno eccleſiæ pacem, pontificum Romanorum or-

stantini magni tempora ipsorum pontificum *Romanorum* ordinationes quocumque hebdomadis die indiscriminatim peractas, & saeculo demum quarto diem dominicum aliosque dies festos sollemniores ordinationibus praestitutos esse, firmissimis argumentis & rationibus, ex certissimis chronologiae regulis petitis, exemplisque contra DAN. PAPEBROCIVM comprobauit. Vt ita, quum LEO papa [s] ordinationes, alio quam dominico die factas, canonibus & patrum traditioni contrarias dicit, de sui temporis consuetudinibus loqui, vt antea, intelligendus sit; si modo id moris tum fuit, cum LEO vixit. Datur enim ratio dubitandi de auctoritate epistolarum vel LEONIS, vel GELASII, qui non longe post vixit. GELASIVS [t] enim, ordinationes presbyterorum ac diaconorum sabbathi ieiunio circa vesperam celebrandas esse dicit. Vt adeo vel alterutram harum epistolarum spuriam esse, vel consuetudinem in vno eodemque saeculo in ecclesia *Romana* variasse, necesse sit.

§. VIII.

Caerimonia ista tempore oblationis in sacris matutinis peragi solita.

GELASIVS, fateor, in hac decreti sui parte singularis est, ordinationes circa vesperam fieri iubens. Etsi enim veteres non semper certo cuidam diei anni vel certo cuidam diei hebdomadis praecise inhaerebant; accuratius tamen tempus diei obseruabant, vt ordinationes durante cultu Dei matutino peragerent. Haec antiquissima ecclesiae regula fuit, vti ex iis, quae *Nouatiano* ob-

dinationes quocumque die indiscriminatim peractae. Hanc regulam tertio ecclesiae saeculo tot exemplis comprobabimus, vt ea in dubium reuocari minime possit. In martyrologio Hieronymiano ad diem XXVIII. decembris legitur: *Romae Felicis & Bonifacii episcopi de ordinatione;* quae vltima verba a librario corrupta & posita loco istorum: *Episc. diei ordinationis*, id est, *episcoporum*. Nam in martyrologiis aliquando legitur: *Ordinatio N. episcopi* vel *episcopatus N.* vel *natale episcopatus N.* vel *natale cathedrae;* id est, S. Petri Antiochiae. Quare S. Felix huius nominis primus anno centesimo sexagesimo nono die vicesima octaua mensis decembris, quae in feriam tertiam incidebat, ordinatus est. Mitto alia exempla suis locis adducenda. Post itaque tria priora ecclesiae saecula in morem inductum, vt ordinationes tam Romanorum pontificum, quam caeterorum episcoporum, diebus dominicis vel festis sollemnioribus peragerentur.

s) Leo epist. LXXXI. ad Dioscorum c. I. tot. (tom. III. conc. p. 1374. 1375.)

t) Gelas. epist. IX ad episcop. Lucan. cap. XI. vid. not. antec. (n) in textu, pag. 179.

obiectata fuere, condiſcere poſſumus, quod videlicet inter alia minus legitime facta *ὥρᾳ δεκάτῃ*, *hora decima*, ſiue *quarta pomeridiana*, eaque minus canonica, ordinatus fuerit, quemadmodum CORNELIVS [u] in epiſtola ſua ad *Fabianum* huius rei eum incuſat. Concilium *Laodicenum* in definiendo tempore multo adhuc accuratius eſt, cum dicit, non oportere ordinationes ſub conſpectu audientium & catechumenorum [w], ſed tempore oblationis, celebrari. Cuius rei ratio fuit, vt ordinatus eo tempore, quo ipſius ordinatio fieret, vel conſecrare vel certe participare ſacram euchariſtiam poſſet. Hinc THEODORETVS de *Macedonii* anachoretæ loquens ordinatione, eam [x] *τῆς μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης*, myſtici ſacrificii, hoc eſt, ſacræ ſynaxeos tempore factam, dicit. Atque ita EPIPHANIVS *Pauliniani*, fratris *Hieronymi*, ordinationem repræſentat [y], quem presbyterum ordinauit, quum in ſanctis ſacrificiis ad altare miniſtraret. Sed hoc de tribus ſuperioribus epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus præcipue, ſi non ſolum, intelligendum eſt: de reliquis enim perinde erat, quo tempore ordinarentur, dummodo id in eccleſia, durante quadam diuini cultus parte, fieret.

§. IX.

Eccleſia vnicus legitimus ordinationis locus.

ENIMVERO extra eccleſiam nulla ordinatio legitime fieri poterat. Quamquam hoc diſcrimen ſuperiores inter & inferiores ordines intercedebat, vti iſti intra ſanctuarium ſeu partem

tem

u) Ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. p. 198. Οὓς παραγινομένους ἄτε δὴ ἀνθρώπους ἀπλουστέρους περὶ τὰς τῶν πονηρῶν μηχανάς τε καὶ ῥαδιουργίαν, συγκλεισθέντας ὑπό τινων ὁμοίων αὐτῷ τεταγμένων ἀνθρώπων, ὥρᾳ δεκάτῃ μεθύοντας καὶ κραιπαλῶντας, μετὰ βίας ἠνάγκασεν εἰκονικῇ τινι καὶ ματαίᾳ χειρεπιθεσίᾳ ἐπισκοπὴν αὐτῷ δοῦναι. *Qui quum aduenissent homines ſimplicioris ingenii, nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis ſatis triti, eos ille a quibusdam ſui ſimillimis, quos ad id comparauerat, incluſos* hora decimâ *temulentos & crapula oppreſſos, adumbrata quadam & inani manuum impoſitione epiſcopatum ſibi tradere per vim coëgit.*

w) Conc. Laodic. c. V. (tom. I. p. 1497.) Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

x) Theodoret. hiſtor. relig. c. XIII. vid ſupra §. III. not. (m) pag. 172.

y) Epiphan. epiſt. ad Ioan. Hieroſol. (tom. II. p. 313. a.) *Cum miniſtraret in ſanctis ſacrificiis*, rurſus cum ingenti difficultate tento ore eius *ordinauimus presbyterum* & iisdem verbis, quibus antea ſuaſeramus, impulimus, vt ſederet in ordine presbyterii.

tem altaris, hi autem extra eam conferrentur; in hoc tamen vtrique conueniebant, vt ecclesia esset locus proprius creandi omnes istos ordines, qui in ecclesiastico quopiam officio versarentur. Quocirca GREGORIVS NAZIAZENVS [z] merito exprobrat *Maximo Cynico*, qui in sedem *Constantinopolitanam* ipse se intruserat, quod exclusus ecclesia in aedibus cuiusdam aulœdi ordinatus fuerit. Quod *Vrsino* etiam, in sedis *Romanae* petitione cum *Damaso* concurrenti, obiectabatur, quod non in ecclesia [a] sed in obscuro quodam loco basilicae, cui nomen *Sicinae*, ordinatus esset.

§. X.

Ordinatio flexis coram altari genibus recepta.

QVOD ad ritus, in ipso ordinationis actu vsitatos, attinet, praeter id, quod antea nobis notatum fuit, vbi de quolibet ordine speciatim loquuti sumus, aequum fuerit, generatim de iis nonnulla obseruare. Primum quidem, quod episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordinationes flexo ante altare vtroque poplite recipi consueuerint. Ita auctor, qui sub nomine DIONYSII [b] delitescit, rem repraesentat in libro de *hierarchia ecclesiastica*. Et THEODORETVS [c] eiusdem rei tamquam consueti ritus meminit, quando de episcopi cuiusdam ordinatione loquens,

z) Nazianz. carm. de vit. (tom. II, pag. 15.)

Ἐις γὰρ χοραύλε λυπρὸν οἰκητήριον
Ἀχθέντες οἱ σεμνοί τε καὶ θεῷ φίλοι,
Λαῦ τ' ἔχοντες τῶν ἀποβλήτων τινὰς,
Κυνῶν τυπῦσι τὸν κάκιςον ποιμένα
Κείραντες, ὁ δήσαντες, ὁδὲ σὺν βίᾳ;
Κύων γὰρ ἦν πρόθυμος εἰς τὰ κρείσσονα.

Namque in chorauli sordidam ingressi domum,
Graues, superno & Numini cari viri,
At quosdam habentes faece de vulgi infima,
Cane resecta praesulem signant coma
Nequissimum, haud vi, nec ligatum, nam canis
Ad summa quaeque promtus ac feruens erat.

a) Socrat. lib. IV. cap. XXIX. Χειροτονεῖται ὀκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς, καὶ ἐπικαλυμένης Σικίνης.

b) Dionys. de hierarch. eccles. cap. V, contempl. III. §. 2. pag. 364. §. 8, pag. 368. 369. (tom. I. edit. Antuerp, MDCXXXIV.)

c) Theodoret. lib. IV. c. XV. Πάντων τὸν Ἀντίοχον ψηφισαμένων τῦ θείε διάδοχον, καὶ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀγαγόντων

loquens, eum ad facram menfam adductum & genua flectere vi coactum effe, dicit.

§. XI.

Ad impofitionem manuum & preces data.

DEINDE ipfe ritus conferendi ordines fuperiores femper fiebat cum impofitione manuum & precibus. Id quod ex HIERONYMO [d] patet, quando ait, χειροτονία, *id eft ordinatio clericorum, non folum ad imprecationem vocis, fed ad impofitionem completur manus: ne fcilicet vocis imprecatio clandeftina clericos ordinet nefcientes.* GREGORIVS quidem NYSSENVS [e] miram nobis hiftoriam de ordinatione *Gregorii Thaumaturgi* refert, quem *Phædimus* ecclefiæ *Amafeenfium* epifcopus folis precibus fine manuum impofitione ordinauit: aberat enim fuga in folitudinem ordinationem euitaturus: quo non obftante *Phædimus* ecclefiæ *Neo-Cæfareenfis* epifcopum eum confecrauit, quod munus poftea fufcepit. Sed ex viri cuiusdam docti [f]) coniectura verofimillimum eft, quod aliam habuerit ordinationem; fin minus, hæc actio fingulare aliquod exemplum, communi regulæ & ftabilito ecclefiæ ordini contrarium, haberi debet. *Græci* hanc manus impofitioem & χειροτονίαν & χειροθετίαν appellant, vti in canonibus concilii *Nicæni* [g] & *Chalcedonenfis* videre eft. Nonnumquam

ταν τε καὶ κλῖναι βιασαμένων τὰ γόνατα κ. τ. λ. *Cum vniuerfi Antiochum fucceſſorem patrui elegiſſent, & ad facram menfam (i. e. altare) eum adducerent, & genua flectere cogerent,* cætera.

d) Hieron. lib. XVI. in Iefai. c. LVIII. p. 265. ed. Bafil. MDLXV. (tom. V. p. 184. G. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

e) Nyffen. vit. Greg. Thaum. (tom. III. p. 544.) Ὁ Φαίδιμος - ἀντὶ χειρὸς ἐπάγει τῷ Γρηγορίῳ τὸν λόγον ἀφιερῶσαι τῷ Θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντα. *Phædimus - loco manus impofitionis Gregorio adhibet fermonem, Deo confecrans eum, qui corpore coram non adeſſet.*

f) Caue hiftor. litterar. vol. I. p. 94. edit. Lond. (p. 82. ed. Geneu. MDCCXX.) A Phædimo Amafeæ antiftite Neo-Cæfareæ epifcopus ordinatur, modo plane mirabili & hactenus inaudito. Cum enim Gregorius in folitudinem feceſſerat, ne a philofophiæ ftudiis diftraheretur animus, & vt Phædimi confilium euitaret, nouas fubinde latebras quæreret; Phædimus impetu quodam diuino prouectus, oratione primum ad Deum conuerfa, deinde fermone ad Gregorium habito eum, quafi iam præfenti manus imponeret, Deo & ecclefiæ ifti epifcopum confecrauit. Quam prouinciam, Deo animum eius fuauiter difponente, *Gregorius more confueto, vti credi par eft, prius ordinatus,* poftea lubens fuscepit.

g) Concil. Nic. c. XIX. (tom. II. conc. p. 37.) Ἐμνήσθημεν δὲ διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ἐξάπαντος ἐν

quam tamen hæc vocabula inter ſeſe diſtinguuntur, vti in auctore *conſtitutionum*, qui dicit [h] πρεσβύτερος χειροθετεῖ οὐ χειροτονεῖ, *Presbyter manum imponit non ordinat;* Vbi manifeſtum eſt, per manus impoſitionem non intelligi ordinationem, ſed aliam quamdam benedictionem eccleſiæ, in qua manuum impoſitio æque vſitata fuerit atque in ordinatione. Neque vero χειροτονία ordinationem in antiquis ſcriptoribus ſemper, etſi vt plurimum, ſignificat; quemadmodum FRONTO DVCAEVS [i] aliique viri docti oſtenderunt: ſed interdum nihil denotat amplius, quam deſignationem ſiue electionem: vt cum IGNATIVS phraſi χειροτονῆσαι θεοπρεσβύτην [k] vtitur, ad ſignificandam duntaxat electionem ſeu conſtitutionem alicuius tabellarii ad perferendas alio eccleſiæ epiſtolas. Quod ipſum ideo adnoto, vt lectorem aduerſus quo-

ταῖς λαϊκαῖς αὐταὶ ἐξετάζεσθαι. *Diaconiſſarum meminimus, quæ in habitu quidem cenſentur, quoniam nec vllam habent* manuum impoſitionem, *vt omnino inter laicos ipſæ connumerentur.*

Conc. Chalced. c. XV. (tom. IV. conc. p. 763.) Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος. *Si poſtquam* ordinatione ſuſcepta *in miniſterio aliquo tempore permanſit (diaconiſſa) ſe ipſam matrimonio tradiderit, Dei gratiæ iniuriam faciens, ea vna cum illo, qui ei coniunctus eſt, anathematizetur.*

h) Conſtitut. apoſtol. lib. VIII. cap. XXVIII.

i) Front. Duc. not. in Chryſoſtom. hom. I. ad pop. Antiochen. p. 1. Περὶ χειροτονιῶν, *de ordinationibus.* Brixianus interpres verterat *e electionibus* atque apud profanos quidem ſcriptores χειροτονία, quæ proprie manuum extenſionem ſonat, decretum ſignificat, vel ſuffragiorum lationem, qua in populi comitiis magiſtratus deferebantur, & χειροτονεῖν *per ſuffragia creare,* ſed apud chriſtianos & ſacros auctores peculiariter pro eccleſiaſticorum miniſtrorum ordinatione ſumitur, qui plerique per impoſitionem manuum accipiebant poteſtatem. cætera.

k) Ignat. epiſt. ad Smyrn. n. XI. Πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπρεσβύτην κ. λ. τ. *Decet ad Dei honorem, vt eccleſia veſtra* eligat ſacrum legatum, *cætera.*

Id. epiſt. ad Philadelph. n. X. πρέπον ἐστὶν ὑμῖν χειροτονῆσαι διάκονον εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ θεοῦ πρεσβείαν. *Decet vos* eligere diaconum, qui obeat *ibi legationem* Dei.

Id. epiſt. ad Polycarp. n. VII. Πρέπει, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον καὶ χειροτονῆσαί τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεοδρόμος καλεῖσθαι. *Decet concilium cogere Deo decentiſſimum & eligere aliquem, quem valde carum habeatis & impigrum,* qui poterit diuinus curſor appellari.

[illegible] errores [illegible] ordinationes [illegible] verborum sensu [illegible], quemadmodum [illegible] materia id postulat.

§. XII.

Signum crucis in ordinatione usurpatum.

VLTIMO, obseruandum est, quod sicut a priscis christianis [illegible], ita peculiariter in ordinationibus, signum crucis adhibitum fuerit. In quod e CHRYSOSTOMO discimus, qui [illegible] hac occasione mentionem eius iniicit. *Cum, inquit, regeneramur,* (videlicet in baptismo) *crux domini adest, cum sacratissimo alimur cibo, ac in ordine [illegible] consecrandi statuimur, ubique ac semper id victoriae insigne nobis adsistit.* In hanc rem IO. CASPAR SVICERVS[m] ex personato DIONYSIO obseruat, quod manuum impositio vocata sit σφραγίς & ἱερατικὴ σφραγίς [n], propterea quod signum crucis capiti consecrandi imprimeretur.

§. XIII.

Nulla autem unctio vel ritus tradendi instrumenta in presbyterorum & diaconorum manus adhibitus.

QVOD ad unctionis ritum attinet, alio iam loco nouitatem eius[mm] ostendendi habuimus occasionem; nec minus consuetudinis tradendi vasa quaedam sacra in manus ordinatorum. Quam vasorum porrectionem ISAACVS HABERTVS numquam in conferendis

l) Chrysostom hom. LV. in Matth. [illegible] σταυρὸς πάρεστιν, [illegible] χειροτονηθῆναι, [illegible]

m) Suicer thesaur voce σφραγίς tom II p 1199. Manuum impositio, quae fiebat ad ordinationem, σφραγὶς ἱερατικὴ dicebatur, quia, dum manum imponerent capiti, signum crucis etiam in caput consecrandi faciebant. Dionysius Areopagita cap. V de eccles. hierarchia p. 314. ἱερατικὴν σφραγῖδα vocat, & pag 312. explicat mysterium sacerdotalis consecrationis: ἑκάστῳ κ. τ. λ. vid. not seq. (n).

n) Dionys. de hierarch. eccles. cap. V. pag. 312. 314. edit. Paris MDCXLIV. (p. 364. edit. Antuerp MDCXXXXIV. Ἑκάστῳ αὐτῶν [illegible] σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγίς: Vnicuique eorum *signum crucis* a consecrante pontifice *imprimitur*. vid. etiam p. 305. §. 4.

mm) Lib. II. cap. XIX. §. XVII. vol. I. pag. 298.

ferendis ſuperioribus ſed inferioribus tantum ordinibus ex præſcripto concilii *Carthaginenſis* quarti, hanc præcipuam ordinationis eorum partem conſtituentis, vſitatam fuiſſe dicit. Quamquam idem HABERTVS o) & alii quidam genuini huius concilii auctoritatem in dubium vocant, omnes eius canones pro ſpuriis habentes. Sed hoc tantum ὡς ἐν παρόδῳ.

§. XIV.

Ordinationes oſculo pacis finitæ.

FINITIS conſecrationis ritibus clerici tunc præſentes recens ordinatum oſculo pacis p) conſalutare ſolebant. Atque ita in

o) Habert. archieratic. p. 323. Martinus Becanus IV. parte de ſacram. tract. de ordin. quæſt. IV. concluſione III. *Impoſitio manuum videtur eſſe materia eſſentialis huius ſacramenti & a Chriſto inſtituta: porrectio vero inſtrumentorum videtur eſſe accidentalis & ab eccleſia introducta. Concilium enim Florentinum in inſtructione Armenorum ſolum meminit materiæ accidentalis, quæ ab eccleſia fuit inſtituta; non autem ſubſtantialis, quam Chriſtus præſcripſit, quia hæc ex ſcripturis & antiquis patribus erat ſatis cognita, non autem illa. Addo: ſi hoc argumentum valeret, poſſet ita optime retorqueri: Antiqua concilia non aſſignant aliam materiam niſi manuum impoſitionem.* Contra quæ poſtrema Becani verba, quum proferri poſſent canones ordinationum concilii IV. Carthaginenſis, in quibus porrectionis inſtrumentorum fit aliqua mentio: monendus eſt lector, primo fieri mentionem ſolius manuum impoſitionis in trium ordinum hierarchicorum, epiſcopi, presbyteri & diaconi conſecratione: porrectionis vero calicis & aliorum inſtrumentorum in aliorum ordinatione. Secundo, *canones illos primos non eſſe concilii* Carthaginenſis nec temporis illius; ſed ex libris ritualibus poſterioris ſæculi illuc tranſpoſitos, vt alibi plenius oſtenditur.

p) Dionyſ. hierarch. eccleſ. cap. V. p 367. (p. 364. edit Antuerp.) Ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγίς, καὶ καθ' ἕκαστον ἀνάῤῥησις ἱερὰ γίνεται, καὶ τελειωτικὸς ἀσπασμός, ἀσπαζομένου παντὸς ἱερατικοῦ παρόντος ἀνδρός, καὶ τοῦ τελέσαντος ἱεράρχου τὸν πρός τι τῶν εἰρημένων ἱεραρχικῶν ταγμάτων ἀποτελεσθέντα. *Vnicuique eorum ſignum crucis a conſecrante pontifice imprimitur & ſingulis ſancta prædicatio perficiens, atque ſalutatio adhibetur, cunctis præſentibus eccleſiaſticis vna cum pontifice conſecrante,* conſalutantibus illum, qui in aliquem dictorum ordinum ſacrorum eſt cooptatus.

Conſtit. apoſt. lib. VIII. cap. V. Μετὰ τὴν προσευχὴν εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος· καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. *Poſt preces vnus ex epiſcopis offerat hoſtiam in manus ordinati & mane in ſolio ſuo a reliquis epiſcopis collocetur,* cunctis eum in domino oſculantibus.

loco ad officium eius pertinente collocatus, si esset episcopus vel presbyter, primum sermonem ad populum habebat. Sed hac de re quantum ad episcopos attinet, iam antehac exposuimus; quantum vero ad presbyteros in ecclesia *graeca*, vbi concionari presbyteris erat vsitatius, istiusmodi sermonum exempla reperire lector potest inter homilias CHRYSOSTOMI q & GREGORII NYSSENI r, quas die consecrationis suae recitarunt.

§. XV.

Dies ordinationis episcopi anniuersaria solemnitate celebratus.

NON possum, quin vnum adhoc notem, cuius me iam alio loco oportebat meminisse, quia honos erat, ordini episcoporum speciatim exhibitus, nimirum, quod multis in locis dies ordinationis eorum inter dies festos, vertente quouis anno celebrari solitos, relatus fuerit. His diebus cogebantur conuentus ecclesiastici, fiebant sermones ad populum, & omnes solemnitates festi cuiusdam diei adhibebantur. Id quod ex AVGVSTINI patet sermonibus, quorum duo s anniuersaria suae ipsius ordinationis die fuerunt recitati; & in alio quodam t, a IACOBO SIRMONDO in lucem dato, sub eodem titulo diei anniuersarii consecrationis suae meminit. In quarto quodam itidem de die anniuersario ordinationis *Aurelii* u episcopi *Carthaginensis* loquitur, inuitans plebem, vt veniant festumque diem celebrent in basilica *Fausti*, quae nota erat aedes ecclesiastica *Carthagine*. Inter homilias etiam LEONIS episcopi *Romani* tres priores die anniuersario collocationis eius in pontificatu habitae sunt. Et recentior quidam eruditus criticus w obseruauit, quod in *Hieronymiano* aliisque quibusdam vetustis martyrologiis nonnumquam eiusmodi festa annua occurrant, sub titulis *ordinatio episcopi*, & *natale episcopatus* huius illiusue antistitis.

q) Chrysostom. homil. quum presbyter esset designatus tom. IV. p. 953.

r) Gregor. Nyssen. hom. in suam ordinat. tom. II. p. 40.

s) Aug. homil. XXIV. & XXV. ex quinquaginta. (tom. X. p. 472. 473. sq. edit. Basil. MDLXIX.)

t) Id. hom. XXXIX. edit. a Sirmond. tom. XIII. p. 841.

u) Id. hom. XXXII. de verb. domini: Dies anniuersarius ordinationis domini senis Aurelii crastinus illucescit. Rogat & admonet per humilitatem meam caritatem vestram, vt ad basilicam Fausti deuotissime venire dignemini.

w) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XIV. (n XVIII. edit. Antuerp.) In martyrologio Hieronymiano, caetera vid. supra c. XI. §. VII. not. (r) p. 180.

tistitis. Qui dies anniuersarii ordinationis eorum initio sine vllo dubio fuerunt, quos ipsimet, dum viuerent, egerunt, & quorum celebratio post obitum in memoriam eorum continuata fuit. Quo pacto martyrologiis inseri cœperunt, tamquam statæ solemnitates, denotantes ibi non diem natalem, nec emortualem, vt nonnulli falso arbitrantur, sed diem consecrationis eorum atque prouectionis ad thronum episcopalem. Sed hac de re plura, vbi de diebus festis ecclesiæ agendum erit.

LIBRI QVARTI
CAPVT SEPTIMVM
DE COACTIS ET ITERATIS ORDINATIONIBVS.

§. I.

Coactæ ordinationes in ecclesia primitiua creberrimæ.

ANTEQVAM hunc librum finiamus, nonnihil de coactis & iteratis ordinationibus addemus, quippe quæ sæpissime in ecclesia primitiua acciderunt. Antiquitus enim, vbi populares permittebantur electiones, nihil erat populo vsitatius, quam homines vi corripere inuitosque episcopo exhibere ordinandos. Etsi enim, vt SVLPICIVS SEVERVS queritur, officia ecclesiastica prauis ambitionibus appetebantur; erant tamen, qui non minori studio illa auersabantur, quam alii ea ambibant, & quos nihil nisi illata quædam vis ordinationi alicui submittere poterat. Vidimus iam vnum duoue exempla in AVGVSTINO x) & PAVLINO; & historia ecclesiastica plura nobis suppeditat. Nam, vt ne mentionem eorum iniiciam, qui fugam pararunt, vel se abdiderunt ordinationem ita deuitaturi, vti *Cyprianus* a), *Gregorius Thaumatur-*

x) Vid. supra cap. II. §. VIII. pag. 104.

a) Pont. vit. Cyprian. Iudicio Dei & plebis fauore, ad officium sacerdotii & episcopatus gradum adhuc neophytus, & vt putabatur nouellus, electus est: - - - cum in dilectionem eius & honorem totus populus adspirante Deo prosiliret, *humiliter ille secessit*, antiquioribus cedens & indignum se titulo tanti honoris existimans. cætera.

maturgus [b], *Augustinus* [c], *Euagrius* [d] & *Ambrosius* [e] fecerunt; erant etiam alii, qui prorsus inuiti ordinabantur; sicut *Nepotianus*, de quo HIERONYMVS narrat, quod quum ab *Heliodoro* auunculo suo presbyter ordinatus esset, gemuerit [f] & eiulauerit, nec sibi potuerit temperare, quin iram in ordinantem euomeret, quamquam tunc primum & solum id fecerit. *Martinus Turonensis* ecclesiæ episcopus adeo a suscipiendo episcopatu abhorrebat, vt dolo quodam a monasterio suo erui & sub quadam custodia ad ordinationem suam deduci eum oporteret, quemadmodum historia sacra [g] tradit. Et *Macedonii* anachoretæ, quam *Flauianus Antiochenæ* ecclesiæ episcopus peragebat, ordinatio adeo inuito ipso fiebat, vt non auderet quispiam ei, quid ageretur, exponere, antequam res esset confecta; & quum presbyterum se ordinatum esse intelligeret, furore quodam in *Flauianum* & omnes huius negotii consortes accendebatur, ratus, hanc ordinationem sibi aliam vitæ rationem adlaturam regressumque ad montis verticem & optatam habitationem intercluſuram. Ita THEODORETVS in orientalium religiosorum vitis [h] historiam enarrat. Et hunc morem his temporibus valde communem fuisse, ex eo apparet, quod

b) Gregor. Nyssen. vit. Gregor. Thaumaturg. tom III p. 544. conf. supra c. VI. § XI. not. (c) p 184

c) Sozom. lib. II c. XVII Τόνγε Ἀθανάσιον φασὶν ἀποφυγεῖν πειραθῆναι, καὶ ἄκοντα ... ἦναι πρὸς Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδέξασθαι. *Athanasius ipse fugam parauisse dicitur, & per vim ab Alexandro coactus esse*, vt sacerdotium susciperet.

d) Socrat lib IV. c XXIII. exeunte. p. 238. Ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς ἀπέφυγεν κ. τ. λ *Postea vero cum & ipse Euagrius ad episcopatum raptus a Theophilo Alexandrinæ vrbis episcopo aufugisset cætera.*

e) Paulin vit. Ambros Ille quum videret, nihil intentationem suam posse proficere, *fugam parauit:* egressusque noctis medio ciuitatem, quum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam ciuitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, inuenitur- - - Qui inuentus cum custodiretur a populo, missa relatio est ad clementissimum imperatorem Valentinianum. - - Pendente relatione iterum fugam parauit, atque in possessione cuiusdam Leontii clarissimi viri aliquandiu delituit cætera.

f) Hieron epist. I I epitaph Nepotian. Presbyter ordinatur. Iesu bone, qui gemitus, qui eiulatus, quæ cibi interdictio, quæ fuga oculorum omnium! Tunc primum & solum auunculo iratus est.

g) Sulpic. Seuer. vit S. Martin lib I. p. 224. (c. IX p 312 edit Lips.) Dispositis in itinere ciuium turbis sub quadam custodia ad ciuitatem vsque deducitur. cætera.

h) Theod histor. relig. c. XIII. vid. supra c. VI. §. III. not. (m) p. 172.

quod de consuetudine, quæ in *Cypro* obtinuerit, dicit EPIPHANIVS [i], quod qui in ista prouincia ab episcopis suis ordinationem euadendi caussa profugissent, eos ab alio episcopo comprehendi & consecrari, atque ita ad episcopos suos, a quibus profugi facti, remitti oportuerit. Quod argumento est, ordinationes coactas his temporibus consuetas pariter fuisse & licitas.

§. II.

Nulla excusatio hoc in casu accepta, nisi quis forte iureiurando, se ordinari nolle, contestatus esset.

NEQVE vero preces & obsecrationes, quascumque ad ordinationem auertendam in eiusmodi casibus quis faceret, locum vllum habebant, nisi interposito iureiurando ordinationi publice contradiceret. In tali enim casu libertati suæ relinquendus, nec aduersus tam solemnem contradictionem ordinandus erat. Hoc ex quodam BASILII canone manifestum est, vbi dicitur: *Qui* [k] *iurarunt, se ordinationem non admissuros: si eam detrectent, ne cogentur peierare.* Et hoc etiam ex iis colligi posse existimo, quæ EPIPHANIVS cum *Pauliniano*, fratre HIERONYMI, tali occasione se egisse narrat. Fugisse eum, dicit, ab episcopo suo metu ordinationis, sed dispensatione Dei eo vbi ipse fuerit, venisse. *Quum igitur*, inquit EPIPHANIVS [l], *celebratur collecta in ecclesia villæ, quæ est iuxta monasterium nostrum, ignorantem eum & nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus & teneri os eius, ne forte liberari se cupiens adiuraret nos per nomen Christi, & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem Dei & compellentes vt ministraret.* Et paullo post pergit: *Quum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius ordinauimus presbyterum*, cætera. Quo ipso videtur indicare, si per nomen Christi eum adiurare siuisset, ordinationem illius se tentare non potuisse: nihil autem nisi istiusmodi adiuratio immunitatem ipsi dare potuisse videtur. Et hoc iterum argumento est, quod his tempo-

i) Epiphan. epist. ad Ioan. Hierosol. Multi episcoporum communionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, *quos nos comprehendere non poteramus*, & miserunt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia.

k) Basil. epist. canon. ad Amphiloch. cap. X. (tom. II. concil. pag. 1727.) *Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν.*

l) Epiphan. epist. ad Ioann. Hierosolym.

temporibus inuitos ordinari licuerit, & eorum ordinatio legitima & non minus, quam cæteræ omnes, valida fuerit.

§. III.

Hac consuetudo postmodum legibus imperialibus & canonibus ecclesiasticis prohibita.

PROXIME autem insequuto æuo hæc consuetudo propter varia, quæ ex ea nasci obseruabantur, incommoda, prohibita fuit. LEO & MAIORIANVS imperatores tulerunt legem multumque de ista consuetudine abroganda laborarunt. Decreuerunt enim, neminem inuitum m) esse ordinandum. *Ad suscipiendum*, inquiunt, *clericatus officium vnicuique nos optionem dedimus, non legem: quia quamlibet sanctum onus, vt volentibus patimur imponi ita ab inuitis iubemus arceri. Nonnullorum enim persuasio sacerdotum reluctantibus istud onus imponit, vt improuidas mentes, violentiæ intercedentis offensa, ad odium piæ religionis instituat. Eo ergo licentiam huius præsumtionis excludimus, vt si quispiam probatus fuerit vi coactus, sub contumelia publica clericatus officia suscepisse spontaneis accusationibus, vel si ipse voluerit adlegare perpessa, licentiam commodemus apud iudices competentes huiusmodi admissa damnare: vt si inter leges obiecta constiterint decem libras auri archidiaconus cogatur inferre ei, qui pertulerit, exsoluendas: dehinc si ille desistit, accusatoribus, censibus & ciuitatis ordini profuturas. Illo suæ reddito voluntati, qui coactus non potuit consecrari. Et quia ab eiusmodi ausu nec episcopum a verecundia esse conuenit alienum, ad apostolicæ sedis deuocetur antistitem. In illa reuerendissima sede notam illicitæ præsumtionis incurrat.* Secundum hanc legem *Ioanni* ecclesiæ *Rauennatis* episcopo, qui tale quid faciendo deliquerat, SIMPLICIVS n) episcopus *Romanus* an. CCCCLXXXII. priuationem potestatis ordinandi minatus est. Et concilium *Aurelianense* tertium o) ann. DXXXVIII. pro ecclesiis *Gallicanis* decreuit, vt *episcopus, qui inuitum vel reclamantem præsumsisset ordinare, annuali pænitentiæ subditus missas facere non præsumeret.* Tantum regulæ & consuetudines ecclesiasticæ sequentis sæculi ab iis, quæ in præcedenti obtinuerunt, discreparunt.

§. IV.

m) Leo nouel. II. in append. cod. Theodos. p. 34.

n) Simplic. epist. II. ad Ioan. Rauennat. (tom. IV concil. p. 1069.) Denunciamus, quod si posthac quidquam tale præsumseris & aliquem seu episcopum, seu presbyterum, seu diaconum, *inuitum* facere forte credideris, *ordinationes tibi* Rauennatis ecclesiæ vel Aemiliensis *noueris auferendas.*

o) Concil. Aurel. III. c. VII. (tom. V. concil. p. 297.)

§. IV.

Episcopus tamen inuitus ordinatus stationem suam relinquendi non habebat priuilegium.

NOTANDVM vero est, post factam hanc emendationem discrimen aliquod inter coactam episcopi alicuius, & inferioris cuiusdam clerici, presbyteri, diaconi, aut cuiusuis alius ordinationem obseruandum esse. Quamquam enim ante memoratae leges imperatoriae omnibus inferioribus clericis in hunc modum ordinatis libertatem commodabant officium suum, quod adhibita vi illis impositum erat, deserendi, si ipsis ita placeret, & vitam saecularem rursus amplectendi; episcopis tamen hoc priuilegium absolute p denegabant, decernentes, ordinationem eorum ratam & firmam manere, nec vlla actione, quam consecratoribus suis intenderent, inanem reddi vel abrogari oportere. Quod ipsum antiqua ecclesiae regula fundatum videtur, quae in concilio *Antiocheno* q memorata ac in concilio *Chalcedonensi* confirmata r fuit in hanc sententiam: *Si quis episcopus accepta ordinatione & manuum impositione episcopi & populo praeesse iussus, munus non susceperit, nec vt ad sibi concreditam ecclesiam proficiscatur, persuaderi possit, is sit excommunicatus, donec coactus suscipiat, vel perfecta synodus episcoporum prouincialium de ipso aliquid decernat.* Quod decretum violentiae vsionem in compellendo homines ad onus episcopalis functionis subeundum comprobare videtur; idque secundum aliam LEONIS & ANTHEMII legem in codice *Iustinianeo* s, quae hoc in requisitis episcopi cuiusdam ponit, vt tantum absit, vt munus ambiat, vt potius quaeri & ad illud suscipiendum eum compelli oporteat. Hae erant olim leges ecclesiae & imperii de coactis ordinationibus.

§. V.

p) Leo nouel. II. ibid. *Si qui sane episcopus inuitus fuerit ordinatus*, hanc consecrationem nulla violari accusatione permittimus.

q) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. p. 569) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσει τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

r) Conc. Chalced. act. XI. (tom. IV. conc p. 691)

s) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcop. leg XXXI. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, *vt quaeratur cogendus*, rogatus recedat, inuitatus effugiat; sola illi suffragetur necessitas excusandi.

§. V.

Ordinationes iteratæ generatim damnatæ.

DE ordinationibus iteratis, antequam ad quæſtionem, quæ ad eas attinet, reſpondeamus, notandum eſt, quod diſtinguendum ſit inter ordines, qui legitime & canonice a viris, in eccleſia iuſto titulo condecoratis, collati, & eos, qui præter canones a viris, auctoritate deſtitutis vel ab hæreticis & ſchiſmaticis extra eccleſiam, dati fuerunt. Qui ordines modo regulis eccleſiæ conuenienti dati eſſent, illi non ſecus ac baptiſmus indelebilem quemdam characterem impreſſiſſe credebantur, vt adeo nulla vmquam occaſione eos iterari neceſſe eſſet; quid? quod iſtiusmodi iteratio pro actione criminali haberetur. Concilium *Carthaginenſe* tertium plenariæ ſynodi *Capuenſis* veſtigiis inſiſtens, decreuit, quod æque illicitum ſit [t] baptiſmum iterare atque ordinationes. Et *canones* ſic dicti *apoſtolici* [u] & ordinantem & ordinatum, qui vel dederit vel receperit ſecundam ordinationem, officio deiici iubent. AVGVSTINVS [w] in eccleſia catholica licere negat, vel ordinationem iterari vel baptiſmum: neminem enim ordinationem ſuam [x], tamquam internum characterem & virtutem, perdere, licet ob aliquam culpam ab officii adminiſtratione

t) Conc. Carth. III cap XXXVIII. (tom II. p. 1172.) Illud ſuggerimus, mandatum nobis, quod etiam in Capuenſi (al. Capſenſi) plenaria ſynodo videtur ſtatutum: *non liceat fieri* rebaptizationes & *reordinationes*, vel translationes epiſcoporum.

u) Can. apoſt LXVII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας. Εἰ μήγε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν. Τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν. Si quis *epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus* ſecundam ordinationem ab alio ſuſceperit, deponatur & ipſe & qui ordinauit, *niſi vtique conſtiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati & ordinati ſunt, vt fideles vel clerici ſint, fieri non poteſt.*

w) Aug. cont. Parmen lib. II. c. XIII. (tom VII p. 41 edit. Baſil MDLXIX.) Nulla oſtenditur cauſſa, cur ille, qui ipſum baptiſmum amittere non poteſt, ius dandi amittere poſſit. Vtrumque enim ſacramentum eſt: & quadam conſecratione vtrumque homini datur, illud cum baptizatur, iſtud cum ordinatur: ideoque *in catholica vtrumque non licet iterari.*

x) Id. de bon. coniug. cap. XXIV. (tom. VI p 809) *Manet in illis ordinatis ſacramentum ordinationis;* & ſi aliqua culpa quiſquam ab officio remoueatur, ſacramento Domini ſemel impoſito non carebit. cætera.

ſtratione remoueatur. Idem teſtatur OPTATVS y, *Donatum* in concilio *Romano* ſub *Melciade* propter iteratam epiſcoporum, perſequutionis tempore lapſorum, ordinationem condemnatum eſſe commemorans; quod hoc ab eccleſiæ catholicæ conſuetudine alienum eſſet. Et alii z *Arianis* eamdem culpam adſignant, quod catholicis epiſcopis ad ſe venientibus ſecundam ordinationem tribuerint.

§. VI.

Conditio a Cæciliano Donatiſtis *oblata examinatur.*

IN OPTATO quidem locus de *Cæciliano*, *Carthaginenſis* eccleſiæ epiſcopo, habetur, qui primo intuitu videtur dicere, quod *Cæcilianus* ſecundæ ordinationi ſe ſubmittere voluerit. OPTATVS a enim a *Cæciliano Donatiſtis* mandatum dicit, vt ſi a *Felice* minus recte ordinatus eſſet, vti quidem illi exiſtimarent, ipſi venirent & ſe tamquam adhuc diaconum ordinarent. At AVGVSTINVS, qui fortaſſis *Cæciliani* mentem melius perſpexit b, hoc ab eo dictum putat

y) Optat. lib. I. pag. 44. edit. Par. MDCXXXI (p.27. ed. Par. MDCLXXIX.) In Donatum ſunt hæ ſententiæ latæ: Quod confeſſus ſit rebaptizaſſe & *epiſcopis lapſis manum impoſuiſſe: quod ab eccleſia alienum eſt.*

z) Vid. Valeſ. not. in Sozom. lib. VI. cap. XXVI. Arriani non ſolum rebaptizabant catholicos, ſed etiam clericos eorum ad ſe venientes iterum ordinabant. Cuius rei inſigne exemplum habemus in libello precum Marcellini presbyteri pag. 81. ſub finem: *Hic eſt egregius & ſanctiſſimus ille epiſcopus, qui cum fuiſſet primum a catholicis epiſcopis ordinatus epiſcopus, poſtea ab impio Georgio in laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipſo Georgio epiſcopus ordinatus eſt in vexatione fidelium;* & paullo poſt: *Niſi quia atrocius geſſit Theodorus, cum de epiſcopo catholico ſit laicus piam damnans fidem & ſubſcribens Arrianæ impietati, vt ab hæretico iterum epiſcopus ordinaretur.* Idem quoque teſtatur Hieronymus in chronico, de Cyrillo Hieroſolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuiſſet presbyter ordinatus, & poſt mortem eius ita ei ab Acacio epiſcopo Cæſarienſi & cæteris Arrianis epiſcopatus promitteretur, ſi ordinationem Maximi repudiaſſet, diaconus in eccleſia miniſtrauit.* In quo Arriani Donatiſtas videntur imitati, qui vtrumque factitarunt.

a) Optat. lib. I. p. 41. (p. 20.) A Cæciliano mandatum eſt, vt ſi Felix in ſe, ſicut illi arbitrabantur, nihil contuliſſet, ipſi tamquam diaconum ordinarent Cæcilianum.

b) Auguſt. breuic. collat. die III. cap. XVI. (tom VII. pag. 784. edit Baſil. MDLXIX.) Dixerunt etiam, ſcripſiſſe Optatum, quod Cæcilianus dixerit, ſi traditores ſunt, qui me ordinauerunt, ipſi veniant & ordinent me. Quod quidem ſi dictum eſt, ideo dici potuit, ad illos deridendos, quibus hoc mandaſſe perhibetur, quoniam certus erat, or-

putat eſſe ad illos deridendos; non quod ſecundæ alicui ordinationi ſe ſubmittere voluiſſet, certo enim ſciſſe *Cæcilianum*, quod *Felix* & reliqui, qui ſe ordinaſſent, non traditores eſſent, quemadmodum ipſos conuiciarentur. Vt adeo nullum iteratæ ordinationis exemplum eorum in eccleſia habeamus, qui legitime fuerunt ordinati: quia, vt THEODORETVS [c] loquitur, *ὀ δυνατὸν δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεθεῖναι χειροτονίαν*, *fieri non poteſt, vt bis eadem fiat manuum impoſitio.* Vnde nec in translatione epiſcoporum ex eccleſia alia in aliam de vlla noua ordinatione, ſed tantum de inthroniſatione ſeu inſtitutione, tamquam noua relatione in presbyterorum & diaconorum album, legimus, vbi ex alia eccleſia adſumti & in alia conſtituti fuerunt. CYPRIANVS, quum *Numidicum* ex alia eccleſia, vbi antea fuerat presbyter, in ſuam ipſius eccleſiam a ſe adſumtum eſſe narrat, non nouam ordinationem, ſed nomen [d] tantum & ſedem inter presbyteros *Carthaginenſes* ei ſe dediſſe, dicit. Et hæc conſtans eccleſiæ conſuetudo fuit in eiusmodi caſibus, quidquid etiam contrarium indicare videatur.

§. VII.

Schiſmatici nonnumquam iterum ordinati.

DE iis, qui extra eccleſiam ab epiſcopo ſchismatico vel hæretico ordinati erant, res paullo aliter ſe habebat. Nam eccleſia non ſemper ordinationes eorum comprobabat, ſed interdum diſciplinam tuendi erroresque illorum deteſtandi cauſſa, nouam eos recipere ordinationem iubebat. Hoc decretum fuit a magno concilio *Nicæno* in cauſſa epiſcoporum ac presbyterorum, quos *Meletius* ſchiſmaticus in *Aegypto* ordinarat, poſteaquam a metropolitano ſuo *Alexandrino* munere fuerat exutus. Non admittendi erant ad vllum miniſterium in eccleſia catholica, niſi prius *μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντες* *ſanctiore ordinatione* [e] *confirmati*, vt

---

dinatores ſuos non eſſe traditores. Non enim ait, quia traditores ſunt, ſed, ſi traditores ſunt. cætera.

c) Theod. hiſtor. relig. c. XIII. conf. ſupra c. VI. §. III. not. (m) p. 172.

d) Cyprian. ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & inſtructos ſciatis dignatione diuina, vt Numidicus *presbyter adſcribatur presbyterorum Carthaginenſium numero* & nobiſcum ſedeat in clero.

e) Epiſt. ſynod. ap. Socrat. lib. I. cap. IX. Τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροι-

vt concilium in epiſtola ſua ad eccleſiam *Alexandrinam* id exprimit. Huic decreto morem geſturus *Theodorus* epiſcopus vrbis *Oxyrinchi* presbyteros partis *Meletii* ad eccleſiam redeuntes denuo ordinabat, ſicut HENRICVS VALESIVS [f] e libello precum MARCELLINI, quem obtulit *Theodoſio* imperatori, demonſtrat; & alii viri docti [g] idem ſentiunt. In quibusdam tamen caſibus eccleſia epiſcoporum & presbyterorum receptioni adſentiebat, ad accipiendam nouam ordinationem eos non compellens; ſicut in *Africa*, AVGVSTINO [h] adfirmante, moris erat, ordinationem

 Dona-

κίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων. Ii, qui ab ipſo (Meletio) conſtituti ſunt, *ſanctiore ordinatione confirmati*, ad communionem admittantur, ea lege, vt honorem quidem ac miniſterium ſuum retineant; ſecundo tamen ſemper loco ſint ab iis omnibus, qui in vnaquaque parœcia & eccleſia verſantur a cariſſimo collega noſtro Alexandro prius ordinati. Vid. etiam Theodoret. lib. I. cap. IX.

f) Valeſ. not. in Theodor. lib. I. cap. IX. Falſum eſt, quod adſerunt viri doctiſſimi, eccleſiam illis temporibus non probaſſe reordinationes epiſcoporum & presbyterorum. Certe Marcellinus presbyter in libello precum, quem obtulit Theodoſio imperatori, diſerte teſtatur, Theodorum catholicum epiſcopum vrbis Oxyrinchi reordinaſſe presbyteros partis Meletii. Sic enim ſcribit pag. 83. *Sane hinc vult ſe catholicum videri, quod & ipſe quosdam nunc presbyteros ſeu diaconos Apollonii facit ſuaſu quodam laicos, & eos iterum ordinat, vt videatur turpiſſimæ iſtius ordinationis vicem referre, quam paſſus eſt.* Theodorus igitur catholicus cum Meletianos presbyteros iterum ordinauit, in eo ſequutus videtur decretum ſynodi Nicænæ.

g) Du P[illegible] edit. Anglic.

pag. 557. not. i. edit. Pariſ. MDCXCII.) Vulgo contendunt, hanc manuum impoſitionem, quæ a patribus concilii vocatur *μυστικωτέρα χειροτονία*, fuiſſe tantum cærimoniam; ſed optime probatum eſt a doctiſſimo Valeſio, *hanc eſſe nouam ordinationem;* idque hac voce proprie innuitur.

h) Auguſt. contr. Parmen. lib. II. cap. XIII. (tom. VII. pag. 41. edit. Baſ. MDLXIX.) Si viſum eſt opus eſſe, vt eadem officia gererent, quæ gerebant, non ſunt rurſus ordinati, ſed ſicut baptiſmus in eis, ita ordinatio manſit integra, cætera.

Vid. contr. Creſcon. lib. II. cap. XI. (tom. VII. p. 226. cit. edit.) Quamuis cum apud vos ordinantur, non ſuper eos inuocetur nomen Domini ſed Dei: *tamen* ita *ſuſcipiantur*, vt videtur paci & eccleſiæ conuenire.

Item epiſt. L. pag. 87. Vid. not. ſeq. (l.) pag. 198.

Epiſt. CLXII. p. 279. (p. 767. edit. Altdorf. p. 732. edit. Baſil.) Qualis ipſius beati Melciadis vltima eſt prolata ſententia, quam innocens, quam integra, quam prouida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil conſtiterat, de collegio ſuo auſus eſt remouere &, *Donato ſolo, quem totius mali principem inuenerant, maxime c*[illegible]*to, ſanitatis*

Donatistarum comprobare eosque ad ministerium, in quacumque statione ante reditum suum ad ecclesiæ communionem ministrassent, admittere, ordinatione eorum nihilo magis, quam ipsorum baptismo, repetita. Hoc in diuersis scriptorum suorum partibus repetit. Atque ita rem se habuisse, tum ex conciliorum *Africanorum* i canonibus, tum ex concessionibus in collatione *Carthaginensi* k factis apparet, vbi proponebatur, futurum, vt *Donatistæ* honoribus ac dignitatibus fruerentur, si ad catholicæ ecclesiæ vnitatem redire vellent. Hoc antea in concilio *Romano* sub *Melciade*, in quo *Donatistæ* primum audiebantur, definitum erat. Ibi enim, vti AVGVSTINVS auctor est l, decretum fuerat, damnato vno *Donato* auctore schismatis, reliquos omnes licet extra ecclesiam ordinatos, si resipiscerent, in iisdem officiis ac honoribus recipiendos esse, quibus antea ornati fuissent. Vt adeo disciplinæ seueritas hoc intuitu vel acueretur vel mitigaretur, prout ecclesiæ vtilitas necessitasue id requirere videbatur.

§. VIII.

Hæretici etiam redeuntes ad ecclesiam in quibusdam locis.

HOMINES ab hæreticis ordinatos accipiendi ratio prorsus eadem fuit. Quidam canones eos omnes sine vlla exceptione iterum ordinari iubent. Ita res se habuit in ecclesia *græca*, quo tempore *canones* sic dicti *apostolici* facti sunt. Idem enim canon m, qui ordinationes iteratas in ecclesia fieri prohibet, eos excipit, qui ab hæreticis fuerint ordinati; ordinationem eorum vanam pro-

teras mittere, etiam iis, quos a Maiorino ordinatos esse constaret. cætera.

i) Cod. can. Afric. c. LXIIX. (tom. II. concil. p. 1092.) Placuit - - vt & ipsi Donatistæ, quicumque clerici correcto consilio ad catholicam vnitatem transire voluerint, secundum vniuscuiusque episcopi catholici voluntatem, atque consilium, qui in eodem loco gubernat ecclesiam: si hoc paci christianæ prodesse visum fuerit, *in suis honoribus suscipiantur*, sicut prioribus eiusdem diuisionis temporibus factum esse manifestum est. Vid. etiam can. LXIX.

k) Collat. Carth. die I. c. XVI. (tom. II. concil. p. 1352. c.) Sic ecclesiæ nobiscum teneant vnitatem, vt non solum viam salutis inueniant, sed *nec honorem episcopatus amittant*.

l) Aug. epist. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 228. edit. Basil. MDLXIX. p. 235. edit. Altdorf.) Damnato vno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt.

m) Can. apost. c. LXVII. vid. supr. §. V. not. (u) pag. 194.

pronuntians, eosque iubens denuo ordinari. Et hæc generatim omnium earum ecclesiarum ſæculo tertio praxis erat, quæ baptiſmum ab hæreticis datum validum eſſe, negabant. Multo enim maiori animi contentione ordinationibus eorum valorem abiudicabant. Hinc FIRMILIANVS, qui hac erat opinione, narrat, concilium *Iconienſe* n) ann. CCLVI. decreuiſſe, hæreticis nec baptizare licere nec ordinare; immo vero nonnulli eorum, qui hæreticorum baptiſmum admittebant, ordinationes tamen eorum conſtanter reiiciebant; ſicut *Innocentius* epiſcopus *Romanus* o), qui ab *Arianis* aliisque hæreticis ordinatos a dignitatibus in eccleſia catholica arcendos eſſe ſtatuebat, etſi baptiſmum eorum, in nomine patris, filii & ſpiritus ſancti perfectum, ratum eſſe permittebat. Alio loco p) antiquam eccleſiæ *Romanæ* regulam fuiſſe dicit, huiusmodi ordinationes omnes abolere & irritas declarare; quamquam in quibusdam locis eas admiſſas eſſe, fateatur; *Aniſium* enim epiſcopum *Theſſalonicenſem* vna cum epiſcopis ſuis prouincialibus ſtatuiſſe, recipiendos eſſe eos, quos *Bonoſus*, epiſcopus hæreticus *Macedoniæ*, ordinaſſet; ne ab eius partibus porro ſtarent, ac fieret non mediocre offendiculum eccleſiæ. *Liberius* non ſolum epiſcopos *Macedonianos* in communionem recipiebat, ſed eis etiam in officio manere permittebat, quum fidei ſynodi *Nicænæ* ſubſcriberent, priſtinis hæreſibus ſuis damnatis; ſicut

n) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 221 (edit. Pariſ. MDCLXVI. p. 146. it. tom. I. concil p. 754 b) *Hæretico ſicut ordinare non licet*, nec manum imponere; ita nec baptizare.

o) Innoc. epiſt. XVIII. ad Alexandr. c. III. (tom II. concil p. 1269) *Arianos* cæterasque huiusmodi peſtes, quia eorum laicos conuerſos ad dominum ſub imagine pœnitentiæ ac ſancti ſpiritus ſanctificatione per manus impoſitionem ſuſcipimus, *non videtur clericos eorum cum ſacerdotii aut miniſterii cuiuspiam ſuſcipi debere dignitate:* quoniam quibus ſolum baptiſma ratum eſſe permittimus, quod vtique in nomine patris, & filii & ſpiritus ſancti perficitur, nec Spiritum S. eos habere ex illo baptiſmate illisque myſteriis arbitramur: quoniam cum a catholica fide eorum auctores deſciſcerent, perfectionem ſpiritus, quam acceperant, amiſerunt.

p) Id. epiſt. XXII. ad epiſc. Maced. c. V. (ibid. p. 1274.) Aniſii quondam fratris noſtri, aliorumque conſacerdotum ſumma deliberatio hæc fuit, *vt quos Bonoſus ordinauerat, ne cum eodem remanerent ac fieret non mediocre ſcandalum eccleſiæ, ordinati reciperentur* - - Iam ergo quod pro remedio ac neceſſitate temporis ſtatutum eſt, conſtat primitus non fuiſſe.

ſicut SOCRATES [q], & SOZOMENVS [r], nec non BASILIVS [s] aliique teſtificantur. In *Gallia*, *Clodoueo* regnante, moris fuit, clericis *Arianis*, ad fidem catholicam redeuntibus, manus denuo imponere, vti ex concilio *Aurelianenſi*. primo conſtat, quod hac de re eiusmodi decretum [t] fecit. Sed hoc fortaſſis non nouam ordinationem indicat, ſed gratiæ duntaxat conciliationem, manuum impoſitione declaratam, quali pœnitentes in abſolutione impertiri ſolebant. Sin minus, eccleſiam probat diuerſa agendi ratione in hoc caſu vti conſueuiſſe, prout nimirum e re ſua omnium optime futurum iudicauerit; interdum ad cuſtodiendam diſciplinam. & errores vlciſcendos ordinationes irritas & inualidas declarando; nonnumquam, ad auertendas maiores animorum offenſiones populumque diſperſum vna cum ductoribus ſuis ad catholicæ fidei vnitatem eo felicius reducendum, ratas eas eſſe permittendo. Quo intuitu concilium generale *Epheſinum* [u] de *Meſſa-*

q) Socrat. lib. IV. c. XII. tot.

r) Sozom. lib VI. c. X. Ἀποκηρύττουσι πᾶσαν αἵρεσιν ἐναντιουμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου - - ὡς δὲ τούτων ἔγγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἔλαβε Λιβέριος, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς. Omnem hæreſin fidei Nicæni concilii aduerſantem reiecerunt - - harum rerum confeſſionem ſcriptis proditam cum Liberius ab ipſis accepiſſet, cum eis communicauit.

s) Baſil. epiſt. LXXIV. ad epiſcopos occident. (tom. III. p. 125. c.) Οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν Μελιτινῇ προκαθῃρῆσθαι, ὁδὸν ἑαυτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε, τὴν εἰς ὑμᾶς ἄφιξιν· καὶ τίνα μὲν ἔστιν, ἃ προετάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβερίου· τίνα δὲ, ἃ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν· πλὴν ὅτι ἐπιστολὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιστῶσαν αὐτὸν, ἣν ἐπιδείξας τῇ κατὰ Τύανα συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. *Ita epiſcopatu deiectus* (*Euſtathius*) *propterea quod iam Meletinæ depoſitus eſſet, viam ſibi ipſi, per quam reſtitueretur, excogitauit, eam videlicet; vt ad nos proficiſceretur.* Quæ vero ſint illi a beatiſſimo epiſcopo Liberio propoſita, & ad quæ conſenſit, *nobis clam eſt: niſi quod* epiſtolam attulit, per quam reſtitueretur: *eam vbi ſynodo Tyanenſi exhibuit, in ſuum locum reſtitutus eſt.*

t) Conc. Aurel. I c. X. (tom IV. conc. p. 1406.) De hæreticis clericis, qui ad fidem catholicam plena fide ac voluntate venerint - - id cenſuimus obſeruari, vt ſi clerici fideliter conuertuntur & fidem catholicam integre confitentur, vel ita dignam vitam morum & actuum probitate cuſtodiunt, officium, quo eos epiſcopus dignos eſſe cenſuerit, *cum impoſitæ manus benedictione* ſuſcipiant.

u) Conc. Epheſ. act VII. decret. contra Meſſalian. (tom. III. conc. p. 809.) Placuit, *vt* omnes, qui per vniuerſam prouinciam hæretici *Meſſaliani* vel Enthuſiaſtæ ſunt, vel de eius hæreſeos morbo ſuſpecti, ſiue clerici ſiue laici ſint, conueniantur: & ſi quidem anathematizauerint, iuxta ea, quo in prædicta ſynodo ſcripto pronuntiata ſunt, in ſcriptis; ſi clerici fuerint, *maneant clerici*; ſi laici ad

Meſſalianis, qui & *Euchetæ* & *Enthuſiaſtæ* appellabantur, definiebat, ſi qui ex eorum clericis ad eccleſiam redire & priſtinos errores ſuos in ſcriptis damnare vellent, eos in eadem ſtatione, quam habuiſſent antea, manſuros; quod ſi renuerent, fore, vt & a clero & a gradu & a communione eccleſiæ arcerentur. Simile decretum concilium *Nicænum* [w] in gratiam clericorum *Nouatianorum* feciſſe creditur, impoſitione manuum, reconciliatæ concordiæ teſte, per abſolutionem non ordinationis iterationem eis adiudicata. Neque vero quicquam eſt certius, quam quod patres *Africani Donatiſtas* ita tractarint. AVGVSTINVS præſertim in omnibus ſcriptis ſuis non minus pro valore ordinationis quam pro valore baptiſmi hæreticorum loquitur; & porro dicit, quod, ſi eccleſiæ [x] expedire iudicet, vt epiſcopis, de parte *Donati* ad eccleſiam redeuntibus, miniſtrare non permittat, hoc ipſo tamen ordinationem eorum validam eſſe, non neget, ſed eam ſartam tectam manere ſtatuat. Et hoc eſt, quod AVGVSTINVS intelligit per *ſacramenta ordinationis*, vt verba eius habent, ſeu indelebilem characterem hac ipſa impreſſum; quod, etiamſi quis apoſtata fiat, vel ob crimen aliquod ab officio ad tempus vel in perpetuum remoueatur, & eccleſia tamen ipſum, pœnitentia acta & præſtita ſatisfactione, ad miniſterium rurſus admittendum iudicet; nouam ei ordinationem nihilo magis, quam nouum baptiſmum conferri neceſſe ſit; quum vtriusque character integer maneat. Hæc eccleſiæ *Africanæ* & plerarumque aliarum, tempore AVGVSTINI, doctrina fuit atque conſuetudo.

LIBER

communionem admittantur. Quod ſi renuerint anathematizare, ſi presbyteri vel diaconi fuerint, vel in alio quopiam gradu eccleſiæ, excidant & a clero, & a gradu, & a communione: laici vero anathematizentur.

w) Concil. Nicæn. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαροὺς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *De his, qui ſe Catharos, id eſt puros, quandoque nominant, ad catholicam autem eccleſiam accedunt, ſanctæ magnæ ſynodo viſum eſt, vt* impoſitis eis manibus ſic in clero maneant.

x) Aug. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. Cum expedire hoc iudicatur eccleſiæ, vt præpoſiti eorum, venientes ad catholicam ſocietatem, honores ſuos ibi non adminiſtrent; non eis tamen ipſa ordinationis ſacramenta detrahuntur, ſed manent ſuper eos.

LIBER QVINTVS

DE PRIVILEGIIS, IMMVNITATIBVS ET REDITIBVS CLERICORVM IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

EXEMPLA QVAEDAM REVERENTIAE, QVAM SIBI MVTVO EXHIBVERVNT CLERICI.

§. I.

Clerici fratribus suis, necessitate quadam vrgente peregrinantibus, victum praebere debebant.

Qvando de necessariis clericorum requisitis & diuersis consuetudinibus, in ipsorum designatione ad munera ecclesiastica obseruatis, hactenus edisseruimus, expediet iam proximo loco de reuerentia atque honore exponere, qui officii, quod gerebant, intuitu exhibitus eis fuit. Sub quo capite comprehendemus, quidquid ad priuilegia, exemtiones, immunitates & reditus veterum clericorum attinet. Nonnulla specialiora honoris, huic vel illi ordini peculiaris, signa iam recensita sunt, vbi de his ordinibus actum fuit: Nunc autem ea enarrabimus, quae magis vniuersalia fuerunt & omnibus ordinibus communia. Atque heic non incommodum erit, primo loco de officio blandaque accipiendi & tractandi hospites ratione non nihil dicere, quam antiqui clerici inter se mutuo inire debuerint. Cuius rei duo vel tria exempla obseruasse, in praesenti suffecerit. Primum quidem, vbicumque vrgente quadam necessitate peregrinabantur, a fratribus suis de clero in omnibus locis e publicis ecclesiae reditibus foueri & ali eos oportebat; & flagitio vertebatur episcopo vel alii cuidam clerico, ecclesiae hospitalitatem repudiare ab alioque eam accipere. SOCRATES & SOZOMENVS [a] historici *Epiphanium* hoc nomine tacite reprehendunt,

a) Socrat. lib. VI. c. XII. Τὴν μὲν [illegible] παραιτούμενος, ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύσει [illegible] Ἰωάννου ἐξέκλινε, [illegible] Ioannem quidem, a quo [illegible]-

hendunt, quod, quum ad vrbem *Constantinopolin* venisset, vbi *Chrysostomus* omnem reuerentiam ac honorem ei exhibuerit, misso in occursum eius vniuerso clero salutans ipsum & inuitans, vt in ædibus ecclesiasticis more consueto manere vellet, repudiato, quod ita liberaliter obtulerit *Chrysostomus*, hospitio, in priuatum quoddam domicilium diuerterit. Hoc pro diremtæ catholicæ cum ipso coniunctionis signo habitum fuit; quod euentus etiam comprobauit. Eo enim consilio venerat a *Theophilo* ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopo instigatus, vt actionem ei intenderet. Ab altera parte, si cui de clero tali occasione negaretur ecclesiæ hospitalitas, crimen multo minus excusabile erat, & pro asperrimo coniunctionem repudiandi modo reputabatur. Hinc FIRMILIANVS [b] grauiter perstringit *Stephanum* papam, quod ferociter & virum christianum minus decenter erga episcopos *Africanos*, ad ipsum ab ecclesiis suis legatos, sese gesserit, „vt eos nec ad „sermonem colloquii communis admiserit, adhuc præceperit „vniuersæ fraternitati, vt venientibus non solum pax & com„munio sed & tectum & hospitium negaretur.„ Quæ tanto maior eorum fuit despectio atque offensio, quod vulgares quique christiani, si litteris commendatitiis ab ecclesia sua instructi iter facerent, hoc priuilegium ex contesseratione hospitalitatis, quemadmodum TERTVLLIANVS [c] id exprimit, sibi vindicare, adeoque multo magis episcopi & clerici alii ab aliis deposcere poterant. Per leges ecclesiæ *Africanæ* cuilibet episcopo, nomine legati de synodo prouinciali ad sic dictam generalem seu plenam synodum proficiscenti, omnia in itinere necessaria ex liberalitate ecclesiæ suppeditanda erant: quemadmodum ex canone quodam

tur, refugit, *vt gratificaretur Theophilo: in priuato autem quodam domicilio diuersatus est.*

Sozom lib. VIII. c XIV Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τοῦ παντὸς κλήρου ἐτίμησεν· Ἐπιφάνιος δὲ δῆλος ἦν εἴξας ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς· παρακληθεὶς γὰρ ἐν τοῖς οἰκήμασι ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο. *Eum ingredientem Ioannes occursu cleri totius honorauit At vero Epiphanius perspicue declarauit, quod calumniis aduersus Ioannem concinnatis fidem habuisset.* Inuitatus *enim* vt in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquieuit.

b) Firmilian ep. LXXV ap Cyprian. p. 228. (tom I. conc. p. 760. b.)

c) Tertull de præscript. c. XX. Dum est illis communicatio pacis & appellatio fraternitatis & *contesseratio hospitalitatis.*

dam concilii *Carthaginensis* [d] tertii videre est, qui binos duntaxat aut ternos ex qualibet prouincia legatos mitti iubet; vt ita & minus inuidiosi *minusque hospitibus sumtuosi exsistant.* Hoc argumento est, vnamquamque ecclesiam, consuetudine saltem id requirente, ad hospitium & victum transeuntibus illis praebendum obligatam fuisse.

§. II.

Et indulgere eis honoris caussa eucharistiam consecrandi priuilegium.

ALIVD consuetae reuerentiae, quam clerici sibi mutuo exhibere debebant, exemplum erat, quod, quum episcopus aliquis vel presbyter ad extraneam quamdam veniret ecclesiam, sacris operandi atque eucharistiam consecrandi in ecclesia munus honoris caussa eis offerri oportebat. Haec admodum antiqua fuit consuetudo, vti ex iis patescit, quae de *Aniceto* episcopo *Romano* narrat IRENAEVS, quod quum *Polycarpus Romam* venisset, controuersiam de paschatis celebratione cum ipso compositurus, παρεχώρησεν τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ [e], quo non simpliciter significatur, quod *eucharistiam ei porrexerit*, vti primi interpretes EVSEBII reddiderunt; sed *locum* seu *libertatem consecrandi in ecclesia sua ei concesserit.* Concilium *Arelatense*, quod hanc consuetudinem in legem commutauit, eadem verborum forma hac de re vtitur [f], *De episcopis peregrinis*, inquiens, *qui in vrbem solent venire, placuit eis locum dari, vt offerant.* Et concilium *Carthaginense* quartum adhuc planius: *Episcopi vel presbyteri, si caussa*

---

d) Conc. Carth. III. c. II. (tom. II. p. 1167.) Placuit, vt propter caussas ecclesiasticas, quae ad perniciem plebium saepe veterascunt, singulis quibusque annis concilium conuocetur. Ad quod omnes prouinciae, quae primas sedes habent, de conciliis suis *ternos legatos mittant, vt & minus inuidiosi minusque hospitibus sumtuosi* conuentus plena possit esse auctoritas.

e) Iren. ep. ad Victor. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν. *Quae cum ita se haberent, communicarunt sibi inuicem:* Et Anicetus in ecclesia consecrandi munus Polycarpo honoris caussa concessit; *tandemque cum pace a se inuicem discesserunt.*

f) Conc. Arelat. I. c. XIX. (tom. I. p. [illegible])

ſa g *viſitandæ eccleſiæ ad alterius eccleſiam venerint, in gradu ſuo ſuscipiantur, & tam ad verbum faciendum quam ad oblationem conſecrandam inuitentur.* Ita ad omnem honorem, quem eis eccleſia exhibere poterat, admittendi erant; epiſcopus collegam ſuum in eodem ſolio iuxta ſe collocare, & presbyteri idem collegis ſuis facere debebant. Hoc enim canon per ſuſceptionem eorum in gradu ſuo intelligit. Quæ conſuetudo ab epiſcopis catholicis in collatione *Carthaginenſi* h adlegatur, vbi epiſcopis *Donatiſtis* promittunt, ſi ad eccleſiam redire velient, fore, vt apud ſe collegarum loco habeantur, ſedentes eodem throno, *ſicut peregrino epiſcopo iuxta conſidente collega. Conſtitutionum apoſtolicarum* hh auctor hæc omnia coniungit. *Si quis frater*, inquit, *ex paræcia aduenerit - - - ſi epiſcopus fuerit, cum epiſcopo ſedeat, eodem honore ab eo acceptus. Rogabisque eum, epiſcope, vt ſermonem habeat ad populum docendi cauſſa. - - Deinde, epiſcope, committes ei, vt offerat euchariſtiam, ſi vero tamquam ſapiens propter reuerentiam erga te, quo tibi honorem ſeruet, offerre noluerit, coge, vt ſaltem benedicat populo.*

§. III.

Litterarum formatarum *ſeu commendatitiarum vſus hoc intuitu.*

OBSERVANDVM autem heic eſt, hunc honorem peregrinis non fuiſſe exhibitum, vt mere peregrinis, ſed quatenus interdum orthodoxiam ac fidem catholicam eccleſiæ, ad quam veniebant, teſtatam facere poterant. Atque hoc reſpectu *litterarum ſyſtaticarum* ſeu commendatoriarum, vti eas appellitabant, magnus vſus erat in eccleſia. Nullum enim peregrinum ne ad ſacram euchariſtiam quidem percipiendam, multo minus conſecrandam in eccleſia, vbi vere peregrinus erat, ſine litteris epiſcopi ſui admitti licebat, vt ne qua ſubreptitia, vel *paſſiua*, quemadmodum canones i eam appellant, fieret *communio.* Et epiſco-

g) Conc. Carthagin. IV. c. XXXIII. (tom. II. p. 1203.)

h) Collat. Carthagin. die I. c. XVI. (ibid. p. 1352.)

hh) Εἴ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἐπέλθῃ - - εἰ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθεζέσθω τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ τιμῆς, καὶ ἐρωτήσεις αὐτὸν ὦ ἐπίσκοπε, προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς· - - ἐπιτρέψεις δ᾽ αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι· ἐὰν δὲ δι᾽ εὐλάβειαν ὡς σοφὸς τὴν τιμήν σοι τηρῶν μὴ θελήσει ἀνενέγκαι· κἂν εἰς τὸν λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις.

i) Conc. Carth. I. c. VII. (tom. II. p. 616.) Clericus vel laicus non com-

episcopi eadem lege litteras a metropolitano suo accipere tenebantur, si qua necessitate vrgente, in extraneam prouinciam iter facere instituerent, in qua alias nosci haud poterant. Concilium *Carthaginense* tertium [k] canonem habet huc spectantem: *Placuit, vt episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cuiusque prouinciæ, vt ab eo præcipue possint sumere formatam*, hoc est litteras commendatitias. Et eamdem hanc disciplinam in omnibus ecclesiis obseruatam fuisse, e quodam ecclesiæ *græcæ* canone inter eos, qui vulgo apostolici dicuntur, liquido apparet, qui *Nullus*, inquit [l], *externorum episcoporum vel presbyterorum, vel diaconorum* ἄνευ συςατικῶν, *sine commendatitiis, recipiatur: iisque adferentibus, examinentur. Sin minus, iis quæ sunt necessaria, aliis exhibitis, ad communionem ne admittantur: multa enim per subreptionem fiunt.* Versio quidem DIONYSII EXIGVI & necessaria iis denegat: sed manifesta hæc est textus *græci* corruptio, qui ipsis in externis rebus bonis communicari permittit, non autem in communione ecclesiastica. Et hoc est, quod per *communionem peregrinam* veteres intellexisse, nonnulli existimant, quando ii, qui sine litteris commendatitiis abierant peregre, liberali hospi-

municet in aliena plebe sine litteris episcopi sui; nisi hoc obseruatum fuerit, *communio* fiet *passiua*.

Concil. Laodic. cap. XLI. (tom. I. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν. *Quod non oportet eum, qui est sacratus vel clericus*, sine canonicis litteris *iter ingredi.*

Concil. Antioch. cap. VII. (tom. II. p. 564.) Μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, *Nullus externus* sine pacificis *suscipiatur.*

Concil. Agath. c. XXXVIII. (tom. IV. p. 1389.) Clericis *sine commendatitiis* epistolis episcopi sui licentia non pateat euagandi.

Concil. Chalced. c. XI. (ibid. p. 761.) Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὡρίσαμεν ὁδεύειν, καὶ μὴ συστατικοῖς· διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσι μόνοις ἐν ὑπολήψει παρέχεσθαι προσώποις. *Omnes pauperes & qui auxilio indigent, cum examinatione, cum epistolis seu pacificis ecclesiasticis solis viam ingredi statuimus & non cum commendatitiis: quoniam litteras commendatitias iis solis personis, quæ sunt suspectæ, præberi oportet.*

k) Concil. Carthag. III. c. XXVIII. (tom. II. p. 1171.)

l) Canon. apost. XI. (mihi XXXII. tom. I. concil. p. 31.) Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· εἰ δὲ μήγε, τὴν χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

hoſpitio excepti & rebus neceſſariis inſtructi, non autem ad eucharistiam participandam admiſſi fuerunt, quod vitæ morumque teſtimonio non eſſent muniti. Alii autem aliam huius appellationis adferunt rationem, quam examinabo curatius, vbi de diſciplina eccleſiaſtica verba facienda erunt, ſub quo capite *communio peregrina*, tamquam genus quoddam cenſuræ eccleſiaſticæ, conſiderari debebit.

§. IV.
Clerici controuerſias ſuas quascumque dirimere inter ſemetipſos debebant.

TERTIVM aliquod reuerentiæ, quam clerici ſibi mutuo exhibuerunt, exemplum erat, quod, ſi qua inter ipſos ſubnata eſſet controuerſia, libere inter ſe conſtituerent ſine prouocatione ad ciuilis magiſtratus iudicium, epiſcopis ſuis & conciliis eam dirimendam tradere. Epiſcopi, vti iam oſtendimus [ll] antea, legibus imperialibus acceptam habebant poteſtatem, cauſſas ſæculares pecuniarias inter ipſos laicos noſcendi atque decidendi, ſi vtraque pars litigans de ipſis arbitris eligendis conſenſiſſet: ſed inter clericos ſpeciali iſtiusmodi compromiſſo opus non erat, ſed per leges & canones eccleſiaſticos generali cuidam obligationi ſubmiſſi erant, vt ne alii aliis moleſtiam coram magiſtratu ciuili faceſſerent, ſed lites ſuas quaſcumque eccleſiaſtici cuiusdam tribunalis cognitioni diiudicandas demandarent. Sed res aliter quodammodo ſe habebat, ſi quis laicus & clericus neceſſitate quadam adacti rem aliquam in iudicium ſimul deducerent: Nam tunc laico integrum erat forum ſuum eligere, neque cauſſam ſuam ad vllum eccleſiaſticum iudicem deferre cogebatur, niſi ex compromiſſo iſti obligationi ipſe ſeſe ſubieciſſet. Ita enim legibus imperialibus [m] hac in re cautum erat. Quamquam in *Gallia* tempore regum *Gothicorum* ſecus fiebat: ibi enim clericum in iudicium ſæculare vocare, ſine permiſſu epiſcopi laico non licebat; quomodo ex aliquo concilii *Agathenſis* [n] canone, ſub *Alarico* ad annum DVI. facto, apparet, qui & lai-

ll) Lib. II. cap. VII. vol. I. p. 124. ſeqq.

m) Valentin. nouell. XII. ad calcem cod. Theod. In clerico petitore conſequens erit, vt ſecundum leges pulſati forum ſequatur, ſi aduerſarius ſuus ad epiſcopi vel presbyteri audientiam non præſtat adſenſum.

n) Conc. Agath. c. XXXII. (tom. IV. conc. p. 1388) Clericus ne quemquam præſumat apud ſæcularem iudicem, epi-

& laicum a clerico ad iudicem sæcularem deferri, & vlli act contra eum ibi institutæ, responderi prohibet. Sed quæ que differentia inter leges *Romanas* & *Gothicas* hac in part tercesserit, manifestum est, quod omnes controuersias i ipsos clericos exortas a iudicibus ecclesiasticis decidi oportu quemadmodum e quodam concilii *Chalcedonensis* canone con qui ita habet: *Si quis clericus habet cum clerico litem aut negot proprium episcopum non relinquat & ad* o *sæcularia iudicia non e rat: sed caussam prius apud proprium episcopum agat: vel de ep sententia apud eos, quos vtraque pars elegerit, iudicium agitetur. quis autem præter hæc fecerit, canonicis pœnis subiiciatur.* Quæ p in ecclesia *Africana* erat loci, hoc est dignitatis, amissio, que modum hoc in casu concilium *Carthaginense* tertium p decr *Placuit*, inquiens, *vt quisquis episcoporum, presbyterorum, & conorum seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum ciuilis caussa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio, public diciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, suum amittat & hoc in criminali iudicio. In ciuili vero perdat euicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos i vndique patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio iu qui de vniuersa ecclesia male sentiendo, de iudicio sæculari auxilium.* Concilia multa alia eamdem caussam eodem do definiunt, vt *Veneticum* q, *Cabillonense* r & *Matisc*

---

scopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat (NB. in Labbei edit. lego: respondeat) non proponat, nec audeat criminale negotium in iudicio sæculari proponere.

o) Concil. Chalced. c. IX. (ibid p. 759.) Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, μὴ καταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω· ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οἷς τὰ ἀμφότερα μέρη βούλεται, τὰ τῆς δίκης συγκροτείσθω· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις.

p) Concil. Carth. III. c. IX. (to p. 1168.)

q) Concil. Venetic. c. IX. (to p. 1056.) Clericis, nisi ex permis scoporum suorum, sæcularia iudic re non liceat.

r) Conc. Cabillon. I. c. XI. (to p. 389. 390.) Peruenit ad sanctam dum, quod iudices publice contra nam consuetudinem per omnes chias, vel monasteria, quæ mos e scopis circuire, ipsi illicita præsum videantur discurrere; etiam & cl vel abbates, vt eis proponant, inui que districtos ante se faciant exh

fe s. Et concilium *Mileuetianum* t u ſtatuit, vt ne quis ab imperatore iudices ſæculares ſibi petat, ſed tantum eccleſiaſticos, honoris priuationem denuntians ſecus facientibus. Tantam fiduciam clerici alii in aliis collocabant, tantumque fratrum ſuorum prudentiæ, integritati ac iudicio ſtatuebant pretium, vt tunc ad ſæculares iudices iuſtitiæ cauſſa ire minus neceſſarium eſſe crederent, omnes controuerſias ſuas ſuos intra parietes componere geſtientes. In quo inſtituto quum leges imperiales eos non impedirent ſed confirmarent potius, raro de eccleſiaſticis quoſpiam huic mori ſe oppoſuiſſe, legas, niſi factioſi eſſent atque turbulenti, aut eiusmodi deſignaſſent flagitia, vt cauſſam haberent metuendi, ne pœna eccleſiaſtica ſibi irrogaretur.

§. V.

Quæ cura in accipiendis contra epiſcopos & clericos eccleſiæ accuſationibus adhibita fuerit.

VNVM tantum, quod huc ſpectat, obſeruandum fuerit, nimirum, quantam rationem habuerint mutuæ exiſtimationis & dignitatis clerici; quæ res quum ſacra eſſet & neceſſaria in viris, iſtiusmodi munera gerentibus, malitioſis cuiusuis plebeii & falſi accuſatoris calumniis ab obtrectationibus eam exponi, haud æquum eſſe iudicabant. Sed primum in omnibus accuſationibus, ſpeciatim contra epiſcopos, duorum aut trium teſtium teſtimonia, ex præſcripto apoſtoli, requirebantur. Quocirca quum

quod omnimodis nec religioni conuenit nec canonum permittit auctoritas Vnde omnes vnanimiter cenſuimus ſentientes, vt deinceps iſta debeant emendare: & ſi præſumtione, vel poteſtate, qua pollent, exceptione, inuitatione abbatis vel archipresbyteri, in ipſa monaſteria vel parochias aliquid fortaſſe præſumſerint, a communione omnium ſacerdotum eos conuenit ſequeſtrari.

s Concil Matiſcon. c. VIII (tom V. p 968) Vt nullus clericus ad iudicem ſæcularem quemcumque alium fratrem de clericis accuſare, aut ad cauſſam dicendam trahere quocumque modo præſumat, ſed omne negotium clericorum, aut in epiſcopi ſui, aut in presbyterorum, vel archidiaconi præſentia finiatur. Quod ſi quicumque clericus hoc implere diſtulerit, ſi iunior fuerit, vno minus de quadraginta ictus accipiat; ſin certe honoratior, triginta dierum concluſione multetur.

t u) Conc. Mileuet. c. XIX. (tom. II. p. 154) Placuit, vt quicumque ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum petierit, honore proprio priuetur. Si autem epiſcopale iudicium ab imperat[illegible] ... ,nihil ei obſit.

quum synodus *Antiochena* ex vnius tantum testimonio *Eustathium* episcopum *Antiochenum* damnasset, historicus w) id ipsum culpat, tamquam agendi modum contrarium regulae apostolicae, *Aduersus presbyterum accusationem ne recipito, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Deinde in horum testium existimationem inquirendum erat prius, quam testimonium eorum admitteretur. Haeretico aduersus episcopum testimonium dicere non licebat, quemadmodum ex canonibus, qui apostolis vulgo tribuuntur, colligi potest, quorum aliquis vtrumque coniungit x): *In testimonium aduersus episcopum haereticus ne admittatur: sed nec vnus solus fidelis. In ore enim duorum vel trium testium stabit omne verbum.* ATHANASIVS huius legis priuilegium pro se adlegabat, quum accusatus esset, quod *Macarius* presbyter eius, ipso permittente, calicem confregisset. Vrgebat y), accusatores suos esse *Meletianos*, quibus,

w) Theod. hist. lib. I. c. XXI. Ἐκείνης μηδένα σχεῖν μάρτυρα τῆς κατηγορίας λεγούσης, ὅρκον προὔτειναν οἱ δικαιότατοι δικασταὶ καίτοι τοῦ νόμου διαῤῥήδην βοῶντος, ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων εἶναι βέβαια τὰ λεγόμενα· καὶ ἄντικρυς τοῦ ἀποστόλου κελεύοντος, μὴ δὲ κατὰ πρεσβυτέρου γινομένην γραφὴν δίχα δύο ἢ τριῶν μαρτύρων προσδέχεσθαι· ἀλλὰ τῶν θείων οὗτοι νόμων καταφρονήσαντες, ἀμάρτυρον κατ᾽ ἀνδρὸς τοσούτου κατηγορίαν ἐδέξαντο· ἐπειδὴ δὲ οἷς εἶπεν ἐκείνη τὸν ὅρκον προστέθεικε, βοῶσα ἦ μὴν Εὐσταθίου τὸ βρέφος εἶναι, ὡς κατὰ μοιχοῦ λοιπὸν οἱ φιλαλήθεις τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν κ. τ. λ. Cum illa neminem obiecti criminis testem habere se diceret, aequissimi iudices iusiurandum ei detulerunt: idque quamuis lex diserte clamet, ea quae dicuntur, duorum aut trium testimonio confirmari oportere: & apostolus aperte praecipiat, ne quidem contra presbyterum admittendam esse accusationem absque duobus aut tribus testibus. Verum isti contemtis diuinis legibus, contra tantum virum accusationem sine vllo teste admiserunt. Itaque cum mulier dicta sua addito iureiurando confirmasset, clamans infantem reuera Eustathii esse, statim iudices veritatis studiosi tamquam aduersus adulterum sententiam tulerunt, caetera.

x) Canon. apost. c. LXXIV. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ᾽ ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστῶν ἕνα μόνον· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

y) Athan. apol. ad Constant. tom. I. p. 731 (p. 2.5 C. edit. Par. MDCXCVIII.) Πρόσθηκη πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν· τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμέτεροι νόμοι μηδεμίαν ἔχει δύναμιν ἀπεφήναντο. Ecce nouam his licet euidentissimis argumenti accessionem (si modo illud etiam edisserere iusseris praesenti...) scilicet nobis nihil probasse accusatores aduersus Macarium presbyterum absentibus arbitrio suo rem gessisse. Cuiusmodi acta

bus, vtpote ſchiſmaticis & eccleſiæ hoſtibus, fidem haberi haud liceret. A concilio *Carthaginenſi* ſecundo non hæretici tantum ſed alii quique criminibus, publicam offenſionem habentibus, irretiti [z], aduerſus maiores natu quoscumque in eccleſia teſtimonium dare prohibentur. Concilium generale *Conſtantinopolitanum* primum cauſſas diſtinguit, de quibus accuſatio aduerſus epiſcopum fieri poſſit. Poterat enim quis priuatam habere querelam, quod nimirum detrimento aliquo vel iniuria aliqua ab ipſo adfectus eſſet: quo in caſu accuſatio, nulla dignitatis vel religionis accuſatoris habita ratione, audienda erat. Oportebat enim epiſcopi conſcientiam eſſe omnibus modis liberam, & eum, qui iniuriam ſibi factam eſſe dicebat, cuiuscumque eſſet religionis, ius ſuum conſequi. Si autem eſſet crimen mere eccleſiaſticum, quod epiſcopo intendebatur, tunc examinari perſonas accuſatorum oportebat; vt hæreticis non liceret orthodoxos epiſcopos [a] pro rebus eccleſiaſticis accuſare. Præterea autem & ſi aliqui eorum ab eccleſia ob aliquas cauſſas prius condemnati & eiecti vel excommunicati eſſent, ſiue ex clero, ſiue ex laicorum ordine, nec eis licebat epiſcopum accuſare, priusquam proprium crimen abſterſiſſent. Similiter autem & ii, qui prius rei facti accuſatique erant, non prius ad epiſcopi vel aliorum clericorum accuſationem erant admittendi, quam ſe obiectorum ſibi criminum inſontes oſtendiſſent. Concilium *Chalcedonenſe* [b] addit, *Clericos vel laicos, epiſcopos aut clericos*

minime valere, primo diuinis, deinde noſtris legibus decernitur.

z) Conc. Carth. II. c VI. (tom II. conc. p. 1160.) Placet vt is, qui aliquibus ſceleribus irretitus eſt, vocem adverſus maiores natu non habeat accuſandi.

a) Conc. Conſtant. general. I. c. VI. (tom II. p 950.) Εἰ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα· ἵνα πρῶτον μὲν αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι· - - ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι - - μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας, μὴ πρότερον εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπου κατηγορίαν, ἢ ἑτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθώους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων.

b) Conc. Chalced. c. XXI. (tom. IV. p. 766) Κληρικοὺς ἢ λαϊκούς, κατηγοροῦντας ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἁπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθαι, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

eos accusantes, non indiscriminatim, nec citra inquisitionem ad accusationem recipi debere, nisi eorum existimatio prius examinata fuerit. Tantam hac in re adhibebant sollicitudinem, vt ne existimationem clericorum improbis consiliis vel sceleratis conspirationibus profligatissimorum quorumque hominum, quos malitia sua ad eos accusandos induceret, exponi sinerent. Denique si qua falsa siue publice siue priuatim fieret accusatio, in delinquentem seuere ac vehementer vindicabatur. *Si quis clericus*, inquit canon quidam [c] apostolicus, *episcopum contumelia adfecerit, deponatur, scriptum enim est: principi populi tui non maledices.* Et canon quidam concilii *Illiberritani* [d] dicit *Si quis episcopum vel presbyterum aut diaconum falsis criminibus appetierit & probare non potuerit, nec in fine dandam ei communionem.* Quæ vsitata pœna erat, quæ ab isto concilio grandibus & publice notis sceleribus constituebatur. Quam ob caussam nonnulli ecclesias *Hispanicas Nouatianismi* insimulauere, sed sine ratione, vti ostendemus, quando de disciplina ecclesiæ agendum erit. Heic obseruasse sufficiat, quod hoc in maximis criminibus posuerint, siquidem istiusmodi maleficis externam ecclesiæ pacem in ipsa mortis hora concedere recusarunt. Plura alia similis obseruantiæ exempla heic addi possent; sed ex his paucis lector iudicare poterit, quanta cum probitate & humanitate primitiuæ ecclesiæ clerici excipere atque tractare sese mutuo debuerint. Et præclare vtique cum omnibus ætatibus actum putauerim, si iisdem vestigiis institissent, & tam egregium exemplum imitando exprimere adlaborassent.

LIBRI QVINTI
CAPVT SECVNDVM
EXEMPLA REVERENTIAE CLERICIS A CIVILI MAGISTRATV EXHIBITAE VBI SPECIATIM DE EORVM EXEMTIONE A SAECVLARIS IVDICII IN REBVS ECCLESIASTICIS COGNITIONE.

§. I.

c) Canon. apost. c. XLVII (tom I. conc. can. LIV. p. 38.) Εἴ τις κληρικὸς τὰ γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

d) Concil. Illiberrit. c. LXXV. (tom. I.

§. I.

Episcopi non arcessendi in iudicium saeculare ad dicendum testimonium.

CONSIDERATA ea, quam clerici mutuo sibi exhibuerunt, reverentia, consultum fuerit loqui de honoribus, quibus ciuiles magistratus prosequi eos consueuerunt, qui maiores fuerunt vel minores, prout vel inclinatio & pietas imperatorum eos decerneret, vel temporum ratio requireret. Honores isti præcipue in hoc consistebant, vt a quibusdam rebus molestioribus, quibus alii obnoxii erant, exemti & certis priuilegiis ac immunitatibus, quas alii non habebant, donati essent. Istiusmodi reuerentiæ exemplum erat, quod leges IVSTINIANI a omnibus episcopis indulserant, vt nullus sæcularis iudex eos in iudicium ad dicendum coram se testimonium posset arcessere, sed de ministris suis quosdam, qui ex ore illorum intra priuatos parietes illud exciperent, mittere ad ipsos necesse haberet. Hæc lex etiam in codice *Iustinianeo* b repetitur, ibique a *Theodosio magno* primum lata dicitur; cuius lex quædam adhuc iisdem verbis exstat in codice *Thedosiano* c. GOTHOFREDVS vero hanc legem tamquam a *Theodosio* primum sancitam nihil amplius velle putat, quam clericos exemtos esse debere ab obligatione ad reddendam ciuilibus magistratibus rationem de iudiciis seu sententiis, quas de caussis sæcularibus, ipsorum arbitrio permissis, ipsi tulissent. Et manifestum quidem est, phrasin legis *ad testimonium deuocari* & εἰς μαρτυρίαν ἐπικαλεῖσθαι a patribus *Africanis* in concilio *Carthaginensi* quinto hoc sensu accipi, vbi decernitur

a) Iustin. nouel. CXXIII. c. VII. Οὐδενὶ τῶν ἀρχόντων ἐξέσται τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους ἀναγκάζειν εἰς δικαστήριον παραγενέσθαι ὑπὲρ τοῦ νεῖμαι μαρτυρίαν· ἀλλ᾽ ὁ δικαστὴς πεμπέτω πρὸς αὐτοὺς τινὰς ἐκ τῶν προσώπων τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ, ἵνα προκειμένων τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, κατὰ τὸ πρέπον ἱερεῦσι, εἴπωσι ἅπερ γινώσκουσιν. Nulli iudicum licebit, *Deo amabiles* episcopos cogere ad iudicium venire pro exhibendo testimonio: *sed iudex mittat ad eos quosdam ex personis ministrantium sibi: vt propositis sanctis euangeliis, secundum quod decet sacerdotes, dicant quæ nouerint.*

b) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. VII. Imperator Theodosius dixit, *nec honore nec legibus episcopus ad testimonium flagitetur.*

c) Cod. Theod. lib XI. tit. XXXIX. de fide testium leg. VIII.

tur [d], *Petendum ab imperatoribus, vt statuere dignentur, vt si qui forte in ecclesia quamlibet caussam, iure apostolico ecclesiis agere voluerint, & fortasse decisio clericorum vni parti displicuerit, non liceat* CLERICVM IN IVDICIVM AD TESTIMONIVM DEVOCARI *eum, qui cognitor vel præsens* (forsan *præses*) *fuerit. Et nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cuiuslibet persona pulsetur.* Hoc non eo spectabat, vt clerici generatim a dicendo testimonio in sæculari iudicio eximerentur, sed eo tantum, vt a rixosorum & turbulentorum hominum insectatione liberarentur, qui quum ipsos arbitros elegissent, arbitrio eorum stare nolebant, sed coram ciuilibus iudicibus eos persequebantur, quasi sententiam contra ipsos aduersæ partis studio dixissent. Et quamuis eiusmodi turbas eis dare legi esset contrarium, quia, vt alio loco [dd] ostendimus, omnes istiusmodi sententiæ absolute decretoriæ erant, a quibus prouocari ad alium iudicem non licebat; probabile tamen est, quosdam iudices sæculares in *Africa* talibus hominibus ad litem ita persequendam animum addidisse. Quæ res effecit, vt patres *Africani* de ista iniuria quererentur, eamque canone ante memorato cuperent abolitam, quo legem *Theodosii* GOTHOFREDVS referendam esse arbitratur. An vero lex *Theodosii* ita limitanda sit, res est vlterioris disquisitionis. GOTHOFREDVS ipse fatetur, *Iustinianum* latiori eam sensu accepisse; & hoc mihi satis fundamenti est, quo hoc episcoporum priuilegium superstruam, quod eos in sæculare iudicium ad perhibendum testimonium, in quacumque caussa id esset, vocari haud licuerit.

§. II.

Nec ad dandum iureiurando testimonium obligandi, legibus Iustiniani *id fieri probibentibus.*

ALIVD

d) Conc. Carthag. V. c. I. (tom. II. conc. p. 1215.)
It. Cod. can. Afric. c. LIX. (ibid. p. 1086.) Δεῖ αἰτῆσαι ἔτι μὴν, ἵνα ὁρίσαι καταξιώσωσιν, ὥστε ἐάν τινες ἐν ἐκκλησίᾳ οἱανδήποτε αἰτίαν ἀποστολικῷ δικαίῳ τῷ ταῖς ἐκκλησίαις ἐπικειμένῳ γυμνάσαι θελήσωσι, καὶ ἴσως ἡ τομὴ τῶν [illegible] ὧν τῷ ἑνὶ μέρει ἀπα[illegible] εἰς μαρτυρίαν προσκαλεῖσθαι τὸν κληρικόν· ἐκεῖνον τὸν πρότερον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σκοπήσαντα, ἢ καὶ σκοπουμένῳ παρατυχόντα· καὶ ἵνα μηδὲ προσώπῳ τις ἐκκλησιαστικῷ προσήκων ἐναχθείη περὶ τοῦ ὀφείλειν μαρτυρεῖν. Et conc vulgo dict. Africanum c. XXVI. (tom. II. concil. p. 1649.)

dd) Lib. II. c. VII. §. III. IV. vol. I.

ALIVD huius generis priuilegium, quod itidem magnam in episcopos obseruantiam prodit, erat, quod, quum testimonium eorum priuatim recipiendum esset, non vt alii testes iureiurando, sed fide tantum sua, prout deceret sacerdotes Dei, propositis sanctis euangeliis, illud dare deberent. Nam eadem IVSTINIANI [e] lex, quae prius illud priuilegium eis indulget, hoc etiam in eorum gratiam statuit. Et hanc legem sequuta, vt probabile est, synodus *Triburiensis* [f] aliquot sæcula post decreuit, presbyteros non per iusiurandum sed per consecrationem suam interrogandos esse; ideo, quod ex leui quacumque caussa sacerdotes iurare non deberent. Non autem hoc priuilegium ante *Iustiniani* tempora episcopis concessum videtur. Concilium enim *Chalcedonense* [g] in certo quodam casu iusiurandum ab episcopis *Aegyptiacis* requisiuit, & concilium *Tyrium* [h] idem ab *Iba*, episcopo *Edessa*, postulauit. Et dantur multa alia eiusdem generis exempla.

§. III.

An singulare vnius episcopi testimonium in lege contra multorum aliorum testimonia valuerit.

CONSTANTINVS MAGNVS bene multa clero indulsit priuilegia; sed vero venditantur ipsius nomine quædam, numquam certe ab eo collata; exempli caussa celebratissima illa donatio, quæ episco-

e) Iustin. nouel CXXIII. c. VII. vid. §. I. not. (a) p. 213.

f) Concil Tribur. c. XXI. (tom. IX. conc. p 452.) Presbyter vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur; quia sacerdotes ex leui caussa iurare non debent.

g) Conc. Chalced. act. IV. (tom. IV. p. 517. C.) Μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυπτίων, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστωθήσονται, ἀναμένοντες τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐσομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως. *Permanentes in proprio habitu reuerendissimi episcopi Aegyptiorum, aut fideiussores, si hoc illis est possibile; aut* per sacramentum eis credatur, *quia exspectant ordinationem futuri episcopi magnæ ciuitatis Alexandriæ*

h) Concil. Tyr in act. IX. concil. Chalced (ibid. p. 630. e.) Πρὸς τοῦτο ἀπῃτήσαμεν ἡμεῖς λόγον (al. ὅρκον) τὸν θεοσεβέστατον ἐπίσκοπον Ἴβαν, ὡς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ παρόντι πράγματι λυπήσασιν αὐτὸν, ἢ δόξασιν ἀντιπρᾶξαι, ἀμνηστίαν δωρεῖσθαι. *Super hæc nos* exegimus sacramentum a religiosissimo episcopo Iba, *vt omnibus, qui eum in præsenti negotio contristassent, vel visi fuissent aliqui aduersus eum egisse, obliuionem donaret.*

episcopis *Romanis* ab eo facta dicitur, quam ipse CAESAR BARONIVS [i] pro fictitia habet, & PETRVS *de* MARCA [k] & ANTONIVS PAGIVS [l] spuriam & sæculo nono suppositam esse dicunt, & quidem probabiliter ab eodem ISIDORO MERCATORE, qui epistolas decretales veterum pontificum *Romanorum* commentus sit. Dantur & alia priuilegia *Constantino* adsignata, quæ licet non æque manifesto ficta sint & commentitia atque priora, a viris tamen doctis pro dubiis habentur; cuiusmodi est, quod in lege quadam, nomen *Constantini* [m] præ se ferente, habetur sub finem codicis *Theodosiani*, qua omnes iudices vnius episcopi testimonium pro legitimo & indubio accipere, nec aliorum quorumcumque testimonia audire iubentur. IAC. GOTHOFREDVS totum hunc titulum codicis *Theodosiani* spurium esse, existimat; & quod speciatim ad hanc legem attinet, duo argumenta sunt, quæ eam minus genuinam esse, probare videntur. Primum quidem, quia ipse CONSTANTINVS alia quadam lege [n] vnius testimonium non audien-

i) Baron. an. CCCXXIV. n. CXVIII. Iam reliquum foret, vt - - - de vulgata illa omnium ore ageremus eiusdem Constantini donatione tot tantisque controversiis agitata: sed parcimus, quod nihil præter illa, quæ ab aliis dicta sunt, adferre possemus, & eadem repetere, sit onerosum atque pariter otiosum; cum liberum sit cuique, quæ eo argumento a pluribus sunt scripta, consulere. cætera.

k) Marca de concord. lib. VI. c. VI. n. VI. Alterum, quod mihi obseruasse videor notatu dignum, nempe pallium esse genus quoddam imperatorii indumenti, cuius vsum imperatores permisere patriarchis, videri prima fronte posset audaciæ plenum, nisi fideiussores optimos darem. Ecclesia namque Romana ita esse fatetur, quæ Constantini donationem, vbi scriptum est, pallium Romano pontifici tributum beneficio istius imperatoris, decreto Gratiani insertam suscepit. *Adsentior* sane *viris eruditis, qui donationem illam falsi arguunt, eo in primis argumento, quod a Constantino facta esse dicatur.*

l) Pagi critic. in Baron. an CCCXXIV. n. XIII. (n. XVI. edit Antuerp. MDCCV.) *Donatio Constantini prorsus supposititia, vt fere inter eruditos conuenit. - - Videtur donatio illa ab Isidoro Mercatore* cum veterum pontificum pseudographis epistolis *supposita* Conuenit enim Isidori ingenio, stilo & characteri scribendi plane squalido, ac denique rationi temporis, quo primum audita, Carolo scilicet magno imperante; cum laudetur ab Hincmaro episcopo Rhemensi, qui tunc floruit.

m) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XII. de episc. audient. leg I. *Testimonium etiam, ab vno licet episcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipiant*, nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum.

n) Cod Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide testium leg. III. Sancimus, *vt vnius omnino testis responsio non audiatur*, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat.

audiendum eſſe, dicit, etiamſi teſtis ſenatoris honore fulgeat. Deinde, quia leges tam eccleſiaſticæ quam ciuiles duos teſtes requirunt, quemadmodum vltimo capite obſeruauimus. Quæ argumenta, mea quidem ſententia, ſufficiunt ad probandum, quod tam enormia priuilegia epiſcopis a *Conſtantino* tributa eſſe nequeant: ſed tamen ipſi lectori iudicandum relinquo, an meliora argumenta in contrarium reperire poſſit.

§. IV.

Presbyteri non tormentis, vt alii teſtes, cogendi erant.

MELIORA alius cuiusdam priuilegii, presbyteris irrogati, argumenta nobis ſuppetunt, nimirum quod, ſi quis eorum ad perhibendum teſtimonium in publicum iudicium euocaretur, non adhibitis flagris tormentisue examinari eum oporteret, quemadmodum leges alioquin præcipiebant. Nam ſecundum leges *Romanas* graues quæſtiones in teſtes, veritatis declarandæ cauſſa, haberi poterant: ſicuti non tantum ex ipſis legibus o condiſcimus, ſed etiam ex AVGVSTINO p, & SYNESIO q, qui diuerſa noua

o) Vid. cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XLI. de quæſtionibus tot.

Cod. Theod. lib. XIII. tit. IX. de naufragiis leg. II. Si quando cauſſatio eſt de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæſtioni, quos cum in naui, pro modo capacitatis, conſtat habuiſſe, *quo eorum tormentis plenior veritas poſſit inquiri.*

p) Auguſtin. ſermon. XLIX de diuerſ. tom. X p. 520. (tom. X. ſerm. LII. ad fratres in eremo pag. 1398. c. edit. Baſileenſ. MDLXIX.) Nauiculariam nolui eſſe eccleſiam Chriſti. Multi ſunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio ſi eſſet, iret nauis & naufragaret. *Homines ad tormenta daturi eramus, & de ſubmerſione nauis ſecundum conſuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice, qui eſſent de fluctibus liberati:* cætera.

q) Syneſ. ep. LVIII. Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα τὸν κακῇ Πενταπόλεως μοίρᾳ καὶ φυνύτα καὶ τραφέντα καὶ αὐξηθέντα, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν ὠνησάμενον, μήτε ἡγείσθω τις, μήτε καλείτω χριστιανόν· ἀλλ᾽ ὡς ἀλιτήριος ὢν τοῦ Θεοῦ πάσης ἐκκλησίας ἀπεληλάσθω πανέστιος· οὐ διότι γέγονε Πενταπόλεως ἐσχάτη πληγὴ, μετὰ σεισμὸν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λοιμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον, ἐπεξελθὼν ἀκριβῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν, ἄτοπα κολαστηρίων ὀργάνων γένη καὶ σχήματα πρῶτος εἰς τὴν χώραν εἰσενεγκών· εἴη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ μόνος χρησάμενος δακτυλήθραν, καὶ ποδοστράβην καὶ πιεστήριον, καὶ ῥινολαβίδα, κ[αὶ] ὠτάγραν, καὶ χειλοστρόφιον· ὧν προλαβόντες τὴν πεῖραν τε καὶ τὴν θέαν καὶ τῷ πολέμῳ προαπολόμενοι, παρὰ τῶν κακῶς περισωθέντων ἐμακαρίσθησαν. κ. τ. λ. *Andronicum Beronicenſem, infelici Pentapolis fato editum & educatum & adultum, quippe patriæ præfecturam pecunia redemit, nemo aut exiſtimet aut*

noua tormentorum genera, ab *Andronico* præfecto *Ptolemaidis* præter ea, quæ leges præscripserint, inuenta commemorat. Sed horum nullum ecclesiæ presbyteris imponi licebat: ab eo enim per legem quamdam *Theodosii magni*, in vtroque codice r) etiamnum exstante, exemti erant, ex qua etiam constat, fuisse hoc peculiare priuilegium episcopis & presbyteris, præter hosce autem nulli alii, datum: nam cæteri clerici excepti & communi inquisitionis modo, in aliis casibus secundum leges adhiberi solito, relicti erant.

§. V.

Clerici ab ordinaria iudicii sæcularis cognitione in omnibus caussis ecclesiasticis exemti.

QVOD nunc memorandum est priuilegium, magis vniuersale erat & ad vniuersos clericos sese extendebat; eorum videlicet exemtio a sæcularis iudicii cognitione in diuersis caussarum generibus. Quam rem vt recte intelligamus, duo sollicite distinguenda sunt. Primum, diuersa caussarum genera, in quibus clerici negotium habere poterant; & deinde potestas inferiorum iudicum diuersa a potestate supremi magistratus, qui peculiari potestatis prærogatiua super illos eminebat. Quarum distinctionum neglecta obseruatio caussa est, quamobrem tantum confusionis in hac materia apud hodiernos scriptores, & speciatim apud scriptores pontificios, reperiatur, quorum multi in narrationibus suis nimium quantum parti suæ student, & dum iurium atque libertatis ecclesiæ adsertores & vindices agere volunt,

appellet christianum; sed tamquam a Deo exsecratus, cum vniuersa sua familia ab omni sit abiectus ecclesia: non quia Pentapolis extrema plaga fuit, post terræ motum, post locustam, post pestilentiam, post incendium, post bellum, illorum omnium reliquias diligenter persequens; horrenda ad carnificinam instrumentorum genera, ac formas primus in prouinciam inferens: *vtinam dicere liceat, & his solus vtens!* digitale, pedum distortorum, prelum & nasipressorium & auribus ac labris distrahendis forcipes: *quorum qui experimentum ac spectaculum morte præuenerunt, quique ante bello sublati sunt, ab iis, qui male liberati fuerant, felices appellati sunt.* cætera.

r) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide testium leg. X. *Presbyteri citra iniuriam quæstionis testimonium dicant; ita tamen, vt falsa non simulent.* Cæteri vero clerici, qui eorum gradum vel ordinem subsequntur, si ad testimonium dicendum petiti fuerint, prout leges præcipiunt, audiantur. Vid. cod. Iustin. lib. I. tit. III. leg. VIII.

lunt, in ciuiles magiſtratus ſummopere iniurioſi ſunt. Primo igitur loco, vt hanc materiam recte intelligamus, cauſſarum, in quibus controuerſia viris eccleſiaſticis cum quopiam intercedere poterat, varietas probe notanda eſt. Iam vero cauſſæ iſtæ quadruplices erant. Primo quidem pure eccleſiaſticæ, exempli gratia, crimina contra fidem, ſiue canones & diſciplinam bonumque ordinem eccleſiæ commiſſa, in quæ pœnis canonicis animaduertendum erat. Secundo, mere ciuiles & pecuniariæ inter clericum quemdam & laicum. Tertio, quæ ad res politicas attinebant, verbi cauſſa magna & publica flagitia, contra leges & cum reipublicæ detrimento deſignata, vt crimen læſæ maieſtatis, rebellio, rapinæ, homicidia, & id genus alia, quæ in legibus *atrocia delicta* appellantur. Quarto, quæ ad minora cuiusdem generis crimina referri poterant, & in legibus *leuia delicta* dicuntur. Pro hac cauſſarum diſtinctione clerici a fori ciuilis cognitione ſecundum leges imperii *Romani* exemti erant vel non erant. In omnibus cauſſis pure eccleſiaſticis abſolute exemti erant, quemadmodum IACOBVS GOTHOFREDVS [s], magnus ille iureconſultus, fateri non dubitat. Nam omnes iſtiusmodi cauſſæ non tantum per canones eccleſiæ, ſed leges etiam imperii, ad epiſcoporum & conciliorum cognitionem reſeruatæ erant.

§. VI.

Id quod demonſtratur ex legibus Conſtantii.

QVOD IPSVM ex diuerſorum imperatorum, qui continuata ſerie ſibi ſucceſſerunt, reſcriptis, quorum pleraque in vtroque codice adhuc exſtant, demonſtrari poteſt. CONSTANTIVS ann. CCCLV. legem publicauit [t] in hanc ſententiam: *Manſuetu-*

 dinis

s) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIII. De cauſſis eccleſiaſticis, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα apud Baſilium, id eſt, in quibus de religione agitur, ſeu in cauſſa fidei, vt Valentinianus ſen. imperatoris noſtri pater, in hac ipſa re lege ſua dicebat, teſte Ambroſio epiſt. XXXII. *in princ.* dubium nullum eſt, eas coram epiſcopis & ſynodis diœceſeon audiri oportere - - - non vero δημοσίοις δικαστηρίοις eccleſiaſticos στηλιτεύεσθαι; - - item dubium nullum eſt, cauſſas eccleſiaſtici alicuius ordinis, vt & delicta eccleſiaſticorum proprie contra diſciplinam eccleſiaſticam & ordinem admiſſa, ibidem agitata, qui eccleſiaſtica ἐγκλήματα ſeu ἁμαρτήματα delicta dicuntur *can. VI. concilii Conſtantinopolitani & nouella Iuſtini* LXXXIII. c. I. - quæ ſcilicet pœnis canonicis, atque in his exauctoratione - communionis priuatione exercentur.

t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. XII.

dinis nostræ lege prohibemus in iudiciis episcopos accusari. - - - - Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos conuenit explorari, vt opportuna atque commoda cunctorum quæstionibus audientia commodetur. Quæ lex ad minimum de ecclesiasticis negotiis intelligenda est; quamquam GOTHOFREDVS & nonnulli alii dicunt, quod ad ciuiles & criminales etiam caussas extendi; & licet priuilegium aliquod esse videatur, nihilominus tamen tamquam laqueus spectari debeat, qui episcopis catholicis positus sit, ad eos in synodis *Arianis* istorum temporum opprimendos, vbi plerique episcoporum, in istiusmodi synodis congregatorum, factioni *Arianæ* vt plurimum fouebant, atque ita episcopi catholici maiorem gratiam & æquitatem ab sæcularibus iudicibus, quam hisce synodis, promittere sibi poterant. An vero lex ista ad omnes omnino ciuiles & criminales caussas extendenda fuerit, non facile est ad definiendum: quamquam certum est, quod, si ita fuerit, non multo post in hac parte abrogata sit, dum in altera parte durauit atque sequentium imperatorum legibus confirmata fuit.

§. VII.

Et Valentiniani *atque* Gratiani.

VALENTINIANVS clericis eamdem in omnibus caussis ecclesiasticis immunitatem concessit; quemadmodum ex iis liquidum est, quæ AMBROSIVS [u] ad *Valentinianum iuniorem* de ipsius parente scripsit. *Augustæ memoriæ pater tuus*, inquiebat, *non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare.* Hæc lex nunc quidem in codice haud reperitur, alia tamen ibi exstat, a VALENTINIANO & GRATIANO data, in eamdem sententiam: *Qui mos* [w] *est caussarum ciuilium, iidem in negotiis ecclesiasticis obtinendi sunt: vt si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusque delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis, & a suæ diœceseos synodis audiantur: exceptis quæ actio criminalis ab ordinariis* (proconsulibus & præfectis cuiusque prouinciæ) *extraordinariisque iudicibus aut illustribus potestatibus*, (h. e. præfecto

u) Ambros. epist. XXXII.

w) Cod. Th. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII.

fecto-prætorio diœceseos) *audienda constituit.* Ex quo planum est, quod licet actiones criminales contra leges imperii exceptæ fuerint, omnes tamen caussæ ecclesiasticæ a iudicibus ecclesiasticis, neque vero ab vllis aliis, nosci debuerint.

§. VIII.
Et Theodosii magni.

IN *codicis Theodosiani* titulo vltimo lex habetur, nomen præ se ferens *Theodosii magni* eiusdem argumenti: *Continua lege sancimus* x, *nomen episcoporum, vel eorum, qui ecclesiæ necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia siue ordinariorum siue extraordinariorum iudicum pertrahatur: habent illi iudices suos, nec quisquam his publicis commune cum legibus, quantum ad caussas tamen ecclesiasticas attinet, quas decet episcopali auctoritate decidi.* Hæc lex citatur etiam in decreto GRATIANI, sed verbis *quantum tamen ad caussas ecclesiasticas pertinet* y, dolose omissis, vt vulgari doctrinæ & hypothesi istius temporis seruiret, & lectori persuaderet, quod clerici olim immunitate a ciuilis iudicii cognitione, non in ecclesiasticis tantum sed etiam in reliquis omnibus caussis, gauisi sint. Cuius corruptelæ eo magis memini, quod nullus ex correctoribus GRATIANI vllam eius mentionem iniecit. A *Censoribus Romanis* silentio ea prætermittitur, immo vero ANTONII AVGVSTINI & STEPHANI BALVZII effugit diligentiam. GOTHOFREDVS quidem ipsam huius legis auctoritatem in dubium vocat; sed hoc non vrgebo tenaciter, siquidem nihil in ea deprehenditur, quod præcedentibus legibus, vel ei, quæ subsequitur, repugnet.

§. IX.
Et Arcadii *&* Honorii.

ARCADIVS & *Honorius* eiusdem priuilegii vsum clericis reliquerunt, confirmatis antiquis legibus, sic decernendo z: *Quotiens de religione agitur, episcopos conuenit iudicare: ceteras vero caussas, quæ ad ordinarios cognitores, vel ad vsum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri.*

x) Cod. Th. lib. XVI. tit. XII. de episc. iudicio leg. III.

y) Gratian. causs. XI. quæst. I. c. V.

z) Cod Theod. lib. XVI. tit XI. de religione leg. I.

§. X.
Et Valentiniani tertii & Iuſtiniani.

THEODOSIVS *iunior* & *Valentinianus* hanc *Honorii* legem de immunitate & libertate clericorum, tamquam eo tempore vigentem, adlegant [a], quando in decreto quodam ſuo, *Conſtat*, inquiunt, *epiſcopos & presbyteros forum legibus non habere: nec de aliis cauſſis ſecundum Arcadii & Honorii diualia conſtituta, quae Theodoſianum corpus oſtendit, praeter religionem poſſe cognoſcere.* Vt ita omnes leges, quae poteſtatem eis in cauſſis ſaecularibus abiudicant, priuilegium iudicandi in cauſſis eccleſiaſticis ipſis concedant; & ipſa reliquarum cauſſarum exceptio manifeſto argumento eſt, quod iſtae in diſceptationem tempore *Iuſtiniani* non venerint, qui priuilegium a tot anteceſſoribus ſuis datum confirmauit. Nam in *nouella* quadam ſua [b] ſanxit, vt, *ſi eccleſiaſticum ſit delictum, egens caſtigatione eccleſiaſtica & multa, Deo amabilis epiſcopus hoc diſcernat, nihil communicantibus prouinciae iudicibus. Neque enim*, inquit, *volumus talia negotia ſcire ciuiles iudices: cum oporteat talia eccleſiaſtice examinari & emendari animas delinquentium per eccleſiaſticam multam, ſecundum ſacras & diuinas regulas, quas etiam noſtrae ſequi non dedignantur leges.*

§. XI.
Clerici etiam exemti in leuioribus cauſſis criminalibus.

IACOBVS GOTHOFREDVS [c] etiam putat, leuiores quasdam cauſſas criminales eccleſiaſticorum ab epiſcopis eorumque ſynodis ſimiliter decidi oportuiſſe. Nam in ante memorata GRATIANI lege (*vid.* §. VII.) leuia delicta epiſcoporum cognitioni reſeruantur. Et AMBROSIVS loquutus de decreto VALENTINIANI, quod omnes cauſſas eccleſiaſticas ab epiſcopis iudicari iubeat, addit:

a) Valent. nouell. XII. ad calcem cod. Theod.

b) Iuſtin. nouell. LXXXIII. c. I. Εἰ μέν τοι ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἁμάρτημα, δεόμενον σωφρονισμοῦ καὶ ἐπιτιμίων ἐκκλησιαστικῶν, ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τοῦτο κρινέτω, μηδὲν ἐπικοινωνούντων τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα τοιαύτας ὑποθέσεις ὅλως οὐδὲ γινώσκεσθαι τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσι, δέον τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐξετάζεσθαι, καὶ ἐπικαρποῦσθαι ψυχὰς τῶν ἁμαρτανόντων διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων· κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, οἷς καὶ οἱ ἡμέτεροι κατακολουθεῖν οὐκ ἀπαξιοῦσι νόμοι.

c) Gothofred. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIII. p. 54. circ. med. Quinimo & hac quoque conſtitutione Gratianus: puta, vt *ſi delicta eccleſiaſticorum leuia ſint*, & ex quibusdam diſſenſionibus circa religionem exorta, de re ad religionem pertinente, inquit interpres, atque in negotia eccleſiaſtica incidant, *tum de ho-*

addit: *Quia etiam si alias quoque argueretur episcopus & morum* d *esset examinanda caussa, etiam hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere.* Quæ verba discrimen aliquod inter caussas criminales ecclesiasticas & ciuiles facere & vtrasque episcoporum eorumque synodorum iudicio reseruare videntur. At vero tunc, vt GOTHOFREDVS recte obseruat, de leuioribus caussis criminalibus tantum hoc intelligi debet. In grauioribus enim actionibus criminalibus clerici non minus quam reliqui omnes sæcularium iudicum cognitionem admittere debebant. Id quod PETRVS *de* MARCA aliique nonnulli ingenui ecclesiæ *Romanensis* scriptores libere fatentur. MARCA [e] enim CAESARIS BARONII & canonistarum positionibus reiectis, *In codice*, inquit, *Theodosiano controuersiæ, quæ ad religionem pertinent, in quibus sunt crimina ecclesiastica & minora delicta e ciuilium numero, episcopis & cuiusque diœceseos siue prouinciæ synodis relinquuntur: seruata iudiciis publicis atrocium criminum, quæ numero quinque, aduersus clericos cognitione; vt docent leges aliquot edita cura Sirmondi in appendice codicis Theodosiani.*

§. XII.

Non autem in grauioribus caussis criminalibus.

NONNVLLI leges istas non adeo magnam auctoritatem habere existimant, quam ob caussam hanc positionem indubitatis legibus, in *codice Theodosiano* occurrentibus, confirmare malo. Cuiusmodi est illa *Theodosii* & *Gratiani* lex, quæ speciatim grauiores actiones criminales [f] excipit, & ordinariis iudicibus, siue præfecto prætorio diœceseos, audiendas constituit Et aliæ istæ leges *Theodosii* & *Arcadii* & *Honorii* & *Valentiniani* III. quas in superioribus paragraphis [ff] adlegauimus, neque hoc loco repeti necesse est. Quibus lex *Valentiniani senioris* addi potest, quæ omnes istos ecclesiasticos [g] ciuilibus submittit iudiciis, de quibus compertum sit, quod viduarum ac pupillarum ædes frequentando

huinsmodi delictis episcopi quoque iu[illegible] *esse possunt.*

d) Ambros. epist. XXXII.

e) Marca dissert. in cap. Clericus, ad calcem Antonii Augustini de emendat. Gratiani p. 577.

f) Cod. Theod. lib. XVI tit. II. de episc. leg. XXIII. Exceptis, quæ actio criminalis ab ordinariis extraordinariisque iudicibus aut inlustribus potestatibus audienda constituit.

ff) Vid. §. VIII IX. X.

g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XX. Ecclesiastici - - viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos.

tando in earum gratiam ita se insinuauerint, vt cognatis exheredatis ipsos heredes suos constituerint. Item alia lex *Martiani* imperatoris, quae in caussis criminalibus clerum *Constantinopolitanum* h) ab omnium inferiorum iudiciorum, non autem a supremi iudicii praefecti praetorio in ciuitate regia, cognitione immunem pronuntiat. Quae consuetudo etiam *Romae* videtur obtinuisse. Nam SOCRATES i) obseruat, quod, quum in conflictibus, qui in electione *Damasi* papae exstitere, plurimi interiissent, multi tum clerici tum laici a *Maximino*, tunc praefecto praetorio vrbis *Romae*, supplicio adfecti sint. Ex *nouellis* k) itidem *Valentiniani tertii* liquet, quod in istiusmodi actionibus criminalibus, vt sunt caedes, sepulcrorum violationes & similes, episcopi aeque ac reliqui clerici apud ciuilem magistratum per procuratores suos caussam dicere debuerint. IVSTINIANVS autem hoc priuilegium intuitu episcoporum paullo latius extendit, facto l) decreto, vt ne episcopus in pecuniaria aliqua aut criminali caussa ad ciuilem militaremue magistratum, sine imperiali iussione, inuitus perduceretur, vel sisteretur. Ita cum exemtione clericorum in hoc caussarum criminalium genere manife-

h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XXV. Actor in nullo alio foro, vel apud quemquam alterum iudicem eosdem clericos litibus irretire, & ciuilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere.

i) Socrat. lib. IV. c. XXIX. Ἐντεῦθεν συμπληγάδες τῶν ὄχλων ἐγίνοντο· ὥστε καὶ ἐκ τῆς παρατριβῆς πολλοὺς ἀποθανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι. *Hinc crebra vtrinque iurgia & conflictus vulgi exstitere, adeo vt ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob caussam* multi, tum clerici tum laici, a Maximino tunc praefecto vrbis, supplicio adfecti sunt.

k) Valent. nouel. V. de sepulcr. violat. ad calcem cod. cis Theod. Quisquis ex hoc numero (clericorum) sepulcrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, & sic stilo proscriptionis addictus, perpetuo deportatione plectatur. Quod ita seruari oportere censemus, vt nec ministris nec antistitibus sacrae religionis in tali caussa statuamus esse parcendum.

Item nouel. XII. Quam formam etiam circa episcoporum personam obseruari oportere censemus. Vt si in huiusmodi ordinis homines actionem peruasionis & atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem solenniter ordinatum, apud iudicem publicum inter leges & iura confligant.

l) Iustin. nouel. CXXIII. c. VIII. [illegible]λ' οὐδὲ ὑπέρ τινος χρηματικῆς ἢ ἐγκληματικ[illegible]ς αἰτίας ἐπίσκοπον πρὸς ἄρχοντα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν ἄκοντα ἢ διάγεσθαι ἢ παρίστασθαι, δίχα βασιλικῆς κελεύσεως, συγχωροῦμεν. *Sed neque pro qualibet pecuniaria caussa vel criminali episcopum ad iudicem ciuilem aut militarem, inuitum producere aut exhiberi citra imperialem iussionem permittimus.*

manifesto comparatum fuit, quidquid etiam CAESAR BARONIVS & alii istius partis auctores in contrarium dixerunt. Quid? quod aliquot saecula post istiusmodi crimina, vt homicidia, furta, & veneficia ad ciuiles iudices in *Gallia* delata sunt, quemadmodum ex concilio *Matisconensi* [m]. ann. DLXXXI. habito, apparet.

§. XIII.

Nec in caussis pecuniariis cum laicis.

EODEM prorsus modo se res habebat in omnibus ciuilibus controuersiis pecuniariis, quae clericis cum laicis intercedebant. Quamquam enim omnes eiusmodi lites, quas clerici cum clericis habebant, coram suis ipsorum iudiciis, vel episcoporum synodo persequi poterant & finire, canones etiam hoc fieri iubebant, quemadmodum capite proxime antecedenti [mm] notauimus: tamen si qua eis controuersia intercederet cum laico, laicus caussam suam ad iudicii ecclesiastici cognitionem referre non tenebatur, nisi voluntarie ex compromisso de eligendis ex clero arbitris consensisset. Hoc e quadam *Valentiniani* III. constitutione patet, in qua, *Petitor laicus*, inquit, *seu in ciuili seu in criminali caussa, cuiuslibet loci clericum aduersarium suum* [n], *si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat.* Et concilium *Epaonense* [o] secundum lectionem editionis SIRMONDI, idem dicit, *Clerici*, inquiens, *si pulsati fuerint, sequi ad saeculare iudicium non morentur.* Enimuero IVSTINIANVS rogatus a *Menna*, patriarcha *Constantinopolitano*, ciuitatis regiae clero peculiare quoddam priuilegium indulsit, vt, si quis haberet aduersus eos quamlibet pecuniariam caussam [p], prius ad episcopum pergeret; si vero

m) Conc. Matiscon. I. c. VII. (tom. V. conc. p. 968.) Vt nullus clericus de qualibet caussa extra discussionem episcopi sui, a saeculari iudicio iniuriam patiatur, aut custodiae deputetur. Quod si quicumque iudex cuiuscumque clericum *absque caussa criminali*, id est, *homicidio, furto, aut maleficio*, hoc facere fortasse praesumserit, quamdiu episcopo loci illius visum fuerit, ab ecclesiae liminibus arceatur.

mm) Vid. c. I. §. IV. p. 207. 208.

n) Valent. nouel. XII.

o) Concil. Epaonens. c. XI. (tom. IV. p. 1577.) sed notandum est, quod aliae editiones, e. g. Crabii & Binii contrariam plane lectionem exhibeant, nimirum: *sequi ad saeculare iudicium non praesumant.*

p) Iustin. nouel. LXXXIII. Ἠτήθημεν παρὰ Μηνᾶ τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς ταύτῃ δοῦναι τὴν προνομίαν, ὥστε

ro propter caussæ naturam aut propter quamdam difficultatem episcopus decidere negotium non posset, tunc, non autem alia ratione, ad ciuiles iudices deferendi illud haberet libertatem. Ex quibus omnibus manifestum est, immunitates istiusmodi antiquitus non tamquam res diuini iuris spectatas esse, sed in solidum ab arbitrio & voluntate principum christianorum dependisse, quamuis sæcula posteriora aliam eis species induxerint.

§. XIV.

De necessaria distinctione inter supremum & subordinatos magistratus in hoc immunitatum negotio.

IMMO vero obseruandum est, quod in ipsis etiam ecclesiasticis caussis magnum semper discrimen inter potestatem principis seu summi magistratus, & inter subordinatorum seu inferiorum iudicum potestatem intercesserit. Quamquam enim iudices ordinarii legibus prohibebantur, quo minus caussis ecclesiasticis sese immiscerent; in quibusdam tamen casibus ipse princeps extraordinarios interponebat constituebatque iudices, & interdum ipsemet caussas audiebat atque decidebat, vel ecclesiasticorum decreta pro summa sua, qua pollebat, auctoritate abolebat, quod faciendi ordinarii iudices non habebant potestatem. Sed hoc ad aliud argumentum spectat, quod locum in hoc opere habebit commodiorem, vbi de principum christianorum potestate edisseremus.

LIBRI QVINTI

CAPVT TERTIVM

DE CLERICORVM IMMVNITATIBVS RESPECTV TRIBVTORVM ET CIVILIVM MVNERVM ALIARVMQVE MOLESTIORVM FVNCTIONVM IN IMPERIO ROMANO.

§. I.

εἴτις ἔχοι τινὰ πρὸς αὐτοὺς χρηματικὴν δίκην, πρότερον παρὰ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ἰέναι, τὸν ὑφ' ὃν τελεῖ, καὶ ἐντυγχάνειν αὐτῷ - - εἰ δέ γε διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἢ διά τινα ἴσως δυσκολίαν, μὴ γένοιτο δυνατὸν τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τεμεῖν τὴν ὑπόθεσιν, τότε ἄδειαν εἶναι, καὶ παρὰ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας ἰέναι. κ. τ. λ.

§. I.

Non diuinum ius ab antiquo clero adlegatum, quo a tributis semetipsos eximerent.

Alivd priuilegium, quo clerici, indulgentibus christianis principibus, fruebantur, erat, quod in certis casibus pro temporum ac locorum conditione a quibusdam tributis, quae reliquis imperii *Romani* ciuibus irrogabantur, vacabant. Quidquid autem huius generis percipiebant, non tamquam ex diuino iure sibi debitum deposcebant, sed pietati, munificentiae & fauori christianorum imperatorum sese debere, libere profitebantur. Quocirca CAESAR BARONIVS [a] magna eos iniuria adficit, grandisque praeuaricationis reus est, cum dictitat, quod immunitatem a tributis ex Christi sententia sibi vindicarint; & quod nullus vmquam imperator tributum ab eis exegerit, nisi *Iulianus* apostata & *Valens Arianus* ac *Valentinianus iunior*, qui totus a matris suae *Iustinae*, imperatricis *Arianae*, arbitrio dependerit; quod, quum *Ambrosius* imperante hoc *Valentiniano* tributum soluerit, id solum fecerit ex christiana mansuetudine, non vero quod vlla ratione alia ad id faciendum obligatus fuisset. Quam vere haec dicantur, lector ex verbis AMBROSII quodammodo iudicare potest, quae sic habent [b]: *Si tributum petit imperator, non negamus; agri ecclesiastici soluunt tributum - - - Soluimus quae sunt Caesaris, Caesari, & quae sunt Dei, Deo. Tributum Caesaris est, non negatur.* Quibus tantum abest, vt vllam immunitatem ex diuino iure sibi arroget, vt contrarium manifesto adfirmet. Et alio loco docet, quod omnes christiani censum dare debeant, quia ipse [c] filius Dei eum soluerit Matth. XVII, 26. Et BARONIVS [d] tamen hunc ipsum locum euangelistae citat, clericos iure diuino exemtos esse pro-

a) Baron. ann. CCCLXXXVII. tom. IV. p. 538. (edit. MDCLIV. p. 548. 549. n. X-XV.

b) Ambros. orat. cont. Auxent. de tradend basilicis epist. XXXII.

c) Ambros. lib. IV. in Luc. V. (tom. III. p. 35. edit. Colon. MDCXVI) Magnum quidem est & spirituale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum? & ille censum soluit, qui nihil possidebat, tu autem qui saeculi sequeris lucrum, cur saeculi obsequium non recognoscas? Vid. haec etiam apud Gratianum causs. XI. quaest. I. c. XXVIII.

d) Baron. ann. CCCLXXXVII. n. XII. p. 538. (548.)

probaturus, quia saluator noster dixerit: *Igitur liberi sunt filii. Si non*, inquit, *a filiis reges tributum exigunt, quos subditos habent, multo minus ab eis, quos sibi superiores esse cognoscunt, absque nota criminis inuasae tyrannidis, sub quorum cura principes omnes intelligunt, se sub pastoribus esse oues*, caetera. ROBERTVS BELLARMINVS magis ingenue in huius argumenti tractatione versatur. Contra canonistas [e] enim (quorum opinionem BARONIVS tueri adlaborat) statuit, exceptionem clericorum in rebus politicis, tam quod ad personas, quam quod ad bona, iure humano introductam esse, non diuino: nec ipso facto vmquam nisi a personali tributo eos immunes fuisse vsque ad tempus IVSTINIANI, vbi etiam a bonorum ac possessionum suarum tributis eximi coeperint. Adeo parum hi duo principes inter ecclesiae *Romanae* cardinales in huius materiae enarratione, siue factum siue ius spectes, inter se concordant, vt omnino eorum adsertiones e diametro sibi inuicem oppositae sint.

§. II.

e) Bellarm. de cleric lib. I. c. XXVIII. Exceptio clericorum in rebus politicis, tam quoad personas, quam quoad bona, *iure humano introducta est, non diuino.* Haec propositio est contra canonistas. NB. *In editione Coloniensi MDCXV. & Pragensi noua, aliter prorsus haec leguntur, quam Binghamus noster ea exhibet, nimirum ita:* Exceptio clericorum - - - introducta est *iure humano pariter & diuino. Et addit ibi Bellarminus:* Et quidem quod iure humano introducta sit, patet ex iis testimoniis, quae attulimus in tertia & quarta propositione probanda. Quod autem sit etiam introducta iure diuino, probandum est hoc loco. Sed antea tamen obseruandum est, nos per ius diuinum non intelligere praeceptum Dei proprie dictum, quod exstet expresse in sacris litteris; sed quod ab exemplis, vel testimoniis testamenti veteris, vel noui per quamdam similitudinem deduci possit. Atque hinc fortasse conciliari poterunt theologorum & iurisperitorum sententiae. Illi enim cum negant, exemtionem clericorum esse iuris diuini, praeceptum diuinum proprie dictum expresse in scripturis exstare negant; isti vero cum adfirmant, eamdem exemtionem esse iuris diuini, id solum adfirmant, quod theologi minime negant, deduci per similitudinem ab exemplis & testimoniis sacrae scripturae, Deum voluisse, vt clerici & ipsorum bona libera essent a potestate & iurisdictione laicorum. *Paullo ante in propositione quarta haec habet idem Bellarminus, ad quae respexit auctor Bingh.:* Vbi tamen obseruandum est, ante Iustiniani tempora legibus priorum principum immunes fuisse clericos a tributis personalibus, vt etiam indicat S. Hieronymus in commentario ad c. XVII. Matth. non tamen fuisse liberos a tributis, quae pendi solent ratione possessionum, vt colligitur ex S. Ambrosio in oratione de tradendis basilicis, vbi dicit: *Agri ecclesiae soluunt tributum*, & ex Theodoreto lib. IV. histor. c. VII. vbi scribit, Valentinianum seniorem in epistola ad episcopos Asiae illa verba posuisse: *Boni episcopi tributa pensitant regibus.*

§. II.

Generatim tamen a tributis personalibus, seu censu capitum, excmti erant.

CVIVS rei vt illustriorem demus cognitionem, necesse fuerit diuersa tributorum, imperii *Romani* ciuibus impositorum, genera lectori paullo distinctius enarrare & ostendere, quatenus ad clericos vnumquodque eorum referri potuerit; id quod optime fieri poterit, si *codicem Theodosianum*, in quo pleræque leges, ad hoc argumentum spectantes, etiamnum exstant, consuluerimus. Et hoc ipsum tanto lubentius faciemus, quod BARONIVS eiusdem codicis auctoritatem adlegat, sed cum magno partis suæ studio dissimulans, quæcumque hypothesi suæ, quam tuendam suscepit, non seruire velle intellexit.

PRIMVM itaque tributorum genus, cuius iniicienda heic est mentio, illud est, quod *census capitum*, seu *tributum personale*, a *censu agrorum* illud distinguendi caussa, vulgo nuncupatur. Ab hoc genere tributi clericos exemtos fuisse, apud omnes in confesso est, solo IAC. GOTHOFREDO plane singularem hac de re fouente sententiam. Sub imperatoribus enim christianis istiusmodi tributum a nullo solutum esse statuit [f]; vt adeo exceptio clericorum hoc in casu haud fuerit priuilegium aliquod eis peculiare & proprium, sed cum reliquis imperio *Romano* subiectis commune. Sed in hoc vir ille doctus euidenter falli videtur. Primum enim ipse fatetur, fuisse eiusmodi tributum sub imperatoribus

ethnicis,

f) Gothofred. com. in cod Theod. lib. XI. tit. I. de annon & tribut. leg. XV. §. Atque &c. It. comment. in lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. De immunibus tribus personarum generibus a censu seu a plebeia capitatione, est hæc Valentiniani sen. constitutio, & quidem per Gallias, quod notandum: pariter vt altera *l.* 6. *infr.* quæ eumdem Valentinianum auctorem habet, & ad eumdem Viuentium PP. data est: sic tamen vt illa ab hac in nonnullis recedat: mox vt ostendetur. Et sic pertinet hæc lex ad censum Gallicanum, pariter vt *duæ leges proximæ* 5. 6. - - - Plerique vero interpretum id de tributo capitis, seu *capitis censu*, quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo est sane lex 3. *π. de censibus:* vbi similis quoque immunitas continetur. *Aetatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis a quatuordecim annis masculi, a duodecim feminæ vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur: ætas autem spectabatur censendi tempore.* Verum quum nullum iam amplius hoc æuo capitis seu pro capite libero tributum vsurparetur: est omnino hæc lex vt & *d. l.* 6. accipienda de capitatione & iugatione pro capitibus & iugis seu possessionibus, cætera.

ethnicis, a quibus, VLPIANO auctore g, nemo nisi infra quatuordecim annos masculi & senes sexaginta quinque annos nati exemtus fuerit; neque vllam legem producit, quando & a quonam hic census aboleri iussus sit. Deinde THEODOSIVS IVNIOR, codicis *Theodosiani* auctor, expressam eius mentionem facit, quando in quadam *nouella* h inter *censum capitum* & *censum agrorum* distinguit. Denique diuersae leges in codice *Theodosiano*, clericos a tributis eximentes reperiuntur, quae de alio tributo, atque hoc capitis censu, commode intelligi non possunt. Vt quum *Constantius* clericis eamdem immunitatem a tributis quam iuuenibus attribuit, manifesto ad antiquam legem de minoribus, VLPIANO memoratam, respicit, & clericos eodem modo tractat, indulgendo eis hoc priuilegium, vt non ipsi solum, sed & eorum coniuges i & liberi, eorum serui & ancillae immunes sint a tributo; intelligens tributum personale seu censum capitis. In eumdem modum duae istae VALENTINIANI k leges intelligendae sunt, quae in perpetua virginitate viuentibus & viduis ac pupillis ad vicesimum vsque aetatis annum eamdem immunitatem a tributo. siue

g) Digest. lib. L. tit. XV. de censibus leg. III. Quibusdam aetas tribuit, ne tributo onerentur. caetera. Vid. not. antec. (f).

h) Theod. nouell. XXI. Repetita clementiae nostrae praeceptione sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quae vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuersae militiae collegia meruerunt, aut nomine venerandae religionis obtentum est, omnis vbique census, *qui non personarum est sed agrorum*, ad vniuersa munia a noua duntaxat indictione, vt supra definiuimus, absque vlla discretione cogatur in quarta parte.

i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cler. leg. X. Clericis & iuuenibus praebeatur immunitas. - - Quod & coniugibus & liberis eorum, & ministeriis, maribus pariter ac feminis indulgemus. Ibid. leg. XIV. Omnibus clericis huiusmodi praerogatiua succurrat, vt coniugia clericorum ac liberi quoque & ministeria (id est mares pariter ac feminae, eorumque etiam filii immunes semper a censibus & separati ab huiusmodi muneribus perseuerent.

k) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. In virginitate perpetua viuentes & eam viduam, de qua ipsa maturitas pollicetur aetatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeiae capitationis iniuria vindicandas esse decernimus: Item pupillos in virili sexu ad viginti annos ab istiusmodi functione immunes esse debere; mulieres autem donec virum vnaquaeque sortitur. Ibid. leg. VI. Nulla vidua, nemo pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus, curatoribusue publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili autem deuotione habeantur immunes, & si quae se sacrae legis obsequio perpetuo dedicarunt.

siue, vt vocant, a plebeia capitationis iniuria concedunt. Ita etiam alia eius lex l, qua pictoribus iuxta ac vxoribus ac liberis ipsorum simile priuilegium defert. Ex quibus omnibus non sine ratione concludere possumus, hanc a tributis personalibus exemtionem non fuisse rem omnibus communem, sed priuilegium certis artibus & vitae generibus, inter quae clericorum longe erat honoratissimum, peculiare.

HOC porro ex vna alteraue obseruatione ex GREGORIO NAZIANZENO & BASILIO confirmari potest. NAZIANZENVS in epistola quadam m ad *Amphilochium* queritur, quod status ciuilis administri ab *Euthalio* quodam diacono tributum exigere praeter legem conati fuerint. Et hinc *Amphilochium* rogat, ne hac contumelia & detrimento adfici ipsum patiatur: *Nam* n *alioquin*, inquit, *vnus omnium hominum miserrima, & indignissima conditione esset, si temporum humanitate atque eo honore, qui sacri ordinis hominibus ab imperatoribus concessus est, minime frueretur.* Heic manifesto ad immunitatem quamdam a tributo respicit, quam imperatores clericis speciatim indulserint; quae non bonorum poterat esse exceptio a tributo, nam non erat tunc lex eiusmodi in vsu, ad quam prouocari poterat; adeoque immunitatem quam a tributis personalibus intelligat, necesse est, a quibus secundum VALENTINIANI & CONSTANTII leges iam memoratas exemti erant. Quibus maiorem adhuc lucem suffundet maiusque robur dabit testimonium BASILII, qui apud *Modestum* (praefectum praetorio *orientis* sub *Valente*) eadem querebatur de quibusdam, qui clericorum priuilegium, contra leges tributa ab eis exigendo, infregerant. *Qui*

l) Cod. Theod. lib. XIII. tit. IV. de excusat. artificum leg. IV. Picturae professores, si modo ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos.

m) Naz. epist. CLIX. Τούτων εἷς ἐστι καὶ ὁ συνδιάκονος ἡμῶν Εὐθάλιος· ὃν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως εἰς μείζω τάξιν μεταχωρήσαντα διαγράφειν ἐπιχειροῦσι χρυσὸν, οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως· τοῦτο μὲν ἀνεκτὸν φανήτω σοι καὶ χεῖρα ὄρεξον τῷ τε διακόνῳ καὶ τῷ κλήρῳ παντὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμῖν, οἷς σοι μέλει. *Horum e numero est condiaconus noster Euthalius, quem nescio quo pacto posteaquam ad sublimiorem gradum migrauit, expungere conantur ii, qui rei militari praefecti sunt. Hoc, quaeso, ne tibi ferendum videatur: verum & diacono & vniuerso clero ac praesertim nobis, quorum tibi cura est, manum porrige.*

n) Ibid. Δεινότατα ἂν πάθοι μόνος ἀνθρώπων μὴ τυγχάνων τῆς τῶν καιρῶν φιλανθρωπίας, καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερωμένοις παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς.

Qui Deo o, inquiebat, *consecrati per ministerium erant, presbyteros nempe & diaconos, tributorum & census exactores prisci immunes esse patiebantur: at qui descriptioni faciendæ in præsenti præsunt, quasi nulla ipsis indulta huic negotio venia per illustrem tuam potestatem, & illos in tabulas censuales retulerunt omnes, nisi forte per ætatem nonnulli excusabantur. Rogamus igitur, vt tuæ erga nos beneficentiæ monumentum hoc apud nos deponas, quo in omnem deinceps posteritatem præclaram tui memoriam custodiamus: VTQVE IVXTA CONSVETVDINES ET LEGES ANTIQVAS, qui Deo in sacris ministeriis inseruiunt, liberi relinquantur a solutionibus*, cætera. BASILIVS hoc loco ad duo legum genera de hominum quorumdam a tributo immunitate respicit; quorum ad alterum antiquæ istæ ethnicorum imperatorum leges spectabant, quibus pueri tantum & senes a personalibus tributis eximebantur; ad alterum vero illæ CONSTANTII ac VALENTINIANI leges, quæ clericos etiam excipiebant, eamdem eis indulgentes immunitatem, qua soli impuberes antea gauisi erant. Et de hoc ipso conquerebatur, quod clericis christianarum legum priuilegio perfruendi haud daretur copia, sed ipsis tantummodo secundum ethnicorum imperatorum leges per ætatem, hoc est, si vel infra viginti vel supra quinquaginta annos nati essent, immunibus esse liceret. Ex quibus omnibus liquido apparet, quod clerici vi legum peculiare immunitatis a tributo personali priuilegium sibi vindicare potuerint, & quod hoc non omnibus imperii *Romani* ciuibus commune fuerit, quidquid etiam GOTHOFREDVS & post ipsum ANTONIVS PAGIVS p in contrariam sententiam monuerunt.

§. III.

o) Basil. epist. CCLXXIX. ad Modest. Τοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κῆνσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν· οἱ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς οὐ λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα, ἀπεγράψαντο· πλὴν εἰ μήπου τινὲς ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν· δεόμεθα οὖν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦθ' ἡμῖν ἐναφεθῆναι, παντὶ τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὴν περί σου μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας. κ. τ. λ.

p) Pagi crit. in Baron. ann. CCCLIII. n. X. (n. XIII. p. 479. edit. Antuerp. MDCLV.) Data hoc anno a Constantio lex X. codicis Theodosiani *de episcopis*, qua plenissima immunitas omnibus clericis conceditur, *vt ecclesiarum cætus concursu populorum ingentium frequentetur*, quemadmodum in ea lege dicitur. Crescentibus namque iam vbique ecclesiis ac proficiente in dies religione christiana iam solito pluribus etiam immunitatibus homines ad clericatum inuitandi visi sunt, præter veteres immunitates iam concessas. Prima itaque immunitas est a censibus, qui possessionum nomine fisco dependuntur. Quæ immunitas a cen-

§. III.

Sed ratione agrorum & possessionum suarum non excusati.

PROXIMVM tributi genus erat, quod ab hominibus ratione agrorum & possessionum suarum exigebatur, quodque diuersis nominibus in lege ciuili & vetustis scriptoribus venit. Nonnumquam id vocatur κανών, vti ab ATHANASIO q, quando canonis, in vsum ecclesiæ *Alexandrinæ Aegyptiis* impositi, nomine iniuste se delatum esse conqueritur. Ita in codice *Theodosiano* r integer titulus est *de canone frumentario vrbis Romæ*, quo ipso tributum frumenti, quod ex prouinciis *Africanis* in vrbis *Romæ* vsum exigebatur, intelligitur. Alias vocatur *iugatio* a vocabulo *iuga*, quod ex adnotatione IAC. GOTHOFREDI s terræ modum significat, cui colendo per annum iugo boum opus est: Et quoniam tributi exactio secundum hanc æstimationem fiebat, inde nomen *iugationis* & *iugorum* sortita est. Frequenter etiam dicitur *capitatio* & *capita:* Et quum ministri masculi & animalia possessionibus tributariis æque adnumerarentur atque agri, hinc in quibusdam legibus t altera *capitatio terrena*, altera vero *capitatio humana*

sibus & vectigalibus postea sæpius infracta, præsertim sub Valente, vt constat ex duabus Gregorii Nazianzeni epistolis, puta CLIX. & CLVI. Basilius quoque epistola CCLXXIX. ad Modestum præfectum prætorio Orientis de eadem immunitate sub eodem Valente imperatore conculcata conqueritur, eamque instaurari petit. cætera.

q) Athan. apol. II. p. 778. edit. Paris. MDCXXVII. (tom. I. p. 178. e. edit Paris. MDCXCVIII.) Πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος. *Multis conquisitis, cum nihil inuenissent, Eusebii tandem consilio hanc priorem, Isionis, Eudæmonis, & Callinici opera, confingunt criminationem; de lineis nempe sticbariis,* quasi ego canonem Aegyptiis imposuissem, *ac ea primus exegissem ab illis.* Collato Sozomeno, qui referens eamdem historiam lib. II. cap. XXI. scribit: πρώτην ὑπομένει γραφὴν ὡς χιτωνίσκων λινῶν φόρον ἐπιτιθεὶς Αἰγυπτίοις, *primum in crimen vocatur, quod* tributum *linearum tunicarum Aegyptiis imposuerit.*

r) Cod. Theod. lib. XIV. tit. XV.

s) Gothofr. com. in cod. Theodos. lib. XIII. tit X. de censu leg II. p. 118. Caue *iuga*, a quibus *iugatio:* & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, confundas: si quid in re obscura iudicii mei est, *ego iuga putem dicta terræ modum, cui colendo, per annum iugo boum opus est:* sicut iugum iugeris, quantum in die iugo boum exerceri potest.

t) Cod. Theod lib XI tit. XX. de conlat donat. leg. VI. Exceptis his, quæ in

humana & *animalium* siue *animarum descriptio* nuncupatur. Hæc tributa ternis per annum temporibus, semel post exactos quatuor menses, pendi solebant; vnde SIDONIO APOLLINARI u *tria capita* siue monstrum trium capitum, dicuntur, a quibus vt *Maioriani* imperatoris beneficio liberetur, quo melius vitam tolerare possit, ipsum orat. Nam in carmine quodam suo ita eum compellat:

Geryones nos esse puta, monstrumque tributum:
Heic capita, vt viuam, tu mihi tolle tria.

Quibus verbis, quæ nullus commentatorum recte intellexit, ad legem w quamdam VALENTINIANI & diuersas alias in codice *Theodosiano* respicit, in quibus hoc genus tributi tripertita solutione intra annum vel per quaternos menses, pendi iubetur, id quod phrasi SIDONII APOLLINARIS *tria capita*, seu *monstrum tributum* dicitur. Huius tributi exactores inde etiam *cephalæotæ* x in codice *Theodosiano* appellantur. Et quia hoc tributum plerumque ipsis speciebus, nimirum frumento, vino, oleo, ferro, cupro & similibus in vsum imperatoris pendi solebat, ideo *specierum collatio* sæpe dicitur. Quoniam etiam hoc iuge imperii tributum erat, itidem frequenter y vocatur *indictio canonica* in oppositione *superindictæ* & *extraordinariæ indictionis*, hoc est eiusmodi tributorum, quæ extraordinaria quadam occasione irrogabantur. Hæc omnia simul heic notare ideo volui, vt ne posthac, quotiescumque eorum rursus mentio iniicienda erit, termi-

capitatione humana atque animalium, diuersis qualicumque concessa sunt; ita vt omnium, quæ prædicto tempore, atque etiam sub inclutæ recordationis auo nostro in *terrena* siue *animarum descriptione* reuelata sunt; cætera.

u) Sidon. carm. XIII. ad Maiorianum.

w) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XV. Vnusquisque annonarias species, pro modo *capitationis* & sortium præbiturus, per quaternos menses anni curriculo distributo, tribus vicibus summam conlationis implebit.

x) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXIV de patrocin. vicor. leg. VI. Nequaquam *cephalæotis*, hirenarchis, logographis chomatum, & cæteris liturgis, sub quolibet patrocinii nomine, publicis functionibus denegatis, cætera.

y) Cod. Theod. lib. VI. tit. XXVI de proximis comitib. & c. leg. XIV. Quamvis innumeris legibus scriniorum gloria decoretur, iubemus tamen, vt primo omnium sit eorum secura possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata; *superindictum* non timeant, venalicium non petantur, solumque *canonicæ indictionis* præstent tributum: Glebalis auri solutionem nesciat labore dignitas conquisita, *extraordinarium* munus ignoret, cætera.

terminos istos semper explicare necesse habeam, qui reuera minus triti sunt, nec ad intelligendum faciles, nisi iis, qui in lege ciuili versati sunt.

QVOD igitur ad propositam nobis quæstionem attinet, an clerici ab hoc ordinario & canonico tributo, hominum bonis ac possessionibus imponi solito, generatim exemti fuerint? contra BARONIVM hoc ipsum adfirmantem nego. Nonnullæ quidem ecclesiæ ex speciali principum gratia ab omni huius generis tributo exemtæ erant: sed ipsæ istæ exceptiones probant, quod quidquid ex gratia quibusdam ecclesiis indultum fuerit, non commune aliquod omnium ecclesiarum priuilegium esse potuerit. *Theodosius iunior* specialem ecclesiæ *Thessalonicensi* concedebat immunitatem, vt ne tributum ratione propriarum possessionum soluere [z] cogeretur, simul autem ab ipso cauebatur, ne aliena prædia in tutelam suam, ecclesiasticum illius nomen prætexendo, cum reipublicæ detrimento reciperet. *Constantinopolitanæ* & *Alexandrinæ* ecclesiis idem priuilegium [a] simili conditione indulgebat, vt ne vllos vicos maiores vel minores ad excusandum eos ab antiquæ capitationis solutione, sub patrocinio suo possiderent. GOTHOFREDVS etiam putat, quod sub initia imperii *Constantini*, quum ecclesia pauper, eiusque reditus non nisi tenues essent, illius bona & possessiones a tributo generatim immunes fuerint. Nam in *codice Theodosiano* lex reperitur, quæ in hanc sententiam explicari potest: quamquam verba adeo obscura [b] sunt,

z) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XXXIII. Quæ dispositio in perpetuum obseruanda initio indictionis octauæ congruum sumere debebit exordium: sacrosancta Thessalonicensis ecclesia ciuitatis excepta: ita tamen vt aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis subleuandum: *nec externorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.*

a) Cod Theod. lib. XI tit. XXIV. de patrocin. vicorum leg. VI. Quidquid in tempus vsque dispositionis habitæ auro inlustri decessere sublimitatis tuæ ecclesiæ venerabiles (id est Constantinopolitana atque Alexandrina) possedisse deteguntur, id pro intuitu religionis, ab his præcipimus firmiter retineri: sub ea videlicet sorte, vt in futurum functiones omnes, quas metrocomiæ debent, & publici vici pro antiquæ capitationis professione debent, sciant procul dubio subeundas..

b) Cod Theod. lib XI. tit. I. de annon. & tribut. leg. I. Præter priuatas res nostras & ecclesias catholicas & domum clarissimæ memoriæ Eusebii ex-

ſunt, vt ſine ſubſidio tam ſapientis interpretis vix vllum eorum ſenſum liceret inueniri. Sed fac, ea ſignificare eiusmodi priuilegium, certum tamen eſt, non multos annos illud duraſſe. Sub proxime enim imperante *Conſtantio*, quum multum diuitiarum in eccleſiam congeſtum eſſet, omnes clerici prædia poſſidentes ad tributa penſitanda non minus quam reliqui omnes vrgebantur: quemadmodum ex lege *Conſtantii* ad *Taurum* præfectum prætorio directa, & in vtroque codice [c] etiamnum exſtante, perſpicimus. Hoc porro ex teſtimonio VALENTINIANI patet, qui in epiſtola quadam ad epiſcopos *Aſiaticos*, THEODORETO [d] memorata, dicit, quod omnes boni epiſcopi publicas præſtationes iuxta leges inferre norint & imperatoriæ poteſtati neutiquam contradicant. Atque ita hæc res ad *Honorii* & *Theodoſii iunioris* vſque ætatem durauit, quorum in lege quadam [e] prædia eccleſiaſtica tributo ordinario, ſiue *canonicæ inlationi*, quemadmodum illic vocatur, obnoxia, etſi ab reliquis tributi generibus vniuerſis exemta, declarantur. Sine vlla igitur ratione BARONIVS tam audacter ſtatuit, quod nullus vmquam princeps, ſi a *Iuliano* apoſtata, *Valente Ariano* & *Valantiniano iuniore*, quia a muliere *Ariana* gubernatus ſit, diſceſſeris, a clericis tributum exegerit: quum tamen quemlibet imperatorem poſt *Conſtantinum* illud exegiſſe,

conſule & ex-magiſtro equitum & peditum & Arſacis regis Armeniorum, nemo ex noſtra iuſſione præcipuis emolumentis familiaris iuuetur ſubſtantiæ.

c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc & cleric leg. XV. De his ſane clericis, qui prædia poſſident, ſublimis auctoritas tua non ſolum eos aliena iuga nequaquam ſtatuet excuſare, ſed etiam his, quæ ipſi poſſident, eosdem ad penſitanda fiſcalia perurgeri: Vniuerſos namque clericos poſſeſſores duntaxat prouinciales penſitationes fiſcalium recognoſcere iubemus. Vid. etiam cod. Iuſtin lib I. tit III. leg. III.

d) Theodoret. lib. IV. c. VIII. Τὰ δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ.

e) Cod. Theod. lib. XVI. tit II. de ediſc. & clericis leg. XL. Placet rationabilis conſilii tenore perpenſo, deſtricta moderatione præſcribere, a quibus ſpecialiter neceſſitatibus eccleſiæ vrbium ſingularum habeantur immunes. Prima quippe illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, ne prædia vſibus cæleſtium ſecretorum dicata ſordidorum munerum fæce vexentur: nulla iugatione, quæ talium priuilegiorum ſorte gratulatur, muniendi itineris conſtringat iniuria: nihil extraordinarium ab hac ſuperindicticiumue flagitetur: nulla pontium inſtauratio: nulla translationum ſollicitudo gignatur: non aurum cæteraque talia poſcantur. Poſtremo *nihil præter canonicam inlationem*, quod aduentitiæ neceſſitatis ſarcina repentina depopoſcerit, *eius functionibus adſcribatur*.

egisse, manifestum sit, & BARONIVS hoc ignorare non potuerit, quia *codicem Theodosianum* vidit atque legit, in quo hæc omnia enarrantur.

§. IV.

De tributo, quod vocatur aurum tironicum, equi canonici, *&c.*

SI quo modo ab hoc tributo exemti fuerunt, ab ista obligatione fuerint necesse est, qua quædam prouinciæ nouos imperatori milites, *tirones* dictos, & equos nouos militares præstare tenebantur; qui quum ad modum tributi exhiberentur, ideo in lege dicuntur *equi canonici*, a ciuilis legis termino *canon* & *canonica*, qui, vt obseruauimus antea, tributum hominum prædiis ac possessionibus impositum significat. Interdum hoc tributum pecunia, equorum loco pensitabatur, & tunc dicebatur [f] *equorum canonicorum adæratio*: proinde ac pecuniæ summa, tyronum loco dari solita, *aurum tyronicum* & *stratioticum* appellabatur, cuius SYNESIVS meminit, quando de *Andronico*, præfecto *Ptolemaidis*, loquens [g] dicit, fecisse eum *Thoantem* quemdam coactorem militaris auri, quod *tironicum* vocent; quod editor ex errore putat ita dictum, *quia soluebatur tironibus*, quum tamen aurum illud loco tironum per modum tributi ærario imperii pensitaretur. Iam vero quosdam episcopos, saltem in *Africa*, ab hoc tributo immunes fuisse, viri docti ex THEODOSII IVNIORIS lege [h]

f) Cod. Theod lib XI. tit. XVII. de equor. conlat. leg. III, *Equos canonicos* militaris diœceseos Africanæ, secundum subiectam notitiam singularum prouinciarum, ex præsenti duodecima indictione iussimus *adærari*, cætera.

g) Synes. epist. LXXIX. ad Anastas. p. 293. (p. 224. edit. Paris MDXXXIII.) Δεινὸς ἀνὴρ ὑποθέσεις εὑρίσκειν, τῇ τε ἑαυτοῦ καὶ τῇ Θόαντος φύσει πρεπούσας· ὃν ἐπὶ τῶν δεσμωτῶν ὄντα ταῖς ἀπαιτήσεσιν ἔταξε τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου τιρωνικοῦ. *Est ad inuestigandas rationes suo & Thoantis ingenio dignas solertissimus; quem ex commentariensi coactorem fecit* militaris auri, *quod* tironicum *vocatur.*

h) Cod Theod lib. VII. tit. XIII. de tironibus leg. XXII. Mansura in sæculum auctoritate præcipimus, pro-consularis prouinciæ non eamdem *sacerdotalium*, quæ est de cæteris, in præbendis tironibus habendam esse rationem. Non inique, siquidem ea potissimum ab hoc officio prouincia videtur excepta, quæ omnium intra Africam prouinciarum obtinet principatum, cuiusque maioribus sacerdotes fatigantur expensis, in quarum solatium indemnem esse conuenit dignitatem.

quadam colligunt, quae certos homines sub nomine *sacerdotalium* in *Africa* proconsulari ab eo eximit, & hoc quidem ideo, quod iam tum aliis maioribus expensis in hac prouincia fatigentur. Iam vero quaeritur, quinam per *sacerdotales* intelligantur? SAMVEL PETITVS [i], vir doctus, christianos episcopos intelligi dicit. Quod si esset, de eorum exceptione manifesto constaret. IACOBVS autem GOTHOFREDVS [k] sacerdotes paganos tunc adhuc existentes & aliis expensis, in exhibendis populo ludis sacerdotalibus, subiacentes potius significari existimat. Non quidem mihi hanc subtilem inter istos viros eruditos controuersiam decidere sumo; sed tamen ex ipsa GOTHOFREDI sententia inferri posse reor, [illegible] christiani imperatores tanta liberalitate in sacerdotes paganos [illegible] fuerint, non minorem certe munificentiam suis ipsorum episcopis exhibere, eamdemque illis immunitatem indulgere voluisse, censendi sint. Sed hanc rem vlteriori disquisitioni relinquo.

§. V.

Ecclesia iisdem oneribus obnoxia erat, quibus praedia ante eorum donationem subiacebant.

VNVM magis certum est, quod quaecumque onera praediis ab initio incumberent, iisdem etiam, posteaquam ecclesiae donata essent, obnoxia manserint, nisi ex specialiore imperatorum indulgentia ac fauore illis leuarentur. Hoc ex memorabili exemplo in peculiari casu, qui AVGVSTINO accidit, discimus, cuius relationem ipse memoriae prodidit. Quae res vt recte intelligatur, lectorem prius moneam, oportet, quod ex legibus imperii *Romani* saepius certus artificum numerus alicui societati in vsum imperii ita adscribi consueuerit, vt bona eorum isti muneri ac officio obnoxia essent, ita quidem, vt quicumque ex illis aliquid haberet proprium, ad officia ei adnexa praestanda esset obligatus. Ita speciatim res se habuit cum adoptata *nauiculariorum* societate in *Africa* & *Aegypto*, quorum erat, anniuersarium frumenti tributum ex his prouinciis *Romam* & *Constantinopolin*

i) Petit. variar. lection. lib. III. c. I. pag. 28.

k) Gothofr. comm. in cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. leg. XXII. *Sacerdotes* quoque *prouinciarum*, *paganos* scilicet tironibus praestandis obnoxios fuisse, singularis haec lex ostendit; & recte: Nam & hi honoratis proximi in prouinciis fuerunt: iidemque aliis quoque expensis subiacebant: vt vel haec lex testatur. Et quidem ludis exhibendis, caetera.

nopolin transportare. Ipsorum prædia huic negotio destinata erant, quemadmodum ex titulo quodam *codicis Theodosiani* l; qui de *prædiis nauiculariorum* agit, videre est. Et ita quidem destinata erant, vt si quando nauis procellarum impetu frangeretur vel sideret, vniuersum corpus ad bona imperatoris ærario compensanda obligatum esset; & nauicularius quidem nautas, qui in naufragio aufugissent, quæstioni postea exhibere m vel alioquin vniuersæ sarcinæ pretium soluere debebat, quod fraudis alicuius nomine in caussa contra reliquos societatis suæ suspectus esse poterat. Iam vero accidit, quum AVGVSTINVS ecclesiæ *Hipponensis* esset episcopus, vt ex his nauiculariis quidam, *Bonifacius*, dominus nauis, omnia bona sua eccesiæ legaret; quæ vero AVGVSTINVS propter onera iis incumbentia accipere recusabat. *Bonifacii*, inquiebat n, *hereditatem suscipere nolui; non misericordia, sed timore. Nauiculariam nolui esse ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio est, si iret nauis & naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus; vt de submersione nauis secundum consuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice, qui essent a fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo enim pacto hoc facere deceret ecclesiam. Onus ergo fiscale persolueret? Sed vnde persolueret? Enthecam nobis habere non licet. Non est enim episcopi seruare aurum, & reuocare a se mendicantis manum.* Hæc AVGVSTINI verba perspicue euincunt, quod antea animaduertimus, nimirum quod possessiones ecclesiæ donatæ a tributo & officiis, quæ ab eis respublica alias deposcebat, per donationem ordinarie non factæ fuerint immunes; sed si ecclesia eas accipere vellet, vna cum oneribus, quæ eis incumberent, accipere debuerit. Sensus quidem istius loci, vt in AVGVSTINO sine commentario legitur, non facilis, fateor, ad intelligendum est; neque vlli ipsius editores, ne ipsi quidem nouissimi *Benedictini*, eum explicare sustinuerunt; hanc ipsam autem ob rationem & vt

l) Cod. Theod. lib. XIII. tit. VI.

m) Cod. Theod. lib. XIII. tit. de naufragiis leg. II. Si quando caussatio est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæstioni, quos cum in naui pro modo capacitatis constat habuisse, quo eorum tormentis plenior veritas possit inquiri.

n) Augustin. serm XLIX de diuersis, tom. X. p. 520. edit. Par. MDCXXXVII. (serm. CCCLV. tom. V. p. 1382. edit. Par. MDCC.)

vt obſeruationem meam comprobarem, eum heic recitare & ex his legibus & conſuetudinibus imperii, ad quas manifeſto reſpicit, explicare volui. Et eiusmodi digreſſionem, ſi qua digreſſio eſt, curioſo lectori non ingratam fore, confido.

§. VI.

De chryſargyro *ſiue tributo luſtrali & de clericorum huius intuitu immunitate.*

SED nunc pergendum. Aliud tributi genus, quod ad clericos quodammodo ſpectabat, erat vectigal negotiationibus indictum. Hoc in antiquis ſcriptoribus o) χρυσάργυρον *chryſargyrum*, hoc eſt, *argenti aurique collatio*, dicitur, quia vtraque hac moneta ſoluebatur. ZOSIMVS p) quidem χρυσάργυρον aliter interpreta-

o) Euagr. hiſtor. eccleſ. lib. III, c. XXXIX. Ὑπερμέγεθες δὲ κατεπράχθη αὐτῷ καὶ θεῖον τι χρῆμα, ἡ τοῦ καλουμένου χρυσαργύρου ἐς τέλεον κατάλυσις. *Res praeterea eximia ac plane diuina ab eodem imperatore (Anaſtaſio) geſta eſt, ve*ctigalis *ſcilicet*, quod chryſargyrum vocabatur, *abolitio*

p) Zoſim. lib. II. (p. 176. edit. Ienenſ. MDCCXIII 8) Κωνσταντῖνος ταῦτα διαπραξάμενος διετέλεσε δωρεαῖς οὐκ ἐνδέουσι γινομέναις, ἀλλὰ εἰς ἀναξίους καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπους τοὺς φόρους ἐκδαπανῶν· καὶ τοῖς μὲν εἰσφέρουσι γινόμενος φορτικὸς, τοὺς δὲ μηδὲν ὠφελεῖν δυναμένους πλουτίζων· τὴν δὲ ἀσωτίαν ἡγεῖτο φιλοτιμίαν· οὗτος καὶ τὴν εἰσφορὰν ἐπήγαγε χρυσίου τε καὶ ἀργύρου πᾶσι τοῖς ἁπανταχοῦ γῆς μετιοῦσι τὰς ἐμπορίας, καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι παντοπωλίαν προτιθεῖσι, μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων· οὐδὲ δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω ταύτης ἐάσας τῆς εἰσφορᾶς· ὥστε ἦν ἰδεῖν, μέλλοντος τοῦ τετραετοῦς ἐνίστασθαι χρόνου, καθ' ὃν ἔδει τοῦτο τὸ τέλος εἰσφέρεσθαι, θρήνους ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ ὀδυρμούς· ἐνστάντος δὲ, μάστιγας καὶ βασάνους ἐπιφερομένας τοῖς σώμασι τῶν διὰ πενίας ἐσχάτης ζημίαν ὑπενεγκεῖν μὴ δυναμένων· ἤδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο τοὺς παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνεῖον θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι. κ. τ. λ. *Conſtantinus his ita perfectis exhaurire non deſinebat vectigalia largitionibus, quae non vbi par erat, ſed in homines indignos ac inutiles fiebant: & collatoribus quidem tributorum grauis erat, illos autem cumulabat opibus, qui nulli eſſe vſui poterant. Nam profuſionem pro munificentia ducebat. Idem &* auri argentique collationem impoſuit omnibus vbique terrarum negotiationes exercentibus, & *dardanariis oppidorum, ad viliſſimos vſque: ne miſeris quidem meretriculis hac collatione liberatis. Itaque videre erat, quoties quartus quiſque annus adpeteret, quo tributum illud pendendum erat, meras per vniuerſam vrbem lacrimas & ploratus: vbi vero iam aduenisſet, nonniſi flagra tormentaque corporibus eorum adhibita, qui propter paupertatem extremam ſuſtinere iacturam hanc non poſſent. Quin & liberos ipſae matres diſtrahebant, & patres filias*

pretatur, nimirum de turpi tributo, quod mares feminæque effusa libidine infames soluerint; & pro suo religionem christianam cauillandi studio, *Constantinum* huius tributi auctorem esse, comminiscitur; quam eius calumniam omni destitutam fundamento satis confutauit CAESAR BARONIVS q, & specialius adhuc eruditus r IAC. GOTHOFREDVS ac ANTONIVS PAGIVS, quos huius rei studiosus lector consulere potest. Heic *chrysargyrum* in vulgari accipio significatione pro vectigali, legitimis opificiis ac negotiationibus imposito, quod BASILIVS s πραγματευτικὸν χρυσίον, *aurum negotiatorium*, vocat. In lege ciuili nomine *collationis lustralis* notum est, quia vertente quolibet lustro, siue finitis quatuor annis, exigebatur. Erat vtique molestum admodum tributum, speciatim pauperibus; nam ne vilissimus quidem opifex ab eo exemtus erat. EVAGRIVS t illud etiam, τοῖς ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι, illis, qui *stipe collatitia victitarent*, impositum fuisse dicit. Vnde LIBANIO u *intolerabile argenti & auri tributum* dicitur,

prostituebant: ex harum quæstu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.

q) Baron. an. CCCXXX. n. XXXVI. Quod de tributis a Constantino impositis exstet aduersus eum querela Zosimi, sunt hæc accuratius examinanda: quod enim ait, auri argentique collationem impositam negotiatoribus, omnibus dardanariis, nempe fraudulentis venundatoribus annonæ, atque personis quibuscumque vilissimis ac meretricibus, confundit plane diuersa tributorum genera: nam quod impositum erat negotiatoribus, proprie auri & argenti erat, dictumque *chrysargyrum* diuersumque ab eo, quod pendere consueuerant lenones, meretrices & exoleti: quod quidem tantum abest, vt a Constantino christianissimo principe impositum fuerit, vt etiam longe ante Alexandri imperatoris tempora Romæ exigi consueuerit; quod idem imperator æquissimus, cum ex turpi lucro colligeretur, vetuit in ærarium inferri, non tantum abstulit, sed ad publicas fabricas deputauit. cætera.

r) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de lustrali collatione leg. I. p. 4. §. *Sequitur*, tot.

Pagi critic. in Baron. an. CCCXXX. n. VI. tot.

s) Basil. epist. CCXLIII. Τὴν δυσκολίαν τῆς συγκομιδῆς πραγματευτικοῦ χρυσίου, πάντων μάλιστα ἡ σὴ τιμιότης κατέμαθε. *Quam difficulter atque ægre* aurum negotiatorium *transmitti soleat, & comportari, tuam dignitatem minime omnium fugit.*

t) Euagr. lib. III. c. XXXIX. Ἐπέκειτο δὲ ἑτέροις τε πολλοῖς τοῖς ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι καὶ ταῖς ἀπεμπολούσαις τὴν ὥραν τοῦ σώματος, κ. τ. λ. *Impositum autem erat, tum aliis compluribus, qui stipe collatitia victitabant, tum mulierculis, quæ corpore quæstum faciebant. cætera.*

u) Liban. orat. XIV. contr. Florent. tom II. p. 427. (citante Valesio in adnotationibus ad lib. III. c. XXXIX. Euagr.

tur, quo fiat, vt ſingula luſtra, quoties iam propinqua ſint, terrorem animis iniiciant. Et ex eadem ratione, vt auctor ſub nomine AVGVSTINI w) memorat, plerumque *aurum pannoſum*, vel, vt aliæ editiones habent, *aurum pœnoſum*, dictum fuit, quia a pauperibus exigebatur. Iam vero ſingularis eccleſiæ hac in re habebatur ratio; quum enim reditus eius eſſent exigui nec ad dandam vniuerſo clero honeſtam alimoniam ſufficerent, inferiorum ordinum clericis ad ſe ipſos alendos, ſine vlla ad huiusmodi tributum ſoluendum obligatione, negotiari licebat. Hoc priuilegium primum a CONSTANTIO ſine vlla reſtrictione datum fuit, vt, ſi qui x) de illis alimoniæ cauſſa negotiationem exercere vellent, immunitate potirentur. Ne quis vero eorum hoc priuilegio ad auaritiam abuteretur, poſtea illorum negotiatio ad certam pecunæ ſummam diuerſis legibus reſtricta fuit, quam ſi excederent, vecti-

p. 96) Λεγέσθω τοίνυν καὶ τὸ τὰ ἄλλα πάντα νενικηκός· τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἀφόρητος φόρος, ἄργυρος καὶ χρυσὸς φρίττειν πρὸ σιοῦσας ποιῶν τὰς δεινὰς πεντετηρίδας· ὄνομα μὲν γὰρ εὐπρεπὲς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων πόρῳ τούτῳ· τῇ θαλάττῃ δὲ ἐκείνων εἰς διάδοσιν δ᾽ ἀθέσιν χρωμένων, οἷς μόλις ἄρτου προσφέρουσιν αἱ χεῖρες, ἀπόλλυνται· διαφεύγει δὲ οὐδὲ νευροῤῥάφος, οὓς ἐγὼ πολλάκις εἶδον τὴν σμίλην εἰς οὐρανὸν αἴροντας, ὀμνύντας μὴν ἐν αὐτῇ τὰ πάντα εἶναι σφίσιν· οὐ μὴν τοῦτό γε αὐτοὺς ἀπαλλάττει τῶν ἐγκομίων (ἐγκειμένων), καὶ ὑλακτούντων, καὶ μόνον οὐ δακνόντων· οὗτος ὁ καιρὸς, ὦ βασιλεῦ, πλείω τὴν δουλείαν καθίστησιν ἐκβάλλων ἐλευθερίας τοὺς ὑπὸ τῶν γονέων πωλουμένους, οὐχ ἵνα αὐτοῖς δέξηται τὴν τιμὴν τὸ κιβώτιον, ἀλλ᾽ ἵνα αὐτὴν ἴδωσιν εἰς τὴν τῶν κατεπείγοντος δεξιὰν ἐρχομένην. *Iam vero dicamus etiam malum illud, quod reliqua cuncta longe ſuperat. Id autem eſt* tributum intolerabile, chryſargyrum *ſcilicet, quo fit, vt ſingula luſtra, quoties iam propinqua ſunt, terrorem animis iniiciant. Et nomen quidem huic collationi ſpecioſum eſt ex mercatoribus. Sed cum iſti mari vtantur ad merces ſuas diuendendas, ii quibus manus ægre panem ſuppeditant, funditus pereunt. Nec immunis ab hoc malo ſutor. Quos quidem ego ſæpius vidi, ſcalpro ad cælum ſublato iurantes, in eo ſua omnia repoſita eſſe. Nec tamen iſtud eos liberat a vexatione eorum, qui ipſis incumbunt, & qui latrant, & tantum non mordent. Hoc tempus, imperator, ſeruorum numerum auget, ſpoliat enim libertate eos, qui a parentibus venundantur, non vt ipſi pretium venditionis in arcam ſuam referant, ſed vt illud in manus compulſoris tranſire videant.*

w) Aug. quæſt. vet. & nou. teſtam. c. LXXV. Didrachma capitum vel tributi exactio intelligitur; quod nunc *pannoſum aurum* appellatur, quia &, pauperes exiguntur.

x) Cod Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc & cleric. leg. VIII. Si qui de vobis, cæter. It. cod. lib. XIII. lib. I. de luſtrali collat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: *clericos excipi tantum* (&) qui copiatæ appellantur, nec alium quemquam eſſe immunem.

vectigal pendere debebant. Hoc ex alia eiusdem CONSTANTII [y] & quadam GRATIANI [z] lege intelligimus, vbi clerici intra *Illyricum* & *Italiam* ad denos solidos; intra *Galliam* autem ad quindecim solidos adstringuntur. Verumtamen si qui vellent vlterius negotiari eo quidem fine, vt pecuniam in vsum pauperum conficerent, ex duabus [a] aliis CONSTANTII legibus tantam summam negotiationi impendere poterant, quantam volebant, ad nullum tributum huius respectu soluendum obligati. Porro notandum est, quod haec immunitas solis catholicae religionis [b] clericis, non aliis, ab *Honorio* concessa fuerit. Quod priuilegium tanti aestimabatur, vt quidam auari mercatores ad officium aliquod titulare inter inferiores ecclesiae clericos admitti discuperent, non alium ob finem, quam vt hac immunitate perfrui & negotiationem suam sine lustralis tributi solutione exercere sibi liceret. Contra hanc fraudationem & astutiam ARCADIVS imperator seueram legem [c] sanxit, de omnibus illis praecipiens, vt, si quaestuosae mercaturae operam dare vellent, hac clericorum immunitate priuarentur; vel si sacro Dei ministerio sese deuouere cuperent, ab omnibus eiusmodi fraudulentis & cal-

y) Cod. Th. lib. XVI. tit. II. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi quos copiatas recens vsus instituit nuncupari, ita a sordidis muneribus *debent immunes* atque *a conlatione praestari;* si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.

z) Cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de lustrali collat. leg. XI. Etsi omnes mercatores spectat lustralis auri depensio, *clerici* tamen *inter Illyricum & Italiam in denis solidis; inter Galliam in quinis denis solidis immunem vsum conuersationis exerceant.* Quidquid autem supra hunc modum negotiationis versabitur, id oportet ad functionem aurariam deuocari.

a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. X. *Negotiatorum dispendiis minime obligentur* (clerici) cum certum sit, quaestus, quos ex tabernaculis (leg. tabernis) atque ergasteriis colligunt, *pauperibus profuturos.* Ibid. leg. XIV. Si quid - - mercatura - - congesserint, in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet: aut id, quod ex eorumdem ergasteriis vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis aestiment lucrum.

b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVI. Quicumque *catholicae religionis clerici*, intra eum modum, vnde victus, emendi vendendique vsum lege praefinitum exercent, ab auraria pensione habeantur immunes.

c) Ibid. lib. XIII tit. I. de lustral. collat. leg. XVI. Omnes corporatos - - - praecipimus conueniri, vt aut commoda negotiatorum sequentes a clericorum excusatione discedant, aut sacratissimo numini seruientes versutis quaestibus - - - abstineant: Distincta enim stipendia sunt religionis & calliditatis.

callidis quæstibus abstinerent. *Distincta enim*, inquiebat, *stipendia sunt religionis & calliditatis*. Eamque ob caussam fine dubio, ecclesiæ reditibus in tantum adauctis vt ad vniuersum clerum alendum iam sufficerent, VALENTINIANVS III. [d] legem fecit, vt *clerici nihil prorsus negotiationis exercerent: vel si vellent negotiari, scirent, se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniti.* EVAGRIVS [e] ipsum hoc chrysargyrum seu lustralem argenti aurique collationem ab *Anastasio* imperatore abolitam esse, adserit; & hæc caussa est, quamobrem postea nulla prorsus eius mentio in *codice Iustinianeo* iniiciatur.

§. VII.

De metato. *Quid per hoc intelligatur, & quod clerici ab eo exemti fuerint.*

ALIVD onerum, quæ ciuibus imperii incumbebant, genus erat, quod imperatoris aulæ & stipatoribus, si quando proficiscendum eis esset, vel etiam iudicibus aut militibus, de loco alio in alium gradientibus, vitæ subsidia ministrare debebant. Hoc ipsum in lege ciuili [f] *metatum* & apud scriptores *græcos* μιτάτον appellatur, a vocabulo *metatores*, quod imperatorios hospitiorum designatores significat, qui diuersorii & alimenti apparandi caussa præmittebantur. Ad quam rem adludit CYPRIANVS [g], quando de *Rogatiano*, præstantissimo quodam presbytero *Carthaginensi*, qui primus omnium martyrum in persequutione *Deciana* in custodiam datus erat, loquens dicit, quod reliquorum *metator* exstiterit, ipsisque in carcere præparauerit hospitium. Et eodem sensu LVCIANVS martyr apud *Cyprianum* ipsum *Decium* [h] eleganter *metatorem antichristi* appellat, qui terribili ista persecutione hospitium aduentanti ei in mundum præparet. Ab hac vocabuli *meta-*

d) Valentin. nouel. XII. ad calc. cod. Theod.

e) Euagr. lib. III. c. XXXIX. vid. not. (o) supra p. 240. prostituebant: *ex harum quæstu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.*

f) Cod. Theod. lib. VII. tit. VIII. de metatis. Cod. Iust. lib. XII. tit. XLI. de metatis.

g) Cyprian. epist. LXXXI. al. VI. edit. Oxon. (edit. Par. MDCLXVI. p. 160.) Primum hospitium vobis in carcere præparauit & *metator* quodammodo vester, nunc quoque vos antecedit.

h) Lucian. ap. Cyprian. epist. XX. al. XXII. (epist. XXI. cit. edit. p. 53.) Tu Deo volente ipsum anguem maiorem *metatorem antichristi*, nos tantum confessus deterruisti, cætera.

metatoris ſignificatione officium illud præbendi imperatoris ſtipatoribus, iudicibus atque militibus hoſpitia atque alimenta, in vtroque ciuilis legis codice *metatum* dicitur. Clerici autem ab hoc onere per legem [i] *Conſtantii* excepti erant, vbi eos a ſuſcipiendis hoſpitibus immunes pronuntiat: quo ipſo non a chriſtiano hoſpitalitatis officio erga pauperes, ſed ab hoc ciuili imperii *Romani* officio, ad quod præſtandum cæteri ciues obligati erant, eos exemtos velle, cenſendus eſt. Vnde ſcite obſeruat IACOBVS GOTHOFREDVS [k], quod clerici hac in cauſſa eadem priuilegia habuerint cum ſenatorum domibus, ſynagogis iudæorum & chriſtianorum templis, quæ ædificia omnia ab hoc onere recipiendorum hoſpitum exemta erant. Et ſi *græcus* ille auctor, qui conſtitutiones eccleſiaſticas, a CAROLO FABROTTO publicatas, ex *codice* collegit, non fallitur, hæc immunitas ad ipſorum etiam mancipia ſpectauit. Nam *Clerici*, inquit [l], *vel eorum mancipia nouis collationibus aut metatis ſubiecti non ſunt*.

§. VIII.

De collatione ſuperindicta & extraordinaria. *Clerici ab ea immunes*.

ET hinc porro apparet, quod ab omnibus exactionibus immunes fuerint, quæ *ſuperindictæ* & *extraordinariæ* appellabantur, hoc eſt, ab illis tributis, quæ imperatores imperio vel cuidam eius parti, præter ordinaria & canonica tributa, vrgente magna quadam neceſſitate, irroganda ducebant. Quemadmodum enim ordinaria tributa *indictiones*, ita hæc *ſuperindictiones* [m] vocabantur. Ab his clerici per diuerſas chriſtianorum imperatorum leges immunes erant. Exempli cauſſa per legem illam *Conſtantii* [n] in *codice Theodoſiano*, vbi ad præcedentem aliquam legem eiusdem argumenti remittit. *Iuxta ſanctionem*, inquiebat, *quam*

 dudum

i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. VIII. Præterea neque hoſpites ſuſcipietis.

k) Gothofr. paratitl. ad cod. Theod. lib. VII. tit. VIII. de onere metati. tom. II. p. 264. *Immunes erant a metato clerici, ſenatorum domus, ſynagogæ iudæorum, & religionum loca.*

l) Collat. conſtitut. eccleſ. ex cod. lib. I. tit. III. ſect. I. p. 1253.) Οἱ κληρικοὶ καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτῶν οὐχ' ὑπόκεινται καιναῖς εἰσφοραῖς, ἢ μετάτοις.

m) Vid. cod. Theod. lib. XI. tit. VI. de ſuperindicto, & cod. Iuſtin. lib. X. tit. XVIII. de eodem.

n) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. VIII.

dudum meruisse perhibemini, & vos & mancipia vestra nullus nouis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis. GOTHOFREDVS in hunc locum dicit: *Ab extraordinariis collationibus immunes facti fuerunt, & nondum ab ordinariis & canonicis.* Atque ita res se habuit *Honorii* & *Theodosii iunioris* tempore, ann. CCCCXII. quando in lege quadam, multa alia ecclesiæ, ratione possessionum suarum, attribuente priuilegia, inter alia: *Nihil*, inquit, *extraordinarium ab hac* (ecclesia) *superindictitiumue flagitetur: - - Nihil præter* [o] *canonicam inlationem, quod aduentitiæ necessitatis sarcina repentina depoposcerit, eius functionibus adscribatur.* Quam legem *Iustinianus* [p] tandem confirmauit & in imperio *Romano* perpetuo obseruari iussit.

§. IX.

Clerici interdum exemti ab officio pecuniam ad viarum publicarum & pontium instaurationem contribuendi.

DE aliis quibusdam officiis atque oneribus leges paullulum ab se inuicem discrepant. Interdum enim clerici ab illis exemti, interdum non exemti erant; quod speciatim de officio contribuendi pecuniam ad viarum publicarum & pontium conseruationem ac instaurationem obseruandum est. Secundum ante memoratam *Honorii* legem ann. CCCCXII. omnes ecclesiarum possessiones ab his officiis [q] exemtæ erant, & iniuria dicitur, si quis eas ad quidquam in hunc vsum conferendum adigere audeat. Verumtamen non multo post, nimirum ad ann. CCCCXXIII. *Theodosius iunior* legem pro imperio orientali tulit, nullum hominum genus ab hoc onere ferundo excipientem, sed suas ipsius possessiones (quæ horum temporum stilo *domus diuinæ* dicebantur) æque ac ecclesias [r] ad partem aliquam sustinen-

o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL.

p) Iustin. nouel. CXXXI. c. V. Θεσπίζομεν καὶ πασῶν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἄλλων σεβασμίων οἴκων τὰς κτήσεις, μηδὲ ῥυπαρὰς λειτουργίας μήτε *extraordinarias* διαγραφὰς ὑπομένειν. *Sancimus*, omnium *sanctarum ecclesiarum & omnium venerabilium domorum* possessiones, *neque sordidas functiones* neque extraordinarias descriptiones sustinere.

q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL. Nullam iugationem, quæ talium priuilegiorum sorte gratulatur, muniendi itineris constringat *iniuria.* - - Nulla pontium instauratio: Nulla translationum sollicitudo gignatur.

r) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itin. muniendo leg. VI. Ad instructio-

nendam obligantem. Et circa idem tempus *Valentinianus tertius* legem [s] in eumdem finem in occidente ſtatuit. *Iuſtinianus Theodoſii* legem confirmauit codici [t] eam ſuo inſerendo aliamque legem a ſe ipſo factam, *nouellis* ſuis addendo, qua [u] etſi clericis immunitatem ab extraordinariis collationibus indulget, hæc nihilo minus ſubiungit: *Si tamen itineris ſternendi aut pontium ædificii vel reparationis opus fuerit, ad inſtar aliorum poſſeſſorum, huiusmodi opus & ſanctas eccleſias & venerabiles domos complere,* (ſancimus) *dum ſub illa poſſident ciuitate, ſub qua tale fit opus.*

§. X.

Ita etiam a ſic dictis angariis & parangariis, *cæteris.*

LEGES itidem in alio officii genere, a ciuibus imperii requiri ſolito, variant, quo videlicet ad transportandum commeatum pro militibus aliaque huiusmodi ad imperatoris ærarium ſpectantia, equos ac carros exhibere tenebantur. Hoc officium in lege ciuili [w] dicitur *curſus publicus*, *angariæ*, *parangariæ*, *translatio* & *euectio:* & equi in hoc negotium adhibiti ſpeciatim *parauered*i & *equi curſuales* nuncupantur. Iam vero clerici primum exemti ab hoc munere erant ex duabus *Conſtantii* [x] legibus, prioribus imperii ſui temporibus factis, quæ tum ipſosmet tum poſſeſ-

nes reparationesque itinerum pontiumque nullum genus hominum ceſſare oportet. Domos etiam diuinas *ac venerandas eccleſias tam laudabili titulo libenter adſcribimus.*

s) Valent. nouel. XXI. ad calcem cod. Theod. Sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quæ vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuerſæ militiæ collegia meruerunt, aut *nomine venerandæ religionis* obtentum eſt, omnis vbique cenſus, qui non perſonarum eſt, ſed agrorum, ad vniuerſa munia a noua duntaxat indictione, vt ſupra definiuimus, abſque vlla diſcretione cogatur in quarta parte.

t) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. leg VII. Ad inſtructiones itinerum pontiumque etiam diuinas domos & venerabiles eccleſias tam laudabili titulo adſcribimus: quia non eſt inter ſordida munera numeratum.

u) Iuſtin. nouel. c XXXI. c. V. Εἰ μέν τοι ὁδοστρωσίας, ἢ γεφυρῶν οἰκοδομῆς, ἢ ἀνανεώσεως χρεία γένηται, κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων κτητόρων, τὸ τοιοῦτον ἔργον καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄλλους σεβασμίους οἴκους πληροῦν· ἡνίκα ὑπ᾽ ἐκείνην κέκτηνται τὴν πόλιν, ὑφ᾽ ἣν τὸ τοιοῦτον γίνεται ἔργον.

w) Cod. Theod. lib. VIII. tit. V. de curſu publico, *angariis* & *parangariis*. Cod Iuſtin lib. XII tit. LI.

x) Cod Theod lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. X. Parangariarum quoque pariſi modo (a clericis) ceſſet exactio Ibid leg XIV. Ad parangariarum quoque præſtationem non vocentur, nec eorumdem facultates atque ſubſtantiæ.

possessiones eorum a *parangariis* immunes diserte statuunt. Sed alia quadam lege sub imperii sui finem, nimirum ann. CCCLX. lata, hoc priuilegium abolet, clericosque ad *translationes faciendas*, vt ibi redditur y, hoc est, ad equos carrosque in vsum imperatoris subministrandos, obligat. Et hoc facit non obstante, quod synodus *Ariminensis* petierat, vt iuga, quae ad ecclesiam pertinerent, a publica functione cessarent, quia hoc tum fiebat, quum *Constantius* ab ipsis diffideret. Interim haec lex viguit non tantum sub *Iuliano*, sed *Valentiniano* etiam atque *Theodosio*, vsque dum contraria z quadam lege viginti circiter annis post, nimirum ann. CCCLXXXII. clericos in pristinum priuilegii sui vsum restituerent. Quae immunitas porro eis ab *Honorio* ann. CCCCXII. confirmata fuit, cuius lex etiamnum in vtroque *codice* a exstat. *Theodosius* tamen *iunior* & *Valentinianus tertius* ann. CCCCXL. priuilegio eorum rursus abolito possessiones ecclesiasticas duabus legibus b ad munia *angariarum*, *parangariarum*, caetera (imperatore expeditionem aliquam vel iter faciente) implenda non minus quam reliquos adstringunt. Ex quibus omnibus perspicimus, non certam aliquam regulam hac in re fuisse obseruatam, sed clericos hoc priuilegium habuisse vel non habuisse, prout rerum status id ferret, vel imperatores ad illud indulgendum propenderent.

§. XI.

y) Cod. Theod. ibid. leg. XV. Vt praeterea - ad vniuersa munia sustinenda translationesque faciendas omnes clerici debeant adtineri.

z) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraordin. & sordid. munerib. leg. XV. Circa ecclesias, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque vetusto more durante - - Ne paraueredorum huiusmodi viris aut parangariarum praebitio mandetur, caetera.

a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL. Nulla *translationum* sollicitudo gignatur, caetera. (alii signetur, vt in cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. V.)

b) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. leg. XI. Neminem ab angariis vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari praecipimus, cum ad felicissimam expeditionem nostri numinis, omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi; licet ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant. It. lib. XII. tit. LI. de cursu publico leg. XXI. Nullus penitus cuiuslibet ordinis seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis excusationem angariarum seu parangariarum habeat.

§. XI.

De tributo, quod vocabatur denarismus, vnciæ & descriptio lucratiuorum: & *quod ecclesia immunis ab eo fuerit.*

PRAETER hæc publica tributa & munia priuatum quoque tributum erat, a quo omnia prædia, in ecclesiæ vel alius cuiusdam piæ rei vsum donata, secundum leges imperii vacabant. Hoc in lege ciuili vocatur *denarismus*, siue *vnciæ* & *descriptio lucratiuorum*. Cuius appellationis ratio ex ipsa naturæ huius tributi explicatione intelligenda fuerit. Erat genus quoddam tributi, quod pendebatur non imperatoribus, sed *curiæ* seu *curialibus* cuiusque ciuitatis, hoc est, isti hominum societati, quos vi possessionum suarum curiæ seu communis consilii membra esse, & patriæ suæ munia implere oportebat. Iam vero contingere interdum solebat, vt quidam ex his *curialibus* facultates suas alii cuidam, qui non esset de *curia*, relinqueret; & facultates ita transeuntes ad ipsum transire dicebantur *ex caussa lucratiua*, quod in oppositione *caussæ onerosæ* est, quando quis bona ex donatione vel testamento, non ex emtione possidet. Iam vero ne in hoc casu facultatum quarumdam alii cuidam extra curiam facta donatio reliquis curialibus maiori oneri exsisteret, is qui hac ratione eas accipiebat, curiæ ciuitatis annuum tributum soluere debebat, quod ex natura huius iuris possessorii *descriptio lucratiuorum* dicebatur. Et quia quodlibet *iugum* siue *caput*, vt leges id vocant, *denarium*, hoc est, *vnciam* argenti quotannis pendere debebat, hinc ipsum tributum *vnciæ* & *denarismus* appellitabatur: vt in legibus c) *Theodosii magni*, infra in margine citatis, factum videmus. *Theodosius iunior* & *Valentinianus tertius* hoc tributum duplicarunt, singulis possessionum iugis & capitibus d) quatuor

c) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. CVII. Quicumque heres curiali vel legitimus, vel electus testamento graduue successerit - - vel si quem liberalitas locupletauerit forte viuentis, quos a curiæ nexu conditio solet dirimere, sciant pecuniariis descriptionibus, pro ea tantum parte patrimonii, in quam quisque successit, ad *denarismum* siue *vncias*, sese auctoris sui nomine retinendum. It. leg. CXXIII. ibid. Quidquid ex substantia curialium ad vnumquemque diuersa largiendi occasione peruenerit, *denarismo* vel *vnciis* habeatur obnoxium in ea parte, in qua auctoris sui nomine fuerat retentatum.

d) Cod. Theod. lib. XII. tit. IV. de imponenda lucratiuis descriptione leg. vnic. Hi qui ex lucratiua caussa possessiones detinent, quæ aliquando curialium

quatuor ſiliquas, hoc eſt duas argenti vncias, imponendo. Pro qua rata parte poſſeſſor quisque, qui bona quædam titulo antememorato tenebat, ad tributum de illis curiæ ciuitatis, ad quam ſpectabant, pendendum obligatus erat. Quod ſi vero iſtiusmodi bona eccleſiæ donarentur, ab hoc tributo, ſi non antea, certe *Iuſtiniani* temporibus, exemta erant. Exſtant enim in hanc ſententiam duæ leges e, in *codice* ipſius altera, altera in *nouellis* eius, in qua vtraque res ex *curialium* libertate ad eccleſiam aliquam, vel monaſterium vel orphanotropheum, aliasue id genus domus hoſpitales publicas, deſcendentes, ab iſta lucratiuorum deſcriptione ſpeciatim excipiuntur; & quidem, vt ibi dicitur, pietatis intuitu, & quod æquum ſit, diſcrimen facere inter res diuinas & humanas. An vero eccleſia hanc immunitatem ſub vllo alio principe ante *Iuſtinianum* habuerit, id equidem amplioris diſquiſitionis materiam aliis curioſis eſſe volo; & interea ad aliud immunitatis clericorum genus, quod erat vacatio a muneribus ciuilibus in imperio *Romano*, conſiderandum progredior.

§. XII.

Clerici ab vniuerſis ciuilibus iisque perſonalibus muneribus exemti.

HORVM munerum alia erant perſonalia, alia patrimonialia, hoc eſt, quæ hominum bonis & poſſeſſionibus adnexa erant. Alia rurſus vocabantur *honores*; & alia *munera ſordida*. Ab his

fuerint, pro ſingulis earum iugis & capitibus *quaternas ſiliquas* annuæ (leg. annuas) ordinibus nomine deſcriptionis exſoluant.

e) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. XXII. Sancimus, *res ad venerabiles eccleſias*, vel xenones, vel monaſteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia (vel noſocomia) vel brephotrophia vel denique ad aliud tale conſortium *deſcendentes ex qualicumque curiali liberalitate*, ſiue inter viuos, ſiue mortis cauſſa, ſiue in vltimis voluntatibus habita, *a lucratiuorum inſcriptionibus liberas immunesque eſſe*: lege ſcilicet, quæ ſuper huiusmodi inſcriptionibus poſita eſt, in aliis quidem perſonis ſuum robur obtinente: in parte autem eccleſiaſtica, vel aliarum domuum, quæ huiusmodi piis conſortiis deputatæ ſunt, vigorem ſuum, *pietatis intuitu*, mitigante. Cur enim non faciamus diſcrimen inter res diuinas & humanas? & quare non competens prærogatiua cæleſti fauori conſeruetur?

Id nouell. CXXXI. c. V. *Si quæ vero res ex curialium ſubſtantia ad* quamlibet ſacroſanctam *eccleſiam*, aut aliam venerabilem domum ſecundum leges *venerunt*, *aut poſtea venerint*: *liberas eas eſſe ſancimus deſcriptione lucratiuorum*.

his omnibus tam patrimonialibus quam perſonalibus, tam honorificis quam ſordidis muneribus clerici, ſecundum primas *Conſtantini* leges, generatim & omnino immunes erant: Sed ſubſequutis temporibus aliquod diſcrimen factum eſt ratione iſtorum clericorum, qui patrimoniales poſſeſſiones ſæculares ſibi proprias habebant, diſtinctas ab eis, quæ ad eccleſiam ſpectabant. Tales enim clerici nonnumquam munus ſuum eccleſiaſticum relinquere & ciuiles imperii functiones ſuſtinere cogebantur; qua de re paullo poſt. Quod autem ad munera mere perſonalia attinet, ab his clerici in totum exemti erant; vti ex lege quadam *Valentiniani* & *Gratiani* [f] in vtroque codice adhuc exſtante videre eſt, quæ omnes clericorum ordines, non ſolum presbyteros & diaconos, ſed ſubdiaconos etiam, exorciſtas, lectores, oſtiarios & acoluthos perſonalium munerum expertes eſſe præcipit. Et hic ſenſus eſt legis CONSTANTII; ATHANASIO [g], SOCRATI [h] & SOZOMENO [i] memoratæ, qua ipſum clericis *Aegyptiis* *ἀλειτουργησίαν* & *ἀτέλειαν λειτουργημάτων*, immunitatem ab obeundis muneribus publicis, ad quæ ſub perſecutione *Ariana* adacti fuerant, reſtituiſſe, dicunt.

§. XIII.

Et ab ſordidis muneribus tum patrimonialibus tum perſonalibus.

SIMILITER, quod attinet ad ſic dicta munera ſordida, non tantum perſonæ clericorum ſed poſſeſſiones etiam eccleſiæ iſtiusmodi oneribus liberæ erant. Duas leges [k] *Conſtantius* in hunc finem

f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. XXIV. Presbyteros, diaconos, exorciſtas, lectores, oſtiarios etiam & omnes perinde qui primi ſunt, perſonalium munerum expertes eſſe præcipimus.

Cod. Iuſtin. lib. I. tit. leg. VI. vbi eadem leguntur, tantum loco verborum; *omnes qui primi ſunt*, habetur: acolythos.

g) Athan. apol. II. tom. I. p. 772 edit. Pariſ. MDCXXVII. (p. 173. C. edit. Par. MDCXCVIII.) *Τὴν ἀτέλειαν, ἣν εἶχον πάλαι καὶ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως*, *immunitas, qua clerici qui cum eo* (Athanaſio) *ſunt, olim fruebantur, illis vt decet confirmetur.*

h) Socrat. lib. II. c. XXIII. qui eadem verba habet.

i) Sozom. lib. III. c. XXI. *Προσέταξεν ὡς τὸ πρὶν ἀτέλειαν ἔχειν λειτουργημάτων τοὺς αὐτοῦ κληρικούς.* *Iuſſit vt clerici illius priſtina, ſicut antea conſueuerant, immunitate fruerentur.*

k) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. X. Vt eccleſiarum cœtus con-

finem tulit, quas *Valentinianus* & *Theodosius* confirmarunt, clericis & aliis quibusdam hominum ordinibus eamdem, quam maximis imperii *Romani* dignitatibus, indulgendo immunitatem. Significabant [l] etiam, non esse hoc nouum priuilegium, sed quo ex more vetusto semper gauisi sint. Idem ab *Honorio* dicitur, quod hoc antiquum ecclesiæ priuilegium sit, a diuis antecessoribus suis ecclesiæ collatum, adeoque haud imminuendum. Idcirco duas leges speciatim in gratiam [m] episcopi *Romani* faciebat, vt nihil extraordinarii muneris vel sordidæ functionis ei imponeretur. Neque vmquam ad istiusmodi munus in imperio obeundum clericos vocatos fuisse legimus. Nam etsi IACOBVS GOTHOFREDVS in animaduersionibus in ante memoratam *Theodosii* legem [n], in qua diuersa ex his muneribus recensentur, *angarias*, viarum ac pontium constructionem sordidis muneribus adnumerat; antea tamen ostendimus, quod quidquid ab clericis, huius vtriusque rei intuitu, exigi consueuerit, tributi non autem muneris nomine vene-

cursu populorum ingentium frequentetur, clericis ac iuuenibus præbeatur immunitas *repellaturque ab his exactio munerum sordidorum.*

Leg. XIV. ibid. Omnis a clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas: *nullaque conuentio sit circa eos munerum sordidorum.*

l) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraord. & sordid. muner. leg. XV. Maximarum culmina dignitatum, consistoriani quoque comites, notarii etiam nostri, cubicularii omnes, atque ex cubicularii, ab omnibus sordidis muneribus vindicentur: cæteris autem palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitis, ita demum priuilegium simile contingat, si prioribus statutis se ad eiusmodi exactionem docuerint pertinere: vt non singulis indulta personis, sed in communi dignitati vel corpori eiusmodi beneficia doceantur *fuisse concessa circa ecclesias*, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque *vetusto more durante*, cætera.

m) Ibid. leg. XXI. *Priuilegia venerabilis ecclesiæ, quæ diui principes contulerunt*, imminui non oportet: Proinde etiam, quæ circa vrbis Romæ episcopum obseruatio intemerata custodiet: ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesia vel sordidæ functionis agnoscat.

Ibid. leg. XXIV. Priuilegia venerabilis ecclesiæ imminui non patimur, ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesia, vel sordidæ functionis, agnoscat. Quidquid igitur præceptis veteribus reuerentia religionis obtinuit, mutilari, etiam pœnæ interminatione, prohibemus: ita, vt hi quoque, qui ecclesiæ obtemperant, his quibus cautum est, beneficiis perfruantur.

n) Gothofr. in Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. leg. XV. Quartum sordidum munus est, *parauere dorum & parangariarum* præbitio - - - Duodecimum

venerit: & leges o, quæ clericos in hanc rem contribuere iubent, iſthæc officia ſordidis muneribus non adnumeranda, nec vllum officium hoc nomine ab eis exigendum eſſe, verbis expreſſis inculcant.

§. XIV.

Nec non a curialibus ac municipalibus muneribus.

QVOD AD alterum munerum genus attinet, ad *honores* videlicet ſiue honorifica vel municipalia munera, qnæ alias munera curialia dici ſolebant, quod, qui ea ſuſtinebant, *curiales* & *decuriones* appellabantur, omnes clerici, non habentes poſſeſſiones ſibi proprias, ſed ex eccleſiæ reditibus & poſſeſſionibus viuentes, prorſus ab eis exemti erant; quia officia eccleſiæ & reipublicæ in vno eodemque homine non bene vna conſiſtere poſſe credebantur: & iniquum habebatur, eccleſiæ poſſeſſiones ciuilibus reipublicæ officiis onerare. *Conſtantinus* pacato vtens imperio ſtatim poſt magnam iſtam decennalem, vulgo *diocletianam*, perſequutionem omnibus clericis, tam iis, qui poſſeſſiones vel patrimonium ſibi proprium habebant, quam illis, qui ex reditibus eccleſiæ in ſolidum alebantur, plenam & nullis limitibus circumſcriptam immunitatem hoc intuitu videtur indulſiſſe. Ita enim mentem ſuam ipſe exprimit lege quadam, ad *Anulinum* proconſulem *Africæ* directa, cuius meminit EVSEBIVS, & quæ ann. CCCXII. vel CCCXIII. lata eſſe dicitur p. *Eos homines*, inquit, *qui intra prouinciam tibi concreditam in eccleſia catholica, cui Cæcilianus præeſt, huic ſanctiſſimæ religioni miniſtrant, quos clericos vocare conſueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conſeruari: ne errore aliquo aut caſu ſacrilego a cultu ſummæ diuinitati debito abſtrahantur; ſed vt potius absque vlla inquietudine propriæ legi deſeruiant.* AVLINVS epiſtolam quoque etiamnum

munus inter ſordida numeratur *viarum & pontium conſtructionis ſollicitudo.*

o) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itinere muniendo leg. VI. Honor. & Theod. Iun. Abſit, vt nos introductionem viæ publicæ & pontium ſtratarumque operam - - inter ſordida munera numeremus. Vid. cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. leg. VII. eiusd. Honor. & Theod. citat. ſupra ad §. IX. not. (t) pag. 247.

p) Conſtant. epiſt. ad Anulin. apud Euſeb. lib. X. c. VII. Ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι, ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου, ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τινὸς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται.

num in AVGVSTINO q exstantem non diu post ad *Constantinum* exarauit, in qua hoc priuilegium ei a se missum narrat, vt *Caeciliano* & clericis catholicis significaretur. *Scripta caelestia maiestatis vestrae*, inquit, *accepta atque adorata Caeciliano & his qui sub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio paruitatis meae insinuari curauit, eosdemque hortata est, vt vnitate consensu omnium facta cum OMNI OMNINO MVNERE indulgentia maiestatis vestrae liberati esse videantur catholici, custodita sanctitate legis, debita reuerentia diuinis rebus inseruiant.* Et haec ANVLINI epistola etiam in *collatione Carthaginensi* r sed non ita emendate exhibetur. De hoc priuilegio adnotari meretur, quod solis catholicis clericis illud indultum fuerit: id quod *Donatistas* male habuit, quod eodem fauore frui sibi non liceret: & hinc in catholicos tumultuosi & turbulenti facti in quibusdam locis eo rem deduxerunt, vt clerici publicis muneribus nominarentur, recipiendisque publicis reditibus aliisque negotiis praeficerentur. Qua de re quum ad *Constantinum* querimonia esset delata, nouum ille mandatum in *Africa* iussit publicari eiusdem cum priore argumenti. *Haereticorum factione*, inquiens, *comperimus, ecclesiae catholicae clericos* s *ita vexari, vt nominationibus seu susceptionibus aliquibus, quas publicus mos exposcit, contra indulta sibi priuilegia praegrauentur. Ideoque placet, si quem tua grauitas inuenerit ita vexatum, eidem alium subrogari & deinceps a supra dictae religionis hominibus huiusmodi iniurias prohiberi.* Haec lex anno CCCXIII. publicata & prima huius generis est, quae in *codice Theodosiano* exstat. Sex circiter annis post, ad ann. CCCXIX. aliam publicauit occasione similis querelae in *Italia* factae, quod nimirum clerici a propria functione ad munera publica obeunda auocentur: Et hac ipsa eamdem t, quam antea, generalem eis immunitatem indulsit. Ita rursus

q) Anulin. epist. ad Constant. ap. Augustin. epist. LXVIII. (tom. II. p. 323. B. edit. Basil. MDLXIX.)

r) Collat. Carth. die III. c. CCXVI. (tom. II. conc. p. 1488.) Augustis nostris Anulinus v. c. proconsul Africae: Scripta ecclesiae maiestatis vestrae accepta atque adorata, Caeciliano, & his qui sub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio mea apud acta paruitatis meae insinuari curauit. §. CCXX. Martialis exceptor ex superioribus gestis recitauit: Eosdem hortata est, vt vnitate consensu omnium facta munere maiestatis vestrae liberati esse videantur, catholica custodita sanctitati legis debita reuerentia, ac diuinis rebus inseruiant.

s) Cod. Iustin. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. I.

t) Cod. Theod. ibid. leg. II. Qui diuino cultui ministeria religionis impendunt (id est, hi qui *clerici* appel-

rursus ann. CCCXXX. facta querela de *Donatistis Numidiae*, quod quum contra superiorum ordinum clericos, propter pristinam eis concessam immunitatem, nihil ex sententia efficere possent, hoc non obstante inferiores clericos ad sustinenda munera *curialia* cogerent, praetexentes, quod exceptio ad eos non attineret: *Constantinus*, vt omnem praecideret disputationem, aliam legem promulgauit, qua [n] speciatim clericos inferiores, lectores, hypodiaconos & reliquos a muneribus in curia subeundis exemit; eademque immunitate in *Africa*, quam in ecclesiis orientalibus haberent, potiri iussit.

§. XV.

Verum hoc vltimum priuilegium ad eos clericos, quibus nullae, nisi quae ad ecclesiam spectabant, possessiones essent, legibus Constantini *restrictum.*

IAM vero haec immunitas tantum erat priuilegium, vt non solum ab haereticis in summam raperetur inuidiam, sed etiam catholicos quosdam laicos (istiusmodi bona possidentes, quae ipsos ad munera patriae suae implenda obligabant) ad aucupandam titularem quamdam ordinationem ad inferius aliquod ecclesiae munus adliceret, quo hac immunitate potirentur; quum tamen illis non esset animus istius functionis officia implere vel ad vllum altiorem ordinem in ecclesia prouehi. Quae res quum pro mere fraudulenta collusione haberetur, quae rempublicam hominibus ad communem vtilitatem iuuandam idoneis priuaret, nec vlla ratione ecclesiae esset beneficio, statim a *Constantino* in eam, tamquam indultae immunitatis abusum, animaduertebatur; variaeque leges tum ab ipsomet, tum ab ipsius successoribus, prout necessitas requirebat, ad eum reprimendum & corrigendum promulgabantur. *Constantinus* primum, quemadmodum antea obseruauimus, hanc immunitatem indiscriminatim omnibus clericis, priuata bona tam possidentibus

---

lantur) *ab omnibus omnino muneribus excusentur:* Ne sacrilego liuore quorumdam a diuinis obsequiis auocentur.

n) Cod. Th. lib XVI tit. II leg. VII. Lectores diuinorum apicum, & hypodiaconi, caeterique clerici, qui per iniuriam haereticorum ad curiam deuocati sunt, absoluantur: & de caetero ad similitudinem orientis minime ad curias deuocentur, sed immunitate plenissima potiantur.

tibus quam non possidentibus, concedebat, quos in ministerio ecclesiæ re ipsa occupatos, quum pacatum haberet imperium, offendit. Neque forte aliquot annis post vllos homines a recipiendis ordinibus in ecclesia cohibuit. Videns autem hanc suam in ecclesiam indulgentiam versutorum & callidorum hominum artibus tantummodo in detrimentum reipublicæ verti, & diuites sub titulo quodam ecclesiastico, ad declinanda solum prouinciæ suæ munia, sese occultare; legem ferebat, vt nullus diues de plebe, per facultates suas ad seruiendum in curia obligatus & muneribus ciuilibus in ciuitate quadam obeundis opportunus, clericorum se consortio sociaret: vel si quis id faceret post legem promulgatam, vt ex statione sua dimitteretur ac curiæ ad explenda prouinciæ suæ munia restitueretur. Quo anno hæc lex lata sit, non adeo certo constat, nisi quod ante annum CCCXX id factum fuisse oporteat, vbi secunda lex ad istam priorem respiciens de eadem re publicata fuit. Et exinde discimus, quisnam sensus fuerit vtriusque: fuisse nimirum *Constantino* animum, discrimen facere inter illos clericos, qui ante primam legem latam & inter eos, qui postea ordinati essent; istos ab officiis ciuilibus eximebat, possessionibus licet instructos, non autem hosce: quod ex secundæ legis verbis liquido constat, quæ sic habent [w]: *Quum constitutio emissa præcipiat, nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum, vel etiam instructum idoneis facultatibus, atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere; sed eos de cætero in defunctorum duntaxat clericorum loca subrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus ciuilibus teneantur obstricti: cognouimus, illos etiam inquietari, qui ante legis promulgationem clericorum consortio se sociauerint: Ideoque præcipimus, his ab omni molestia liberatis, illos qui post legem latam obsequia publica declinantes, ad clericorum numerum confugerunt, curiæ ordinibusque restitui & ciuilibus obsequiis inseruire.* Alia *Constantini* lex exstat post hanc proximo a concilio *Nicæno* anno CCCXXVI [x] publicata, quæ in eamdem sententiam loquitur, & osten-

w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. III.

x) Ibid. leg. VI. Si inter ciuitatem & clericos super alicuius nomine dubitetur, si eum æquitas ad publica trahat munera, & progenie municeps, vel patrimonio idoneus dignoscetur, exemtus clericis ciuitati tradatur: Opulentos enim sæculi subire necessitates oportet, pauperes ecclesiarum diuitiis sustentari.

& oſtendit, fuiſſe hanc conſtantem regulam vltimis imperii *Conſtantini* temporibus, nullum ex clericis, qui patrimonio inſtructus eſſet, ab obeundis publicis imperii muneribus eximere.

§. XVI.

Leges Conſtantini *a ſequentibus imperatoribus in eccleſiae gratiam paullulum immutatae.*

QVAMQVAM autem initio hoc ipſum fortaſſis ideo conſtituit *Conſtantinus*, vt quibusdam abuſibus occurreret, ſuccedente tamen tempore eccleſiae illud detrimento exſtitit. Hac enim ratione presbyteri & diaconi, quum viginti vel triginta in eccleſiae miniſterio annos transegiſſent, a litigioſis hominibus ad obeunda ciuilia munera, quae cum eccleſiaſticis conſiſtere ſimul non poterant, depoſcebantur adeoque eccleſiaſticam ſuam functionem deſerere cogebantur. Haec tanta erat incommoditas, vt ſequentium imperatorum deceret ſapientiam, praeſens ei remedium invenire: id quod fecerunt legem *Conſtantini* moderando eiusque rigorem quodammodo imminuendo. Non enim ciuilium officiorum onera clericorum perſonis, ſed eorum tantum poſſeſſionibus, ad eccleſiam haud ſpectantibus, impoſuerunt, & in quibusdam caſibus haſce etiam exemerunt. *Conſtantius* omnes epiſcopos, tam quod ad perſonas quam quod ad poſſeſſiones eorum, ab hoc onere immunes eſſe iuſſit. Ex eius enim legibus y) poſſeſſiones ſuas retinere poterant, nec tamen ipſimet ciuilia munera obire, nec alium quempiam in locum ſuum ſubſtituere tenebantur. Et idem priuilegium presbyteris atque diaconis & reliquis omnibus indulſit, ſi curia conſentiente populoque vniverſo expetente eſſent ordinati. Quod ſi vero ea ratione ordinati haud fuerant, quidquid facere eos tum oportebat, hoc erat, vt poſſeſſionum ſuarum duas partes tertias cum filiis ſuis aut propinquitate proximis partirentur, eosque in locum ſuum ſubſtituerent: vel vt his deficientibus duas bonorum partes curiae redderent, tertia ſibimetipſis reſeruata. *Valentinianus* ſub imperii ſui initia ann. nati Chriſti CCCLXIV. legem iſtam paullo acuit,

y) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. XLIX. *Solum epiſcopum facultates ſuas curiae*, ſicut antea fuerat conſtitutum, *nullus adigat mancipare*, ſed antiſtes maneat, nec faciat ſubſtantiae ceſſionem.

acuit, istiusmodi homines z, si ordinati essent, omnes possessiones suas in vnum ex propinquis suis conferre, eumque tamquam curialem in locum suum substituere, vel curiæ ipsi eas cedere iubendo. Quod qui facere detrectarent, illos in curiam reuocari & ad ciuilia munera obeunda tamquam laicos obligari, præcepit. Sed hanc obligationem non vltra imperii sui initia extendit: nam alia quadam lege, septem annis post, nimirum ann. CCCLXXI. lata, omnes in ecclesiæ ministerio a, quum ipse rerum potiretur, iam constitutos, licet possessionibus ad subeunda ciuilia officia obligantibus instructos, exemit. *Valens* eos vniuersos immunes esse iussit, qui decennium b in clericatu impleuissent; ita quidem, vt si intra illud temporis spatium a curia non essent reuocati, postea in perpetuum exemti manerent. *Valentinianus secundus* ipsos exemit c ea conditione, vt aliquem in locum suum substituerent. *Theodosius* istos omnes excepit, qui ante annum CCCLXXXVIII, qui erat imperii sui decimus, ordinati d fuerant. Ab iis autem, qui postea ecclesiæ mini-

z) Cod. Theod lib. XII. tit. I. leg. LIX. Qui partes elegit ecclesiæ, aut in propinquum bona propria conferendo eum pro se faciat curialem, aut facultatibus curiæ cedat, quam reliquit: ex necessitate reuocando eo, qui neutrum fecit, quum clericus esse cœpisset, cætera.

a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXI. Quæ ecclesiæ iuge obsequium deputarunt, curiis habeantur immunes, *si* tamen *ante ortum imperii nostri* ad cultum se legis nostræ contulisse constiterit.

b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XIX. Quicumque ex curialium natus genere ad clericatum venerit, & præiudicium sanguinis cœperit postulari, certi temporis definitione defendatur: vt *si in consortio clericatus decennium quietis impleuerit*, cum patrimonio suo in perpetuum habeatur immunis: si vero intra finitos annos fuerit a curia reuocatus, cum substantia sua functionibus subiaceat ciuitatis; obseruando hoc, vt hi quos decennium vindicat, petitione superflua minime fatigentur.

c) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. XCIX. Iussio, qua sibi iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum datur immunitas, rescindatur: cum ne clericis quidem liberum sit, prius se diuinis ministeriis mancipare, quam patriæ debita vniuersa persoluant. Quisquis igitur vere Deo dicatus est, *alium instructum facultatibus suis ad munera pro se complenda constituat.*

d) Ibid. leg. CXXI. Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curiali vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel exorcistæ suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum. Ii vero, qui se ad religiosa diuini cultus obsequia, quocumque sub nomine, post memorati consulatus tempora præscripta contulerint, omni sciant cedendum esse patrimonio.

ministeriis se mancipassent, supra dictas duntaxat requisiuit conditiones, vt videlicet vel in locum suum aliquem substituerent, vel possessiones post ordinationem suam curiae cederent. Cuius rei ab AMBROSIO quoque fit mentio in responsione ad *Symmachum*, qua ostendit [f], quam inique & iniuste pro ethnicorum sacerdotum immunitate hac in re ille laboret, quum leges christianis clericis eam nonnisi istiusmodi conditionibus indulgeant. *Arcadius* quidem instigante *Eutropio* ann. CCCXCVIII. omnibus istis legibus aequissimis abrogatis, clericos seuerae *Constantini* constitutioni rursus subiecit, iubendo eos, qui [g] ex curialibus in ecclesia ordinati essent, adhibita vi ad curiam reuocari, beneficiumque harum legum, quae ordinem in ecclesia suscipere eis permittunt, ipsis denegari, nisi quem vicarium de facultatibus suis substituerent, qui ipsorum loco munera publica obiret. Sed ista lex non diu obtinuit: *Chrysostomo* enim aliisque nonnullis in eam iuste declamitantibus, sequenti anno eam noua lege abolevit, qua [h] clericis ex curialium societate in ecclesiae ministerium adscitis idem priuilegium, quod sub parente *Theodosio* habuerant, concessit, vt nimirum, qui ante secundum *Theodosii* consulatum;

Leg. CXXIII. Euidens praecepto nostro tempus expressum est, ex quo consulatu, si qui de curialibus ad ecclesiam confugissent, omni scirent patrimonio curiae esse cedendum.

e) Ibid leg. CIV. Curiales, qui ecclesiis malunt seruire quam curiis, si volunt esse quod simulant, contemnant illa quae subtrahunt: nec enim eos aliter, nisi contemtis patrimoniis, liberamus: Quippe animos diuina obseruatione deuinctos non decet patrimoniorum desideriis occupari.

Leg. CXV. Ad curiam clerici pertinentes sciant, ex patrimonio suo, si ipsi immunes cupiunt permanere, alios idoneos esse faciendos, qui recedentium praesentiam personamque restituant in publicis muneribus subeundis.

f) Ambros. contra Symmach. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. p. 97. 98. 99.)

g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccles. confug. leg. III. Decuriones & omnes, quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia iudicantium ad pristinam sortem, velut manu mox iniecta, reuocentur: Quibus legem veterum prodesse non patimur, quae cessione patrimonii subsequuta, decuriones esse clericos non vetabat.

h) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. CLXIII. Si qui ex secundo diui patris nostri consulatu curiam relinquentes, clericorum se consortio manciparunt, si iam episcopi, vel presbyteri vel diaconi esse meruerunt, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis perseuerent, sed aut substitutum pro se curiae offerre cogantur, aut iuxta legem dudum latam tradant curiae facultates. Residui omnes lectores, subdiaconi, vel hi clerici, quibus clericorum priuilegia non debentur, debitis mox patriae muneribus praesententur.

latum, ann. CCCLXXXVIII. ad religiosa diuini cultus obsequia se contulissent, plenissima immunitate sine vlla vexatione gauderent: Qui vero post illud tempus clericorum se consortio mancipassent, si essent de superioribus ordinibus, episcopi, presbyteri, vel diaconi, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis permanerent, dummodo vel in locum suum quem sufficerent, qui pro se munera curialia compleret, vel facultates suas curiæ cederent, quemadmodum præcedentium legum statuta hac in re sanxissent. Hoc tantum requirebatur, vt inferiorum ordinum clerici, lectores, hypodiaconi, cæteri, reuocati ad patriæ munera per se obeunda obligarentur. Idem a *Theodosio iuniore* [i], *Valentiniano tertio* [k], & *Maioriano* [l], quorum leges ad eamdem codicis *Theodosiani* reperiuntur, sancitum est. *Iustinianus* itidem constitutionem in eamdem sententiam habet, qua [m] inferioris gradus clericos, ex curia aliqua adsumtos, ei restitui iubet, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset; tales enim ordinari præcipit, quarta bono-

i) Theod. nouell XXVI. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum* vrbis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum iter tauos ad locum emeritus peruenerit, ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, *corporibus cui nomen suum ante dicauerat, oportere reuocari*: siue etiam in *clericorum numero reperitur vsque ad diaconi locum, similis præcepti conditio teneatur*, cætera.

It. nouell. XXXVIII. Præsenti lege sancimus, vt quisquis ante huius sanctionis diem suscepit clericatus officium, non expletis vrbis propriæ muniis ac muneribus, in ea quidem, qua meruit, religionis obseruatione perduret, sed omnia per suffectum tam personalia quam patrimonii onera cogatur agnoscere, facultates suas pro virili portione singulis diuidat, sibimet simili parte seruata. cæt.

k) Valent. nouell. XII. Qui intra decennium transactum a die latæ huius legis diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahendis: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt.

l) Maiorian. nouel I. Quicumque se sub nomine clericatus, seu quodam religionis obtentu curialis vel corporatus fortasse subtraxerit, secundum præcedentium legum statuta, si infra diaconatus gradum locatus probatur, ad originem suam sine dilatione reuocetur. Si vero iam diaconus, aut presbyter, aut episcopus latæ huius legis tempore reperitur, siue adhuc obnoxius functionibus, siue muniis persolutis, nihil de patrimonio suo alienaturum se esse cognoscat.

m) Iustin nouel. CXXIII. c. XV. ex epitom. Iulian. Antecess. cod. lib. I. tit. III. de episc. post leg. IV.

bonorum suorum parte sibi retenta, reliquis partibus curiæ & fisco vindicandis. Episcopis autem vicarium sibi substituere & ipsosmet ab obeundis ciuilibus muneribus immunes esse, permittit, vti quidem IVLIANVS ANTECESSOR n) in sua *authenticarum* epitome ipsum intelligit. Sed fateor, ratio quædam suppetit cogitanti, *Iustinianum* initio paullo seueriorem in eiusmodi episcopos exstitisse, quia antiquatam *Arcadii* legem o) in codice suo renouauit. Quomodocumque autem hæc res se habeat, ex tota hac materia apparet, quod principes christiani initio saltem magnum discrimen fecerint inter publicum ecclesiæ patrimonium, quod proprie ecclesiasticum erat, & inter priuatas facultates eiusmodi clericorum, qui possessiones ciuili siue sæculari quodam titulo notatas habebant. Istius intuitu ad nullam functionem vel ciuilium munerum onus sustinendum obligati erant clerici, harum autem respectu omnino erant, neque ab eis eximi poterant, nisi vel earum portionem diuiderent, vel per suffectos sibi debita munera explerent. Cuius rei ratio erat, quod isti clerici minus legitime ad ordinem ecclesiasticum prouecti esse credebantur: quum non minus ipsius ecclesiæ canonibus, quam legibus reipublicæ repugnet, vllum ex curialibus ad ecclesiasticam admittere functionem, antequam curiæ, ex qua adscitus esset, fecisset satis, quemadmodum alio iam loco ostensum est. Ego in huius rei, quæ ad tributum & munera ciuilia attinet, fundamento disquirendo tanto studiosior fui, eaque ex ciuilis legis principiis tanto distinctius curatiusque enarraui. quia pauci hosce fontes adeunt, ex quibus hanc materiam necesse est declarari: Et lector hoc argumentum in recentioribus auctoribus vix, nisi admodum imperfecte, & cum quodam partium studio vel paullo confusius expositum depredendet.

n) Vid. Iulian. epit. nouel. CXXIII. c. IV. post leg. XXXVIII lib. I. tit. III. cod. de episc. Episcopalis ordo liberat a fortuna seruili, sed non a curiali siue officiali; nam & post ordinationem durat; ita per subiectam vel interpositam personam officium adimpleatur: nisi curiæ vel officio restituatur.

o) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XII. Si quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione præmissa, pristinæ conditioni reddatur, in vigore & sollertia iudicantium, ad pristinam sortem, veluti manu iniecta mox reuocetur: Clericis enim vlterius legem prodesse non patimur: quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones clericos esse non vetabat.

LIBRI QVINTI
CAPVT QVARTVM
DE VETERVM CLERICORVM REDITIBVS.

§. I.

Diuersæ certam facultatum summam ad alendos clericos comparandi viæ. Primo: *Oblationes. Quarum aliæ hebdomadales.*

SEQVITVR iam, vt de veterum clericorum sustentatione exponamus. Qua in re consultum fuerit, primum in vias & rationes inquirere, quas ad inueniendam sustentationi vitæ eorum certam facultatum summam inierunt. Et vt heic decimarum considerationem aliquantisper seponamus, de quibus capite proxime sequenti dicendi locus erit, alias deprehendimus methodos, quibus honesta corporis alimenta antiquis temporibus ipsis fuerunt comparata. Nimirum per voluntarias populi oblationes, quarum duo fuisse genera nonnulli viri docti autumant; primo quidem hebdomadales, siue cotidianas oblationes, super altari fieri solitas; deinde menstruas oblationes, quæ in ecclesiæ ærarium inferri consueuerunt. Primum oblationum genus erat, quas diues quisque & locuples, quum ad sumendam sacram cœnam accederet, faciebat; vbi non panis tantum & vinum, vnde epulum eucharisticum conficiebatur, sed res etiam aliæ necessariæ & nonnumquam pecuniæ in ecclesiæ sustentationem leuamentumque pauperum offerebantur. Id quod ex verbis HIERONYMI euidenter patet, in commentario suo in *Ezechielem* prophetam [a] *Multos*, inquientis, *conspicimus, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, vt de multis parua pauperibus tribuant, & in suis sceleribus glorientur, publiceque diaconus in ecclesia recitet offerentium nomina: Tantum offert ille, tantum ille pollicitus est; placentque sibi ad plausum populi, torquente conscientia. Canones* sic dicti *apostolici* [b] etiam de fructibus, auibus & animalibus oblatis loquuntur,

a) Hieron. comm. in Ezech. XVIII. p. 537. (tom. V. p. 366. H. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

b) Can. apost. c. III. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τῦ κυρίυ διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ ἀντὶ οἴνυ σίκερα, ἢ ἐπιτηδευτὰ, ἢ ὄρνις,

tur, ſed ea epiſcopo & presbyteris domum mitti iubent, diaconis & reliquis clericis diſtribuenda.

§. II.
Aliæ menſtruæ.

ALIVD oblationum genus erat, quæ ſingulis menſibus fiebant, quando homines qui poterant & qui volebant, ſtipem in arcam ſeu ærarium eccleſiæ pro lubitu ſolebant inferre. Cuius generis collationum ſpeciatim a TERTVLLIANO [c] iniicitur mentio, qui, *Si quod arcæ genus eſt*, inquit, *non de ordinaria* (al. *honoraria*) *ſumma quaſi redemtæ religionis congregatur*, *modicam vnusquisque ſtipem menſtrua die*, *vel quum velit*, *& ſi modo velit*, *& ſi modo poſſit*, *apponit: nam nemo compellitur*, *ſed ſponte confert.* CAESAR BARONIVS [d] hanc arcam ſeu gazophylacium *corbonam* eccleſiæ nuncupatam fuiſſe, exiſtimat, quod CYPRIANVS [e] hoc vocabulo vtatur, vbi de oblationibus populi loquitur; locupletem & diuitem quamdam fœminam increpans, quæ ad ſacram ſynaxin nulla *corbonæ* habita ratione venerat, & epuli euchariſtici particeps facta erat ſine ſacrificio de facultatibus ſuis oblato. Alii [f] putant, *corbonam* non

ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια, ὡς παρὰ τὴν διάταξιν κυρίου ποιῶν, καθαιρείσθω, πλὴν νέων χίδρων, ἢ σταφυλῆς τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς. Can. IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχῆς τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς. *Si quis epiſcopus, vel presbyter præter domini de ſacrificio ordinationem, alia quædam ad altare attulerit, mel vel lac, vel pro vino ſiceram, vel confecta, vel aues, vel aliqua animalia, vel legumina præter ordinationem, deponatur præterquam noua legumina, tempore opportuno. Ne liceat autem aliquid aliud ad altare offerre, quam oleum ad luminare & incenſum tempore ſanctæ oblationis. Omnis autem alius fructus domum mittatur, primitiæ epiſcopo & presbyteris. Clarum autem eſt, quod epiſcopus & presbyteri diaconis & reliquis clericis diſtribuunt.*

c) Tertull. apol. c. XXXIX.

d) Baron ann. XLIV, n. LXIX. Idem etiam meminit de antiquo eccleſiarum vſu, qui hactenus perdurabat, vt & in eccleſiis eſſent *gazophylacia*, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur, *quæ a Cypriano corbona nuncupantur.*

e) Cypr de oper. & eleemoſ. p. 203. (p. 218 edit Par MDCLXVI.) Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ *corbonam* omnino non reſpicis; quæ in dominicum ſine ſacrificio venis; quæ partem de ſacrificio, quod pauper obtulit, ſumis?

f) Baſnag. exercitat. in Baron. p. 597. Baronio adſentiri non poſſum de ſignifi-

non gazophylacium, sed ipsum donum seu oblationem significare, & CYPRIANVM hoc sensu vocem illam abhibuisse, sacrificia & oblationes populi intelligendo. Sed *Matthæus* euangelista c. XXVII, 6. BARONII sententiæ potius fauere videtur. Quando enim dicit, primarios *iudæorum* sacerdotes acceptis *Iudæ Iscariotæ* nummis argenteis, dixisse, non licere eos immitti εἰς τὸν κορβανᾶν, manifestum est, quod hoc ipso ærarium seu gazophylacium intelligat, quemadmodum plerique interpretes ita reddiderunt.

§. III.

Hinc mos ille diuisionis menstruæ inter clericos ortus.

SED quomodocumque hæc res se habeat, admodum probabile est, quod hinc consuetudo semel per mensem oblationes inter clericos distribuendi orta sit. Sicut enim de collatione menstrua loquitur TERTLLIANVS; ita diuisionis menstruæ sæpe meminit CYPRIANVS g, in qua presbyteri æqualem quisque portionem & reliqui ordines in eundem modum participarint. Vnde clerici ipsi dicuntur h *sportulantes fratres;* & quod nos nunc *suspensionem a beneficio* appellamus, ab eo i *suspensio a diuisione mensurna* redditur. Quod manifesto indicat, huiusmodi reditus ecclesiasticos singulis mensibus inter clericos diuidi consueuisse. Et fortassis in huius consuetudinis similitudinem factum est, vt quum hæretici *Theodotiani* cuidam *Natalio* confessori persuasissent, vt inter ipsos episcopum se creari pateretur, menstruos centum quinquaginta denarios ei promitterent, μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πεντή-

cation Corban: *In ecclesiis erant gazophylacia, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur.* N. LXIX. Arcula in quam pecunia congerebatur, non designatur a Cypriano voce hac *corbona:* sed donum ipsum a fidelibus oblatum. cætera.

g) Cyprian. epist. XXXIV. al. XXXIX. (p. 49. edit. modo citat.) Presbyterii honorem designasse nos illis iam sciatis, vt & sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & *diuisiones mensurnas* æquatis quantitatibus partiantur, cætera.

h) Cyprian. epist. LXVI. al. I. (p. 109. edit. cit.) Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, vt qui in ecclesia domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab administratione diuina auocentur, nec molestiis & negotiis sæcularibus alligentur, sed in honore *sportulantium fratrum* tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & sacrificiis non recedant. cætera.

i) Id. ep. XXVIII. al. XXXIV. (p. 41.) Interim *se a diuisione mensurna tantum contineant,* non quasi a ministerio ecclesiastico priuati esse videantur, sed vt integris omnibus ad nostram præsentiam differantur.

πεντήκοντα,, vt EVSEBIVS [k], ad vſitatum ſingulis menſibus inter clericos diuidendi morem reſpiciens, rem exprimit.

§. IV.

Secundo: *Alii reditus ex agris & poſſeſſionibus eccleſiæ prouenientes.*

ALIVD redituum, quibus clerici fruebantur, genus erat, qui ex agris & poſſeſſionibus eccleſiæ donatis proueniebant. Hi quidem initio admodum tenues erant, propter continuas vexationes & perſecutiones, quibus eccleſia in tribus prioribus ſæculis ſubiacebat, vbi res immobiles periculis omnium maxime expoſitæ erant. Hinc eccleſiæ *Romanæ* hic mos erat, vt res immobiles non poſſideret poſt multa etiam ſubſequuta tempora, ſi THEODORO LECTORI [l] fas eſt credere, qui de hac re, tamquam æuo ſuo an. DXX. vſitata, loquitur. Sed ſi forte poſſeſſiones ei obvenirent, confeſtim eas vendebat & pretium in tres portiones distribuebat: quarum vna quidem tradebatur eccleſiæ, altera epiſcopo, tertia autem clero. Et HENRICVS VALESIVS nullam heic exceptionem ad tempus vſque *Gregorii magni* proximum inuenit. Sed ſi hæc fuit eccleſiæ *Romanæ* conſuetudo, prorſus ei ſingularis fuit. Cæteris enim eccleſiis res ſuæ erant immobiles, tum ædes tum prædia, ipſis etiam perſequutionis temporibus: quemadmodum ex conſtitutione *Maximini* imperatoris apparet, qua prioribus edictis ſuis, quibus perſequutionem excitauerat, antiquatis chriſtianam religionem ſequentibus non tantum ædes dominicas reædificandi indulget libertatem, ſed etiam ſancit, *vt ſi quæ domus aut loca ad ius chriſtianorum antehac pertinentia ad ius fiſci deuoluta ſint, aut ab aliqua ciuitate occupata, aut certe vendita aut alicui dono donata* [m], *cuncta ad priſtinum ius ac dominium chriſtianorum reuocentur.* Quod

k) Euſeb. lib. V. c. XVIII. Ανεπείσθη ὁ Ἀνατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληρωθῆναι ταύτης τῆς αἱρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πεντήκοντα. *Hi perſuaſerunt Natali, vt accepto ſalario hæreſis illius epiſcopus crearetur, ea ſcilicet conditione, vt* menſtruos centum & quinquaginta denarios *ab illis acciperet.*

l) Theod. Lect. collect. lib. II. p. 567. Ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ῥώμης, ἀκίνητα μὴ κρατεῖν δίκαια· ἀλλ' εἰ καὶ περιέλθωσιν, εὐθέως πιπράσκεσθαι, καὶ εἰς μοίρας τρεῖς διαιρεῖσθαι τὸ τίμημα· καὶ τὸ μὲν, τῇ ἐκκλησίᾳ δίδοσθαι, τὸ δὲ τῷ ἐπισκόπῳ, τὸ δὲ κλήρῳ.

m) Euſeb. lib. IX. c. X.

Quod hoc ipſum de domibus ac prædiis, ad eccleſiam æque ac priuatos chriſtianos ſpectantibus, intelligendum ſit, ex decreto *Conſtantini* ac *Licinii*, eodem anno CCCXIII promulgato, liquet. In quo inter alia hæc præcipiuntur: *Quoniam chriſtiani non ſolum ea loca, in quibus conuenire ſolebant, ſed etiam alia poſſediſſe noſcuntur, quæ non priuatim ad ſingulos ipſorum ſed ad ius corporis pertinerent; hæc omnia* n) *poſt legem a nobis memoratam abſque vlla dubitatione iisdem chriſtianis, hoc eſt cuilibet corpori & conuenticulo ipſorum reſtitui iubebis.* Quæ lex in epiſtola CONSTANTINI ad ANVLIVM o) & in aliis eius actis publicis, EVSEBIO p) in vita ipſius memoratis, repetitur, vbi ædium, hortorum, agrorum aliarumque poſſeſſionum ad eccleſiam pertinentium, quibus vltimæ perſecutionis tempore ſpoliata atque nudata ſit, iniicitur mentio. Hæc teſtimonia euidentiſſime oſtendunt, quod quædam redituum eccleſiaſticorum pars ex conſtitutis eccleſiæ ædibus & prædiis prouenerint etiam ante, quam chriſtiani imperatores liberalitate ſua hanc in rem quidquam conferre potuerunt.

§. V.

Qui ex Conſtantini *legibus valde adaucti.*

QVANDO autem *Conſtantinus* tranquillatum habebat imperium, reditus eccleſiaſtici in hoc genere valde adaugebantur. *Romæ*

n) Apud. Euſeb. lib. X. c. V. p. 318. D.

o) Conſtant. epiſt. ad Anulium ap. Euſeb. ibid. Volumus, vt, quæ ſupra dictæ eccleſiæ antea poſſederunt, ad earumdem ius omnino reuertantur. Cum ergo perſpiciat deuotio tua, huius noſtræ iuſſionis manifeſtiſſimum eſſe præſcriptum; operam dabis, vt ſiue horti, ſiue ædes, ſeu quodcumque aliud ad ius earumdem eccleſiarum pertinuerit, cuncta illis quantocyus reſtituantur.

p) Euſeb. vit. lib. II. c. XXXVII. Ἰδέτωσαν ἅπαντες, εἴ τι χωρίον· εἴ τ' οἰκίαν· εἴ τι κῆποι· εἴ τε ἕτερόν τι τῶν προειρημένων κατέχοιεν, καλὸν καὶ λυσιτελὲς αὐτοῖς εἶναι καὶ ὁμολογεῖν αὐτοῖς καὶ ἀποκαθιστάναι σὺν πάσῃ ταχύτητι. *Omnes intelligant, ſiue* fundum, *ſiue* ædes, *ſiue* hortum, *ſiue aliud quid ex bonis eorum, quos ſupra memoraui, detinent, recte atque ordine ſe eſſe facturos, ſi ſe ipſos vltro deferant, & rem abſque vlla dilatione reſtituant.*

Ibid. c. XXXIX. Ἅπαντα ὅσα ταῖς ἐκκλησίαις προσήκειν ὀρθῶς ἂν φανείη· εἴτ' οἰκίαι τὸ κτῆμα τυγχάνοιεν· εἴτ' ἀγροί τινες καὶ κῆποι· εἴθ' ὁποῖα δή ποτε ἕτερά τινα, οὐδενὸς τῶν εἰς τὴν δεσποτείαν ἠλαττωμένου δικαίου, ἀλλ' ἀκεραίων πάντων μενόντων, ἀποκαθίστασθαι προστάττομεν. *Omnia quæ ad eccleſias recte viſa ſunt pertinere; ſiue* domus poſſeſſio *ſit, ſiue* agri, *ſiue* horti, *ſiue* quæcumque alia; *nullo iure quod ad dominium pertinet, imminuto, ſed ſaluis omnibus atque integris manentibus, reſtitui iubemus,*

Romae enim legem fanciebat, quae in vtroque codice adhuc legitur, in hanc fententiam [q]: *Habeat vnusquisque licentiam fanctissimo catholicae* (ecclefiae) *venerabilique concilio decedens bonorum quod optauerit, relinquere.* Quo pacto piorum hominum liberalitas nimium quantum excitabatur, magnaeque ftatis ecclefiae reditibus fiebant acceffiones. Quocirca CAESAR BARONIVS in *Conftantini* memoriam valde iniuriofus [r] eft, adeoque a IACOBO GOTHOFREDO [s] & ANTONIO PAGIO [t] meritiffimo caftigatus, quando *Conftantinum* ad gentilitatis fuperftitionem hoc ipfo tempore, ad ann. CCCXXI. vbi hanc legem in ecclefiae gratiam publicauit, relapfum effe, comminifcitur.

§. VI.

Cuius leges a fequentibus imperatoribus confirmatae, non reuocatae, vti quidam falfo arbitrantur.

ALII non minus iniuriofi in quosdam ipfius fucceffores funt, quando eos tamquam iniuriofos in ecclefiam repraefentant, dum viduis & pupillis legare quidquam ecclefiae interdixerint. BARONIVS temperare fibi non poteft, quin de hac etiam re faciat querimoniam, licet fibi ipfe contradicat. Nam vno loco [u] dicit: *Mirum dictu relaxata femel libertate fidelium in relinquendis vltima voluntate fuis bonis catholicae profeffionis ecclefiis; adeo auctae funt illarum diuitiae, vt pofteriores imperatores, veriti ob eam cauffam reipublicae detrimentum & paupertatem conati fint, iterum ab huiusmodi profufis largitionibus cohibere fideles.* Attamen quum de iftis legibus fpeciatim dicere adgreditur, eas non [w] contra ecclefiam fed quos-

q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epifc. leg. IV. It. Cod. Iuftin. lib. I. tit. II. de facrofanct. eccles. leg. I.

r) Baron. an. CCCXXI. n. XVIII. Quem hactenus tot tantaque adeo infignia pro chriftiana religione hoc anno atque fuperioribus temporibus ftatuiffe vidimus, tum ex fcriptis hifce ab eo legibus, tum ex aliis citatis auctoribus, in fine tamen huius ipfius anni (o dolendum facinus!) minus plane dignum atque adeo abhorrens a chriftiano imperatore refcriptum dediffe ad Maximum, praefectum vrbis, apparet, quo arufpices confulendos effe decernit, caetera.

s) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. I. p. 257. 258.

t) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXI. n. IV. V.

u) Baron. an. CCCXXI. n. XVII.

w) Baron. an. CCCLXXI. n. CXXI. Qua quidem fanctione *nequaquam prohibentur ecclefiae hereditates accipere vel legata*, vel quid huiusmodi, fed ecclefia-

quosdam auaros monachos factas esse, fatetur, qui quum essent ingenio auaro & parasitico, nomine pietatis & religionis in divitum viduarum ac pupillarum fauorem sese insinuantes ab eis magna legata & nonnumquam vniuersas possessiones cum legitimorum heredum & propinquorum detrimento acceperint. Quae adeo turpis & indecora istorum hominum consuetudo erat, vt *Valentinianus* ad eam reprimendam legem sanciret in hanc sententiam x: *Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant; sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub praetextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio, possint adipisci: & omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid, vel donatione, vel testamento percipere.* Qua lege, vt bene obseruat IAC. GOTHOFREDVS y; non prohibentur mulieres ipsis ecclesiis aliquid relinquere; quod tamen perperam viri docti nonnulli putarunt; sed illa tantum ad corrigendam indignam quorumdam ecclesiasticorum praxin spectat, de qua vetusti scriptores ecclesiastici vno ore conqueruntur. AMBROSIVS, HIERONYMVS & alii huius legis mentionem faciunt, non autem in ipsam legem, sed flagitia, quorum caussa data fuerat, inuehuntur. HIERONYMVS z *Pudet dicere*, inquit, *sacerdotes idolorum, mimi, & aurigae & scorta, hereditates capiunt, solis clericis ac monachis hac lege prohibetur: & prohibetur non a persecutoribus sed a principibus christianis. Nec de LEGE conqueror, sed doleo, cur MERVERIMVS hanc legem.* Et addit: *Prouida seueraque legis cautio: & tamen ne sic refraenatur auaritia. Per fideicommissa legibus illudimus: & quasi maiora sint imperatorum scita, quam Christi, leges timemus & euangelium contemnimus.* Quae verba mentem HIERONYMI nobis hac de re ostendunt, quod non imperatores huiusmodi legem sanciendo ecclesiam iniuria adfecisse, sed eos duntaxat reprehendendos esse,

---

sticae personae, siue clerici, siue monachi, qui continentium nomine honestabantur: vt plane intelligas, *hosce nebulones priuatim aucupantes hereditates tamquam harpyas quasdam* inhiantes matronarum diuitiis, & impuris manibus cuncta foedantes *praescribere ab vrbe studuisse ipsos imperatores.*

x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg XX.

y) Gothofr. in locum.

z) Hieron. epist. II. ad Nepotian.

esse, existimarit, quorum auaritia & abiectissimis adulationibus ad ferendam eam compulsi fuerint. Et quisquis AMBROSIVM [a] vel auctorem sub hoc nomine [b] delitescentem consulere volet, is ipsos idem illud de huius legis caussis narrare deprehendet. THEODOSIVS quidem paucis annis post speciatim diaconissis ecclesiae, ex illustri familia oriundis, legem [c] publicauit, in qua praeter alia haec praecipiuntur: *Nihil de monilibus & supellectili, nihil de auro, argento, caeterisque clarae domus insignibus, sub religionis defensione consumat* (diaconissa) *sed vniuersa integra in liberos proximos vel in quoscumque alios arbitrii sui existimatione transcribat: ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes:* caetera. Verum vt haec lex e peculiaribus status rationibus facta erat, ita ecclesiae haud fuit detrimento. Duobus enim interiectis mensibus idem imperator contraria eam lege [d] reuocabat, qua istiusmodi diaconissis de bonis suis, quoad viuerent, in cuiuscumque ecclesiae vel clerici gratiam decernendi impertiebat libertatem. Et *Marcianus* legem paullo latius extendebat, data diaconissis & reliquis Deo dicatis feminis ve-

 nia

a) Ambros. epist. XXXI. ad Valentin. p. 145. edit. Basil. MDLXIX. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. epist. XII p. 98.) Nobis etiam priuatae successionis emolumenta recentibus legibus denegantur & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, qui dispendium non dolemus. - - Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur profanus, nullus vltimae conditionis, nullus prodigus verecundiae: soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, a quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa praescribitur. Quod sacerdotibus fani legauerit christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet? Quod ego non, vt querar, sed vt sciant, quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecunia minores esse, quam gratia. Sed referunt, ea quae vel donata vel relicta sunt ecclesiae, non esse temerata, caetera.

b) Id. homil. VII. (LXVI. tom. V. p. 46. edit. Colon. MDCXVI.)

c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVII.)

d) ibid. leg. XXVIII. Legem, quae diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neue sub ecclesiae nomine mancipia, supellectilem, praedam velut infirmi sexus dispoliator) inuaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub praetextu catholicae disciplinae se ageret viuentis heredem, catenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur, neque quisquam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exequendum.

nia e bona sua testamento vel codicillo, vel ecclesiæ, vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus quibuscumque vel ex parte vel ex integro addicendi. Quam legem etiam confirmauit suoque codice inseruit f *Iustinianus*. Vt adeo legi *Constantini* suus semper plenissimus vigor constiterit, nec sequentes principes de priuilegio, quod hoc intuitu ecclesiæ tribuerat, quidquam derogarint, quasi veriti (vt BARONIVS arguit) ob istiusmodi liberalitatem in ecclesiam reipublicæ detrimentum atque paupertatem. Homines quidem his temporibus munera ac dona sua in ecclesiam liberalissime conferebant, nondum tamen ita prodigi erant, vt statutis *amortizationis* * ad cohibendum eos opus esset.

§. VII.

e) Marcian. nouel. V. ad calcem cod. Theod. Generali perpetuaque victura hac lege sancimus, vt siue vidua, siue diaconissa seu virgo Deo dicata, vel sanctimonialis mulier, siue quocumque alio nomine religiosi honoris vel dignitatis femina nuncupetur, testamento vel codicillo suo - - ecclesiæ, vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus aliquid, vel ex integro vel ex parte in quacumque re vel specie crediderit relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque constet. cætera.

f) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XIII. Generali lege sancimus, cætera, vt sub not. (e)

*) In gratiam eorum, qui, quid significet *amortizatio*, ignorant, lubet huc transcribere, quæ illustris IVSTVS HENNINGIVS BOEHMERVS noster hac de re habet in *iure* suo *parochiali* sect. V. c. I. §. XXIII. p. 262. edit. tertiæ. Acquiruntur, inquit, bona parochialia sicuti cætera ecclesiastica, plurimis in locis per AMORTIZATIONEM: Quum enim ecclesia sit tale corpus, quod non moriatur, adeoque bona quæ semel accepit, non reddat sed perpetuo teneat, atque ita dicatur habere *manus mortuas*, merito prouidendum erat, ne bona immobilia, superstitione hominum ingrauescente, nimium vsibus reip. eximerentur, & per exsuperantes diuitias ecclesiarum respublica detrimentum caperet. Hinc multis in locis cautum, ne immobilia in ecclesiam transferre liceret sine consensu eius, qui reip. gubernacula tenet, sed vt huius demum voluntate potestas ecclesiæ fiat acquirendi & retinendi bona immobilia per *manum mortuam* - - Atque hoc ipsum est, quod dicitur *amortizatio*, denotatque *translationem bonorum immobilium consensu principis in manum mortuam seu possessorem immortalem*, qualis est ecclesia. - - Deducta hæc vox videtur a gallica voce *amortir*, quod est *exstinguere*. Nam bona in ecclesiam delata, quoad *emolumenta ciuilia* & *vsus publicos* videntur esse exstincta & ciuiliter mortua, cum generaliter oneribus, fundorum possessionibus impositis, hæc immunia & exemta sint - - adeoque hoc intuitu ex publicis catastris (*denen Steuerbüchern*) exstincta videantur, quin etiam a sæculari iurisdictione per principem exemta sint, - - Ratio huius iuris sat manifesta est, quia & iuris naturæ principium vult, vt nemini adeoque nec

§. VII.

Tertio: *Alia pars redituum ecclesiasticorum de pensionibus ex ærario imperatorum constituta.*

Præter liberalitatem ciuium imperatores his temporibus ex publicis imperii reditibus clero pensionem fieri necessarium ducebant; quæ alius quidam prospiciendi eis alimenta modus erat. *Constantinus* in clericos, quotiescumque eorum res requirere videbantur, tum priuatim erat munificus, tum etiam statam eis pensionem ex ærario publico decernebat. In epistola quadam sua ad *Cæcilianum*, ecclesiæ *Carthaginensis* episcopum, EVSEBIO memorata g, certiorem facit *Cæcilianum*, ad *Vrsum*, supremum *Africæ* quæstorem, litteras se dedisse eique significasse, vt τρισχιλίους φόλλεις, *tria obolorum millia*, ipsi numeranda curet, quam pecuniam *Africæ*, *Numidiæ* & vtriusque *Mauritaniæ* clericis pro lubitu suo diuidere eum iubet. Quæ summa si præsenti eorum indigentiæ non sufficeret, quidquid necessarium ipsi videretur, ab *Heraclida*, prædiorum suorum procuratore, porro eum iubet petere. Non est, quod heic operosius disquiram, quantam pecuniæ

reip. ius suum auferatur, quod tamen sæpe fit per translationem bonorum in ecclesiam, cætera. GRISCHOW.

g) Euseb. lib. X c. VI. Ἐπειδήπερ ἤρεσε κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τάς τε Ἀφρικὰς καὶ τὰς Νουμιδίας, καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισι τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμου καὶ ἁγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας, εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναί τι, ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ, ὅπως τρισχιλίους φόλλεις τῇ σῇ στερρότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. Σὺ τοίνυν ἡνίκα τὴν προδηλουμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσεις, ἅπασι τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρέβιον τὸ πρός σε παρὰ Ὁσίου ἀποσταλὲν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον. εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναί μου τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἅπαντας αὐτοὺς προαίρεσιν, ἐνδεῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλείδα τοῦ ἐπιτρόπου τῶν ἡμετέρων κτημάτων, ὅπερ ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. *Quandoquidem placuit nobis, vt per omnes prouincias Africæ, Numidiæ & vtriusque Mauritaniæ, certis quibusdam legitimæ & sanctissimæ religionis catholicæ ministris ad sumtus necessarios aliquid præberetur; litteras dedi ad Vrsum virum perfectissimum rationalem Africæ, eique significaui, vt* ter mille folles tuæ grauitati numerari curaret. *Tu itaque vbi prædictam quantitatem acceperis, operam dabis, vt cunctis supra memoratis iuxta breuiarium ab Hosio ad te directum ea pecunia diuidatur. Quod si forte ad meum erga eos omnes in hac parte studium explendum deesse aliquid intellexeris, incunctanter quidquid necessarium tibi videbitur, ab Heraclida procuratore prædiorum nostrorum petere debes.*

niæ ſummam iſti *ter mille folles* (φόλλεις) confecerint (quamquam plus viginti librarum *anglicanarum* millia crediderim confeciſſe) quandoquidem *Conſtantinus* epiſcopum ſine vlla ſummæ ſignificatione petere iuſſit, quidquid ad neceſſarios clericorum ſumtus requiri ſibi videretur. Neque vero præſenti duntaxat eorum egeſtati ſuccurrit, ſed etiam certam eis partem, ad alimenta paranda ſufficientem ex publico ærario attribuit. THEODORETVS h enim & SOZOMENVS i, legem eum promulgaſſe eaque prouinciarum rectoribus mandaſſe, dicunt, vt clericis, virginibus, & viduis eccleſiæ miniſterio conſecratis, annona (*ἐτήσια σιτηρέσια*) ex tributis ſingularum ciuitatum quotannis præberetur. Atque ita res durauit ad tempus vſque *Iuliani*, qui vniuerſam annonam ademit. *Iouianus* vero quodam modo eam inſtaurabat, tertiam priſtinæ annonæ partem eis tantum indulgendo, quia reditus publici ob diram famem valde erant imminuti; integram vero ſe rurſus daturum promittebat, quamprimum fame ſedata horrea publica melius repleta eſſent. Sed vero vel *Iouiani* obitus hoc conſilium anteuenit, vel clericorum res hoc ipſum non amplius efflagitarunt. Etſi enim SOZOMENVS dicere videtur, quod integra annona reſtituta ſit; THEODORETVS tamen, qui rem narrat accuratius, τριτημόριον, *tertiam* duntaxat *partem* fuiſſe eamque ſua adhuc ætate eccleſiis præberi conſueuiſſe, perhi-

h) Theodoret. lib. I. c. XI. Καὶ μέντοι καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν προστατεύοντας δέδωκεν ἄρχοντας, καθ᾽ ἑκάστην πόλιν χορηγεῖσθαι παρεγγυῶν ταῖς ἀεὶ παρθένοις καὶ χήραις καὶ τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, ἐτήσια σιτηρέσια φιλοτιμίᾳ μᾶλλον ἢ χρείᾳ ταῦτα μετρήσας. *Litteras quoque ad prouinciarum rectores dedit, quibus mandabat, vt per ſingulas ciuitates virginibus ac viduis, & iis qui diuino miniſterio erant conſecrati,* annona quotannis *præberetur: ex ſua potius liberalitate, quam ex vſu & neceſſitate modum annonarum definiens.*

i) Sozom. lib. V. cap. V. Κληρικοὺς μέν τοι, πᾶσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο Κωνσταντίνου - - - ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχοῦ κλήροις καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὡς καὶ νῦν κρατεῖν, ἐξ οὗ τέθνηκεν Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος. *Clericis quidem immunitatem omnem atque honorem &* annonas *a* Conſtantino præbitas *ademit (Iulianus)* - - - *Nam cum Conſtantinus eccleſiarum ſtatum ordinaret,* ex tributis ſingularum ciuitatum, partem quæ ad alimenta paranda ſufficeret, clero cuiusque vrbis diſtribuit, *idque lege confirmauit: quæ quidem lex etiamnum manet, ex eo tempore quo Iulianus eſt mortuus, diligenter cuſtodita.*

perhibet. Hoc igitur ſenſu lex *Marciani* imperatoris, quam in codice ſuo interpoſuit *Iuſtinianus* [k], accipienda eſt: *Salaria quæ ſacroſanctis eccleſiis in diuerſis ſpeciebus de publico hactenus miniſtrata ſunt, iubemus nunc quoque inconcuſſa, & a nullo prorſus imminuta præſtari* Hæc non vniuerſam annonam a *Conſtantino* primum indultam eis adiudicat, (vti quidem ex generalioribus legis verbis perſuadere ſibi quis poſſet) ſed tertiam ſolum partem, quæ inde a *Iouiani* temporibus vſitata annona fuerat.

§. VIII.

Quarto: *Martyrum & confeſſorum ſine heredibus mortuorum bona a* Conſtantino *eccleſiæ attributa.*

ALIVM modum, quo reditibus eccleſiæ nonnihil incrementi datum fuit, ex lege *Conſtantini*, cuius in vita eius meminit [l] EVSEBIVS, perſpicimus. Narrat hic ibi, quod quemadmodum martyrum & confeſſorum, vel quicumque tempore perſequutionis facultatum iacturam ſuſtinuiſſent, bona omnia proximis cognatis tribui iuſſerit; ita, ſi quis eorum ſine cognatis deceſſiſſet, cuiusque loci eccleſiam hereditatem eius cernere decreuerit.

§. IX.

Quinto: *Bona clericorum ſine heredibus & facto teſtamento defunctorum in eumdem modum conſtituta.*

THEODOSIVS *iunior* & *Valetinianus tertius* aliam iſtiusmodi legem, reſpectu temporalium, quæ clericis erant, bonorum tulerunt, ita habentem: *Si quis epiſcopus* [m], *aut presbyter, aut diaconus, aut diaconiſſa, aut ſubdiaconus vel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus, aut mulier, quæ ſolitariæ vitæ dedita eſt, nullo condito teſtamento deceſſerit, nec ei parentes vtriusque ſexus, vel liberi, vel ſi qui agnationis cognationisue iure iunguntur, vel vxor exſtiterit, bona quæ ad eum peruenerint, ſacro-*

k) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. XII.

l) Euſeb. vit. Conſt. lib. II. c. XXXVI. Εἰ τῶν ἀγχιστέων μηδεὶς ὑπολείποιτο μηδενὸς τῶν προειρημένων κατὰ λόγον ἂν γενόμενος κληρονόμος, μήτε τῶν μαρτύρων φημὶ, μήτε τῶν ὁμολογησάντων, μήτε τῶν μετοίκων τῶν τῇ τοιαύτῃ μεταστάντων προφάσει ἡ καθ' ἑκάστους ἀεὶ τόπους ἐκκλησία διαδέχεσθαι τὸν κλῆρον. *Si nullus cognatus ſuperſit, qui prout rationi conſentaneum eſt, hæreditatem capeſſat eorum, quos ſupra memoraui, martyrum ſcilicet & confeſſorum, aut illorum, qui ob huiusmodi cauſſam ex patria migrarunt, cuiusque loci eccleſiam hereditatem adire decernimus.*

m) Cod. Theod. lib. V. tit. III. de bonis clericorum leg. I. Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſcop. leg. XX.

ſacroſanctæ eccleſiæ, vel monaſterio, cui fuerat deſtinatus, omnifariam ſocientur; exceptis iis facultatibus, quas forte cenſibus adſcripti, vel iuri patronatus ſubiecti, vel curiali conditioni obnoxii, clerici vel monachi cuiuscumque ſexus relinquunt. Quæ verba indicant, clericis de bonis ſuis temporalibus ex ſuo ipſorum arbitrio decernere licuiſſe, & ad eccleſiam ea tantum deuolui conſueuiſſe, ſi inteſtato mortui eſſent. Concilium autem *Agathenſe* n, in *Gallia* ſub *Alarico* rege *Gothorum* ann. DVI. celebratum, paullo longius procedit, *Epiſcopus*, inquiens, *qui filios aut nepotes non habuerit, alium quam eccleſiam non relinquat heredem:* vt editio BARTHOLOMAEI CARANZAE, & GRATIANVS aliique nonnulli canonem iſtum legunt. Et concilium *Hiſpalenſe* o ſimilem canonem pro eccleſiis *Hiſpanicis* fecit: ad quem CARANZA p hanc habet obſeruationem: *Hic canon erat renouandus in concilio, vt heres defuncti epiſcopi eſſet eccleſia, non tamen papa. Secundo, alienum eſt a ſententia horum patrum, licere epiſcopo inſtituere primogenituras, vel locupletare conſanguineos.* Quæ animaduerſio inter alia forte effecit, vt, licet archiepiſcopus eſſet *Toletanus*, de religione ſub inquiſitionem *Hiſpanicam* vocaretur. Quo facto decem annis *Romæ* in carcere adſeruatus fuit, nonnullis eius libris in *indice Romano* legi prohibitis, de quibus SPONDANVS q in *annalibus ſuis* lecto-

n) Concil. Agath. c. XXIV. al. XXXIII. ap. Gratian. cauſſ. XII. qu. II c. XXXIV. (Labbeus tom. IV p. 1383. ita habet: Epiſcopus, qui filios aut nepotes non habens, alium quam eccleſiam relinquit heredem, ſi quid de eccleſia, non in eccleſiæ cauſa aut neceſſitate præſumſit, quod diſtraxit, aut donauit, irritum habeatur)

o) Concil. Hiſpal. I. c. I. (tom V. p. 1589.) Comperimus in canone (conſulentes vetera ſtatuta) vt epiſcopus, qui res proprias, excepto filiis & nepotibus, alteri, & non eccleſiæ ſuæ dimiſerit, quidquid de eccleſiæ rebus aut donauit, aut vendidit, aut quoquo modo ab eccleſia tranſtulit, irritum haberetur.

p) Caranz. in loc.

q) Spondan. annal. eccleſ. an. MDLIX. n. XXIX. Bartholomæus Caranza Mirandenſis, archiepiſcopus Toletanus - - - a quo de religione poſtulatus, captusque ab inquiſitoribus (tanta eſt illorum in Hiſpania auctoritas) multis annis e vinculis cauſam dixit. Qui poſtea iuſſu Pii V. Romam deductus anno MDLXVII. in Hadriani mole cuſtoditus fuit et interrogatus: quousque demum anno MDLXXVI. a Gregorio XIII ſuſpectus tamen iudicatus, poſt voluntariam omnis prauitatis hæreticæ deteſtationem, ac legitimam catholicæ fidei confeſſionem, certis pœnis iniunctis, abſolutus fuit, & Dominicanorum ſui ordinis monaſterium Mineruæ remiſſus, ibique paullo poſt pie, riteque ſacris eccleſiæ ſacramentis procuratus obiit. - - - Scripſit Caranza ſummam omnium conciliorum &

lectorem pluribus docet. Sed nos ad ecclesiam primitiuam reuertimur.

§. X.

Sexto: *Paganorum templa eorumque reditus ecclesiae interdum dati.*

VBI aliam ad clericorum reditus accessionem ex gentilium templorum, nonnumquam etiam annonarum illis constitutarum, donatione factam obseruare licet. Quamuis enim harum plurimae templis dirutis ad imperatoris transferrentur possessiones, vel valentibus apud imperatorem gratia sibique eas expetentibus donarentur; vt ex *Honorii* [r] & *Gratiani* aliisque nonnullis legibus in codice *Theodosiano* liquet; nonnullae tamen ecclesiae conferebantur. Nam *Honorius* [s] multiplicium constitutorum & decretorum suorum meminit, quibus ecclesiae eiusmodi reditus adiudicauerit, quos in ecclesiarum patrimoniis sempiterna firmitate velit perdurare. Et alios quosdam imperatores templorum reditus ad eumdem vsum transtulisse, probabile est. Ipsa certe aedificia & statuae argenteae ac aureae in illis repertae in hunc modum adhibitae fuerunt. SOZOMENVS [t] enim τὸ μίθριον, siue *templum solis Alexandriae*, ecclesiae *Alexandrinorum* a *Constantio* donatum esse dicit. Et e SOCRATE [u] discimus, quod tempore *Theodosii*

pontificum vsque ad Paullum III. nec non catechismum, qui in Romano indice prohibitus reperitur; & alia quaedam.

r) Cod. Th. lib XVI. tit. X. de paganis leg. XIX. Templorum detrahantur annonae & rem annonariam iubent expensis deuotissimorum militum profuturae. - - - Aedificia ipsa templorum, quae in ciuitatibus vel oppidis, vel extra oppida sunt, ad vsum publicum vindicentur, arae locis omnibus destruantur: omniaque templa possessionibus nostris, ad vsus adcommodos transferantur.

Ibid. leg. XX. Omnia loca, quae sacris error veterum deputauit, secundum diui Gratiani constituta nostrae rei iubemus sociari. caetera.

s) Ibid. leg. XX. Ea autem, quae multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam voluimus pertinere, christiana sibi merito religio vindicabit.

t) Sozom lib. V. c. VII. Πρὸς τούτοις καὶ τοιόνδε τότε συνέβη περὶ τὸ καλούμενον παρ᾽ αὐτοῖς μίθριον· τοῦτον γὰρ τὸν τόπον ἔρημον πάλαι γενόμενον, ἐδωρήσατο Κωνστάντιος τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. κ. τ. λ. *Acciderat praeterea quidpiam in loco, quam Alexandrini* Mithrium *vocant. Hunc enim locum, cum iam pridem desertus esset*, Alexandrinae ecclesiae Constantius donauerat, *caetera.*

u) Socrat. lib. V. c. XVI. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεβήτια καὶ εἰς ἑτέρας χρείας τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τοῦ βασιλέως χαρισαμένου τοὺς θεοὺς εἰς δα-

dosii ſtatuæ *Serapidos* aliaque deorum ſimulacra complura in eccleſiæ *Alexandrinæ* vſus conflata fuerint, quum imperator deos gentilium ad ſuſtentandos pauperes donauiſſet.

§. XI.

Septimo: *Ita etiam hæreticorum conuenticula eorumque reditus.*

SIMILE decretum de reditibus, ad hæreticorum conuenticula ſpectantibus, an. CCCCXII. *Honorius* fecit, quo eccleſias vel conuenticula ipſa & omnia prædia [w], quæ in eccleſias hæreticorum praua largitas contuliſſet, fiſco adiudicat & poſſeſſionem eccleſiæ catholicæ propriam, ſicut iam dudum ſtatuerit, fieri iubet. Et harum legum virtute, reor, factum eſt, vt *Cyrillus* epiſcopus *Alexandrinus*, clauſis omnibus *Nouatianorum* templis, ſacra eorum vaſa auferret, & epiſcopum *Theopemptum* omnibus ſuis facultatibus nudaret; quamquam SOCRATES [x] hanc hiſtoriam enarrans, rem paullo inuidioſius ob oculos proponit, quaſi *Cyrillus* priuata auctoritate & poteſtate arbitraria vſus hæc omnia feciſſet: id quod vix fidem apud vllum inueniet. qui has leges *Honorii* latas eſſe conſiderauerit ante, quam *Cyrillus* thronum epiſcopalem conſcendit, quod ann. CCCCXII. nondum factum erat, vbi hæ leges poteſtate imperiali confirmabantur.

§. XII.

Octauo: *Bona clericorum eccleſiam relinquentium eccleſiæ adiudicata.*

DVM in hoc argumento verſamur, non incommode porro obſer-

παίγματα τῶν χλωχῶν. *Statuæ in lebetes & in alios Alexandrinæ eccleſiæ vſus conflatæ cum imperator deos gentilium ad ſuſtentandos pauperes ei donaſſet.*

w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæretic leg. LII. Clerici miniſtrique eorum ac pernicioſiſſimi ſacerdotales ablati de Africano ſolo, quod ritu ſacrilego polluerunt, in exilium viritim ad ſingulas quasque regiones ſub idonea proſequutione mittantur; eccleſiis eorum vel conuenticulis, prædiisque, ſi qua in eorum eccleſiis hæreticorum largitas praua contulit, proprietati poteſtatique catholicæ (ſicut iam dudum ſtatuimus) vindicatis.

x) Socrat. lib. VII. c. VII. Εὐθέως Κύριλλος τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον, πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο. *Statim Cyrillus, clauſis Nouatianorum eccleſiis, quotquot erant Alexandriæ, primo quidem ſacra eorum vaſa atque ornamenta abſtulit: deinde epiſcopum illorum Theopemptum omnibus ſuis facultatibus nudauit.*

obſeruauerimus, quod ex *Iuſtiniani* legibus y, ſi qui clerici, vel monachi, temporalibus inſtructi bonis, eccleſia vel monaſterio relicto ad vitam redirent priuatam, omnia ipſorum bona eccleſiæ vel monaſterio, ad quod ſpectarint, addici oportuerit. Atque hæ diuerſæ methodi & viæ ſunt, quas præter primitiarum & decimarum collationem, de qua poſtea pluribus, ad augendos emendandosque eccleſiæ reditus olim inierunt.

§. XIII.

Inboneſtæ reditus eccleſiaſticos augendi viæ non approbatæ. Parentum non erat, filios ſuos exberedare, vt eccleſiam beredem conſtituerent.

OBSERVANDVM autem eſt, quod quemadmodum omnes iſtæ methodi generatim in legitimis & conceſſis poſitæ fuere, ita nonnullæ aliæ generatim prohibitæ atque damnatæ fuerint. Speciatim *Auguſtini* tempore regulam in eccleſia *Africana* legimus obtinuiſſe, non accipiendas eſſe poſſeſſiones, eccleſiæ in detrimentum & præiudicium communis iuris aliorum donatas. Si exempli cauſſa pater quispiam, liberis ſuis exheredatis, eccleſiam heredem nominaret, nullus epiſcopus eius donationem accipere volebat. POSSIDIVS z in vita *Auguſtini* narrat, aliquas eum hereditates hoc modo ſibi oblatas recuſaſſe, quoniam iuſtum & æquum eſſe viderit, vt a mortuorum vel filiis vel parentibus vel adfinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerint. Et hoc eum ita feciſſe, ex ipſiusmet verbis in ſermone

y) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg LIII. Si illi monaſteria aut eccleſias relinquant, atque mundi fiant; omne ipſorum ius ad monaſterium aut eccleſiam pertinet.

Nouell. V. c. IV. Εἴ τις ἅπαξ ἑαυτὸν καθιερώσας τῷ μοναστηρίῳ καὶ τοῦ σχήματος τυχὼν, εἶτα ἀναχωρῆται τοῦ μοναστηρίου βουληθείη καὶ ἰδιωτικὸν ἑλέσθαι βίον, αὐτὸς μὲν ἴστω ποίαν ὑπὲρ τούτου δώσει τῷ Θεῷ τὴν [illegible]λογίαν, τὰ πράγματα μέντοι [illegible] ἂν ἔχοι ἡνίκα εἰς τὸ μοναστήριον εἰσῄει, ταῦτα τῆς δεσποτείας ἔσται τοῦ μοναστηρίου, καὶ οὐδ᾽ ὁτιοῦν παντελῶς ἐξάξει. *Si quis forte ſemel dedicatus, ſchemateque poſitus, deinde a monaſterio diſcedere voluerit, & priuatam fortaſſis eligere vitam: ipſe quidem ſciat, quam pro hac dabit Deo ſatis, actionem:* res *autem* quaſcumque habuerit, dum in monaſterium intrabat, eas dominii eſſe monaſterii, & nihil penitus eiiciat. Vid. etiam cap. VI. it. nouel. CXXIII c. XLII.

z) Poſſid. Vit. Aug. c. XXIV.

mone de *vita clericorum* a manifestum est, vbi, *Quando donaui filio*, inquit, *quod iratus pater moriens abstulit, hoc feci.* Et post paulo: *Quicunque vult exheredato filio heredem facere ecclesiam, quaerat alterum, qui suscipiat, non Augustinum; immo Deo propitio neminem inueniat.* Eodem loco memorabile iuxta ac laudabile magnanimitatis atque aequitatis exemplum, quod *Aurelius*, ecclesiae *Carthaginensis* episcopus, simili in casu praebuerit, narrat. *Quidam*, inquit, *quum filios* b *non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit ecclesiae. Nati sunt illi filii, & reddidit episcopus nec opinanti, quae ille donauerat.* Quibus addit AVGVSTINVS: *In potestate habebat episcopus non reddere: sed iure fori non iure poli.* Adeoque per religionem ad earum restitutionem ipsum se obligatum credidisse, significat. Hoc certe indicat, quanta sanctitate omnes istas deuitarint augendi reditus ecclesiae methodos, quae iniquae, vel parum decentes ac honestae vel turpes etiam haberi potuerint; sequuti hac in re regulam illam apostolicam: Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις, *Aequitas vestra innotescat omnibus hominibus;* & quod lucri caussa nihil duri admiserint, nec vllam e rigore legis captarint vtilitatem, si ipsorum conscientia & caritas ipsis hoc interdixisset.

§. XIV.

Nihil pro sacramentorum ecclesiae administratione vel consecratione ecclesiarum, vel mortuorum sepultura exigendum erat.

VT deuitarentur offendicula & cuncta in omnium hominum conspectu honeste fierent, pro sacramentorum ecclesiae administratione quidquam experi, prohibebant. Concilium *Illiberritanum* innuere videtur, homines quosdam in baptismo suo nummos tamquam donum gratuitum pro ecclesiae ministro in peluim coniicere consueuisse; sed hoc ipsum ibi canone quodam prohibitum fuit, *ne sacerdos* c *quod gratis acceperit, pretio distrahere videretur.* Vnde concludere possumus, quod si populo quidquam offerre

a) Aug. sermon. XLIX. de diuersis tom X. p.520. edit. Par. an. MDCXXXVII. (edit. Basil. MDLXIX. serm. LII. p. 1398.)

b) Id. ibid.

c) Concil. Illiberrit. c. XLVIII. (tom. I. conc. p. 975.) Emendari placuit, vt hi qui baptizantur, (vt fieri solebat) nummos in concham non mittant; ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.

offerre haud licuerit, multo minus ſacerdotibus pro adminiſtrato baptiſmi ſacramento quidquam expetere vel exigere conceſſum fuerit. In aliis eccleſiis voluntaria dona ab illis, qui poterant & volebant, fieri permittebantur; ſed omnes iſtiusmodi exactiones a pauperibus prohibitæ ſemper fuerunt, ne forte ſemetipſos vel liberos ſuos baptiſmo offerre dubitarent. Ita in eccleſia *Romana* tempore GELASII obtinuit, quemadmodum ex epiſtolis [d] ipſius perſpicimus; nec non in eccleſia *graeca* GREGORII NAZIANZENI æuo, qui obiectioni pauperum [e] reſpondet, quam, quum ad baptiſmum omni feſtinatione properare monerentur, faciebant, *Vbi eſt munus*, inquientes, *quod propter baptiſmum offeram? Vbi ſplendida veſtis, in qua exſplendeſcam? Vbi ea, quæ ad initiatores meos excipiendos requirantur?* Dicit eis, non eſſe hæc neceſſaria, nec ab ipſis exſpectatum vel exactum iri. *Te ipſum*, inquit, *offer, Chriſtum indue, honeſta & laudabili vita me ale: ſic ego excipi lætor, ſic etiam Deus, qui maxima quæque beneficia nobis elargitur*, cætera. Hoc indicat, quod homines, quum eo tempore baptizarentur, voluntaria munera offerre, miniſtri autem ea, quaſi iure ſibi debita, expetere non conſueuerint, veriti, ne cui hoc ipſum offendiculo exſiſteret. Nonnullæ GRATIANI editiones [f] & IOSEPHVS VICECOMES [g] canonem aliquem tertii vel quarti concilii *Carthaginenſis* in eamdem ſententiam adlegant; quæ adlegatio ſi recte ſe habet, eamdem conſuetudinem in *Africa* fuiſſe, demonſtrat,

d) Gelaſ. epiſt. I al. IX. ad epiſc. Lucaniæ c. V. (tom. IV. concil. p. 1189) Baptizandis conſignandisque fidelibus ſacerdotes pretia nulla præfigant, nec illationibus quibuslibet impoſitis exagitare cupiant renaſcentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil a prædictis prorſus exigere moliantur, quo vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione reuocati, redemtionis ſuæ cauſſas adire deſpiciant, certum habentes, quod qui prohibita deprehenſi fuerint admiſiſſe, vel commiſſa non potius ſua ſponte correxerint, periculum ſubituri proprii ſint honoris.

e) Gregor. Nazianz. orat. XL. de baptiſm. tom. I. p. 655. Αἰσχρὸν εἰπεῖν, ποῦ δέ μοι τὸ καρποφορούμενον ἐπὶ τῷ βαπτίσματι; ποῦ δὲ ἐμφωτιστικῆς ἐσθής, ᾗ λαμπρυνθήσομαι; ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξίωσιν τῶν ἐμῶν βαπτιστῶν; - - σαυτὸν καρποφόρησον, Χριστὸν ἔνδυσαι, θρέψον με πολιτείᾳ, οὕτω ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς ὁ τὰ μέγιστα χαριζόμενος.

f) Gratian. cauſ. I. qu. I. c. VIII Placuit, vt vnusquiſque epiſcopus per eccleſias ſuas hoc præcipiat, vt hi, qui infantes ſuos, cætera vid. k) in textu.

g) Vicecom. de ritib. bapt. lib. IV. cap. II.

ſtrat. Sed vero ANTONIO AVGVSTINO [h] & *Romanis* [i] GRATIANI *correctoribus* obſeruantibus, in nullo concilio *Africano* iſtiusmodi canon reperitur; ſed concilii ſecundi *Bracarenſis* in *Hiſpania* canon eſt. Huius enim concilii patres obſeruantes peruerſum illum morem, qui inter clericos, (non obſtante priſtina concilii *Illiberritani* prohibitione) irrepſerat; vt a pauperibus, nihil quod offerrent habentibus, pignora exigerentur, iſti corruptelæ mederi adlaborabant, nouam legem in hanc ſententiam ſanciendo [k]: *Qui infantes ſuos ad baptiſmum offerunt, ſi quid voluntarie pro ſuo offerunt voto, ſuſcipiatur ab eis. Si vero per neceſſitatem paupertatis aliquid non habeant, quod offerant, nullum eis pignus tollatur a clericis. Nam multi pauperes hoc timentes filios baptiſmo retrahunt.* Idem illud concilium *Bracarenſe* [l] ſtatuebat, vt ne quis epiſcopus quaſi ex debito munus aliquod a fundatore pro eccleſiæ conſecratione requireret, ſin autem ipſi fundator aliquid ex voto ſuo offerret, non reſpueret. Atque ita in eumdem modum pro confirmatione [m], & adminiſtratione euchariſtiæ [n] omnes epiſcopi & presbyteri a recipientibus quidquam exigere ſeuere prohibentur, quod gratia Dei non ſit venalis, nec pro pecuniis ſpiritus detur ſanctificatio. HIERONYMVS porro auctor eſt, ætate ſua rem minus honorificam fuiſſe viſam, ſi quid pro loco ſepulturæ mortuorum exactum eſſet. Eos enim, qui hoc factitabant, reprehendit

h) Anton. Aug. de emendat. Gratiani lib. I. dial. XIV. (pag. 230. edit. Arnhem. MDCLXXVIII.) Fragmentum, *placuit vt vnusquisque* cæt. concilio *Bracarenſi* II. cap VII. reſtituatur, oportet, licet Gratianus Carthaginenſis IV. eſſe dicat.

i) Gratian. edit Rom. an. MDLXXXII. (vid. etiam edit. Colonienſ Monat. MDCCXVII. 4to vbi ſequentia leguntur: Emendata eſt inſcriptio ex aliquot vetuſtis codicibus. Nam in vulgatis erat, ex Carthaginenſi quarto, in quo non habetur.)

k) Conc. Bracar. II. cap. VII. edit. Crab. al. III. Bracar. edit. Labb. (tom. V. p. 898.)

l) Ibid. can. V. p. 897. Placuit, vt quotiens ab aliquo fidelium ad conſecrandas eccleſias epiſcopi inuitantur, *non quaſi ex debito munus aliquod a fundatore requirat*; ſed ipſe fundator, ſi quidem aliquid ex voto ſuo obtulerit, non reſpuatur.

m) Gelaſ. epiſt. I. al. IX ad epiſc. Lucaniæ c. X. (tom. IV. conc. p 1189.) Baptizandis conſignandisque fidelibus ſacerdotes pretia nulla præfigant.

n) Conc. Trullan. c. XXIII. (tom. VI. concil. p. 1154.) Περὶ τοῦ μηδένα εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν ὀβολοὺς ἢ εἶδος τὸ οἱονοῦν· οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος μεταδίδομεν. *Vt nullus ſiue epiſcopus, ſiue presbyter, ſiue diaconus, immaculatam præbens com-*

dit, tamquam merito inferiores o) quam *Hephronem Chittaeum*, quippe qui ab *Abrahamo* coactus argentum pro ſepulcro, quod ille ab ipſo expetierat, acceperit. Tum vero fuiſſe dicit, qui ſepulcra venditarint & non coacti ſint accipere pretium, ſed a nolentibus etiam extorſerint. Ex quibus intelligere eſt, hiſce temporibus pro vſu publici vel priuati cœmeterii quidquam exigere, vix licitum fuiſſe. Neque vlla pars redituum eccleſiaſticorum ea ætate erat, quia mos ſepeliendi in templis nondum vniuerſe inualuerat, ſed poſterioribus demum ſæculis introductus fuit; qua de re pluribus, vbi de funeralibus ritibus eccleſiæ dicendum erit.

§. XV.

Oblationes populi olim in præcipuis eccleſiæ reditibus poſitæ.

SI quis ſcire velit, quænam redituum eccleſiaſticorum pars maxime vtilis & fructuoſa eccleſiæ olim fuerit, ex CHRYSOSTOMO & AVGVSTINO id intelligere poterit, qui populi oblationes etiam atque etiam commendant, & dicere videntur, quod eccleſiæ numquam melius proſpectum fuerit, quam vbi ſuſtentationem ſuam præcipue ex iſtis habuerit. Nam zelus hominum ad liberalitatem in quotidianis ſuis oblationibus exercendam promtos eos reddebat. Poſſeſſionibus autem & prædiis eccleſiæ conſtitutis hic zelus nimium quantum deferueſcebat; atque ita eccleſiæ, quum ea opulenta fieri crederetur, peius conſulebatur. Quam rem CHRYSOSTOMVS ſua ætate deplorabat, vbi antiqui reditus ex oblationibus prouenientes, non mediocriter conciderant, & eccleſia cum omnibus prædiis ſuis peiore loco erat, quam fuerat antea. Iam enim ſacerdotes in ſæcularium rerum curas implicari & agri-

munionem ab eo qui communicat, eius participationis gratia obulos, vel quamvis aliam ſpeciem exigat Non eſt enim venalis gratia, nec pro pecuniis ſpiritus ſanctificationem impartimur.

o) Hieron. quæſt. hebr. in Geneſ. XXIII. tom. III. pag. 214. edit. Baſil. MDLXV. (pag. 140. edit. Francof. MDCLXXXIV.) In Hebræo primum nomen eius ſcribitur Ephron, ſecundum Ephran. Poſtquam enim pretio victus eſt, vt ſepulcrum venderet argento, licet cogente Abraham, vau littera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine eſt, & pro Ephron appellatus eſt Ephran, ſignificante ſcriptura, non eum fuiſſe conſummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur, qui ſepulcra venditant, & non coguntur vt accipiant pretium, ſed a volentibus quoque extorquent, immutare nomen ſuum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, qui inuitus acceperit.

agriculturæ, locationibus domorum, emtioni & venditioni operam dare neceſſum habebant, quod timor eos inuaſerat, ne viduarum, orphanorum & virginum eccleſiæ multitudo fame deperiret. Exhortabatur igitur populum, vt ad antiquam liberalitatem oblationum reuerterentur; hanc enim rem ſacerdotes omnibus ſimul curis leuaturam, omniaque leuiſſima etiam probra ac conuicia ablaturam, ad quæ in clericos coniicienda nonnulli tam promti eſſent, quod curis & officiis ſæcularibus nimium ſe traderent; quum tamen non animo libenti, ſed neceſſitate cogente, id facerent. *Gratia Dei*, inquit, *centum millia hominum huc* (Antiochiam) *conuenire opinor, quorum* p) *ſinguli ſi vnum panem quotidie pauperi cuipiam offerrent, omnes certe pauperes abundarent: ſi vnum vnusquisque obulum tantummodo, nemo penitus indigeret: nec tot probra & conuicia ſuſtineremus, quod nimirum ad poſſeſſiones ſimus intenti.* Ex hoc CHRYSOSTOMI ſermone euidenter apparet, quod populi in ciuitate copioſa oblationes, ſi eas priſtino zelo acti facerent, alendis clericis melius aliquod ſubſidium, quam prædia & poſſeſſiones eccleſiæ, præbituras crediderit. Et AVGVSTINVS eamdem ſententiam de hac materia fouiſſe videtur. Qua de re POSSIDONIVS q) in vita ipſius nos facit certiores, *Dum forte*, inquiens, (*vt adſolet*) *de poſſeſſionibus ipſis inuidia clericis fieret, adloquebatur plebem Dei, malle ſe ex collationibus plebis Dei viuere, quam illarum poſſeſſionum curam vel gubernationem pati: & paratum ſe illis cedere, vt eo modo omnes Dei ſerui & miniſtri viuerent, quo in veteri teſtamento leguntur altari deſeruientes de eodem comparticipari.* Quamuis autem hoc laicis propoſuiſſet, numquam tamen id eos ſuſcipere voluiſſe, auctor idem teſtatur. Quod ipſum etiam populum exiſtimaſſe probat, ſi clericorum ſuſtentatio ad veteris teſtamenti formam redigeretur, hanc eos alendi rationem moleſtiorem ſibi quam alteram futuram; ſiquidem veteris teſtamenti oblationes decimas ac primitias fructuum complectebantur. quarum in conditionem ac originem, quantum ad eccleſiam chriſtianam attinet, nunc paullo curatius inquirere adgredimur.

LIBRI

p) Chryſoſtom. hom. LXXXVI. in Matth. Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰς δέκα μυριάδων ἀριθμὸν οἶμαι τοὺς ἐνταῦθα συναγομένους τελεῖν, καὶ εἰ ἀφ' ἑνὸς ἄρτου μετεδίδου τινὶ τῶν πενήτων ἕκαστος, ἅπαντες ἂν ἐν εὐπορίᾳ· εἰ δὲ ἐξ ἑνὸς μόνου ὀβολοῦ, οὐδεὶς ἂν ἦν πένης, οὐκ ἂν τοσαῦτα ὑπεμείναμεν ὀνείδη καὶ σκώμματα ἀπὸ τῆς περὶ τὰ κτήματα προνοίας.

q) Poſſid. vit. Aug. c. XXIII.

LIBRI QVINTI
CAPVT QVINTVM
DE DECIMIS ET PRIMITIIS FRVCTVVM SPECIATIM.

§. I.

Decimæ antiquitus iure diuino deberi creditæ.

De decimis, quatenus ad antiquam ecclesiam spectant, consultum fuerit triplicem instituere disquisitionem. Primum quidem, an a priscis patribus iure diuino deberi creditæ sint? Deinde, si hoc factum, cur non omni tempore accurate exactæ fuerint? Denique, qua ætate primum in ecclesiam generatim introductæ sint? De prima quæstione omnium virorum doctorum sententiæ generatim & vniuerse conueniunt, quod veteres christiani decimas iure diuino deberi existimauerint. ROBERTVS quidem BELLARMINVS [a] ANDREAS RIVETVS [b] & IOANNES SELDENVS [c] aliam eis rationem adsignant. Sed LANCELLOTVS ANDREAS [d] & GEORGIVS CARLETONIVS [e] qui ante SELDENVM scripserunt, & RICHARDVS MONTACVTIVS [f] ac TILLESLEVS [g], qui scripserunt respondentes ipsi (vt alios multos, qui scripserunt postea, ne memorem) euidenter demonstrarunt, quod veteres legem de decimis non mere cærimonialem sed moralem & sempiternæ obligationis esse crediderint. Suffecerit, duos tresue ex antiquis illis scriptoribus, quos isti adlegant, lectori hoc loco exhibere. ORIGENES in homilia quadam in *Numeros* [h] ita mentem suam hac de re prodit: *Quomodo ergo abundat iustitia nostra plusquam scribarum & pharisæorum, si illi de fructibus terræ suæ gustare non audent, priusquam primitias suas sacerdotibus offerant & Leuitis decimæ separentur. Et ego nihil horum faciens fructibus terræ ita abutor, vt sacerdos nesciat, Leuites ignoret, diuinum altare non sentiat?* HIERONYMVS [i] loquitur in hanc sententiam: *Quod de decimis primitiis-*

a) Bellarm. de clericis lib. I. c. XXV. §. Quod non sit morale. (pag. 127. b. edit. Colon. MDCXV.)

b) Riuet. exercit. LXXX. in Gen. XIV. p. 386. edit. Amstelod. MDCLI. (p. 310. tot. seq. edit. Roterdam. MDCLI.)

c) *Selden. hist. of tithes c. 4.*

d) *Andrews* de decimis, inter opuscula.

e) *Carleton divine right of tithes c. 4. tot.*

f) Montague diatribæ &c.

g) *Tillesly answ. to Selden.*

h) Origen. hom. XI. in num. XVIII. (tom. I. p. 210. edit. Basil. MDLXXI.)

i) Hieron. com. in Malach. c. III.

tiisque diximus, quae olim dabantur a populo sacerdotibus ac Leuitis, in ecclesiae quoque populis intelligite, quibus praeceptum est non solum decimas dare & primitias, sed & vendere omnia quae habent & dare pauperibus, & sequi dominum saluatorem. Quod si facere nolumus, saltem iudaeorum imitemur exordia, vt pauperibus partem demus ex toto & sacerdotibus ac Leuitis honorem debitum deferamus. - - - Quod qui non fecerit, Deum fraudare & supplantare conuincitur & maledicitur et in penuria rerum omnium. AVGVSTINVS manifesto eidem fauet sententiae, quando populum exhortans [k] ait: *Praecidite ergo aliquid, & deputate aliquid fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quaestibus vestris. - - - Exime aliquam partem redituum tuorum. Decimas vis? decimas exime, quamquam parum sit. Dictum est enim, qui pharisaei decimas dabant, ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium quae possideo. Et quid ait dominus? Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Et ille, super quem debet abundare iustitia tua, decimas dat: tu autem nec millesimam das. Quomodo superabis eum, cui non aequaris?* Ex his paucis, quae in medium attulimus, in procliui est iudicare, quam sententiam fouerint veteres de decimis, tamquam iure diuino, sub euangelio aeque ac sub lege, debitis; & quod praeceptio de illis non mere caerimonialis vel politica fuerit, solis *iudaeis* data.

§. II.

Cur apostolico & proxime insequuto aeuo haud exactae fuerint.

DIXERIS autem, Cur igitur initio ab apostolis, vel a patribus proxime insequutis, non exactae sunt? Res enim generatim in confesso est, non praebuisse initio decimas ministris alimenta sub euangelio. Ad hanc quaestionem diuerso modo & quantum satis est, respondit CARLETONIVS [l] episcopus, quod ex ipsiusmet verbis capere lector potest. *Primo*, decimas sacerdotibus ac Leuitis, Christi & apostolorum ipsius tempore, datas fuisse, dicit. Iam vero synagogam prius sepeliri debuisse, quam harum rerum vsus in ecclesiam decenter inuehi potuerit. *Secundo*, sub exordium noui testamenti & post paullo extraordinariam sustentandi rationem ex omnium rerum communione exstitisse, deci-

k) Augustin. comment. in Psalm. CXLVI. tom. VIII. pag. 698. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 1703. edit. Basil. MDLXIX.)

l) *Carleton. div. right of tithes.* c. 4. p. 31.

decimarum defectum supplente: sed hanc communionem extraordinariam fuisse nec perpetuo duraturam. *Tertio*, decimarum solutionem, vt tunc fuerit conditio ecclesiæ, incommodum adeo fuisse atque operosum negotium, vt non bene fieri potuerit. Quapropter sicut circumcisio ad tempus omissa fuerit, *Israële* per desertum iter faciente, non quod populus tunc quoque iure eam adhibere haud debuisset, sed quia pro ista conditione ac tempore ecclesiæ adeo incommoda fuerit, vt sine magna molestia adhiberi non potuisset: ita decimarum vsum Christi ipsiusque apostolorum tempore prætermissum esse, non quia non debuerit, sed quia sine magno negotio non potuerit fieri. Et quemadmodum circumcisio resumta fuerit, simulac ecclesiæ ratio id tulisset, ita decimas instauratas fuisse, simulac ecclesiæ ratio id permiserit. Decimas enim commode dari haud posse, nisi vbi integra quædam respublica vel regnum christianam amplectatur religionem, & vbi magistratus ecclesiæ faueant, quod apostolorum tempore factum non sit. Tribus hisce rationibus quidam viri docti alii [m] quartam aliquam itidem dignam notatu addiderunt, decimas fructuum christianis sacerdotibus non adeo mature datas, quia ruris incolæ vltimo loco ad Christum conuersi fuerint; vnde quoque nomen *paganorum* gentilibus adhæserit, quod maximæ eorum rel quiæ in villis & agris viuerent.

§. III.

Quo tempore primum in ecclesia generatim constitutæ sint.

QVOD ad vltimam quæstionem attinet, quo tempore decimæ primum generatim in ecclesia cœperint constitui? communis est sententia, quod sæculo quarto id factum sit, quando magistratus ecclesiæ fauere cœperunt, & mortales ab ethnicismo generatim fuerunt conuersi. Sunt, qui *Constantinum* [n] eas ecclesiæ solui lege quadam iussisse, putant. Ita IO. HENRICVS ALSTEDIVS

m) Fell not. in Cyprian. epist. LXVI. al. I. (pag 170. edit Amstelod MDCC.) Serius quidem decimas ex fructibus accipiebant sacerdotes christiani, quia ruris incolæ, quique agriculturam exercebant, non nisi sero ad fidem erant conuersi; vnde *paganorum* nomen ethnicis adh. sit

n) Alsted supplem. Chamier. de membris eccles. c X n. III. Hermannus Gigas auctor est, Constantinum M. præcepisse, vt de rebus omnibus decimæ ecclesiis omnibus soluerentur.

STEDIVS, qui HERMANNVM GIGANTEM pro eadem ſententia adlegat. Sed nulla *Conſtantini* lex nunc quidem reperitur, quae iſtius rei faciat mentionem. Proxime ad hanc rem accedere videtur lex illa de annua frumenti portione, clericis per ſingulas ciuitates ex publicis theſauris ſuppeditanda, de qua proxime antecedenti capite diximus. At hoc ipſum nihil minus quam decimae ex annuo prouentu erat; tributum enim ipſum nihil amplius videtur fuiſſe. Nam in quibusdam *codicis Theodoſiani* [o] legibus tributum imperatoris decimarum nomine appellatur; & cogentes illud publicani ob hanc cauſſam TVLLIO [p] *decumani* dicuntur; & apud HESYCHIVM vocabulum δεκατεύειν, *decimare*, explicatur per τελωνεῖν & δεκάτην εἰσπράττεσθαι *tributum pendere*, & *decimas exactoribus tributi ſoluere*. Si igitur credere non poſſumus, quod *Conſtantinus* totum imperii tributum eccleſiae conſtituerit (quod eum non feciſſe, manifeſto conſtat) nec legem iſtam eo ſenſu poſſumus accipere, quaſi decimas clericis adiudicet. Sed tamen gradus aliquis ad hanc rem fuerit. Nam ante finem ſaeculi quarti, vt ipſe SELDENVS [q] non tantum fatetur, ſed etiam ex CASSIANO, EVGIPPIO aliisque probat, decimae eccleſiae datae

o) Cod. Theod. lib. X. tit. XIX. de metallis leg. X. Cuncti, qui, per priuatorum loca, ſaxorum venam laborioſis effoſſionibus perſequuntur, *decimas* fiſco, *decimas* etiam domino repraeſentent.

Leg. XI. Hi, quibus ad exercenda metalla priuata diues marmorum vena conſentit, excidendi exſecandique iuxta legem dudum latam habeant facultatem, ita vt *decima pars* fiſci noſtri vtilitatibus, *decima* ei, cuius locus eſt, deputetur.

p) Cicer. orat. III. in Verr. n. XXI. Apronius *decumanus* non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum; ſed tritici ſeptem millia medimnum ex Nymphonis arationibus, edicti poena, non redemtionis aliquo iure tollit.

Ibid. n. XXII. Hac ille vi & hoc metu adductus, tantum *decumanis*, quantum iſte imperauit, exſoluit.

q) *Selden. hiſt. of tith. c. V.* §. 1. In *Egypt* ſome holy abbots had tythes of all fruits offered them. about the beginning of this age. *Certatim decimas vel primitias frugum ſuarum memorato ſeruo* (to abbot *John*) *de ſuis ſubſtantiis offerebant*, ſays *Caſſian* about the year CCCCXXX. and the abbot receives the offering, with this kind acknowledgment: *Deuotionem huius oblationis, (cuius diſpenſatio mihi credita eſt, gratanter amplector, quia fideliter primitias veſtras ac decimas indigentium vſibus futuras, velut ſacrificium Domino bonae ſuauitatis offertis.* Where it appears, the abbot received them as a treaſurer for the poor. And about the year CCCCLXX chriſtians alſo in *Pannonia* by exemple of S. *Severin* his bounty, gave the tenth of their fruits to the poor. *Deuotiſſime*, (ſays my author, that then lived alſo, *Eugippius*) *frugum ſuarum decimas pauperibus impendebant; quod*

datæ ſunt. AVGVSTINVS hoc æuo vixit, & ante tempora ſua decimas penſitatas eſſe, dicit, & quidem melius, quam ſua ipſius ætate; valde enim conqueritur, quod non exſoluantur. *Maiores noſtri*, inquit [r], *ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæſari cenſum reddebant. Modo autem quia deceſſit deuotio Dei, acceſſit indictio fiſci. Nolumus partiri cum Deo decimas, modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus.* CHRYSOSTOMVS [s] & auctor *operis imperfecti* [t] in *Matthæum*, qui nomen iſtius præ ſe fert, de aliarum eccleſiarum conſuetudine circa idem tempus reſtantur. Facile etiam foret, multorum aliorum patrum & conciliorum proxime inſequutæ ætatis ſubnectere catalogum, de decimis [u] tunc in eccleſia vere vſitatis loquentium: Quoniam vero illi, qui contra diuinum earum ius maxime militant, hoc ipſum, tamquam rem facti, non negant, pluribus hanc materiam

mandatum licet cunctis ex lege notiſſimum ſit, tamen quaſi ex ore angeli præſentis grata deuotione ſeruabant. cætera.

r) Aug. hom. XLVIII. tom. X. p 201. edit. Par MDCXXXVII. (p. 547. edit. Baſil. MDLXIX.)

s) Chryſoſtom. hom IV. in Epheſ. p. 1058. (tom. V. p. 896. edit Francof. MDCXCVII.) Τί οὐκ ἐποίουν ἐκεῖνοι δεκάτας, καὶ πάλιν δεκάτας ἑτέρας παρεῖχον ὀρφανοῖς, χήραις, προσηλύτοις ἑτέροις· ἀλλ' ἐμοί τις θαυμάζων τινὰ ἔλεγε· δεκάτας δίδωσιν ὁ δεῖνα, πόσης αἰσχύνης τοῦτο γέμει, εἰ ὃ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἦν θαυμαστοῦ, τοῦτο ἐπὶ τῶν χριστιανῶν θαυμαστὸν γέγονεν· εἰ τότε κίνδυνος ἦν, τὸ δεκάτας ἀπολιπεῖν, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ νῦν. *Quid illi* (Iudæi) *non faciebant Decimas? & rurſus decimas præbebant orphanis, viduis, proſelytis; ſed mihi quidam de quopiam dicebat mirabundus, hic aut ille dat decimas. Quanto eſt hoc plenum probro & dedecore, ſi quod apud Iudaeos non habebatur in admiratione, hoc apud chriſtianos factum eſt admirabile?* Si tunc erat periculum, decimas non relinquere, cogita, quantum nunc ſit.

t) Opus imperf. in Matth. hom. XLIV. Sacerdotes auaritia pleni, ſi quis de populo decimas non obtuliſſet, ita eum corripiebant, quaſi magnum crimen feciſſet, qui decimam alicuius rei vel ſaltem minimæ non obtuliſſet: ſi quis autem de populo in Deum peccabat, aut lædebat aliquem, aut aliquid tale faciebat, nemo curabat corripere eum - - - Sic enim & modo fit - - *Si populus decimas non obtulerit, murmurant omnes:* & ſi peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eum.

u) Concil Aurel. I. an. DXI. can. XVII. (NB. nihil in hoc vel vllo alio, iſtius concilii canone de decimis inuenitur, adeoque falſa eſt adlegatio.)

Concil. Matiſcon. II. an. DLXXXVIII. c. V. (tom V. p 981.) Leges diuinæ, conſulentes ſacerdotibus ac miniſtris eccleſiarum, pro hereditatis portione omni populo *præceperunt decimas fructuum* ſuorum locis ſacris præſtare, vt nullo labore impediti horis legitimis ſpiritualibus poſſint vacare miniſteriis.

teriam persequi necesse haud fuerit; quippe quam per plura saecula historice deductam apud IOANNEM SELDENVM [w], qui vult, videre potest.

§. IV.

Origo primitiarum fructuum & offerendi eas ratio.

SVPEREST adhuc vna redituum ecclesiasticorum pars, cuius in originem inquirendum est, quae sunt primitiae fructuum, quarum crebra in antiquis scriptoribus fit mentio. Non enim solum *canones* sic dicti *apostolici* [x] & *constitutiones* [y] de illis, tamquam parte alimentorum cleri, loquuntur; sed scriptores etiam vetustiores atque probatiores, vt ORIGENES & IRENAEVS, earum tamquam oblationum Deo factarum meminerunt. *Celsus*, inquit ORIGENES [z], *primitias vult nos dicare daemoniis: at nos malumus hunc honorem habere illi, qui dixit: Germinet terra herbam virentem, adferentem semen iuxta genus suum & similitudinem suam, & lignum fructiferum faciens fructum, cuius semen in ipso secundum genus suum in terra. Cui autem primitias offerimus, ad eundem etiam vota precesque nostras dirigimus, habentes pontificem magnum, qui caelos penetrauit, Iesum ipsius Dei filium.* Similiter IRENAEVS [a] dicit, Christum suis discipulis dedisse consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis,

w) *Selden. hist. of titles* c V. &c.

x) Can. apostol. c IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις. *Omnis alius fructus domum mittatur*, primitiae *episcopo & presbyteris.*

y) Constit. lib. VIII. c. XL. Εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. *Gratias agimus tibi, domine omnipotens, omnium conditor & gubernator, per vnigenitum filium tuum Christum dominum nostrum*, pro oblatis tibi primitiis; *non quantas debemus, sed quantas possumus,*

z) Origen. contr. Celsum lib. VIII: (p. 400. edit Cantabrig. MDCLXXVII.) Κέλσος μὲν δαιμονίοις ἀνατιθέναι βούλεται· ἡμεῖς δὲ τῷ εἰπόντι, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· ᾧ δὲ τὰς ἀπαρχὰς ἀποδίδωμεν, τούτῳ καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπέμπομεν, ἔχοντες ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

a) Iren. lib. IV. c. XXXII. Sed & *suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis*, non quasi indigenti, sed vt ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint.

Ibid. c. XXXIV. Offerre igitur oportet Deo primitias eius creaturae.

ris, & hanc eſſe perpetuam oblationem eccleſiæ cum gratiarum actione pro perceptione reliquarum rerum omnium coniunctam. Vnde concludimus, vel ſingularem eos habuiſſe gratias agendi formulam, qualis hæc eſt, in *græcis* pariter & *latinis* ritualibus; vel has primitias fructuum vna cum aliis collationibus tempore euchariſtiæ fuiſſe oblatas. Sed quoquo modo res ſe habeat, id certe euidens & manifeſtum eſt, quod ſicut primario ad agnoſcendum creatorem collinearint, ita ſecundario ſeruorum ipſius vſui deſtinatæ fuerint. Quapropter hæreticos *Euſtathianos* a ſynodo *Gangrenſi* ann. CCCXXIV. reprehenſos legimus, quod primitias fructuum eccleſiæ olim datas ſibi vindicaſſent & ſanctis partis ſuæ [b] diuiſiſſent; cui praxi vt occurreretur; duo ſanciebantur ab iſto concilio canones [c], ſub pœna anathematis prohibentes, ne quis iſtiusmodi fructus eccleſiæ oblatos acciperet daretue extra eccleſiam præter epiſcopi ſententiam. Aliæ nonnullæ regulæ de primitiis fructuum etiam a concilio quodam *Carthaginenſi* [d] datæ & codici canonum eccleſiæ *Africanæ* inſertæ ſunt, quæ nihil amplius in primitiis offerri iubent, quam de vuis & frumentis; quam conſuetudinem etiam eccleſiæ *Africanæ* fuiſſe, inde intelligitur. NAZIANZENVS ſimiliter primitiarum areæ & torcularis Deo [e] conſecrandarum

b) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc. p. 413.) καρποφορίας τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀνέκαθεν διδομένας τῇ ἐκκλησίᾳ. ἑαυτοῖς καὶ σὺν αὐτοῖς ὡς ἁγίοις τὰς διαδόσεις ποιούμενοι. *Primitias fructuum & oblationes eorum, quas veterum inſtituto eccleſiis tribuit, ſibimet vindicaſſe, id eſt, propriæ ratiocinatione doctrinæ, tamquam ſanctis. ſibi eas offerri debere, apud ſe & inter ſe diſpenſandas.*

c) Ibid. c VII. Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ διδόναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis vult fructus eccleſiæ oblatos accipere, vel dare extra eccleſiam, præter epiſcopi ſententiam, vel eius cui cura eorum tradita eſt, & non cum eius ſententia ea velit agere, ſit anathema.*

Can. VIII. Εἴ τις διδοῖ ἢ λαμβάνοι καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν εὐποιΐας, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter epiſcopum, vel eum qui eſt conſtitutus ad beneficentiæ diſpenſationem; & qui dat, & qui accipit, ſit anathema.*

d) Cod. can. Afric. c. XXXVII. al. XL. (tom. II. concil. p. 1068. fin.) Μηδὲν δὲ πλέον ἐν ταῖς ἀπαρχαῖς προσφερέσθω, ἢ ἀπὸ σταφυλῶν καὶ σίτου.

Concil. African. c. IV. (ibid. p. 1643.) Nec amplius in primitiis offeratur, quam de vuis & frumentis.

e) Gregor. Nazianz. epiſt. LXXX. Ἀπαρχὰς ἅλωνός τε καὶ ληνοῦ,

darum meminit. Et *constitutionum apostolicarum* auctor formulam precandi habet [f], ἐπίκλησις ἐπὶ ἀπαρχῶν, *imploratio propter primitias*, inscriptam, quae in consecratione earum solebat recitari. Vt adeo manifestum sit, primitias fructuum offerendi consuetudinem in ecclesia christiana admodum antiquam fuisse & vniuersalem, & non nihil ad alendos clericos contulisse; quorum nos reditus, quantum ad diuersa eorum genera & primam originem attinet, huc vsque enarrauimus.

LIBRI QVINTI
CAPVT SEXTVM
DE REDITVVM VETERIS ECCLESIAE DISPENSATIONE AC PARTITIONE.

§. I.

Reditus totius dioeceseos olim in episcopi erant potestate.

SEQVITVR, vt antiquam reditus ecclesiasticos administrandi & inter clericos aliosque, ab ecclesia dependentes, partiendi consideremus rationem. Quae quum a posteriorum saeculorum ratione, postéaquam ecclesiis parochialibus reditus fuere constituti, paullulum discrepet, ad eam recte intelligendam primo loco, par est, obseruemus, omnes totius dioeceseos reditus in episcopi olim fuisse potestate, qui conscio ac consentiente suo presbyterorum senatu eos distribuit, prout ecclesiae necessitas id requisiuit. Quod quidem facile perspiciet, quisquis haec duo (quae postea probabuntur, vbi de ecclesiis parochialibus earumque origine verba faciemus) considerauerit, *primum* quidem, quod antiquitus nulli presbyteri vel alii clerici ad ecclesias siue congregationes particulares in eadem ciuitate vel dioecesi adligati, sed ad harum ministerium presbyteri de ecclesia matrice seu ca h drali indiscriminatim adhibiti fuerint, ad quam, & non ad vl am particularem, congregationem vniuersi ciuitatis vel dioeceseos clerici pertinuerunt. *Secundo*, quod quum presbyteri particularibus ecclesiis siue congregationibus in quibusdam ciuitatibus dati

καὶ τέκνων τοὺς ἀληθῶς φιλοτέκνους, ἀνατιθέναι θεῷ, δίκαιόν τε καὶ ὅσιον. Arcae & torcularis primitias, *& filiorum, eos qui vere filios amant*, Deo consecrare *iustum ac pium est.*

f) Constit. lib. VIII. c. XI.

dati fuerunt, nondum tamen iſtæ eccleſiæ ſeparatos habuerint reditus; ſed clericorum in illis miniſtrantium alimenta data fuerint e communi eccleſiæ matricis ærario, in quod tamquam commune quoddam penarium omnes eccleſiarum particularium collationes inferebantur, vt ex eo generalis quædam diſtributio fieret. Ita *Conſtantinopoli* ad ſæculum quintum medium vſque obtinuiſſe, ex eo manifeſtum eſt, quod apud THEODORVM LECTOREM [a] relatum legimus, qui *Marcianum* primum eccleſiæ œconomum a *Gennadio* ann. CCCCLX. conſtitutum fuiſſe dicit, vt quæ in vnaquaque eccleſia offerrentur, clerici eiusdem eccleſiæ acciperent: quum ad id tempus magna eccleſia ea vniuerſa accipere ſolita fuerit.

§. II.

Et ex ipſius cura clericis diuidebantur.

Quum hæc vetuſta fuerit conſuetudo, facile cognoſcimus, quo pacto vniuerſi eccleſiæ reditus in epiſcopi eſſe cœperint poteſtate, & quemadmodum canones curam ac diſtributionem eorum partem muneris ac officii ipſius eſſe iuſſerint. Qua de re quia iam alibi [b] loquuti ſumus, hoc loco nihil amplius dicimus, quam quod ipſe epiſcopus, ad declinandam ſuſpicionem malamque rerum adminiſtrationem anteuertendam, ſynodo prouinciæ [c] rationem reddere, & poſtquam fuerit electus, res proprias indicare debuerit, vt a rebus ad Deum eccleſiamque ſpectantibus [d] diſcerni poſſent. Et ob eandem cauſſam

 magna

a) Theod. Lect. lib. I. pag. 553. edit. Valeſ. Προεβάλετο Γεννάδιος Μαρκιανὸν οἰκονόμον, τῆς τῶν Καθαρῶν ὄντα θρησκείας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντα· ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμον, τὰ προσφορόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, τοὺς τοῦ τόπου κληρικοὺς κομίζεσθαι διετύπωσεν, ἕως τούτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντα κομιζομένης.

b) Lib. II. cap. IV. §. VI. volum. I. pag. 108. ſeqq.

c) Conc. Antioch. c. XXV. Εἰ μεταβάλλοι τὰ πράγματα εἰς οἰκιακὰς αὐτοῦ χρείας, καὶ τοὺς πόρους τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοὺς τῶν ἀγρῶν καρποὺς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ τῶν διακόνων, χειρίζοι, ἀλλ' οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς, παράσχοιτο τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὸ, διὰ τῶν τοιούτων λεληθότως βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς ἐκκλησίας· τοῦτον εὐθύνας παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. *Si res in proprios vſus conuertat, & eccleſiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum ſententia adminiſtret, ſed ſuis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, vt per hæc rationes eccleſiæ lædantur*, is det ſynodo prouinciæ rationem.

d) Can. apoſtol. c. XXXIX. al. XL. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακὰ, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευ-

magna ſynodus *Chalcedonenſis* e vnumquemque epiſcopum oeconomum habere iubebat, & hic communi totius cleri ſuffragio erat eligendus, vt alio loco ee adnotauimus.

§. III.

Regulæ circa redituum eccleſiaſticorum partitionem obſeruandæ.

QVOD ad ipſam attinet diſtributionem, primis temporibus nullam certam regulam circa eam obſeruatam deprehendimus; ſed qui mos apoſtolorum ætate obtinuit, idem poſtea aliquamdiu durauit. Quidquid collectum fuerat, apud epiſcopum plerumque deponebatur, & prout quiſque indigebat, diſtribuebatur. Sequentibus autem temporibus res in certas quasdam redigebatur regulas, & tunc reditus in certas portiones menſtruas vel annuas diuidebantur, quemadmodum occaſio ferebat, & hæ ipſæ ad cuiuſque ordinis ſtatum & neceſſitatem adcommodabantur. In eccleſiis occidentalibus in tres quatuorue portiones vt plurimum reditus diſpeſci ſolebant; quarum vna epiſcopo, reliquis clericis alia, tertia pauperibus dabatur, quarta vero in ædificiorum conſeruationem alioſque neceſſarios eccleſiæ vſus impendebatur. Concilium *Bracarenſe* f tres tantum partes facit, epiſcopo vnam, alteram clericis, tertiam ædificiis & luminaribus eccleſiæ adſignans. Tunc vero epiſcopi hoſpitalitas de iſtiusmodi portione pauperibus res neceſſarias proſpectura credebatur. Secundum alias regulas pauperes, hoc eſt, adflicti quique, virgines & viduæ eccleſiaſticæ, vna cum martyribus & confeſſoribus in carcere detentis, infirmis ac peregrinis, quartam aliquam g diuidendæ portionis habebant partem, expreſſis

τῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται, καταλεῖψαι κ. τ. λ. *Manifeſtæ ſint epiſcopi res propriæ, ſi quidem habet res proprias, & manifeſtæ res dominicæ: vt ſit in poteſtate morientis epiſcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere, cætera.*

e) Conc. Chalced. cap. XXV. (tom. IV. pag. 767.) Τὴν μέν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας. *Viduæ eccleſiæ reditum apud eccleſiæ œconomum ſaluum cuſtodire placuit.*

ee) Vid. lib. III. c. XII. §. IV. p. 70.

f) Conc. Bracar. I. c. XXV. (Brac. II. c. VII. edit. Labb. tom. V. p. 840.) Placuit, vt de rebus eccleſiaſticis fiant *tres æquæ portiones*, id eſt vna epiſcopi, alia clericorum, tertia in reparatione vel in luminariis eccleſiæ.

g) Gelaſ. epiſt. I. al. IX. ad epiſcop. Lucaniæ c. XXVII. (tom. IV. conc. p. 1195.) Quatuor tam de reditu, quam de oblatione fidelium --- conuenit fieri portiones, quarum ſit vna pontificis, al-

expressis verbis sibi attributam. Nam istis omnibus alimenta (etsi non plena sustentatio) ex ecclesiæ benignitate præbebantur. *Romæ* mille quingenti istiusmodi homines, præter clericos [h] hac ratione, viuente *Cornelio*, alebantur; & supra tria millia *Antiochiæ* [i] tempore *Chrysostomi*. Vnde reditus & eleemosynas harum populosarum ecclesiarum æstimare licuerit.

§. VI.

In nonnullis ecclesiis omnes clerici in commune viuebant.

IN ecclesiis quibusdam istiusmodi diuisio non habebat locum, sed clericis cum episcopo omnia erant communia, vna quasi ipsis domus & vna mensa. Hoc autem non præcipiente generali quodam canone, sed libere & ex compacto atque communi voluntatum consensione in quibusdam particularibus ecclesiis factitabant. Quemadmodum SOZOMENVS [k] *Rinocururæ* in

tera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda.

Simplic. epist. III. ad Florent. (tom. IV. conc. p. 1069.) De reditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium, quid deceat, nescienti, nihil licere permittat, sed sola ei ex his quarta portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi peregrinorum & pauperum profuturæ, ab Onagro presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur: vltima inter se clericis pro singulorum meritis diuidatur.

Gregor. Magn. lib. III. ep. XI. (tom. V. concil. p. 1143.) Cognouimus de reditibus ecclesiarum nouiter acquisitis, canonicam dispositionem quartarum minime conuenire, sed episcopos locorum tantummodo distribuere quartam antiquorumredituum, nunc vero quæsita suis vsibus retinere. Quam rem prauam subintroductamque consuetudinem fraternitas tua viuaciter emendare festinet, vt siue de præteritis reditibus, siue de iis, quæ nunc obuenerint, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur.

h) Cornel. ep. ad Fab. ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει --- χήρας σὺν θλιβομένοις, ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας, οὓς πάντας ἡ τοῦ δεσπότου χάρις καὶ φιλανθρωπία διατρέφει. *In qua (ecclesia Romana) sciebat, --- viduas cum infirmis & egentibus* plusquam mille & quingentas; *quibus vniuersis gratia & benignitas Dei alimenta suppeditat.*

i) Chrysostom. homil. LXVII. in Matth. (tom. I. p. 720. edit. Francof.) Ἐννόησον ὅσαις ἀπαρκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χήραις, ὅσαις παρθένοις· καὶ γὰρ εἰς τὸν τῶν τρισχιλίων ἀριθμὸν ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασε. *Cogita tecum, quot viduis, quot virginibus quotidie succurrat (ecclesia Antiochena). Iam enim* numerus earum in catalogo adscriptus ad tria millia *peruenit.*

k) Sozom. lib. VI. cap. XXXI. fin. Κοινὰ δέ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἶκος τε καὶ τράπεζα καὶ τ' ἄλλα πάντα. *Est autem eius loci clericis communis domus & mensa: reliqua denique* omnia communia.

in *Aegypto* hunc morem fuisse, obseruat: Et POSSIDIVS [l] idem de AVGVSTINI ecclesia adfirmat. Quaenam AVGVSTINO ipsiusque clericis consuetudo fuerit, ex AVGVSTINO [m] ipso omnium optime possumus intelligere, qui omnes clericos suos voluntarie huic se legi subiecisse narrat, vt omnia habere communia vellent, adeoque nulli in isthac societate licere aliquid habere proprium; si quis vero inuentus fuerit habens, eum se deleturum de tabula clericorum dicit: & hoc se facturum adseuerat, etiamsi interpellauerit contra se mille concilia, vel *Romam* contra se nauigauerit, Deo propitio futurum, vt vbi ipse sit episcopus, illic clericus esse non possit. Ipse se huius regulae ita studiosum esse adfirmat, vt, si quis sibi vestem solita pretiosiorem offerat, vendere eam soleat, vt, quando non possit vestis esse communis [n], pretium vestis sit commune. Sed vero vti haec viuendi ratio omnium ecclesiarum statui non conueniebat, ita pauci eam amplectebantur; & qui in eam se dabant, non vniuersali quadam lege sed tantum specialioribus statutis loci ad hoc ipsum compellebantur.

§. V.

Mutationes in his rebus factae, quando ecclesiis parochialibus reditus constitui coeperunt.

ALTERVTRA tamen ratione clericis communiter ex reditibus magnae ecclesiae prouisum fuit, vsque dum ecclesiis parochialibus certi reditus constitui coeperunt; id quod non in omnibus locis

l) Possid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipso semper clerici vna etiam domo, ac mensa sumtibusque communibus alebantur & vestiebantur.

m) Aug. serm. L. de diuersis siue de communi vita clericorum tom. X. p. 523. edit. Paris. MDCXXXVII. (tom. X. pag. 1405. edit. Basil. MDLXIX.) Quia placuit illis Deo propitio socialis haec vita, quisquis cum hypocrisi vixerit, quisquis inuentus fuerit habens proprium, non illi permitto, vt inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula clericorum. Interpellet contra me mille concilia, nauiget contra me quo voluerit: sit certe vbi potuerit, adiuuabit me Deus, vt vbi ego episcopus sum, illic clericus esse non possit.

n) Ibid. Modo dicturi sunt homines, quia inueni pretiosas vestes, quas non potuissem habere vel in domo patris mei vel in illa seculari professione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem possim, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem habere potest presbyter, qualem potest habere decenter diaconus & subdiaconus, talem volo accipere: quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere soleo: vt quando non potest vestis esse communis, pretium vestis sit commune.

locis nec eodem tempore nec eodem modo factum: sed ortum suum habere videtur a priuatis ecclesiarum fundatoribus, qui clericis in ecclesiis, quas aedificarant, ministrantibus, habitationem cum praediorum debita portione ad alendum eos distinctam expendebant, & hoc pacto iure patronatus muniebantur, vt clericos, quos vellent, denominare eisque ecclesiarum reditus, quibus eas dotarant, adsignare possent. Haec consuetudo tempore *Iustiniani* ad annum quingentesimum, si non ante, introducta fuit. Exstant enim duae ipsius leges, eam o approbantes & confirmantes. Circa eamdem tempestatem alimenta ex aliis reditibus, e. gr. ex oblationibus, in quibusdam locis etiam ecclesiis parochialibus constituta fuerunt, quemadmodum supra ex THEODORI LECTORIS narrationibus de ecclesiis *Constantinopolitanis* obseruauimus Attamen mutatio ista multo post in *Anglia* nostra contigisse quibusdam p videtur. Ex BEDA enim q colligunt, quod vetusta ministrandi ratio, qua clerici tantum *pro tempore* in ecclesiis parochialibus sacris operati sint, alimenta sua ex ecclesia cathedrali accipientes, in *Anglia* plus quam centum

o) Iustin. nouel. LVII. c. II. Εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾶν κ. τ. λ. *Si quis aedificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere, caetera.*

Nouel. CXXIII. cap. XVIII. Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι· εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι. *Si quis oratorii domum fabricauerit & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut eius heredes: si expensas ipsis clericis ministrant. & dignos denominant, denominatos ordinari.*

p) *Cawdrey disc. of patronage* c. 2. p. 8. *Selden of tithes* c. IX. p. 255. Inter opera Lond. 1726. fol. (vol. III. part. III. p. 1207. 1208.)

q) Bed. hist. gentis Anglor. lib. IV. c. XXVII. A temporibus antiquis ibidem & episcopus cum clero, & abbas solebat manere cum monachis, qui tamen & ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus eius loci episcopus fuit, cum monachis illuc & ipse monachus adueniens, monachicam in eo conuersationem instituit. Quomodo & prius beatus pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reuerendissimo papa Gregorio, quod & supra posuimus. Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a clericis suis in ecclesia Anglorum, quae nuper auctore Deo, ad fidem perducta est, hanc debet conuersationem instituere, quae in initio nascentis ecclesiae fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his, quae possidebant, aliquod suum esse dicebat: sed erant eis omnia communia.

tum annis post *Augustini* monachi aduentum in insulam, hoc est ad annum circiter DCC. durauerit. Nam perspicue docet BEDA, quod eo tempore episcopus & eius clerici vna vixerint, habentes omnia communia, quemadmodum apostolorum ætate ecclesia primitiua habere consueuerit.

§. VI.

Reditus vel bona ecclesiastica non nisi extraordinaria vrgente necessitate alienanda.

VNVM superest, quod de hac materia obseruemus, nimirum, bona vel reditus semel ecclesiæ datos pro dicatis Deo semper habitos fuisse; adeoque cultui eius tantummodo impendi, nec in vllum alium vsum conuerti, debuisse, nisi quis extraordinarius caritatis casus simpliciter id exigeret. Si exempli caussa captiui redimendi, vel pauperes famis tempore iuuandi essent, nec aliunde eis suppeteret auxilium: tum ipsa sacra vasa & vtensilia ecclesiæ vendere moris erat, vt viuis Dei templis, quæ ædium materiatarum ornamentis anteponi debebant, consuleretur. Ita AMBROSIVS vasa mystica ecclesiæ *Mediolanensis* conflabat, vt captiuos redimeret, qui alias in captiuitate permanere debuissent. Quod quum *Ariani* in ipso tamquam crimen inuidiose reprehenderent, elegantissimam scribebat pro se apologiam, in qua inter alia lectu dignissima caussam suam ita defendit: *Nonne melius conflat sacerdos* [r] *pro alimonia pauperum, si alia subsidia desint, quam vt sacrilegus contaminet & asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es tot inopes fame mori? Certe habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium, nec redemti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viventium seruares, quam metallorum. His non potest responsum adferri. Quid enim dices? Timui, ne templo Dei ornatus deesset? Respondebit: Aurum sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemtio captiuorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas a morte.* Tali modo sanctus pater factum suum defensum ibat, quod *Arianis* sacrilegium, ipsi autem potius benignitas & misericordia, dicebatur; quapropter concludit, non esse dandum cuipiam vitio, si comminuat, conflet & vendat mystica ecclesiæ vasa, licet magnum crimen sit in priuatos vsus illa conuertere. Eumdem in modum AVGVSTI-

NVM

r) Ambros. de offic. lib. II. c. XXVIII.

NVM [s] vasa sacra ecclesiæ suæ ad redimendos captiuos adhibuisse, legimus. Idem fecit, teste SOCRATE [t], *Acacius* episcopus *Amidæ* ad redimendos e *Romanorum* militum manibus captiuos *Persarum*, qui erant circiter septem hominum millia. Vnde etiam hoc discimus, quod in eiusmodi casibus non considerauerint, quam quis religionem profiteretur, sed tantum, an inops & ærumnosus ac opis indigus esset. Simile exemplum habemus in *Cyrillo Hierosolymitano*, cuius apud THEODORVM [u] & SOZOMENVM

s) Possid. vid Aug. c. XXIV. De vasis dominicis propter captiuos & quamplurimos indigentes, frangi & conflari iubebat & indigentibus dispensari.

t) Socrat. lib. VII. c. XXI. Τότε δὴ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον, πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν· ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν βασιλεῖ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμόν· καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ τοὺς ὑφ᾽ αὐτῷ κληρικοὺς ἄνδρας, ἔφη· Ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσηκόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων ῥύσασθαι τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διατρέψαι αὐτούς· Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διατρέψας αὐτοὺς, εἶτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε βασιλεῖ. *Eo tempore Acacius Amidenus episcopus, pio quodam opere perpetrato apud omnes multo magis inclaruit. Nam quum milites Romani captiuos Persarum, quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captiui, qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat, Acacius eam rem haudquaquam negligendam putauit. Conuocatis igitur clericis, qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus indiget nec poculis. Nam neque comedit, neque bibit, quippe qui nulla re opus habet. Cum igitur multa vasa, partim aurea, partim argentea possideat ecclesia ex beneuolentia ac liberalitate eorum, qui in ipsam a scripti sunt, consentaneum est, vt illorum pretio captiuos a militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc aliaque eiusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari iussit: deinde pro singulis captiuis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit: tandemque viatico instructos ad regem Persarum remisit.*

u) Theod. lib. II. c. XXVII. Τὴν ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ Μακαρίῳ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος, τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν· ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων· πεπρακέναι τὸν Κύριλλον ἔφη κ. τ. λ. *Sacram vestem quam Constantinus omni laude celebrandus, ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario eius loci episco-*

NVM [uu] fit mentio, nec non in episcopo quodam *Carthaginensi*, nomine *Deogratias*, cuius caritatem pari occasione demonstratam prædicat VICTOR VTICENSIS [w]. Hic enim vasa sacra vendidit, vt milites *Romanos*, in bello cum *Vandalis* captos, redimeret. Hoc tantum abest, vt sacrilegium vel iniusta alienatio haberetur, vt leges aduersus sacrilegium latæ hunc casum exciperent, licet nullum præterea alium, quicumque demum esset. Sicut ex lege *Iustiniani* videre est, quæ ita [x] habet: *Sancimus, nemini licere sacratissima atque arcana vasa, vel vestes cateraque donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt, ---- vel ad venditionem vel ad hypothecam vel ad pignus trahere, ----- EXCEPTA CAVSSA CAPTIVITATIS ET FAMIS in locis, quibus hoc contigerit. Nam si necessitas fuerit in redemtione captiuorum, tunc & venditionem præfatarum rerum diuinarum & hypothecam & pignorationes fieri concedimus; quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscumque vasis vel vestimentis præferri.* Clericorum paupertas eiusdem generis casus miserabilis erat: idcirco si annui ecclesiæ reditus ad eos alendos non sufficerent, nec alia via res necessarias eis prospiciendi esset; tunc cano-

po donauerat, vt ea indutus, diuini baptismi ministerium perageret: ea vestis aureis filis contexta erat: Cyrillum vendidisse dixit (Acacius) cætera.

uu) Sozom lib. IV. c. XXV. Λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν, οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. κ. τ. λ. *Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, ad (Cyrillum vtpote) episcopum oculos coniecit: cum autem pecuniæ deessent, quibus subueniri posset egentibus, Cyrillus thesauros ecclesiæ & sacra vela diuendidit. cætera.*

w) Victor. Vtic. de persecut. Vandal. lib. I. bibliothec. patr. tom. VII. pag. 591. (edit. Margarin. de la Bigne Par. MDLXXXIX. p. 1894.) Posthæc factum est supplicante Valentiniano Augusto, *Carthaginensi ecclesiæ* post longum silentium desolationis episcopum ordinari, nomine *Deogratias* --- illo episcopo constituto factum est peccatis vrgentibus, vt vrbem illam quondam nobilissimam atque famosam XV. regni sui anno Geisericus caperet Romam. Et simul exinde regum multorum diuitias cum populis captiuauit. Quo dum multitudo captiuitatis Africanum attingeret littus, diuidentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, vt moris est Barbaris, mariti ab vxoribus, liberi a parentibus separabantur. Statim sategit vir Deo plenus & clarus *vniuersa vasa ministerii aurea vel argentea distrahere* & libertatem de seruitute Barbarica liberare, & vt coniugalia fœdera manerent & pignora genitoribus redderentur.

x) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XXI.

canones quidam y episcopo certa ecclesiæ bona alienandi siue vendendi copiam faciebant, vt hoc modo præsentissima vitæ subsidia illis compararentur.

§. VII.

Et id quidem communi episcopi eiusque clericorum consensu, metropolitano vel quibusdam episcopis prouincialibus approbantibus.

NE qua vero fraus in vllo eiusmodi casu admitteretur, iidem canones speciatim præcipiebant, vt, si necessitas quædam episcopum ad hanc viam extraordinariam ineundam adigeret, clericos primum suos tum etiam metropolitanum aliosque comprouinciales episcopos consuleret, vt de rei necessitate iudicarent, & num idonea caussa sic agendi suppeteret. Concilium quartum *Carthaginense* z, *Irrita erit*, inquit, *donatio episcoporum vel venditio, vel commutatio rei ecclesiasticæ absque conniuentia & subscriptione clericorum.* Et cocilium quintum *Carthaginense* a ait: *Si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur.* Et concilium *Agathense* b: *Quod si necessitas certa compulerit, vt pro ecclesiæ necessitate aut vtilitate, vel in vsufructu vel in directa venditione aliquid distrahatur, apud duos tresue comprouinciales, vel vicinos episcopos caussa, qua necesse sit vendi, primitus comprobetur.* Talis erat legum ecclesiasticarum ratio, quamdiu episcopi eiusque clerici communi redituum ecclesiasticorum iure gaudebant. Nihil poterat alienari, nisi vtraque parte consentiente, & metropolitano ac episcoporum prouincialium synodo comprobante. Vt adeo summa diligentia præcautum atque prouisum fuerit, ne vel necessitatis vel caritatis obtentu bona & reditus ecclesiæ spoliarentur & deuastarentur.

y) Conc. Carth. V. c. IV. (tom. II. p. 1216.) Placuit, vt rem ecclesiæ nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur. Concil. Agath. c. VII. (tom. IV. pag. 1384.) vid. lit. (b) in textu.

z) Conc. Carth. IV. c. XXXII. (tom. II. conc. p. 1202.)

a) Conc. Carth. V. c. IV. vid. antec. not. (y).

b) Conc. Agath. c. VII. (tom. IV. conc. p. 1384.)

LIBER SEXTVS.

DE DIVERSIS LEGIBVS AC REGVLIS, QVAE AD MVNERA, VITAM ET CONVERSATIONEM VETERVM CLERICORVM ATTINENT.

CAPVT PRIMVM

DE HARVM REGVLARVM EXCELLENTIA GENERATIM, DEQVE RECTI EXEMPLI MORIBVS, QVOS AD EARVM PRAESCRIPTVM CLERICI CONFORMARVNT.

§. I.

Christianarum regularum excellentia testimoniis gentilium comprobata, ipsisque inuisa.

Dvobvs libris antecedentibus de magna ecclesiæ primitiuæ cura, quam in exhibendis educandisque ad sacrum ministerium idoneis hominibus adhibuit, deque præmiis, quæ magistratus ciuilis, tum ad eorum vitæ genus honorandum & ab aliis distinguendum, tum ad eos ad sedulitatem in diuersis suis officiis & functionibus excitandum, in ipsos contulit, exposuimus. Reliquum est, vt ostendamus, quantam ecclesia quoque curam habuerit in sanciendis necessariis legibus ac regulis, quæ vnumquodque corporis ecclesiastici membrum ad vitam munere suo dignam agendam & ad explenda functionis suæ officia obligarent. Ex his regulis multæ ipsa natura sua tam excellentes erant, & tam stricte ac sollicite ab illis, ad quos attinebant, obseruabantur, vt nonnulli ex præcipuis christianæ religionis aduersariis non possent, quin earum iniicerent mentionem, deque illis cum quadam inuidia & κακοζηλίᾳ testimonium dicerent. Inter opera IVLIANI celebratissima reperitur epistola, ab ipso ad *Arsacium Galatiæ* sacerdotem scripta (SOZOMENO a etiam memorata), qua ipsi

a) Sozom. lib. V. c. XVI. Οὐκ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν, ἡ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια, καὶ

ipsi narrat, perspectum satis esse & exploratum, quid christianorum religionem potissimum auxerit, humanitatem scilicet in peregrinos & in sepeliendis mortuis sollicitam diligentiam & simulatam morum grauitatem. Hinc mandat ei, vt tamquam summus in *Galatia* pontifex in id incumbat, vt omnes istius regionis sacerdotes sub ipso constituti eadem exerceant. *Non sufficit*, inquit, *quod tu vnus eiusmodi sis: sed quotquot in Galatia sunt flamines, tales esse decet. Quos tu vel pudore adficiendo, vel persuadendo, bonos redde, aut a sacerdotali ministerio remoue; si vna cum vxoribus vel liberis ac famulis ad deos non accedant: sed aut seruos aut filios aut coniuges Galilaeas sustineant, qui & impii sint erga deos & impietatem religioni praeponant. Deinde singulos flamines hortare, vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, nec artem vllam aut opificium turpe ac probrosum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperauerint, honore adfice: contumaces vero atque immorigeros expelle.* Hæc aperte & ingenue loquuntur, (tantoque magis notanda sunt, vtpote ore aduersarii cuiusdam prolata,) quod christianorum clerici his temporibus ad nobilissimas regulas vitam composuerint, in muneribus suis sedulitatem, in moribus grauitatem & modestiam, in indigentes liberalitatem, & in tota conuersatione ac ratione agendi prudentiam ac circumspectionem ostendentes. Quod vt ad christianismi in mundo propagationem & incrementum quam maxime spectabat: ita *Iulianus* temperare sibi non poterat, quo minus iniquo ac liuido animo hoc intueretur, & flamines suos dæmonicolas eamdem sibi famam acquirere cuperet; hoc modo inuidiosam christianæ religionis existimationem obscuraturus, suæque ethnicæ, quam adamabat, superstitioni honorem splendoremque conciliaturus. Similia testimonia in

 AMMIA-

ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον· ὧν ἕκαστον οἶμαι χρῆναι παρ' ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι· καὶ οὐκ ἀπόχρη τὸ σὲ μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἁπαξαπλῶς, οἱ περὶ τὴν Γαλατίαν εἰσὶν ἱερεῖς· οὓς ἢ δυσώπησον, ἢ πεῖσον εἶναι σπουδαίους· ἢ τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχοιντο μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν· ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς θεούς· ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων· ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει.

AMMIANO MARCELLINO[b] aliisque de christianorum antistitum istius temporis frugalitate, temperantia, modestia & humilitate habemus; quæ vtpote calamo scripta gentilium & eorum quidem, qui ne ipsis quidem imperatoribus nec episcopis *Romanis*, in maiori magnificentia rerumque copia vitam agentibus, pepercerunt, pro genuinis & fide dignis narrationibus de sanctis istis viris haberi possunt, quorum in vulgus nota probitas ab ipsis divinæ religionis hostibus nihil nisi veritatem extorquere potuit.

§. II.

Idea clericorum ex scriptoribus christianis.

QVAE quum ita sint, eo facilius istis panegyricis ac laudationibus credere potuerimus, quas vetusti quidam scriptores christiani in clericos eorumque virtutes ac disciplinam generatim habuerunt. ORIGENES[c] ait: *Hoc vnum quidam sibi desumserunt negotium, vt obambularent non tantum per oppida, sed vicos etiam & villas, vt alios quoque ad pietatem verumque Dei cultum pertraherent. Nec obiici potest, eos lucri caussa id facere, quando sæpe recusant accipere victui necessaria; & si forte hæc interdum coguntur præ inopia, præsenti tantum vsu contenti sunt, etiamsi non desit multorum vltronea liberalitas plura largiri cupientium.* AVGVSTINVS[d] æque bonam animo nostro de ætatis suæ episcopis ac presbyteris repræsentat imaginem, *Quam multos episcopos*, inquiens, *optimos viros, sanctissimosque cognoui, quam multos presbyteros, quam multos diaconos & huiusmodi ministros diuinorum sacramentorum, quorum virtus eo mihi mirabilior & maiore prædicatione dignior videtur, quo difficilius est eam in multiplici*

b) Ammian. Marcel. lib. XXVII. (pag. 525. 526. ed. Gronouii Lugd. MDCXCIII.) Qui esse poterant beati reuera, si magnitudine vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antistitum quorumdam prouincialium viuerent: quos *tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia*, perpetuo numini verisque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.

c) Orig. contr. Celsum lib. III. p. 116. edit. Cantabrig. MDCLXXVII. Τινὲς ἔργον πεποίηνται ἐκπεριέρχεσθαι οὐ μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ κώμας, καὶ ἐπαύλεις· ἵνα καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ κατασκευάσωσι· καὶ οὐκ ἂν πλούτου τις ἕνεκα φήσαι αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, ἐσθ' ὅτε μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς τροφὴν λαμβάνοντας· εἴ ποτε δὲ ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης, τῇ χρείᾳ μόνῃ ἀρκουμένους, κἂν πλείους αὐτοῖς κοινωνεῖν ἐθέλωσι καὶ μεταδιδόναι τὰ ὑπὲρ τῆς χρείας.

d) August. de moribus eccles. cath. cap. XXXII. tom. I. pag. 330. edit. Par. MDCXXXVII. (pag. 772. edit. Basil. MDLXIX.)

tiplici hominum genere & in ista vita turbulentiore seruare. Non enim sanatis magis quam sanandis hominibus præsunt. Perpetienda sunt vitia multitudinis vt curentur, & prius toleranda, quæ sedanda est pestilentia. Qui plura de hoc generali clericorum charactere videre gestit, is antiquos consulat apologetas, in quibus ea characteribus christianorum generatim intertexta deprehendet; quorum integritas & patientia, caritas & probitas vniuersa effectus erat partim institutionis partim melioris exempli ducum atque doctorum suorum, qui eodem modo viuebant, quo docebant esse viuendum, & ipsi primum in illa semita incedebant, quam calcandam aliis commonstrabant. Quæ res doctores christianos tanto magis supra gentilium philosophos euehebat. Nam philosophi de virtute quidem, quod ad theoriam, egregie & loquebantur & scribebant, nihil vero eorum, quæ dicebant, præstabant ipsi. Facundi erant, obseruante MINVCIO FELICE [e], aduersus sua vitia; quum contra philosophi christiani non habitu sapientiam sed mente præferrent. Non eloquebantur magna sed viuebant; atque ita gloriabantur, se consequutos, quod philosophi pagani summa intentione quæsiuissent nec inuenire potuissent. LACTANTIVS [f]) ex eodem capite de gentilium philosophis triumphat: atque ita quoque GREGORIVS NAZIANZENVS [g]), TERTVLLIANVS [h]), CYPRIANVS [i]) & alii complures; quorum argumenta

e) Minuc. Octau. p. 110. edit. Oxon. MDCLXXVIII. (pag. 144. edit. Halens. MDCXCIX.) Philosophorum supercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros nouimus, & tyrannos, & semper aduersus sua vitia facundos. Nos non habitu sapientiam, sed mente præferimus; *non eloquimur magna, sed viuimus:* gloriamur nos consequutos, quod isti summa intentione quæsiuerunt, nec inuenire potuerunt.

f) Lactant. lib. IV. c. XXIII. tot.

g) Nazianz. inuect. I. in Iulian. (p. 95. 103. 107. 108. 109. edit. Par. MDCXXX.)

h) Tertull. apolog. c. XLVI. tot.

i) Cyprian. de bono patient. pag. 210. (p. 222. edit. Par. MDCLXVI.) Hanc (patientiam) se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic patientia falsa est, quam & falsa sapientia est. Vnde enim vel sapiens esse vel patiens possit, qui nec sapientiam, nec patientiam Dei nouit? ----- Si sapiens ille est, qui est humilis & mitis; philosophos autem videmus nec humiles esse nec mites, sed sibi multum placentes --- Nos autem, qui *philosophi non verbis sed factis sumus;* nec vestitu sapientiam, sed veritate præferimus; qui virtutum conscientiam magis quam iactantiam nouimus; qui non loquimur magna, sed viuimus; quasi serui & cultores Dei, patientiam, quam magisteriis cælestibus discimus, obsequiis spiritualibus præbeamus, cætera.

menta facile potuissent infringi, nisi christiani doctores generatim homines de meliore nota & istis flagitiis liberi fuissent, quorum aduersam partem insimulabant.

§. III.

Exceptiones quaedam specialiores bonae eorum existimationi, quam generatim habebant, non derogant.

PAVCA quaedam exempla hominum, qui his optimis temporibus officio suo christiano indignam plenamque publicae offensionis vitam egerint, inueniri, inficias ire non possumus. Querelae a viris bonis factae, vt aliud nobis persuadeamus, haud permittunt. CYPRIANVS k) & EVSEBIVS l) quorumdam tum clericorum tum laicorum vitia deplorant, eaque caussis adnumerant, quae diuinam prouidentiam ad immittendum ecclesiae duas easque dirissimas probationes, persequutiones videlicet *Decianam* & *Diocletianam*, commouerint, vt hac ratione lolium a tritico expurgaretur & haec flagitiorum ac fraudum atrocitas, cui ordinaria disciplinae ecclesiasticae remedia, quae erat istorum temporum iniuria, mederi non poterant, emendaretur. Similes

k) Cyprian. de lapsis p. 124. (p. 169. 170. edit. citat.) Dominus probari familiam suam voluit, & quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem & pene dixerim dormientem, censura caelestis erexit: cumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne, quod gestum est, exploratio potius quam persequutio videretur. Studebant augendo patrimonio singuli; & obliti quid credentes, aut sub apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabilis cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumueniendis fratribus subdolae voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi, non iurare tantum temere, sed adhuc etiam peierare: praepositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissidere: episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet caeteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quaestuosae nundinas aucupari. Esurientibus in ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus foenus augere. caetera.

l) Euseb. lib. VIII. c. I. p. 290. tot.

miles querelas CHRYSOSTOMVS m), GREGORIVS NAZIANZENVS n), & HIERONYMVS o) de quibusdam ætatis ſuæ clericis fecerunt, quorum viuendi ratio corrupta & munere ſuo indigna fuit. Et mirum ſane eſſet, ſi non ſingula ſæcula iſtiusmodi aliquot exempla morbidorum membrorum in tam vaſto hominum corpore ſuppeditarent, ſiquidem inter ipſos apoſtolos *Iudas* quidam fuit. Sed tum conſiderandum eſt, quod paucæ iſtiusmodi exceptiones bonæ, quam veteres clerici generatim ſibi acquiſiuerunt, exiſtimationi non derogent. Quid, quod ipſa horum hominum errata multis egregiis legibus & regulis de diſciplina eccleſiaſtica, quas his temporibus ſynodi prouinciales ſtatuerunt, dederunt occaſionem: ex quibus ſequentem narra-

m) Chryſoſt. hom. XXX. in Act. (tom. III. edit. Francof. p. 276.) Δίδαξόν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ· αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη· λέγεις ὅτι δεῖ μετριάζειν, καὶ μακρὸν ὑπὲρ τούτου λόγον ἀποτείνεις, καὶ ῥητορεύεις ῥέων ἀκωλύτως; ἀλλὰ σοῦ βελτίων ἐκεῖνός, φησιν, ὁ δι᾽ ἔργων τοῦτο παιδεύων ἐμέ· οὐ γὰρ οὕτως εἰώθεν ἐντίθεσθαι τῇ ψυχῇ τὰ μαθήματα ἀπὸ ῥημάτων, ὡς ἀπὸ πραγμάτων· ἐπεὶ καὶ ἐὰν μὴ τὸ ἔργον ἔχῃς, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας εἰπών, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἔβλαψας· βέλτιον σιγᾷν· διατί; ὅτι ἀδύνατόν μοι τό πρᾶγμα καθιστᾶς· ἐννοῶ γὰρ, ὅτι εἰ σὺ ὁ ταῦτα λέγων οὐ κατορθοῖς, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδένα· διὰ τοῦτό φησιν ὁ προφήτης· τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί συ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; μείζων γὰρ αὕτη ἡ βλάβη, ὅταν καλῶς διδάσκων τις διὰ ῥημάτων, διὰ τῶν ἔργων πολεμῇ τῇ διδασκαλίᾳ, τοῦτο πολλῶν αἴτιον γέγονε κακῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. *Doce me vita tua. Hæc doctrina optima eſt. Dicis, quod opus eſt modeſtia: & tu procul ab hoc ſermone recedis & rhetoricaris, nullo prohibente verbis diffluens, ſed te melior ille, inquit, qui operibus docet. Non enim ſic inſident animæ verba quam opera. Quoniam ſi non habueris opus bonum, non ſolum non proderis loquendo ſed etiam plus nocebis, vtiliusque fuerit tacere. Quare? Quia opus mihi proponis, ac ſi impoſſibile foret. Cogito enim mecum: Si tu, qui tanta loqueris, non facis, multo magis ego venia dignus ſum, nihil tale dicens: Idcirco inquit propheta:* Peccatori inquit Deus, vt quid tu enarras iuſtificationes meas? *Maius enim hoc damnum, quando bene quis docet verbis, & operibus doctrinam impugnat.* Hoc multorum in eccleſia malorum cauſſa eſt.

n) Nazianz. carm. Cygn. de epiſcopis (tom. II. p. 302. B.) Turpiſſimum erat, illorum me fidei cauponum in numero eſſe: quorum alii nepotes erant eorum, qui tributorum ſcribæ fuerant, & aliud nihil animo voluebant, quam falſas & ſubdolas rationum deprauationes: alii ab aratris venerant, aduſti a ſole: alii a ligone, vel bidente totum diem non quieſcente: alii remos exercitusque reliquerant, redolentes adhuc ſentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes, populi gubernatores ac militum, cætera.

o) Hieron. epiſt. II. ad Nepotian. (tom. I. pag. 9. tot. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

narrationem, quæ de vitis & laboribus veterum clericorum agit, fummatim confeci.

§. IV.

Catalogus quorumdam veterum fcriptorum, qui de officiis clericorum expofuerunt.

HISCE præftantiffima veterum fcripta iungere lector poteft, quæ ex inftituto hoc argumentum tractant: cuiusmodi funt CHRYSOSTOMI *libri fex de facerdotio*, HIERONYMI *epiftola fecunda ad Nepotianum de vita clericorum*, & GREGORII NAZIANZENI *apologeticus*, in quo cauffas exponit, ob quas in *Pontum* fugerit, pofteaquam presbyter creatus fuiffet; in quibus omnibus clericorum officia egregie depinguntur. Vel fi quis ea viuis quibusdam exemplis & archetypis fpeciminibus perfectionis, quæ animo penitius quam nudæ regulæ infident, illuftrata videre malit, is excellentes iftas epifcoporum, qui in primitiua ecclefia maxime eminuerunt, virtutes ab optimis iftius ætatis fcriptoribus ad viuum expreffas confulat. Qualis verbi gratia, eft vita *Ignatii* a CHRYSOSTOMO; vita *Bafilii* & *Athanafii* a GREGORIO NAZIANZENO; vita *Auguftini* a POSSIDONIO; vita *Gregorii Thaumaturgi* & *Meletii* a GREGORIO NYSSENO fcripta; in quibus omnibus genuina chriftianorum epifcoporum idea & character in lucem expofitus & cum hoc quidem fructu defcriptus eft, vt quis non nudas regulas legat, fed eas ipfo vfu & exercitatione expreffas videat. Præcipuæ ex iftis orationibus in vtroque genere in linguam noftram *Anglicanam* aliorum p) opera iam translatæ & longiores funt, quam vt huiusmodi differtationi, quæ diuerfa ab iftis vtitur methodo, inferi poffint. Quocirca ex illis eas tantum obferuationes excerpemus, quæ publicis & vniuerfalibus ecclefiæ legibus (quas fequentibus capitibus enarrabimus) confentiunt, cæteris curiofi lectoris diligentiæ & difquifitioni relictis.

---

p) Vide Burneti *paftoral care* cap. 4. Et Selleri *remarks in the lives of the primitive fathers.*

LIBRI

LIBRI SEXTI
CAPVT SECVNDVM
DE LEGIBVS AD VITAM ET CONVERSATIONEM PRISCORVM CLERICORVM RESPICIENTIBVS.

§. I.

Eximia puritas in clericis præ cæteris hominibus requisita. Huius rei caussæ.

LEGES ecclesiæ, quæ ad clericos spectant, distinctionis caussa sub tribus capitibus considerabimus, loquuturi *primum* de iis legibus, quæ de eorum vita & conuersatione præcipiunt. *Secundo* de iis, quæ speciatim ad diuersa functionis suæ officia explenda attinent, *Tertio*, de illis, quæ istis duabus prioribus instar sepimenti & propugnaculi fuerunt. Leges, ad vitam & conuersationem eorum directæ, huiusmodi erant, vt ad efficiendum in eis sublimiores virtutes præ aliis hominibus tenderent; siquidem exempla & documenta illis esse debebant; quæ si bona, lucem & calcar, sin autem mala, pestem & venenum aliis in ecclesia datura erant. GREGORII NAZIANZENI a) hæc est obseruatio de diuersis episcopis, quos tum in ecclesia videbat. *Illotis*, inquit, *manibus, vt dici solet, profanisque animis in sanctissima mysteria sese inferunt; ac priusquam digni sint, qui ad res sacras accedant, sacrarium ipsum ambiunt & circum sacrosanctam mensam sese inuicem premunt ac protrudunt, tamquam non virtutis exemplum sed victus parandi occasionem & subsidium hunc ordinem esse iudicantes, ac non munus referendis rationibus obnoxium, sed imperium ab omni censura immune.* Et horum hominum prauis exemplis mores populi facillime corrumpi, testatur, quando aa) post paullo ait: *Neque vel indelebilem tincturam pannus, vel fœtidum aut suauem odorem*

 res

a) Naz. orat. I. apolog. de fuga (tom. I. p. 5.) Ἀνίπτοις χερσὶν, ὃ δὴ λέγεται, καὶ ἀμυήτοις ψυχαῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις ἑαυτοὺς ἐπεισάγουσι, καὶ πρὶν ἄξιοι γενέσθαι προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, μεταποιοῦνται τοῦ βήματος, θλίβονταί τε καὶ ὠθοῦνται περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆς τύπον ἀλλ' ἀφορμὴν βίου τὴν τάξιν ταύτην εἶναι νομίζοντες, οὐδὲ λειτουργίαν ὑπεύθυνον, ἀλλ' ἀρχὴν ἀνεξέταστον.

aa) Ibid. p. 6. Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δευσοποιοῦ βαφῆς μεταλαμβάνει ῥαδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας ἢ τοῦ ἐναντίου τὸ πλησιάσαι, οὔτε νοσερά τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις ἀτμὶς (ὃ δὴ λοιμός ἐστί τε καὶ ὀνομά-

res admotæ ita facile contrahunt, vel exitialis quidam vapor tam facile in aërem diffunditur, ac per aërem animantia occupat (quod quidem pestis & est & appellatur) quam ſubditi antiſtitis improbitate celerrime impleri ſolent, & quidem multo facilius quam virtute. In horum igitur oppoſitione hoc primum ab omnibus ſpiritualibus medicis ſpectari debere monet, vt omnis generis virtutes vita ſua depingant, & ſemetipſos plebi exempla præbeant; ne prouerbium de ſe audire cogantur, quod aliis mederi tentent, quum ipſi vlceribus ſcateant. Neque autem hanc virtutis imaginem leuiter & humili gradu pingere, ſed accurate & quam perfectiſſime exprimere eos opportere dicit; ſiquidem Deus nihil minus quam iſtiusmodi gradus & menſuras virtutum a populi ſui doctoribus & rectoribus exſpectet: & ſic ſpem eſſe, vt virtutum ſuarum præſtantia multitudinem ſaltem ad mediocre virtutis ſludium trahant, & perſuaſionibus ad ea libere amplectendum adiiciant, ad quæ firmiter & conſtanter facienda eos per vim numquam ſint compulſuri. Iſtiusmodi puritatis neceſſitatem porro vrget ex ipſius functionis ſanctitate & maieſtate, quia officium ſacerdotis in eumdem cum angelis ordinem ipſum collocet *Cum angelis* b), inquit, *ſtabit, cum archangelis glorificabit, ad ſupernum altare ſacrificia transmittet, cum Chriſto ſacerdotio fungetur, figmentum inſtaurabit, imaginem exhibebit, ſuperno mundo opificem aget; & vt, quod maius eſt, dicam, Deus erit aliosque deos efficiet.* CHRYSOSTOMVS c) eodem argumento vtitur, *Sacerdotium*, inquiens, *in terra quidem peragitur, ſed in rerum cæleſtium claſſem ordinemque referendum eſt. Atque id perquam merito: quippe non mortalis quiſquam, non angelus*

ζεται,) ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προεστῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον, καὶ πολλῷ γε ῥᾷον, ἢ τοῦ ἐναντίου, τῆς ἀρετῆς.

b) Nazianz ibid. p 31. Τίς ὁ πλάττων καθάπερ αὐθήμερον τοὺς πηλίνους, τὸν τῆς ἀληθείας προστάτην τὸν μετὰ ἀγγέλων στησόμενον, καὶ μετὰ ἀρχαγγέλων δοξάσοντα καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀναπέμψοντα τὰς θυσίας, καὶ Χριστῷ συνιερεύσοντα, τὸν ἀναπλάσοντα τὸ πλάσμα, καὶ παραστήσοντα τὴν εἰκόνα, καὶ τῷ ἄνω κόσμῳ δημιουργήσοντα, καὶ, τὸ μεῖζον εἰπεῖν, θεὸν ἐσόμενον καὶ θεοποιήσοντα.

c) Chryſoſtom. de ſacerdot. lib. III. c. IV. Ἡ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως· οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις· ἀλλ' αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν· διὸ χρὴ τὸν ἱερωμένον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν.

lus, non archangelus, non alia quaevis creata potentia, sed ipse paracletus ordinem huiusmodi disposuit: qui mortalibus hominibus etiamnum in carne manentibus auctor fuit, vt angelorum ministerium animo conciperent. Idcirco necesse est sacerdotem sic esse purum, vt si in ipsis caelis collocatus inter caelestes illas virtutes medius staret. Praui etiam exempli periculum & efficacitatem ob oculos proponit d: *Quando sic natura comparatum esse videmus, vt subditorum multitudo magna quidem ex parte principum suorum mores tamquam imaginem spectent, seque ad illos formare studeant. Qui ergo fieri possit, vt illorum tumores & inflammationes sedet is, qui ipse tumescat? Quis vero plebeius vir concupiscat statim temperans moderatusque fieri, principem intuitus iracundum? Neque enim possunt episcoporum vitia dissimulari; sed vel parua atque exigua confestim manifesta fiunt. Quemadmodum ergo illorum officia rectique mores multis vsui sunt, accenduntque ad studii aemulationem eiusdem; ita & vitia ad virtutis cultum segniores reddunt praestantque, vt caeterorum animi ad bonorum operum labores capessendos torpescant: quamobrem sacerdotis animi pulchritudinem vndique splendescere oportet, vt oblectare pariter & illustrare possit eorum animos, qui suos in illum oculos coniiciunt. --- Episcopum conuenit & studio acri & perpetua vitae continentia tamquam adamantinis armis circumseptum, quoquo versus circumspicere, necubi nudo quis aut neglecto loco deprehenso letale vulnus adferat. Circumsistunt enim caeteri parati vt vulnerent, ac si liceat, supplantent. Neque ii ex hostium atque aduersariorum numero; sed ex iis, qui se amicos esse adsimulant. Quamdiu sacerdotis vita pulcre partibus ex omnibus congruens concinnataque fuerit, nullae illi aduersariorum insidiae nocere possunt: qui simul vel tantillum officii recti praetermiserit, iam illum nihil anteactae vitae*

d) Ibid. lib. III. c. XIV. Πέφυκε γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῶν ἀρχομένων πλῆθος, ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα τοὺς τῶν ἀρχόντων τρόπους ὁρᾷν, καὶ πρὸς ἐκείνους ἐξομοιοῦν ἑαυτούς· πῶς οὖν ἄν τις τὰς ἐκείνων παύσειε φλεγμονὰς, οἰδαίνων αὐτός; τίς δ' ἂν ἐπιθυμήσειε ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέτριος, τὸν ἄρχοντα ὀργίλον ὁρῶν; οὐ γάρ ἐστιν. οὐκ ἔστι δυνατὸν, τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλαττώματα· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταχέως κατάδηλα γίνεται ---- ὥσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθώματα πολλοὺς ὤνησε, πρὸς τὸν ἴσον παρακαλοῦντα ζῆλον· οὕτω καὶ τὰ πλημμελήματα ῥαθυμοτέρους κατέστησε περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν. καὶ βλακεύσαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων παρασκευάσει πόνους· διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τοῦ κάλλος ἀποστίλβειν τῆς ψυχῆς· ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα, καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὁρώντων ψυχάς· ---- δεῖ τὸν ἱερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνοις ὅπλοις πεφράχθαι πάντοθεν τῇ τε συντόμῳ σπουδῇ, καὶ τῇ διηνεκεῖ περὶ τὸν βίον νήψει, πάντοθεν περισκοποῦντα, μή πού τις γυμνὸν εὑρὼν τόπον καὶ παρ-

vitæ honestas adiuuat ad incusantium voculas effugiendas: quin immo leue illud commissum, reliquæ illius vitæ luminibus officit: ac certe sic sacerdoti omnes iudices esse volunt, vt carne nequaquam composito, vt humanam naturam non sortito, verum vt angelo, vi humanæ infirmitatis minime participi. Certe non potest (vt idem pater alio loco e) monet) in officio perstringendi & reprehendendi aliorum vitia decenter & libere versari, nisi se talem præstiterit, vt a nemine reprehendi possit. Sacerdotis officium duriorem prouinciam quam ducis cuiusdam militum vel regis esse adfirmat. *Non nobis heic res est*, inquit, f) *de ducendis militibus aut de regno gubernando, sed de functione, quæ angelica virtute indiget. Etenim sacerdotis animum solaribus radiis puriorem esse oportet: vt ne quando spiritus sanctus desolatum illum relinquat, vt dicere illi liceat: Viuo equidem non amplius ego, viuit autem in me Christus.* Pergit hinc & instituta vitæ clericalis & monasticæ ampla comparatione g) ostendit, quam sit res multo difficilior, multorum hominum rebus mundanis implicitorum curam suscipere, quam vnius, qui in solitudine liber a tentationibus vitam agat. Denique totam materiam concludens h) dicit, quod quemadmodum Deus maiorem sanctitatem in illis, qui altari seruiant, requirat, ita ampliorem accuratioremque rationem ab illis exacturus, eorumque offensas seuerius puni-

μειλημένον, πλήξῃ καιρίαν πληγήν· πάντες γὰρ περιεστήκασι, τρῶσαι ἕτοιμοι καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν προσποιουμένων φιλίαν· ---- ἕως μὲν γὰρ ἂν πανταχόθεν ἡρμοσμένος ᾖ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς· ἂν δὲ τύχῃ μικρόν τι παριδών, οὐδὲν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος, πρὸς τὸ δυνηθῆναι τὰ τῶν κατηγόρων στόματα διαφυγεῖν· ἀλλ' ἐπισκιάζει παντὶ τῷ λοιπῷ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα· καὶ οὐχ ὡς σάρκα περικειμένῳ, οὐδὲ ἀνθρωπείαν λαχόντι φύσιν· ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ, καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένῳ.

e) Chrysost. de sacerdot. lib. V. c. III. Ὅτ' ἂν αὐτὸς ἀνεπίληπτος ἅπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ταττομένους ἅπαντας. *Quum talem se præstiterit, vt a nemine reprehendi possit, tum poterit, cum quanta voluerit libertate, subditorum suorum omnium delicta alias castigare, alias remittere.*

f) Chrysost. lib. VI. c. II. Οὐ γὰρ ὑπὲρ στρατηγίας, οὐδὲ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου· καὶ γὰρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τῷ ἱερεῖ τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ· ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὸν καταλιμπάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα δύνηται λέγειν, ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός.

g) Ibid. lib. VI. c. III. tot.

h) Ibid. lib. VI. c. X. XI. tot.

puniturus ſit. Hiſce aliisque ſimilibus exemplis pluribus ſanctus iſte pater tum in ſemetipſo tum in aliis verum vniuerſalis iſtius puritatis, quæ ſacram functionem deceat, ſenſum excitare adlaborat.

§. II.

Cenſuræ eccleſiaſticæ in ipſos quam vllos alios ſeueriores.

ET horum argumentorum ponderi eccleſia ſanctionum ſuarum auctoritatem addebat; in delinquentes clericos ſeueriores, quam in vllos alios, pœnas ſtatuens. Quum enim cæteris maleficis & ſceleratis hominibus ordinis ſui priuilegia publicæ pœnitentiæ beneficio repetere liceret; hanc gratiam eccleſia illis filiis ſuis inter clericos, qui facinus aliquod plenum publicæ offenſionis & munere ſuo indignum admiſerant, denegabat. Iſtiusmodi enim facinoroſi vt plurimum munere ſuo exui, nonnumquam etiam a ſacrorum vſu & chriſtianorum conuentu arceri & ad pœnitentiam agendam inter laicos obligari ſolebant; hoc autem cum diſcrimine, vt, licet pœnitentia in pacem eccleſiæ eos reſtitueret, non tamen dignos efficeret, qui in priſtino officio ac ſtatione denuo miniſtrarent; ſed ſatis habebant, ſi ex eo tempore laicorum more ſacris intereſſe poſſent. Nonnulli quidem canones ad publicam pœnitentiam in eccleſia agendam eos non obligabant, quia deiectio de gradu ſatis pœnæ eſſe credebatur: Alii ab ipſis requirunt, vt & huic diſciplinæ parti ſeſe ſubiiciant. Adhuc tamen vtrorumque vnus idemque effectus erat, vt iſti homines poſtea ſemper laicis adnumerarentur. *Canones* ſic dicti *apoſtolici* interdum priore incedunt via. Illorum enim quidam i) dicit: *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, fornicationis, vel periurii, vel furti conuictus, deponatur & non ſegregetur. Dicit enim ſcriptura: Non vindicabis bis in id ipſum.* Nolumus heic disquirere, an cubi talis ſcriptura exſtet, ad quam hi canones remittunt, ſed obſeruamus tantum, quæ fuerit accleſiæ *græcæ* conſuetudo, quum hi canones conderentur; cuius etiam in BASILII k) & PETRI

i) Can. apoſt. XXIV. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή, οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό.

k) Baſil. epiſt. canon. c. III. (tom. II conc. p. 1770.) Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, ἀποβληθήσεται μὲν τῆς διακονίας· εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται. *Dia-*

& PETRI ALEXANDRINI l) & aliorum quorumdam canonibus fit mentio, quod ipsum, hanc vsitatam in ecclesiis ipsorum praxin fuisse, ostendit. *Simoniae* m) tamen aliisque quibusdam criminibus n) obnoxios iidem *canones apostolici* & a munere moueri & ab ecclesiae

canus post diaconatum fornicatus, a diaconatu quidem eiicietur: in laicorum autem locum extensus, a communione non arcebitur.

Ibid. c. XXXII. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ, τοῦ βαθμοῦ μὲν κατάγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται, οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. *Qui peccatum ad mortem peccant clerici, de gradu quidem deiiciuntur, a laicorum autem communione non arcentur.* Non enim vindicabis bis in id ipsum.

Ibid. c. LI. Τὸ κατὰ κληρικοὺς ἀδιαφόρως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσι ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροτονήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. *Quod ad clericos spectat, canones indefinite ediderunt: vnam in eos, qui lapsi sint, poenam decerni iubentes, a ministerio scilicet motionem, siue sint in gradu, siue etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseuerent.*

l) Pet. Alex. epist. can. cap X. (ap. Beuereg. pand. tom. II. p. 15.) Οὐκ ἔστιν εὔλογον οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κλήρου αὐτομολήσαντας ἐκπεπτωκότας τε καὶ ἀναπαλαίσαντας, ἔτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, κ. τ. λ. *Non est aequum, vt vel clerici, qui sua sponte aufugerunt, lapsi autem & reluctati sunt, amplius in sacro ministerio maneant.*

Ibid ἀρκεῖ αὐτοῖς ἡ κοινωνία μετ' ἐπιστάσεως καὶ ἀκριβείας πρὸς ἀμφότερον γινομένης, καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, καὶ ἵνα μή τινες ἐκπεσόντες, προσφασίζωνται ὡς διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐπιτιμίας ὑπολελυμένοι. *Eis sufficit communio, quae diligenter & accurate fit duabus de caussis, tum ne videantur molestia adfici, hinc dissolutionem vi arripientes: tum ne lapsi aliqui caussentur, se propter poenae occasionem fuisse remissos.*

m) Can. apost. cap. XXVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ μάγος ἀπὸ ἐμοῦ Πέτρου. *Si quis episcopus per pecunias hanc sit dignitatem adsequutus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur & ipse & qui eum ordinauit, & a communione omnino exscindatur, vt Simon magus a me Petro.*

n) Ibid. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. *Si quis episcopus saecularibus principibus vsus, per eos ecclesiam adeptus sit, deponatur & segregetur, & omnes qui illi communicant.*

Ibid. c. L. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. *Si quis episcopus, presbyter vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, carnibus & vino, non propter exercitationem, sed propter abominationem abstinet, oblitus, quod*

clesiæ communione segregari iubent. Et in ecclesia *Africana* vtraque pœna propter vnum idemque flagitium tempore CYPRIANI inflicta fuit, vti ex epistola eius o ad *Cornelium* constat, vbi loquens de *Nouato*, qui cædis erat reus, quia pedibus vterum vxoris percutiendo abortionem ei importarat, *Propter hoc*, inquit, *se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat.* Vnde colligere potuerimus, quantam seueritatem antiqui canones aduersus istiusmodi crimina clericorum, quæ cum graui ecclesiæ offensione fiebant, generatim adhiberi iusserint.

§. III.

Quænam crimina deiectione de honoris gradu punita fuerint; nimirum furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio & adulterium.

HINC quoque speciatim obseruare licebit, quænam criminum genera deiectione de gradu clericali digna habita fuerint, nimirum, *furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio* & *adulterium*, & istiusmodi magna flagitia, in hominum offensionem incurrentia, alia. Hoc enim in casu inter *peccatum* & *crimen* distinguebant. Nam AVGVSTINVS p non quæuis peccata ordinationem hominum initio impediuisse, obseruat. *Apostolus Paulus*, inquit, *quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ, non ait, si quis sine PECCATO est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; sed ait, si quis sine CRIMINE est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium & cætera huiusmodi.* Et hæc erat regula, quam ecclesia in examinanda clericorum suorum vita post ordinationem, vbi reuera in eius ministerium adsciti erant, obseruabat. Non in quodcunque leuius erratum officii abrogatione animaduertebatur, sed tantum in grauiora crimina, cuiusmodi erant furtum, homicidium, fraus, periurium, sacrilegium, fornicatio & adulterium. Quorum

omnia valde bona, & quod masculinum & femininum fecit Deus hominem: sed blasphemans calumniatur opificium; vel corrigatur, vel deponatur, & ex ecclesia eiiciatur. Similiter & laicus.

o) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. p. 97. (p. 64. edit. Paris. MDCLXVI.)

p) Augustin. tract. XLI. in Ioann, tom. IX. p. 126. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 308. edit. Basil. MDLXIX.)

rum de vltimo hæc duo porro in quibusdam antiquis canonibus obſeruanda ſunt: *Primo* quidem, quod ſi alicuius clerici vxor adulterii conuicta eſſet, ipſe animi ſui dolorem de iſthoc facto eiusque deteſtationem, adulteram dimittendo, declarare debuerit, idque ſub pœna exauguration s. ſi conſuetudinem cum ea continuaret. Nam concilium *Neo-Caſareenſe* q ita decreuit: *Si alicuius vxor, quum eſſet laicus, adulterata fuiſſe conuicta fuerit, is non poteſt ad miniſterium accedere. Sin autem etiam poſt ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod ſi cohabitet, non poteſt ſibi commiſſum miniſterium exſequi.* Concilium *Illiberritanum* r adhuc ſeuerius hac in re iudicat *Si cuius clerici vxor,* inquiens *fuerit mœchata, & ſcierit eam maritus ſuus mœchari, & eam non ſtatim proiecerit, NEC IN FINE ACCIPIAT COMMVNIONEM: ne ab his, qui exemplum bonæ conuerſationis eſſe debent, videantur magiſteria ſcelerum procedere. Secundo* obſeruandum eſt, quod, ſi quis epiſcopus pœnam eccleſiaſticam clericorum ſuorum cuipiam, qui fornicationis conuictus eſſet, infligere negligeret, ſeipſum abrogationi muneris obnoxium reddiderit. Quemadmodum SOCRATES s de ipſis *Arianis* memoriæ prodidit, quod *Macedonium* epiſcopum *Conſtantinopolitanum* de munere deiecerint, quod inter alia diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſiſſet.

§. IV.

Lapſum etiam perſecutionis tempore.

ALIVD crimen, quod multos clericos huic cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiecit, erat *lapſus* ſeu fidei deſertio tempore perſecutionis. Quo in caſu pœnitentiæ beneficio in gratiam eccleſiæ recipiebantur tamquam laici, ſi placerent, ſed tamquam clerici non amplius miniſtrare vel myſteria participare poterant. Ita *Tro-*

q) Conc. Neo-Cæſar. c. VIII. (tom. I. concil. p. 1481.) Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

r) Concil. Illiberrit. cap. LXV. (ibid. pag. 977.)

s) Socrat. lib. II. cap. XLII. Καθαιροῦσι πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν. *Primum quidem deponunt Macedonium; tum quod plurimarum cædium auctor fuiſſet, tum* quod diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſerat.

Trophimus tempore *Cornelii* & *Cypriani* tractatus fuit. Admittebatur [t] ad communionem ecclesiæ vt laicus, at in pristinum sacerdotii locum non restituebatur. Et hanc regulam *Romæ* & in toto mundo obseruatam fuisse, CYPRIANVS [u] adfirmat, vt, si episcopi vel alii quicumque tempore persecutionis lapsi essent, ad pœnitentiam in ecclesia agendam admitterentur, ab omni autem functione clericali & sacerdotali honore exclusi vitam transigerent. Quemadmodum synodus *Africana*, cuius nomine ecclesiis *Hispanicis* scribebat, de *Basilide* & *Martiali*, duobus episcopis *Hispaniæ*, decreuerat, qui quum lapsi essent, pœnitentiæ beneficio episcopatus suos retinere conabantur: sed hoc ab ecclesiæ vniuersalis regula & consuetudine abire monebat CYPRIANVS. Hoc in diuersis aliis epistolis [w] repetit, vbi de hominibus, in eadem cum illis misera conditione constitutis, loquitur. Eamdem regulam in PETRI [x] episcopi *Alexandrini* & primi concilii *Arelatensis* [y] canonibus reperimus, in quibus non tantum, qui sacri-

t) Cypr. epist. LII. al. LV. ad Antonian p. 106. (p. 69 edit Par. MDCLXVI.) *Sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet*, non secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurpet.

u) Cyprian. epist. LXVIII. al. LXVII. ad pleb. Hispan. pag. 174. (p. 114. edit. cit.) Frustra tales episcopatum sibi vsurpare conantur, quum manifestum sit, eiusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere. Maxime quum iam pridem nobiscum & cum omnibus episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornellius collega noster, sacerdos pacificus & iustus, & martyrii quoque dignatione domini honoratus decreuerit, eiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti; ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.

w) Cyprian. epist. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 133. (p. 82. edit. citat.) Hi quinque cum paucis vel *sacrificatis*, vel male sibi consciis, Fortunatum sibi pseudoëpiscopum cooptarunt, vt criminibus in vnum conuenientibus talis scilicet esset rector, quales illi, qui reguntur

Id. epist. LXIV. al. LXV. ad Epictet. Grauiter & dolenter motus sum, quod cognouerim, Fortunatum quemdam apud vos episcopum, post grauem lapsum ruinæ suæ, pro integro nunc agere velle, & episcopatum sibi vindicare cœpisse; quæ res contristauit me. cætera.

x) Petr. Alex. can. X. (apud. Beuereg. tom. II. p. 15.) Ὅτι δὲ ἐκπταίσαντες ὡς ἂν περιπειρασάμενοι καὶ ἑαυτοὺς μωμησάμενοι, οὐκ ἔτι δύνανται λειτουργεῖν. Quando lapsi sunt, vt qui perperam se gesserunt & se ipsos vituperauerunt, non possunt amplius sacra ministeria obire.

y) Conc. Arelat. I. c. XIII. (tom. I. p. 1428) De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, vt quicumque eorum ex actis

ſacrificarant vel fidem aperte negarant, ſed etiam quicumque ſcripturas ſanctas vel ſacra eccleſiæ vaſa, vel fratrum ſuorum nomina perſecutoribus tradiderant, lapſorum numero adſcribuntur; & omnes iſtiusmodi, ſi de clericis eſſent, in perpetuum ab exercitio & beneficio ordinis ac functionis ſuæ prohibebantur. Hæc veteris eccleſiæ diſciplina erat iſtorum antiſtitum intuitu, qui defectione ſua tempore perſecutionis populo ſuo malum exemplum præbuerant. Non conſultum videbatur, ipſis permitti, vt in poſterum antiſtites & duces populi agerent. Quamquam non negauerim, obuias forte eſſe quasdam vniverſalis huius regulæ exceptiones, quando vel diſciplina eccleſiæ non adeo rigida, vel alias creditum fuit, in maiorem eccleſiæ vtilitatem ceſſurum, ſi lapſi honoribus ſuis reſtituerentur, quam ſi de gradu ſuo deiecti penitus excluderentur. Supra enim adnotaui, quod lapſi, hæretici & ſchiſmatici nonnumquam blandius atque amantius tractati fuerint, vbi eccleſia ſingularem in illos gratiam conferre, e re ſua futurum iudicauit.

§. V.

Et ebrietas atque alia.

SED progredimur ad leges eccleſiæ, quæ de aliis præcipiunt criminibus. Quemadmodum vita clerici perpetuum altaris miniſterium erat, & ipſe animum in iugi diuinarum ac cæleſtium rerum exercitio occupatum habere debebat; ita ob hanc ipſam rationem ſumma in eo requirebatur ſobrietas, iuxta ac diligentiſſima cura tempus ſuum bene diſtribuendi vtiliterque collocandi; quomodo videlicet vocationis ſuæ fini & ſpiritualibus negotiis, in quibus cotidie verſabatur, optime conueniret. Quam ob cauſſam ebrietatem & aleam, duo illa vitia temporis nimium quantum prodiga & præclaris quibusuis conatibus ac ingenuo publicæ vtilitati inſeruiendi ſtudio inimica vitare clerici, ſub pœna abrogationis officii, iubebantur. Ita enim *canones apoſtolici* [z] decernunt: *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus aleis & ebrietatibus vacans, vel ceſſet, vel deponatur.* Vbi hanc differentiam

publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.

z) Can. apoſt. c. XLI. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων, καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

tiam inter hanc legem & priores illas obſeruare licet, quod non propter ſingularem horum criminum actum dignitatis abrogationem fieri iubeant, ſed tantum ſi quis ea ſine emendatione continuet. Et lege quadam *Iuſtinianea* [a] illi, qui ad tabulas luſiſſe deprehenſi fuerint, non de gradu deiici, ſed tribus tantum annis a miniſterio prohiberi & in monaſterium ad agendam pœnitentiam intrudi iubentur. Fuerint forte, qui harum legum ſeueritatem mirabuntur, quod ad tabulas ludere ſub iſtiusmodi pœnæ denuntiatione interdixerint: ſed deſinent mirari, ſi eumdem luſum laicis quoque ſub pœna ſegregationis a communione eccleſiæ interdictum fuiſſe, audierint. Concilium enim *Illiberritanum* [b] chriſtianum quempiam, qui alea, id eſt, tabula luſerit, non niſi poſt vnius anni pœnitentiam, & ſi emendatus ceſſaſſet, ad ſacram communionem admitti iubet. Et ſane idoneam cauſſam hiſce temporibus talem ſanciendi legem habuit eccleſia, quia iſte luſus tum veteri tum noua lege ciuili [c] inter *Romanos*

a) Iuſtin. nouell CXXIII. c.X. Ἀπαγορεύομεν τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ ὑποδιακόνοις καὶ ἀναγνώσταις, καὶ παντὶ ἄλλῳ οἱουδήποτε εὐαγοῦς τάγματος ἢ σχήματος καθεστῶτι, ταβλίζειν, ἢ τῶν τὰ τοιαῦτα παιζόντων κοινωνοὺς ἢ θεωρητὰς γίνεσθαι, ἢ εἰς οἱανδήποτε θέαν τοῦ θεωρῆσαι χάριν παραγίνεσθαι· εἰ δέ τις ἐξ αὐτῶν τοῦτο ἁμάρτοι, κελεύομεν τοῦτον ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἀπὸ πάσης εὐαγοῦς ὑπηρεσίας κωλύεσθαι καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι. Interdicimus *ſanctiſſimis epiſcopis, presbyteris & diaconis, & ſubdiaconis, lectoribus & omnibus aliis cuiuslibet venerandi collegii aut ſchematis conſtitutis*, ad tabulas ludere, *aut aliis ludentibus participes ac inſpectores fieri, aut ad quodlibet ſpectaculum ſpectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit*, iubemus hunc in tribus annis a venerabili miniſterio prohiberi & in monaſterium redigi.

b) Concil. Illiberr. c. LXXIX. Si quis fidelis *alea* id eſt, tabula luſerit, *placuit eum abſtinere*. Et ſi emendatus ceſſauerit, poterit poſt annum communione reconciliari.

c) Digeſt. lib. XL tit. V. de aleator. Prætor. ait: Si quis eum, apud quem alea luſum eſſe dicetur, verberauerit, damnumue ei dederit, ſiue quid eo tempore domo eius ſubtractum fuerit, iudicium non dabo. Item: Senatusconſultum vetuit in pecuniam ludere.

It. Cod. Iuſtin. lib. III. tit. XLIII. de aleator. Alearum vſus antiqua res eſt, & extra operas pugnatorias (conceſſa,) verum pro tempore abiit in lacrimas, multa millia extranearum nationum ſuſcipiens. Quidam enim (nec) ludentes, nec ludum ſcientes, ſed numeratione tantum proprias ſubſtantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Conſequenter autem ex hac inordinatione blaſphemare (Deum) conantur, & inſtrumenta conficiunt. Commodis igitur ſubiectorum proſpicientes hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie, cætera.

nos & multas alias nationes prohibitus erat, qua de re lector plura videre poteſt apud IEREMIAM TAYLORIVM [d], eruditum epiſcopum noſtratem, vna cum rationibus iſtius prohibitionis, quæ ſunt mala illa, quæ ex hoc genere luſus conſequi plerumque ſolent, nimirum contumelioſa in res diuinas dicta, iurandi cacoëthes, iracundia, mendacia, imprecationes, auaritia, fraus, iurgia, omnis generis intemperantia, diſpendia temporis & multarum familiarum ruinæ; ob quas aberrationes inde oriundas pro re ignominioſa & publicæ plena offenſionis inter omnes nationes habitus fuit. Quod igitur omnium populorum legibus vniuerſe eo tempore prohibitum erat, eccleſia decori ac honeſti ſtudioſa non poterat non per ſuas itidem leges laicis & multo magis clericis interdicere, vt offendiculis anteuerteret & obiectationibus, quæ aduerſus ipſam alioqui non iniuſte fieri poterant, iret obuiam. Non ac ſi res iſta in ſe & ſimpliciter eſſet illicita, ſi quis eam innocuæ recreationis ergo adhiberet; ſed multa mala, quæ eius exercitium plerumque comitantur, effecerunt, vt in aliorum offenſionem occurreret, adeoque inutilis haberetur. Temporis etiam hac ratione facta conſumtio naturam rei mutabat, eamque tanto magis illicitam reddebat.

§. VI.

Pecuniæ datio in quæſtum & fenerationem. Huius criminis natura inueſtigatur.

ALIVD crimen, propter quod clericus muneris abrogatione dignus iudicabatur, erat vſuræ acceptio, quæ in antiquis canonibus frequenter, tamquam genus quoddam auaritiæ & crudelitatis, damnata & hoc intuitu clericis tam ſeuere interdicta fuit, vt qui potius contrariis eis virtutibus, liberalitati, miſericordiæ, mundi & omnis lucri contemtui operam dare deberent. Leges hoc crimen prohibentes plures ſunt, quam vt huc tranſcribi poſſint. Suffecerit concilii *Nicæni* canonem heic repetere, qui ſummam complectitur, ſenſumque cæterorum canonum omnium exprimit. Huius igitur canonis verba hæc ſunt: *Quoniam* [e] *multi, qui in canone recenſentur, plura habendi ſtudium*

d) Taylor duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (edit. German. Brem. MDCCV. pag. 848. ſqq.)

e) Conc. Nic. can. XVII. (tom. II. conc. p. 37.) Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρ-

dium & turpe lucrum persequentes, diuinæ scripturæ obliti sunt, quæ dicit: Argentum suum non dedit ad vsuram: & fenerantes centesimas exigunt; æquum censuit sancta & magna synodus, vt si quis inuentus fuerit post hanc definitionem vsuras ex mutuo sumere vel eam rem aliter persequi vel sescuplas exigere, vel aliquid aliud excogitare turpis quæstus gratia, a clero deponatur, & sit alienus a canone. Eamdem hanc consuetudinem castigatam lector deprehendet a sic dictis *canonibus apostolicis* [f], concilio *Illiberritano* [g], primo & secundo *Arelatensi* [h], primo & tertio *Carthaginensi* [i], *Laodiceno* [k] & *Trullano* [l], vt scriptores priuatos, CYPRIANVM [m], SIDONIVM APOLLINAREM [n], HIERONYMVM

δειαι διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

f) Can apost c. XLIII. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, pecunias mutuo datas cum fenore exigens, vel cesset, vel deponatur,*

g) Conc. Illiberrit. c. XX. (tom I. conc. p. 973.) Si quis clericorum detectus fuerit vsuras accipere, placuit eum degradari, & abstineri.

h) Concil. Arelat. I c. XII. (tom. I. p. 1428.) De ministris, qui fenerant, placuit eos iuxta formam diuinitus datam a communione abstineri.

Arelat. II. c. XIV. tom IV. p 1013) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

i) Concil. Carth. I. c. XIII. (Append. tom. II. conc. p. 1826.) Abundantius episcopus Adrumetinus dixit: In nostro concilio statutum est, vt non liceat clericis fenerare.

Concil. III. Carth. c. XVI. (ibid. p. 1169.) Vt nullus clericorum amplius recipiat, quam cuiquam accommodauerit: si pecuniam accipiat, speciem eamdem, quantam dederit, accipiat: & quidquid aliud, tantum, quantum dederit, accipiat.

k) Concil. Laodic. c. IV. (tom. I. p. 1496.) Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους, καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν. *Non oportere hominem sacratum fenerari & vsuras, & quæ dicuntur sesquialteras accipere.*

l) Conc. Trull. c. X. (tom. VI. p. 1146.) Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Episcopus, presbyter, vel diaconus, qui vsuras, vel, quæ dicuntur, centesimas accipit, vel cesset, vel deponatur.*

m) Cyprian. de lapsis p. 124. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) - - Vsuris multiplicandis fenus augere. vid. supra c. I. §. III. sub not (k) p. 304.

n) Sidon. lib I. epist. VIII. In qua palude indesinenter rerum omnium lege peruersa, muri cadunt, aquæ stant: tur-

MVM o & complures alios taceamus. Nec eſt, quod hoc cuipiam mirum videatur, quod vſuræ in clericis ita generatim damnentur; ſiquidem manifeſtum eſt, quod in ipſis laicis fuerint improbatæ. Concilium enim *Carthaginenſe* primum p in vtrisque eas reprehendit, modo in clericis multo grauiorem culpam dicit. Concilium etiam *Illiberritanum* q, quod clericos feneranteſ de gradu ſuo deiici iubet, in laicis itidem grande dignumque eiectione ex eccleſia crimen iudicat, *Si quis etiam*, inquiens, *laicus accepiſſe probatur vſuras, ſi in ea iniquitate durauerit, ab eccleſia ſciat ſe eſſe proiiciendum.*

NVNC proxime in naturam huius negotiationis, par eſt, inquiramus, nec non in fundamenta & rationes, propter quas tam in clericis quam in laicis ita generatim improbata fuerit. Quod ad rei naturam attinet, obſeruandum eſt, fuiſſe inter *Romanos* diuerſa genera ſiue diuerſos gradus vſurarum. Vſitatiſſimæ eæ erant, quas *centeſimas* vocabant. In concilio *Nicæno* r dicuntur ἑκατοςαὶ, & in concilio *Trullano* s idem vocabulum adhibetur, quod centeſimam ſortis partem, quæ ſingulis menſibus pendebatur, ac duodecim ex centenis per annum conficiebat, ſignificat. *Romani* enim vſuras per menſes, nimirum ipſis calendis, ſeu primo cuiusque menſis die, accipiebant. Vnde

BASI-

res fluunt, naues ſedent: ægri deambulant, medici iacent: algent balnea, domicilia conflagrant: ſitiunt viui, natant ſepulti: vigilant fures, dormiunt poteſtates: *fenerantur clerici*, Syri pſallunt: negotiatores militant, milites negotiantur, cætera.

o) Hieron. in Ezech. cap. XIIX, 17. (tom. V. pag. 367. C. edit. Francof. MDCLXXXIV.) In Hebraico cunctarum ſpecierum cenſura prohibetur: in LXX. tantum pecunia. Iuxta quod & in XIV. Pſalmo ſcriptum eſt: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et quomodo dicitur: Fratri tuo non fenerabis, alieno autem fenerabis. Sed vide profectum. In principio legis a fratribus tantum fenus tollitur: in prophetis ab omnibus vſura prohibetur, dicente Ezechiele: Pecuniam ſuam non dedit in vſuram. Porro in euangelio virtutis argumentum eſt præcipiente domino: Feneramini his, a quibus non ſperatis recipere.

p) Concil. Carthag. I. c. XIII *Quod in laicis reprehenditur*, id multo magis in clericis oportet prædamnari.

q) Conc. Illiberr. c XX. (tom. I. p. 973.)

r) Concil. Nicæn. c. XVII. vid. anteced. not. (e) p. 318.

s) Concil. Trullan. c. X. vid. anteced. not. (l) p. 319.

Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francof. MDCXCVII. p. 620. C.) *ὗτος μόλις ἑκατοςὴν ἀποδίδωσιν*, hic vix centeſimam partem reddit.

BASILIVS t menses *vsurarum parentes* vocat. Et AMBROSIVS u ait: *Τόκους graeci appellauerunt vsuras, eo quod dolores partus animi debitoris excitare videantur. Veniunt calendae, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur vsurae.* Et hinc, narrante poëta w, prouerbium inter *Romanos* ortum est, vt dicere consueuerint:

Odisti & fugis, vt Drusonem debitor aeris,
--- quum tristes misero venere calendae;

quia hic dies tempus erat pendendi vsuras. Hoc igitur genus vsurae legibus ecclesiae prorsus proscriptum est, quippe quod magna credebatur esse oppressio. Leges tamen ciuiles hanc negotiationem permiserunt. Nam *Constantinus* anno CCCXXV, adeoque eodem, quo concilium *Nicaeae* habitum fuerat, publicauit legem, regulam & modum vsurae constituentem, qua creditoribus x centesimas, nihil autem vltra, accipere concessit. Leges enim *Romanae* antiquae maiorem libertatem ante hanc *Constantini* constitutionem indulsisse videntur. Postea nouus hac in re agendi modus praescriptus & in certis tantum casibus ista vsura permissa fuit, si creditor pecunia periclitari quodammodo videretur, quemadmodum ex legibus *Iustiniani* y, quas de vsuris in codice suo sanxit, perspicimus. Nam in traiectitiis contractibus, vt leges appellant, hoc est, si creditor pecuniam mutuo daret, exempli gratia *Romae*, vt vsuram eius acciperet ea tantum conditione, si debitor cum ea saluus & incolumis *Constantinopolin* peruenisset: Quia hoc in casu creditor valde periclitabatur, ideo centesimam accipiendi habebat libertatem. *Secundo*, Aliud vsurae genus erat, quod leges ἡμιολίας siue *sescuplum*, hoc est, totum cum dimidia eius parte, vocant. HIERONYMVS z huius generis vsurae facit mentionem, illudque improbat. *Solent*, inquit, *in agris frumenti & milii, vini & olei, caeterarumque specierum vsurae exigi --- Verbi gratia, vt hiemis tempore demus decem modios & in messe recipia*

t) Basil. in Psalm. XIV. tom. I. p. 137. φοβεῖται τὰς μῆνας ὡς τόκων πατέρας.

u) Ambros. de Tobia c. XII.

w) Horat. lib. I. satyr. III.

x) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I. Pro pecunia vltra singulas centesimas vetatur accipere.

y) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. In traiectitiis contractibus vel specierum fenori dationibus, vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat concessum.

z) Hieron. com. in Ezech. XVIII. p. 537. (tom. V. p. 376. edit. Francof.)

cipiamus quindecim, hoc est amplius partem mediam. Quod genus vsuræ, quum violenta quædam esset ademtio & magna oppressio, non tantum in clericis a concilio *Nicano* a & *Laodicensi* b nomine ἡμιολιῶν damnatum est, sed in laicis etiam a *Iustiniano* c lege quadam, quæ nulli vltra centesimam, in quocumque casu fuerit, accipere permittit. Quamquam *Iustinianus*, leges olim id concessisse, indicat. Atque id sane ex lege *Constantini* etiamnum exstante in *codice Theodosiano* d manifestum est, quæ ita præcipit: *Quicumque fruges aridas vel humidas, indigentibus mutuas dederint, vsuræ nomine tertiam partem superfluam consequantur: id est, vt si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius consequantur. Tertio*, Aliud vsuræ genus in lege ciuili vocatur *bessis centesimæ*, id est, *binæ trientes*, siue octo de centenis: Et hanc vsuram leges iis, qui ergasteriis e præsunt, aliisque mercatoribus in sua cum aliis negotiatione indulgent. *Quarto*, Cæteris hominibus omnibus dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum ex eadem *Iustiniani* lege f licitum erat stipulari; quod idem est ac sex pro centenis. *Quinto*, Illustres homines non vltra tertiam centesimæ partem g, hoc est, quatuor duntaxat pro centum accipere debebant. *Sexto* denique, Vsura vsurarum in legibus *Romanis* omnibus hominibus omni modo interdicta erat, h vti ex edicto quodam *Iustiniani* videre est, quod antiquam prohi-

a) Concil Nic. c. XVII. vid. supra sub not. (c) p. 318. 319.

b) Conc. Laod. can. IV. vid. not. (k) pag. 319.

c) Cod. Iustin. lib. IV. tit XXXII. leg. XXVI. vid. not. anteced. (y). It. nouel. XXXII. XXXIII. XXXIV. tot.

d) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I.

e) Cod. Iustin. lib IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. Illos, qui ergasteriis præsunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, *vsque ad bessem centesimæ*, vsurarum nomine, in quocumque contractu stipulationem moderari.

f) Cod. Iustin. ibid. Cæteros omnes homines dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum nomine posse stipulari.

g) Ibid. Iubemus illustribus quidem personis, siue eas præcedentibus, minime licere vltra tertiam partem centesimæ in quocumque contractu stipulari.

h) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. leg. XXVIII. Vt *nullo modo vsuræ vsurarum a debitoribus exigantur*, & veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum: Si enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ vsuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. Quapropter hac apertissima lege definimus, *nullo modo licere*

prohibitionem legibus imperatorum, qui ipſum anteceſſerunt, factam memorat atque confirmat. Vt adeo, quum leges imperii generatim prohibuerunt, ne laici diuerſa vſurarum genera acciperent, mirum haud ſit, quod leges eccleſiæ clericis ea accipere multo ſeuerius interdixerint. Præterea quod ad alia vſuræ genera attinet, quæ per imperii leges licita erant, eccleſia duas habebat cauſſas, cur earum vſum in clericis imminutum iret. *Primo* quidem, quod vſuræ vt plurimum a pauperibus exigebantur, id quod eccleſia pro oppreſſione eorum habebat, quorum indigentia potius ſine vſura eis dando mutuo, docente Chriſto, adleuanda erat. *Secundo*, Clerici non poterant accipere vſuram ab hominibus diuitibus & negotiatoribus ſæculi, quin hoc eos in negotia ac ſtudia ſæcularia implicaret magis quidem, quam eccleſia pró ſua ſapientia hiſce temporibus permittendum iudicabat. Atque ita cum hoc negotio vere comparatum, & has præcipuas rationes fuiſſe, autumo, ob quas clericis interdictum fuerit, ne vſuræ negotiationem exercerent. Vſura generatim pauperibus magnæ oppreſſioni erat, quemadmodum ſcriptores vetuſti aduerſus eam declamitantes i, plerumque conqueruntur. Certe auarum & profanum animum indicare ex eoque proficiſci credebatur; qui efficeret, vt homines officii ſui obliti in alia negotia, ab ipſorum vocatione abeuntia, ſeſe ingererent, vnde non poterat non neglecti officii exprobratio & dedecus exſiſtere. Quapropter CYPRIANVS de quibusdam loquens epiſcopis, qui tum publico erant offendiculo, in enarranda eorum peſſima vitæ ratione hæc omnia coniungit & dicit, eos, „quos & hortamento eſſe oporteat cæteris & „exem-

cuipiam vſuras præteriti temporis, vel futuri in ſortem redigere, & earum iterum vſuras ſtipulari. cætera.

i) Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (LVII edit. Francof. p. 619. D.) Μὴ πραγματευώμεθα τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς, μηδὲ καπηλεύωμεν τὴν φιλανθρωπίαν. *Non vtamur illa mercatura, quæ calamitatem aliis infert: nec quæ liberaliter offerenda ſunt, ceu caupones fœneremur.*

Ibid. Ὁ τελώνης νόμον πληροῖ τὸν ἔξωθεν, ἀλλ' ὅμως κολάζεται· ὃ καὶ ἡμεῖς πεισόμεθα, ἐὰν μὴ ἀποστῶμεν τοὺς πένητας ἐπιτρίβοντες, καὶ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ τροφῇ, καὶ ἀφορμῇ εἰς καπηλείαν ἀναίσχυντον ἀποχρώμενοι. *Publicanus exteriorem ſeruat legem, tamen punitur: quod ſane nos quoque patiemur,* niſi deſinamus pauperes conterere, *atque egeſtate neceſſarioque alimento & penuria in cauponationem impudentem abuti.*

„exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum „ſæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, [k] per ali„enas prouincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas „aucupari, eſurientibus in eccleſia fratribus non ſubuenire, ha„bere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rape„re, vſuris multiplicantibus fenus augere.„ Quando igitur vſura plerumque cum eiusmodi eam comitantibus vitiis ſpectata fuit, mirum haud eſt, quod a ſanctis eccleſiæ patribus longiſſime fuerit proſcripta. Præterea CHRYSOSTOMVS [l] ſui temporis ſenatoribus atque aliis illuſtrioribus hominibus legibus imperii ſimpliciter interdictum fuiſſe teſtatur, ne tali lucro ſeſe macularent. Et hæc conſideratio ſine dubio patres eccleſiæ tanto magis induxit, vt clericis hac negotiatione interdicerent, ne ipſi hac in re ab hominibus ſæcularibus ſuperari viderentur; nec ipſis obiici poſſet, quod leges eccleſiaſticæ legibus imperialibus hac in re eſſent remiſſiores.

§. VII.

De hoſpitalitate clericorum.

SANE pauperum, pupillorum, peregrinorum & viduarum neceſſitates his primis temporibus tam importunæ tamque inſatiabiles in eccleſia qualibet erant, vt reditus eius raro omnibus illorum

k) Cyprian. de lapſis p. 123. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) conf. ſupra c. I. §. III. ſub not. (k) p. 304.

l) Chryſoſtom hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francf. p. 622. B.) Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἔρεσθαι, ἀκούσῃ, ὅτι κἀκεῖνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ· τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασι ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσιν καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶν παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. *Quod ſi exteriores legum conditores interrogare volueris, diſces ab illis, quia extremæ impudentiæ ſignum fenus ſemper iudicatum eſt: quare* nec ampliſſimos homines, quos ſenatores appellant, huiusmodi emolumentis deturpari ſinunt, ſed lege prohibent, ne qui rempublicam gerunt, tali lucro maculentur.

Honorius an. CCCXCVII. legem publicauit, qua idem inculcat. Cod Theod. lib. II. tit. XXXIII. de vſuris leg. III. Fruſtra debitores in annis minoribus conſtitutorum vſuras ſe reſtituere non debere contendunt, *quia ſenatoria eos dignitate præditos eſſe* teſtantur. *Quamquam lege ſequenti* ann. CCCCV. *ſenatoribus ſemiſſes vſuras permittit:* Senatores, inquiens, ſub medietatem centeſimæ vſuræ ad contractum creditæ pecuniæ cenſemus admitti. Itaque omnes intelligant, nullum florentiſſimo cœtui ſociatum fenus exercentem, vltra medietatem centeſimæ vel iure ſtipulari, vel poſcere poſſe vſuram,

illorum efflagitationibus responderent. *Enthecam nobis habere non licet*, inquit AVGVSTINVS [m], *non enim est episcopi seruare aurum & reuocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi nos inopes interpellant; vt plures tristes relinquamus, quia, quod possimus dare omnibus, non habemus.* Rebus igitur ita se habentibus, vbi maior clericis exercenda erat liberalitas, quam possessiones ac facultates eorum ferrent, non poterat vllus vsuræ locus esse, nisi cum magno caritatis in pauperes neglectu. Itaque loco dationis in vsuram contrariarum virtutum, hospitalitatis ac caritatis, exemplum præbere debebant: quod ipsum veteres dationem in diuinam vsuram nuncupant, vbi non vnum [n] ad centum, sed centum ad vnum ex manu Dei accipiantur. *Gloria episcopi* tunc *erat*, HIERONYMO teste [o], *pauperum opibus prouidere: ignominia omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis.* Hinc *Nepotiano* inter alias bonas regulas hanc etiam præscribit, vt mensam suam pauperibus & peregrinis apertam esse sinat, vt vna cum illis Christum habeat hospitem. CHRYSOSTOMVS [p] de *Flauiano*

 episcopo

m) Augustin sermon. XLVIII. de diuersis, siue de vita clericorum tom. X. p. 520. (tom. V. p. 1382. edit Paris. MDCC. p. 1398. tom. X. edit. Basil MDLXIX.)

n) Pet. Chrysolog. serm XXV. p. 269. Vsura mundi centum ad vnum accipit, Deus vnum accipit ad centum.

Chrysost. homil LVI. in Matth. pag. 507. edit. Commelin. (hom LVII. p. 619. C. edit. Francof. MDCXCVII.) Τί πτωχὸς εἶ καὶ πένης; καὶ τί μικρόψυχος, ὀλίγου τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολομένων, δέον βασιλείας ἀεὶ μενούσης; τί τὸν Θεὸν ἀφεὶς, ἀνθρωπίνοις κερδαίνεις κέρδη; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμὼν, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποδιδόντα καταλιπὼν, τῷ ἀγνωμονοῦντι συλλαλεῖς καὶ συμβάλλεις; ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδιδούς· οὗτος μόλις ἑκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον· *Quid ita pauper & egenus es, ita pusillanimus, vt paruo magna & caducis pecuniis liberalitatem vendas, quum possis æterno regno vendere? Cur omisso Deo humano lucro sollicitaris? Cur diuitem transcurristi & pauperi adhæres? reliquisti eum, qui reddere potest, & ingrato ac inopi loqueris? Ille restituere desiderat, hic non reddet nisi coactus: hic* vix centesimam partem reddit, ille centuplum *& vitam æternam.*

o) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (pag. 9. G. edit. Francof.)

p) Chrysost serm I. in Genes. tom. II. p. 886. edit. Front. Ducæi. (p. 732. B. C. edit. Francof.) ὃς τὴν οἰκίαν τὴν πατρῴαν, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῶν προγόνων δεξάμενος, ἵνα ταῖς τῶν ξένων αὐτὴν θεραπείαις παράσχῃ, οὕτω διαπαντὸς τοῖς πάντοθεν ἐλαυνομένοις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀνῆκε, καὶ ὑποδέχεται καὶ θεραπεύει θεραπείαις τρόπῳ παντοδαπῷ· ὥστε οὐκ οἶδα εἰ χρὴ τούτου μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων καλεῖν τὴν οἰκίαν

epiſcopo ſuo, huius virtutis reſpectu, egregie loquitur: *Cuius domus*, inquit, *tamquam ipſi ad hoc derelicta ab eius maioribus, peregrinis & aduenis patet: omnes, qui vndique tribulationes ſuſtinent, veritatis tuendæ cauſſa conueniunt, hanc ſibi hoſpitam domum inueniunt, hanc miniſtram & ita in omnibus famulantem, vt neſciam, vtrum huius an peregrinorum magis dicenda ſit domus. Immo vero propterea magis huius eſt, quia peregrinorum eſt: nam & omne quod noſtrum eſt, tunc magis noſtrum erit, ſi ſit nobis commune cum fratribus. Melius enim ſeruatur pecunia, quæ in dextera pauperis collocatur.*

§. VIII.

De eorum frugalitate & rerum humanarum contemtione.

VT ad hanc officii ſui partem explendam tanto magis idonei redderentur, a ſingulis clericis requirebatur, vt parce & frugaliter viuerent; hoc eſt, vt omnes immoderatos ſumtus tam in priuata vitæ ſuæ ratione, quam in admouendis ad profuſas epulas diuitibus vitarent; quod hoc non niſi falſo dicta eſſet hoſpitalitas & iniqua iurium ac redituum pauperibus deſtinatorum vſurpatio. De horum temporum ſimplicitate ex iis, quæ AMMIANVS MARCELLINVS, gentilis ille hiſtoricus q, de epiſcopis *Italis*, vti probabile eſt, obſeruauit, licebit iudicare. *Antiſtites quosdam prouinciales*, inquit, *tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini veriſque eius cultoribus, vt puros commendant & verecundos.* Hoc iſtis epiſcopis prouincialibus, ex ipſius ſententia, maiorem conciliauit honorem, quam ſi in diuitiis, adfluentia ac ſplendore epiſcoporum *Romanorum* vixiſſent. Per canonem quemdam concilii *Carthaginenſis* quarti r omnes epiſcopi *Africani* ad vitam hoc modo agendam obligantur; non pretioſam ſuppellectilem, vel ſumtuoſam menſam, vel ſplendidam viuendi rationem

τὴν τούτου· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο τούτου νομίζειν εἶναι αὐτὴν, ἐπειδὴ τῶν ξένων ἐστί· καὶ γὰρ τὰ ἡμέτερα κτήματα τότε μάλιστα ἡμέτερα γίνεται, ὅταν μὴ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πένησιν αὐτὰ κεκτημένοι διαπαντὸς ὦμεν, καὶ πῶς ἐγὼ λέγω ἂν εἰς δεξιὰν τοῦ πένητος ἀποθῇς τὸ ἀργύριον.

q) Ammian lib. XXVII. p. 458. edit. Lindeb. Hamburg. MDCIX. (p. 526. edit. Gronou. Lugdun. MDCXCIII.)

r) Conc. Carth. IV. c. XV. (tom. II. conc. p. 1201.) Vt epiſcopus vilem ſuppellectilem & menſam ac victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærat.

nem adfectare permittuntur; sed dignitatis suæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærere iubentur. Nonnullis quidem alterum illud hospitalitatis genus arridebat; adhibebant in conuiuium diuites speciatim magistratus, hanc huic rei prætexentes rationem, quod vtilitatem quamdam inde se consequuturos, & deprecationi suæ pro reis, ad supplicium damnatis, tanto maius pondus conciliaturos, confiderent. At vero HIERONYMVS imprimis hanc isti speciose prætextam consilio caussam examinat, ad eamque in monitis suis ad *Nepotianum* respondet. *Conuiuia tibi*, inquit [s], *vitanda sunt secularium & maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores consulum & milites excubare: iudicemque prouinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis, te facere hæc, vt roges pro miseris atque subiectis, iudex seculi plus deferet clerico continenti, quam diuiti: & magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes. Aut si talis est, qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas, libenter carebo huiuscemodi beneficio, & Christum rogabo pro iudice, qui magis & citius subuenire potest quam iudex.* Eodem loco [t] HIERONYMVS *Nepotianum* admonet, ne aliorum facile adeat epulas. *Christiani*, inquit, *consolatores potius nos in mœroribus suis quam conuiuas in prosperis nouerint. Facile contemnitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium ire non recusat.* Hæ sunt vulgares regulæ & leges, quas ad instituendam clericorum hospitalitatem ac frugalitatem veteres præscripserunt. Multi autem antistites aliique in harum regularum obseruatione modum excedebant, nimiam rerum abstinentiam & sui ipsorum renuntiationem excolentes: quam duriorem vitæ rationem ipsi libere & sponte sua eligebant, quo aliorum inopiæ tanto largius atque abundantius possent succurrere. GREGORIVS NAZIANZENVS [u] de *Basilio* refert, diuitias illi fuisse, nihil habere; paruo,

s) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. N. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

t) Ibid. p. 11. G. cit. edit.

u) Nazianz. orat. XX. de laud. Basil. p. 357. 358. edit. Paris. MDCXXX.) Ἐκείνῳ πλοῦτος τὸ μηδὲν ἔχειν. - - - θαυμαστὸν ἡ ἐγκράτεια καὶ ὀλιγαρκία, καὶ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τῶν ἡδονῶν, μηδ' ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρου δεσποίνης τῆς γαστρὸς ἄγεσθαι - - πρὸς τὰ κρίνα βλέπων καὶ τὰ πτηνά, ὡς ἄτεχνον τὸ κάλλος, καὶ σχέδιος ἡ τροφή, κατὰ τὴν μεγάλην παραίνεσιν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, καὶ σάρκα δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος, ἵν' ἡμεῖς πλουτισθῶμεν θεότητα· ἐντεῦθεν αὐτῷ τὸ ἐν χιτώνιον καὶ τριβώνιον, ἡ

paruo, quod natura requirat, contentum viuere; nec a carnis voluptatibus abripi, nec a ventre, tamquam a sæuo & sordido domino superari: Suauissimam cœnam & obsonium ei fuisse, panem & sal & aquam; vestitum habuisse tunicam vnam & pallium vnum; habitationem stratum humi lectulum; non quasi exigua ei & tenuis fuerit res familiaris; fuisse enim metropolitanum *Cæsareæ*, & amplissimos habuisse reditus ad ecclesiam suam spectantes; sed vt vitæ suæ rationem ad exemplum CHRISTI accommodaret, qui carnis paupertatem nostra caussa subiit, vt ipsius paupertate locupletaremur. Hinc cum ille ipse auctor [w], tum historiæ ecclesiasticæ scriptores [x] de eo perhibent, quod, quum tempore persecutionis *Arianæ* sub *Valente* quidam imperatoris præfectus ei minitaretur, nisi imperatoris religionem colere vellet, se omnia ipsius bona proscripturum, responderit, bonorum proscriptioni se obnoxium non esse, qui nihil habeat: nisi forte laceris & detritis pannis imperator indigeat ac paucis libellis, in quibus omnes sibi facultates & copiæ sint. De *Exuperio* episcopo *Tolosæ*, aliorum indigentiam suam semper faciente, eamdem nobis imaginem repræsentat HIERONYMVS. *Viduæ Sareptensis imitator*, inquit, *esuriens pascit alios, & ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogauit.* Immo tantam eius frugalitatem fuisse dicit auctor noster, vt corpus domini in canistro vimineo, & sanguinem in vitro portarit: & hac paupertate [y] nihil ditius esse posse vel gloriosius, adfirmat. Facile esset, sexcenta alia eiusmodi frugalitatis exempla adferre, *Cyprianos*, *Augustinos*, *Nazianzenos*, *Paulinos* aliosque similes generosi spiritus antistites eorum temporum, in quibus vixerunt; qui res humanas maiori cum voluptate contemserunt, quam reliquis eas admirari illisque frui licuit. Sed quum tam excelsæ

χειμωνία, καὶ ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ ἀλυσία, τὰ ἐκείνου σεμνολογήματα, καὶ τὸ ἥδιστον δεῖπνον καὶ ὄψον ὁ ἄρτος, καὶ οἱ ἅλες ἡ καινὴ καρυκεία, καὶ ποτὸν νηφάλιόν τε καὶ ἄφθονον, ὃ γεωργοῦσι πηγαὶ μηδὲν πονουμένοις.

w) Nazianz. ibid. p. 349. δημεύσεις μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρήζεις τῶν τρυχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος.

x) Sozom. lib. VI. c. XVI. οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τε καὶ βιβλία ὀλίγα· οἰκῶ δὲ τὴν γῆν ὡς ἀεὶ παρεδεύων. *Opes quidem nullas habeo, sed pallium duntaxat & paucos libros. In terris autem ita dego, quasi peregrinus.*

y) Hieron. ep. IV. ad Rustic. (pag. 31. H. edit. Francof.)

excelsae ac heroicae virtutes communem regulam superent, non proponuntur, vt ad eas cuiusque hominis officium stricte exigatur, sed tantum vt liberalium ac bonarum mentium studia excitentur. Licebit hac de re dicere, quod simili occasione Servator dixit: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed ii, quibus datum est; Qui potest capere, ille capiat.*

§. IX.

An clerici ad renuntiandum bonis suis temporalibus vlla lege obligati fuerint.

SVNT quidem, qui hoc sapiens consilium in legem libenter mutent, & probare satagunt, quod clericos olim temporalibus suis possessionibus renuntiare oportuerit, vbi ecclesiae ministerio sese addixerint: Sed hoc est soli meridiano obloqui. Quemadmodum enim haec adsertio nullo fundamento nititur, ita euidentissima testimonia in contrarium habemus. Inter sic dictos *canones apostolicos* [z] reperitur aliquis in hanc sententiam: *Manifestae sint episcopi res propriae, si quidem res habet proprias, & manifestae res dominicae: vt sit in potestate morientis episcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere & non rerum ecclesiasticarum praetextu res episcopi intercidant, qui non numquam vxorem habet & liberos, vel cognatos vel famulos. Est enim iustum apud Deum & homines, vt nec ecclesia damnum aliquod accipiat propter rerum episcopi ignorationem: nec episcopus vel eius cognati ecclesiae praetextu proscribantur, vel in negotia litesque incidant, qui ad eum attinent, & eius mortem maledictis infaustisque verbis prosequantur.* Multi alii tum *graecae* tum *latinae* ecclesiae [a] canones idem constituunt. Neque vero opponi potest, quod

z) Can. apostol. cap. XL. (XXXIX.) Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καταλεῖψαι· καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἐσθ᾽ ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς, ἢ οἰκέτας. Δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας πημαίνεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.

a) Conc. Antioch. c XXIV. (tom. II. conc. p. 572.) φανερὰ εἶναι, τὰ διαφέροντα τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ γνώσεως τῶν περὶ αὐτὸν (ἐπίσκοπον) πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν, τίνα ποτέ ἐστι τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λαν-

quod hoc tantum de illis possessionibus, quas in ecclesiæ ministerio acquisierint, intelligendum sit. AMBROSIVS enim aperte indicat, quod leges clericos plena patrimonii vel temporalium bonorum, quæ habuerunt antea, possessione frui sinant. Nam introducit ex clericis quosdam forte sua minus contentos, ita querentes: *Quid* [b] *mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere?* quod ipsum ostendit, fuisse tunc in clericis homines à facultatibus instructos. Et profecto vnus duntaxat casus erat, in quo clericus aliquis ad renuntiandum facultatibus suis compelli poterat, si nimirum possessiones eius explendis imperii officiis inde ab antiquis temporibus obnoxiæ essent, qua de re supra diximus fusius. In cæteris casibus omnibus res proprii arbitrii erat, & in cuiusuis positum libertate, vtrum in vsum quempiam pium de bonis suis decernere vellet, an non. Modo si id non faceret, tanto benignior in pauperes & ecclesiæ minus molestus futurus credebatur, quum necessitatibus eius aliunde subueniretur. Verumtamen nulla lege ad hoc compellebatur, sed tantum caritatis christianæ [c] rationibus. Retenta de necessitatibus suis iudicandi omni potestate in redditibus ecclesiæ partem habere non prohibebatur, si pro sua prudentia ea sibi opus esse videret. Chry-

θάνειν· ἵν' εἰ συμβαίῃ τὸν ἐπίσκοπον μεταλλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παρά τε τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βούλεται, καταλιμπάνεσθαι. κ. τ. λ. *Sint manifesta, quæ ad ecclesiam pertinent, cum cognitione presbyterorum & diaconorum, qui sunt circa eum, vt sciant & non ignorent, quæ sunt propria ecclesiæ, vt nihil ipsos lateat: vt si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis exsistentibus, quæ ad ecclesiam pertinent, ne ea intercidant & pereant: nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur, est enim iustum, & apud Deum & homines acceptum, vt episcopus propria, quibus velit, relinquat.*

Conc. Agath. cap. XLVIII. (tom. IV. concil. p 1391.) Vt de rebus episcopi propriis vel acquisitis, vel quidquid episcopus de suo proprio habet, hæredibus suis, si voluerit, derelinquat.

Conc. Carth. III. cap. XLIX. (tom. II. p. 1178.) Si ipsis (clericis) proprie aliquid liberalitate alicuius, vel successione cognationis obuenerit, faciant inde, quod eorum proposito congruit.

b) Ambros. epist. XVII. edit. Basil. MDLXVII.

c) Can. apost. XLI. (XL.) Μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἴγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτῷ χρείας. *In eius facultate sit etiam, si sit opus, in necessarium suum vsum accipere.*

Chrysanthum episcopum *Nouatianorum* hoc nomine laudat SOCRATES [d], quod, quum proprias haberet possessiones, ab ecclesiis nihil acceperit præter duos panes eulogiarum singulis diebus dominicis; quamquam ne semel quidem dicit, legem illic fuisse, qua ad sic agendum compulsus fuerit. Neque PROSPER id facit, qui tamen præ reliquis aduersum homines diuites, portionem suam ex ecclesiæ beneficiis sumentes, maxime loquitur. Ipse quidem rem minus [e] decentem & vitiosam esse, existimat, quia hoc modo alios magis indigos beneficiis ecclesiæ priuent: Et putat, etiamsi clericus diues sine peccato possessiones suas retinere possit, quod non sit lex nisi lex perfectionis, quæ ad renuntiandum illis eum adigat; tamen id fieri debere ea conditione, vt ab ecclesia alimenta non expetat [f]: sed hoc tantum vt priuatam suam opinionem pronuntiat, neque tunc vllam eiusmodi legem in ecclesia exstitisse, significat. Ecclesiæ *Africanæ* tempore *Augustini* peculiarem legem contra auaritiam habebant, in hanc sententiam: *Episcopi* [g], *presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, & tempore episcopatus vel clericatus sui, agros vel quæcumque prædia nomine suo comparant, tamquam rerum diuinarum inuasionis crimine teneantur obnoxii, nisi admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint.* Quum enim hisce temporibus reditus ecclesiastici essent exigui, nemo de eis plus participabat, quam quod congruo eius alimento sufficeret: adeoque is, qui rebus ita se habentibus prædia emere poterat, in publicos ecclesiæ reditus quodammodo iniurius fuisse, credebatur. At in eadem lege prouisum erat, vt, si quid illis vel liberalitate alicuius vel hereditate obuenisset, pro arbitratu suo de hoc ipso decernendi haberent potestatem. Ecclesia enim in hoc casu non ferebat legem, sed consilium duntaxat dabat; clericos suos diuites ad maiorem largitatis declarationem exhortans,

In concil. Antioch. c. XXV. eadem verba leguntur.

d) Socrat. lib. VII. c. XII. ἀπό τε τῶν ἐκκλησιῶν ȣδὲν ἐδέξατο, πλὴν κατὰ κυριακὴν δύο ἄρτȣς τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν.

e) Prosper de vit. contempl. lib. II. c. XII. Nouerint esse deformius, possessores de eleemosynis pauperum pasci,

f) Ibid. Illi, qui tam infirmi sunt, vt possessionibus suis renuntiare non possint; si ea quæ accepturi erant, dispensatori relinquant, nihil habentibus conferenda, sine peccato possident sua.

g) Conc. Carth. III. c. XLIX. (tom. II. pag. 1178.)

tans, non autem eorum possessiones arbitrio suo subiectas habere cupiens. Ab altera parte, si qui clerici possessionibus propriis destituti & singuli exsistentes, nec familias, quibus prospicerent, habentes, ex reditibus ecclesiae diuitiores fieri adlaborarent: hoc semper pro turpi auaritiae vitio habitum, adeoque ab HIERONYMO h) aliisque vetustis scriptoribus vituperatum fuit. Hactenus de legibus caritatis, quae ad veteres clericos attinent.

§. X.

Quanto studio cauerint, ne lingua in alicuius offensionem incurrerent.

MANSVETVDINIS, modestiae, grauitatis, humilitatis aliarumque virtutum clericorum, quas in ipsa parentis sui persona depinxit GREGORIVS NAZIANZENVS, effigiem heic possem sistere: sed duo tantum momenta de instituendi vitam suam ratione memorabo, leges videlicet primum ad verba, deinde ad famam & existimationem respicientes. Quod ad verba attinet, illi, qui alios, quod eorum in conuersatione hominum difficillimum est, regimen linguae docere debebant, summam dabant operam, vt populo virtutis exemplum tam loquendo quam agendo praeirent Et idcirco leges in licentiores quosque sermones in conuersatione eorum admodum seuerae erant. Concilium *Carthaginense* quartum tres canones continuos huius argumenti habet, quorum vnus i scurrilem dicacitatem & verborum turpitudinem, quae apostolo * βωμολοχία dicitur, sub poena deiectionis de dignitatis gradu vetat. Alter segregationem ab ecclesiae communione minatur k illis, qui per rem quamcumque

h) Hieron ep. II. ad Nepotian. Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerant saeculares: Et clerici, qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant: vt suspiret eos ecclesia diuites, quos mundus antea tenuit mendicos.

i) Conc Carth. IV. c. LX. (tom. II. p. 1204) Clericum scurrilem & verbis turpibus iocularem ab officio retrahendum.

*) Forte dicere voluit auctor noster BINGHAMVS, αἰσχρολογία, quippe quod vocabulum Paulus habet Col. III, 7. illud autem apud Aristotelem II. Ethic. occurrit, & est ipsi altera extremitas εὐτραπελίας.

k) Conc. Carth. IV. c. LXI. Clericum per creaturas iurantem accerrime obiurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

cumque creatam iurauerint. Et tertius canon [l] in eos, qui inter epulas cantauerint, eamdem pœnam pronuntiat. HIERONYMVS speciatim clericum suum aliis detrahendi vitium vitare docet. *Caue* [m], inquit, *ne aut linguam aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. --- Parce a detractione linguæ, custodi sermones tuos, & scito, quia per cuncta, quæ de aliis loqueris, tua conscientia iudicaris, quæ in aliis arguebas. Neque vero illa iusta est excusatio, referentibus aliis iniuriam facere non possum. Nemo inuito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem numquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facile detrahere.* CHRYSOSTOMVS [n] huius vitii mentionem facit, vt quod valde familiaris sit inferioribus, quorum inuidia & æmulatio ad detrahendum de episcopi sui auctoritate ac virtutibus nimium promta esse soleat; in primis si ob dicendi facultatem multitudinis studium habeant & admirationem; qui si & audaculi & arrogantes & gloriæ sitientes sint, tunc eos clam subsannare, pleraque de præpositi auctoritate identidem vellicare eiusque existimatione & potestate imminuta, omnia ipsos esse cupere, dicit. Qua occasione auctor noster simul ostendit, quam generoso spiritu, quam divino & adamantino animo excellere episcopum oporteat, vt ne in his & sexcentis aliis similibus tentationibus vel ab hac parte iræ & inuidiæ, vel ab altera parte insuperabili sollicitudini & animi abiectioni, succumbat. HIERONYMVS aliam linguæ virtutem commendat, quæ magni vsus in conuersatione est; nimirum secretorum custodiam & silentium, speciatim in rebus virorum nobilium. *Officii tui* [o] *est*, inquit, *visitare languentes: nosse domus matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum custodire secreta. Officii tui est, non solum oculos castos seruare sed & linguam. Numquam de formis mulierum disputes, nec quid agatur in alia, domus alia per te nouerit. Hippocrates adiurat discipulos suos, antequam doceat, & in verba sua iurare compellit, extorquet sacramento silentium, sermonem, incessum, habitum moresque præscribit. Quanto magis nos,*

 quibus

l) Conc Carth. IV. c. LXII Clericum inter epulas cantantem supra dictæ sententiæ seueritate coërcendum.

m) Hieron. ep. II. ad Nepot. (p. II. E. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

n) Chrysostom. de sacerdot. lib. V. c. VIII. tot.

o) Hieronym. epist. II. ad Nepotian. ibid. F.

quibus animarum cura commiſſa eſt, omnium chriſtianorum domos debemus amare tamquam proprias? Vult dicere, clericos arti ſilendi tanto ſtudio adſuefaciendos eſſe, quanto *Hippocrates* diſcipulos ſuos eam docuerit; vt pax & concordia chriſtianarum familiarum ſecretorum reuelatione ne turbetur, vel funditus euertatur; id quod certum eſt facturum neminem, qui, vt HIERONYMVS requirit, omnium chriſtianorum familias tamquam proprias amauerit.

§. XI.

De ſtudio eorum vitandi ſuſpicionem mali.

QVEMADMODVM hac ratione in verbis ac moribus inculpati eſſe & bonæ famæ atque exiſtimationis rationem habere docebantur; id quod ad functiones recte obeundas neceſſarium omnino erat: Ita quia fieri poterat, vt exiſtimatio ipſorum non tantum ipſa alicuius malæ rei patratione, ſed etiam probabiliore quadam eius ſuſpicione imminueretur; leges eccleſiæ hoc intuitu exacte ab illis requirebant, vt in tota vitæ ſuæ ratione ſibi ſummopere attenderent, vitarentque omnes ſuſpectas actiones, quæ vel minimam eos vituperandi occaſionem aduerſariis dare poſſent. Non heic ſatis erat, bonam in conſpectu Dei ſeruare conſcientiam, ſed in oculis etiam hominum rebus honeſtis ſtudere debebant. Et hoc tanto erat difficilius, quia homines, obſeruante CHRYSOSTOMO, ad conquerendum de clericis nimium quantum propendent, & alii infirmitate & imprudentia, alii autem malitia abrepti facile contumelias & incuſationes ſine vllo fundamento excitant, excuſationes, quibus ſe quis defendat, haud facile admittentes. Sed quo magis queruli ſunt & ſuſpicioſi animi multitudinis, tanto vigilantiores eſſe oportet clericos aduerſus iniuſtas ſuſpiciones, vt omnem eis præcidant occaſionem, qui ipſos incuſandi atque reprehendendi occaſionem captant. Quam ob cauſam ſummo ſtudio & cautione eis opus eſt, vt contra malas hominum opiniones ſeſe muniant, vitando omnes iſtas actiones, quarum dubia eſt & ſuſpecta natura. „Si enim, inquit CHRYSOSTOMVS p, beatus ille *Paulus* veritus eſt, ne furti apud diſcipulos ſuſpectus eſſet, quo nomine

p) Chryſoſt. de ſacerd. lib. VI. c. IX. Εἰ γὰρ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε· καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρη-

„nomine & alios in pecuniarum administrationem secum ad-„sumsit, vt ne quis se carperet in ista exuberantia, quæ ab „ipso administrabatur: quomodo non omnia a nobis agenda „sunt, vt malas a nobis suspiciones amoueamus, quantumuis „licet falsas, iniquas, & a nostra existimatione alienas? A nul-„lo enim peccato tantum absumus, quantum a furto aberat „*Paulus*. Attamen tantum ille quum abesset a prauo huius-„modi facinore, ne sic quidem negligendam sibi putauit com-„munem multorum suspicionem, etiamsi admodum iniquam at-„que insanam. Insania enim mera, tale quid suspicari de bea-„ta illa atque admirabili *Pauli* anima. Nihilo tamen minus, „quum huiusmodi suspicio sic iniqua atque absurda foret, vt in „nullius animum, nisi mente alienata esset, influere posset, „caussas ille a se omnes procul amolitur. Neque vero vulgi „contemsit insaniam, neque dixit: Quis tandem vestrum hoc „ipsum de nobis suspicari sustineat, quum nemo vestrum sit, „qui nos tum ex signis miraculisque, tum ex vitæ honestate at-„que integritate non reuereatur atque admiretur? Immo con-„tra & suspicatus ille est & exspectauit prauam hanc de se su-„spicionem, atque idcirco radicitus eam auellit, seu, vt verius „dicam, prorsus ne exoriri quidem eam permisit. Quamob-„rem? Procuramus enim, inquit, quæ honesta sunt, non mo-„do coram domino, sed etiam coram hominibus. Tantum cer-„te oportet, immo vero longe maius studium adhibere, vt ma-las

μάτων διακονίαν· ἵνα μή τις ἡμᾶς μωμήσηταί (φησιν) ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ᾽ ἡμῶν· πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑποψίας, κἂν ψευδεῖς, κἂν ἀλόγιστοι τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης· οὐδενὸς γὰρ ἁμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεστήκαμεν, ὅσον κλοπῆς ὁ Παῦλος· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκὼς τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἠμέλησε τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὔσης ἀλόγου καὶ μανιώδους· μανία γὰρ ἦν, τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης ψυχῆς· ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἧττον καὶ ταύτης τὰς ὑποψίας, τῆς οὕτως ἀλόγου, καὶ ἣν οὐδεὶς ἂν μὴ παραπαίων ὑπώπτευσε, πόῤῥωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἰτίας· καὶ οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν, οὐδὲ εἶπε· τίνι γὰρ ἂν ἐπέλθοι ποτὲ, τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ, πάντων ἡμᾶς καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; ἀλλ᾽ ἅπαν τοὐναντίον καὶ ὑπείδετο, καὶ προσεδόκησε ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν· καὶ πρόῤῥιζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν ἀφῆκε· διὰ τί; προνοοῦμεν γὰρ φησὶ καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων· τοσαύτῃ δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρῆσθαι σπουδῇ, ὥστε μὴ μόνον αἱρομένας καταστ…

„las opiniones, non ſolum dum erumpunt, diuellamus arcea„musque; ſed & procul, vnde erumpere poſſint, proſpiciamus, „atque adeo cauſſas ipſas, e quibus enaſcantur, longo ante tem„pore interimamus, non etiam dum coaleſcant, & in vulgi ore „verſentur, ac diuulgentur, exſpectemus. Tum enim haud „procliue fuerit illas delere, ſed admodum difficile: fortaſſe et„iam nulla eas arte tum exſtinguere valeas, neque vero tum „res noxa careat, propterea quod hoc ipſum fiat, quo tempo„re multorum conſcientiam iam læſeris.„ In hunc modum ſanctus ille pater de hoc capite pro more ſuo neruoſe ac ſtrenue argumentatur, vt clericis oſtendat, quam ſint ad ſumma vtendum prudentia obligati, quo offendiculis, omnes dubias & quodammodo ſuſpectas actiones deuitando, anteuertant. HIERONYMVS q clericum ſuum eadem monet, *Caueto*, inquiens, *omnes ſuſpiciones & quidquid probabiliter fingi poteſt, ne fingatur, ante deuita. --- Si propter officium clericatus, aut vidua a te viſitatur aut virgo, numquam domum ſolus introëas. Tales habeto ſocios, quorum contubernio non infameris.*

§. XII.

Leges ad hanc materiam ſpectantes.

NEQVE autem hæc priuata ſoliùs HIERONYMI erat præceptio, ſed publica eccleſiæ regula. Nam in concilio *Carthaginenſi* tertio r decretum legimus, vt nec epiſcopi, nec presbyteri, nec vlli clerici alii ad viduas vel virgines ſoli accedant, niſi comitantibus vel præſentibus quibusdam clericis aliis aut grauibus aliquibus chriſtianis. Et in concilio *Carthaginenſi* primo s ac conci-

καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς ἐκ ἀγαθάς· ἀλλὰ καὶ πόῤῥωθεν, ὅθεν ἂν γένοιντο, προορᾷν· καὶ τὰς προφάσεις, ἐξ ὧν τίκτονται, προαναιρεῖν, καὶ μὴ περιμένειν αὐτὰς συςῆναι, καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διατρυλληθῆναι στόμασι· τηνικαῦτα γὰρ ἔτε εὔπορον αὐτὰς ἀφανίσαι λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσχερὲς, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον· ἔτε ἀζήμιον, τῷ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν βλάβην τῦτο γενέσθαι.

q) Hier. epiſt. II. ad Nepot. pag. 9. cit. edit.

r) Conc. Carth. III. c. XXV. (tom. II. conc. p. 1171.) Vt clerici vel continentes, ad viduas vel virgines, niſi iuſſu vel permiſſu epiſcoporum & presbyterorum, non accedant. Et hoc non ſoli faciant, ſed cum clericis, vel cum his, cum quibus epiſcopus iuſſerit vel presbyter, nec ipſi epiſcopi aut presbyteri ſoli habeant acceſſum ad huiusmodi feminas, niſi aut clerici præſentes ſint, aut graues aliqui chriſtiani.

s) Conc. Carth. I. c. III. (tom. II. p. 1823.) Occaſiones amputandæ ſunt peccatorum & tollendæ omnes ſuſpiciones, quibus ſubtilitas diaboli, ſub prætextu

conciliò *Epaonensi* [t] canones eiusdem argumenti reperiuntur.

§. XIII.

De ἀγαπηταῖς & συνεισάκτοις, deque legibus ecclesiasticis contra illas factis.

SYNODVS magna *Nicæna* aliam legem ex iisdem rationibus, ad anteuertendum omnibus sinistris opinionibus, dedit, ita habentem [u]: *Vetuit omnino magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec vlli penitus eorum, qui sunt in clero,* συνείσακτον ἔχειν, *subintroductam habere mulierem, præterquam vtique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt.* Illi, qui hinc concludunt, quod clericis interdictum fuerit, ne cum vxoribus, quas ante clericatum legitimo matrimonio fœdereque habuissent, cohabitarent, a IACOBO GOTHOFREDO [w] satis explosi sunt, vt qui verum significatum vocabuli *græci* συνείσακτος ignorent, quod numquam coniugem, sed *extraneam* semper denotat, a consanguineis diuersam. Manifestum etiam est, hunc canonem non propter clericos maritos sed cælibes factum esse, vt suspicioni & malis rumoribus occurreretur, qui facile oriri possent ex familiari eorum conuersatione cum feminis,

---

caritatis & dilectionis, incautas animas vel ignaras irretire consueuit. *Nullus ergo & nulla sanctimoniæ deseruiens, propter blasphemiam ecclesiæ, si vobis placet, in vna domo penitus commorari non debent.* Vniuersi dixerunt: Qui nolunt nubere & pudicitiæ meliorem eligunt partem, vitare debent, non solum habitare simul, sed nec habere ad se aliquem accessum.

t) Conc. Epaonens. c. XX. (tom. IV. conc. p 1578) Episcopo, presbytero, & diacono vel cæteris clericis, horis præteritis, id est meridianis vel vespertinis, *ad feminas prohibemus accessum:* quæ tamen, si caussa fuerit, cum presbyterorum aut clericorum testimonio videantur.

u) Conc Nic. c III (tom II. p. 29.) Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον γυναῖκα ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε.

w) Gothofr not. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XLIV. Neque hæ (coniuges) extraneæ sunt, neque cum his commune quidquam habet superior prohibitio de extraneis mulieribus non adsciscendis: quod vt hæc lex apertissime testatur, ita Paphnutii quoque historia collata cum dicto can. III. Nicæno pariter edocet. Quare falluntur, qui ad coniuges a maritis ad sacerdotium promotis diuellendas auctoritatem canonis Nicæni aduocant, qui non est nisi de EXTRANEIS, vt & epistolam Basilii ad Paregorium CXCVIII quæ pariter non est nisi περὶ συνεισάκτων. *conf. omnino p. 87. tot. apud Gothofredum.*

quod diaconum in isthoc crimine deprehensum ab officio amouisset. Et patres concilii *Antiocheni* [e] inter alias rationes, cur *Paulum Samosatensem* episcopatu suo exuerint, & hanc adlegabant, quod *συνεισάκτους γυναῖκας subintroductas* habuerit *mulieres*. In subsequutis sæculis, præter iam memorata concilia *Nicænum* & *Ancyranum*, multos alios canones hoc intuitu factos inuenimus, vt in concilio secundo *Arelatensi* [f], primo, tertio & quarto *Carthaginensibus* [g], in concilio *Illiberritano* [h] ac *Ilerdensi* [i] multisque aliis, qui clericis sub pœna adimendæ dignitatis interdicunt, ne vllam mulierem extraneam, & quæ non sit de ipsorum propinqua cognatione, foueant. Qui canones vniuersi eo spectabant, vt clericos non tantum ad agendum vitam innocentem coram Deo, sed etiam ad præstandum se omni culpa & suspicione vacuos coram

ab obstetricibus diligenter, & si virgines inuentæ fuerint, accepta communicatione ad ecclesiam admittentur, hac tamen interminatione, vt si ad eosdem masculos postmodum reuersæ fuerint, aut si cum eisdem in vna domo & sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiiciantur, nec in ecclesiam postmodum facile recipiantur cætera.

e) Epistol. synod. ap. Euseb. lib. VII. cap. XXX. Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, κ. τ. λ. *Quid heic referre attinet* subintroductas, *vt Antiocheni vocant*, mulieres, *tam ipsius quam presbyterorum eius ac diaconorum?* *cætera*.

f) Concil. Arelat. II. c. III. (tom. IV. p. 1011.) Si quis clericus a gradu diaconatus in solatio suo mulierem, præter auiam, matrem, filiam, neptem, vel conuersam secum vxorem, habere præsumserit, a communione alienus habeatur. Par quoque & mulierem, si se separare noluerit, pœna percellat.

g) Concil. Carth. I. c. III. vid. supra sub not. (s) pag. 336. c. IV. Iuxta viduos & viduas eadem lex maneat & sententia.

Concil. Carth. III. c. XVII. (tom. II. p. 1170.) Cum omnibus omnino clericis extraneæ feminæ non cohabitent, sed solæ matres, auiæ, materteræ, amitæ, sorores, & filiæ fratrum aut sororum, & quæcumque ex familia, domestica necessitate, etiam antequam ordinarentur, iam cum eis habitabant. cætera

Concil. Carth. IV. c. XLVI. (ibid. p. 1204) Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

h) Conc. Illiberrit. c. XXVII. (tom. I. p. 973.) Episcopus vel quilibet alius clericus, aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; *extraneam nequaquam habere placuit*.

i) Concil. Ilerdens. c. XV. (tom. IV. p. 1613.) Familiaritatem *extranearum mulierum*, licet ex toto sancti patres antiquis monitionibus præceperint, ecclesiasticis euitandam, id nunc tamen nobis visum est, vt qui talis probabitur, si post primam & secundam commonitionem se emendare neglexerit, donec in vitio perseuerat, officii sui dignitate priuetur.

coram hominibus obligarent: quia iſtiusmodi gerentibus munera cumprimis neceſſum erat, non tantum bonam conſcientiam ſed bonam etiam famam, & illam quidem ſua, hanc autem aliorum cauſſa, cuſtodire. Hinc AVGVSTINVS [k] „In omnibus ſane ſpi„ritualibus deliciis, inquit, quibus fruuntur innuptæ, ſancta „earum conuerſatio cauta etiam debet eſſe, ne forte, quum mala „vita non ſit per laſciuiam, mala ſit fama per negligentiam. „Nec audiendi ſunt, ſiue viri ſancti ſiue feminæ, quando repre„henſi in aliquo negligentia ſua, per quam fit, vt in malam ve„niant ſuſpicionem, vnde vitam ſuam longe abeſſe ſciunt, di„cunt, ſibi coram Deo ſufficere conſcientiam, exiſtimationem „hominum non imprudenter ſolum, verum etiam crudeliter „contemnentes: quum occidunt animas aliorum, ſiue blaſphe„mantium viam Dei, quibus ſecundum ſuam ſuſpicionem quaſi „turpis quæ caſta eſt diſplicet vita ſanctorum: ſiue etiam cum „excuſatione imitantium; non quod vident, ſed quod putant. „Proinde quisquis a criminibus flagitiorum, atque facinorum „vitam ſuam cuſtodit, ſibi benefacit: quisquis autem etiam fa„mam, & in alios miſericors eſt. Nobis enim neceſſaria eſt „vita noſtra, aliis fama noſtra & vtique etiam quod aliis mini„ſtramus miſericorditer ad ſalutem, ad noſtram quoque redun„dat vtilitatem.„

§. XIV.

Maleuolæ & ineuitabiles ſuſpiciones contemnendæ.

FIERI autem poteſt, vt licet quis omnem cautionem adhibeat & prudentiam, quæ quidem ab ingenio humano poſſit exſpectari, nihilo tamen magis maleuolas inuidorum hominum ſuſpiciones euitet. Neque enim ipſe celebrandus dominus noſter, cuius innocentia & vitæ integritas prorſus diuina erat, in conuerſatione hominum eas omni ex parte potuit effugere. In tali caſu eccleſia non aliam niſi patientiæ & ſolatii regulam, quam diſcipulis ſuis ſeruator noſter dedit, præſcribere poterat: *Beati eritis, quum vos conuiciis affecerint, & perſequuti fuerint & mentientes dixerint quiduis mali* [l] *aduerſus vos propter me. Gaudete & exſultate: quoniam merces veſtra multa eſt in cælis: ita enim perſecuti fuerunt*

k) Auguſt. de bona viduit. c. XXII. (tom. IV. p. 1031. edit. Baſil. MDLXIX.)

l) Matth. V, 11.

runt prophetas, qui fuerunt ante vos. „ Quoniam, *inquit* AVGVSTI„NVS [m], quantalibet humana cautela ſuſpiciones maleuolentiſſi„mas non poteſt omni ex parte vitare, vbi pro exiſtimatione no„ſtra, quidquid recte poſſumus, fecerimus, ſi aliqui de nobis vel „male fingendo, vel male credendo famam noſtram decolorare „conantur, adſit conſcientiæ ſolatium planeque etiam gaudium, „quod merces noſtra magna eſt in cælis: etiam quum dicunt ho„mines mala multa de nobis, pie tamen iuſteque viuentibus. „Illa enim merces tamquam ſtipendium eſt militantium per ar„ma iuſtitiæ, non ſolum dextra verum etiam ſiniſtra, per glo„riam ſcilicet & ignominiam, per infamiam & bonam famam.„ Hactenus de legibus eccleſiæ, quæ ad vitam & conuerſationem veterum clericorum attinent.

LIBRI SEXTI
CAPVT TERTIVM
DE LEGIBVS, QVAE MAGIS SPECIATIM AD OFFICIORVM ET FVNCTIONIS CLERICORVM EXERCITIVM SPECTANT.

§. I.

Clericos in ſtudiis ac litteris adſidue verſari oportebat.

De iis legibus diſſerere nunc adgredimur, quæ propius ad clericorum functionem huiusque diuerſa officia ſpectant. Quorum in enarratione, quia multa horum officiorum poſtmodum fuſius conſideranda erunt, vbi de liturgia & cultu eccleſiaſtico ſumus expoſituri, de illis officiis præcipue heic dicemus, quæ ab illis requiſita fuerunt, vt generaliore eorum exercitio ad ſpecialiora functionis ſuæ officia magis idonei efficerentur. Huiusmodi quid primo loco erat, quod ad ſtudia litterarum adſidue tractanda obligarentur. Quum enim, GREGORIO NAZIANZENO [a] obſeruante, ad leuiſſimas artes addiſcendas diuturno tempore & plurimis laboribus ac ſudoribus, interdum etiam longis peregrinationibus, opus ſit: magnæ ſtultitiæ foret exiſtimare,

m) Auguſtin. ibid. p. 1033.

a) Naz. orat. I. de fuga (tom. I. p. 22.) Ὀρχήσεως μὲν καὶ αὐλήσεως ἐστι διδασκαλία καὶ μάθησις, καὶ χρόνος πρὸς τοῦτο δεῖ, καὶ ἱδρώτων συχνῶν καὶ πόνων, καὶ μισθοὺς καταβαλεῖν ἐστιν ὅτε, καὶ προσαγωγῶν δεηθῆναι, καὶ ἀποδημῆσαι μακρότερα καὶ τ' ἄλλα τὰ μὲν ποιῆσαι πάντα, τὰ δὲ παθεῖν

mare, ſapientiam, quæ humanarum ac diuinarum rerum ſcientiam & bona omnia complexu ſuo tenet, rem vſque adeo leuem & protritam eſſe, vt ad hoc, vt quisquam ſapiens ſit, voluntas ſola requiratur. Multos quidem ſua ætate ita ſenſiſſe, queritur, „Tam male [b] adficimur, inquiens, vt quam plurimi ex nobis (ne „omnes dicam) prius fere quam primam comam abiecerimus, „puerilique more balbutire deſierimus, priusquam in diuina atria „introierimus, priusquam ſacrorum librorum vel nomina ipſa „nouerimus, priusquam noui veterisque teſtamenti characterem „& auctores cognitos habuerimus, (nondum enim dico, prius„quam cœnum & animæ labes, quas peccatum nobis impreſſit, „eluerimus) ſi duo aut tria pia verba edidicerimus eaque non ex „lectione ſed auditione ſola hauſta, aut *Dauidi* paullum operæ „dederimus, aut pallium ſcite contraxerimus, aut zona tenus „philoſophati fuerimus, pietatis ſpeciem quamdam nobis illinen„tes: o præfecturam! o elatum animum! ſacer etiam ab in„cunabulis *Samuel:* ſtatim ſapientes & magiſtri ſumus & in di„vinis rebus ſublimes & ſcribarum ac legis peritorum primi, ac „cæleſtes nos ipſos deſignamus & vocari ab hominibus Rabbi „expetimus, nec vſquam littera; ſed omnia ſpirituali modo in„telligantur, oportet, ac meræ nugæ ſomnia ſunt, atque niſi ma„gnis laudibus efferamur, indignatione adficimur.„ Hoc ipſum e neglectione ſtudiorum ac laborum exſiſtere, queritur, in quibus tamen animi eorum, qui ſacri muneris officia in ſe receperunt,

ἃς ἐμπειρία συλλέγεται· τὴν δὲ σοφίαν, ἣ πᾶσιν ἐπιστατεῖ, καὶ πάντα ἐν ἑαυτῇ τὰ καλὰ συλλαβοῦσα ἔχει - - - οὕτω κοῦφόν τι καὶ πεπατημένον πρᾶγμα ὑποληψόμεθα, ὥστε θελῆσαι δεῖ μόνον καὶ εἶναι σοφόν; πολλῆς τοῦτο τῆς ἀμαθίας.

b) Ibid. p. 21. Οὕτω κακῶς διακείμεθα, ὥστε οἱ πλείους ἡμῶν, ἵνα μὴ λέγω πάντες, πρὶν ἀποθέσθαι σχεδὸν τὴν πρώτην τρίχα, καὶ τὸ τὰ παιδικὰ ψελλίζεσθαι, πρὶν παρελθεῖν εἰς τὰς θείας αὐλάς, πρὶν τῶν ἱερῶν βίβλων γνῶναι καὶ τὰ ὀνόματα, πρὶν καινῆς καὶ παλαιᾶς χαρακτῆρα γνωρίσαι, καὶ τοὺς προστάτας (οὔπω γὰρ λέγω, πρὶν ἢ τὸν βόρβορον ἀποπλύνασθαι, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἴσχη, ὅσα ἡ κακία ἡμῖν προσεμάξατο) ἂν δύο ἢ τρία ῥήματα τῶν εὐσεβῶν ἐξασκήσωμεν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀκοῆς, οὐκ ἐντεύξεως, ἢ τῷ Δαβὶδ βραχέα καθομιλήσωμεν, ἢ τὸ τριβώνιον εὖ περιστειλώμεθα, ἢ μέχρι τῆς ζώνης φιλοσοφήσωμεν, εὐσεβείας τι πλάσμα κατ' ὄψιν ἡμῖν αὐτοῖς περιχρώσαντες· βαβαὶ τῆς προεδρίας καὶ τοῦ φρονήματος! ἱερὸς καὶ ἐκ σπαργάνων ὁ Σαμουήλ· εὐθύ ἐσμεν σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ὑψηλοὶ τὰ θεῖα, καὶ γραμματέων τὰ πρῶτα καὶ νομικῶν, καὶ χειροτονοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς οὐρανίους, καὶ καλεῖσθαι Ῥαββὶ ζητοῦμεν, καὶ οὐδαμοῦ τὸ γράμμα, καὶ πάντα δεῖ νοηθῆναι πνευματικῶς, καὶ λῆρος πλατὺς τὰ ὀνείρατα, καὶ ἀγανακτοίημεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα ἐπαινοίμεθα.

runt, perpetuo occupati esse debeant. CHRYSOSTOMVS hanc rem paullo vlterius persequitur & necessitatem continui laboris ac studiorum in clerico ex demandato ei opere & negotio demonstrat, cuius vnaquæque pars magnam sedulitatem ac animi applicationem requirat. Primum ad adhibendum commodas variis animarum [c] morbis curationes aptum esse debere dicit, quod officium plus experientiæ ac laboris postulet, quam curatio morborum, quibus corpora mortalium obnoxia sunt: & hoc ipsum per solam sermonis euangelici doctrinam fieri. adeoque hanc in qualibet morbi parte applicari opportere. Deinde ad omnium aduersariorum [d], iudæorum, gentilium & hæreticorum ora obturanda debere esse idoneum, qui diuersis artibus diuersisque armis vtantur, quibus veritati insultent; quorum nisi omnes fallacias ac artificia satis perspecta & cognita habeat, noueritque, quo pacto ipse se recte defendat, periculum esse, ne non tantum eorum quemlibet ecclesiam diripere ac deuastare patiatur, sed ipse etiam in errorem alium incidat, dum alium oppugnet. Nihil enim vulgatius esse, quam vt indocti & inexercitati disputatores de vna extremitate in alteram prolabantur; id quod in controuersiis, quæ ecclesiæ cum *Marcionitis* ac *Valentinianis* ab vna parte, & ab altera cum *Iudæis* circa legem *Mosis* intercesserunt; nec non in disputationibus de Trinitate inter *Arianos* & *Sabellianos* obseruari posse, monet. Nisi quis igitur in verbo Dei bene peritus ac exercitatus sit, veramque artem ac regulas disputandi calleat, quod sine perpetua industria ac labore exspectari nequeat, fieri non posse, concludit, vt fundamentum suum & veritatem pro eo ac deceat, contra tot subtiles & astutos aduersarios tueatur. Hinc *Pauli* monitum, quod *Timotheo* 1 epist. IV, 13. 15. dedit, inculcat [e]: *Intentus esto lectioni, exhortationi, doctrinæ. Hæc meditare, in his esto: vt tuus profectus manifestus sit inter omnes.* Denique ostendit [f], quam difficile sit & laboriosum negotium, concionibus & disputationibus ad populum habendis semper intentum esse, quum admodum seueri iudices lucubrationum concionatoris euaserint, nec permittere ei velint,

c) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. III. tot.
d) Ibid. lib. IV. c. IV. tot.
e) Ibid. lib. IV. c. VIII.
f) Ibid. lib. V. c. I. tot.

velint, vt vel partem aliquam eorum, quæ ab aliis elaborata fuerint, ſuis ipſius concionibus intertexat, vel propriis inuentis iterum vtatur. Heic ſuſceptam operis prouinciam ſæpius eſſe multo difficiliorem, quod aures ſuas vulgus adſuefecerit, non vt ad vtilitatem, ſed ad voluptatem potius audiant, quemadmodum facere ſoleant ii, qui vel de tragœdis vel de citharœdis iudicaturi ſedeant. Heic ergo concionatoris ſtudium ac laborem excitari debere, ipſique eo opus eſſe animo, qui longe exiguitatem hanc ſuperet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuoſamque compeſcat, poſſitque illorum auditione ad id, quod vtilius futurum ſit, transferre, hac ratione, vt populum ſe ſequentem ac ſibi obſecundantem habeat, non autem vt ipſe à populi deſideriis agatur. Et quanto maiore diſcendi vi præditus ſit, tanto pertinaciore ſtudio g atque exercitatione vim huiusmodi excolere eum oportere, vt vbique dicta illius omnia exiſtimationis ipſius magnitudini reſpondeant, ne ſcommatis ac criminationibus populi ipſe ſe exponat. Hiſce & ſimilibus argumentis ſanctus ille pater vtitur, oſtenſurus, quantum eorum, qui ſacro quodam funguntur munere, interſit, ſtudiis ac laboribus ſemetipſos tradere, vt hac ratione ad ſatis faciendum diuerſis functionis ſuæ officiis, quibus ſe ſubducere non poſſunt, tanto magis idonei fiant.

§. II.

Nulla excuſatio, tamquam iuſta apologia, in contrarium admiſſa.

NONNVLLOS quidem ipſius *Pauli* apoſtoli teſtimonium in ignorantiæ ſuæ defenſionem adlegare ſibique ipſis in doctrinæ inopia placere, dicit CHRYSOSTOMVS, quod nec apoſtolus inſcitiam ſuam diſſimulet, ſed ſermone rudem ſe eſſe, aperte profiteatur. Sed his ſanctus pater apprime rectiſſime reſpondet, non poſſe eos apoſtolicæ mentis altitudinem exacte rimari neque verborum ſenſum capere, adeoque teſtimonium illud ad excuſandam ſocordiam atque oſcitantiam h in neceſſariis cognitionis, quam vita clericalis requirat, partibus fruſtra ab ipſis vrgeri. Si ſumma peregrinæ ac profanæ eloquentiæ vis a clericis rigide requireretur;

g) Chryſoſt. de ſacerdot. lib. V. c. V. tot.

h) Ibid. lib. IV. c. VI. & VII. tot.

tur; Si *Iſocratis* terſum læuorem, *Demoſthenis* amplam ſublimitatem, *Thucydidis* venerandam maieſtatem, *Platonis* excellentem dignitatem in concionibus ſuis ſemper exprimere iuberentur: tum quidem *Pauli* teſtimonium adducere non abs re futurum; iam vero omnibus illis prætermiſſis orationis paupertatem ſic permitti eis poſſe, vt rerum verborumque compoſitio nuda ac ſimplex ſit. Modo ne quis in cognitione atque adeo in dogmatibus fidei ac religionis diligenter excutiendis rudem ſed peritum ac exercitatum ſe præſtet; qualem *Paulus* ſe præſtiterit, cuius magna fuerit apud omnes qua diſputantis, qua concionantis admiratio. Et omnino iniuſtum eſſe, rudem ipſi ac incomtam orationem tribuere, qui ſua dicendi facultate victoriam de *iudæis* pariter & *græcis* reportarit, eaque effecerit, vt multi gentilium ipſum *Mercurium* eſſe ſuſpicarentur. Ex eiusmodi datis facultatis dicendi ac perſuadendi documentis liquido conſtare, *Paulum* non mediocrem his in ſtudiis operam collocaſſe; adeoque eius teſtimonium in ignorantiæ ac ſocordiæ patrocinium peſſime adferri, cuius exemplum tanto eis ſit opprobrio. Rurſus alios eſſe, idem CHRYSOSTOMVS dicit, qui omne miniſtri eccleſiæ officium ad bonam vitam referant, aliam inde cognitionis ac doctrinæ inopiæ, nec non artis concionandi diſputandique ignorantiæ excuſationem petentes. Sed ad hoc reſpondet, [i] vtrumque in ſacerdote requiri; ipſumque non tantum facere ſed etiam docere præcepta Chriſti, & tum factis tum verbis eos, quos erudiat, ad beatam vitam conducere oportere: vtramque officii ſui partem coniungendam eſſe & alteram alterius ſubſidio indigere ad conſummatam ædificationem. Alioquin in controuerſiis de religionis capitibus vitæ honeſtatem doctrina „vacuam nihil vtilitatis habituram, pluribus docet. „Quum, „de dogmatibus, inquit, [ii] exortum fuerit certamen depu„gnentque omnes ab iisdem ſcripturis, quamnam heic vitæ „exemplum facultatem præſtare, quamnam vim exhibere pot„erit? Quidnam vero vtilitatis ſudores permulti adlaturi ſunt, quum

i) Chryſoſt. de ſacerdot. lib. IV. cap. VIII. tot.

ii) Ibid. lib. IV. c. IX. Ὅταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγὼν κινῆται, καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται γραφῶν, ποίαν ἰσχὺν ὁ βίος ἐνταῦθα ἐπιδεῖξαι δυνήσεται; τί τῶν πολλῶν ὄφελος ἱδρώτων, ὅτ' ἂν μετὰ τοὺς μόχθους ἐκείνους, ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἵρεσιν ἐκπεσὼν ἀποσχισθῇ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας; ὅπερ οἶδα πολλοὺς

„quum vel poſt labores illos exhauſtos a craſſa quadam inſcitia „in hæreſin quis delapſus, ab eccleſiæ corpore abſciſſus auulſusque fuerit? quod quidem ſcio multis vſu veniſſe. Quod tandem illi tum fuerit tolerantiæ commodum? certe nullum. Sicut neque fidei integræ neque incolumis vſus fuerit vllus, ſi perdite alioqui ac corrupte vixeris. Quibus de cauſſis eum oportet, qui docendorum aliorum munus ſortitus eſt, inprimis huiusmodi certaminum peritiam habere. Nam tametſi tutus ipſe perſtat, nihilque prorſus ab aduerſariis læditur, tamen ſimpliciorum hominum multitudo illi ſubiecta, vbi animaduerterit, ducem victum eſſe, ac nihil facere, quo ſe contra aduerſarios tueatur, iam non victi infirmitatem; ſed dogmatis potius imbecillitatem vitiumque cauſſantur. Atque ita demum ob vnius hominis imperitiam multus populus in extremam perniciem præceps rapitur, qui quamquam haud ſe penitus cum fidei aduerſariis coniungunt, tamen in iis ambigere coguntur, de quibus confidere ipſi poterant, & ad quos ſeſe cum fide inconcuſſa contulerant, iam non illis cum eadem conſtantia attenti eſſe poſſunt; verum tantus æſtus, tanta tempeſtas illorum animas infeſtat ſuperato præceptore, vt malum ipſum in naufragium tandem erumpat.„ HIERONYMVS itidem hanc excuſationem grauiter reprehendit, quando clerico ſuo [k] ſcribit, „nec ruſticum & tamen ſimplicem fratrem ideo debere ſe ſanctum putare, ſi nihil nouerit: nec peritum & eloquentem in lingua æſtimare ſanctitatem. Quamuis enim multo melius ſit, e duobus imperfectis ruſticitatem ſanctam habere, quam elo-

 „quen-

ταθόντας ἐγώ· ποῖον αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης· Διὰ δὴ ταῦτα μάλιστα πάντων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγώνων, τὸν διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἕστηκεν ἐν ἀσφαλείᾳ μηδὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀφελεστέρων πλῆθος, τὸ ταττόμενον ὑπ' ἐκείνῳ, ὅτ' ἂν ἴδῃ τὸν ἡγούμενον ἡττηθέντα, καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν· οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου τῆς ἥττης, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται σαθρότητα· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπειρίαν, ὁ πολὺς λεὼς εἰς ἔσχατον ὄλεθρον καταφέρεται· κἂν γὰρ μὴ πάντη γένωνται τῶν ἐναντίων. ἀλλ' ὅμως, ὑπὲρ ὧν θαῤῥεῖν εἶχον, ἀμφιβάλλειν ἀναγκάζονται· καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσῄεσαν ἀκλινοῦς, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στεῤῥότητος· ἀλλὰ τοσαύτη ζάλη τῶν ἐκείνων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς ἥττης τοῦ διδασκάλου· ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτῆσαι τὸ κακόν.

k) Hieron. epiſt. II. ad Nepotian.

„quentiam peccatricem; in conſummato tamen ſacerdote vtrum-„que requiri, nec minus ſcientia quam ſanctitate opus eſſe, vt „ad explendas diuerſas functionis ſuæ partes idoneus reddatur.„ Hunc in modum ſancti illi doctores clericorum ignorantiæ ibant obuiam, ipſosque aptis argumentis eo adducere adlaborabant, vt ad ſtudia doctrinæ ſeſe conferrent, quippe qua via ſola eam rerum peritiam comparare ſibi poſſent, quæ ad multa grauia functionis ſuæ officia obeunda ſufficeret.

§. III.

Præcipuum eorum ſtudium in ſacrarum litterarum & probatorum ſcriptorum ac canonum eccleſiæ tractatione verſari debebat.

NON autem quoduis ſtudiorum genus promiſcue, ſed ſacræ ſcripturæ tractationem in primis commendabant; quippe quæ eruditionis, ad ipſorum functionem maxime requiſitæ & ab ipſis quauis occaſione adhibendæ, eſſet ſcaturigo. Nam, CHRYSOSTOMO obſeruante, in ſpirituali animarum curatione verbum Dei omnium rerum, quæ in curatione corporum adhiberi ſo-„lent, vicem ſupplet. „Hoc[1] inſtrumentum eſt, inquit, hoc ci-„bus, hoc aëris temperamentum optimum, hoc medicamenti in-„ſtar, hoc ignis loco, hoc ferri vice: ac ſi vel vrere, vel ſecare „opus, hoc ipſo vti neceſſe: atque hoc ſi nihil profuerit, reliqua „omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animam „ſuſcitamus & tumeſcentem compeſcimus: hoc & ſuperua-„canea amputamus & quæ deſunt ſupplemus, cæteraque „omnia conficimus, quæ ad animi conferunt incolumitatem. „Ac ſane vt vitam quam optime conſtituas, alterius hominis „vita te ad idem exemplum æmulationemque parem pertrahere „poſſit. At quum humanus animus decretorum minime ve-„rorum ſententiarumque a fide abhorrentium morbis laboraue-„rit, heic demum euangelici ſermonis vſus magnopere neceſſa-„rius,

1) Chryſoſt. de ſacerdot lib. IV. c. III. Τοῦτο τὸ ὄργανον, τοῦτο τροφὴ, τοῦτο ἀέρων κρᾶσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, τοῦτο ἀντὶ πυρὸς, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· κἂν καῦσαι δέῃ καὶ τεμεῖν, τούτῳ χρήσασθαι ἀνάγκη· κἂν τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, πάντα οἴχεται τὰ λοιπά· τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν, καὶ φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν, καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ὑγίειαν ἡμῖν συντελεῖ· πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην, βίος ἕτερος εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι ζῆλον· ὅτ᾽ ἂν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ ἡ ψυχὴ

„rius, non ſolum, vt qui tibi domeſtici ſunt, robores atque con„firmes: verum etiam vt cum externis bellum geras, ac manus „conſeras.„ cætera. *Quapropter*, infert tandem ll, *ingens adhibere ſtudium oportet*, *vt Chriſti ſermo in nobis largiter inhabitet.* Hoc ſtudium ipſis neceſſarium erat, vt ſpeciatim ad verbi diuini prædicationem digne peragendam idonei fierent; ſiquidem HIERONYMO iudice m, optima ſermonis cuiusdam commendatio eſt, ſi ſcripturarum lectione ſit conditus. Præterea extemporalis ſcripturæ explicatio, quæ ipſis ſæpius, quum pars quædam legeretur, facienda erat, hominem requirebat in omnibus eius partibus verſatiſſimum phraſiumque, ſenſus, doctrinarum ac myſteriorum diuinorum eruditiſſimum, vt ferente quauis occaſione expeditam & facile currentem nec non audientium ædificationi accommodatam orationem de illis habere poſſet. Et in hunc ipſum finem canones quidam n præcipiunt, vt ne plures horæ vacantes, præſertim prandio & cœnæ conſtitutæ, ſine ſacrarum litterarum lectione tranſigerentur; partim ad excludendum otioſas & minus neceſſarias fabulas, partim ad ſubminiſtrandam ipſis materiam ac argumentum, de quo inter ſe colloquentes alii alios ædificare poſſent. HIERONYMVS *Nepotianum* amicum ſuum hoc nomine laudat, quod per omne conuiuium o de ſacris ſcripturis aliquid proponere, & conuictores vtilibus ſermonibus inde inſtitutis oblectare conſueuerit. Poſt ſcripturas tempus ſuum

τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους·

ll) Ibid. c. IV. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως.

m) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. C. edit. Franc. MDCLXXXIV.) Sermo presbyteri ſcripturarum lectione conditus ſit. Nolo te declamatorem eſſe, & rabulam garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorum peritum & ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum.

n) Conc. Tolet. III. c. VII. (tom. V. concil. 1011.) Pro reuerentia Dei ſacerdotum, id vniuerſa ſancta conſtituit ſynodus; vt quia ſolent crebro menſis otioſæ fabulæ interponi, in omni ſacerdotali conuiuio lectio ſcripturarum diuinarum miſceatur. Per hoc enim & animæ ædificantur ad bonum, & fabulæ non neceſſariæ prohibentur.

o Hieron. epitaph. Nepot. ep. III. ad Heliodor (p 16. C. edit. cit.) *Sermo eius per omne conuiuium de ſcripturis aliquid proponere*, libenter audire, reſpondere verecunde, recta ſuſcipere, praua non acriter confutare, diſputantem contra ſe magis docere, quam vincere.

ſuum optimis auctoribus eccleſiaſticis eum impendiſſe, eorumque adſidua lectione & meditatione diuturna in pectoris ſui bibliothecam tantum theſaurum congeſſiſſe narrat, vt commoda quauis occaſione eorum verba recitare potuerit, *Illud*, inquiens, *Tertulliani, iſtud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii eſt. Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum eſt loquutus Arnobius.* Inter ſcriptores vero eccleſiaſticos canones eccleſiæ maximi ſemper vſus eſſe credebantur; quippe qui non tantum diſciplinæ, doctrinæ & gubernationis eccleſiaſticæ, ſed etiam regularum vitæ ac morum quoddam continerent compendium. Quam ob cauſſam vt leges quædam in vniuscuiusque ordinatione canones recitari iubent; ita aliæ præcipiunt p), vt clerici poſtea eos vna cum ſcripturis ſacris partem ſtudiorum ſuorum eſſe ne prætermittant. Canones enim eo tempore inſtar inſtitutionum paſtoralium erant, hanc præ aliis priuatis inſtitutionibus habentes prærogatiuam, vt eſſent vox publica & rubricæ eccleſiæ, adeoque ob hanc ipſam rationem tanto ſtudioſius legendi. In poſterioribus ſæculis tempore CAROLI MAGNI leges quasdam offendimus, quibus clerici vna cum canonibus eccleſiæ GREGORII librum de *cura paſtorali* legere q) iubentur.

§. IV.

Quatenus librorum gentilium & hæreticorum lectio permiſſa fuerit.

ALIOS libros ac ſcripta cautius legebant & rarius. Quidam canones r) gentilium librorum lectionem epiſcopis interdicebant; nec hæreticorum librorum eis permittebant vſum, niſi neceſſitas id exigeret, hoc eſt, ſi vel eos confutari vel alios contra

tra

p) Conc, Tolet. IV. c. XXV. (tom. V. p. 1713.) *Sciant ſacerdotes ſcripturas ſanctas & canones meditentur,* vt omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia quam operum diſciplina.

q) Conc. Turon. III. c. III. (tom. VII. p. 1261.) Nulli epiſcopo liceat canones, aut *librum paſtoralem a beato Gregorio papa editum*, ſi fieri poteſt, ignorare, in quibus ſe debet vnuſquiſque, quaſi in quodam ſpeculo, adſidue conſiderare. Conc. Cabillon. II. c. I. (ibid. p. 1272.) Illas ſcripturas notiſſimas habeant, quæ canonicæ appellantur & earum ſenſum per patrum tractatus inquirant. Canones quoque intelligant *& librum beati Gregorii papæ de cura paſtorali:* & ſecundum formam ibidem conſtitutam & viuant & prædicent.

r) Conc. Carth. IV. c. XVI. (tom. II. conc. p. 1201.) Vt epiſcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro neceſſitate & tempore.

tra eorum virus præmoneri oporteret. Gentilis eruditionis prohibitio, etsi multo ſtrictius fieri debuiſſe videtur, ſimiliter cum quodam diſcrimine intelligenda eſt. Poterant enim homines in gentilium librorum lectione diuerſum præſtitutum ſibi habere ſcopum. Alii delectationis tantum cauſſa eos legere & neglectis ſcripturis aliisque vtilioribus ſtudiis huic delectationi totos ſe tradere poterant: & iſti omnes ſummopere damnandi erant. De hiſce HIERONYMVS [s] loquitur, *Sacerdotes Dei*, inquiens, *omisſis euangeliis & prophetis, videmus comœdias legere, amatoria bucolicorum verſuum verba canere, Virgilium tenere; & id quod in pueris necesſitatis eſt; crimen in ſe facere voluptatis.* Aliis ſimplex & inaffectatus ſcripturæ ſacræ ſtilus non arridebat, hinc cum oratoribus ethnicis conuerſabantur, vt linguam ſuam politiori & atticæ dialecto adſuefacerent; Et hi quoque eccleſiæ cenſuræ obnoxii erant. Notatu digna ſunt, quæ de *Triphyllio* quodam epiſcopo *Cyprio*, (qui de iſtiusmodi delicatorum hominum numero erat, quibus ſtilus ſcripturæ ſacræ non ita elegans, quemadmodum eſſe oporteret, videbatur) narrat SOZOMENVS [t], quod quum in concione quadam, quam *Spyridone* aliisque nonnullis epiſcopis *Cypriis* præſentibus habuerit ad populum, neceſſe habuerit in medium adducere dictum illud ſeruatoris: ἆρον σοῦ τὸ κράββατον καὶ περιπάτει, *Tolle grabbatum tuum & ambula*, mutato nomine pro κράββατον dixerit σκίμποδα, ratus hanc vocem iſta multo eſſe elegantiorem. *Spyridonem* vero ſancta indignatione commotum his eum verbis adloquutum eſſe dicit: *Num tu præſtantior es eo, qui* κράββατον *dixit, vt te pudeat eius verbis vti?* Quo dicto hominem, propter eloquentiam inſolentius ſeſe efferentem, ad modeſtiam erudiendo admonuiſſe, ne eloquentiam humanam ſacris ſcripturis anteferret. Aliud hominum genus libentius auctores gentiles quam ſcripturas verſabant, quia iſtos malo ſuo artem ſophiſticam, ad impo-

s) Hieron. ep. CXLI. ad Damaſum de filio prodigo tom. III. p. 129. edit. Baſil. MDLXV. (p. 87 C. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

t) Sozom. lib. I. cap. XI. συνάξεως ἐπιτελουμένης, ἐπιτραφεὶς Τριφύλλιος διδάξαι τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο παράγειν εἰς μέσον ἐδέησε, τὸ ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει, σκίμποδα ἀντὶ τοῦ κραββάτου μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἶπε· καὶ ὁ Σπυρίδων ἀγανακτήσας, οὐ σύγε, ἔφη, ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἀπεπήδησε τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου τοῦ δήμου ὁρῶντος· ταύτῃ γε μετριάζειν παιδεύων τὸν τοῖς λόγοις ὠφρυωμένον,

imponendum imperitioribus, discendi proposito accommodatiores esse, existimabant. Quemadmodum scriptor anonymus apud EVSEBIVM [u], qui contra hæreticos *Theodotianos* scripsit, de istius sectæ antesignanis obseruauit, quod relictis sacris Dei scripturis generatim tempus suum *Euclidi*, *Aristoteli*, *Theophrasto*, & *Galeno* impenderint, infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem & corrumpendam christianæ fidei simplicitatem abutentes. In his casibus vniuersis gentilium auctorum lectio, ob tam indignas rationes institui solita, omnino illicita erat, quia semper cum manifesto totius scripturæ sacræ neglectu & contemtu fiebat, adeoque ex hoc fundamento canonibus ecclesiæ iustissime fuit prohibita. Erant autem tum ab altera parte casus quidam, in quibus gentilium auctorum lectio, non obstante ecclesiæ prohibitione, omnino permittebatur. Nam interdum eos legi oportebat, vt errores eorum ante oculos exponerentur atque confutarentur, vt alios ne inficerent. Ita HIERONYMVS [w] obseruat, quod *Daniel* doctrinam *Chaldæorum* & *Moyses* omnem sapientiam *Aegyptiorum* discentes non peccauerint, quoad eam didicerint, non vt sequerentur, sed vt iudica-

u) Euseb. lib. V. c. XXVIII. Καταλιπόντες τὰς ἁγίας τῦ Θεῦ γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλῦντες καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοῦντες, Εὐκλείδης γῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεομετρεῖται· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται· Γαληνὸς γὰρ ἴσως ὑπό τινων καὶ προσκυνεῖται· οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουργίᾳ τὴν ἁπλῆν τῶν θείων γραφῶν πίστιν καπηλεύοντες· ὅτι μὴ δὲ ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; *Relictis atque abiectis sacris Dei scripturis, geometriæ student; quippe qui terrestres sint & loquantur terrena, & illum, qui de cælo aduenit, ignorent. Euclidis igitur geometria apud nonnullos eorum studiose excolitur. Aristoteles vero & Theophrastus summa admiratione suscipiuntur; Galenus autem a quibusdam etiam adoratur. Proinde istos, qui* infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem abutuntur, *& subtili impiorum hominum versutia simplicissimam diuinarum scripturarum adulterant fidem, remotissimos esse a fide, quid attinet dicere?*

w) Hieron. com. in Daniel. c. I. Qui de mensa regis & de vino potus eius non vult comedere, ne polluatur: vtique si sciret, ipsam sapientiam atque doctrinam Babyloniorum esse peccatum, numquam acquiesceret discere, quod non licebat. *Discunt autem, non vt sequantur sed vt iudicent atque conuincant.* Quomodo si quis aduersus mathematicos velit scribere, imperitus μαθήματος, risui pateat, & aduersum philosophos disputans, si ignoret dogmata philosophorum. Discunt ergo ea mente doctrinam Chaldæorum, qua & Moyses omnem sapientiam Aegyptiorum didicerat.

iudicarent atque conuincerent. Idem de se adfirmat AMBROSIVS x, *Legimus aliqua*, inquiens, *ne legantur; legimus*, *ne ignoremus; legimus non vt teneamus*, *sed vt repudiemus*. Hæc vna erat ratio, cur scriptores ethnici nonnumquam a viris eruditis legi possent, vt nimirum nota ad eos apponeretur censoria. Alia ratio erat, quod eorum multi caussæ religionis vtiles essent & opportuni, siue ad confirmandam diuinarum scripturarum ac doctrinæ christianæ veritatem, siue ad detegendos ac confutandos ipsorum gentilium errores atque vanitates. Ita HIERONYMVS y, historicos tum *græcos* tum *latinos*, DIODORVM SICVLVM, POLYBIVM, TROGVM POMPEIVM & LIVIVM tam in explananda quam confirmanda vaticiniorum *Danielis* veritate magnam vtilitatem habere, obseruat. Idem de ORPHEI, SIBYLLARVM, HERMETIS aliorumque gentilium philosophorum libris AVGVSTINVS z dicit, quod quum de patre Deo & de filio Dei multa vera dixissent, hoc intuitu ad conuellendam paganorum vanitatem non parum conferant. Quam ob caussam non AVGVSTINVS tantum & HIERONYMVS, sed plerique veteres scriptores ecclesiastici, in gentilium eruditione multum versati erant, quemadmodum quilibet nouerit, qui de ipsis nouerit quidpiam. HIERONYMVS in breui quadam epistola zz plerosque *græcos*, & *latinos* scriptores, qui ante ipsum vixerunt, memorat, deque illis generatim dicit: *In tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos refereiunt libros*, *vt nescias*, *quid in illis primum admirari*

x) Ambros. procem. in Luc. euangel.

y) Hieron. prol. in Dan. Ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplex græcorum historia necessaria est: Suctorii videlicet, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybii, Posidonii, Claudii Theonis, & Andronici, cognomento Alipii, quos & Porphyrius esse sequutum se dicit; Iosephi quoque & eorum, quos ponit Iosephus, præcipueque nostri Liuii, & Pompeii Trogi atque Iustini, qui omnem extremæ visionis narrant historiam: & post Alexandrum vsque ad Cæsarem Augustum Syriæ & Aegypti, id est Seleuci & Antiochi & Ptolemæorum bella describunt. Et si quando cogimur litterarum sæcularium recordari, & aliqua ex his dicere, quæ olim omisimus: non nostræ est voluntatis, sed (vt ita dicam) necessitatis, vt probemus ea, quæ a sanctis prophetis ante sæcula multa prædicta sunt, tam græcorum quam latinorum & aliarum gentium litteris contineri.

z) August. contr. Faust. lib. XIII. c. XV. (tom. VI. pag. 288. edit. Basil. MDLXIX.) Sibyllæ & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii vates, vel theologi, vel sapientes, vel philosophi gentium de filio Dei aut de patre Deo vera prædixisse seu dixisse perhibentur; valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam.

zz) Hieron. ep. LXXX. ad Magnum.

rari debeas, eruditionem fæculi, an fcientiam fcripturarum. Et huc quidem res omnis redibat: Clerici primo loco debebant fcripturis facris exquifitius ftudere, poft has canonibus & probatis fcriptoribus ecclefiafticis, prout quisque vel animi dotibus valeret, vel occafionem haberet atque opportunitatem; non enim eodem omnes modulo metiri licebat. Præterea vt ad humaniores litteras difcendas non obligati erant, ita ab illis non prohibebantur; fed fi qua in re theologiæ chriftianæ famulari poffe crederentur, nec quod illi debebatur, fibi vfurparent, non modo earum ftudium permiffum erat, fed etiam maiorem in modum commendabatur. Et certe fatendum eft, quod licet fæcularis eruditionis abufus magnum fæpe detrimentum veræ religioni attulerit, tamen illius recte applicatum ftudium primis ecclefiæ fæculis ei multum profuerit.

§. V.

De ipforum pietate ac deuotione in publicis ad Deum acceffionibus.

DE priuatis eorum ftudiis ftatim progredimur ipfos in magis publicis occupationibus tamquam populi oratores ad Deum & Dei legatos ad populum fpectaturi. Quorum officiorum ac dignitatis intuitu eos commodo fenfu mediatores Deum inter & homines dici confueuiffe, alio iam loco [a] demonftrauimus. In quouis fuo ad Deum aditu, tamquam populi oratores, ad id pro fe quisque acriter intendebant animum, vt omnia precum fuarum atque gratiarum actionis facrificia ita fancte atque decenter offerrent, quemadmodum actionis iftius natura requirebat; hoc eft, cum omni ea grauitate, animi fubmiffione, reuerentia, mentis applicatione & deuotionis ardore ac intentione; quæ & tantæ MAIESTATI, ad quam adibant, confentanea & ad excitandas in populo congruas animi adfectiones idonea effet. Hic verus fenfus maximopere controuerfi iftius in fecunda IVSTINI MARTYRIS apologia loci eft, vbi cultum ecclefiaftcum & rationem celebrandi euchariftiam defcribens, *Antiftes,* inquit [b], ὅση δύναμις αὐτῷ, *quantum pro virili fua poteft, preces & gratiarum*

a) Lib. II. cap. XIX. §. XVI. vol. I. pag. 288. 289.

b) Iuftin. apol. II. p. 98. Ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει.

tiarum actiones fundit. Nonnulli hunc locum perperam interpretantur, *δύναμιν*, seu *facultatem* ſacerdotis euchariſtiam adminiſtrantis eo accipientes, quaſi illa nihil amplius quam ipſius inventionem, enuntiationem vel ſimile quid ſignificet. Quam interpretationem ideo fingunt, vt argumentum inde captent contra publicarum liturgiarum antiquitatem; licet heic rem prorſus diuerſam denotet, nimirum ſpiritualem illum vigorem, ſeu douotionis ardorem ac intentionem, qua ſacerdos ſacrificia eccleſiæ Deo offerebat; quæ iſtiusmodi erant animi adfectiones, quæ ad preces & laudes noſtras Deo acceptas faciendas neceſſariæ ſunt, quippe qui ex tota anima noſtra & totis viribus noſtris eas ſibi offerri iubet; quod non minus præſcriptis formulis, quam quauis alia ratione fieri poteſt. Atque ita GREGORIVS NAZIANZENVS & ipſe IVSTINVS MARTYR hac phraſi *ὅση δύναμις*, vtuntur, vbi de receptis laudandi & colendi Deum formulis verba faciunt, qua de re poſtea loco ſuo pluribus. CHRYSOSTOMVS [c] idem officium ſacerdotibus Dei nomine *σπουδῆς* & „*εὐλαβείας* ſummopere commendat. „Eum, inquit, qui pro ciui„tate tota, quid dico ciuitate? immo vero pro vniuerſo ter„rarum orbe legatus intercedit, deprecatorque eſt apud Deum, „vt hominum omnium peccatis propitius fiat, qualem quæſo „eſſe oportet? --- Quum autem ille & ſpiritum ſanctum inuo„cauerit, & *τὴν φρικωδεστάτην θυσίαν* ſacrificium illud horrore ac „reuerentia pleniſſimum perfecerit, communi omnium domi„no manibus pertractato: quæro ex te: quoto illum in ordi„ne collocabimus? quantam autem ab eo integritatem exige„mus? quantam religionem? conſidera enim, quales manus „hæc adminiſtrantes eſſe oporteat: qualem linguam, quæ ver„ba illa effundat, qua denique re non puriorem ſanctioremue „eſſe conueniat animam, quæ tantum illum tamque dignum

c) Chryſoſt. de ſacerd. lib. VI. c. IV. Τὸν ὑπὲρ ὅλης τῆς πόλεως καὶ τί λέγω πόλεως; πάσης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα, καὶ δεόμενον ταῖς ἁπάντων ἁμαρτίαις ἵλεων γενέσθαι τὸν Θεὸν --- ὁποῖόν τινα εἶναι χρή; -- ὅτ' ἂν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ, καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων συνεχῶς ἐφάπτηται δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτόν, εἰπέ μοι; πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα, καὶ πόσην εὐλάβειαν; ἐννόησον γὰρ ὁποίας τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χρή, ὁποίαν τὴν γλῶτταν, τὴν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα· τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν, τὴν τοσοῦτο πνεῦμα ὑποδεξαμένην ψυχήν; τότε καὶ ἄγγελοι παρεστήκασι τῷ

„ſpiritum receperit? Per id tempus & angeli ſacerdoti adſident, „& cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat, & „locus altari vicinus in illius honorem, qui offertur, angelorum „choris plenus eſt.„ Ita ſanctus ille pater argumentatur, eo animi ardore inflammatus & zelo, qui rei apprime conuenit & ad ſuſcitandam noſtram deuotionem, ignemque ſanctum in mentibus noſtris, quando ſupplicationes eccleſiæ in terra ſanctæ maieſtati in cælis offerimus, incendendum accommodatus eſt.

§. VI.

Pœna eorum, qui cotidianum eccleſiæ miniſterium negligebant.

ET hic deuotionis ardor perpetuo foueri debebat atque conſeruari. Quem in finem eccleſia cotidiana habebat ſua ſacrificia, ſi quo modo ea haberi poterant; & hiſce quemlibet clericum citra vllam immunitatis ſpem intereſſe oportebat; idque ſub pœna abrogandi ad tempus & in perpetuum etiam muneris, ſiue eius tum eſſet officii, ſacris ſolemniter operari, ſiue non eſſet. Sic enim concilium *Toletanum* primum pro eccleſiis *Hiſpanicis* decreuit: *Presbyter, vel diaconus, vel ſubdiaconus, vel quilibet eccleſiæ deputatus clericus, ſi intra ciuitatem fuerit, vel in loco, in quo eccleſia eſt, aut caſtello, aut vico, aut villa, & ad eccleſiam ad ſacrificium quotidianum non acceſſerit* [d], *clericus non habeatur.* Concilium *Agathenſe peregrinam* iſti *communionem* [e] tribui iubet, quæ ad minimum temporariam muneris abdicationem indicat. Et lex IVSTINIANI [f] extra clerum eos conſtitui iubet, propter offendi-

---

ἱερεῖ, καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἅπαν τάγμα βοᾷ· καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πληροῦται τόπος εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κειμένου.

d) Conc. Tolet. I. cap. V. (tom. II. pag. 1224.)

e) Conc. Agath. c. II. (tom. IV. pag. 1383.) Contumaces clerici, prout dignitatis ordo permiſerit, ab epiſcopis corrigantur: & ſi qui prioris gradus elati ſuperbia communionem fortaſſe contemſerint, aut eccleſiam frequentare, vel officium ſuum implere neglexerint, *peregrina eis communio tribuatur:* ita vt, quum eos pœnitentia correxerit, reſcripti in matricula gradum ſuum dignitatemque recipiant.

f) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. XLII. §. X. *Τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι (κελεύομεν.) Eos qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perſeuerantes extra clerum conſtitui (iubemus).*

fendiculum, quod negligendo & contemnendo diuinas liturgias laicis ponant. Tantopere antiqui legislatores ecclesiastici elaborarunt, vt omnem huiusmodi indecentiam omnesque abusus præciderent, clericosque optima pietatis exempla plebi exhiberent.

§. VII.

Regulæ de concionibus ad ædificationem habendis.

POST eorum officium, quo ad Deum tamquam oratores populi adire tenebantur, proxime eos considerari oportet tamquam legatos Dei, nomine ipsius ad populum accedentes, quod publica verbi diuini adnunciatione priuataque applicatione faciebant. Qua in re vtraque vigilum super gregem Dei & fidorum rei ipsius familiaris administratorum officium peragere summopere adlaborabant. In habendis concionibus id solum spectabant, vt ædificarent populum; quem in finem GREGORIVS NAZIANZENVS, CHRYSOSTOMVS & HIERONYMVS, magni illi huiuscemodi regularum magistri, hæc pauca præcepta tradunt. *Primo* concionatorem de seligenda vtili quadam materia debere esse sollicitum. GREGORIVS NAZIANZENVS g) hanc regulam eiusque applicationem in specialioribus quibusdam doctrinæ capitibus ostendit, „Mihi quidem, inquiens, rei minime vulgaris paruique „spiritus esse videtur, verbi perinde ac tritici mensuram tem„pestiue cuique dare, & dogmatum nostrorum veritatem cum „iudicio dispensare. Hoc est, ea omnia, quæ sacra philosophia „de mundis, vel de mundo disseruit, de materia, de mente, & „intelligentibus naturis, tam melioribus quam deterioribus, de „prouidentia omnia constringente atque gubernante, tum quæ „modo rationi consentaneo euenire videntur, tum quæ modo „terrenæ atque humanæ rationi repugnanter accidere videntur: „Quæ de prima nostra constitutione & postrema refictione: de „typis, & veritate, ac testamentis: de Christi aduentu tam primo

g) Nazian. orat. I. de fuga p. 15. Ἐμοὶ δ' οὖν πρᾶγμα φαίνεται, οὐ τῶν φαυλοτάτων, οὐδὲ ὀλίγου τοῦ πνεύματος, διδόναι κατὰ καιρὸν ἑκάστῳ τοῦ λόγου τὸ σιτομέτριον, καὶ οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ὅσα περὶ κόσμων ἢ κόσμου πεφιλοσόφηται, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ νοῦ καὶ τῶν νοερῶν φύσεων, βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ τῆς τὰ πάντα συνδεούσης τε καὶ διεξαγούσης προνοίας, ὅσα τε κατὰ λόγον ἀπαντᾶν δοκεῖ, καὶ ὅσα παρὰ λόγον τὸν κάτω καὶ τὸν ἀνθρώπινον· ἔτι τε ὅσα περὶ τῆς πρώτης ἡμῶν συστάσεως καὶ τῆς τελευταίας ἀναπλάσεως, τύπων τε καὶ ἀληθείας καὶ διαθηκῶν, καὶ Χριστοῦ παρουσίας πρώτης τε καὶ δευτέρας, σαρκώσεώς τε

„mo quam ſecundo, de incarnatione & cruciatibus & reuerſione, de reſurrectione, de fine, de iudicio, ac retributione, „tam triſtiore quam ſplendidiore. Et quod caput eſt, quæ„cumque de principe ac beata Trinitate credenda ſunt.„ Iſtiusmodi argumenta ad hominum in fide & vitæ ſanctimonia ædificationem, pietatisque ac virtutum exercitationem valent. Sed tum *ſecundo* apta methodo tractari debebant; non artificioſo & ſublimi dicendi genere, ſed verbis ad vulgi captum accommodatis. Id quod in ATHANASIO [h] ſummopere laudat GREGORIVS NAZIANZENVS, quando de ipſo loquens ait: *Si cum humilioribus ipſi res eſſet, ad eorum captum ſe demittebat, ſi cum ſublimiori mente præditis, altius adſurgebat.* HIERONYMVS etiam hac de re obſeruat [i], quod concionatoris oratio ſimplex & perſpicua eſſe & vim concitatricem habere, atque in auditoribus gemitus potius & lacrimas de peccatis ſuſcitare debeat, quam applauſum. „Docente „te in eccleſia, inquit, non clamor populi, ſed gemitus ſuſcite„tur. Lacrimæ auditorum laudes tuæ ſint. Sermo presbyteri „ſcripturarum lectione conditus ſit. Nolo te declamatorem „eſſe & rabulam garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorum „peritum & ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum. Verba vol„vere & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admiratio„nem ſui facere, indoctorum hominum eſt. Attrita frons in„terpretatur ſæpe quod neſcit, & quum aliis perſuaſerit, ſibi „quoque vſurpat ſcientiam.„ Et paullo poſt: „Nihil tam facile, „quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguæ volu„bilitate decipere, quum quidquid non intelligit, plus miratur.„ Hinc CHRYSOSTOMVS integrum fere librum eo impendit, vt chriſtianum oratorem aduerſus hanc aberrationem præmuniat; vt ne plauſum & auram captet popularem, ſed generoſo animo [k] eam ſuperet, ac potius auditores ſuos ædificare quam

καὶ παθημάτων καὶ ἀναλύσεως, ὅσα τε περὶ ἀναστάσεως, περὶ τέλους, περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως σκυθρωποτέρας τε καὶ ἐνδοξοτέρας· τὸ κεφάλαιον, ὅσα περὶ τῆς ἀρχικῆς καὶ βασιλικῆς καὶ μακαρίας τριάδος ὑποληπτέον.

h) Nazianz. orat. XXI. de laud. Athan. (tom. I. p. 396.) Πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις.

i) Hieron. ep. II. ad Nepot. p. 10.

k) Chryſoſt. de ſacerd. lib. V. cap. I. γενναίας δεῖ κἀνταῦθα ψυχῆς, καὶ πολὺ ἡμετέραν ὑπερβαινούσης σμικρότητα· ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ, καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύνηται τὴν ἀκρόασιν· ὡς αὐτῷ τὸν λαὸν ἕπεσθαι καὶ εἴκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν τῷ ἐκεί-

quam delectare eisque placere studeat. Quem in finem necesse esse, concludit, vt tum applausum tum censuram hominum & res cæteras omnes adspernetur, quibus induci possit, vt non ad vtilitatem sed ad voluptatem potius multitudinis verba faciat. In summa [l], omnes orationes suas hoc consilio meditari eum oportere dicit, vt Deo gratæ atque acceptæ sint: si tum laudetur ab hominibus, laudes accipere posse; sin laudes ab auditoribus illi negentur, non debere eas ambire vel negatis indolere; abundans enim illi futurum laborum solatium, idque omnium certe maximum, si ipse sibi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem doctrinam eloquentiamque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa grata acceptaque fiat. *Tertio*, alia regula in hanc rem data hæc erat, concionatorem doctrinam suam atque spiritualia medicamenta ad grauissimas & maxime vrgentes auditorum suorum necessitates applicare debere, quod officium vigilis maxime proprium esset, acuto oculo obseruare, vnde maximum metuendum periculum; quanam ex parte homines infirmissimi sint & minime omnium tuti; atque tum eorum morbis ac infirmitati vtilia remedia adhibere. CHRYSOSTOMVS de hac officii sacerdotis parte loquens dicit, νηφάλιον καὶ διορατικὸν [m], sobrium modestumque eum esse oportere, cum-

των ἄγεσθαι ἐπιθυμίαις. Τῦτο καὶ ὐδαμῶς ἐςιν ἐπιτυχεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τύτοιν τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. *Hoc generoso opus est animo, eoque qui longe hanc nostram exiguitatem superet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuosamque compescat, possitque illorum auditionem ad id, quod vtilius futurum sit, transferre, hac ratione, vt populum se sequentem ac sibi obsecundantem habeat non etiam vt ipse a populi desideriis agatur. Id quod præstare nemo potest, nisi idem simul popularem auram aspernetur, simul dicendi vim obtineat.*

l) Chrysost. ibid. c. VII. Ἐργαζόμενος τὰς λόγους, ὡς ἂν ἀρέσειε τῷ Θεῷ (οὗτος γὰρ αὐτῷ κανὼν καὶ ὅρος ἔςω μόνος τῆς ἀρίςης δημιουργίας ἐκείνων· μὴ κρότοι, μηδὲ εὐφημίαι) εἰ μὲν ἐπαινεῖται καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διακρουέσθω τὰ ἐγκώμια· μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν, μὴ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω· ἱκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων μείζων, ὅταν ἑαυτῷ συνειδέναι δυνηθῇ, πρὸς ἀρέσκειαν τῷ Θεῷ συντιθεὶς, καὶ ῥυθμίζων τὴν διδασκαλίαν.

m) Chrysost. ibid. lib. III. cap. XII. Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα, καὶ διορατικὸν, καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσούτῳ κ. τ. λ.

Ibid. lib. IV. c. II. & III. tot.

eumdemque perſpicacem atque innumeros quoquouerſus oculos circumferre: quippe qui non ſibi vni tantum, ſed & tanto viuat populo. In cubiculum aliquod incluſum vitam agere, id quidem monachi eſſe; vigilis autem, inter omnium ordinum homines obambulare; corporis Chriſti, id eſt, eccleſiæ curam gerere, & tum ſanitatis tum pulchritudinis eius habere rationem; ſollicite præcauendo, ne qua macula vel ruga vel alia inquinatio gratiam & pulchritudinem eius deformet. Hoc certe ſpirituales medicos obligare, vt medicamenta ſua, hoc eſt doctrinas ſuas, ita applicent, quemadmodum ægrotorum morbi requirant; vt ſerio & frequenter eos adoriantur errores & vitia, a quibus maxime metuendum ſit contagionis periculum. Atque hæc ratio eſt, cur in homiliis veterum adeo frequentes inueniamus ſermones aduerſus iſtiusmodi hæreſes, quas nunc mundus prorſus ignorat; cuiusmodi ſunt *Marcionitarum* & *Manichæorum*, aliorumque plurium, contra quas iam in concionibus declamitare velle, abſurdum foret. Tum autem id fieri oportebat, quia præcipuæ iſtius ætatis hæreſes erant, hominesque earum veneno ſummopere periclitabantur. Et porro obſeruandum eſt, quod hæreſes præ reliquis omnibus formidabiles, ac dominantes factiones, qualis erat *Ariana*, ſæculari licet armatæ poteſtate, concionatores catholicos nec vi vec blanditiis ad ſilentium redigere potuerint, vt ex eiusmodi humili & abiecta indulgentia lupis oues deuorare permitterent. In tali caſu nullæ cauſſæ humanæ impedire eos poterant, quo minus, ſi periculum animaduerterent, de eo ſuos admonerent. Non alia ratione vigilum & diſpenſatorum myſteriorum Dei officio ſatis ſe facere poſſe exiſtimabant, quum illud requiratur in diſpenſatoribus, vt quis fidus inueniatur.

§. VIII.

De eorum fidelitate, diligentia ac prudentia in priuatis hominum congreſſibus ac colloquiis.

AT vero fidelitatem ſuam non tantum in publicis declarabant ſermonibus, ſed in priuatis etiam congreſſibus, colloquiis & applicationibus ſuis ad homines, qui vel hæreſibus aut ſchiſmatibus ab eccleſiæ corpore ipſi ſe auulſerant, vel peccatis ſuis morboſa corporis membra ſe reddiderant, dum ei adhuc adhærere videbantur. Quanta fidelitate, manſuetudine ac diligentia

ligentia in prioris generis homines vſi ſint, ex bonis effectibus, quos accommodatum ad eos lucrandos ſtudium ſæpe habuit, condiſcere poſſumus. THEODORETVS [n] loco quodam de ſe ipſe narrat, quod in diœceſi ſua ſupra mille animas *Marcionis* hæreſi liberauerit, multasque alias ex *Arii* & *Eunomii* partibus Chriſto lucratus ſit. Et alibi [o] *Marcionitarum* numerum ad decem millia auget, quos indefeſſa induſtria in diœceſi, quæ quadraginta paſſuum millia longa atque lata octingentos complectebatur cœtus, ex erroribus ſuis ad eccleſiam catholicam reduxerit. Quid mirum, quod AVGVSTINVS etiam in *Africa* contra *Donatiſtas* eamdem rationem, priuatim ad ipſos datis epiſtolis & ſermonis ac conſilii cum eisdem facta communicatione, inierit, quemadmodum lector e POSSIDIO [p] videre poteſt, qui vitam eius ſcripſit, & laborum hoc conſilio ab eo ſuſceptorum magnarumque hoc modo

n) Theod. ep. CXIII. ad Leon. p. 986. D. Τῆς θείας μοι χάριτος συνεργησάσης πλείους μὲν ἢ χιλίας ψυχὰς ἠλευθέρωσα τῆς Μαρκίωνος νόσου, πολλοὺς δὲ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δεσπότῃ Χριστῷ.

o) Theod. epiſt. CXLV. p. 1026. C. Ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι ὅτι οὓς πρώην τοὺς τοῦ Μαρκίωνος τὴν λύμην δεξαμένους προσέφερον ἀποδείξεις, καὶ πλείους ἢ μυρίους διὰ τῆς θείας χάριτος πείσας προσήγαγον τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, ταύταις νῦν τοὺς νομισθέντας ὁμοπίστους ἡ ἐπισκήψασα νόσος προσφέρειν καταναγκάζει. *Mihi flere libet ac lugere, quod quæ dudum aduerſus Marcionis tabe corruptos argumenta protuli conuictosque Dei beneficio* plures decem millibus *ad ſanctiſſimum baptiſma perduxi, ea nunc in eos, qui fidei noſtræ creduntur, exorta hæreſis proferre cogit.*

p) Poſſid. vit. Auguſtin. c. IX. Epiſtolas priuatas ad quoſcumque eiusdem erroris epiſcopos & eminentes ſcilicet laicos dedit, ratione reddita admonens atque exhortans, vt vel ab illa ſe prauitate corrigerent, vel certe ad diſputationes venirent.

Cap. XIII. Qua diligentia & ſancto ſtudio multum creuit ſancta eccleſia, & his omnibus pro pace eccleſiæ geſtis, Auguſtino Dominus & heic palmam dedit, & apud ſe iuſtitiæ coronam reſeruauit: ac magis magisque iuuante Chriſto de die in diem augebatur & multiplicabatur pacis vnitas & eccleſiæ Dei confraternitas.

Cap. XVIII. Erat ille memorabilis vir Auguſtinus præcipuum dominici corporis membrum, circa vniuerſalis eccleſiæ vtilitatem ſollicitus ſemper ac peruigil. Et illi diuinitus donatum eſt, vt de ſuorum laborum fructu, etiam in hac vita gaudere proueniſſet, prius quidem in Hipponenſi eccleſia & regione, cui maxime præſidebat, vnitate ac pace perfecta, deinde in altis Africæ partibus, ſiue per ſe ipſum, ſiue per alios, & quos ipſe dederat ſacerdotes pullulaſſe, & multiplicatam fuiſſe domini eccleſiam peruidens, illosque Manichæos, Donatiſtas, Pelagianiſtas, & Paganos ex magna parte defeciſſe, & eccleſiæ Dei ſociatos eſſe congaudens.

do ecclesiæ adlatarum vtilitatum crebro meminit. *Manichæos* enim, *Donatistas*, *Pelagianistas* & *Paganos* ex magna parte ad ecclesiæ catholicæ communionem reductos etiam in hac vita vidit. Neque autem cum minori studio sese ad homines intra ecclesiam priuatim applicabant, prout necessitas id requirebat. Atque heic multa arte & prudentia æque ac fidelitate & diligentia opus erat, vt suscepta consilia feliciter succederent. Nam mortales, obseruante GREGORIO NAZIANZENO q), adeo varii sunt ac incerti, vt summa arte ac experientia ad recte moderandum eos opus sit. „Eorum singuli, inquit, cupiditatibus nonnumquam & adfectibus magis inter se differunt, quam corporum figuris & lineamentis, aut si mauis elementorum, & ex quibus constamus, mixtionibus & temperamentis: ac proinde nec facile regi gubernarique possunt. Quin potius, quemadmodum non eadem medicamenta, nec eadem alimenta corporibus quibusuis adhibentur, sed alia aliis, habita videlicet vel sanitatis eorum vel aduersæ valetudinis ratione: eodem quoque modo animæ diuersa ratione ac disciplina curantur. Ii porro curationis testes sunt, qui morbis huiusmodi vexantur. Alios sermo ducit; alii exemplo componuntur. Aliis calcaribus opus est, aliis freno. Nam qui segnes sunt atque ad bonum ægre impelluntur, hi verborum stimulis excitandi sunt: qui vero spiritu, quam par sit, feruentiores sunt, atque effrenato quodam animorum impetu feruntur, velut equulei generosi procul a meta currentes, hos vtique orationis freno coërcere ac cohibere præstiterit. Aliis laudatio vtilitati fuit, aliis reprehensio, vtraque videlicet tempestiue adhibita: aut contra detrimento, non tempestiue & cum ratione adhibita. Alios cohor-

q) Gregor. Nazianz. orat. I. de fuga p. 13. fin. seqq. Τούτων ἕκαστοι πλεῖον ἀλλήλων ἐστιν, ὅτε ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ταῖς ὁρμαῖς, ἢ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ἰδέας διαφέροντες· εἰ δὲ βούλει, τὰς τῶν στοιχείων μίξεις καὶ κράσεις, ἐξ ὧν συνεστήκαμεν, οὐ ῥᾷστον ἔχουσι τὴν οἰκονομίαν· ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῖς σώμασιν οὐ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν τε καὶ τροφὴν προσφέρονται, ἄλλοι δὲ ἄλλην ἢ εὐεκτοῦντες ἢ κάμνοντες· οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπεύονται· μάρτυρες δὲ τῆς θεραπείας, ὧν καὶ τὰ πάθη· τοὺς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ῥυθμίζονται παραδείγματι· οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινοῦ· οἱ μὲν γάρ εἰσι νωθεῖς, καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλόν, οὓς τῇ πληγῇ τοῦ λόγου διεγερτέον· οἱ δὲ θερμότεροι τοῦ μετρίου τῷ πνεύματι, καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς, καθάπερ πῶλοι γενναῖοι πόῤῥω τῆς νύσσης θέοντες, οὓς βελτίους ἂν ποιήσειεν, ἀγχῶν καὶ ἀνακόπτων ὁ λόγος· τοὺς μὲν ἔπαινος ὤνησεν, τοὺς δὲ ψόγος, ἀμφότερα μετὰ τοῦ

„hortatio ad officium dirigit, alios obiurgatio: atque hæc rursus alios, si palam arguantur; alios, si remotis arbitris admoneantur. Sunt enim, qui priuatas admonitiones contemnant, publica autem reprehensione ad officium reuocentur: Sunt rursus, qui liberius reprehensi, pudorem omnem abstergant, contraque occulta obiurgatione meliores reddantur: iisque quos vicem suam dolere perspiciunt, hoc muneris vicissim rependant, vt eorum admonitionibus pareant. Quidam etiam ad minima vsque ac leuissima obseruandi sunt; nimirum qui eo quod peccata sua obscura & incognita esse putant (quandoquidem id moliuntur tamquam sapientiores) animis inflantur; in quibusdam rursum ad non nulla conniuere satius fuerit (ita vt videntes non videamus & audientes non audiamus, quemadmodum dici solet) ne alioqui eos nimis crebris obiurgationibus tamquam fluctibus obruentes, ad desperationem incitemus, ac dissoluto tandem pudore, quod persuasionis pharmacum est, ad quoduis facinus audaciores reddamus. Quin etiam cum nonnullis ita agendum est, vt non irascentes irascamur, non contemnentes contemnamus, non desperantes desperemus: quatenus videlicet eorum cura id requirit. Alii rursus lenitate & humilitate curandi sunt, atque alacri animo vna cum illis meliorem spem induendo. Alios vincere, ab aliis vinci plerumque vtilius fuerit: atque aliorum opes & potentiam, aliorum inopiam & calamitatem vel laudare vel deprecari. Neque enim quemadmodum in virtute ac vitio res se habet, vt illa quidem semper pulcherrima & omnibus vtilissima

 „sit,

καιροῦ· ἢ τοὐναντίον, ἔβλαψεν ἔξω τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦ λόγου· τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις, καὶ αὕτη τοὺς μὲν ἐν τῷ κοινῷ διελεγχομένους, τοὺς δὲ κρύβδην νουθετουμένους· φιλοῦσι γὰρ οἱ μὲν καταφρονεῖν τῶν ἰδίᾳ νουθετημάτων, πλήθους καταγνώσει σωφρονιζόμενοι· οἱ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων ἀναισχυντεῖν, τῷ τῆς ἐπιτιμήσεως μυστηρίῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ἀντιδιδόντες τῆς συμπαθείας τὴν εὐπείθειαν· τῶν μὲν πάντα τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον μέχρι καὶ τῶν μικροτάτων, ὅσους τὸ οἴεσθαι λανθάνειν, ἐπειδὰν τοῦτο τεχνάζουσιν, ὡς σοφωτέρους ἐφύσησεν· τῶν δέ ἐστιν ἃ καὶ παρορᾷν ἄμεινον, ὥστε ὁρῶντας μὴ ὁρᾷν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκούειν, κατὰ τὴν παροιμίαν· ἵνα μὴ πρὸς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἐρεθίζωμεν, τῷ φιλοπόνῳ τῶν ἐλέγχων καταβαπτίζοντες, καὶ τέλος, πρὸς πάντα ποιήσωμεν τολμηρούς, τὸ τῆς πειθοῦς φάρμακον τὴν αἰδῶ διαλύσαντες· καὶ μέν τοι καὶ ὀργιστέον τισὶν οὐκ ὀργιζομένους, καὶ ὑπεροπτέον οὐχ ὑπερορῶντας, καὶ ἀπογνωστέον οὐκ ἀπογινώσκοντας, ὅσων τοῦτο ἡ φύσις ἐπιζητεῖ, καὶ ἄλλους ἐπιεικείᾳ θεραπευτέον καὶ ταπεινότητι, καὶ τῷ συμπροθυμεῖσθαι δὴ περὶ τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας· καὶ τοὺς μὲν νικᾷν, τῶν δὲ ἡττᾶσθαι πολλάκις λυσιτελέστερον, καὶ τῶν μὲν εὐπο-

„ſit, hoc autem turpiſſimum & pernicioſiſſimum ſit: eodem mo-„do medicinæ quoque noſtræ ratio ea eſt, vt vnum idemque „medicamentum iisdem ſemper vel ſaluberrimum ſit vel pericu-„loſiſſimum: verbi gratia, acerbitas aut clementia, aut vnum-„quodque aliorum, quæ modo a nobis enumerata ſunt. Verum „aliis hoc medicinæ genus bonum atque vtile fuerit: aliis autem „rurſum contrarium medendi genus: prout, opinor, vel res vel „occaſio tulerit vel ægrotantium denique mores admiſerint. „Quæ quidem omnia ſermone diſtinguere, atque ita exacte per-„ſpicere, vt tota medendi ratio in ſummam colligatur, impoſ-„ſibile eſt, quantacumque cura & diligentia ingeniique ſagacitate „quiſquam polleat: in rebus tamen ipſis & experimentis cura-„trici rationi & medico perſpicua fiunt. - - - Talis morborum „noſtrorum cura eſt, tantuſque bono paſtori labor incumbit, „qui gregis animas ſcite cogniturus eſt perſpectasque habiturus, „eisque iuxta paſtoralis artis leges præiturus, duntaxat rectæ & „iuſtæ; ac vero paſtore noſtro dignæ„

QVAE hactenus auctor noſter quaſi regulas & doctrinam tradendo paullo fuſius hac de re locutus eſt, ea alibi breuius conſtringit in exemplo magni illius ATHANASII, quem tamquam viuam imaginem huius mirificæ prudentiæ ac dexteritatis in agendo cum hominibus pro temperamentorum diuerſitate imitandum proponit, narrans, quod in eadem [r] ſemper ſtudia incubuerit, varia autem vſus ſit methodo, „alios laudibus euehens, „alios parce leuiterque feriens: aliorum ſocordiam excitans, aliorum

ρίαν καὶ δυναστείαν, τῶν δὲ πενίαν ἢ δυσπραγίαν ἢ ἐπαινεῖν ἢ ἀπεύχεσθαι· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει καὶ τῆς κακίας, τὴν μὲν καλλίστην εἶναι καὶ ὠφελιμωτάτην ἀεὶ καὶ πᾶσι, τὴν δὲ χειρίστην τε καὶ βλαβερωτάτην· οὕτω καὶ τῆς φαρμακείας τῆς ἡμετέρας ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ ὑγιεινότατον, ἢ ἐπισφαλέστατον ἀεὶ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποδέδεικται, οἷον τὸ αὐστηρὸν ἢ τὸ πρᾶον, ἢ τῶν ἄλλων, ὧν ἀπηριθμησάμην ἕκαστον· ἀλλὰ τοῖς μὲν τοῦτο καλὸν καὶ χρήσιμον, τοῖς δὲ τὸ ἐναντίον πάλιν, ὅπως ἂν οἶμαι, συμπέπτωσιν οἵ, τε καιροὶ καὶ τὰ πράγματα, καὶ ὁ τῶν θεραπευομένων ἐπιδέχηται τρόπος· ἃ πάντα μὲν διελέσθαι λόγῳ καὶ συνιδεῖν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστατον, ὥστε καὶ κεφαλαίῳ τὴν θεραπείαν περιλαβεῖν, ἀμήχανον, κἂν ἐπὶ πλεῖστον ἥκηταί τις ἐπιμελείας τε καὶ συνέσεως· ἐπὶ δὲ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ τῶν πραγμάτων, τῷ θεραπευτῇ λόγῳ, καὶ ἀνδρὶ καταφαίνεται - - - οὕτω μὲν δὴ τὰ τῶν παθῶν ἔχει τῶν ἡμετέρων, καὶ τοσοῦτον ἐνταῦθα τὸ ἔργον τῷ ἀγαθῷ ποιμένι, τῷ γνωσομένῳ γινωσομένῳ ψυχὰς ποιμνίου, καὶ ἀφηγησομένῳ κατὰ λόγον ποιμαντικῆς, τῆς γε ὀρθῆς καὶ δικαίας, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἡμῶν ἀξίας.

r) Naz. orat. XXI. de laud Athan. p. 396. C. Τοὺς μὲν ἐπαινῶν, τοὺς δὲ πλήττων μετρίως· καὶ τῷ μὲν τὸ νωθρὸν διεγείρων, τῷ δὲ τὸ θερμὸν κατείργων καὶ τῶν μὲν ὅπως

„rum feruorem reprimens: aliis, ne laberentur, prouidens, alii „vt lapsi erigerentur, rationem iniens: moribus simplex, guber- „nandi arte multiplex, verbis sapiens, animo sapientior: si cum „humilioribus ipsi res fuerit, ad eorum captum se demittens, si „cum sublimiori mente praeditis, altius adsurgens, hospitum „praeses, supplex, malorum depulsor, vnus vniuersa ea vere „complexus, quae sigillatim diis suis gentiles tribuant.„ Addit, & connubialem & virginum patronum & pacificum & reconciliatorem & eorum, qui ex hac vita ad alteram properant, deductorem fuisse. Haec vero omnia non ad indulgendam peccandi licentiam, sed potius ad hanc aptis ac honestis artibus reprimendam ac destruendam spectabant. Non eo valebant, vt clerici humilem & seruilem adulandi atque aliorum ingenio obsequendi artem edocerentur; vt tempori seruire, hominibus placere, potentibus ac diuitibus in ipsorum erroribus ac vitiis adsentari possent; sed tantum vt instituerentur, quam diuersis peccato sese opponendi methodis vti, & quomodo prudentiam zelo coniungentes auctoritati suae summam venerationem & maximum ad promouenda vera religionis commoda pondus conciliare deberent. CHRYSOSTOMVS [s] episcopi describens virtutes huius prudentiae etiam meminit. „Non solum, inquit, „purum mundumque sacerdotem esse oportet, vt qui tali mini- „sterio dignus habitus sit; sed etiam in primis prudentem, atque „adeo multarum rerum experientia instructum ornatumque, in „tantum, vt saecularia mundanaque omnia nihilo minus noscat, „quam norunt ii, qui in media hominum turba versantur; rur- „sus rerum omnium securior viuat, quam monachi ii, qui mon- „tes ipsos habitandos occuparunt. Nam quum illum necesse

„sit

μὴ πταίσωσι προμηθούμενος, τοὺς δὲ ὅπως διορθωθεῖεν πταίσαντες, μηχανώμενος· ἁπλοῦς τὸν τρόπον, πολυειδὴς τὴν κυβέρνησιν, σοφὸς τὸν λόγον, σοφώτερος τὴν διάνοιαν· πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωρολέσχαις, φιλόξενος, ἱκέσιος, ἀποτρόπαιος· πάντα εἷς ἀληθῶς, ὅσα μεμερισμένως τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς, ἑλλήνων παῖδες ἐπεφημίζουσι· προσθήσω δὲ καὶ ζύγιον, καὶ παρθένιον, καὶ εἰρηναῖον, καὶ διαλακτήριον, καὶ πομπαῖον τοῖς ἐντεῦθεν ἐπειγομένοις.

s) Chrysost. de sacerd lib. VI. c. IV. (p. 84. D edit. Francof.) Οὐ μόνον καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλικαύτης ἠξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν, καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ, τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἧττον· πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφότων μοναχῶν· ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη, καὶ γυναῖκας ἔχουσι καὶ παῖδας τρέφουσι καὶ θεράποντας κεκτημένοις, καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις

„sit eorum hominum consuetudine ac congressione vti, qui & „vxores habent, & liberos alunt, & seruos possident: quique „& diuites admodum sunt, & publice negotiantur, & potentia „pollent, certe varium esse conuenit. Varium autem dico, „non subdolum, non adulatorem, non dissimulatorem; sed magna tum libertate tum fiducia plenum, ac qui ex re sese submittere, atque obsecundare sciat; quoties negotiorum vsus postulat, quique idem benignus sit & austerus. Neque enim vnum „duntaxat in modum subditis omnibus vti debet, quando neque „medicis conuenire videmus, vt eos omnes, qui morbo laborant, vno eodemque modo tractent, neque gubernatori, vt „vnam tantum artem calleat, qua aduersus ventos depugnet.„ Vera itaque mediocritas & decorum, cui episcopus in conuersatione sua ac collocutionibus cum hominibus studere debet, ipso iudice in hoc consistit, vt inter nimiam asperitatem & animi abiectionem medium teneat. „Grauem illum t, inquit, sed „minime fastuosum & terrificum; sed humanum & visenda ma„iestate principem; sed omnibus tamen appellandis comem „eumdemque integrum, officiosum, humilem; sed minime seruilem, acrem quoque ac vehementem esse conuenit; sed tamen „& mansuetum, vt nullo ipse negotio contra illa omnia depugnet; tum vero eum, qui idoneus visus fuerit, magna cum auctoritate ac libertate, quamquam omnibus reclamantibus, in medium promouere possit: rursus eum, qui alius compertus fuerit, cum eadem illa auctoritate ac libertate, vt etiamsi omnes „conspirent, non admittere; denique vt nihil in cuiusquam vel „gratiam vel odium facere conatus ecclesiasticæ vnius ædifica-
„tionis

πολὺν, καὶ δημόσια πράττουσι καὶ ἐν δυναστείαις εἰσι· ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ· ποικίλον δὲ λέγω οὐχ ὕπουλον, οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτήν· ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παῤῥησίας ἀνάμεστον, εἰδότα δὲ καὶ συγκατιέναι χρησίμως, ὅτ᾽ ἂν ἡ τῶν πραγμάτων ὑπόθεσις τοῦτο ἀπαιτῇ· καὶ χρηστὸν εἶναι ὁμοῦ καὶ αὐστηρόν· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὶ τρόπῳ χρῆσθαι τοῖς ἀρχομένοις ἅπασιν· ἐπειδὴ μηδὲ ἰατρῶν παισὶν, ἑνὶ νόμῳ τοῖς κάμνουσι προσφέρεσθαι, καλόν· μηδὲ κυβερνήτῃ, μίαν ὁδὸν εἰδέναι τῆς πρὸς τὰ πνεύματα μάχης.

t) Chrysost. de sacerd. lib. III. c XVI. (tom. IV. p. 46. C. edit. Francof.) Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν καὶ ἄτυφον, καὶ φοβερὸν, καὶ προσηνῆ, καὶ ἀρχικὸν, καὶ κοινωνικὸν, καὶ ἀδέκαστον, καὶ θεραπευτικὸν, καὶ ταπεινὸν, καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν, καὶ ἥμερον εἶναι δεῖ· ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι δύνηται; καὶ τὸν ἐπιτήδειον μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες ἀντιπίπτωσι, παράγειν· καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες συμπνέωσι, μὴ προσίεσθαι, ἀλλ᾽ εἰς ἓν μόνον

„tionis decus commodumque tantum spectet.„ Sub hoc caput prudentiæ, qua ad malitiosos homines sese applicantes cum eisque colloquentes vti debebant, mandatum illud a *Paulo* apostolo datum & in diuersis antiquis canonibus repetitum licebit referre, quod videlicet episcopum *μὴ πλήκτην*, *non percussorem* esse oporteat, quod vicesimus septimus ex sic dictis *canonibus apostolicis* pleniore interpretatione in hunc modum explicat: *Episcopum* [tt], *vel presbyterum, vel diaconum, qui verberat fideles, qui peccant, vel infideles, qui iniuriam fecerunt & per hæc vult perterrefacere, deponi iubemus. Dominus enim nos nequaquam hoc docuit: contra autem ipse verberatus non repercussit: maledictis appetitus, maledicta non retulit: patiens non minatus est.* Idem illud *Iustinianus* [u] *nouella* quadam sua vetat, quia alienum esse oporteat a sacerdotibus, manibus suis aliquem percutere. Vocabulum *πλήσσειν* significat etiam lingua percutere, hoc est criminosis, acerbis ac contumeliosis dictis proscindere, quemadmodum CHRYSOSTOMVS, HIERONYMVS aliique interpretantur. Quo sensu etiam prohibitum fuit, tamquam a grauitate & prudentia christianorum sacerdotum non minus alienum.

§. IX.

De prudentia & probitate in componendis minus necessariis controuersiis in ecclesia.

CHRYSOSTOMVS de diuersis aliis prudentiæ partibus fusius agit, quibus recensendis heic immorari necesse non est, quia illæ vel iam memoratæ sunt, vel postmodum alio loco considerabuntur; cuiusmodi est prudentia [w] in oppugnandis hæresibus;

ὁρᾶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν· καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ποιεῖν.

tt) Can. apostol. c. XXVII. (c. XXVI. tom. I. concil. p. 29.) Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν θέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάττομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

u) Iustin. nouel. CXXIII. c. XI. Ἀλλ' οὐδὲ οἰκείαις χερσὶν ἔξεστιν ἐπισκόπῳ τινὰ πλήττειν· τοῦτο γὰρ ἀλλότριόν ἐστιν ἱερέων. *Sed neque propriis manibus liceat episcopo aliquem percutere, hoc enim extraneum sacerdoti est.*

w) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. IV. tot.

bus; prudentia [x] in moderandis virginibus & viduis, & administrandis reditibus ecclesiæ; prudentia [y] in audiendis & decidendis cauſſis ſæcularibus; & prudentia [z] in exercenda diſciplina & infligendis pœnis eccleſiaſticis, de quo poſtremo momento ſub alio capite dicendum erit. Hoc igitur loco vnum tantum exemplum prudentiæ ipſorum in diminuendis minus neceſſariis diſputationibus, quæ inter catholicos & eiusdem ſententiæ homines in eccleſia oriebantur, ſubiungam. Quæ quidem potius multarum nobilium virtutum, prudentiæ, candoris, ingenuitatis, modeſtiæ, ſtudii pacis & caritatis erat concurſio, quæ velut clariſſimarum ſtellarum coniunctio maximum ſemper ſplendorem edebat. Hoc eſt, quod in *Athanaſio* præcipue admiratur GREGORIVS NAZIANZENVS, quod & ſummis laudibus effert atque cæteris virtutibus omnibus anteponit, nec vlla re maiorem eccleſiæ Dei vtilitatem attuliſſe eum, putat. Accidit tempore ATHANASII, vt catholici meris verbis inter ſe altercarentur, feruida orta diſputatione, quibus nominibus tres diuinitatis perſonas appellari conueniret; aliis τρία πρόσωπα ad *Arianiſmum;* aliis τρεῖς ὑποστάσεις ad *Sabbelliſmum* deuitandum, eas vocandas eſſe contendentibus. Omnes quidem vnum idemque ſentiebant, quum autem alii aliorum loquendi formulam non intelligerent, ſeſe mutuo *Arianiſmi* & *Sabelliſmi* incuſabant. Pars altera in feruore diſputationis per tres hypoſtaſes non niſi tres ſubſtantias ſeu eſſentias ſenſu *Ariano* intelligere poterat; non enim inter hypoſtaſin & eſſentiam diſtinguebat, adeoque parti aduerſæ imputabat hæreſin. Altera pars verebatur, ne per τρία πρόσωπα nihil niſi tres perſonæ nominales ſenſu *Sabellii* (qui ipſe has voces ſenſu æquiuoco ad decipiendum mentes ſimpliciores adhibuerat) ſignificarentur, & propterea in aduerſarios ſuos invehebantur, tamquam *Sabelliſmum* promouere cupientes. „Atque ita leuis illa & ieiuna de vocum ſono altercatio, inquit NAZIANZENVS [a], diuerſæ fidei ſpeciem præbuit. Hic deinde & „*Sabelliſmus* ob tres perſonas excogitatus eſt & *Arianiſmus* ob tres

x) Chryſoſt. de ſacerdot. lib. III. c. XVI. (p. 46. fin. ſeq. edit. Francof.)

y) Ibid. lib. III. c. XVIII.

z) Ibid. lib. III. c. XVIII.

a) Gregor. Nazianz. orat. XXI. de laud. Athan. tom. I. p. 396. Πίστεως ἔδοξε διαφορὰ ἡ περὶ τὸν ἦχον μικρολογία. Εἶτα Σαβελλισμὸς ἐνθαῦθα ἐπενοήθη τοῖς τρισὶ προσώ-

„tres hypostases, quorum vtrumque pertinax contendendi studi„um effinxerat. Quid postea? Quum exigua res aliqua quoti„die accederet, quæ molestiam adferret, (molesta autem vt vi„deretur, contentio faciebat) eo tandem res adducta est, vt peri„culum esset, ne orbis terrarum fines vna cum syllabis abrum„perentur. Quæ quum *Athanasius*, beatus ille vir & vere ho„mo Dei magnusque animarum dispensator, oculis auribusque „vsurparet, tam absurdam & a ratione alienam verbi sectionem „dissimulandam ac negligendam sibi non putauit: verum medi„cinam morbo quamprimum adhibet. Quonam autem modo „id facit? Vtraque parte leniter ac benigne accita, verborum„que sententia diligenter & accurate perpensa, postea quum „concordes reperit, nec, quantum ad doctrinam, vllo modo in„ter se dissidentes, ita negotium transegit, vt nominum vsum „concedens rebus eos constringeret.„ *Hoc*, pergit auctor noster, *diuturnis eius laboribus & sermonibus longe vtilius est: Hoc multis vigiliis & chameuniis præstantius. Hoc peruulgatis atque omni fama celebratis ipsius exiliis & fugis nihilo inferius existimandum est.* Vnde hoc narrare incipiens aa) lectoribus suis dicit, se illud non citra

ποις, καὶ Ἀρειανισμὸς ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι τὰ τῆς φιλονεικίας ἀναπλάσματα· Εἶτα τί; προστιθεμένου μικροῦ τινὸς ἀεὶ τοῦ λυποῦντος, ὃ λυπηρὸν ἡ φιλονεικία ποιεῖ, κινδυνεύει συναπορραγῆναι ταῖς συλλαβαῖς τὰ πέρατα· Ταῦτα οὖν ὁρῶν καὶ ἀκούων ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ μέγας τῶν ψυχῶν οἰκονόμος, οὐκ ᾠήθη δεῖν παριδεῖν τὴν ἄτοπον οὕτω καὶ ἄλογον τοῦ λόγου κατατομὴν, τὸ δὲ παρ' ἑαυτοῦ φάρμακον ἐπάγει τῷ ἀρρωστήματι· πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; προσκαλεσάμενος ἀμφότερα τὰ μέρη οὑτωσὶ πρᾴως καὶ φιλανθρώπως, καὶ τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐπειδὴ συμφρονοῦντας εὗρε καὶ οὐδὲν διεστῶτας κατὰ τὸν λόγον, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας, συνδεῖ τοῖς πράγμασι· Τοῦτο τῶν μακαρῶν πόνων καὶ λόγων λυσιτελέστερον --- τοῦτο τῶν πολλῶν ἀγρυπνιῶν καὶ χαμευνιῶν προτιμότερον --- τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐξοριῶν καὶ φυγῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐπάξιον.

aa) Naz. ibid. p. 395. ὃ δέ μοι μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζειν ἔπεισε, καὶ ζημίᾳ τὸ σιωπᾷν διὰ τὸν καιρὸν μάλιστα, πολλὰς ποιοῦντα τὰς διαστάσεις, τοῦτο ἔτι προσθήσω τοῖς εἰρημένοις· γένοιτο γὰρ ἄν τι παίδευμα καὶ τοῖς νῦν ἡ πρᾶξις, εἰ πρὸς ἐκεῖνον βλέποιμεν· ὡς γὰρ ὕδατος ἑνὸς τέμνεται, οὐ τοῦτο μόνον ἡ χεὶρ ἀφῆκεν ἀρυομένη, ἀλλὰ καὶ ὅσον τῇ χειρὶ περιεσχέθη τῶν δακτύλων ἐκρέον, οὕτω καὶ ἡμῶν οὐχ ὅσον ἀσεβὲς, σχίζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον εὐσεβέστερον, οὐ περὶ δογμάτων μόνον μικρῶν, καὶ παρορᾶσθαι ἄξιον· ἧττον γὰρ ἂν ἦν τοῦτο δεινὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ῥημάτων εἰς τὴν αὐτὴν φερόντων διάνοιαν. *Quod vero mihi in ipso maxime mirari subit, quodque non citra damnum silentio præteriri potest, hac præsertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque gignuntur, hoc adhuc superioribus adiiciam. Nam his quoque, qui nunc viuunt, hæc actio doctrinæ esse queat, si ipsum nobis imitandum proponamus.*

citra damnum silentio præterire posse, ea præsertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque gignantur. Nam illis quoque, qui nunc viuant, hanc actionem doctrinæ esse posse, si ipsum sibi imitandum velint proponere: siquidem homines procliues sint ad dissidendum non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude in primis excellant, idque non in paruis duntaxat & contemnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendant. Hæc admonitio omnibus temporibus vtilis est; quæ si stricte semper fuisset obseruata, multis absurdis controuersiis & contentionibus de verbis in ecclesia christiana anteuertisset.

§. X.

De eorum zelo & animi magnitudine in defendenda veritate.

IAM vero ab altera parte obseruandum est, quod quemadmodum ingenuitate ac prudentia in componendis minus necessariis & leuioribus disputationibus de verbis excelluerunt; ita in grauioribus & caput aliquod religionis attingentibus caussis non minorem zelum ac animi magnitudinem in veritate contra aduersarios defendenda ostenderint. Nulla hostium suorum fallacia, nec subtilitas, nec potestas, nec malitia ad cedendum adigere eos poterat, si periculum aliquod subesse crederent, ne fides subuerteretur. *Tametsi alioqui*, inquit NAZIANZENVS, b *pacati ac moderati sint antistites, hac tamen in re lenes & faciles esse non sustinent, quum per silentium & quietem Dei caussa proditur: verum hic admodum bellaces sunt atque in confligendo acres & feroces.* Non intelligit, quod arma militiæ ipsorum sint carnalia, quod piis fraudibus vtantur, vel proditionem struant cieantque rebellionem,

Quemadmodum enim ab vna eademque aqua non tantum ea pars disiungitur, quam manus inter hauriendum reliquit, verum id etiam, quod manu comprehensum, per digitos effluit: eodem modo a nobis non impiæ solum doctrinæ cultores, verum etiam qui pietatis laude in primis excellunt, præciduntur, idque non in prauis duntaxat & contemnendis dogmatis (minus enim hoc graue esset,) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendebant.

b) Naz. orat. XXI. de laud. Athanas. p. 388. D. Οἱ κἂν τἄλλα ὦσιν εἰρηνικοί τε καὶ μέτριοι, τοῦτό γε οὐ φέρουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, Θεὸν προδιδόναι διὰ τῆς ἡσυχίας· ἀλλὰ καὶ λίαν εἰσὶν ἐνταῦθα πολεμικοί τε καὶ δύσμαχοι.

nem, vel arma ad religionem tuendam sumant; sed quod animo forti & imperterrito propugnationem ac defensionem veritatis suscipiant, in eaque suscepta firmi perstent, nihil curantes, quod ab aduersariis homines contentiosi, impacati, immoderati, factiosi, turbulenti, incendiarii, & id genus nominibus aliis appellentur, nec minus contemnentes, quaecumque pro fide semel sanctis tradita dimicantibus sibi sufferenda sint. Plena sunt huiusmodi exemplorum historiae ecclesiasticae monumenta; suffecerit autem huius virtutis exercitium vno tantum exemplo illustrare, quod GREGORIVS NAZIANZENVS c) in vita *Basilii* nobis exhibet, vbi memorabile colloquium inter *Modestum* praefectum *Arianum* sub *Valente* imperatore & hunc virum sanctum refert. *Modestus* omnes adhibebat machinas, vt in partem *Arianorum* eum pelliceret, sed in vanum se laborare videns minas iactabat & opponebat formidines. „Quid? inquit, Potestatem hanc „non pertimescis? Cur vero pertimescerem, inquit *Basilius*? „Quid fiet? quid patiar? Quid patieris, intulit ille? Vnum e „tam multis, quae meae sunt potestatis. Quaenam haec, subiun„xit *Basilius*? fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, pro„scriptionem, exilium, cruciatus, mortem. Tum *Basilius*: Si „quid aliud habes, id nobis minitare. Horum enim, quae ad„huc commemorasti, nihil nos attingit. Quonam modo, in„quit ille? Quoniam, inquit *Basilius*, bonorum proscriptioni obno„xius non est, qui nihil habet: nisi forte laceris & detritis hisce „pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facul„tates & copiae sunt. Exilium autem haud cognosco, qui nul„lo loco circumscriptus sum, ac neque terram hanc, quam nunc „incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam profectus fue„ro, pro mea duco: immo vt rectius loquar, vniuersam ter„ram Dei esse, scio, cuius aduena ego sum & peregrinus. Iam „tormenta quid accipere queunt, quum corpus desit, nisi forte

Aaa 2 primam

c) Naz. orat. XX. de laud. Basil. p. 349. C. Τί δαί, οὐ φοβῇ τὴν ἐξουσίαν φησί; μὴ τί γένηται, μὴ τί πάθω, μὴ τί τῶν πολλῶν ἕν, ἃ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἐστί· τίνα ταῦτα; γνωριζέσθω γὰρ ἡμῖν, δήμευσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον, εἴ τι ἄλλο, φησίν, ἀπείλει· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῶν ἅπτεται καὶ τὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ τίνα τρόπον, ὅτι τοι, ἔφη, δημεύσει μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρῄζεις τῶν τρυχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος, ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραπτὸς, καὶ μηδὲ ταύτην ἔχων ἐμὴν, ἣν οἰκῶ νῦν, καὶ πᾶσαν ἐμὴν, εἰς ἣν

„primam plagam dixeris: huius enim ſolius penes te arbitrium „& poteſtas eſt. Mors porro beneficii mihi loco erit: citius „enim me ad Deum transmittet, cui viuo & munere meo fun„gor, maximaque ex parte mortem obii, & ad quam iam pri„dem propero. Quo ſermone obſtupefactus præfectus, ne„mo, inquit, me, (nomenque ſuum adiunxit) ad hunc vſque „diem ita eſt adloquutus, nec pari verborum libertate. Neque „enim, ait *Baſilius*, fortaſſe in epiſcopum incidiſti. Alioqui hoc „prorſus modo diſſeruiſſet, pro huiusmodi rebus in certamen „veniens. Nam cæteris quidem in rebus, o præfecte, manſue„ti & placidi ſumus atque omnium abiectiſſimi, quemadmodum „hoc nobis lege præſcriptum eſt, ac non dicam aduerſus tan„tum imperatorem, ſed ne aduerſus plebeium quidem quem„quam & infimi ordinis hominem ſupercilium attollimus. Ve„rum vbi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum „alia omnia pro nihilo putantes ipſum ſolum intuemur. Ignis „autem, & gladius, & beſtiæ & vngulæ, carnem lacerantes, vo„luptati nobis ac deliciis potius ſunt, quam terrori. Proinde „contumeliis nos adfice, comminare, fac quidquid collibuerit, „poteſtate tua fruere: audiat etiam hæc imperator: nequa„quam profecto nos vinces, nec efficies, vt impiæ doctrinæ ad„ſentiamur: ne ſi his quidem atrociora miniteris. Hæc poſt„quam præfectus dixit, atque audiit, ipſiusque contentionem „animi eam eſſe cognouit, vt nulla vis eum perterrefacere ac „ſuperare poſſet, ipſum quidem foras miſit atque ablegauit, „non

ἂν ῥιφῶ· μᾶλλον δὲ Θεοῦ πᾶσαν, οὗ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος· αἱ βάσανοι δὲ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ὄντος σώματος· πλὴν εἰ τὴν πρώτην λέγοις πληγήν· ταύτης γὰρ σὺ μόνης κύριος· ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης, καὶ γὰρ θᾶττον πέμψει με πρὸς Θεὸν, ᾧ ζῶ καὶ πολιτεύομαι, καὶ τῷ πλείστῳ τέθνηκα, καὶ πρὸς ὃν ἐπείγομαι πάλαι πόῤῥωθεν· τούτοις καταπλαγέντα τὸν ὕπαρχον, οὐδεὶς φάναι μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ διείλεκται, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παῤῥησίας, τὸ ἑαυτοῦ προσθεὶς ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ἐπισκόπῳ, φησὶν, ἴσως ἐνέτυχες, ἢ πάντως ἂν τοῦτον διελέχθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος τἄλλα μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς ἡμεῖς, ὕπαρχε, καὶ παντὸς ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς κελευούσης, καὶ μὴ ὅτι τοσούτῳ κράτει, ἀλλὰ μηδὲ τῶν τυχόντων ἐνὶ τὴν ὀφρῦν αἴροντες· οὗ δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, καὶ προκείμενον, τἄλλα περιφρονοῦντες, πρὸς ἑαυτὸν μόνον βλέπομεν· πῦρ δὲ καὶ ξίφος καὶ θῆρες, καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις· πρὸς ταῦτα ὕβριζε, ἀπείλει, ποίει πᾶν ὅ, τι ἂν ᾖ βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε· ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεύς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἱρήσεις οὐδὲ πείσεις συντίθεσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῇς χαλεπώτερα· ἐπειδὴ ταῦτα

„non iam cum iisdem minis, sed cum quadam reuerentia & „submissione. Ipse autem, quam celerrime potuit, imperato„rem adiens, Imperator, inquit, ab huius ecclesiæ antistite victi „sumus. Minis superior est, sermonibus firmior, verborum „blanditiis fortior.„ Neque vero apertæ tantum violentiæ ira fortiter resistebant, sed nec fraudulentioribus hostium veritatis tentationibus cedebant, qui sæpius dolose eam adoriebantur; partim propugnatores ac defensores eius calumniando & tamquam homines abiectos & intolerabiles repræsentando; partim vero blandiendo fideique vnitatem cum orthodoxis simulando, & omnia consilia sua pacis tantum consilia esse & eo spectare dictitando, vt verbis, quæ in scriptura non legantur, & nouis loquendi formulis repudiatis, omnes homines idem sentirent. Hæc erant duo ista magna *Arianorum* artificia, quibus præcipui eorum duces & viri versutiores, *Eusebius Nicomediensis*, *Valens*, *Vrsacius* & alii veritatem destruere numquam non adlaborabant. Quamobrem *Athanasius* innumeras calumnias, obtrectationes & iniurias subire necessum habebat. Deferebatur ad *Constantinum*, vt qui imperatoriam vsurpans auctoritatem *Aegypto* tributum irrogasset; tamquam cædis reus, ob truncatam *Arsenio Meletianæ* partis episcopo manum; tamquam reus perduellionis, quod cuidam *Philumeno* homini rebelli fauens pecuniam misisset; tamquam hostis reipublicæ, quod commeatum frumenti, quotannis ex *Aegypto Constantinopolim* transuehi solitum, intercludere ausus esset. Quibus accusationibus imperator in tantum commouebatur, vt in exilium *Treuires* ipsum amandaret. Sub proxime sequenti imperatore rursus repetitarum cædium incusabatur; & sacrilegii, quod frumentum a *Constantino* alendis viduis in *Aegypto* & *Libya* erogatum in alios vsus conuertisset; proditionis, quia a *Magnentii* tyranni stetisset partibus; & id genus crimina alia ex malitioso & diabolico adfectu ipsi imputabantur. BASILIVS similiter tum a professis hostibus tum a simulantibus amicitiam varie accusatus fuit; qui, vt hac in re fieri

 solet,

εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν ὕπαρχον, καὶ τὴν ἔνστασιν μαθεῖν τοῦ ἀνδρὸς, οὕτως ἀκατάπληκτον καὶ ἀήττητον, τὸν μὲν ἔξω πέμψαι καὶ μεθιστήσασθαι, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπειλῆς, ἀλλά τινος αἰδοῦς καὶ ὑποχωρήσεως· αὐτὸν δὲ τῷ βασιλεῖ προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους, ἡττήμεθα βασιλεῦ εἰπεῖν τοῦ τῆσδε προβεβλημένου τῆς ἐκκλησίας.

ſolet, accuſationes ſibi manifeſto contrarias aduerſus eum attulerunt. Nonnulii ipſum Tritheiſmi accuſabant, quod doctrinam de tribus hypoſtaſibus contra *Sabellianos* defenderet; alii *Semiarianiſmi* ſiue heterodoxiæ in articulo de deitate ſpiritus ſancti, quia in eccleſia ſua nonnumquam doxologia vtebatur ab ea, quæ in aliis eccleſiis vſitata erat, diſcrepante. Alii rurſus *Arianiſmi* eum inſimulabant, quia *Euſtathium Sebaſtenum* poſt fidei catholicæ profeſſionem in communionem receperat; alii ipſum cum *Apollinari* hæretico amicitiam colere dictitabant, quod nonnumquam litteras, occaſione ita ferente, ad eum dederat. Eiusmodi calumniis duo iſti ſummi & optimi viri malitioſe onerabantur, eorumque exiſtimationi detrahebatur. Pro eadem quidem cauſſa ea omnia perpetiebantur ambo, hoc tamen cum diſcrimine, vt alter a manifeſtis hoſtibus extra eccleſiam, alter autem præcipue a clandeſtinis hoſtibus in eccleſia ea acciperet; quorum hic proinde cauſſam habuit dicendi: *Hæ plagæ ſunt, quibus percuſſus fui in domo amantium me.* Et hæ quidem eiusmodi erant tentationes, quæ mentes infirmiores ac inconſtantes frangere & ad deſerendam religionem ſuam adigere poterant; ſed verus zelus tentationibus ſuperior eſt, & plagas, quæ & enſe & lingua infliguntur, pariter æqualiterque poteſt contemnere, ſuſtentatus ea, quam Chriſtus in euangelio ſuo dat, conſolatione: *Beati eritis, quum vos conuiciis adſecerint, & perſecuti fuerint, & mentientes dixerint quiduis mali aduerſus vos propter me. Gaudete & exſultate: quoniam merces veſtra multa eſt in cælis.* Iſtiusmodi exempla commonſtrant, ne ipſam quidem innocentiam homines a calumniis immunes ſemper præſtare poſſe, ſed nonnumquam caſu fieri earum occaſionem. Tunc autem id commodi habet, vt debito zelo coniuncta illius vel grauiſſime prementi oneri numquam ſuccumbat, ſed ſemper tandem de ea triumphet, vti ex iam propoſitis animo noſtro exemplis videmus.

ALTERVM artificium, quo *Arianos* ad deſtruendam fidem vſos eſſe, dixi, erat ſpecioſus ſtudii pacis ac concordiæ prætextus. Sagaciores & aſtutiores ex ipſis tempore *Conſtantini*, non eſſe ſibi cum doctrina catholica de Trinitate ipſa controuerſiam, dictitabant, ſed tantum ſe offendi nouis & a ſcripturæ vſu alienis verbis, quale ſit τὸ ὁμοούσιος, *conſubſtantialis*, & cætera, quæ ſynodus

dus *Nicaena* ad hoc exprimendum adhibuerat. Hæc, aiebant, eſſe vocabula ad animorum disiunctionem ſpectantia, & omnium controuerſiarum & diſſenſionum cauſſam: adeoque ſe illa tamquam magna offendicula de via remoueri velle, vt ſic pax & vnitas eccleſiæ poſſet inſtaurari. *Athanaſius* autem & alii ſapientiores catholici facile intelligebant, quo hoc callidum eorum ſpectaret ſtratagema, perſuaſiſſimum habentes, non contra nuda vocabula ſed ipſam fidem conſilia ipſorum tendere, adeoque imperterrito ſemper animo & diuino zelo eis ſeſe opponebant. Neque *Ariani* a catholicis hac in re quidquam vllo tempore obtinere poterant, donec tandem hi ipſi in concilio *Ariminenſi* an. CCCLIX, magna importunitate & multis clamoribus de pace & concordia fatigati vſum vocabuli *conſubſtantialis* relinquerent, nouumque ſine eo conderent ſymbolum, in quo tamen ex ipſorum ſententia eadem prorſus doctrina planis locutionibus, quantum fieri potuerat, expreſſa continebatur, modo quod vocabulum *conſubſtantialis* abeſſet. Sed heic fatendum eſt, epiſcopos catholicos de zelo ſuo remiſiſſe, vti quidem ſtatim poſt finitum concilium ipſimet agnouerunt. Vix enim *Arianis* hoc indultum erat, quum iactabundi in omnem terrarum orbem euulgarent, doctrinam *Nicaenam* damnatam eſſe, & *Arianiſmum* generali aliquo concilio ſtabilitum, quamquam catholici epiſcopi, qui adfuerant, nihil minus quum hoc facere, animo intenderant. Iam vero ſe erraſſe, ſentiebant, dum verſutorum hominum inſidiis ita ſe irretiri paſſi eſſent. Iam videbant, oportuiſſe ſe locutionibus *Nicaenis* non minus, quam doctrinæ inhærere, quum doctrina ipſa ab illis adeo dependeret. Iam de dolis conqueri incipiebant, & a fratribus ſuis petebant veniam, quod in tanti periculi ac momenti negotio non ſatis caute ac circumſpecte eſſent verſati. HIERONYMVS, qui rem omnem illic transactam ex actis ſynodi, inter alia monimenta ſua adhuc memoria exſtantibus, enarrat, ſic ipſos introducit cauſſam ſuam dicentes. „Concurrebant [d] epiſcopi, inquit, qui *Ariminenſibus* do„lis irretiti, ſine conſcientia hæretici ferebantur, conteſtan„tes corpus domini, & quidquid in eccleſia ſanctum eſt, ſe ni„hil mali in ſua fide ſuſpicatos. Putauimus, aiebant, ſenſum „con-

d) Hieron. dialog. contr. Lucifer. tom. II. p. 143. (p. 99. A. edit. Francof.)

„congruere cum verbis: nec in ecclesia Dei, vbi simplicitas, „vbi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existima„tio. Non sumus arbitrati, sacerdotes Christi aduersus Chri„stum pugnare. Multaque alia, quae breuitatis studio praetereo, „flentes adserebant, parati & subscriptionem pristinam & omnes „*Arianorum* blasphemias damnare.„ Quisquis HIERONYMVM paullo studiosius legerit, facile perspiciet, hos episcopos non fuisse *Arianos*, nec *Arianae* fidei symbolo subscribendi habuisse consilium; sed erratum eorum fuisse, quod de zelo suo remittentes symbolo *Nicaeno* relicto aliud eius loco sine vocabulo *consubstantialitatis* acceperint, cui licet subscripserint ex animi simplicitate & tamquam symbolo orthodoxo (& sane verba, prout ab HIERONYMO recensentur, plano suo sensu accepta pietatem sonabant, quemadmodum in excusationem eorum dicit HIERONYMVS) *Ariani* tamen aequiuocum & venenatum eis sensum dabant, vbi finito concilio palmas suas iactitare incipiebant, dicentes, non tantum *consubstantialitatis* nomen abolitum, sed fidem etiam *Nicaenam* damnatam esse. Cuius rei nouitate episcopi, qui *Arimini* fuerant, non mediocriter obstupuerunt. *Ingemuit*, inquit HIERONYMVS, *totus orbis & Arianum se esse miratus est.* Hoc est, episcopi catholici ex toto terrarum orbe (trecenti enim concilio interfuerant) ingemuerunt & mirati sunt, videntes, se ita delusos esse & tamquam *Arianos* repraesentari, quum tamen doctrinam *Arianam*, ne in minima quidem parte, confirmare animum induxissent. Iam vero ex his iudicare lector poterit, qualem zelum in clericis suis requisiuerit ecclesia catholica, nimirum vt non tantum pro fide ipsa, sed etiam pro his catholicis eam exprimendi formulis, quas patres in conciliis generalibus tamquam repagula ac valuas aduersus haereticos composuissent, decertarent; quae si in subtilium & periculosorum aduersariorum gratiam auferrentur, commodiorem in ipsam fidem tanto effrenatius irrumpendi, & caussam catholicam destruere conandi locum eis aperirent; quemadmodum isti episcopi, qui in obsequium, *Arimini Arianis* praestitum, consenserant, tristi experientia satis edocti cognouerunt. Candoris quidem est, bonos catholicos de vocabulis inter se dissidentes, eo adducere, vt alii alios recte intelligant, quod ad pacem & concordiam inter eos instau-

instaurandam plurimum valet: Sed nimiæ obsequentiæ est, præcipua fidei propugnacula fallacissimis aduersariis & insidiosissimis hominibus dedere, quorum artes & consilia, etsi varie & dissimulanter obtecta, semper ad subuertenda religionis fundamenta spectare intelliguntur. Quam ob caussam vt nemo apertius sinceriusque cum errantibus catholicis egit quam *Athanasius*, ita nec quispiam maiori zelo partis *Arianæ* artibus ac strategematis sese opposuit, quam ille ipse; strictissime semper synodi *Nicænæ* definitioni inhærens, nec vllum vmquam apicem vel syllabam isto symbolo eradi vel in eo mutari patiens.

§. XI.

De ipsorum obligatione ad tuendam ecclesiæ vnitatem: & de pœnis eorum, qui in hæresin vel schisma aliquod prolapsi fuerant.

DVM in hoc argumento versamur, non possum, quin commemorem, quantopere clerici ad ecclesiæ vnitatem tam ratione fidei quam disciplinæ tuendam obligati, & quæ pœnæ illis inflictæ fuerint, qui eam vel semetipsos in hæresin aut schisma præcipitando, vel alios ad istiusmodi aberrationem sollicitando dissoluissent. Non necesse est hoc loco naturam vnitatis & communionis ecclesiasticæ pluribus exponere, sed dico tantum, Quod fidei catholicæ puritatem custodire, & sub disciplina & gubernatione catholici cuiusdam episcopi, qui & ipse in communione catholicæ ecclesiæ viuebat, vitam agere, tunc duæ quasi notæ characteristicæ hominum in communione ecclesiæ exsistentium fuerint. Quare vt quoduis ecclesiæ membrum ad vnitatem ecclesiasticam in vtraque parte seruandam obligatum erat, ita tanto magis clerici, quos præcipuos eius custodes esse oportebat. Qui si in alterutra peccarent, hoc est, si vel in hæresin vel schisma inciderent, ex præscripto legum ecclesiæ ab officio suo remouendi erant; & quamuis resipiscerent & ad vnitatem ecclesiæ redirent, non tamen in pristinam stationem recipi, sed ad communionem tantum laicorum admitti eos licebat. Hæc ecclesiæ *Africanæ* regula tempore *Cypriani* fuit, quemadmodum ex epistola synodica e concilii *Carthaginensis*, quæ nomen

e) Cyprian. epist. LXII. p. 197. (p. 121. edit. Paris. MDCLXVI.)

nomen ipsius præfixum habet, manifestum est. *Stephano* enim pontifici scribentes inter alia, *Addimus plane*, inquiunt, *& adiungimus, frater carissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in ecclesia catholica prius ordinati fuerint & postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, vel apud hæreticos a pseudoëpiscopis & antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, & contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum reuertuntur, vt communicent laici; & satis habeant, quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exstiterint, nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint.* Et hoc ideo se facere perhibent, vt discrimen statuant inter eos, qui ecclesiæ semper fideles manserint, & inter eos, qui eam deseruerint. *Satis est* [f], inquiunt, *talibus reuertentibus veniam dari, non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. Nam quid bonis & innocentibus atque ab ecclesia non recedentibus reseruamus, si eos, qui a nobis recesserint & contra ecclesiam steterint, bonoramus?* Verumtamen si insigne aliquod emolumentum ex istiusmodi hæretici vel schismatici reditu ad ecclesiam veniret, si exempli caussa non mediocrem delusæ plebis partem secum reduceret; vel si generatim ab ecclesia eligeretur, vel simile quid fieret, tum eam regulam eatenus migrabant, vt desertori ad pristinam dignitatem admisso in suo ipsius ordine rursus ministerium ecclesiæ obire liceret. Hanc ob caussam *Cornelius* episcopus *Romæ Maximum* presbyterum [g], de schismate *Nouatiano* redeuntem, in

f) Cyprian ibid.

g) Cornel. epist. XLVI. al. XLIX. ad Cypr. p. 93. (p. 61. apud Cypr. It. tom. I. concil. p. 684.) Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus: cæteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Aliud exemplum Socrates lib. VII. c. III. exhibet. Ὁ Ἀγαπητὸς, inquiens, ὃν προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἔφην, ἐπὶ ἀγαθὴν ἦλθεν ἐπίνοιαν· βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι καὶ τοῦτο καταστήσας, εὐθὺς ὡς εἶχε σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ λαῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὥρμησεν· εὐχήν τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος προκαθέζεσθαι· ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ Συνάδα ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο. *Agapetus, qui Macedonianæ sectæ præerat, vt dixi, prudens iniit consilium. Communicata enim re cum vniuerso clero & populo, qui sub ipso erat, ad concionem vocato persuasit, vt consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto protinus cum ingenti multitudine, immo vero*

in priſtinum dignitatis gradum reſtituit. Et poſterioribus temporibus tum *Nouatianis* tum *Meletianis* ſpeciatim hoc priuilegium a concilio *Nicæno*, & *Donatiſtis* a patribus *Africanis* tempore *Auguſtini*, indultum fuit, quemadmodum ſupra [h] plus vice ſimplici obſeruauimus. Sin autem in hæreſi ſua vel ſchiſmate animo obſtinato perſiſterent, interdum anathematis fulmine percellebantur, vt in concilio *Carthaginenſi* ſecundo. *Si quis forte presbyter*, inquit canon [i], *ab epiſcopo ſuo correctus vel excommunicatus, tumore, vel ſuperbia inflatus, putauerit ſeparatim Deo ſacrificia offerenda, vel aliud erigendum altare contra eccleſiaſticam fidem diſciplinamque crediderit, non exeat impunitus, ſed anathema ſit.* Concilium *Antiochenum* [k] & ſic dicti *canones apoſtolici* [l] diuerſos eiusdem argu-

menti

cum vniuerſo populo, recta ad eccleſiam tendit. Cumque orationem celebraſſet, cathedram, in qua Theodoſius ſedere conſueuerat, occupauit. Adiuratoque populo fidem conſubſtantialis deinceps prædicans, eccleſiarum, quæ ad Synnadenſem epiſcopatum pertinent, compos factus eſt.

h) Lib. IV. cap. VII. §. VII. & VIII. pag. 196. ſeqq.

i) Concil. Carth. II. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1161.)

k) Concil. Antioch. cap. IV. (ibid. pag. 564.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέν τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδ' ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν· ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα, εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν. *Si quis epiſcopus a ſynodo depoſitus, vel presbyter, vel diaconus a proprio epiſcopo, ſacrum celebrare auſus fuerit, ſiue epiſcopus ſecundum præcedentem conſuetudinem, ſiue presbyter, ſiue diaconus, nullam amplius ſpem reſtitutionis in alia ſynodo, neque defenſionis locum ei habere liceat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex eccleſia eiiciantur, & maxime ſi, cum ſententiam aduerſus prædictos prolatam didicerint, eis communicare auſi fuerint,*

Ibid. can. V. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἰδίου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ συνήγαγεν, καὶ θυσιαστήριον ἔστησεν, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι· τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν· εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι. *Si quis presbyter vel diaconus proprio contemto epiſcopo, ab eccleſia ſe ipſum ſegregauerit, & priuatim congregationem effecerit & altare erexerit, & epiſcopo arceſſente non obedierit, nec velit ei parere nec morem gerere primo ſecundo vocanti, is omnino deponatur, & non amplius curationem adſequi nec ſuum poſſit honorem capere. Sin autem perſeuerat perturbare & eccleſiam euertere, is per externam potentiam vt ſeditioſus caſtigetur.*

l) Can. apoſt. c. XXXII. (al. XXXI.)

menti canones habent. Immo vero vnitati ecclesiæ tantopere ſtudere debebant clerici, vt ne hæreticis vel ſchiſmaticis vel aliis ab eccleſia ſegregatis, cum ipſis vel in faciendis precibus vel aliis ſacris eccleſiæ officiis obeundis communicando, vel eorum ſocietatem frequentando, cum ipſis ieiunando, vel ſimile quid agendo in obſtinatione ſua ſe confirmandi darent occaſionem. Sed haſce res nolo hoc loco exponere verboſius, quia eas, vtpote ad diſciplinam ſpectantes, ſub alio capite denuo conſiderari oportebit.

PERSTRINXIMVS ita præcipua quædam & generaliora officia, quæ magis ſpeciatim ad munus & functionem cleri attinent; & publicas regulas priuatis præceptionibus ac inſignioribus exemplis miſcendo ideam ac characterem priſcorum clericorum ita delineauimus, vt in animis multorum hæc legentium, ad quos propoſiti exemplaris attinet imitatio, piam æmulationem & ſtudium excitare quodam modo poſſe, confidamus. Qui ſi heic ea non ita plene & ad viuum in pulchritudine ſua expreſſa deprehenderint, vti quidem ipſi optant, ſua eos ſpes non fallet, ſi deſideriis ſuis facturi ſatis ad ipſos fontes, ex quibus hæc hauſimus, adire non fuerint grauati. Multa enim, quæ heic addi poterant, de induſtria omiſimus, veriti, vt, ſi hanc partem longius perſequeremur, cum huius operis ſcopo ac ratione conſiſteret. Quid? quod paullo breuius quam fuſius hac de re dicere debuiſſe mihi videor, vt ne curioſi lectoris animo rei ſatietate faſtidium mouerem, ſed ipſius acuerem appetitum.

LIBRI SEXTI
CAPVT QVARTVM
DE QVIBVSDAM ALIIS LEGIBVS ET REGVLIS, QVAE PRIORVM ISTARVM QVAEDAM QVASI SEPIMENTA ET PROPVGNACVLA FVERVNT.

§. I.

Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἀπὸ ἐπισκόπου γένηται ἀφωρισμένος, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δέχεσθαι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτὸν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

Si qui presbyter vel diaconus ab epiſcopo ſit ſegregatus non liceat alii eum ſuſcipere, quam qui ipſum ſegregauit: niſi forte ſit mortuus epiſcopus, qui ipſum ſegregauit.

§. I.

Nulli clerico stationem suam sine idoneis rationibus & venia deserere vel relinquere licebat.

QVANDO hactenus tam de illis legibus, quae ad vitam & conversationem primitiuorum clericorum spectant, quam de iis, quae partes & officia functionis ipsorum attingunt propius, locuti sumus; de tertio genere legum dicere nunc instituimus, quae *iudaicis* sepimentis legis similes & leges ac regulae quaedam aduentitiae erant, ad priorum duarum defensionem ac communitionem factae. Huc eas leges adnumerare licuerit, quae ad clericos in proprio suo negotio ac officio continendos spectabant, cuiusmodi erant, quae clericum quemcunque stationem suam sine idoneis rationibus atque antistitis sui venia deserere aut relinquere vetabant. In ecclesia *Africana*, vti ostensum est supra [a], ex quo tempore quis lector factus vel in inferiorem aliquem ecclesiae ordinem adscitus erat, Dei cultui dedicatus habebatur, ita quidem, vt postmodum pro arbitratu suo ad vitam saecularem reuerti ei non esset integrum. Tanto magis haec regula episcoporum, presbyterorum ac diaconorum intuitu obseruabatur. Hinc CYRILLVS ALEXANDRINVS, vti ab HARMENOPVLO citatur [aa], in canonum suorum quodam praeter ecclesiasticas leges esse, dicit, quod nonnulli sacerdotes recusationum libellos offerant: quippe si digni sint, ministerium sacrum obire: sin autem minus, non renuntiare sed velut damnatos excedere oportere. Concilium *Chalcedonense* [b] eos, qui in clero semel ordinati sunt, statuit, nec ad militarem expeditionem nec ad saecularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audeant, & non poenitentia ducti ad id reuertantur, quod propter Deum prius elegissent, ab ecclesia segregandos esse, dicit. Concilium *Turo-*

a) Lib. III. c. I. §. V. pag. 9.

aa) Harmenopul. epitom. can. ap. Leunclau. iur. graec Rom. tom. I. p. 11. Περὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐστὶ θεσμοὺς, τὸ λιβέλλους παραιτήσεων προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν· εἰ γὰρ ἄξιοι, λειτουργείτωσαν· εἰ δὲ μὴ, μὴ παραιτείσθωσαν, ἀλλ' ὡς κατεγνωσμένοι ἐξίτωσαν.

b) Concil. Chalced. c. VII (tom IV. p. 759) Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

Turonicum c similiter decernit, *vt si quis clericus relicto officii sui ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.* Lex etiam ciuilis admodum seuera contra istiusmodi desertores erat. Ex decreto quodam *Arcadii* & *Honorii* d curiæ vindicari iubentur, ita vt reditus ad ecclesiam illis numquam pateat. Et lege quadam *Iustiniani* e omnia tam monachorum quam clericorum, monasterium vel ecclesiam relinquentium, bona ac possessiones isti ecclesiæ vel monasterio adiudicantur, ad quod antea spectauerunt.

§. II.

In quibusdam tamen casibus muneris abdicatio permissa.

HAEC autem regula, vt in ecclesiæ beneficium facta erat, nimirum vt clericos ad manendum in officio suo obligaret, ita si res ecclesiæ, vel alia quæpiam caussa idonea contrarium requireret, migrari poterat: cuiusmodi abdicationes munerum frequenter factas & nonnumquam a conciliis generalibus permissas esse, legimus. Vt enim istum casum taceamus, quum quis propter senium, morbum diuturniorem vel aliam quamdam infirmitatem ad officium obeundum minus esset idoneus, vbi episcopi alicui coadiutori functionem suam tradere consueuerunt; qua de re superiore quodam libro ee plenius diximus; duo alii casus exsistebant, ad rem præsentem propius accedentes. Primum quidem, si quis episcopus per obstinatos, infensos ac abalienatos populi animos facere, quod sui esset officii, se non posse, & onus sibi intolerabile fieri, sentiret, tunc si munere suo se abdicare cuperet, ista abdicatio accipiebatur. Ita GREGORIVS NAZIANZENVS episcopatui *Constantinopolitano* renuntiauit, vitamque sequutus est priuatam & quietam, quod populus contra ipsum tam-

c) Concil. Turon. c. V. (ibid. p. 1051.)

d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXIX. Si quis professum sacræ religionis sponte dereliquerit, continuo sibi cum curia vindicet: vt liber illi vltra ad ecclesiam recursus esse non possit.

e) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. LV. Quod si illi monasteria aut ecclesias relinquant, atque mundani fiant: omne ipsorum ius ad monasterium aut ecclesiam pertinet.

ee) Lib. II. c. XIII. §. IV. vol. I. p. 188. seq.

tamquam peregrinum tumultuari & murmurare inciperet. Et hoc fecit consentiente atque approbante concilio generali *Constantinopolitano*, quemadmodum non solum historiæ ecclesiasticæ scriptores THEODORETVS [f] & SOCRATES [g] perhibent, sed ipse [h] etiam

---

f) Theod. lib. V. c. VIII. Ὁ δὲ θεῖος παρεκάλει Γρηγόριος, περὶ συμφωνίας συνηθροισμένους, τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν προτιμῆσαι τῆς ἑνὸς ἀνδρὸς ἀδικίας· ἐγώτε γάρ, ἔφη, τῶν πλειόνων φροντίδων ἀπαλλαγεὶς, τὴν ἐμοὶ φίλην ἀπολήψομαι ἡσυχίαν, καὶ ὑμεῖς τὴν τριπόθητον εἰρήνην μετὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον καὶ χαλεπὸν ἀπολήψεσθε πόλεμον· τῶν γὰρ λίαν ἀτοπωτάτων, ἄρτι τῶν πολεμικῶν ἀπαλλαγέντας βελῶν, ἀλλήλους βάλλειν καὶ τὴν οἰκείαν ἀναλίσκειν ἰσχύν· ἐπίχαρτοι γὰρ οὕτω τοῖς δυσμενέσιν ἐσόμεθα· ἄνδρα δὴ οὖν ἐπιζητήσαντες ἀξιέπαινον καὶ νοῦν ἔχοντα, τῶν φροντίδων τὸ πλῆθος καὶ δέξασθαι καὶ εὖ διαθεῖναι δυνάμενον, ἀρχιερέα προβάλλεσθε· ταύταις οἱ ἄριστοι ποιμένες ταῖς ὑποθήκαις πεισθέντες, Νεκτάριον εὐπατρίδην ἄνδρα, καὶ περιφανείᾳ γένους κοσμούμενον, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς εἴδεσι λαμπρυνόμενον, ἐπίσκοπον τῆς μεγίστης ἐκείνης ἐχειροτόνησαν πόλεως. *Diuinus Gregorius eos hortabatur, vt, quoniam restituendæ concordiæ caussa congregati erant, mutuam inter ipsos pacem & consensionem vnius hominis iniuriæ anteponerent. Nam & ego, aiebat, multis curis liberatus iucundam mihi quietem recuperabo: & vos post diuturnum & grauissimum illud bellum, optatissimam vobis pacem recipietis. Absurdissimum enim fuerit, eos qui hostilia tela recens euaserint, sese mutuo telis configere & suas vires in cassum consumere. Hoc enim pacto adversariis nostris maximam adferimus voluptatem. Quo circa virum laudabilem ac prudentem, qui tot curarum pondus sustinere ac probe ordinare possit, conquirite, eumque antistitem renuntiate. His monitionibus obsecuti præstantissimi pastores Nectarium virum nobilem omnique virtutis genere, non minus quam splendore generis illustrem, regiæ vrbis episcopum ordinarunt.*

g) Socrat. lib. V. cap. VII. Τότε ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς ἔνδον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ᾧτινι ὕστερον οἱ βασιλεῖς, μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσσυνάψαντες, ἀναστασίαν ὠνόμασαν· Γρηγόριος μὲν οὖν ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ εὐλαβείᾳ τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν ὑπερβάλλων, γνοὺς διαγογγύζοντάς τινας, ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο. *Eodem tempore Gregorius ab vrbe Nazianzo translatus, intra vrbem regiam in exiguo oratorio conuentus agebat: cui postea imperatores cum maximam basilicam adiunxissent, Anastasiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir disertissimus & omnium sui temporis religiosissimus*, cum quosdam ob id murmurare intelligeret, quod esset peregrinus; *imperatoris aduentum auide amplexus*, Constantinopoli morari vlterius recusauit.

h) Nazianz. orat XXXII passim, præcipue p. 527. a. Δότε μοι τὴν χάριν ταύτην, μετὰ εὐχῶν ἡμᾶς ἀποπέμψατε. - - - δότε μοι τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως, ὥσπερ τοῖς στρατιωτικοῖς κ. τ. λ. *Hoc mihi beneficium date, cum precibus dimittite. - - - Missionis libellum mihi date, quemadmodum imperator militibus solet. cætera.*

It carm. de vita sua p. 26.

Ἡμῖν δὲ συγχωρήσατ᾽ ἄπρακτον βίον,
Τὸν ἀκλεῆ μὲν, ἀλλ᾽ ὅμως ἀκίνδυνον·
Καθήσομ᾽ ἐλθὼν οἱ λαοῖν ἐρημίᾳ.

etiam in multis ſcriptorum ſuorum locis de ſe teſtatur. In eumdem modum THEODORETVS [i] *Meletium* celebrem *Antiochiæ* epiſcopum, quum *Sebaſtiæ* in *Armenia* eſſet epiſcopus, cum refractariis ac contumacibus peruerſi gregis ſui ingeniis ita conſtictatum eſſe, narrat, vt eis relictis alio migrauerit ibique in otio vitam egerit. Ita THEODORVS LECTOR [k] de *Martyrio*, epiſcopo *Antiocheno*, memoriæ prodidit, quod quum populum ac clerum ſuum turbis ac ſeditionibus delectari animaduertiſſet, *Petro Fullone* intruſo, epiſcopatui renuntiarit coram vniuerſa eccleſia his verbis vſus: *Clero contumaci & populo immorigero & eccleſiæ contaminatæ renuntio, ſeruata mihi ſacerdotii dignitate.* Alius caſus erat, ſi quis epiſcopus caritate ductus munere ſe abdicaret, vel ad renuntiandum ei promtum ſe exhiberet, ad inueteratum aliquod ſchiſma hoc modo

---

Κρεῖσσον γὰρ, ἢ τοῖς πλησίον μεμιγμένον,
Μήτ' ἄλλον ἕλκειν πρὸς τὸ βȣ́λημ' ἰχύειν,
Μήτ' αὐτὸν ἄλλοις συμφέρεσθ', ȣ̓ μὴ λόγος,
Δεῦρ' ὅςις οἶδε τὸν θρόνον, προσβαινέτω.

At mihi carentem vos throno concedite
Vitam, periclo liberam, etſi ingloriam.
Illic ſedebo, nulla vbi ſedes malis.
Hoc namque præſtat, cæteris quam vt miſcear,
Meamque nec eos flectere in ſententiam
Poſſim, nec illos rebus in prauis ſequi.
Huc, huc thronum qui nouit, accedat citus.

i) Theod. lib. II. cap. XXXI. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Μελέτιος ὁ θεσπέσιος πόλιν τινὰ τῆς Αρμενίας ἰθύνων, εἶτα τῶν ἀρχομένων τὸ δυσήνιον δυσχεράνας, ᾤχετο, ἑτέρωθι διατρίβων. *Per idem tempus diuinus* Meletius *cuiusdam vrbis in Armenia epiſcopus*, cum gregis ſui contumaciam ferre non poſſet, alio migrauerat, ibique in otio degebat.

k) Theodor. Lect. lib. I. (p. 555. edit. Valeſ.) Πρὸς βασιλέα ἐλθὼν Μαρτύριος σὺν πολλῇ τιμῇ ἀπελύθη, σπȣδῇ καὶ παραινέσει Γενναδίȣ· ἐλθὼν δὲ εἰς Αντιόχειαν, καὶ βλέπων Αντιοχεῖς ταραχαῖς καὶ ςάσεσι χαίροντας, καὶ Ζήνωνα τȣ́τοις συμπράττοντα, ἀπετάξατο τῇ ἐπισκοπῇ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπὼν, κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ ἀπειθεῖ, καὶ ἐκκλησίᾳ ἐῤῥυπωμένῃ ἀποτάττομαι, φυλάττων ἐμαυτῷ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· *Martyrius quum ad imperatorem veniſſet, honorifice dimiſſus eſt, ſtudio atque hortatu Gennadii. Reuerſus autem Antiochiam, quum Antiochenſes turbis ac ſeditionibus delectari & Zenonem iis fauere animaduerteret*, epiſcopatui renuntiauit coram vniuerſa eccleſia, *his verbis vſus:* Clero contumaci, *cætera.*

modo ſanandum. Sic CHRYSOSTOMVS [l] populo ſuo dicit, ſi quam de ſe habeant ſuſpicionem, quaſi non ſit legitime creatus antiſtes, paratum ſe eſſe cedere regendi munus, cui voluerint, modo id faciat ad eccleſiæ vnitatem. Atque ita THEODORETVS [m] narrat, quod quum, orto inter *Flauianum* & *Euagrium* duos epiſcopos *Antiochiæ* diſſidio, *Theodoſius* imperator *Flauiano* miſiſſet mandatum, vt *Romam* nauigaret cauſſæ ſuæ deciſionem ibi auditurus, hic admirabili vſus fiducia reſponderit: „Si meam fidem, „o imperator, vt non rectam quidam inſimulant, aut ſi vitam „indignam eſſe dicunt ſacerdotio, ipſos accuſatores meos iu„dices feram & quam tulerint ſententiam, libenter excipiam. „Sin de cathedra & de primatu contendunt, non litigabo, nec „repugnabo iis, qui iſta ambiunt: ſed cedam vltro, & pontifi„catum dimittam. Da igitur, imperator, cui voles ſedem *An*„*tiochenam*.„ Quam eius conſtantiam ac ſapientiam admiratus imperator non amplius eum *Romam* proficiſci, ſed in patriam redire commiſſamque ſibi eccleſiam regere iuſſit: nec poſtea vmquam *Romanæ* vrbis epiſcopis aurem præbere voluit, etiamſi ſæpius ipſum ad eum expellendum commouere adlaborarent. Adhuc vnum eiuſdem generis exemplum ſuppetit, quod prætermittere nequeo, quia tale abnegationis ſui & contemtionis proprii commodi, pro bono & pace publica atque vnitate eccleſiaſtica, exemplum eſt, vt dignum ſit, quod ad omnem poſteritatem transmittatur ſummisque efferatur laudibus. Conditionem intelligo, quam *Aurelius* epiſcopus *Carthaginis* & *Auguſtinus* cum reliquis epiſcopis *Africanis* ſub collationis *Carthaginenſis* exordium *Donatiſtis* obtulerunt, vt ſchiſmatis tollendi cauſſa, vbicumque in eadem ciuitate ex catholicis quidam & aliquis *Donatiſtarum* eſſet

l) Chryſoſtom. hom. XI. in Epheſ. p. 1110. (p. 961. edit. Francof.) εἰ μὲν οὖν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε· ἕτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὅτωπερ ἂν βούλοισθε· μόνον ἐκκλησία ἔστω μία. *Si hæc de nobis vos ſuſpicamini*, parati ſumus cedere regendi munus, cui voletis; *modo vna ſit eccleſia.*

m) Theod. lib. V. c. XXIII. Εἰ μὲν τῆς πίστεως, ὦ βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς ὡς οὐκ ὀρθῆς καληγοροῦσί τινες, ἢ τὸν βίον φασὶν ἱερωσύνης ἀνάξιον, καὶ αὐτοῖς χρήσομαι τοῖς καληγόροις κριταῖς, καὶ τὴν παρ᾽ ἐκείνων ἐκφερομένην ψῆφον δέξομαι· εἰ δὲ περὶ θρόνου καὶ προεδρείας ζυγομαχοῦσιν, οὔτε δικάσομαι, οὔτε τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἀντιμαχέσομαι· ἀλλ᾽ ἐκστήσομαι καὶ τῆς προεδρείας ἀφέξομαι· τοιγάρτοι δὸς ᾧ βούλει τὸν Ἀντιοχέων θρόνον, ὦ βασιλεῦ.

esset episcopus, ambo [n] de medio secederent & nouum quemdam eligi paterentur. „Quid enim, inquiebant, dubitemus redemtori „nostro sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille de „cælis in membra humana descendit, vt membra eius essemus, „& nos, ne ipsa eius membra crudeli diuisione lanientur, de ca„thedris descendere formidamus? Propter nos nihil sufficientius, „quam christiani fideles & obedientes simus? Hoc ergo semper „simus. Episcopi autem propter christianos populos ordinamur. „Quod ergo christianis populis ad christianam pacem prodest, „hoc de nostro episcopatu faciamus. Si serui vtiles sumus, cur „domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus „inuidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gre„gem Christi magis deposita collegerit quam retenta dispersę„rit. Nam qua fronte in futuro sæculo promissum a Christo „sperabimus honorem, si christianam in hoc sæculo noster honos „impedit vnitatem?„ Ex quibus videmus, fuisse casus quosdam, in quibus ipsi etiam episcopali officio renuntiare & otio ac quieti se dare licitum fuerit: quando in his & reliquis casibus omnibus præcipua regula fuit, id agere, quod in rem ecclesiæ ac ædificationem omnium maxime conduceret, & priuatum commodum vtilitati publicæ deuouere.

§. III.

Et nonnumquam canonica quædam pensio in illis casibus indulta.

IN istis casibus episcopo postea, quam officio suo renuntiarat, rebus ecclesiasticis sese immiscere non licebat: non poterat quempiam ordinare, vel aliud istiusmodi officium aliquod peragere, nisi forte ab alio quodam episcopo adiuuandi caussa euocatus vel ad negotium aliquod conficiendum delegatus: sed tamen nomen & honorem ac communionem episcopi retinebat, quemadmodum concilium generale *Ephesinum* [o] in caussa *Eustathii*, episcopi

n) Collat. Carthag. die I cap. XVI. (tom. II. concil. p.1352 E.)

o) Conc. Ephes act. VII. in epist. ad synod. Pamphyliæ (tom. III. conc. p.807. D.) Ἐδικαιώσαμεν καὶ ὡρίσαμεν δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτὸν τό τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν κοινωνίαν, οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτὸν, μήτε μὴν ἐκκλησίαν καταλαβόντα ἱερουργεῖν ἐξ ἰδίας αὐθεντείας· ἀλλ' ἢ ἄρα συμπαραλαμβανόμενον, εἴτουν ἐπιτρεπόμενον, εἰ τύχοι, παρὰ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ. *Iustum rectumque esse definiuimus, vt absque*

episcopi *Pergæ* & metropolitani *Pamphyliæ*, qui vtpote senectute confectus ad officium suum digne obeundum se minus idoneum sentiens episcopatu suo se abdicauerat, fieri iussit. Similiter si quis concilio quodam approbante officio suo renuntiaret, nonnumquam mediocrem partem ex episcopatus reditibus ad vitam tolerandam retinere ei permittebatur. Quemadmodum *Domno* episcopo *Antiochiæ* contigit, qui quum a *Dioscoro* in synodo secunda *Ephesina*, etsi iniuste, esset eiectus, episcopatu tamen quiete cedebat in gratiam *Maximi*. Quam ob caussam *Maximus* a concilio *Chalcedonensi* veniam petebat aliquam partem prouentuum ecclesiæ ipsi attribuendi, qua in re concilium *Chalcedonense* p) libenter ei commodabat. Atque *hinc*, vt ingenue loquitur EDMVNDVS RICHERIVS q), *ius pensionum canonicarum potest confirmari: quæ iis tantum tribui consueuerant, qui magnam vitæ partem in ministerio consumserant, & propter ætatem sese exonerabant episcopatu.* Nam pensionem sibi reseruare ex episcopatu, cui quis alium obtinendi caussa renuntiat, res erat prioribus sæculis prorsus ignorata.

§. IV.

Nulli clerico ex diœcesi alia in aliam sine proprii episcopi consensu ac litteris dimissoriis commigrare licebat.

DEINDE alia regula, quæ ad clericos officiis suis arcte adstringendos spectabat, erat, vt nemo de propria sua ecclesia vel diœcesi in aliam sine consensu episcopi, cuius iurisdictioni suberat, commigraret. Vt enim initio nullus poterat ordinari ἀπολελυμένως, sed ad ecclesiam quamdam, quum primum ordinaretur,

Ccc 2

omni contradictione & nomen retineat episcopi & honorem & communionem: ea tamen lege, vt neque ordinandi ipse auctoritatem habeat, neque in vlla ecclesia ex propria sacrificet auctoritate: nisi id sibi vel adiuuandi caussa vel concessionis ratione, adfectu amoreque christiano a fratre & coëpiscopo, si ita contigerit, liberaliter deferatur.

p) Conc. Chalced. act. VII. al. act. X. (edit. Labb. tom. IV. p. 681.) Residentibus vniuersis ante cancellos sancti altaris, Maximus reuerendissimus episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor magnificentissimos & gloriosissimos iudices, & sanctam hanc & vniuersalem synodum, vt humanitatem exercere in Domnum, qui fuit Antiochiæ episcopus, dignemini & statuere ei certos sumtus de ecclesia, quæ sub me est. --- Vniuersa synodus vociferata est: Laudabiles merito sunt beneuolentiæ archiepiscopi. -- Omnes cogitatam eius laudamus. --- Magnificentissimi iudices dixerunt: Amplectente sancta synodo arbitrium Maximi viri religiosi episcopi Antiochiensium, quod de Domno probauit, & nos eidem consentimus, eius arbitrio derelinquentes, quæ sunt de Domni honorificentia.

q) Richer. histor. concil. part. I. cap. VIII. n. XXX. pag. 218. (pag. 214. edit. MDCLXXX.)

naretur, adſtringendus erat; ita nec quiſpiam per regulas & tunc vſitatam eccleſiæ diſciplinam ſtationem ſuam pro arbitratu ſuo mutare poterat, ſed epiſcopi venia vel litteris dimiſſoriis inſtructus eſſe debebat, quæ ipſi ex diœceſi alia in aliam domicilium transferendi libertatem concederent. Hoc enim vetuſtum ius erat, quod quilibet epiſcopus in eccleſiæ ſuæ clericos habebat, vt ſine ipſius conſenſu eorum nullus iurisdictioni eius ſe poſſet ſubtrahere; ſed tum is ipſe, qui eum deſeruiſſet, tum epiſcopus, qui deſertorem recepiſſet, ob hanc rem pœnæ eccleſiaſticæ obnoxii fierent. *Si quis presbyter*, inquiunt *canones apoſtolici* [r], *vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, relicta ſua parochia in aliam abſceſſerit, & cum penitus tranſiret, præter epiſcopi ſui ſententiam in alia parochia maneat, eum non amplius celebrare iubemus, maxime ſi eum adhortanti epiſcopo, vt rediret, non paruerit, in contumacia & inſolentia perſeuerans: is tamen vt laicus communicet. Sin autem epiſcopus, apud quem morantur, nihili faciens aduerſus eos decretam a munere ceſſationem, eos vt clericos receperit, ſegregetur vt immodeſtiæ & inſolentiæ magiſter.* Eadem regula frequenter repetitur in antiquis conciliis, vt in *Antiocheno* [s], primo

r) Can. apoſt. cap. XV. & XVI. (XIV. XV. tom. I conc. Labb. p. 28.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, μάλιστα εἰ προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω· Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ᾽ ᾧ τυγχάνουσι, παρ᾽ οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ᾽ αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικοὺς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

Concil. Chalced. c. XX. (tom. IV. p. 766.) Εἴ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον ἄλλῳ ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξεται κληρικὸν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν. *Si quis epiſcopus poſt hoc decretum clericum, qui ad alium epiſcopum pertinet, ſuſceperit, placuit eſſe excommunicatos eumque qui ſuſceptus eſt, & eum qui ſuſcepit, donec clericus qui migrauit, in ſuam eccleſiam redeat.*

s) Conc. Antioch. c. III. (tom. II. conc. p. 561.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου τις καταλιπὼν τὴν τοῦ ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ· ἔπειτα παντελῶς μεταστὰς, διατρίβειν ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ πειρᾶται ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ, μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παραινοῦντι μὴ ὑπακούοι· εἰ δὲ καὶ ἐπιμένοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως, εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς. *Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omnino ex ſacerdotali ordine relicta ſua paro-*

primo & secundo *Arelatensi* t, primo & quarto *Carthaginensi* u, primo *Toletano* w, *Turonico* x, *Taurinensi* y & in magno concilio *Nicano* z, ad quorum canones lectorem remittere suf-

fecerit.

chia in aliam abierit, deinde omnino commigrans, in alia parochia longo tempore versari conatur, ne amplius celebret, maxime si proprio vocanti episcopo, vt in suam parochiam redeat, exhortantique non pareat. Si autem in insolentia omnino perseuerat, is omnino a sacro ministerio deponatur. Si autem eum, qui propter hanc caussam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, vt qui ritus ecclesiasticos dissoluat.

t) Conc Arelat I. can. XXI. (tom. I. conc. p. 1429) De presbyteris aut diaconibus, qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, & ad alia loca se transferunt, placuit vt eis locis ministrent, quibus praefixi sunt. Quod si relictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.

Concil. Arelat. II can. XIII. (tom IV. p. 1012) Nullus cuiuscumque ordinis clericus, non diaconus, non presbyter, non episcopus quacumque occasione faciente, propriam relinquat ecclesiam, sed omnimodis aut excommunicetur aut redire cogatur.

u) Conc. Carth. I. c. V. (tom. II. p. 1824. in append.) Non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui neque apud se detinere.

Conc. Carth. IV. c. XXVII. (ibid. p. 1202) Inferioris gradus sacerdotes, vt alii clerici, *concessione suorum episcoporum* possunt ad alias ecclesias transmigrare.

w) Concil. Tolet. I c. XII (tom. II. p. 1225.) Vt liberum vlli clerico non sit discedere de episcopo suo & alteri episcopo communicare.

x) Conc. Turon. I. c. XI. (tom. IV. conc. p. 1052.) Si quis clericus, absque episcopi sui permissu, derelicta ecclesia sua, ad alium se transferre voluerit locum, alienus a communione habeatur.

y) Conc Taurin. c. VII. (tom. II. p. 1157.) Synodi sententia definitum est, vt clericum alterius secundum statuta canonum nemo suscipiat, neque suae ecclesiae, licet in alio gradu, audeat ordinare neque abiectum recipiat in communionem.

z) Conc. Nic. c. XVI. (ibid. p. 36.) Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσουσι τῆς ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι· οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς [illegible]κην ἐπάγεσθαι χρή, ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας, ἢ ἐπιμένοντας, ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει, εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος· ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. *Quicumque temere & inconsiderate, nec Dei timorem prae oculis habentes, nec ecclesiasticum canonem scientes presbyteri vel diaconi, vel quicumque omnino in canone recensentur, ab ecclesiis secesserint, ii in aliena ecclesia nullo modo recipi debent, sed omnino cogendi sunt in suas ipsorum parochias redire: vel si perseuerent, eos a communione separatos esse oportet. Sin autem etiam ausus fuerit quispiam eum, qui ad aliam pertinet, surripere, & in ecclesia, non consentiente proprio episcopo, a quo recessit, qui in canone censetur, irrita sit ordinatio.*

fecerit. Nos tantum obſeruamus, hunc fuiſſe antiquum *dimiſſoriarum*, ſiue vt tum quidem vocabantur, ἀπολυτικῶν, εἰρηνικῶν, συςατικῶν & *conceſſoriarum* litterarum vſum, quæ litteræ ab epiſcopo clericis dari ſolebant, quibus de ſua ipſius diœceſi in aliam commigrandi eis impertiebat libertatem; quamquam nunc litteras dimiſſorias alio ſenſu accipiamus. Canones autem antiqui eas litteras vocabant *dimiſſorias*, quæ occaſione memorata dabantur. Concilium *Carthaginenſe* eas tantum [a] *litteras epiſcopi* appellat, concilium autem *Trullanum* diſerte eas nuncupat [b] *dimiſſorias*; quando omnes veteres canones confirmans dicit: *Nullus omnino clericus, in quocunque ſit gradu, poteſtatem habeat* ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς, *ſine proprii epiſcopi ſcripta DIMISSORIA in aliena eccleſia catalogum referri;* quam ille dare poterat vel abnuere, prout e re eccleſiæ id fore credebat. Neque enim lex vlla erat, quæ ad dandum eas ipſum obligaret, quibuscumque artibus aliquis clericus ad obtinendam alio quouis modo abeundi veniam vteretur. AVGVSTINVS rem huius generis prorſus miram narrat, quæ in ſua ipſius diœceſi acciderit. *Timotheus* quidam, eccleſiæ ipſius ſubdiaconus, ſtationem ſuam ſub *Auguſtino* relinquere & ad *Seuerum* vicinum epiſcopum ſe conferre geſtiens, de *Auguſtini* eccleſia ſe diutius eſſe nolle *Seuero* iurauerat: hinc *Seuerus* iurisiurandi reuerentiam præ ſe ferens *Auguſtino* ſcribit, clericum ipſius ſe dimittere non poſſe, quod vereatur, ne cauſſa fiat periurii. Cui *Auguſtinus* [c] reſpondet, aditum aperiri ad diſſoluendum ordinem eccleſiaſticæ diſciplinæ, ſi alterius eccleſiæ clericus cuicumque iurauerit, quod ab ipſo non ſit receſſurus, eum ſecum eſſe permittat: ideo ſe facere adfirmans, ne auctor ſit eius periurii. Hoc euidenter innuit, non fuiſſe tum legem aliquam, qua epiſcopus ad dandum clerico ſuo litteras dimiſſorias compelli potuerit; cuiusmodi enim vlla ſi fuiſſet, *Timotheus* non neceſſum habuiſſet iurisiurandi vti ſtrategemate, ſed *Auguſtinum* ad eas

a) Conc. Carth. I. c. V. vid. antec. not. (u) pag. 389.

b) Conc. Trull. c. XVII. (tom. VI. p. 1152.) ὁρίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν κἂν ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνῃ βαθμῷ ἄδειαν ἔχειν ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς ἐν ἑτέρᾳ καταστάτεσθαι ἐκκλησίᾳ.

c) Auguſtin. ep. CCXL. ad Seuerum.

eas sibi impertiendas compellere potuisset. Verum ecclesia tum haud consultum esse existimabat, in cuiusuis ponere potestate, vt pro arbitratu suo de dioecesi alia in aliam commigrare posset, sed cuilibet episcopo hoc vnice diiudicandum relinquebat, vtpote qui rerum suæ ipsius ecclesiæ vnus omnium maxime gnarus esset & intelligeret, an e re illius foret, clericos in eius ministerium adoptatos dimittere.

§. V.

Leges contra clericos βακαντίβους siue ambulantes.

LEGES non minus seueræ erant in omnes clericos vagos ac ambulantes, quos veteres quidam βακαντίβους [d], *vacantiuos*, per opprobrium dicunt. Hi otiosorum genus hominum erant, qui deserto ecclesiæ suæ ministerio in nulla alia sedem habere volebant, sed de loco alio in alium vagabantur, quo sua quemque opinio ac voluptas trahebat. Iam vero per leges ecclesiæ nullus episcopus talibus in dioecesi sua rem diuinam faciendi, immo ne sacra quidem cœna vtendi, libertatem indulgere poterat, quod, quum nec litteras dimissorias nec litteras commendatitias episcopi sui haberent, (quas peregrinantem quemque habere oportebat) vel desertionis vel malæ officii administrationis nomine suspecti erant, & censuram ecclesiasticam effugere velle videbantur. Quare leges ipsos tum ad ecclesiasticam tum laicam communionem admitti vetabant. *Presbytero siue diacono*, inquit concilium *Agathense* [e], *sine episcopi sui epistolis ambulanti communionem nullus impendat.* Concilium *Epaonense* [f] decretum istud iisdem verbis repetit. Et concilium *Valentinum* [g] in *Hispania*

d) Syn epist. LXVII. (pag. 216 a. b. edit Paris. MDCXII.) Περινοστοῦσί τινες βακαντίβοι παρ' ἡμῖν (ἀνέξῃ γάρ με μικρὸν ὑποβαρβαρίσαντα, ἵνα διὰ τῆς συνηθείας τῇ πολιτείᾳ φωνῆς τὴν ἐνίων κακίαν ἐμφατικώτερον παραστήσαιμι· οὗτοι καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ βούλονται, εἴγε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασι, οὐ κατὰ συμφορὰν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γινόμενοι· καρποῦνται δὲ τὰς τιμὰς, ἐκεῖ περιοστοῦντες, ὅπου κερδαλεώτερον. *Vagantur quidam apud nos* vacantiui (*feres enim me paullulum barbare loquentem, vt vsitata in republica voce nonnullorum nequitiam expressius declarem) hi certam quidem nullam sedem habere volunt, qui quam habebant antea reliquerunt, non calamitate expulsi sed sponte locum mutante: honoribus porro fruuntur, eo vagantes, vbi maius commodum est.*

e) Conc. Agath. cap. LII. (tom. IV. pag. 1392.)

f) Conc. Epaonens. can. VI. (ibid. pag. 1577.)

g) Conc. Valent. c. V. (ibid. pag. 1619.)

spania decretum habet in hanc ſententiam: *Placuit, vt vagus atque inſtabilis clericus, ſiue etiam in diaconi miniſterio, vel presbyteri officio conſtitutus, ſi epiſcopi, a quo ordinatus eſt, praeceptis non obedierit, vt in delegata ſibi eccleſia officium dependat adſiduum; quousque in vitio permanſerit, & communione & honore priuetur.* Tanta legum veteris eccleſiae erat ſeueritas in adſtringendo inferiores clericos ad eccleſiae iſtius, ad quam initio delegati erant, miniſterium, vt nulla ratione inde alio ſe conferre poſſent, niſi ad epiſcopi arbitrium, qui ipſos ſacro eccleſiae miniſterio initiarat.

§. VI.

Leges contra epiſcoporum de ſede alia in aliam translationes quemadmodum limitari & intelligi debeant.

NEQVE vero epiſcopi hac in re tam abſoluta gaudebant poteſtate, quin ipſimet ſimili agendi modo adſtricti & eiusdem naturae legibus ſubiecti eſſent. Quemadmodum enim nullus clericus ſine epiſcopi ſui venia de eccleſia ſua abire poterat: ita nec epiſcopo ſe ipſum ad aliam ſedem ſine concilii cuiusdam prouincialis conſenſu atque approbatione transferre licebat. Erant pauci quidam, qui epiſcopum primam ſedem ſuam relinquere & ad aliam ſe conferre, abſolute illicitum eſſe dictitabant; quia conſecrationem eius intuebantur vt quoddam cum eccleſia ſua coniugium, a qua ſe ſeparare non poſſet, quin ſpiritualis adulterii crimen incurreret. In quam ſententiam dictum *Pauli* detorquebant, *Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum*, ſenſu quodam myſtico & figurato illud accipientes, quemadmodum HIERONYMVS [h] obſeruat. Sed haec priuata duntaxat vnius alteriuſue auctoris opinio erat, quae numquam in eccleſia catholica inualuit; cuius leges contra epiſcoporum translationes haud vllis eiusmodi rationibus fundatae erant, ſed eo tantum ſpectabant, vt hominum plura habendi cupiditati ac ambitioni anteverterent; vt ne illi de minoribus epiſcopatibus ad maiores tranſilirent ſine prouincialis ſynodi auctoritate, penes quam legitimum iſtarum rerum erat iudicium. Nonnulli quidem canones translationem abſolute & generatim improbare videntur, tamquam rem nullo vmquam tempore permittendam. *Nicae-*

h) Hieron. ep. LXXXIII. ad Oceanum tom. II. p. 321. (p. 215. G. edit. Francof.) Quidam coacte interpretantur, vxores pro eccleſiis, viros pro epiſcopis debere accipi.

canum [i], *Sardicense* [k] & alia quædam concilia fine vlla exceptione vel limitatione eam fieri prohibent. Alii autem canones ipsam eo restringunt, si quis episcopus finistris artibus, sine vlla legitima prouincialis synodi auctoritate, se ipsum in aliam sedem intrudat. Ita *canones* sic dicti *apostolici* [l] hac in re distinguunt: *Episcopo non liceat sua relicta parochia ad aliam transilire, etiamsi a pluribus cogatur: nisi sit aliqua caussa rationi consentanea, quae cum cogat hoc facere, vtpote ad maius lucrum, cum possit ipse iis, qui illic habitant, pietatis verbo conferre: idque non ex se sed multorum episcoporum iudicio & maxima exhortatione.* Concilium *Carthaginense* quartum [m] eamdem distinctionem adhibet, ita decernens: *Vt episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si vtilitas ecclesiæ fiendum poposcerit, decreto pro eo clericorum & laicorum episcopis porrecto per sententiam synodi*

i) Conc. Nic. c. XV. (tom. II. conc. p. 36.) Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὴν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον· εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθήσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη. *Propter multum tumultum & seditiones quæ fiunt, omnino visum est, vt consuetudo, quæ præter canonem in non nullis partibus inuenitur, tollatur: vt a ciuitate in ciuitatem nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus transeat. Si quis autem post sanctæ & magnæ synodi definitionem tale quippiam adgressus fuerit, vel se rei eiusmodi dederit, quod factum erit, omnino infirmabitur, & ecclesiæ restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit.*

k) Conc. Sardic. c. I. (tom. II. conc. p. 628.) Ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι. *Ne cui episcopo liceat a parua ciuitate in aliam migrare.* conf. c. II.

Concil. Antioch. c. XXI. (ibid. p. 571.) Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον, κ. τ. λ. *Episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingerens, nec a populis vi adactus, nec ab episcopis coactus, cætera.*

Concil. Carth. III. c. XXXVIII. (ibid. p. 1172.) *Non liceat fieri* rebaptizationes & reordinationes vel *translationes episcoporum.*

l) Can. apost. c. XIV. (XIII.) Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

m) Concil. Carthag. IV. c. XXVII. (tom. II. p. 1002.)

edi transferatur. EMANVEL SCHELSTRATVS [n] &alii quidam viri docti hos canones priorum esse emendationes existimant, quum alii fieri permittant, quod alii expressis verbis prohibuerint. Sed hoc non omnino probabile est; Rationi autem magis est consentaneum cogitare, quod licet in canonibus *Nicæno* & *Sardicensi* hæ exceptiones verbis expressæ non sint, tamen intelligi debeant: quia ipsum concilium *Nicænum Eustathium* episcopum *Beroæ* ad sedem *Antiochenam* transtulit, vti ANTON. PAGIVS [o] e SOZOMENO [p] aliisque historiæ ecclesiasticæ scriptoribus recte obseruat. Quo ipso patres isti suam ipsorum regulam primi violassent eique intulissent iniuriam, si in nullo vmquam casu episcopum de sede alia ad aliam transferri debere, statuissent. Concludere igitur nos oportet, eumdem hunc omnium canonum scopum fuisse, vt auaritiæ, ambitioni & eminendi studio in hominibus, ad magna quæuis contendentibus, occurrerent, qui illicitis viis, factionibus, vel meris populi studiis, non exspectantes synodi cuiusdam electionem ac consensum, ipsimet in alias sedes sese ingererent. Quæ *Arianæ* parti vsitata agendi ratio tempore *Constantini* ac *Constantii* erat, contra quam tot leges ferri oportebat. Si qua vero episcoporum synodus pro sua prudentia necessarium esse indicaret, vt in rem ac emolumentum ecclesiæ episcopum quempiam de minore ad maiorem sedem transferret, nulla lex erat, quæ id fieri vetaret, sed sexcenta istiusmodi translationum exempla in antiquorum

n) Schelstr. de conc. Antioch. c XXI. p. 614. tot.

o) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXIV. n. XXII Paris. MDCLXXXIX. (n. XXVI. p. 403 edit. Antuerp. MDCCV.) Eustathius anno sequenti episcopus Antiochenus dictus, cum Theophanes de synodo Nicæna loquens dicat: *Vidua pontifice Antiochensium ecclesia synodus Eustathium confirmauit Berææ in Syria episcopum*, quod ante Theophanem Sozomenus lib I. c. II. in litteras miserat.

p) Sozom. lib. I. c. II. Τῆς δὲ (ἐκκλησίας) Ἀντιοχέων τῶν πρὸς τῷ Ὀρόντῃ, μετὰ Ῥωμανὸν οὔπω τις ἐπιτετράπτο τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς εἰκὸς, μὴ συγχωρησάντων γενέσθαι τὴν χειροτονίαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ εἰς Νίκαιαν συνεληλυθότες, θαυμάσαντες τοῦ βίου καὶ τῶν λόγων Εὐστάθιον, ἄξιον ἐδοκίμασαν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγεῖσθαι καὶ ἐπίσκοπον ὄντα τῆς γείτονος Βερῤῥοίας, εἰς Ἀντιόχειαν μετέστησαν. *Antiochiæ ad Orontem fluuium sitæ nemo adhuc post Romanum constitutus fuerat episcopus, persecutionibus, vt verisimile est, ordinationem fieri prohibentibus. Sed non multo post* episcopi apud Nicæam congregati, *cum* Eustathium *ob vitæ simul ac doctrinæ meritum admiratione prosequerentur, dignum eum iudicarunt, qui apostolicæ cathedræ præsideret: ac proinde* quum episcopus esset

quorum hiſtoricorum monumentis obuia ſunt, quemadmodum SOCRATES [q] multo poſt obſeruauit, qui ingentem exemplorum copiam in hanc rem congeſſit. Plura in IO. BAPTISTA COTELERIO [r] & GVILIELMO BEVEREGIO [s], quisquis volet, videre poteſt. In re enim tam plana & manifeſta non neceſſe eſſe, arbitror, vt illis ſigillatim enarrandis immorer; ſed ad aliarum legum, quæ ad clerum attinent, conſiderationem progredior.

§. VII.

Leges adſiduam clericorum in loco domicilii ſui præſentiam requirentes.

PROXIME huc ſpectantes leges ſunt, quæ ad conſtantem clericorum in parochiis ſuis commorationem attinent; quarum ſcopus idem erat, qui reliquarum omnium, nempe ipſos ad adſiduam officii ſui procurationem obligare. Et iſtæ leges tam ad epiſcopos quam ad omnem inferiorem clerum ſpectabant. Concilium *Sardicenſe* [t] diuerſos canones, ad hanc materiam pertinentes, habet. Septimus decernit, nullum epiſcoporum oportere εἰς ϛρατόπεδον, ad caſtra imperatoris accedere, præter eos, quos imperator ſuis litteris arceſſat. Proxime ſequens [tt] octauus ſtatu-

vicinæ vrbis Beroeæ, illum inde Antiochiam transtulerunt.

q) Socrat. lib. VII. c. XXXVI. tot.

r) Coteler. not. in can. apoſt. c. XIV. p. 438. n. 6. tot.

s) Beuereg. not. in eumd. canon. p. 22. 23.

t) Conc. Sardic. VII. (tom. II. conc. p. 633.) Μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ ϛρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων, οὓς ἂν ὁ εὐλαβέϛατος βασιλεὺς τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασι μεταχαλοῖτο.

tt) Can. VIII. (in edit. Labbei ex parte adhuc can. VII.) Ἐπειδὰν πολλάκις συμβαίνει τινὰς οἴκτου δεομένους καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, ἢ αὖ πάλιν οἱαδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους· τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνεῖσθαι εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διϛάσαι τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν· - - καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵν' ἐπειδὰν ἔδοξε, διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων ἀφικνούμενον εἰς τὸ ϛρατόπεδον, εἴ τινες αὐτῶν τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις, οἵων ἐπάνω ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποϛέλλοιεν· τοῦτο γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει καὶ τὰ παραχεθησόμενα θᾶττον διακομισθῆναι δυνήσεται. *Quia ſæpe contingit, aliquos qui egent miſericordia, ad eccleſiam confugere, qui propter ſua peccata vel relegatione, vel in inſulam deportatione damnati, vel quauis alia ſententia addicti ſunt; iis non eſſe negandum auxilium, ſed ſine cunctatione & dubitatione iis veniam eſſe petendam. - - Hoc quoque veſtra ſolertia iudicet, vt quia viſum eſt, ne aliquis epiſcopus in condemnationem incidat ad caſtra veniens, ſi qui eorum eiusmodi, quorum ſuperius meminimus, habeant preces, per proprium dia-*

statuit, quod quum sæpe soleat contingere, vt episcopus pauperibus, vel viduis, vel aliis quibusdam ad ecclesiam confugientibus, qui propter sua peccata ad pœnam aliquam damnati sint, & similibus misericordia egentibus, imperatoris gratiam implorare necesse habeat, diaconi vel hypodiaconi ipsius nomine ad castra ire debeant, ne episcopus neglecti muneris sui ecclesiastici reus in aula habeatur. IVSTINIANVS [u] legem eiusdem cum his canonibus argumenti habet, vt nemo episcoporum vllius negotii caussa sine mandato imperatoris in aula compareat: si vero quædam sint lites forte ecclesiis, hoc per eos, qui sub ipso sunt, clericos, aut apocrisarios, aut œconomos moueat & petitiones ad imperium dirigat, ne ecclesiæ per ipsius absentiam detrimentum accipiant, nec expensas minus necessarias facere cogantur. Alius concilii *Sardicensis* canon [w] episcopo diutius, quam per tres hebdomades ab ecclesia sua abesse, non permittit, nisi grauiorem aliquam necessitatem habeat. Et alius canon [x] episcopo, qui in alia diœcesi possessiones habens fructus

conum mittant, ministri enim persona non est inuidiosa, & quæ concessa fuerint, citius perferri poterunt.

u) Iustin. nouell VI. c. II. tot.

w) Conc. Sardic. c. XI. Μέμνησθε καὶ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινεῖτο τῆς κοινωνίας· εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρή, οὐδὲ πρέπει. ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει. ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερές, ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν. *Recordemini, patres nostros in tempore præterito iudicauisse, vt si quis laicus in aliqua vrbe degens,* tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus *non conueniat, is communione moueatur. Si hoc ergo de laicis statutum est,* non oportet, *nec conuenit, sed neque vtile est,* episcopum, *si nullam habet grauiorem necessitatem vel negotium difficilius,* a sua ecclesia diutius abesse, *& sibi commissum populum contristare.*

x) Concil. Sardic. c. XII. Τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἐν ταῖς πόλεσι, ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται, δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας, ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δυνατοί εἰσι τοῖς πένησιν· οὕτως οὖν αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι κρίνω, ἵνα εἰ μέλλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις, καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας, τοῦτ' ἔστι, τρεῖς ἑβδομάδας ἐν τοῖς ἑαυτῶν κτήμασιν αὐτοὺς διάγειν, καὶ ἐν τῇ ἀγχιστευούσῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πρεσβύτερος συνάγει, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν, καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος, παραγίνοιτο. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν οὐδεμίαν ὑπομενεῖ ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζο-

fructus suos colligendi caussa eo proficiscitur, idem tempus indulget, ita tamen, vt in ecclesia ruris, vbi possessiones suas habeat, singulis diebus dominicis officia diuina obeat. Et per duos canones alios y eiusdem concilii idem absentiæ tempus presbyteris ac diaconis circumscribitur, & vtrique ante memoratis regulis pariter ac episcopi adstringuntur. Concilium *Agathense* z pro ecclesiis *Galliarum* idem decretum habet, *Diaconus vel presbyter*, inquiens, *si per tres hebdomadas ab ecclesia sua defuerit, triennio a communione suspendatur.* In ecclesiis *Africanis* intuitu huius adsiduæ clericorum apud ecclesias suas commorationis episcopus secundum canonem quemdam concilii *Carthaginensis* quarti proxime ab ecclesia a habitare debebat. Et in concilio quinto b alia regula datur, oportere quemlibet episcopum apud cathedralem suam ecclesiam domum habere, nec ea *relicta principali cathedra* ad

νίας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξει ἔγκλημα. *Quidam fratres & coëpiscopi in ciuitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauca, quæ sibi sint propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possint opem ferre pauperibus: iis igitur ita esse concedendum iudico, vt si in suas possessiones venturi sunt, & fructus suos collecturi, tribus diebus dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; & in ecclesia, quæ prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conueniat & officia diuina obeat; & ne frequentius in ciuitate, in qua est episcopus, adsit. Eo enim modo & res eius propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, & arrogantiæ ac superbiæ crimen effugere videbitur.*

y) Conc. Sard. c. XVI. Ἀέτιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις· πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται, καὶ οὐκ ἀρκούμενοι βραχέος διαγαγεῖν χρόνου, ἐναπομένουσι, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν· ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρόνον εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐπανιέναι ἐκκλησίας ἀναγκάζονται· περὶ τούτων οὖν ὁριστέον. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων. *Aëtius episcopus dixit: Non ignoratis, qualis quantaque sit Thessalonicensium metropolis. Sæpe itaque ad eam ex prouinciis presbyteri & diaconi accedunt, & breuis temporis mora non contenti permanent & omne tempus illic agentes transigunt; vel vix tandem post plurimum tempus in suas ecclesias reuerti coguntur. De iis igitur definiendum est. Osius episcopus dixit: ea decreta, quæ de episcopis constituta sunt, seruentur etiam in eiusmodi personis.*

Can. XVII. Quem auctor simul adlegat, nihil in rem præsentem habet.

z) Conc. Agath. c. LXIV (tom. IV. p. 1393.)

a) Concil. Carth. IV. c. XIV. (tom. II. p. 1201). Vt episcopus non longe ab ecclesia hospitiolum habeat.

b) Concil. Carthag. V. cap. V. (ibid. p. 1216.)

ad aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre; vel in re propria diutius, quam oporteat, constitutum, curam vel frequentationem propriæ cathedræ negligere. Ex his igitur elucet, quod ecclesia ciuitatis præcipuus domicilii episcopi locus esse debuerit. Et IOANNES CABASSVTIVS [c] in suis ad hunc canonem adnotationibus episcopos *Galliæ* pungit, *Huic canoni*, inquiens, *contraueniunt episcopi, qui magna parte anni rure versantur & deliciantur.* Sed vnum est, quod hac in re difficultatem quamdam parit, quando *Iustinianus* [d] definit, *vt nemo episcoporum foris a sua ecclesia PLVS QVAM PER ANNVM TOTVM abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem.* Ex quo consequitur, episcopum ab ecclesia sua per annum ordinarie & extraordinarie diutius abesse posse, sed ego mentem eius esse puto, quod abesse possit annum, quoad vixerit, non annum post annum; sic enim perpetua absentia euasura esset, quod concedere velle, legis intentio non est, quæ ipsos potius ad id, quod e diametro contrarium est, obligat, nisi imperator vrgente re quadam extraordinaria specialiorem illis libertatem indulgere consultum duceret.

§. VIII.

De plurium ecclesiarum vsurpatione & de legibus contra eam factis.

ALIA regula iisdem, quibus priores, rationibus fundata, erat, quæ plures simul ecclesias habere prohibebat, eaque episcopi æque ac inferiores clerici adstringebantur. De episcopis res manifesta est ex AMBROSIO, quod non fuerit licitum episcopo duas habere ecclesias. Loquens enim de his verbis apostoli: *Episcopum oportet esse vnius vxoris virum* dicit: *Si ad superficiem e tantum litteræ respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari: Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias.* Hoc est, vbicumque duæ antea diœceses fuerunt, non iustum erat, vnum episcopum ambas vsurpare, nisi ecclesia pro sua sapientia ac rerum suarum statu eas coniungere satius iudicaret. Et certe notatu dignum est, quod licet multa exempla trans-

c) Cabassut. notit. concil. c. XLIV. (p. 194. edit. Venet. MDCCIII.)

d) Iustin. nouell. c. II. Κἀκεῖνο γε μὴν προσδιορίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἔξω τῆς καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίας, πλεῖον ἢ κατ' ἐνιαυτὸν ὅλον ἀπολιμπάνεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τοῦτο κατὰ βασιλικὴν γένοιτο κέλευσιν.

e) Ambros. de dignitat. sacerdot. cap. IV.

translationum episcoporum de minoribus ad maiores sedes obvia sint; ne vnum tamen exemplum in antiqua historia, quantum ego quidem memini, occurrat, quod quispiam ex istis episcopis vtramque sedem iunctim retinuerit, immo quod ne inter ipsos quidem *Arianos*, quibus alioquin regularum obseruatio minime omnium curæ cordique erat, hoc factum sit. Quod ad inferiores attinet clericos, distinguendum nobis est inter ecclesias dicecetanas & parochiales, & inter officium & beneficium in ecclesiis parochialibus. Ecclesiæ necessitates a presbytero vel diacono requirere interdum poterant, vt in pluribus vna ecclesiis parochialibus officia diuina obiret, si qua esset ministrorum penuria, sed reditus istarum ecclesiarum ideo ad ipsum non spectabant, quia in commune ecclesiæ vrbanæ seu cathedralis ærarium pensitabantur, ex quo ipse menstruam vel annuam partem suam, quum totum diuideretur, habebat, quemadmodum antea obseruatum nobis est. Et hoc porro demonstrat, quod in primis istis sæculis non eiusmodi plurium beneficiorum vsurpatio, sed tantum plurium officiorum procuratio locum habere potuerit in eadem dicecesi, intra eiusmodi tractum ac regionem, vt quis in duabus parochialibus ecclesiis per se ipse ministrare & sacris operari posset. Quod autem ad diuersas diœceses attinet, quum ordinarie fieri non possit, vt quis munus parochi in duabus diœcesibus obeat, canones seuere prohibent, ne quis nomen suum in duarum ecclesiarum catalogo habeat, vel vtriusque reditus participet. Concilium *Chalcedonense* [f] hac in re præcise decernit in hanc sententiam: *Non liceat clerico in duarum ciuitatum ecclesiis eodem tempore in catalogum referri, & in ea, in qua a principio ordinatus est, & in ea, in quam, tamquam maiorem, confugit, propter inanis gloriæ cupiditatem: eos autem qui hoc faciunt, propriæ ecclesiæ restitui, in qua ab initio ordinati sunt, vt illic solum ministrent: sed si iam quispiam ex alia in aliam ecclesiam translatus est, nihil prioris ecclesiæ vel eorum, quæ sub ea sunt, martyriorum, vel ptochotrophiorum, vel xenodochiorum rebus com-*

f) Concil. Chalced. c X. (tom. IV. p. 759) Μὴ ἐξεῖναι κληρικῷ ἐν δύο πόλεων καταλέγεσθαι ἐκκλησίαις κατὰ τὸ αὐτὸ, ἐν ῇ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη καὶ εἰς ἣν προσέφυγεν, ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν· τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας ἀποκαθίστασθαι τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐν ῇ ἐξ ἀρχῆς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν, εἰ μέντοι ἤδη τις μετετέθη ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας ἤτοι τῶν ὑπ᾽ αὐτὴν μαρτυρίων, ἢ πτωχείων, ἢ ξενοδοχείων, ἐπικοινωνεῖν πράγμασι·

communicare. Eos autem qui ausi fuerint post magnæ huius & vniuersalis synodi definitionem, aliquod eorum, quæ sunt prohibita, facere, statuit sancta synodus proprio gradu excidere. Et ne quis sub vllo alio nomine hanc legem migrare auderet, eadem regula pro monasteriis etiam statuebatur, nullum abbatem duobus monasteriis eodem tempore præesse oportere. Quod cautum fuit a concilio *Agathensi* g & *Epaonensi*, & confirmatum legibus imperialibus *Iustiniani* h, qui eas codici suo inseruit. Iam istarum legum omnium scopus erat, vt clericos ad iuge officii sui exercitium obligarent in ista ecclesia, in qua ordinati primum erant: de qua si quando abirent, siue hoc cum siue sine venia fieret, non amplius in ea ecclesia, ad quam primo spectauerant, partem habere permittebantur. Et hæc regula per aliquot sæcula post concilium *Chalcedonense* viguit, in concilio *Niceno* secundo i aliisque recentioribus conciliis renouata.

§. IX.

τοὺς δέ γε τολμῶντας μετὰ τὸν ὅρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

g) Conc. Agath. cap. LVII. (ibid. p. 1392.) Vnum abbatem duobus monasteriis interdicimus præsidere. vid. eamdem legem in conc. Epaonensi c. IX, (ibid. 1577.)

h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XL. Non sit vero abbas duorum monasteriorum.

i) Conc. Nicæn. II. c. XV. (tom. VII. p. 609.) Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος μὴ κατατασσέσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις· ἐμπορίας γὰρ καὶ αἰσχροκερδείας ἴδιον τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας· ἠκούσαμεν γὰρ ἐκ αὐτῆς τῆς κυριακῆς φωνῆς· ὅτι οὐ δύναταί τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει, ἕκαστος οὖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν, καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ· τὰ γὰρ δι' αἰσχροκέρδειαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστήκασι· πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρείαν ἐπιτηδεύματά εἰσι διάφορα· ἐξ αὐτῶν εἴ τις βούλοιτο, τὰ χρειώδη τοῦ σώματος ποριζέσθω· ἔφη γὰρ ὁ ἀπόστολος· ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται· καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, ἐν δὲ τοῖς ἔξω χωρίοις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων, παραχωρείσθω. Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesiis. *Negotiationis enim est hoc & turpis commodi proprium, & ab ecclesiastica consuetudine penitus alienum. Audiuimus enim ex ipsa dominica voce:* Quia nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. *Vnusquisque ergo secundum apostolicam vocem, in quo vocatus est, in hoc debet manere,* & in vna locari ecclesia. *Quæ enim per turpe lucrum in ecclesiasticis rebus efficiuntur, aliena consistunt a Deo. Ad vitæ vero*

§. IX.

Leges, quæ clericos sæcularia negotia ac officia in se recipere, prohibent.

EODEM consilio, vt clerici ad suum quisque officium constanter adligarentur, leges ferebantur, quibus a secularibus negotiis, quæ ipsos a proprio negotio ac officio nimium abstrahere poterant, prohiberentur. Inter sic dictos *canones apostolicos* tres in hanc rem reperiuntur. Quorum vnus [k] *Episcopus*, inquit, *vel presbyter, vel diaconus sæculares curas non suscipiat: alioquin deponatur.* Alius [l] ait: *Diximus, non oportere episcopum vel presbyterum se ipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur.* Vltimus [m] dicit: *Episcopus, vel presbyter, vel diaconus exercitui vacans & vtraque obtinere volens, Romanum scilicet magistratum & sacerdotalem administrationem, deponatur. Quæ sunt enim Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* THEODORVS BALSAMON & IOANNES ZONARAS hoc canone militaria tantum officia prohiberi existimant, quia vocabulum στρατεία adhibetur: sed ex IACOBO GOTHOFREDO aliisque supra ostendimus, vocabulum στρατείας & *militiæ* apud *Romanos* latiori significatu accipi, vt omnis generis sæcularia officia, tam ciuilia quam militaria denotet: adeoque melius hunc canonem interpretantur [n], qui clericos sæculari administrationi tam

huius necessitatem studia sunt diuersa: ex his vero qui voluerit, acquirat corpori opportuna. Ait enim apostolus: Ad ea, quæ mihi opus erant & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. *Et hæc quidem in hac a Deo conseruanda vrbe. Cæterum in villis quæ foris sunt, propter inopiam hominum indulgeatur.*

k) Can. apost. c. VII. (can VI. edit. Labb.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μή, καθαιρείσθω.

l) Ibid. c. LXXXI. (LXXX.) Εἴπομεν, ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω· οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν κυριακὴν παρακέλευσιν.

m) Ibid. cap. LXXXIII. (LXXXII.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν, καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· τὰ γὰρ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, Θεῷ.

n) Beuereg. not. in can. apost. c. LXXXIII. p. 39. Nobis ciuilem quamlibet administrationem, magistratum, aut dignitatem heic indigitare videtur, propterea quod per Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν proximis verbis explicatur, & τῇ ἱερατικῇ διοικήσει opponitur: vnde & in epitome tam Logothetæ quam Aristeni, pro στρατείᾳ σχολάζων, nihil substituitur præter

tam ciuili quam militari vna cum ecclesiastica quadam functione tamquam rebus, quæ simul consistere nequeant, vacare prohiberi statuunt. EVSEBIVS o ex epistola conciiii *Antiocheni*, quod *Paulo Samosatensi* episcopatum abrogauit, docet, inter alia ei obiecta crimina hoc etiam fuisse, quod *sæculares gesserit dignitates, & ducenarius vocari quam episcopus maluerit.* *Ducenarii* inter *Romanos* erant ciuiles quidam ministri, ita dicti, quod ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt e DIONE obseruat p HENRICVS VALESIVS. Et hoc aperte indicat, istorum canonum intentionem fuisse, vt clericos non minus a ciuilibus quam militaribus officiis prohiberent. Tantum in extraordinariis quibusdam casibus, vbi ad summæ necessitatis vel caritatis attinebat negotium, vnum vel duo exempla inuenimus, quod episcopus aliquis ecclesiasticum & ciuile officium sine vlla censura iunctim administrauerit. Quemadmodum de celebri *Iacobo Nisibensi* obseruat THEODORETVS q, quod fuerit episcopus & rector ac dux *Nisibis*, seu *Antiochiæ Mygdoniæ*, vrbis in confinio imperii *Persarum* ac *Romanorum* sitæ. THEODORETVS eum repræsentat tamquam virum, possidentem magnam in patria sua famam ac existimationem ob patrata ab se miracula, quibus vrbem a *Persis* obsessam aliquoties subleuauerit. Et credibile est, imperatores *Constantinum* ac *Constantium* huius rei intuitu ipsum, tamquam hominem ad tractanda ciuitatis gubernacula apprime idoneum, elegisse, quod locus esset magno periculo obnoxius, & *Persarum* incursionibus nimium quantum expositus. Istiusmodi autem exempla in antiqua historia rarissime inueniuntur.

§. X.

Leges, quæ clericos tutores vel curatores fieri vetant.

NONNVLLIS temporibus ac locis leges ecclesiæ hac in re tam rigidæ erant, vt episcopum vel presbyterum cuiusdam testamenti

---

ἄρχων, vis enim canonis in ea his solis verbis exhibetur, ἱερεὺς ἄρχων ἀνήρες.

o) Euseb. lib. VII. c. XXX. p. 229. B. Κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος, καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι.

p) Valeſ. in loc. De procuratoribus *ducenariis* vide, quæ scripsit Salmasius in notis ad historiam Augustam. Sic dicebantur procuratores, qui ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt clare docet Dio in lib. LIII. pag. 506.

q) Theodor. lib II. c. XXX. Νίσιβις, ἣν Αντιόχειαν Μυγδονίας τινὲς ὀνομάζουσιν, ἐν

menti executionem suscipere vel tutorem constitui, haud sinerent, quod hoc ipso ab aliis negotiis nimium eos auocatum iri, credebatur, Notabilis quidam casus, qui huc referri potest, in CYPRIANO occurrit. In concilio quodam *Africano* statutum esse dicit [r], *ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino sacerdotio honorati & in clerico ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deseruire & precibus atque orationibus vacare debeant.* Hinc quum quidam *Geminius Victor* de saeculo excedens *Geminium Faustinum*, presbyterum ecclesiae *Furnitanorum*, tutorem testamento suo, contra illius concilii decretum, nominasset, CYPRIANVS clero & plebi *Furnitanorum* scribens mandabat, vt sententiam concilii contra *Victorem* exsequerentur; quae erat, *ne pro dormitione eius fieret oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia* (pro more in ecclesia his temporibus vsitato) *frequentaretur.* Haec quaedam erat excommunicatio post mortem, quum istiusmodi hominum oblationes repudiarentur, nec ipsi apud altare Dei inter alios offerentes nominarentur, nec communibus precibus ac laudibus, quae Deo tum pro omnibus fidelibus in Domino defunctis fieri solebant, honorarentur. Haec poena erat eorum, qui hanc regulam aetate *Cypriani* violarant. Sequentibus temporibus canon iste renouatus fuit, cum aliquo tamen discrimine. Etsi enim episcopis per leges ecclesiasticas & ciuiles absolute & vniuersaliter hoc officium suscipere [s] interdictum erat; presbyteris tamen, diaconis & omnibus inferioribus clericis tutores ac curatores eorum esse licebat, qui iure ac lege cognationis [t] hoc caritatis officium ab eis deposcere poterant. Sed prohibitio adhuc aduersus ipsos firma stabat, si hoc officium pro vllo alio, qui non de ipsorum

 esset

μεθορίῳ κεῖται τῆς Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας· ταύτης ἐπίσκοπος ἦν καὶ πολιοῦχος καὶ στρατηγὸς Ἰάκωβος.

r) Cyprian. epist. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. pag. 3. (pag. 109. edit. Par. MDCLXVI.)

s) Conc. Carth. IV. c. XVIII. (tom II. p. 1201.) Vt episcopus tuitionem testamentorum non suscipiat.

t) Iustin. nouell. CXXIII. c. V. *Τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους καὶ μοναχοὺς ἐκ μηδενὸς νόμου ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας οἱουδήποτε προσώπου γίνεσθαι συγχωροῦμεν, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους τῷ δικαίῳ νόμῳ τῆς συγγενείας εἰς ἐπιτροπὴν ἢ κουρατωρείαν καλουμένους, τὴν τοιαύτην λειτουργίαν ὑποδέχεσθαι συγχωροῦμεν. Deo amabiles episcopos & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cuiuscumque personae fieri permittimus; presbyteros autem, & diaconos & subdiaconos iure & lege cognationis tutelam aut curam sus-*

esset propinquis, suscipere vellent, vti e quadam IVSTINIANI *nouella*, ad hanc rem in ecclesia constituendam facta, apparet.

§. XI.

Leges, quæ ipsos fideiussione pro aliis & defensione caussarum coram tribunali, suo ipsorum vel ecclesiarum suarum nomine suscipienda, desistere iubent.

ALIIS legibus prohibebantur, ne procuratores coram tribunali in vlla ciuili lite vel suo ipsorum vel ecclesiæ nomine agerent. Neque sponsores in istiusmodi caussis pro alio quopiam esse, vel vadimonium promittere poterant, quod eiusmodi occupationes detrimentum ecclesiæ adferre credebantur, dum ministros a constanti diuini officii procuratione auocarent, quemadmodum ex modo memorata IVSTINIANI *nouella* u & quibusdam antiquis canonibus w apparet, qui clericum in vlla eiusmodi caussa sponsorem fieri, sub pœna abrogandi officii vetant.

§. XII.

Leges, quibus sæculares negotiationes exercere & mercaturam facere prohibentur.

QVEMADMODVM igitur omnibus istis officiis & negotiationibus interdictum clericis erat, eo quod tempus consumerent & diuinis ministeriis essent impedimento: ita aliæ quædam occupationes vetitæ erant non ob hanc solum rationem, sed etiam quod generatim auaritiæ & sordidi lucri maculis notatæ esse

---

cipere hereditatis permittimus. Confer sis concil. Chalced. c III. (tom. IV. conc. p. 755.) vid sub not. seq (a) p. 405.

u) Iustin. nouell. CXXIII. c. VI. Ἀλλ' οὐδὲ - - ἢ ἐντολέα δίκης, ἢ ἐγγυητὴν ὑπὲρ τούτων τῶν αἰτιῶν ἐπίσκοπον, ἢ οἰκονόμον, ἢ ἄλλον κληρικὸν οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ μοναχὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἢ τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ μοναστηρίου ὑπεισιέναι συγχωροῦμεν· ἵνα μὴ διὰ ταύτης τῆς προφάσεως καὶ τοῖς ἁγίοις οἴκοις ζημία γίνηται, καὶ αἱ θεῖαι ὑπηρεσίαι ἐμποδίζωνται. *Sed neque procuratorem litis, aut fideiussorem pro talibus caussis episcopum, aut œconomum, aut alium clericum cuiuslibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut ecclesiæ aut monasterii sinimus, vt ne per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur.*

w) Can. apost. c. XX. (XIX.) Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρείσθω, *Clericus fide iubens deponatur.*

Constit. apost. lib. II. c. VI. Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος - - μὴ ἐγγυώμενός τινα, ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς. *Episcopus - - ne pro aliis spondeat, nec caussas nummarias defendat.*

esse crederentur. Ita in concilio *Carthaginensi* primo [x] clerici procuratores vel rationatores laicorum fieri prohibentur. Concilium tertium [y] tum illud facere, tum etiam domos vel prædia conducere & generatim quoduis negotium turpe & inhonestum exercere, eos vetat. Concilium secundum *Arelatense* [z] similiter alienæ rei conductione & turpis lucri caussa negotiatione ipsis interdicit, deiectionem de gradu & segregationem ab ecclesia respuentibus hoc interdictum minitans. Concilium generale *Chalcedonense* [a] canonem habet in eamdem sententiam, *Definit sancta synodus*, inquit, *neminem deinceps, nec episcopum, nec clericum, nec monachum, vel possessiones conducere, vel saecularibus possessionum administrationibus se ipsum ingerere: nisi vtique ex lege ad inexcusabilem impuberum* (si videlicet, vt dictum est ante, eorum esset cognatus) *tutelam vocetur, vel ciuitatis episcopus eum rerum ecclesiasticarum curam gerere permittat, vel orphanorum, vel viduarum, quibus prouideri non potest, & personarum, quae ecclesiastico auxilio maxime indigent.* Et heic quidem rationem, ob quam hunc canonem fecerint istius concilii patres, ita reddunt, vt peruenisse ad synodum dicant, *quod eorum, qui in clerum cooptati sint, quidam propter turpe lucrum alienas possessiones conducant, & saecularia negotia exer-*

x) Concil. Carth. I. c. VI. (tom II. conc in append. p. 1824.) Qui seruiunt Deo & adnexi sunt clero, non accedant ad actus & administrationem vel procurationem domorum.

Ibid. can. XI. Ipsis (laicis) non liceat clericos nostros eligere apothecarios, vel ratiocinatores.

y) Concil. Carth. III. c. XV. (ibid. p. 1169.) Placuit, vt episcopi & presbyteri & diaconi non sint conductores, neque vllo turpi vel inhonesto negotio victum quærant.

z) Concil. Arelat. I. al. II. can. XIV. (tom. IV. p 1013.) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod genus negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

a) Concil. Chalced. c. III. (tom IV. p. 755) Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς δὲ οἰκείαν αἰσχροκέρδειαν ἀλλοτρίων κτημάτων γίνονται μισθωταὶ καὶ πράγματα κοσμικὰ ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταρρᾳθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν ὑποτρέχοντες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν, ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικὸν, μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πράγματα, ἢ ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσι· πλὴν εἰ μή που ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν, ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας.

exerceant, diuinum ministerium negligentes, saecularium vero domos subeuntes & eorum facultatum tractationem accuratiorem propter auaritiam suscipientes; quae vetus querimonia erat, iam a CYPRIANO [b] facta, quando quosdam aeui sui antistites vehementius insectatus dixerat, episcopos plurimos, quos & hortamento esse oporteat caeteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quaestuosae nundinas aucupari, eoque ipso diuinam vindictam prouocare & in maximam ecclesiae offensionem incurrere. Vt adeo, quum hae fuerint rationes, ob quas istas leges fieri oportuit, nos ipsarum legum naturam ex earum intentione & scopo metiri debeamus: qui fuit, tam manifestos abusus ac auaritiam, nec non diuinorum ministeriorum neglectum emendare, id quod vel tamquam caussa vel tamquam effectus, clericos saepius induxit, vt saecularibus negotiis ipsi sese implicarent.

§. XIII.

Quasnam limitationes & exceptiones istae leges admiserint.

IN quibusdam vero casibus istiusmodi eorum occupationes vitio caruisse, aequum est, credamus. Certis enim temporibus & locis, vbi prouentus ecclesiae admodum exigui erant, nec ad praebendum omnibus clericis honestum alimentum sufficiebant, nonnulli ex illis, speciatim ex inferioribus ordinibus, praeter ministerium ecclesiae saeculari cuidam negotio vacare necessum habebant. Alii, qui sibi satis temporis superesse videbant, christiana ducti caritate negotiabantur, vt quidquid lucrarentur, in pauperum adleuationem aliosque pios vsus conferrent; & alii, qui ante auspicatos ordines ecclesiasticos vitae asceticae & philosophicae adsueti erant, vbi honestum aliquod opificium suis ipsorum exercuerant manibus, eadem ratione, etsi non eadem adsiduitate & diligentia, iam presbyteri ac episcopi ecclesiae creati operam manuariam in humilitatis suae exercitium, vel ad aliud quoddam vitae christianae officium explendum, continuabant. In hisce igitur casibus omnibus vitia, de quibus tamquam rationibus interdicti, in ante memoratis legibus querela facta

b) Cypr. de lapsis p. 123. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.)

facta est, locum nullum habebant. Neque enim istorum hominum negotiationes auaritiæ effectus erant, nec cum diuini ministerii neglectione fiebant, adeoque prohibitio & legum censura ad illas haud attinebat. Nam *primo* leges ecclesiasticæ & ciuiles clericis inferioribus honestam aliquam artem, necessitate ita vrgente, tractare permittebant, vt sibi ipsi liberale alimentum procurarent, quum reditus ecclesiæ suppeditare eis illud non possent.

In concilio *Carthaginensi* quarto [c] tres canones continuata serie sese excipientes, occurrunt, quibus clerici victum & vestitum honesto quodam artificio vel agricultura, sine officii sui in ecclesia detrimento, sibi parare, & si qui ad operandum validi sint, artem quamdam & litteras simul discere iubentur. Et sane tantum abest, vt leges imperii id impedierint, vt potius tales clericos ad exercendam honestam aliquam artem excitarint, a chrysargyro, siue tributo lustrali, ab omnibus negotiatoribus exigi solito, vt alibi [cc] fusius demonstrauimus, specialem eis indulgendo immunitatem. *Secundo* licitum ipsis quoque erat, horas subseciuas cuidam opificio vel arti impendere, si ad bonum quemdam caritatis finem id spectaret Exempli caussa, vt ne ecclesiæ oneri exsisterent, vel vt quid superflui haberent, quo aliorum indigentiam subleuare possent: vel etiam vt eis exemplum præberent, quo ad adsiduitatem & diligentiam in suo quisque vitæ genere excitarentur; quem dignissimum scopum *Paulus* apostolus sibi præfixerat, quum propriis manibus operans tabernacula conficeret; cuius ad exemplum multos præclaros veteris ecclesiæ episcopos haud puduit vacuum tempus suum honesto cuidam labori impendere, vt eumdem caritatis finem, quem apostolus adeo frequenter inculcat, obtinerent. Ita SOZOMENVS [d] de *Zenone* episcopo *Maiuma* in *Palæstina* memoriæ prodidit,

c) Concil. Carth. IV. c. LI. (tom. II. conc. p 1204.) Clericus, quantumlibet verbo Dei eruditus, *artificio victum quærat*.

Can. LIII. Clericus victum & vestimentum sibi *artificiolo* vel agricultura, absque officii sui detrimento, paret.

Can. LIII. Omnes clerici, qui ad operandum validiores sunt, & *artificiolum* & litteras discant.

cc) Lib. V. c. III. §. VI. p. 240-244.

d) Sozom. lib. VII. c. XXVIII. *Φασὶν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα, ἐπισκοποῦντα τὴν ἐν τῷ Μαϊουμᾷ ἐκκλησίας ἤδη γηραλέον καὶ ἀμφὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ὄντα, μηδέποτε ἑωθινῶν ἢ ἑσπερινῶν ὕμνων, ἢ ἄλλης λειτουργίας τοῦ Θεοῦ κατόπιν γενόμενον, εἰ μή γε νόσος αὐτὸν ἐπέσχεν· ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ μοναχικῇ τὸν βίον ἄγων, λινῆν ἐσθῆτα*

dit, ipſum iam ſenem ac centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut veſpertinis hymnis aut a reliquo officio diuino abfuiſſe, & nihilo ſecius certum tempus lineas veſtes texendi artificio dediſſe, eoque & ſibi ipſi neceſſaria comparaſſe & aliis ſubminiſtraſſe, tametſi eccleſiam diuitem & opulentam habuiſſet. EPIPHANIVS contra *Meſſalianos* hæreticos (qui magni deſidiæ patroni erant) generalius obſeruat, non tantum omnes vitam monaſticam ſequentes, ſed pleroſque etiam e ſacerdotum Dei numero [e] ad ſanctiſſimi ſui ſecundum Deum in Chriſto patris,

ὕφαινεν ἐπὶ μονήρους ἱστοῦ, ἐντεῦθεν τὲ τὰ ἐπιτήδεια εἶχε, καὶ ἄλλοις ἐχορήγει· καὶ οὐ διέλιπεν ἄχρι τελευτῆς τὸ αὐτὸ διέπων ἔργον, καίπερ ἀρχαιότητι τῶν ἀνὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρωτεύων, καὶ λαῷ καὶ χρήμασι μεγίστης ἐκκλησίας προεστώς. *Aiunt certe, immo nos quoque ipſi vidimus, eum (Zenonem) cum Maiumæ eccleſiam gubernaret, iam ſenem & centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut veſpertinis hymnis aut a reliquo officio diuino abfuiſſe, niſi morbus ipſum detineret. Porro quum in monaſtica philoſophia vitam traduceret,* lineam veſtem texebat *ſuper vnica tela. Hoc artificio & ſibi ipſi neceſſaria comparabat & aliis ſubminiſtrabat. Nec ceſſauit vſque ad exitum vitæ id opus exercere, tametſi reliquos omnes prouinciæ illius epiſcopos antiquitate ſuperaret, & eccleſiam tum populi multitudine tum diuitiis præcellentem regeret,*

e) Epiph. hæreſ. LXXX. Maſſal. n. VI. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων, καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον μετὰ τὸν Θεὸν ἐν Χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλεῖους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείᾳ εὕροιεν τέχνην, ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα, καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη, τοῖς τε ἀδελφοῖς, καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν· ἀπαρχῶν δὲ φημὶ, καὶ προσφορῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ χειρῶν εἰργασμένων δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως πρὸς Θεὸν, καὶ τοῖς πέλας ἑκουσίως μεταδιδοῦσα καί τοί γε μὴ ἀναγκαζομένων αὐτῶν, μήτε καταχρινομένων, ἀλλὰ δικαιοσύνης πόνους, καὶ ἐργασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐχόντων, καὶ κατὰ δικαιοσύνην σιτουμένων, δι' ὑπερβολὴν δὲ προαιρέσεως τοῦτο αὐτῶν ποιούντων. *Illi tametſi e ſacerdotum numero ſint, ad ſanctiſſimi ſui ſecundum Deum in Chriſto patris imitationem (Paulum apoſtolum intelligo) non omnes quidem ſed plerique tamen ad ſuſceptam diuini verbi prædicationem externam manuum operam adiungunt; quamcumque demum artem adepti ſint, quæ nec a dignitate ſua nec ab eccleſiæ cura, quam perpetuam gerunt, abhorreat: vt ipſorum conſcientia, præter illum diuini verbi laborem, propriarum manuum fructum ferens, ac cum ſibi ipſi, tum fratribus & egentibus operis ſui quæſtum impertiens, voluptate perfundatur: hoc eſt tam primitias & oblationes, quam quod manuum ſuarum opera lucelli quæſierit, cum proximis ſuis vltro pro ardenti in Deum amore, communicet. Atqui nulla ad id agendum neceſſitate coacti damnatique ſunt. Sed quum iuſtiſſimos alios la-*

tris, *Pauli* apoſtoli, imitationem ad ſuſceptam diuini verbi prædicationem externam manuum operam adiungere, quæ nec a dignitate ipſorum, nec ab eccleſiæ cura, quam perpetuam gerant, abhorreat: eaque ratione cum ſibimetipſis vitæ ſubſidia parare, tum aliis egentibus operis ſui quæſtum impertire. *Conſtitutionum apoſtolicarum* [f] auctor apoſtolos introducit adoleſcentiores in eccleſia cohortantes, vt ad ipſorum exemplum in omnibus vſibus ac neceſſitatibus nauiter miniſtrent, & operibus ſuis cum omni honeſtate vacent, atque ita tum ſibi ipſis tum egentibus neceſſaria prouideant. Quo ipſo licet apoſtolorum praxis non exacte repræſentetur, (non enim vllum alium apoſtolum manibus ſuis operatum eſſe legimus, præter *Paulum*, dum prædicaret euangelium;) condocemur tamen, quid auctor hac de re ſenſerit; quod non ſimpliciter illicitum clerico iudicarit, ſæculari cuidam negotio vacare, ſi liberalitatis exercendæ, non turpis lucri acquirendi cauſſa, id fieret. Et obſeruari meretur, quod leges imperii clericis, qui aliorum inopiam ſubleuandi ergo negotiabantur, eamdem immunitatem a tributo luſtrali indulſerint, quam iſtis, qui neceſſitate adacti ad ſe ipſos alendos mercaturam faciebant; quod vtrumque alio loco demonſtrauimus. *Tertio*, quædam celebratiſſimorum epiſcoporum exempla ſuppetunt, qui ex animi ſubmiſſione & philoſophicæ ac laborioſæ vitæ amore horas ab eccleſiaſticis officiis vacuas honeſto quodam negotio, cui priſcis temporibus adſueti fuerant, trans-

bores & eccleſiaſticas occupationes habeant, & pro eo atque æquum eſt, ali indidem debeant, abundantia quadam virtutis & prolixæ voluntatis id ſibi oneris imponunt.

f) Conſtit. apoſt. lib. II. c. LXIII. Οἱ δὲ νεώτεροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πάσαις ταῖς χρείαις ἀόκνως λειτουργεῖν σπουδάζετε· μετὰ πάσης σεμνότητος τοῖς ἔργοις ὑμῶν σχολάζετε, ὅπως ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ὑμῶν ἦτε ἐπαρκοῦντες καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς πενομένοις, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ ἡμεῖς σχολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπεργιῶν οὐκ ἀμελοῦμεν· οἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐξ ἡμῶν ἁλιεῖς, οἱ δὲ σκηνοποιοί, οἱ δὲ γῆς ἐργάται, πρὸς τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργοὺς εἶναι. *Vos vero in eccleſia adoleſcentiores ſtudete, vt in omnibus, quæ opus erunt, nauiter miniſtretis, & opera veſtra cum omni honeſtate exercete, vt per vniuerſum vitæ tempus tum vobis tum egentibus neceſſaria ſuppetant, ne neceſſe ſit vobis graues eſſe eccleſiæ: Etenim & nos verbo euangelii incumbimus, tamen exercere illa quaſi adminicula operis huius non negligimus: alii enim ex nobis ſunt piſcatores, alii tabernaculorum opifices, alii agricolæ, ne vmquam otioſi ſimus.*

transmiſerunt. Ita RVFFINVS[g], SOCRATES[h] & SOZOMENVS[i] de *Spyridone*, epiſcopo *Trymithuntis* in *Cypro*, qui e præcipuis epiſcopis in concilio *Nicæno* congregatis & dono prophetiæ ac miraculorum illuſtris fuit, narrant, quod quum antea paſtor ouium fuiſſet, in iſthoc vitæ genere ex ſingulari animi modeſtia omnem ætatem ſuam transegerit. Verum ipſius actiones & totius vitæ tenor, ipſum hoc non ex auaritiæ inſtinctu feciſſe, demonſtrarunt. Nam SOZOMENVS ſpeciatim obſeruat, hunc ei morem fuiſſe, vt ex fructibus, qui ipſi prouenirent, alios pauperibus diſtribuerit, alios poſcentibus mutuo dederit ſine vſuris. In dando autem vel recipiendo numquam ipſum per ſe dediſſe aut recepiſſe, ſed cella tantum accedentibus demonſtrata iuſſiſſe, vt quantum opus haberent, ſumerent, ac rurſus vt reponerent, quantum ſe ſumſiſſe, noſſent. *Quarto* obſeruamus, quod leges iſtæ, quæ ſuperiorum ordinum clericis, ſæculari quodam negotio occupatis, maxime omnium contrariæ fuerunt, in caſibus neceſſitatis eis priuilegium indulſerint, quod tantumdem fuit; hoc eſt, quod alios pro ſe negotiantes adhibere potuerint, quoad ipſi per ſe negotiationibus operam non darent. Ita enim concilium *Illiberritanum*[k] reddit: *Epiſcopi, presbyteri & diaconi, de locis ſuis negotiandi cauſſa non diſcedant, nec circumeuntes prouincias quæſtuoſas nundinas ſectentur. Sane ad victum ſibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant: & ſi voluerint negotiari, intra prouinciam negotientur.* Vt adeo omnes iſtæ leges magna ſapientia ac prudentia rectiſſime temperatæ fuerint; vt, quemadmodum ab vna parte cultus Dei & neceſſitates miniſtrorum ac ſeruorum eius ſimul ſupplerentur: ita ab altera parte nullum auaritiæ in clericis pabulum ſubminiſtraretur, nec eorum quiſpiam in proprii

g) Ruffin. lib. I. c. V. Hic paſtor ouium etiam in epiſcopatu poſitus permanſit.

h) Socrat lib. I. c XII. διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν, ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα. *Ob ſingularem animi modeſtiam etiam in epiſcopatu oues paſcere non deſtitit.*

i) Sozom. lib. I. c. XI. Ἔθος ἦν τούτῳ τῷ Σπυρίδωνι τῶν γινομένων αὐτῷ καρπῶν τοὺς μὲν πτωχοῖς διανέμειν, τοὺς δὲ προῖκα δανείζειν τοῖς ἐθέλουσιν· οὔτε δὲ διδοὺς, οὔτε ἀπολαμβάνων, δι' ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἢ ὑπεδέχετο, μόνον δὲ τὸ ταμεῖον ἐπιδεικνὺς, ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέονται κομίζεσθαι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι.

k) Concil. Eliber. c. XIX. al. XIIX. (tom. I. conc. p. 972.)

prii officii neglectu confirmaretur, si eis passim in orbe vagari, occupationibus se impedire & animum in alia omnia abducere permitteretur, id quod ab illis, qui sacræ functioni consecrati erant, alienum esse oportebat. In hos solos vniuersæ istæ HIERONYMI [l] aliorumque veterum [ll] acres inuectiuæ directæ sunt, quas lector iisdem limitationibus eademque casuum distinctione interpretari debet, quemadmodum leges publicas interpretati sumus: quum vtrarumque scopus fuerit, solum reprehendere vitia diuitum, qui sine vlla idonea caussa vel necessitate vrgente curis vitæ sæcularis contra regulas ac officii sui indolem sese implicabant.

§. XIV.

Leges ad externam eorum conuersationem respicientes.

ALIAE quædam leges latæ erant, ad externam eorum respicientes conuersationem, vt ipsos tum ab offendiculo in ipsorum dignitate tum a periculo in conuersatione tutos præstarent. Istiusmodi leges erant, contra commercium ac conuersationem cum *iudæis* & philosophis gentilibus factæ. Concilium *Illiberritanum* [m] eos, qui cum *iudæis* cibum sumserint, a communione abstineri iubet. Concilium *Agathense* [n] canonem habet eiusdem argumenti, quo *iudæorum* conuiuiis interesse eosue ad conuiuia inuitare prohibentur. Et *canones* sic dicti *apostolici* [o] non tan-

l) Hieron. epist. II. ad Nepot. (p. 9. D. edit. Francof.) *Negotiatorem clericum*, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem *fuge*.

ll) Sulpic. Seuer. hist. lib. I. p. 30. edit. Amstel. MDCLVI. 8 (lib. I. c. XXIII. p. 82. edit. Lips. MDCCIII.) Tanta hoc tempore animas eorum habendi cupido veluti tabes incessit: inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt vendontque, quæstui per omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes neque negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera exspectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præferunt sanctitatem.

m) Conc. Illib. c. L. (tom. I. p. 976.) Si quis clericus vel fidelis cum iudæis cibum sumserit, placuit eum a communione abstinere, vt debeat emendari.

n) Conc. Agath. c. XL. (tom. IV. conc. p. 1390.) Omnes clerici, siue laici, iudæorum conuiuia euitent: nec eos ad conuiuium quisquam excipiat.

o) Can. apost. c. LXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύοι μετὰ τῶν ἰουδαίων, ἢ συνεορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχαιτο παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. *Si quis episcopus, vel presbyter vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, ieiunat cum iudæis, vel cum ipsis festos dies agit, vel ab ipsis xenia accipit; vt, verbi gratia, azyma, vel quid tale, deponatur. Si vero sit laicus, segregetur.*

tantum cum *iudæis* ieiunare vel cum ipsis festos dies agere, sed etiam τῆς ἑορτῆς ξένια, munera seu dona, quæ diebus festis alii aliis mittere solebant, ab eis accipere interdicunt. Et leges contra consuetudinem cum philosophis ethnicis eiusdem prorsus generis erant. Nam SOZOMENVS p *Theodotum* episcopum *Laodiceæ* in *Syria* duos *Apollinares*, patrem & filium, ecclesia eiecisse dicit, ideo, quod, quum *Epiphanius* sophista nobilis hymnum in laudem *Bacchi* recitaret, ei recitationi interfuissent; id quod eorum dignitati non conueniebat, quando alter presbyter, diaconus alter ecclesiæ christianæ erat. Similiter dignitatis eorum intuitu factum est, vt alii canones in caupona comedere vel bibere eis interdixerint, nisi in itinere constituti vel alia quadam vrgente necessitate id facere necessum haberent. Nam inter sic dictos *canones apostolicos* q & statuta conciliorum *Laodiceni* r & *Carthaginensis* s diuersæ regulæ in hanc sententiam reperiuntur; quarum seueritatem non est quod magnopere mireris, quia

p) Sozom. lib. VI. cap. XXV. Ἔτι Θεοδότου τὴν Λαοδικέων ἐκκλησίαν ἰθύνοντος, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διατρίβων Ἐπιφάνιος, ὁ σοφιστὴς, ὕμνον εἰς τὸν Διόνυσον παρῄει· διδασκάλῳ δὲ αὐτῷ χρώμενος Ἀπολλινάριος ἔτι γὰρ νέος ἦν, παρεγένετο τῇ ἀκροάσει σὺν τῷ πατρί· ὁμώνυμος δὲ ἦν αὐτῷ, γραμματικὸς οὐκ ἄσημος· -- μαθὼν ταῦτα Θεόδοτος ὁ ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἤνεγκε· --- Ἀπολλιναρίω ἄμφω τὴν ἁμαρτίαν δημοσίᾳ ἐλέγξας, τῆς ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ἤστην γὰρ κληρικὼ, ὁ μὲν πατὴρ, πρεσβύτερος· ὁ δὲ παῖς, ἀναγνώστης ἔτι τῶν ἱερῶν γραφῶν. *Quo tempore Theodotus Laodicenam regebat ecclesiam, quum Epiphanius sophista hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris, qui eo præceptore vtebatur, erat enim adhuc adolescens, ei recitationi interfuit vna cum patre, eiusdem cum ipso nominis, qui grammaticus erat non obscurus. -- Id quum resciuisse Theodotus episcopus, grauiter commotus est - vtrumque autem Apollinarem publice conuictum ecclesia eiecit. Erant enim clerici: pater quidem presbyter, filius vero lector sacrarum scripturarum.*

q) Can. apost. c. LIII. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρ' ἐξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύσαντος. *Si quis clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, præterquam si in publico diuersorio in via propter necessitatem diuerterit.*

r) Conc. Laodic. cap. XXIV. (tom I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι· *Quod non oportet sacratos, a presbyteris vsque ad diaconos, & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel exorcistas, vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.*

s) Conc Carth III. c. XXVII. (tom. II. conc p. 1171.) Vt clerici, edendi vel bibendi caussa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

quia *Iulianus* eamdem circumſpectionem ab ethnicis ſuis flaminibus requiſiuit, vt ne vmquam publicis ſpectaculis intereſſent, vel tabernas ingrederentur, contumacibus atque immorigeris ſacerdotii abdicationem minitatus, quemadmodum ex ipſius epiſtola ad *Arſacium* pontificem *Galatiæ*, SOZOMENO [t] memorata, aliisque fragmentis ſcriptorum eius videre eſt.

§. XV.

Leges de eorum habitu præcipientes.

AD huiusmodi leges referre illas antiquas regulas poſſumus, quæ de veterum clericorum veſtitu ac habitu agunt, qua in re ab ipſis obſeruanda erat mediocritas, vt ne in obtrectationem ac reprehenſionem aliorum ab alterutra parte incurrerent, quod vel nimis eleganti ac inuidioſo, vel neglecto nimis ac ſordido, veſtitu vterentur: quandoquidem eorum cultus generatim is eſſe debebat, qui ipſorum grauitatem animi ſine vlla ſuperſtitioſa moroſitate, & modeſtiam ac humilitatem ſine adfectatione, poſſet exprimere. Itaque hac in re ipſorum regulæ conſuetudinibus ac opinionibus eo tempore receptis accommodabantur, quæ communiter rationem ac modum decoro ac indecoro in iſtiusmodi rebus conſtituere ſolebant. Ita, exempli cauſſa, quum coma longa & caluitium, raſura capitis vel barbæ arceſſitum, tum generatim pro vitio indecentiæ in contrariis extremitatibus haberetur, clerici ad decentem mediocritatem inter has extremitates obſeruandam obligati erant. Hic ſenſus eſt dubii ac controuerſi illius canonis in concilio *Carthaginenſi*, ſecundum veram eius lectionem: *Clericus nec comam nutriat* [u], *nec barbam radat.* Contraria conſuetudo quum in hodierna

t) Sozom. lib. V. c. XVI. ἔπειτα παραινέσαι ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει. *Deinde ſingulos flamines hortare,* vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, *nec artem vllam aut opificium turpe ac probroſum exerceant. Et eos quidem, qui o temperauerint, honore adfice: contumaces vero atque immorigeros expelle.* Vid. Iulian. fragment. epiſt. pag. 547. edit. Pariſ. MDCXXXI. 4to.

u) Conc. Carth. IV. c. XLIV. In editione Labbei deeſt τὸ *radat*, & ad calcem hæc notata leguntur: *Alias barbam tondeat: ita in lib. Gemblacenſi. Alias barbam radat, additur in libro Gandenſi S. Bauonis, titulo: Statuta eccleſiæ antiqua. Pleraque autem exemplaria non habent, radat, vel tondeat: vt ſit ſenſus, clerico nec comam nec barbam* [illegible]*dam.* *Crabbus.*

dierna ecclesia *Romana* vigeat, ROB. BELLARMINVS [w] & alii istius partis scriptores, qui omnes cærimonias suas apostolicas esse in illisque magnum aliquod mysterium contineri, dictitant, vocabulum *radat* in isto vetusto canone omitti volunt, vt eum hodiernæ consuetudini consentaneum reddant. Sed eruditus IOANNES SAVARO [x] alteram lectionem genuinam esse, tum e *Vaticano* tum aliis exemplaribus manuscriptis demonstrat. Quid, quod ipse HENRICVS SPONDANVS [y] hoc fatetur, & inde occasionem corrigendi CAESAREM BARONIVM arripit, quod statuerit, tempore SIDONII APOLLINARIS morem fuisse episcopis *Galliæ* tondere barbam: quum tamen ex quadam SIDONII epistola [z] de contrario liquidissime constet, quod tunc coma breui & barba prolixa vti consueuerint, quemadmodum *Maximum Palatinum*, amicum suum, qui e laico clericus factus erat, depingit. *Habitus*, inquit, *viro, gradus, pudor, color, sermo religiosus,*

w) Bellarm. de monach. lib. II. cap. XL. Concilium Carthaginense IV. can. XLIIII. prohibet clericos alere comam aut barbam.

x) Sauaro not. in Sidonium lib. IV. epist. XXIV. p. 306. Sicut clerici comam tondebant, ita barbam promittebant. Concil. Carthag. IV. c. XLIV. *Clericus neque comam nutriat, neque barbam radat.* Sic MSCtum Vaticanæ bibliothecæ, S. Pictoris, Gandensis, meus, & Isidori liber Parisiis impressus recte, quod *radat* erasum est ex decreto Burcardi lib. II. c. CLXXIV. Iuonis parte VI. c CCLXV. & ex c. V Extra, de vita & honest. clericorum a quodam malegeniato & feriato homine, qui vna litura maximas altercationes excitauit, barbamque sacerdotibus erasit malo exemplo. Nam siue illud ex concilio Carthaginensi sumtum sit, in illo legitur: *neque barbam radat:* si ex decretis Aniceti papæ, in illis nulla barbæ mentio est XXIII distinct. can. clericis. Vluard XV. Kal. Maii pontific. c. XII. Innocent. III. ep. II ad Tardisinum, & Marianus Scotus in chronico, qui omnes auctores inter sanctiones Aniceti barbæ rasionem non numerant. Martinus quidem Polonus in chronico & Petrus de Natalibus lib. IV. cap. LVII. constitutionem, qua coma & barba simul clericis prohibetur, Aniceto tribuunt, sed quo auctore nescio, scio quidem & liquido scio, ex traditione apostolorum esse barbam alere. S. Clemens constitut. apostolic. lib. I. c. III. Clemens Alex. Pædag. lib. III. c. III. D. Cyprianus I. III. ad Quirinum LXXXV. & Epiphanius I. III. tom. II. hæres. LXXX. præterquam quod apostolorum icones omnem dubitationem abstergunt. vid. Leuit. XIX.

y) Spond. epit. Baron. an. LVIII. n. LVIII Sacerdotes Galliarum Sidonius (ep XIII. lib. IV.) docet corona decoros & barba rasos fuisse: Seruare autem in his locorum consuetudinem, vt secundum cuiusque prouinciæ mores vel barbati vel attonsi incederent, velut lege quadam fuisse præscriptum, ex eo saltem facile potest perspici, quod quum sæpissime occidentales cum orientalibus ad concilia conuenissent; nulla vmquam exorta huius rei gratia controuersia reperitur. cætera.

z) Sidon. lib. IV. ep. XXIV.

giosus, tum coma breuis, barba prolixa. Consuetudo eo tempore hoc decens ac congruum videtur reddidisse; & ex hac ratione veteres non numquam admodum seueri erant in istos clericos, qui hac in re peccauissent, tamquam vitio indecentiae obnoxios, dum regulas & consuetudines ecclesiae migrassent, quae obseruari debebant, etiamsi res alioqui sua natura nec boni nec mali rationem proprie haberet.

§. XVI.

Tonsura veterum ab ea, quae in Romanensi *ecclesia nunc est, omnino diuersa fuit.*

ROMANENSES generatim maxime reprehendendi sunt in narrationibus suis de antiqua clericorum *tonsura*, quam eo modo describunt, vt hodiernae consuetudini, qua capitis verticem ex ritu quodam mystico radunt, conueniat. Quum tamen tantum absit, vt veteres hoc tamquam decorum requisierint, vt potius damnarint atque fieri prohibuerint. Id quod ex proposita *Donatistis* quaestione *Optati* liquet, quando eos interrogat, vbi ipsis mandatum sit [a] radere capita sacerdotum? quemadmodum illi clericis catholicis fecerant, vt ad agendam publicam in ecclesia poenitentiam eos adducerent. Quo in casu, vt recte obseruat GABRIEL ALBASPINAEVS [b], capita in signum moeroris & poenitentiae radi & cinere adspergi solebant. At sacerdotes Dei hunc in modum tractandi non erant. Quod indicat, veteribus nihil horum, tamquam caerimoniam, ad ordinationem vel vitam clericorum spectantem, notum fuisse; quod adhuc multo euidentius patet ex iis, quae HIERONYMVS in ista verba *Ezechielis* XLIV, 20. *caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua*, commentatur. *Perspicue,* [c] inquit, *demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes cultoresque Isidis atque Serapis, nos esse debere, nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosum est barbarorumque & militantium, sed vt honestus habitus sacerdotum facie demonstretur;*

a) Optat contr Parmen. lib. II. p. 58. edit. Paris. MDCXXXI. (p. 54. edit Paris. MDCLXXIX) Docete, vbi vobis mandatum est radere capita sacerdotum, cum e contrario sint tot exempla proposita, fieri non debere, qui parare debebas aures ad audiendum, parasti nouaculam ad delinquendum.

b) Albaspin. in loc. p. 141. (ad calcem) Poenitentium capita radebantur, & cinere adspergebantur, itaque quum sacerdotibus poenitentiam imponerent Donatistae, eis capita radebant

c) Hieron lib. XIII in Ezech. cap. XLIV. pag 668. edit. Basil. MDLXV. (tom. V. p. 464. edit. Francof.)

tur; nec caluitium nouacula esse faciendum, nec ita ad pressum tondendum caput, vt rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos demittendos, vt operta sit cutis. Fieri non potest, vt vllus sanae mentis homo sibi persuadeat, christianos sacerdotes tempore HIERONYMI rasum habuisse capitis verticem, quum tam expressis verbis eos non habuisse, & non nisi sacerdotes *Isidis* & *Serapis* ita incessisse, dicat. Moris autem eis erat capita sua tondere, & capillos mediocriter resecare; non propter aliquod huius rei mysterium, sed decentiae ac grauitatis caussa; vt nec luxuriosorum hominum mores adfectarent, qui longis capillis superbiebant; nec contemtui ac criminationi propter caluitii indecentiam ipsi se obnoxios redderent; sed venerabilem quamdam modestiam vultu habituque suo exprimerent, quae ratio est, quam antiquae tonsurae HIERONYMVS adsignat.

§. XVII.

De corona clericali, & cur clerici vocati fuerint coronati.

HINC porro concludere possumus, veteres clericos non appellatos fuisse *coronatos* a vertice capitis in coronae formam raso, vt quidam volunt, siquidem nihil huiusmodi inter eos fuisse, manifestum est sed potius nomen ipsis datum videtur, vti quidem IACOBVM GOTHOFREDVM [d] & IOANNEM SAVARONEM [e] coniectura ducit, a veteris ton-

d) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXVIII. Cur *coronatorum* appellatione clerici designentur, procliue dictu. Nempe ob ξύρισμα γυρῶδες; *corona* scilicet iam hoc tempore insigne clericorum, & exinde clericalis reuerentiae per *Africam* saltem, mox alibi nomen fuit; sic quidem vt quemadmodum purpuram, quae principis παράσημον insigne erat, interdum pro principe & principali reuerentia sumebant, ita & *coronam* pro clero & reuerentia clericali acciperent.

e) Sauaro not. in Sidon. lib. VI. ep. III. ad verba: *Auctoritas coronae tuae.* Id est dignitas episcopatus tui. D Hieronymus Augustino ep. LXXXI. tot, *Precor coronam tuam.* Ennodius Marcellino episcopo: *Quia fiduciae meae coronam vestram non ambigo responsuram.* Idem Aureliano: *Sed dormiunt apud coronam tuam propinquitatis priuilegia, priusquam pater esse meruisti.* Idem Symmacho papae: *Dum sedem apostolicam coronae vestrae cura moderetur.* Corona episcopalis Valentiniano Aug. nouella de episcopali ordinatione l. VII. *de minimis videlicet rebus coronam tuam maximisque consulerem*, vbi plura: Interim obseruabis, papas exinde dictos, id est, *coronatos*, si quibusdam fides habeatur, Remigius Antissiodorensis de celebratione missae, *Papa autem secundum quosdam dicitur admirabilis vel coronatus* caet. & tonsura clerica & episcopalis corona, Balsamoni synodi VI. in Trullo c. XXI. παπαλήθρα dicitur corona clericalis in pragmatico Constantini ad Syluest. papam.

tonsurae forma; quae in figuram circularem facta erat, crinibus paullum de vertice capitis resectis, & in orbem seu circulum inferius cincinnatis. Hoc in quibusdam conciliis [f] *circuli corona* dicitur, & catholici eam adhibere iubentur, vt ab haereticis sese distinguant, qui longam comam aluisse, atque adeo contraria consuetudine delectari esse videntur. Sed vero non prorsus persuasus sum, hanc nominis *coronatorum* esse rationem. Datum esse potest clericis generatim ex reuerentia quadam in ipsorum officium ac dignitatem, quae magni semper honoris fuit atque existimationis. Nam *corona* sensu quodam figurato honorem ac dignitatem significat, nec minus probabile est, hoc vocabulum in hoc casu ita non numquam fuisse adhibitum, quemadmodum obseruatum nobis est supra [ff], vbi de formula salutandi episcopos *per coronam* verba fecimus.

§. XVIII.

An clerici vestitu suo ab laicis distincti fuerint.

QVOD ad genus & rationem vestimentorum attinet, de aliquot saeculis minus certum & exploratum habetur, heic vllam aliam distinctionem inter ipsos & laicos intercessisse, nisi quod illis magis vti debuerint, quae modesta essent & animi grauitati ac officio ipsorum accommodata, ad nullum certum cultum vel vestium formam adstricti. Nonnulla concilia clericos vestitum adhibere iubent, suo vitae generi conuenientem; sed nullam formam exprimunt, nec aliter eum describunt, quam quod ad luxuriam vel adfectatam elegantiam non accedere, sed potius inter ornatum & sordes medium tenere debeat. Hoc HIERONYMVS *Nepotianum* [g] monebat, *Vestes pullas*, inquiens, *aeque deuita vt candidas. Ornatus & sordes pari modo fugiendae sunt; quia alterum delicias alterum gloriam redolet.* Sed tamen in diuersis locis diuersae consuetudines, quantum ad colorem vestimentorum ipsorum attinet, videntur obtinuisse. Nam *Constantinopoli* tempore

f) Conc. Tolet IV. c. XLI (tom V. conc. p. 1716.) Omnes clerici, vel lectores, sicut Leuitae & sacerdotes, detonso superius toto capite inferius solam *circuli coronam* relinquant: non sicut hucusque in Galliciae partibus facere lectores videntur, qui prolixis, vt laici, comis, in solo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iste in Hispania hucusque haereticorum fuit. caetera

ff) ib II. cap. IX. § V. vol. I. pag. 138.

g) Hieron. ep. II. ad Nepotian (pag. 10. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

pore *Chryſoſtomi* & *Arſacii* clerici catholici plerumque pullis & *Nouatiani* albis veſtibus induti incedebant. Quod liquet ex diſputatione inter *Siſinnium* epiſcopum *Nouatianorum* & quemdam de clericis *Arſacii*, de qua loquitur SOCRATES h). Narrat enim, *Siſinnium*, quum quodam die *Arſacium* honoris cauſſa inuiſiſſet, a quodam *Arſacii* familiari interrogatum, cur veſtem epiſcopo minime conuenientem geſtaret, & vbinam ſcriptum eſſet, ſacerdotem alba veſte indui debere, reſpondiſſe: *Tu prior mihi dicas velim, quo in loco ſcriptum ſit epiſcopum atra veſte vti debere.* Ex quibus facile ad colligendum eſt, quod eo tempore clericis *Conſtantinopoli* vſitatum fuerit atras geſtare veſtes, & hoc forte ideo, vt a *Nouatianis* ſeſe diſtinguerent, qui candidarum veſtium vſum adfectaſſe videntur. Sed nondum hanc materiam in vllo concilio ita ſpeciatim definitam ac præſcriptam deprehendimus. Nam concilium *Carthaginenſe* quartum i) præcipit quidem, vt clerici habitu vtantur, qui vitæ ſuæ rationi reſpondeat, ſed nihil porro ſpecialius ea de re monet, quam quod nec veſtibus nec calceamentis decorem quærere debeant. Et concilium *Agathenſe* k) prorſus eadem inculcat. CAESAR quidem BARONIVS l) lectori ſuo perſuadere ſatagit, epiſcopos ætate *Cypriani* eodem veſtimenti genere vſos, quo nunc vtantur eccleſiæ *Romanæ* cardinales,

h) Socrat. lib. VI. c. XXII. Ἄλλοτε δὲ Ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὁρῶν (Σισίννιος) ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοίκειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φορέῃ καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι· ὁ δὲ, σὺ πρότερον, ἔφη, εἰπὲ, ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

i) Conc. Carth. IV. c XLV. (tom. II. conc. pag 1204.) Clericus profeſſionem ſuam & in habitu Dei & in inceſſu probet: & nec veſtibus nec calceamentis decorem quærat.

k) Conc. Agath. cap XX (tom. IV. conc. p. 1386.) Veſtimenta vel calceamenta etiam eis, niſi quæ religionem deceant, vti vel habere non liceat.

l) Baron. ann. CCLXI n. XLIV. Cum acta Cypriani paſſionis habeant, ipſum lacernum birrum complicuiſſe, & ad genua poſuiſſe, illud fuiſſe perbreue, ac parui negotii operam egiſſe demonſtrant: nam non ſic de tunica eum feciſſe, ſed diaconis dediſſe tradunt. Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, epiſcoporum fuiſſe antiquum habitum, vt poſt veſtem ſuperinduerent lineam & deſuper eam ſolutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus vti ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales atque epiſcopos illos, qui ex regularibus ad eam dignitatem prouecti ſunt: Romanum vero pontificem birro abſque tunica ſuper lineam, ſed ſerico atque ruſo, interdum vero albo pro temporis ratione.

les, atque episcopi illi, qui ex monasterio ad thronum episcopalem euecti sint; quasi *Cyprianus* monachus fuisset vel ecclesiæ *Romanæ* cardinalis. Sed, docto operum CYPRIANI editore m) obseruante, *nihil est, de quo partium studio addicti sibi non possunt persuadere & etiam sperare, vt aliis persuadeant.* An enim credibile est, episcopos ac presbyteros veste sua spectabiles in publicum prodiisse, eo tempore, quo crudeles christiani nominis persecutores de perquirendis ac inuestigandis ipsis atque ad mortem rapiendis maxime fuerunt solliciti? Num hoc clerici *Romanæ* ecclesiæ faciunt, quando in regionibus agunt, vbi sibi metuunt, ne detegantur & capiantur? Sed quid de scriptore passionis *Cypriani* dicemus, qui *Cypriani* n) *lacernæ* siue *birri*, & deinde ipsius *tunicæ*, siue *dalmaticæ* & tandem *lineæ*, in qua passus sit, mentionem facit? De quibus CAESAR BARONIVS *lineam* episcopi indumentum, *italice Rochette* dictum, & *dalmaticam* siue *tunicam* eam vestem, quam nunc *solutam tunicam* vocant, & *lacernam* siue *birrum* rufam ac sericam vestem, humeros tantum tegentem & brachia, interpretatur. Ad quæ omnia dici certe potest, esse hæc omnia antiqua nomina rebus nouis indita. Nam præterquam quod absurdum est cogitare, *Cyprianum* sacra seu pontificali sua tunica (quam extra ecclesiam gestari non licebat) indutum ad martyrium iuisse, euidenter constat, fuisse hæc tantum nomina communium vestium, quibus tum multi christiani sine discrimine vsi sunt.

§. XIX.

Specialior de birro & pallio *narratio.*

DE *birro* exploratum est, non fuisse peculiarem episcoporum nec dum clericorum habitum. Episcopis peculiarem haud fuisse, ex iis apparet, quæ de eo dicit AVGVSTINVS, quod videlicet communis vestis fuerit, quam vniuersi eius clerici æque ac ipse gestarint; *Offeratur* o) *mihi*, inquit, *birrum pretiosum: forte*

 decet

m) Fell. not. in vit. Cyprian. p. 13. edit. Oxon. MDCLXXXII. (p. 15. edit. Amstelodam. MDCC.)

n) Passio Cyprian. p. 13. (p. 14. 15.) Cyprianus in agrum Sexti productus est, & ipse se *lacerna birri* exspoliauit, & genu in terra flexit, & in orationem se domino prostrauit. Et cum se *dalmatica* (al. tunica) exspoliasset, & diaconibus tradidisset, in *linea* stetit & cœpit spiculatorem sustinere.

o) Augustin serm. 1. de diuersis tom. X. pag. 523 edit. Paris. MDCXXXVII. (tom. X. serm. LIII. ad fratres in eremo p. 1405. edit. Basil. MDLXIX.)

decet episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est hominem pauperem & de pauperibus natum: Modo dicturi sunt homines, quia inueni pretiosas vestes, quas non potuissem habere vel in domo patris mei, vel in illa saeculari professione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem possim, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere presbyter, qualem potest habere decenter diaconus & subdiaconus, talem volo accipere. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere soleo:, vt quando non potest vestis esse communis, pretium vestis sit commune. Hæc euidentissime docent, *birrum* non fuisse peculiarem & proprium episcoporum habitum sed communem omnium *Augustini* clericorum vestem. Quod autem non nisi communis tunica fuerit, generatim a christianis in *Africa* aliisque locis gestata, ex quodam canone concilii *Gangrensis*, contra *Eustathium* hæreticum eiusque adseclas, qui communi habitu repudiato p) nouas & insolitas vestes adsumserant, facto apparet. Hic communis habitus erat *birrus* siue βῆρος, quemadmodum dicitur in canone aduersus ipsos statuto & his verbis expresso; *Si quis vir* q) *propter eam, quae existimatur, exercitationem amiculo vtitur, & tamquam habens ex eo iustitiam, eos condemnet, qui cum pietate birros ferunt, & aliis communibus & solitis vestibus vtuntur, sit anathema.* Itaque *birrus* tum communis & ordinaria vestis erat, quam christiani in *Paphlagonia* & istis regionibus promiscue gestabant; & quamuis ascetae περιβολαίῳ, hoc est, *pallio philosophico* vterentur, clerici tamen istius regionis communi *birro* seu tunica vtebantur. SOZOMENVS r) enim eamdem historiam commemorans loco βῆρος

p) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc p. 413. D.) ξένα ἀμφιάσματα ἐπὶ καταστάσει τῆς κοινότητος τῶν ἀμφιασμάτων συνάγοντες·

q) Conc Gangr c. XII (ibid p 419.) Εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων, καταψηφίσοιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω.

r) Sozom. lib. III. c. XIV. pag. 521. χιτῶνας μὲν συνήθεις καὶ στολὰς μὴ αὐχρωμένους ἀμφιέννυσθαι. tunicas *quidem ac vestitum vulgo ab omnibus vsurpatum inuisi detractabant.*

Ibid. Ἐντεῦθεν δὲ λόγος, Εὐστάθιον ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως εἰσηγήσατο ταῦτα καὶ ἐπιτηδεύοι, ἀμεῖψαι τὴν στολὴν, καὶ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι τὰς προόδους ποιήσασθαι. *Ex eo tempore aiunt Eustathium, vt ostenderet, se non arrogantiae caussa sed diuinae disciplinae studio ista*

βῆρος adhibet χιτών, quod vocabulum pro *latinorum* tunica notius eſt; Et addit quoque, *Euſtathium* ex eo tempore, quo in ſynodo condemnatus fuiſſet, mutata veſte, eodem, quo cæteros ſacerdotes ſæculares, cultu deinceps in publicum proceſſiſſe. Vnde liquidiſſime euincitur, clericos in iſtis regionibus habitu ſuo a cæteris chriſtianis ſe non diſtinxiſſe, quamuis aſcetæ generatim id fecerint. In eccleſiis *gallicanis* aliquot annis poſt clericos eodem ſæculari habitu cum chriſtianis reliquis vtentes deprehendimus; & quum nonnulli eum mutare & aſceticum ac philoſophicum introducere auderent, CAELESTINVS, epiſcopus *Romanus*, datis ad illos litteris obiurgatoriis, ex ipſis quærebat [s]: *Vnde hic habitus in eccleſiis gallicanis, vt tot annorum, tantorumque pontificum in alterum habitum conſuetudo vertatur? diſcernendi a plebe vel cæteris ſumus doctrina, non veſte; conuerſatione non habitu; mentis puritate non cultu.* Obſeruandum tamen eſt, in quibusdam locis aſcetis, ſi eccleſiæ miniſterio eſſent cooptati, veterem ſuum habitum philoſophicum ſine vlla cenſura retinere permiſſum fuiſſe. Ita de *Nepotiano* amico ſuo obſeruat HIERONYMVS [t], quod philoſophicum habitum ſuum, pallium, retinuerit iam conſecratus presbyter; eoque ad diem vſque obitus ſui vſus fuerit. Idem de *Heracla* [u] presbytero *Alexandriæ* adfirmat, ipſum iam presbyterum ſub habitu philoſophi perſeueraſſe; quod etiam ab *Euſebio* ex *Origene* notatum legitur, qui *Heraclam* philoſophiæ ſub *Ammonio* operam nauantem, vulgari veſte depoſita, philoſophicum adſumſiſſe habitum [w], eoque poſtea etiam indutum inter presbyteros *Alexandrinæ* eccleſiæ ſediſſe, dicit. Ad quem locum recte obſeruat HENR. VALESIVS [x], nullum etiam tum peculiarem fuiſſe veſtitum clericorum, quandoquidem *Heraclas* philoſo-

introduxiſſe & exercuiſſe: mutata veſte, eodem quo cæteros ſacerdotes cultu deinceps in publicum proceſſiſſe.

s) Cæleſtin. ep. II. ad epiſc. Gall. c. I. (tom. II concil. p 1619.)

t) Hieron epitaph. Nepotian. (p. 6. H. edit Francof. MDCLXXXIV.) Proiicere *pallium*, manus extendere, videre quod alii non videbant. -- Intelligere illum non emori, ſed emigrare, & mutare amicos, non relinquere.

u) Hieron. de ſcriptor c. LIV. Heraclam presbyterum, *qui ſub habitu philoſophi perſeuerabat*, cætera.

w) Orig. ap. Euſeb lib VI. c. XIX. Πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος ἀποδυσάμενος καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ.

x) Valeſ. not. in loc.

losophicum pallium semper retinuerit, quod ascetarum notus erat vestitus, sed adhuc raro inter clericos adhibitus, qui generatim communi veste vtebantur, si ab illis, qui ex istiusmodi philosophis & ascetis inter eos recepti fuerunt, discesseris. Heic enim illud tamquam rarum & singulare quid in *Heracla* adnotatum videmus. Sed in posterioribus saeculis, vbi clerici praecipue ex monachis & ascetis electi, habitus philosophicus gradatim vna cum ipsis introductus fuit atque inualuit, donec tandem in vsitatissimum clericorum quorumcumque vestitum abiit. Hoc autem non nisi saeculo quinto vel sexto factum est, quemadmodum ex iis, quae de hoc argumento antea diximus, colligi potest.

§. XX.

De colobio, dalmatica, caracalla, hemiphorio *&* linea.

SED forte quispiam sibi persuaserit, clericos distincto semper vestitu vsos fuisse, quod nonnulli vetusti auctores *colobii*, tamquam vestis ab episcopis & presbyteris primis temporibus gestatae, mentionem iniiciant. Nam EPIPHANIVS y de *Ario*, dum presbyter *Alexandrinae* esset ecclesiae, loquens *hemiphorium* & *colobium* semper ipsum gestasse dicit. Et PIVS episcopus *Romanus*, in epistola sua ad *Iustum* episcopum *Viennensem* (quae a multis pro genuina habetur,) de *Iusto* z, tamquam qui *colobio* vestitus fuerit, loquitur. Sed hoc nihil nisi tunica erat, cuius duo erant genera, *dalmatica* & *colobium*, quae hac tantum ratione differebant, vt *colobium* esset tunica curta, sine longioribus manicis, ita vocatum a *κολοβὸς curtus*; *dalmatica* autem esset *tunica manicata & talaris*: vtraque apud *Romanos* in vsu erat, quamquam *colobium* communior, antiquior & honoratior vestis erat, vti ex TVLLIO CICERONE constat, qui milites *Catalinae* a deridebat, quod *manicatis & talaribus*

y) Epiphan. haeres. LXIX. n. 3. ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολοβίωνα ἐνδιδυσκόμενος, γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, πείθων ἀεὶ ψυχὰς καὶ θωπεύων. Hemiphorium & colobium indutus *in colloquiis ac salutationibus blandus erat in primis, atque omnium animos adulationum illecebris deuinctos tenebat.*

z) Pius ep. IV. ad Iust. Vienn. (tom. I. conc. p. 577) Tu vero apud senatoriam vrbem Viennensem eius loco a fratribus constitutus & *colobio* episcoporum *vestitus*, vide, vt ministerium quod accepisti, in domino impleas.

a) Cic. orat. II. in Catilin. n. XXII. Postremum genus est, non solum nu-

laribus tunicis amicti essent: quum tamen veteres *Romani colobia*, siue vestes breues sine longis manicis, gestare solerent; vti SERVIVS MARIVS[b] & post eum HIERONIMVS[c] ex hoc TVLLII loco obseruant. Vt adeo, quum episcopus vel presbyter aliquis *colobium* gestasse dicitur (vbi nomen difficile explanatur,) non nisi vsitatam *Romanam* vestem gestasse intelligendus sit. Id quod e lege quadam *Theodosii magni* manifestum est, quae de habitu, senatoribus intra vrbem *Constantinopolin* permisso, agit, ipsisque chlamydis siue militaris vestis vsu interdicit, *colobiorum* autem & [d] *penularum* vsum, quod essent ciuilis habitus & vestimenta pacis, indulget. *Dalmatica*, siue vt alias vocatur, χειριδωτὸς, seu *tunica manicata*, rarius a *Romanis* adhibebatur. LAMPRIDIVS[e] enim tamquam rem singularem in vita *Commodi* imperatoris notat, quod *dalmaticus* in publicum processerit, quod in *Heliogabalo*[f] pariter reprehendit, vti *Tullius* ante in *Catilina* fecerat. Atque hoc idoneum argumentum est ad probandum, quod huius aeui clerici *dalmatica* publice haud vsi fuerint, quandoquidem haud communis *Romanorum* vestis fuit. Et certe viri cuiusdam docti[g] coniectura bono

mero, verum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catalinae, de eius delectu, immo vero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, *manicatis & talaribus tunicis*, velis amictos non togis.

b) Seruius in Virgil lib. IX. Aeneid. v 616. *Et tunicae manicas*, & habent redimicula mitrae: vbi sic commentatur: Tunicae vestrae habent manicas, quod etiam Cicero vituperat, dicens, *manicatis & talaribus tunicis*. Nam colobiis vtebantur antiqui.

c) Hieron. quaest. hebr. in Genes. XXXVII, 32. tom. III. p. 222 edit. Basil. MDCLXV. (pag 145 F. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Pro varia tunica, Aquila interpretatus est tunicam ἀστραγάλων: id est tunicam talarem Symmachus, *tunicam manicatam*: siue quod ad talos vsque descenderet & manibus artificis mira esset varietate distincta: siue quod haberet manicas, *antiqui* enim magis *colobiis* vtebantur.

d) Cod. Theod. lib. XIV. tit. X. de habitu, quo vti oportet intra vrbem leg. I. Nullus senatorum habitum sibi vindicet militarem, sed chlamydis terrore deposito, quieta *colobiorum* ac *penularum* induat vestimenta.

e) Lamprid. vit Commod. p. 139. *Dalmaticus* in publico processit.

f) Id vit. Heliogab. p. 317. *Dalmaticus* in publico post coenam saepe visus est.

g) Fell not. in vit. Cypr. p. 13. (p. 15. edit. Amstelod.) Obelae poenas est naris, qui in his, quae sequuntur, librariorum interpolationes, & ingeniis suis dignas, non deprehenderit. Illi quidem eum tunicam dignitati episcopali non satis respondere crediderant, otheiocissimi homines, *dalmaticam subministrabant*,

no fundamento nititur, existimantis, in vita *Cypriani*, vbi vetusta exempla habent *tunicam tulit*, recentiores quosdam librarios vocabulum *tunicam* in *dalmaticam* mutasse, vtpote linguæ ac consuetudini sui temporis, vbi dalmatica sacris ecclesiæ vestimentis adnumerata fuit, magis consentaneum, licet illud in nullo antiquo auctore hoc sensu adhibitum deprehendamus. *Caracalla*, quam nunc non nulli tunicam sacerdotalem vocant, origine vestis erat *gallicana*, quam *Antonius Bassianus*, *Lugduni Galliæ* natus, primus inter populum *Romanum* introduxit, inde *Caracallæ* nomen adeptus, quemadmodum AVRELIVS VICTOR [h] tradit. Vestis prolixa erat ad talos vsque demissa, qua populus *Romanus* teste VICTORE, indutus esse debebat, quum ad salutandum imperatorem introiret. An vero isthoc tempore etiam clericalis vestitus fuerit, de eo quidem dubitari potest, quandoquidem nullus antiquus scriptor de eo vt tali loquitur. Quod si autem fuit, non peculiaris tamen clericorum habitus fuit, quia SPARTIANVS [i], qui *Constantini* ætate vixit, *caracallas* a communi plebe *Romana* tum gestatas, & ab earum auctore *caracallas Antoninianas* dictas fuisse, perhibet. Ἡμιφόϱιον, *hemiphorium*, quod cum *colobio* coniungit EPIPHANIVS, vel aliud eiusdem vestimenti nomen, vel ei simile fuit: significat enim *curtam tunicam*, vt DIONYSIVS PETAVIVS [k] & alii

h) Vict. epit. vit. Caracallæ Cum e Gallia vestem plurimam deuexisset, *talaresque caracallas* fecisset, coëgissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine huius vestis, *Caracalla* cognominatus est.

i) Spartian vit. Caracall. p. 251. Ipse *Caracallæ* nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso vsque ad talos, quod ante non fuerat; vnde hodieque *Antonianæ dicuntur caracallæ* huiusmodi in vsu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

k) Petau. not. in Epiphan. hær. LXIX. n. III. Ἡμιφόϱιον idem est quod Hesychio ac Suidæ ἡμιφόϱιον, hoc est ἥμισυ ἱματίου. Palladius in historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηϱικὰ ἡμιφόϱια καλύμματα ταῖς ϑυσιαστηϱίοις ἀφιέϱωσε. Vtraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quæ manicis careat, ac decurtata sit. De qua non nihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quod non vltra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem κολοβιῶνα latum clauum nominari censet Acro; cui respondere dicit indumentum illud ex purpura, quod a ceruice ad pectus extentum gestabant principes. Ergo propterea κολόβιον & ἡμιφόϱιον vocatum est, quia iustæ vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est ὠμοφόϱιον episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.

Suicer. thes. eccles. tom. I. p. 1334. Ἡμιφόϱιον significat *dimidiatam vestem*: nam

& alii critici id interpretantur; ἥμισυ ἱματίας, siue *dimidium pallium*, quod ante datæ *colobii* descriptioni respondet. Quod ad *lineam* attinet, cuius in vita *Cypriani* fit mentio, & quam BARONIVS antiquum episcoporum habitum fuisse dicit, nihil nisi vulgaris vestis e linis confecta videtur fuisse, licet ignoremus, quo alio nomine nuncupari debeat. CAESAR BARONIVS[1] de linea interula, siue indusio non intelligi debere lepide statuit, adeoque lineum indumentum, *italice* dictum *rochetto*, fuisse concludit; quod eiusmodi argumentum est, quod lectori risum excitat, sed animum eius ad adsensum præbendum non magnopere vrget; attamen tam bonum est quam vllum aliud, quod adfert, episcopos ætate *Cypriani* vestitu ab aliis distincto in publicum processisse, probaturus. Clericos peculiaribus vestibus, quum sacris operarentur, vsos fuisse, saltem sæculo quarto ineunte, non negamus, sed suo loco probabimus & demonstrabimus: sed vllam eiusmodi distinctionem extra sacra in reliquis ipsorum vestimentis eo tempore obseruatam fuisse, id quidem ex hactenus dictis non liquet, sed contrarium potius

φόριμα græcis recentioribus, vt ex Vlachi thesauro constat, *vestem* notat: Epiphanius contra Ariomanitas seu hæresi LXIX. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολοβίωνα ἐνδιδυσκόμενος γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, *Hic enim semper erat indutus bemiphorio & colobio & affabilis erat.* Palladius hist. Laus. in Melania iuniore p. 148. Πάντα αὐτῆς τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. *Omnia sua serica bemiphoria, amicula altaribus dedit.* Hesychius & Suidas scribunt ἡμιφάριον, & interpretantur, ἥμισυ ἱματίου, *dimidium vestis, dimidiata vestis.* Cl. Meursius hanc quoque lectionem probat, quia φᾶρος vestem significet. Hesychius φάρη, ἱμάτια. *Vestimenta.* Item, φᾶρος, ἱμάτιον, περιβόλαιον, *Vestis, amiculum.* ita etiam Suidas, & Etymolog. M.

1) Baron. ann. CCLXI. n. XL. Ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticæ monumentis, qualis esse soleret episcoporum habitus, probe possumus intelligere. Sed illud primum de *tunica linea*, qua, cæteris vestibus exspoliatus, ictum gladii excepturus remansit indutus, exacte considerandum. Ex iis enim, quæ ex dictis actis sunt superius notata, *neminem* certe *puto adeo obtusum ingenio, vt* cum ipsa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica remansisse in linea, *existimet de linea interula intelligendum*, quæ super nudum indui consueuit; non enim decebat sacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, cum præsertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet, quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsqe exui, quum præsertim nullum ea de re exstet exemplum? Sic igitur *nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alii dicunt, italice vero* rochetto.

potius euincitur. Lectorem hæc moneri necesse fuit, quod nonnulli ea imprudenter confundunt, & argumenta pro vel contra hoc vel illud adlegant, quæ tamen diuersam admodum admittunt considerationem.

LIBRI SEXTI
CAPVT QVINTVM
OBSERVATIONES QVAEDAM AD HACTENVS DICTA. CONCLVSIO CVM ADLOCVTIONE AD CLERVM PRAESENTIS ECCLESIAE DIRECTA.

§. I.

Obseruatio prima: *Non omnes leges & regulas veteris ecclesiæ a præsenti ecclesia eiusque clericis obseruari, necesse est.*

QVANDO hactenus præcipuas veterum leges & regulas, quæ ad electionem, qualitates, officia & generaliora munia primitiuorum clericorum spectant, considerauimus, eaque omnia vno quasi obtutu conspicienda exhibuimus, specialiorum officiorum consideratione ad locum cuiusque proprium reseruata: hanc huius nostræ dissertationis partem, subiunctis paucis quibusdam, iisque necessariis & ad praxin cleri præsentis ecclesiæ spectantibus, monitis finiemus. Atque heic *primum* ante omnia obseruandum fuerit, non omnes veteris ecclesiæ leges ac regulas hodiernos clericos obligare, nisi quatenus res in se necessarias complectantur, vel inter regulas ac canones, a præsenti ecclesia receptos ac auctoritate munitos, adoptatæ sint. Non nullæ enim leges ex specialioribus rationibus, statui ac conditioni ecclesiæ istorum temporum peculiaribus ac propriis, latæ fuerunt. Et sane non absurdum tantum sed etiam impossibile foret, homines ad istarum omnium legum obsequium ac obseruantiam redigere, rationibus earum cessantibus ecclesiæque circumstantiis tantopere mutatis. Aliæ leges ab ecclesiis particularibus pro se ipsis solis factæ fuerunt, quæ alias ecclesias numquam obligare potuerunt, nisi ab ipsis libere receptæ, vel eis auctoritate generalis cuiusdam concilii, in quo ipsæmet repræsentatæ & consensum suum tacite testatæ fuerant, impositæ. Multo minus nunc absolute & simpliciter ecclesias tanto sæculorum

lorum interuallo disiunctas, obligare possunt; quandoquidem vnaquæque ecclesia leges de rebus mutabilis naturæ sibi ipsi ferendi potestatem habet, nullis alius cuiusdam ecclesiæ legibus adstricta. Neque consequenter vlla istiusmodi ecclesiæ membra istarum regularum obseruatione tenentur, nisi renouatæ & valore instructæ fuerint ab ea ecclesia, cuius membra sunt. Et hoc ecclesiæ catholicæ sensui ac praxi conuenit; quod heic obseruari necesse est, ne quis de huius nostræ dissertationis scopo perperam iudicet, ac si eo spectet, vt, quamcumque regulam heic memorauimus, ea necessaria fiat & vim obligandi accipiat; vel vt præsentem ecclesiam reprehendat, quod non in omnibus rebus modò vetustæ praxi conueniente agat: Id quod fieri nequit, nisi omnes casus & circumstantias in omnibus sæculis easdem efficiamus.

§. II.

Obseruatio secunda: *Quædam veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta & legitima auctoritate reuiuiscerent.*

DEINDE autem, hoc non obstante, sine cuiuspiam offensione libertatem obseruandi mihi me posse sumere, existimo, quod nonnullæ veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta ac legitima auctoritate in præsenti ecclesia reuiuiscerent. Quid, quæso, si legem haberemus, *Iustinianeæ* isti in lege ciuili consentaneam, qua quilibet patronus, vel quicumque clericum aliquem eligerent & præsentarent, iureiurando adseuerare tenerentur, quod neque propter aliquam donationem, nec promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, eum elegissent? Nonne foret hoc egregium aliquod præsentium legum contra pactiones *Simoniacas* additamentum? Quid, si antiquorum chorepiscoporum ordo in amplioribus diœcesibus restitueretur? Si coadiutores episcopis infirmitate laborantibus vel senectute confectis darentur? Nonne hi magni vsus forent, vti ad multas res alias ita præcipue ad exercendam disciplinam, & ad facilius ac constantius peragendum excellentissimum confirmationis officium? Prudens lector hanc obseruationem de multis aliis exemplis facere ipse poterit, quæ heic a me suppeditari necesse non est, sed po-

tius praetermittuntur, quod tantum historiae antiquae ecclesiae partes ago: aliis, quorum id est officii, relinquens, vt pro hodierna ecclesia leges sanciant, si quid hac suggestum fuerit, quod pro sua sapientia ac prudentia materiam legum, in maius beneficium & incrementum ipsius, facere se posse, existiment.

§. III.

Obseruatio tertia: *Ad quasdam antiquae ecclesiae leges sese conformare possent clerici, licet non sint praesentis ecclesiae leges.*

PORRO obseruari potest, continuisse quasdam leges in antiqua ecclesia, ad quas, licet non sint statutae leges praesentis ecclesiae, clerici tamen innocentissime se conformare possent; & forsan honori & incremento ipsorum foret, si sponte sua ad eas se conformarent, quandoquidem nulla lex habetur, quae illud vetet. Exemplum in vno eiusmodi casu dabimus. Erat lex quaedam veteris ecclesiae, vti supra ostendimus [a], qua clerici omnes controuersias ciuiles quas alii cum aliis habebant, inter se mutuo dirimere nec ad saecularem aliquem iudicem adire, iubebantur, nisi ipsis iis esset cum homine quopiam laico. Iam vero licet nulla talis lex in hodierna ecclesia reperiatur, neque tamen vlla est, quae impediat, quo minus clerici episcopos suos arbitros eligant, & sponte sua omnes caussas suas ad ipsos, vel alios quosdam iudices referant, de quibus inter ipsos conuenisset; quam finiendi controuersias rationem christianos homines decentissimam esse, fatendum est. Vnde etiam, vt ostendimus, in ecclesia primitiua ab laicis frequentissime adhibita fuit, quippe qui episcopos suos, sponte facto compromisso, arbitros eligebant, ad inhaerendum eorum sententiae semetipsos obligantes. Quod igitur in laicis adeo commendabile fuit, in clericis multo honestius eorumque grauitati ac dignitati conuenientius sit, necesse est; vt ne alia emolumenta memorem, quae ex hac controuersias dirimendi via potius, quam ex vlla alia, possent exsistere. Ex hoc vnico exemplo facile erit ad iudicandum, quatenus iustum honestumque fuerit clericis, veterum clericorum praxin in aliis similibus casibus imitari.

§. IV.

a) Lib. V. c. I. §. IV. pag. 207.

§. IV.

Obferuatio quarta: *De magnorum exemplorum vi ac efficacitate, & de legibus perpetuæ obligationis.*

VLTIMA obferuatio, quam in præfentem differtationem noftram faciendam duximus, ad iftas ecclefiæ veteris leges attinet, quas neceffarias effe & perpetuo obligare, fatendum eft. Cuiusmodi funt pleræque, quas fecundo ac tertio huius libri capite recenfuimus, de vita & officiis clericorum præcipientes. Quibus omnium ecclefiarum clerici perpetuo tenentur, quum iftarum legum materia abfolutæ & fempiternæ fit obligationis, nec vllum vmquam ab earum obfequio immunem effe finat. Veterum igitur praxis in conformando fefe ad iftiusmodi leges continua admonitio, ipforumque exemplum acris clericorum omnium ætatum imitatio futura eft. Nihil eft, quod animos noftros plerumque magis moueat atque adficiat, quam magna & nobilia aliorum exempla. Hæc fimul iucunde inftituunt & ad explendas officii noftri partes potenter nos excitant. Hæc fieri poffe oftendunt, vt iftæ regulæ obferuentur, quippe quas a mortalibus, iisdem quibus nos adfectionibus obnoxiis, iam obferuatas exhibent. Hæc animi noftri magnitudinem fancta quadam contagione inflammare & nos ad nobiles actiones, æmulationem noftram prouocando, fufcitare poffunt. Hæc inopinantes nos in laudabilium operum exercitium, noftras a propofitis nobis exemplis aberrationes exprobrando atque reprehendendo, deducunt. Hæc modeftiam noftram adficiunt & in zelum conuertunt. Hæc diuerfas noftras neceffariasque adfectiones commouent, nosque ad agendum opus noftrum, has innatas nobis æmulationis fcintillas & infita follertiæ incitamenta excitando, inftigant. Quare, quum alii editis in lucem publicam de officio & cura paftorali perfpicuis regulis & inftitutionibus ecclefiæ non inutilem operam præftiterunt, ego veterum exempla ipforum regulis addidi, quo eo melius nos excitarem, vt ipforum veftigiis infiftamus, quæ aptiffimorum ad inftituendum commouendumque exemplorum beneficio fignata nobis funt atque expreffa. Quis, quæfo, eximiam illam defenfionem ac refponfionem, qua aduerfus præfectum *Arianum* vfus eft BASILIVS [b], legere poteft, quin veritatis fimili occafione defendendæ ftudio

b) Vid. lib. VI. c. III. §. X. pag. 371.

dio quodammodo incendatur? Quam audens & magnanimus, non obſtantibus ipſis maleuolorum & improborum calumniis, ad decertandum pro fide reddetur is, qui legerit [c], quam abſurdis contumeliis conuiciisque onerati fuerint ATHANASIVS & BASILIVS, maxima illa eccleſiæ lumina & mortalium optimi, ideo quod in cauſſa religionis contra hæreſin *Arianam* dimicarint. Contra ea quam pacificus, quam candidus, quam ingenuus & prudens efficietur in componendis minus neceſſariis controuerſiis, quæ inter catholicos in eccleſia ortæ fuerint, qui magnum illud candoris & ſtudii pacis exemplum ſemper ob oculos ſibi propoſitum habuerit, quod GREGORIVS NAZIANZENVS [d] in perſona deſcribit ATHANASII, qui pro ſua prudentia duas partes e catholicis inter ſe contendentes conciliauit, qui propter paucas ſyllabas & altercationem de meris verbis eccleſiam propemodum diſcidiſſent? Vt vnum tantummodo adhuc addam: Quis eſt, qui quum magnum illud caritatis ac abnegationis ſui exemplum in patribus *Africanis* tempore collationis *Carthaginenſis* [e] legerit, & conſiderauerit, quam forti & promto animo priuatam vtilitatem ſuam propter bonum, pacem & vnitatem eccleſiæ neglexerint, non eodem nobiliſſimo ſpiritu & flagranti amore Chriſti aliquantum adfletur? quod ipſum ei animum addet ad quiduis eccleſiæ bono libentiſſime vel faciendum vel ſufferendum, priuatumque ſuum commodum publicæ vtilitati deuovendum; quandoquidem cum ſanctis iſtis patribus, ſe propter eccleſiam Chriſti, non eccleſiam propter ſe, factum eſſe, perſuaſiſſimum habet? Quemadmodum hoc maximam ſalutis conſecutionem eccleſiæ adfert, ſi has ſimilesque virtutes ac dona gratiæ clericorum ſuorum mentibus impreſſit: ita inter alia adminicula, quæ ad finem iſtum obtinendum adhiberi poſſunt, nullum forſan huic effectui accommodatius eſt, quam ſi iſtæ virtutes per validam quamdam eiusmodi illuſtrium exemplorum incitationem commendentur. Et qui tales virtutis imagines publico conſpectui exhibet, ei ad minimum iſta defenſione vtendi venia indulgeri poterit, qua vſus eſt olim SVLPICIVS SEVERVS [f], quod

c) Lib. VI. c. III. §. X. p. 373.
d) Vid. c. III. §. IX. pag. 368.
e) Vid. cap. IV. §. II. pag. 386.
f) Seuer. vit. S. Martin. in prologo.

quod vitam *Martini* ſcripſiſſet: *Etſi ipſi non viximus, vt aliis exemplo eſſe poſſimus: dedimus tamen operam, ne illi laterent, qui eſſent imitandi.*

§. V.

Specialiores quædam regulæ obſeruandæ commendantur. Primum *quidem eæ, quæ ad antiquam homines in miniſterium eccleſiæ educandi methodum ſpectant.*

VERVM ENIM VERO dum in commendandis veterum exemplis ita ſedulus ſum, committendum mihi non eſt, vt quasdam ex præſtantiſſimis ipſorum regulis inculcare negligam. Cuiusmodi ſunt ipſorum leges de educandis adoleſcentibus in vſum miniſterii eccleſiaſtici ſub magiſtro diſciplinæ, cuius negotium erat, mores & vitam eorum formare, & ipſos eiusmodi ſtudiis & exercitationibus adſuefacere, quibus ad ſuperiora officia ac miniſteria in eccleſia præparari & apprime idonei reddi poſſent. Quæ iuuentutem educandi methodus quum iam, erectis academiis ac ludis litterariis, mutata ſit, ad quos hæc cura deuoluta eſt, illi in eam cogitationem omnino debent incumbere, vt idem finis nihilo ſecius obtineatur, hoc eſt, vt omnes iuuenes, ad ſacrum quoddam munus adſpirantes, tam in ſtudiis ſuis quam moribus recte erudiantur, vt ad arduum opus ſuum & varias futuri muneris partes idonei fiant. Et tanto maiorem hac in re curam ab illis adhiberi neceſſe eſt, quia epiſcopi hoc æuo ſpecialem iſtam morum ac vitæ iſtiusmodi hominum notitiam habere non poſſunt, quam olim habuerunt, quum in ipſorum oculis educarentur, eorumque inſpectioni ſubeſſent. Iam vero, quod ad hanc ſtudiorum ac vitæ ipſorum partem attinet, primum a cura & deinde a teſtimonio eorum dependere debent, quibus educatio ipſorum commiſſa eſt. At enim vero recentior quidam præſtantiſſimus auctor g, qui in fontes corrupti hodiernorum chriſtianorum ſtatus inquirit, vbi de officio paſtorali deque ordinariis homines ad illud educandi viis loquitur, duplicem de modo educationis in multis *Europæ* academiis

g) Oſterwald's *cauſes of the corruption of chriſtians*, part. 2. chap. 3. p. 333. edit. Anglic. p. 127. Edit. gallic. a la Haye M DCC XXI. vbi verba ita habent: A l' egard des mœurs la jeuneſſe y vit dans le déréglement; elle y eſt abandonnée à ſa propre conduite; les ſoins des Maîtres & des Profeſſeurs ne s'entendent pas juſqu' à regler les mœurs de leurs diſciples. Ce déſordre va ſi loin, que dans

demiis vſitato, habet querimoniam. Primum quidem ad mores quod attinet, queritur, quod iuuenes illic viuant iuſto liberius & ſuis ipſorum conſiliis & arbitrio relicti effrænatos & diſſolutos ſe profiteantur atque oſtentent. Quid, quod non tantum ibi licenter viuant, ſed priuilegia etiam habeant, quæ ipſis ius indulgeant omnis generis petulantiam & belluina facinora cum publica hominum offenſione impune perpetrandi, ipſosque magiſtratus iurisdictioni eximant. Iam vero iſtæ vniuerſitates, ad quas hæc ſpectat accuſatio (cuiusmodi Dei beneficio noſtræ *Anglicanæ* non ſunt) maximam cauſſam habent conſiderandi, quovsque a priſco illo exemplari aberrauerint, & quantum inter antiquam illam educandi rationem ſub inſpectione epiſcopi & gubernatione magiſtri diſciplinæ in vnaquaque eccleſia & inter iſtarum academiarum methodum interſit, in quibus, ſi vir ille „doctus vera narrat, „cura magiſtrorum ac profeſſorum ad for„mandos diſcipulorum ſuorum mores non extenditur.„ Altera ipſius querimonia ad ſtudia, quæ in academiis continuantur, „attinet, in quibus duo deſiderat. „Theologia, inquit, heic „tractatur & ſacra ſcriptura explanatur methodo quadam ſchola„ſtica & mere ſpeculatiua. Loci communes leguntur repleti „terminis ſcholaſticis & quæſtionibus minus neceſſariis. Doce„tur iuuentus præcipue de quauis materia diſputare & vniuer„ſam religionem reuocare in controuerſias. Hæc methodus iu„venes corrumpit, illisque intricatas falſasque dat de theologia „ideas.„ Alterum, quod deſiderat, magis eſſentiale eſſe exiſtimat: „Non datur opera in academiis, vt iuuenes, qui eccleſiæ mini-

pluſieurs Univerſités de l' Europe, les Ecoliers & les Etudians font une ouverte profeſſion de libertinage. Non ſeulement ils y vivent dans la licence, mais ils ont des privilèges, qui leur donne le droit de commettre impunement toutes ſortes d' inſolences, de brutalitez & de ſcandales & qui les exemptent de la jurisdiction de Magiſtrat. Pag. 128. La theologie y eſt traitée, & l' Ecriture ſainte y eſt expliquée d' une maniere ſcholaſtique, & toute ſpeculative. On y lit des lieux communs, remplis des termes d' Ecôle, & de queſtions peu néceſſaires. On y apprend proprement à diſputer ſur tout, & à reduire toute la Religion en controverſes. Cétte methode perd les jeunes gens; elle leur donne des idées embaraſſées & même fauſſes, de la theologie. P. 120. L' autre defaut eſt plus eſſentiel. On n'a pas ſoin dans les Académies, d' apprendre aux jeunes gens, qui ſe conſacrent aux ſervice de l' Egliſe, diverſes choſes, dont la connoiſſance leur ſeroit tout-a-fait néceſſaire. L' Etude de l' Hiſtoire & de l' Antiquité Eccleſiaſtique y eſt negligée. - - On n' enſeigne pas morale dans les Ecôles de Theologie, ſi

„ministerio se consecrant, diuersas res doceantur, quarum cogni-„tio maxime necessaria eis esset. Historiæ & antiquitatis eccle-„siasticæ studium ibi negligitur. Theologia moralis in scholis „theologorum non nisi ieiuna & scholastica ratione docetur; & „in multis academiis omnino nihil de ea traditur. Raro de disci-„plina ibi quidquam dici, audias. Pauca vel nulla monita de ra-„tione gerendi curam pastoralem & gubernandi ecclesiam sugge-„runtur. Ita vt plurimi eorum, quibus hoc officium demandatur, „illud auspicentur, nescientes, in quo illud consistat: neque vllam „aliam huius rei ideam habeant, quam quod sit eiusmodi prouin-„cia, quæ ipsos ad habendas conciones & textus sacros explanan-„dos obliget.„ Persuadere mihi non possum, ad omnes vniuersi-tates hanc accusationem æqualiter pertinere, neque inquiram, quatenus ea ad earum vllam spectet, sed solum dicam, quod vitia, de quibus heic fit querimonia, in methodis educandi iuuentutem in ecclesia primitiua adhibitis, rarius deprehensa fuerint; vbi, sicut ostendimus, præcipua hominum ministerio ecclesiæ destinatorum studia, & ante & post eorum ordinationem, eiusmodi erant, quæ ad illos in necessariis functionis suæ officiis ac partibus erudiendos directe spectabant. Magna diligentia id agebatur, vt homines ad sollicitum & practicum scripturarum studium obligarentur, & vt sibi ipsis historiam, leges ac disciplinam ecclesiæ notas redderent, quarum cognitione atque exercitatione periti fierent omnium artium curandi animas hominesque pios ac sanctos efficiendi, id quod spiritualium medicorum negotium est, & tota muneris pastoralis ratio. Qua igitur in re eorum regulæ atque exempla omnibus ecclesiis imitanda aptissime proponi possunt.

§. VI.

Secundo: *Ipsorum regulæ de examinandis candidatorum ministerii qualitatibus.*

ALIAE quædam regulæ, diligenti meditatione ac considera-tione

ce n'est d'une maniere superficielle & scholastique; & en plusieurs Academies, on ne l'enseigne point du tout. On y parle rarement de la discipline. On n' y' donne que peu ou point d' instructions sur la maniere d'exercer la charge de pasteur & de gouverner l'Eglise. Tellement que le plus grand nombre de ceux qui sont admis à cette charge, y entrent sans savoir en quoi elle consiste, & n'en ont point d'autre idée, que comme d'une profession, qui oblige à prêcher & à expliquer des textes.

tione dignæ, istæ sunt, quæ de examine candidatorum ministerii instituendo præcipiunt. In hisce enim eiusmodi methodus præscripta & talis cautio adhibita erat, vt fieri vix posset, vt quis a necessariis dotibus bonisque moribus haud instructus ad functionem aliquam ecclesiasticam admitteretur, nisi episcopus aliquis & vniuersa ecclesia concordem quasi operam ad hominem indignum eligendum conferrent, qui casus rarissime existebat. Singularis vtilitatis res erat in ecclesia primitiua, quod per leges ipsius ordinarie nullos ministerio initiari liceret, nisi in ea ecclesia, in qua noti erant; ita vt in eorum mores & viuendi rationem accuratissime inquiri, nec vllus flagitiosus ordinari posset, si vel episcopo vel ecclesiæ eum reiicere esset animus. Iam vero licet hæc regula in præsenti ecclesiæ statu obseruari haud possit, præcipuæ tamen eius intentioni alia quadam ratione fieri satis absolute oportet, alioquin ecclesia detrimentum accipiat, & ab ecclesiæ antiquæ puritate, omnium sacratissimas dignitates hominibus male moratis ac indignis conferendo, immensum aberret, necesse est. Vnica ratio, qua per præsentes ecclesiæ circumstantias cautioni, primis temporibus adhibitæ, responderi licet, ea est, vt episcopus de cognita candidatorum probitate ac integritate vitæ istiusmodi testimoniis, quibus tuto fidere possit, certior reddatur. Heic igitur vnusquisque, me nullo monente, facile videt, quod ad præsentem ecclesiam puritati & excellentiæ veteris ecclesiæ restituendam summa cautione hac in re opus sit, vt ne testimonia in tam arduo negotio promiscue omnibus, nec vlli, nisi de rebus, de quibus ea fiunt, perspectum & exploratum habeatur, dentur. Alias aliorum hominum peccata participamus & a Dei gloria ipsiusque ecclesiæ bono promouendo longe absumus, quum a studio & cura, in priscis exemplis nobis commonstrata, tantum deflectamus.

ALTERA examinis candidatorum pars, quæ ad ipsorum eruditionem ac naturæ dotes spectabat, non minori studio ac diligentia instituebatur. Præcipua inquisitio erat, num in sensu ac cognitione sacrarum scripturarum bene essent versati; Num religionis fundamenta, necessarias euangelii doctrinas, & regulas morum in lege Dei nobis traditas, probe & recte intelligerent; Num historiam, leges ac disciplinam ecclesiæ cognitam haberent & perspectam; Et num non minus ad gubernandum apti quam

ad

ad populum ſibi commiſſum docendum idonei eſſent. Hæ maximi momenti res erant, quia earum pleræque cotidiani vſus erant in miniſterio ac curæ paſtoralis exercitio, adeoque in iſtiusmodi examinibus maximopere vrgeri debebant. Hæ erant iſtæ dotes, quæ cum ardenti lucentique piæ vitæ lucerna ſociatæ, eccleſiam primitiuam eiusque clericos ad ſummam iſtam amplitudinem ac gloriam euexerunt, quam in ipſis nos omnes admirari, profitemur; cuius ipſa mentio ſufficiens ac idonea eorum, ad quos hæc materia ſpectat, prouocatio eſſe poteſt ad ſtudium ſuum pro ſalute ac gloria præſentis eccleſiæ declarandum, ita quidem, vt iſtis viis inſiſtant, quas antiqua eccleſia tanto cum ſucceſſu iniit, & ſine quibus finis miniſterii in nulla eccleſia plene obtineri poteſt, quoad homines neceſſariis qualitatibus deſtituti ordinantur.

§. VII.

Tertio: *Ipſorum regulæ de priuatis clericorum congreſſibus ac colloquiis cum aliis, deque priuatæ diſciplinæ exercitio.*

NON immorabor iam inculcandis aliis quibusdam regulis, de ſpecialioribus ſtudendi, concionandi aliisque ſimilibus officiis, ſed veniam tantum petam priſca exempla in duobus adhuc momentis commendandi. Alterum ad paſtores priuatos attinet, alterum eccleſiæ gubernatoribus ſubmiſſe offertur. Quod ad priuatos paſtores attinet, officium eſt priuati congreſſus ac colloquii cum aliis ſuæ fidei commiſſis, iuxta ac diſciplinæ priuatæ in eosdem exercitium. Viri quidam celeberrimi, qui de officiis muneris paſtoralis nouiſſime ſcripſerunt, hanc in præcipuis & maxime neceſſariis eius functionibus ponunt, quæ in priuatorum hominum inſpectione, familiarum viſitatione, exhortationibus, admonitionibus, reprehenſionibus, inſtitutionibus, reconciliationibus & in omnibus aliis hiſce curis conſiſtit, quas paſtor eorum cauſſa, ſuper quos conſtitutus eſt, ſuſcipere debet. Nam, vt apprime recte obſeruant[h], *neque exhortationes generales, nec publica diſciplina omni-*

h) Oſterwalds *cauſes of the corruption of chriſtians* p. 318. Edit. gallic. cit. p. 109. 110. Ni les exhortations generales, ni diſcipline publique ne peuvent pourvoir à tous les beſoins de l'Egliſe. Il y à de certain deſordres, que les paſteurs ne peuvent ni ne doivent reprimer ouvertement, & aux quels ils doivent pourtant apporter du remede. Dans ces cas là, il en faut venir à des avertiſſements particuliers. L'interêt du ſalut des ames le demande, & il eſt

omnibus ecclesiæ necessitatibus respondent. Dantur certa flagitia, quæ nec possunt nec debent publice reprehendere & quibus tamen mederi debent ecclesiæ ministri. In tali casu priuatæ admonitiones adhibendæ sunt. Salus animarum hoc poscit & curæ pastoralis est, ouem errantem quærere, nec committere, vt quis malus pereat non admonitus. Iam vero quum hoc sit opus arduum & difficile, & non tantum multam diligentiam ac animi applicationem, sed magnam etiam artem ac prudentiam cum æquali cura, mansuetudine, modestia ac ingenii dexteritate, ad illud recte perficiendum requirat: sæpe vel prorsus negligitur vel male admodum peragitur; quandoquidem nonnulli sibi persuadent, satis esse, si peccatores de suggestu admoneantur; & alii promiscue eos admonent, quod autem magis ad irritandum quam reuocandum eos spectat. Quibus duobus malis vt remedia adhibeantur, vtile erit, ad excellentem illum GREGORII NAZIANZENI sermonem animum intendere, quem huius libri capite tertio adduximus i, in quo magnam illam animarum ac ingeniorum, quæ mortalibus inest, varietatem, omniumque rerum ac occasionum, quas idoneus animarum pastor, apta cuiuis morbo remedia applicaturus, ponderare debet, difficultatem considerauit. Atque heic non nulla etiam præclarissima monita ac præcepta, ab CHRYSOSTOMO aliisque hanc in rem data lector inueniet, vna cum exemplis, quæ ad necessarium hoc officium peragendum excitare ipsum possunt.

§. VIII.

Quarto: *Ipsorum regulæ de publicæ disciplinæ exercitio in delinquentes clericos, qui de facinore quodam indignitatis ac offensionis pleno essent conuicti.*

ALTERVM, quod superioribus nostris antistitibus, hoc est, publicæ disciplinæ custodibus & priuatorum pastorum inspectoribus, considerandum submisse offerre volo, est disciplinæ exercitium in primitiua ecclesia. Per quam rem non intelligo generalem illam disciplinam, in omnes nocentes in ecclesia exerceri solitam; sed specialem illam disciplinam inter clericos vsitatam, vi cuius quilibet clericus de morum turpitudine, vel aliquo crimine

de la sollicitude pastorale d'aller chercher la brebis qui s'égare & de ne laisser pas perir le mechant, faute d'avertissement.

Vide sis etiam *Bischop* Burnet's *Pastoral Care*, c 8. p. 96.

i) Vid. lib. VI. c. III. §. VIII. p. 362.

mine publicam offenſionem habente conuictus, munere exuendus aliisque pœnis eccleſiaſticis adficiendus erat; de quibus tam criminibus quam pœnis in tribus antecedentibus huius libri capitibus ſigillatim expoſuimus. Hoc generalis omnium confeſſio eſt, veteris eccleſiæ gloriam fuiſſe ipſius diſciplinam; & generalis omnium de præſentis eccleſiæ calamitate querimonia eſt, ex non renouata nec reſtituta vetere diſciplina corruptos ac deprauatos mores redundare. Si quid igitur veri in omnibus hiſce obſeruationibus reperitur, id omnibus illis, qui ad gubernacula ſedent eccleſiæ, validiſſimo argumento eſſe oportet, vt ſummo ſtudio eo contendant, vt diſciplina, vbi vacillat, ad minimum inter clericos reſtituta conſtabiliatur; vt ne publica delicta in iis tolerentur, quorum vita ac morum ratio aliis lux & dux eſſe debebat. Sicut nihil eſt, quod liberum huius diſciplinæ exercitium heic impediat, ita non niſi æquum & iuſtum eſt, vt eius exemplum in ipſis ſtatuatur; tum ob multas alias cauſſas, tum maxime ob hanc, vt laici ne exiſtiment, ſe vlli diſciplinæ ſubeſſe, quam ipſi clerici non prius cum maiori cenſuræ eccleſiaſticæ ſeueritate inter ſe exercuiſſent. Et ſi vllæ vel regulæ vel exempla ad hoc excitare poſſunt, certe primitiuæ eccleſiæ regulæ ac exempla maxime omnium prouocant. Regulæ ac diſciplina eius in ſe excellentiſſimæ erant & exactiſſimæ, & maximam partem exacte ab iis obſeruabantur, quibus earum executio demandata erat.

§. IX.

Iuliani *conſilium de reformandis ſacerdotibus gentilibus ad primitiuorum clericorum regulas argumentum eſt, ad ſtudium noſtrum hoc tempore excitandum aptiſſimum.*

FACTIS hiſce in *primitiui cleri* leges & conſuetudines obſeruationibus, *præſentis aui clerum* longiore oratione compellare minus neceſſe fuerit. Vnum igitur adhuc obſeruabo, quod *Iuliani* imperatoris conſilium priſcorum clericorum leges inter ſacerdotes gentiles ad eos reformandos introducendi, vti tum planum excellentiæ ipſarum teſtimonium fuit, ita idoneum argumentum ſit, ad præſentis cleri zelum prouocandum, vt eo promtius ac glorioſius ipſos imitentur. Iam ex parte teſtimonium ac conſilium IVLIANI ex eius epiſtola ad *Arſacium* ſacerdotem *Galatiæ* recitauimus: heic autem amplius quoddam teſtimonium ex aliquo epiſtolæ ipſius fragmento ſubiungemus, quæ inter opera eius

typis expressa reperitur, vbi de gentilibus loquens sacerdotibus dicit, „[k] Rationi valde consentaneum esse, vt sacerdotes hono„rentur tamquam deorum ministri & famuli, qui quæ ad deos „pertineant, mortalibus ministrent, & ad illorum in eos deri„vanda beneficia momenti plurimum adferant. Quamdiu [l] igi„tur sacerdotes nominentur aliqui, cultui & honore adficiendos „esse; sin autem sint nequam, sacerdotio multandos, & vbi in„digni habiti fuerint, abiiciendos. Vitam [m] suam tamquam eo„rum, quæ in vulgus eloqui oporteat, exemplar ostentare debe„re. Huius initium a pietate erga deos capiendum esse. Sic enim „eos diis ipsis ministrare conuenire, quasi præsentibus eosque „contuentibus, quum ab eis minime ipsi videantur. Nihil [n] „turpe vel dicere ipsos vel audire, ac præterea non ab impuris „tantum factis ac flagitiis sed ab omni etiam istiusmodi verbo„rum & acroamatum genere sibi temperare debere. Procul ab „ipsis oportere facessere illiberales iocos & petulans omne collo„quium. Non legendos ab iis libros eo tendentes, vt ARCHI„LOCHVM vel HIPPONACTEM, vel alium quemlibet eius gene„ris scriptorem; deuitandum ipsis ex antiquiore comœdia, quid„quid eo stilo conscriptum sit. Satius esse, & dignitati sacerdo„tum consentaneum, ei studere philosophiæ, quæ disciplinæ suæ „deos

k) Iul. fragment. epist. p. 548. edit. Paris. MDCXXXI. 4to. (p. 296. B. edit. Lips. MDCXCVI fol) Εὔλογον καὶ τοὺς ἱερέας τιμᾶν ὡς λειτουργοὺς θεῶν καὶ ὑπηρέτας, καὶ διακονοῦντας ἡμῖν τὰ πρὸς τοὺς θεούς· συνεπισχύοντας τῇ ἐκ θεῶν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν δόσει.

l) Ibid p. 543. (p. 297. A. edit cit.) Ἕως ἂν ἱερεύς τις ὀνομάζηται, τιμᾶν αὐτὸν χρὴ καὶ θεραπεύειν· εἰ δὲ εἴη πονηρὸς, ἀφαιρεθέντα τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀνάξιον ἀποφανέντα, περιορᾶν.

m) Ibid p 547. (p 299. B) Ὃν πρὸς τὰ πλήθη χρὴ λέγειν, δεῖγμα τῶν ἑαυτῶν ἐκφέροντας βίον· ἄρξεται δὲ ἡμῖν τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας· οὕτω γὰρ ἡμᾶς πρέπει τοῖς θεοῖς λειτουργεῖν, ὡς παρεστηκόσιν αὐτοῖς, καὶ ὁρῶσιν μὲν ἡμᾶς οὐχ ὁρωμένοις ὑφ' ἡμῶν.

n) Ibid. (pag. 300. C.) Αἰσχρὸν μήτε λέγοντας, μήτε ἀκούοντας· ἁγνεύειν δὲ χρὴ τοὺς ἱερέας οὐκ ἔργων μόνον ἀκαθάρτων οὐδὲ ἀσελγῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων καὶ ἀκροαμάτων· ἐξελατέα τοίνυν ἐστὶ ἡμῖν πάντα τὰ ἐπαχθῆ σκώμματα· πᾶσα δὲ ἀσελγὴς ὁμιλία· καὶ ὅπως ἐνδόνη ἔχῃς ὃ βούλομαι φράζειν· ἱερωμένος τις μήτε Ἀρχίλοχον ἀναγινωσκέτω· μήτε Ἱππώνακτα· μήτε ἄλλον τινὰ τῶν τοιαῦτα γραφόντων· ἀποχωρείτω καὶ τῆς παλαιᾶς κωμῳδίας, ὅσα τῆς τοιαύτης ἰδέας· ἄμεινον μὲν γὰρ, καὶ πάντως πρέποι δ' ἂν ἡμῖν, ἡ φιλοσοφία μόνη· καὶ τούτων, οἱ θεοὺς ἡγεμόνας προστησάμενοι τῆς ἑαυτῶν παιδείας· ὥσπερ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ Ἀριστοτέλης, οἵ τε ἀμφὶ Χρύσιππον καὶ Ζήνωνα. Προσεκτέον μὲν γὰρ οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασι, ἀλλ' ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά.

„deos prae se ferat auctores ac duces: qualis sit PYTHAGORAE, „PLATONIS & ARISTOTELIS secta; tum eorum, quae CHRY„SIPPVM ac ZENONEM magistros sequantur. Non aut omni„bus, aut omnium dogmatibus auscultandum esse, sed illis & illo„rum decretis dumtaxat, quae pietatem animis ingenerare possint. „Non o) omnem lectionem sacerdotes decere, nec ex ipsis phi„losophis EPICVRVM ac PYRRHONEM legendos, sed prorsus „ab eis reiiciendos; & pro hisce deorum p) ediscendos hymnos „& ex iis potissimum eos, qui in sacris canantur: horum enim „plerosque ipsosmet deos multis precibus exoratos tradidisse: „paucos ab hominibus profectos esse, quos illi diuini spiritus ad„flatu, ad honorem deorum ex integro ac inaccesso malis animo „profuderint. In his occupanda esse studia, & cum priuatim „tum publice diis saepe supplicandum, maxime quidem ter de „die; sin minus, saltem diluculo, ac sub vesperam. Quamdiu „publicae sacrorum administrationi q) in templis vacent, cui rei „*Romae* triginta dies praestituti sint, per omnes illos dies in tem„plis eos oportere residere ac philosophari: neque interim do„mum petere, vel forum: ac ne magistratum quidem, nisi in „tem-

o) Ibid. (pag. 301. C.) Οὐδὲ ἀνάγνωσμα πᾶν ἱερωμένῳ πρέπει· - - Μήτε Ἐπικούρειος εἰσιέτω λόγος, μήτε Πυῤῥώνειος.

p) Ibid. p. 551. (p. 301. D. 302. A.) Ἐκμανθάνειν χρὴ τοὺς ὕμνους θεῶν· εἰσὶ δὲ οὗτοι πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ πεποιημένοι παλαιοῖς καὶ νέοις· οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνους πειρατέον ἐπίστασθαι, τοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς ᾀδομένους· οἱ πλεῖστοι γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἱκετευθέντων ἐδόθησαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων ὑπὸ πνεύματος ἐνθέου, καὶ ψυχῆς ἀβάτου τοῖς κακοῖς ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν τιμῇ συγκείμενοι. Ταῦτά γε ἄξιον ἐπιτηδεύειν· καὶ εὔχεσθαι πολλάκις τοῖς θεοῖς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, μάλιστα μὲν τρὶς τῆς ἡμέρας· εἰ δὲ μή, πάντως ὄρθρου τε καὶ δείλης.

q) Iul. ibid 553. (p. 302. D. 303 A. B C.) Οἶμαι δὲ χρῆναι τὸν ἱερέα πάντας ἁγνεύσαντα νύκτας καὶ ἡμέραν εἶτα ἄλλην ἐπ' αὐτῇ νύκτα καθηράμενον, οἷς διαγορεύουσιν οἱ θεσμοὶ καθαρμοῖς, οὕτως εἴσω φοιτῶντα τοῦ ἱεροῦ μένειν, ὅσας ἂν ἡμέρας ὁ νόμος κελεύῃ· τριάκοντα μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν εἰσιν ἐν Ῥώμῃ· παρ' ἄλλοις δὲ ἄλλως. Εὔλογον οὖν οἶμαι, μένειν ἁπάσας ταύτας τὰς ἡμέρας ἐν τοῖς ἱεροῖς φιλοσοφοῦντα· καὶ μήτε εἰς οἰκίαν βαδίζειν, μήτε εἰς ἀγορὰν, μηδὲ ἄρχοντα πλὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐφορᾷν· ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς περὶ τὸ θεῖον θεραπείας αὐτὸν, ἐφορῶντα πάντα καὶ διατάττοντα· πληρώσαντα δὲ τὰς ἡμέρας, εἶτα ἑτέρῳ παραχωροῦντα τῆς λειτουργίας. Ἐπὶ δὲ τὸν ἀνθρώπινον τρεπομένῳ βίον ἐξεῖναι καὶ βαδίζειν εἰς οἰκίαν φίλων, καὶ εἰς ἑστίασιν ἀπαντᾷν παρακληθέντα, μὴ πάντων ἀλλὰ τῶν βελτίστων· ἐν τούτῳ δὲ καὶ εἰς ἀγορὰν παρελθεῖν οὐκ ἄτοπον ὀλιγάκις· ἡγεμόνα τε προσειπεῖν, καὶ ἔθνους ἄρχοντα· καὶ τοῖς εὐλόγως δεομένοις ὅσα ἐνδέχεται βοηθῆσαι. Πρέπει δὲ οἶμαι τοῖς ἱερεῦσιν ἔνδον μὲν, ὅτε λειτουργοῦσιν, ἐσθῆτι χρῆσθαι μεγαλοπρεπεστάτῃ· τῶν ἱερῶν δὲ ἔξω, τῇ συνήθει, δίχα πολυτελείας· - - ἀφεκτέον ἡμῖν ἐσθῆτος πολυτελεστέρας ἐν ἀγορᾷ, καὶ κόμπου· ἢ καὶ πάσης ἁπλῶς ἀλαζονείας.

„templis, videre: tum vero cultus diuini ſedulo curam capeſſere „& inſpiciendis atque ordinandis omnibus intendere. Expletis „porro legitimis diebus, vbi ad humanæ vitæ negotia ſe trans„diderint, non licere ipſis promiſcue omnium, ſed amicorum „tantum & optimorum, domos frequentare; Non in forum prod„ire, niſi raro, nec magiſtratus conuenire, niſi indigentibus pro „virili parte præſidium adferendi cauſſa. Decere ſacerdotes, vt, „quamdiu intra templi ſepta operentur, ornatiſſimam veſtem ha„beant; extra templum communi neque ſumtuoſa nimis vtantur. „Saltem ab exquiſitiore in foro veſte, tum faſtu arrogantiaque „prorſus abſtinendum. Ad obſcœna [r] theatrorum ſpectacula „nullum omnino ſacerdotem accedere oportere, neque in ædes „ſuas introducere, neque cum hiſtrione vllo vel auriga amicitia „coniunctum eſſe; neque ſaltatori vel mimo ad fores ſuos acceſ„ſum præbere „ Poſthæc ſignificat, ex quibus hominibus ſacerdotes eligi velit. Dicit „placere [s], eos ex omnibus conſtitui, „qui in ciuitatibus optimi ſint, & in primis quidem Dei, deinde „vero hominum amantiſſimos quosque, ſiue pauperes ſint, ſiue „diuites. Nec enim vllum, quod ad eam rem attineat, inter ob„ſcuros & illuſtres debere eſſe diſcrimen. Nam qui propter ani„mi manſuetudinem lateat, nequaquam propter obſcuritatem & „ignobilitatem arcendum eſſe. Igitur etſi pauper ſit aliquis, aut „plebeius, ſi duobus his præditus ſit ornamentis, religione erga „deum & in homines benignitate, ſacerdotem nihilominus eligen„dum. Religionis autem in deum argumentum eſſe, ſi propin„quos omnes ad pietatem erga deos capeſſendam alliciat; huma„nitatis vero, ſi vel ex modico libenter pauperibus impertiat pro„lixeque

r) Ibid. p. 555. (p. 304. B. C.) Τοῖς ἀσελγέσι τούτοις θεάτροις τῶν ἱερέων μηδεὶς μηδαμοῦ παραβαλλέτω· μήτε εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγέτω τὴν ἑαυτοῦ - - Μηδεὶς ποιείτω φίλον θυμελικόν· μηδὲ ἁρματηλάτην· μηδὲ ὀρχηστὴς, μηδὲ μῖμος, αὐτῶν τῇ θύρᾳ προσίτω.

s) Ibid. (p. 304. lin. vlt. p. 305 tot.) Ἐγώ φημι τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βελτίους καὶ μάλιστα μὲν φιλοθεωτάτους, ἔπειτα φιλανθρωποτάτους· ἐάν τε πένητες ὦσιν, ἐάν τε πλούσιοι· διάκρισις ἔστω πρὸς τοῦτο μηδὲ τις οὖν ἀφανοῦς καὶ ἐπιφανοῦς. Ὁ γὰρ διὰ πρᾳότητα λεληθὼς, οὐ διὰ τὴν τοῦ ἀξιώματος ἀφάνειαν, δικαιός ἐστι κωλύεσθαι· κἂν πένης οὖν ᾖ τις, κἂν δημότης, ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο ταῦτα, τό τε φιλόθεον, καὶ τὸ φιλάνθρωπον, ἱερεὺς ἀποδεικνύσθω. Δεῖγμα δὲ τοῦ φιλοθέου μὲν, εἰ τοὺς οἰκείους ἅπαντας εἰς τὴν περὶ τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν εἰσαγάγοι· τοῦ φιλανθρώπου δὲ, εἰ καὶ ἐξ ὀλίγων εὐκόλως κοινωνεῖ τοῖς δεομένοις, καὶ μεταδίδωσι προθύμως, εὖ ποιεῖν ἐπιχειρῶν ὅσους ἂν οἷόν τε ᾖ· προσεκτέον γὰρ μάλιστα τῷ μέρει τούτῳ καὶ τὴν ἰατρείαν ὅθεν ποιητέον· Ἐπειδὴ γὰρ οἶμαι

„lixeque communicet, ac quamplurimos ſua complecti liberalitate „ſtudeat. Et ad hanc partem maiore quadam attentione opus „eſſe, vnde remedii aliquid adferatur, quia nefandi *Galilæi*,„ (per hos chriſtianos intelligit) „animaduerſo, pauperes ſacerdotibus „neglectui eſſe, in id humanitatis genus incubuerint & factionem „ſuam hac officii ſpecie corroborarint. Nam velut qui pueros „placenta aliqua decipiant, quam cum bis terue illis dederint, & „ad ſe ſequendos hac arte pellexerint, demum ab ædibus procul „abſtractos & in nauem impoſitos diſtrahant, vt quod breuem „illis iucunditatem attuliſſet, id acerbum in omni vita ſentiatur: „ſic iſtos ab ea, quam vocent, agape & conuiuio, menſarum„que miniſterio incipientes, fideles gentiles ad deorum contem„tum impietatemque perducere.

EX hac IVLIANI oratione euidenter conſtare puto, quod ipſe obſeruauerit, quantum leges & mores ad incrementum exiſtimationis atque auctoritatis chriſtianorum clericorum & chriſtianæ religionis per hoſce contulerint: & quod idcirco ſimiles regulas ac diſciplinam inter idolorum flamines introducere, multasque alias gentilium conſuetudinum mutationes facere inſtituerit: inuiſis chriſtianæ religionis ritibus ac conſuetudinibus æmulatus, quemadmodum GREGORIO NAZIANZENO [t] & SOZOMENO

συνέβη, τοὺς πένητας ἀμελεῖσθαι παρορωμένους ὑπὸ τῶν ἱερέων, οἱ δυσσεβεῖς Γαλιλαῖοι κατανοήσαντες, ἐπέθεντο ταύτῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ· καὶ τὸ χείριστον τῶν ἔργων, διὰ τοῦ δοκοῦντος τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἐκράτυναν· ὥσπερ οἱ τὰ παιδία διὰ τοῦ πλακοῦντος ἐξαπατῶντες τῷ καὶ δὶς καὶ τρὶς προέσθαι, πείθουσιν ἀκολουθεῖν ἑαυτοῖς· εἶθ' ὅταν ἀποστήσωσι πόῤῥω τῶν οἰκιῶν, ἐμβάλλοντες εἰς ναῦν ἀπέδοντο· καὶ γέγονεν εἰς ἅπαντα τὸν ἑξῆς βίον πικρὸν τὸ δόξαν πρὸς ὀλίγον γλυκύ· τὸν αὐτὸν καὶ αὐτοὶ τρόπον ἀρξάμενοι διὰ τῆς λεγομένης παρ' αὐτοῖς ἀγάπης καὶ ὑποδοχῆς καὶ διακονίας τραπεζῶν· ἔστι γὰρ ὥσπερ τὸ ἔργον, οὕτω δὲ καὶ ὄνομα παρ' αὐτοῖς πολύ· πιστοὺς ἐνήγαγον εἰς τὴν ἀθεότητα.

t) Nazian. inuect. I. in Iulian. (p. 101. D. edit. Pariſ. MDCXXX.) Διδασκαλεῖα μὲν ἱδρύσασθαι κατὰ πᾶσαν πόλιν ἕτοιμος ἦν, βήματά τε καὶ προεδρίας καὶ ὑφεδρίας, ἑλληνικῶν τε δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις, ὅσαι τε ἤθη ῥυθμίζουσι, καὶ ὅσαι τῆς ἐπικρύψεως· εὐχῶν τε τύπον ἐν μέρει, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων κατὰ μέτρον ἐπιτιμήσεως· προτελείων δὲ καὶ τελειώσεως, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας σαφῶς ἐστιν εὐταξίας· ἔτι δὲ καταγώγια πήξασθαι καὶ ξενῶνας· ἁγνευτήριά τε καὶ παρθενῶνας, καὶ φροντιστήρια, καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλανθρωπίαν, τήν τε ἄλλην ὅση, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν, οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν· ἃ δὴ καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων εἶχε θαυμάσας. *Scholas quidem in omnibus ciuitatibus, & ſacraria, ſubſelliaque, partim altiora, partim humiliora exſtruere parabat, pro-*

MENO [u] hoc obseruatur, qui emendationes, quas intenderit, per singulas partes commemorant. Cuius rei nuda narratio, ni fallor, concitata nostri prouocatio est, vt saltem tantum studii adhibeamus, quantum adhibuit *Iulianus*, ad proponendum nobis tales primitiuorum clericorum excellentias, quas imitatione nostra exprimere valeamus. Hoc argumentum est, quo in re simili vsus est Apostolus: *Ego ad aemulationem prouocabo vos per gentem, quae non est gens: per gentem intelligentiae expertem ad iram vos prouocabo*, Rom. X, 19. Non possum,

---

fanorum etiam dogmatum lectiones & explicationes instituere, tam quae mores componerent, quam quae in abstrusiorum rerum tractatione versarentur: tum precationum alternatim canendarum formam, ac supplicii in eos qui peccarent, pro delicti modo constituendi: initiationum item & perfectionis, atque omnia, quae nostrae haud dubie disciplinae sunt: diuersoria etiam & hospitales domos aedificare, monasteria item & virginum coenobia instituebat, simulque humanitatem & benignitatem erga pauperes adiungere, cum in aliis rebus tum in commendatitiis epistolis sitam, quibus eos, qui inopia premuntur, ex gente ad gentem transmittimus: quae videlicet ille in nostris rebus praesertim admiratus fuerat.

u) Sozom. lib. V. c. XVI. Ὑπολαβὼν δὲ τὸν χριστιανισμὸν τὴν σύστασιν ἔχειν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν αὐτὸν μετιόντων, διενοεῖτο πανταχοῦ τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ τάξει τῆς χριστιανῶν θρησκείας διακοσμεῖν· βήμασί τε, καὶ προεδρίαις, καὶ ἑλληνικῶν δογμάτων καὶ παραινέσεων διδασκάλοις τε καὶ ἀναγνώσταις ὁμοῦ τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν τεταγμέναις εὐχαῖς, φροντιστηρίοις τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φιλοσοφεῖν ἐγνωκότων, καὶ καταγωγίοις ξένων καὶ πτωχῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἑλληνικὸν δόγμα σεμνύναι, ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων κατὰ τὴν τῶν χριστιανῶν παράδοσιν ἐκ μεταμελείας σύμμετρον τάξαι σωφρονισμόν· οὐχ ἥκιστα δὲ ζηλῶσαι λέγεται τὰ συνθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων, οἷς ἔθος ἀμοιβαδὸν τοὺς ξένους ὅποι δήποτε διιόντας, καὶ παρ᾽ οἷς ἀφίκωνται, πάντως κατάγεσθαι καὶ θεραπείας ἀξιοῦσθαι, οἷάγε γνωρίμους καὶ φιλτάτους, διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· ταῦτα διανοούμενος ἐνσπούδαζε ἑλληνιστὰς προσεθίζειν τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδεύμασιν. *Cum existimaret (Iulianus), christianorum religionem ex vita & moribus eorum, qui illam sectantur, maxime commendari, gentilium templa apparatu atque ordine christianis vsitato ornare constituit: gradibus praeterea ac primi consessus praerogatiua, gentilium item dogmatum & exhortationum doctoribus atque lectoribus; certorum quoque dierum atque horarum statutis precationibus; Monasteriis praeterea virorum ac mulierum philosophari cupientium; Xenodochiis denique & Ptochotrophiis, & omni reliqua erga egenos humanitate religionem gentilium illustrare. Ad haec peccatis quae vel sponte, vel ab inuitis committuntur, iuxta morem christianorum congruum poenitentiae emendationem adhibere decreuerat. Sed praecipue notas ac tesseras episcopalium litterarum admiratus esse dicitur, quibus solent peregrinos sibi inuicem commendare; vt vndelibet venientes, ad quoscumque accesserint, tamquam noti & amici excipiantur hospitio, & benigne curentur ob testimonium eiusmodi notae. Haec quum animo cogitaret, operam dabat, vt gentiles christianorum institutis adsuefaceret.*

possum, quin dicam, tristissimam considerationis materiam homini futuram, si olim gentilis cuiusdam apostatæ zelum in iudicio contra se consurgere seque condemnare, deprehenderit.

§. X.

Conclusio cum adlocutione ad clerum præsentis ecclesiæ directa.

NOS omnes incensum gloriæ ac salutis præsentis ecclesiæ studium (vt quidem ipsa officii nostri ratio id postulat) profitemur. Iam vero si vere tali studio ardemus, quod præ nobis ferimus, certe in omnibus actionibus nostris istud demonstrare nos oportet; obseruando has necessarias regulas & agendi modos, qui ecclesiam primitiuam ad tantam gloriam euexerunt. Hoc intuitu vitam caute accurateque agere, aliisque sobrietatis, humilitatis, mansuetudinis, caritatis, abnegationis sui & contemtus mundi, omniumque istarum communium virtutum, quæ ab omnibus christianis ad ornandam vitæ suæ conditionem requiruntur, exemplum præire, tum vero etiam hisce peculiares virtutes ac ornamenta functionis nostræ, industriam, prudentiam, fidelitatem & pietatem in toto ministerii nostri curriculo subiungere debemus; imitantes has veterum excellentias, quas supra delineauimus; adstringentes nosmet ipsos propriis officii nostri negotiis, nec intermiscentes nos vel distinentes aliis curis; applicantes animum & tempus nostrum vtilibus studiis, eaque ad genuinum finem, ecclesiæ videlicet ædificationem, dirigentes; peragentes omnia diuina officia adsidue & constanter modoque rationali ac decenti, vti rei natura postulat; facientes ad Deum preces nostras animo venerabundo, ardenti ac deuoto; & in sermonibus nostris ad populum semper loquentes vt oracula Dei, cum eloquentia scripturarum sacrarum, tamquam omnium maxime persuasoria; in doctrina nostra ostendentes puritatem, grauitatem, sinceritatem, sanum sermonem, qui damnari nequeat; in reprehensionibus & publicæ ac priuatæ disciplinæ exercitio magna vtentes sapientia ac prudentia ad discernendum diuersam hominum indolem & tempus, & vt singula opportune applicentur, caritatem ac miserationem iusta seueritate miscentes; & lapsos fratres spiritu mansuetudinis erigere adlaborantes; declarantes lenitatem ac patientiam illis, qui in errore versantur, & idonea iis argumenta apte proponentes, vt ipsos ex errore reducamus; deuitantes omnia amara & contumeliosa verba, nec in vllum vmquam hominem ignominiosam accusationem suscipientes; tractantes eos, qui no-

